ORDBOK
FÖR
TIDNINGSLÄSARE

LJUS' FÖRLAG
STOCKHOLM

CENTRALTRYCKERIET
•• STOCKHOLM 1903 ••

Förord till den elektroniska utgåvan

Enligt någon uppgift förekommer det här lilla uppslagsverket även med titeln "Stockholmstidningens ordbok för tidningsläsare". Efter den alfabetiska avdelningen finns två längre kapitel om Sveriges författning och förvaltning (skrivet av **J.F. Nyström**, som även var en flitig skribent i ***Nordisk familjebok***) och om Nutidens pengar (med många myntbilder).

Boken digitaliserades i augusti 2009. Alla sidor har scannats i 600 dpi svartvitt TIFF G4. De presenteras på webben i 150 dpi gråskala.

A.

Aachen, stad i Preussen. Omkring 135,000 inv. Från 813 till 1553 tyska rikets kröningsstad. Fredsslut 1668 och 1748; 1818 kongress mellan Österrike, Ryssland, Preussen, Storbrittanien och Frankrike.

Aall, Jakob (uttalas: Ål), norsk politiker och ekonom, medlem af nationalförsamlingen i Eidsvold 1814, af stortinget till 1830, där han tillhörde den Wedel-Jarlsbergska gruppen. Efterlämnat historiska »Erindringer» 1800—1815. Född 1773, död 1844.

Aalberg, Ida, född 1858, finsk skådespelerska. Bland roller: Nora, Ofelia, Kirsti Flemming, Kameliadamen.

Aali Pascha, Mehemed Emin, turkisk statsman, född 1815, utrikesminister sedan 1846 och storvesir. Hufvudrepresentant på sin tid för ungturkiska reformpartiet. Död 1871.

Aasen (uttalas: Åsen), **Ivar,** född 1813, död 1896, norsk språkman och diktare, ifrare för det norska folkspråket.

abandon, (uttalas: abangdång), ledigt sätt, otvungenhet, behaglig vårdslöshet; **/nera,** öfverlämna, prisgifva, afstå.

à bas (uttalas: a ba), ned med!

Abbas II Pascha, född 1874, vicekonung af Egypten sedan 92.

abbé, katolsk präst utan ämbete; **abbedissa, abbot,** klosterföreståndare.

abbreviat/ion, förkortning; **/orer,** notarier i påfliga kansliet.

abcdarius, nybörjare.

abchaser, muhammedanska tsjerkesstammar mellan Kaukasus och Svarta hafvet, ryska undersåtar, talrikt utvandrade till Turkiet.

Abd el Kader, kabylisk furste, f. 1807, sedan 32 i krig med Frankrike, 47—52 i fransk fångenskap; lefde efter 55 i Damaskus, beskyddade de kristne vid blodbadet 60; död därstädes 83.

Abdera, stad i Tracien. Invånarna bekanta för sin löjlighet och dumhet, däraf **abderitisk,** enfaldig, narraktig.

abdikera, nedlägga ett regentskap, en värdighet; **abdikation,** tronafsägelse.

abdomen, underlif, bukhåla.

Abdul-Asis Mulay, f. 1879, sedan 94 sultan af Marocko.

Abdul Hamid II, f. 1842, turkisk sultan, efterträdde sin bror Murad V 76; gaf Turkiet författning 76; förde 77—78 ett förlustbringande krig med Ryssland, men 97 segerrik mot Grekland.

Abdul Kerim Pascha (1807—85), turkisk general.

Abdullah, mahdisternas kalif; besegrad vid Omdurman af Kitchener Pascha 1898, stupade 99 i slaget vid Gedid.

Abdul Medschid (1823—61), turkisk sultan; under hans tid Krimkriget.

Abel, Nils Henrik, född 1802, död 1829, banbrytande norsk matematiker. Hans 100-års jubileum firades 1902 med anslutning från hela Europa.

Abelin, Gustaf Rudolf, f. 1819, chef för svenska landtförsvarsdepartementet 1867—71. Afgick efter härordningsförslagens fall. Generalbefälh. i andra militärdistriktet 1872—87. I riksdagens 1:a kammare 1871—98; **Rudolf,** född 1864, trädgårdsdirektör, den förres son.

Aberdeen, stad i Skottland, 153,000 invånare.

Aberdeen, John Campbell Hamilton Gordon, f. 1847, 86 vicekonung af Indien, 93—98 generalguvernör öfver Kanada.

Abessinien (Etiopien, arab. **Habesch),** östafrikanskt högland i öfre Nilområdet, 540,000 kv.-km., 4 1/2 mill. inv. Hufvudstad Antoto eller Addis-Ababa. Sedan 1855 despotiskt kejsardöme under »negus negusti» Menelik af Schoa. 67—68 Teodor I:s krig med England, lord Napiers stormn, af klippfästet Magdala; (72—89) Johannes II, lyckliga strider mot Egypten 75—77; sedan 87 krig med Italien, 89 ital. skyddsherravälde; jan. 95 italienska generalen Baratieris seger vid Tigre öfver Ras Mangascha; italienskt nederlag vid Amba Aladschi 95 och Adua 96. Fred i Addis-Ababa okt. 96, som frigjorde det abessinska kejsardömet från Italiens protektorat och begränsade det italienska väldet till Massaua (= Erytrea) utmed Röda hafvet. Regent sedan 89 Menelik II, f. 1844. — Abessiniska järnvägen, från Addis-Ababa till Djibuti vid Röda hafvet, med en förgrening till Harrar.

abiturient, från ett läroverk afgående lärjunge; färdig till mogenhetspröfning.

abjuration, afsvärjelse.

abnorm, regelstridig, afvikande; **/itet,** missbildning, ovanlighet.

abolitionist, en som vill afskaffa något; särskildt motståndare till slafveriet i Nordamerika.

abonnement (uttalas: abånnemang), beställning; **abonnent,** beställare, prenumerant.

abrupt, tvärt afbruten, stympad, plötslig.

Abruzzerna, dels ett italienskt landskap vid Adriatiska hafvet, dels den vildaste och högsta sträckan af Apenninerna.

absence (uttalas: absangs), frånvaro.

absint, malörtslikör, fransk förmiddagsdryck.

absolut, ovillkorlig, oinskränkt; fullkomlig (i och för sig); **/ion,** tillgift, förlåtelse, **/ism,** envälde; **/ist,** helnykterist.**absolut veto,** ovillkorlig förbudsrätt.

absolvera, befria, aflägga (examen).

absor/bera, förtära, insuga, uppsluka; **/ption,** upptagande.

absti/nens, afhållsamhet; **/nenter,** österrikiskt politiskt parti.

abstrahera, bortse från, afsöndra (i tanken); **abstrakt,** tänkt, overklig, förallmänligad.

absurd/itet, orimlig(het), förnuftsvidrig(het).

ab urbe condita, från Roms grundläggning.

Abukir, liten hamnstad vid Alexandria; 1798 Nelsons seger öfver franska flottan, 99 Bonapartes öfver turkarne; 1801 eng. seger öfver fransm.

Académie française, franska akademien, stiftad 1634; med 40 medlemmar.

Academy, tidning i London för modern litteratur, grundad 1869.

Accademia della Crusca, förening af lärde i Florens för vård om italienska språket.

accent, tonvikt-(stecken), brytning; **/uera,** betona, framhålla, utmärka.

accepisse, kvitto; **accept,** skriftligt godkännande af en växel och dyl.; **/abel,** antaglig, som duger; **/ant,** mottagare, infriare; **/era,** godkänna till betalning.

accessoirer (uttalas: aksessåarer), biparti, staffage.

accidens(tryck), tillfällighet(stryck) affärs-tryck.

accis, stadstuIL

acetylen, gasformig, starkt lysande kolväteförening.

Achenbach, Heinrich von, preussisk politiker, handelsminister, öfverpresident i Västpreussen och Brandenburg, d. 1899.

Achilleshäl, någons sårbara punkt, svaga sida.

a. C. n. = ante Christum natum, före Kristi födelse.

a. Chr. = anno Christi, år efter Kr.; äfven = a. C. n.

A(c)hmed III, turk. sultan från 1703; Karl XII:s beskyddare; afsatt 1730.

A(c)hmed Wefik Pascha, turkisk politiker, 1878 premiärminister.

Achté, Aino, född 1877, världsberömd finsk sångerska, anställd vid Paris-operan.

Ackermann, Karl Gustav, ledare af det konservativa partiet i Sachsen, 1871—93 i tyska riksdagen (82—84 dess 2. vicepresident), † 1901.

ackja, lappsläde (pulka).

acklamation, ljudligt, allmänt bifall(srop).

acklimatisera, göra inhemsk, anpassa, vänja vid klimatet.

ackomod/ation, /era, öfverensstämmelse; lämpa efter; **ackomodations-växel,** »gjord» låneväxel, icke affärsväxel.

ackompanje/mang, spel till sång, **/ra,** beledsaga sång med musik.

ackord, samklang, aftal, kontrakt, **/era,** öfverenskomma.

ackreditera, befullmäktiga, »anställa» diplomatisk representant hos regent eller utrikesminister.

ackumulator, »kraftsamlare», galvaniskt element för uppsamlande af elektricitet.

ackuratess, noggrannhet, punktlighet.

ackvisition, vinst, förvärf; **/skatalog,** bibliotekskatalog, hvari böckerna införas efter hand som de förvärfvas.

Aconcagua (6,970 mtr), vulkan på de chilenska Anderna, Sydamerika, Amerikas högsta bergstopp.

acre, engelskt och amerikanskt ytmått = 40,5 ar eller 0,405 hektar.

Acta Mathematica, samtidens förnämsta matematiska tidskrift, utges sedan 1882 i Stockholm.

acter, myndighets beslut (i England och Amerika, ex. Act of parliament: parlamentsbeslut).

Act of Settlement (eng.), af Wilhelm III sanktionerad tronföljdsordning, hvarigenom huset Hannover kallas till engelska tronen.

actum ut supra, gjordt som ofvan (angifvits).

a. d. = a dato, från innevarande dag.

A. D. = Anno Domini, under Herrens år, d. v. s.: efter Kristi födelse.

a. D. (efter tyska titlar) = ausser Dienst, ur tjänst = före detta.

ad, till; **ad acta,** (lägga) till handlingarna, ej fästa afseende vid.

adagio, långsamt.

ad arma, till vapen, till saken!

ad cal(endas) gr(æcas), latinskt talesätt = uppskjuta i oändlighet = aldrig.

ad depositum, till laga förvar.

adekvat, fullt motsvarande.

Addis Ababa, stad i Abessinien; fred 1896 med Italien.

Adelaide (uttalas: Adläd), hufvudstad i Sydaustralien, en af de nu förenade engelska kolonierna; frihamn. Med förstäder 160 t. inv.

Adelsköld, Claes Adolf, f. 1824, svensk militär, ingeniör och järnvägsbyggare, ledamot af 1:a k. 76—93, memoarförf., frihandelsvän, liberal.

adelsmötet, den svenska adelns särskilda, opolitiska, hvart tredje år sammanträdande representation efter ståndriksdagarnas upphäfvande. Adelsmötet bevakar vissa ekonomiska och privilegieintressen.

Adelsvärd, Reinh. Cas. Oscar, f. 1811, ingick i franska armén, 48 vald till medlem af franska nationalförsamlingen; politisk författare. Död 98.

Aden, det arabiska Gibraltar, 111,000 invånare, engelsk hamn och fästning vid Bab-el-Mandeb-sundet.

adept, nu: ämnessven, lärjunge.

aderton, De = Svenska akademien.

ad extremum, till det yttersta.

adhe/rera, hänga, häfta vid; **/sion(skraft),** dragningskraft mellan hvarandra berörande kroppar.

adiafora, likgiltiga ting, oskyldiga medel.

ad infinitum, i oändlighet.

ad interim, tills vidare.

à discrétion (uttalas: adiskresiång), efter behag, på nåd och onåd.

adjoint (uttalas: adsjåäng), **adjunkt,** medhjälpare, ämbetsbiträde.**adjutant,** militärt biträde; uppvaktande.

Adlerberg, Alex. Vladimirovitsch v., grefve (1818—88), kejsar Alexander II:s förtrogne, kejserlig minister 72—81.

Adlerberg, Nicol. Vladimirovitsch v., grefve (1821—92), gen.-guv. öfver Finland 66—81.

Adlerberg, Vlad. Feodorovitsch v., grefve (1790—1884), rysk general, kejserlig minister.

Adlercreutz, Carl Johan, f. i Finland 1757, deltagare i Gustaf III:s och 1808 års krig mot Ryssland, i slaget vid Leipzig 1813, fälttåget i Norge 1814; var en af dem, som genomförde statshvälfningen 1809.

Adlercreutz, Ax. Gustaf, f. 1821, 68 chef för civildepartementet, 70 justitiestatsminister efter De Geer, 74 landshöfding i Malmöhus' län, ledamot i 2:a kammaren, tillhörde 77—80 »intelligensen», död 80.

Adlersparre, Georg, f. 1760, svensk krigare, statsman och författare, en af det nya statsskickets upphofsman, utmärkte sig i finska kriget 1788—90 och deltog i förberedelserna till statshvälfningen 1809; statsråd, landshöfding,död 1835.

Adlersparre, Sophie, född *Leijonhufvud*. Författarinna i sociala ämnen, medarbetare till Fredrika Bremer. Författarnamn: *Esselde*. Född 1823, död 1895.

ad libitum, efter behag, godtfinnande.

ad (eller **in**) **majorem Dei gloriam,** eg. = till Guds större ära, d. v. s. till Guds äras förhärligande. (Jesuiternas valspråk.)

ad meliorem, till bättre lycka, tills omständigheterna blifvit gynnsammare.

administra/tion, styrelse genom ämbetsmän, förvaltning (af cessionants egendom); **/tiv,** som angår förvaltningen; **/tor,** boutredare.

admi/ssion, företräde, audiens; **/ttera,** släppa fram, såsom i examen, till nattvarden.

admonition, varning, skrapa, påminnelse, förmaning.

ad notam, taga något ad n. = lägga på minnet, rätta sig efter; **ad notitiam,** till underrättelse, upplysning.

Adonis, skön yngling, vacker karl, kvinnotjusare.

adoptera, upptaga i barns ställe, erkänna såsom eget.

ad rem, till saken!

adressdebatt, riksförsamlings öfverläggning om svaret på trontalet. Saknar motsvarighet i svenska riksdagen.

Adrianopel, stad i Turkiet; fred mellan Ryssland och Turkiet 1829, vapenstillestånd dem emellan 78.

Adriatiska hafvet, del af Medelhafvet mellan Balkanhalfön och Italien; i söder förbundet med Joniska hafvet genom Otrantosundet; hamnar: Triest, Fiume, Brindisi.

Adua (Adova), hst. i abess. landskapet Tigre; abessinernas seger öfver italienarna 1896.

adullamiter, engelska liberaler, som i följd af reformbillen af 1886 skilde sig från sitt parti.

advent, ankomst; månaden före jul.

advokatfiskal, ämbetsman i hofrätterna, som utöfvar tillsyn öfver tjänstemännens fullgörande af sina åligganden.

advocera, försvara med svepskäl.

A. E. I. O. U., förk. för »Austriæ Est Imperium Orbis Universi = hela världen är Österrike underdånig.

aera, æra, tidsålder, tidräkning.

aëro/naut, luftseglare; **/stat,** luftskepp = ballong.

afbröstning, framvagnens skiljande från kanon och lavett för eldgifning med en anspänd fältkanon.

affaire (det svenska »affär»), händelse, tvist, företag, sak. **Affaire d'amour,** kärlekshandel, -historia, **a. d'honneur,** hederssak, duell.

affekt, sinnesrörelse, liflig känsla; **/ion,** tillgifvenhet, bevågenhet; **/ionsvärde,** en saks värde som minne.

affekt/ation, tillgjordhet; **/era,** låtsa, hyckla; **/erad,** tillgjord, konstlad.

afficiera, göra intryck på, verka på; angripa.

affinitet, förvantskap, frändskap.

affirmera, bekräfta, bejaka.

affisch/era, (fr.) annonsplakat, reklamanslag; tillkännagifvanden å väggar, pelare, taflor etc.

Afganistan, högplatå i främre Asien. 558,000 kv.-km., c:a 5 mill. invånare; oinskränkt monarki. Hufvudstad Kabul. Har orsakat många gränstvister mellan Ryssland och England, hvilka bilades 1887. Regerande furste (emir) sedan 1901 Abd-ur-Rahmâns (emir från 1880) äldste son Habib Ullah, född 1872.

afhängig, beroende.

aforism, kort (läro-)sats, tänkespråk.

Afrika, den 3:e i storlek bland världsdelarna, inemot 30 mill. kv.-km. och nära 180 mill. inv. Efter Suez-näsets genomgräfning vattenomflutet på alla sidor; ungefär på midten genomskuret af ekvatorn. Engelsmän, fransmän, tyskar, portugiser, turkar, italienare och spaniorer hafva efter hand lagt under sig denna världsdel, särskildt kustlanden. Af hithörande öar må blott nämnas Madagaskar i Indiska hafvet. Bland de mer eller mindre oberoende rikena märkas Abessinien, Bornu, Egypten, Kongo-staten, Liberia, Marocko och Vadai samt de i senaste boerkriget af England besegrade f. d. Oranjefristaten och Sydafrikanska republiken (nu Oranjeriver- och Transvaal-kolonierna).

afrikander, de i Afrika födda hvite.

Afrikaner-förbundet, stiftadt 1891 i Kapkolonien för värnande af de holländska ras- och språkelementen gentemot det brittiska.

Afrodite (romarnes *Venus*), hos de gamla grekerna hafvets, skönhetens och könskärlekens gudinna, enligt sagan född ur hafvets skum.

Aftenposten, konservativ norsk morgon- och aftontidning, grundad 1861.

Aftonbladet, Stockholm, liberal tidning grundad 1830 af Lars Hierta, såsom självständigt organför fordran på konstitutionell frihet, kulturella i och sociala reformer. Bland tidningens utgifvare efter Hiertas afgång 1851 märkas August Sohlman 1857—74 och sonen Harald Sohlman efter 1890, Adolf Hedin 1874—76, Gustaf Retzius 1885—87, Ernst Beckman 1887—90.

Afzelius, Arvid August, född 1785, död 1871, präst och häfdatecknare. (Utgaf »Svenska folkets sagohäfder.»)

Afzelius, Johan Fredrik Ivar, justitieråd, f. 1848, led. af lagberedningarna, högsta domstolen och riksdagens 1:a kammare (97).

aga, herre, höfding, föreståndare; titel för hoftjänstemän och militärer i Turkiet. **Kislar-Aga,** de svarta evnuckernas chef = riksmarskalk.

Agardh, Jakob, född 1813, professor i botanik, vetenskaplig författare, riksdagsman, död 1901.

Agence (uttalas: asjans) Balcanique (Sofia), Ag. de Constantinople, Ag. Havas (Paris), Ag. Roumaine (Bukarest), Agenzia Stefani (Rom) och Agencia Fabra (Madrid), telegrambyråer.

agenda, notis-, minnesbok.

agent, fullmäktigt ombud, regerings-representant af lägre klass; **a. provocateur** (uttalas: asjang pråvåkatör) besoldad upphetsare, i polisens tjänst stående person med uppgift att egga folk till brottsliga handlingar.

agera, spela (en roll), uppträda.

ager publicus, statsjord.

aggregat, sammangyttring.

aggressiv, anfallande, skarp.

agio, mellangift mellan olika myntsorter; **/tage,** handel eller ocker med agio.

agi/tation, /tator, /tera, sätta i gång, i rörelse, ifrigt bearbeta, verka för partiändamål.

agnat, blodsfrände på manssidan; **agnatisk succession,** till manslinien inskränkt tronföljd.

agoni, dödskamp, ångest.

Agra, stad i engelska Indien vid Djamna (160 t. inv.).

Agram, stad i Kroatien-Slavonien vid Save, 1880 delvis förstörd genom jordbäfning.

agrarer, medlemmar af partier eller af föreningar, som i synnerhet i politiskt hänseende arbeta för jordbruket och dess intressen.

agraviados, politiskt parti i Spanien, yrkade 1826—28 på sträng absolutism i stat och kyrka; bourbonernas motståndare, under Ferdinand VII yttersta reaktionen.

Agrell, Alfhild, vitter förf., född *Martin* 1849. Sign. Thyra, Lovisa Petterqvist, Stig Stigsson.

agré, agreé, upptagen som ledamot; titel vid Akademien för de fria konsterna i Stockholm.

Agricola, Mikael, Finlands reformator (d. 1557).

agronom, vetenskapl. bildad landtbrukare, landtbruksingeniör.

Aguinaldo y Famy, Emilio, ledare för insurgenterna på Filippinerna mot nordamerikanerna, fånge 1901—02.

Ahasver(us), »den vandrande juden».

Ahlborn, Lea, född *Lundgren* 1826, död 1897, har utarbetat de flesta medaljer och minnespenningar, som präglats i Sverige under 1800-talets senare hälft.

Ahlgren, Lars August, född 1853, medarbetare i Nya Dagligt Allehanda, krönikör, vitter författare, reseskildrare.

Ahlgren, Ernst, se Benedictsson.

Ahlwardt, Theod. Wilh., f. 1846, känd antisemitledare, sedan 92 i tyska riksdagen.

Ahnfelt, Arvid, litteraturhistoriker, litterär samlare, tidningsman, född 1845, död 1890.

Aho Juhani, författarenamn för finnen Johan Brofeldt, den moderna finskspråkiga litteraturens främsta namn. Född 1861. Bl. arbeten: Spånor, Prestens hustru.

Ahrenberg, Johan Jakob, född 1847, finsk arkitekt och författare (på svenska språket). Bl. arbeten: Österut, Familjen på Haapakoski.

aide de camp (uttalas: äd dö kang), adjutant.

aigu (uttalas: ägy), skarp, spetsig; **accent** (uttalas: aksang) **aigu,** akut accent, tecknet öfver t. ex. »e» (é).

aimable (uttalas: ämabel), älskvärd.

air (uttalas: är), egentligen luft; min, utseende, högdraget uppträdande; sång, visa.

Ajaccio (uttalas: ajatjå), Korsikas hufvudstad, Napoleons födelseort.

à jour (uttalas: a sjur), för dagen; genombruten; »vara à jour med», ha följt med det senaste förloppet af något.

ajournera, uppskjuta sammanträden o. d.

akadem/i, högskola; högre fackskola, anstalt till främjande af vetenskapliga eller konstnärliga studier och sträfvanden; **/iker,** lärare eller lärjunge vid en akademi; **/isk,** strängt vetenskaplig, strängt formell.

Akademien för de fria konsterna i Sverige, inrättad 1735 af K. G. Tessin, stadfäst 1773. Under akademien är ställdt ett läroverk med kostnadsfri undervisning. Högtidsdag 30 maj.

akatalektisk, fullständig, fulltalig (vers).

Akershus. 1) amt i Norge, med herregården Eidsvold; 2) gammal fästning i Kristiania stiftsamt, den norska härens centraldepot.

akka, dvärgfolk i Centralafrika.

akrobat, lindansare.

Akropolis, den högst belägna, befästa delen i de grek. städerna, i synnerhet Atens ryktbara borg.

Aksakov, Konstantin, död 1860, det rysk-ryska partiets grundläggare; **Ivan,** hans bror, död 1886, en af rörelsens ledare.

akrostikon, dikt, där de första eller sista bokstäfverna i hvarje rad bilda ett namn.

akt, handling, urkund; hufvudafdelning (i ett skådespel); bann (laglig uteslutning, fredlöshetsförklaring); **/stycke,** dokument.

aktie, delägarintyg; **/bolag,** på lotter ställdt bolag utan personlig ansvarighet för delägarna (svensk lag af 1848); **/kupong,** blankett för utkvittering af ränta eller vinst; **aktionär,** aktieägare.

aktion, handling, fäktning, åtbörder och miner; anklagelse.**aktiv,** verksam, rörlig; **/a,** tillgångar, verklig förmögenhet; **/itet,** verksamhet.

aktor, åklagare.

aktu/alitet, verklighet, betydelse för dagen; **/ell,** verklig, af intresse för dagen.

aktuarie, ämbetsman för vård af ett ämbetsverks handlingar.

aktör, skådespelare; **aktris,** skådespelerska.

akust/ik, läran om ljudet; en byggnads ljudverkan; **/isk,** beträffande ljudverkan.

akut, skarp, häftig, med hastigt förlopp.

akvamarin, ädelsten, hafsgrön färg.

akvarell, vattenfärg(smålning); **/ist,** akvarellmålare.

akvarium, vattenbehållare med lefvande vattendjur och vattenväxter.

akvatinta, kopparstick liknande tuschritning.

akvavit (aqua vitæ), lifsvatten, (sädes)brännvin (med kummintillsats).

akvedukt, vattenledningsränna ofvan jord; ett slags brobyggnad.

à la (i åtskilliga franska uttryck), på liknande eller samma sätt, på någons vis.

à la baisse (uttalas: a la bäss), spekulera à la b., räkna på kursens fallande.

Alabama (förkortas i brefadresser, tidningsnotiser o. dyl. »Ala»), stat (sedan 1819) i Nordamerika, 135,320 kv.-km., 1 1/2 million inv.; hufvudstad Montgomery.

Alabama-frågan, en folkrättslig stridsfråga mellan Förenta staterna o. England från kriget 1861—65, uppkallad efter kaparefartyget Alabama; afgjord i Génève 72 af en mellanfolklig skiljedomstol till förmån för Unionen, i det att England ådömdes ett skadestånd om 60 mill. kr.

alabaster, hvitaste gips.

à la bonne heure (uttalas: a la bånn ör), välan, förträffligt, låt gå!

à la carte (uttalas: a la karrt), efter matsedeln.

à la daube (uttalas: aladåb), kött-, fiskrätt i gelé.

à la française (uttalas: a la frangsäs); **à la grecque** (a la gräck), på franskt sätt, på grekiskt sätt (äfven namn på en ornamentslinga).

à la hausse (uttalas: a la åss), på kursens stigande.

à la mode (uttalas: a la mådd), efter nyaste modet.

alarm, buller, oro, uppståndelse, varningssignal.

Alaska, stor halfö i Nordamerika, vid Stora oceanen, förut ryskt, 1867 för 27 mill. kr. inköpt af Unionen, ännu blott militäriskt ordnadt område (territorium); 1,376,300 kv.-km., 32 tusen inv. (öfver hälften eskimåer), hst. Sitka. Guldfynd vid Klondykefloden 1887.

à la tête (uttalas: a la tät), i spetsen för.

alban(es), invånare i Albanien, kallas äfven schkipetar (bergsbo).

Albanien (alban. **Schkiperi,** turk. **Arnaut**), berglandskap väster om europeiska Turkiet, vid Joniska och Adriatiska hafven, 93,000 kv.-km., 2 mill. inv. (albaner, bulgarer).

Albert, f. 1848, sedan 89 furste af Monaco.

Albert, Frans Aug. Karl Emanuel, hertig af Sachsen, f. 1819, andre son till hertig Ernst I af Sachsen-Koburg, 40 förmäld med drottning Victoria af England, erhöll 57 titeln »Prince-Consort», d. 61 i Windsor.

Albert, konung af Sachsen, f. 1828, son till konung Johann, som han efterträdde 73; 53 förmäld med Karola af Vasa (f. 33) Gustaf IV Adolfs af Sverige sondotter. Deltog 49 i kriget mot Danmark, 66 öfverbefälhafvare för de sachsiska trupperna mot Preussen, ledde i senaste fransktyska krig Maas-armén, 71 generalfältmarskalk, död 1902.

Albertinska linien, nuvarande sachsiska furstehuset, härstammar från Albrekt den behjärtade (1485); 1697—1763 den polska, sedan 1806 den sachsiska kungavärdigheten.

Albert Edvard Njansa, stor insjö i mellersta Afrika. »Njansa» eller »njassa» = sjö.

Albert Njansa, stor sjö i inre Afrika, genomfluten af Hvita Nilen.

Albert-föreningen (Röda Korset), internationell kvinnoförening i Sachsen, stiftad af kronprinsessan Karola.

Alberti, Peter Adler, född 1851, dansk jurist, hufvudägare af tidningen Dannebrog, moderatliberal politiker, utträngde 1892 Hörup ur Folketinget, justitieminister 1901 i Deuntzers kabinett.

albertotypi, fotografisk framställning af tryckplåtar.

Albion (kelt.), urgammalt, nu poetiskt brukadt namn på England (o. Skottland).

Albrekt, Fredrik Rud., ärkehertig af Österrike, ärkehertig Karls äldste son, f. 1817, utmärkte sig 43 och 49 i Italien, 63 fältmarskalk, segrade 66 vid Custozza, därefter generalinspektör öfver österrikiska armén, d. 1895.

alcálde eller **alkald,** kommunalföreståndare och fredsdomare, främste magistratspersonen i Spaniens städer och byar.

alcazar, namn på borgar, palats och slott i Spanien; äfven ett bekant förlustelseställe i Petersburg.

Aldén, Gustaf A., folkhögskoleföreståndare, författare, tidningsman, redaktionssekreterare i Aftonbladet, f. 1852.

ale (uttalas: el), engelsk ölsort.

alea jacta est, tärningen är kastad, säges Cesar ha yttrat, då han år 49 f. Kr. med sin här öfvergick floden Rubicon, gränsen till det egentliga Italien.

alemanner, gammal germanstam, efter hvilken fransmännen gifvit Tyskland namnet **Allemagne.**

Alexander I, prins af Battenberg, f. 1857, april 79 furste af Bulgarien, 85 invecklad i ett krig med Serbien, nedlade 86 i följd af en statskupp genom ryska stämplingar regeringen, 90 österrikisk öfverste, sedan general under namnet grefve Hartenau, d. 93.

Alexander II, Nikolajevitsch, f. april 1818, Nikolaus I:s äldste son, kejsare af Ryssland 55—81,slöt freden 56 i

Paris efter Krimkriget, fullbordade införlifvandet af Kaukasien 59, upphäfde lifegenskapen 63, undertryckte polska resningen s. å., förde krig med Turkiet 77—78 (fred i Berlin); förmäld 41—80 med Maria Alexandrovna af Hessen, sedan med furstinnan Dolgoruki; mördad 13 mars 81.

Alexander III, Alexandrovitsch, föregåendes son, f. 1845, kejsare af Ryssland 81—94; upprätthöll i det autokratiska styrelsesättet, närmade sig till Frankrike (flottbesök i Kronstadt och Toulon); förmäld 66 med prinsessan Dagmar af Danmark (Maria Feodorovna).

Alexander Obrenovitsch I, konung af Serbien, f. 1876, efterträdde sin afsatte fader Milan I år 89, förklarade sig 93 för myndig och öfvertog regeringen, förmäld 1900 med Draga Maschin, f. 1867, f. d. hofdam hos hans mor drottning Natalia.

Alexander Karageorgevitsch (Czerny), f. 1806, furste af Serbien 43, afsatt 58, d. 85.

Alexandersuniversitetet, universitetet i Helsingfors, flyttadt från Åbo 1827.

Alexandria (Iskanderieh), stad i nedre Egypten vid Medelhafvet, 320 t. inv., 1882 bombarderad af engelsmännen.

alexandrin, 6-fotad jambisk, vanligen parvis rimmad vers, med takthvila (cesur) i midten.

Alfa och Omega (första och sista bokstafven i grekiska alfabetet), början och slutet, hufvudsaken, allt i allom.

Alfons XIII, konung af Spanien, f. 17 maj 1886, son till A. XII (regent 74—85), under förmynderskap af sin moder, Maria Kristina af Österrike, till 17 maj 1902, då den myndigvordne konungen kröntes i Madrid.

Alfred, Ernst Albert, hertig af Edinburg, f. 1844, sedan 93 hertig af Sachsen-Koburg-Gotha, andre son till drottning Victoria, 74 förm. med Maria Alexandrovna, storfurstinna af Ryssland, (kejsar Alexander II:s dotter), död 1900.

alfvare (på Öland, Gottland), kalkstenshed, kal bergsmark.

Alfvén, Hugo, violinist och kompositör, f. 1872.

algebra, läran om bokstafsräkning.

Alger eller **Algier,** befäst hst. i den franska kolonien Algeriet, vid Medelhafvet, inemot 100,000 inv.

Algeriet, franskt koloniland i Nordafrika, 798,000 kv.-km., 4 1/2 mill. inv. Först den stora franska expeditionen 1830 lyckades göra slut på de sekellånga algeriska sjöröfverierna, men fransm. måste likväl sedermera under talrika förnyade strider mot arabiska stammar tillkämpa sig herraväldet, hvilket ej befästes förrän med Abd-el-Kaders besegrande och tillfångatagande dec. 47. Emellertid hafva uppror utbrutit åren 64, 65—67, 71, 79 och 81. Algeriet kan numera betraktas som en del af europeiska Frankrike.

Alhambra, de moriska kalifernas berömda borg i Granada.

alias, annars, också, med annat namn.

Ali-Bey, (Sidi Ali) f. 1817, 82—1902 bey i den franska skyddsstaten Tunis.

alibi, annanstädes; jurid. »bevisa sitt alibi» = (intyga sin skuldlöshet genom att) styrka sitt vistande på annat ställe än där det brott, för hvilket man anklagas, blifvit begånget.

alimentation, näringsmedel; kostpängar **/sbidrag,** underhållsbidrag.

Alingsås, stad i s. Västergötland, Älfsborgs län v. stamb.; vid midten af 1700-talet rikets största fabriksstad, 3,300 inv.

Alin, Oskar Josef, svensk universitetslärare, inflytelserik konservativ politiker, född 1846, död 1900. Invald i

riksdagens 1:sta k. 88, blef 90 ord. led. af konstitutionsutskottet (till sin afsägelse af riksdagsmannaskapet 99) och den protektionist. majoritetens förtroenderåd. Medlem af hemliga utskottet och unionskomitén. Ifrig motståndare bl. a. till den politiska rösträttsutvidgningen och framför allt den norska vänsterns kraf (»Alinska skolan»). En bland stiftarne af föreningarna »Sveriges rätt» och »Svenska nationalföreningen».

Alinska skolan (efter sin målsman prof. Alin), anhängarne af den uppfattning om den unionella statsrätten, att föreningen rättsligt sedt grundar sig på freden i Kiel 1814; att likställighet mellan rikena ej antagits ss. allmän princip; att unionen rubbats genom Sveriges många »eftergifter» åt Norge, och att sådana ej vidare böra ifrågakomma utan en »snar och fullständig revision af riksakten».

alkemi, guldmakeri.

Alkman, Edvard, litteratur- och konstkritiker i Dagens Nyheter (sign. E. A.), f. 1867.

alkoholism, sjukligt tillstånd genom missbruk af spritdrycker.

Allah (al-illah, arab.), muhammedanernas benämning på Gud. **»Allah är stor och Muhammed är hans profet»** lyder muhammedanernas religiösa formel.

Alla/ helgons dag, rom.-kat. fästdag (den 1 nov.); **/martyrers dag,** grek.-katolsk fästdag (söndagen efter pingst); **/själars dag,** rom.-kat, kyrkofäst till de aflidnes minne (2 nov.).

Allan-linjen, engelskt ångfartygsbolag, med förbindelse Glasgow—Liverpool—Halifax (på Nya Skottland i Kanada)—Newyork.

Alldeutscher Verband, stiftadt 1891 såsom »Allmänna tyska förbundet», med säte i Berlin; åsyftar främjande af tysk-nationell anda och åskådning samt uppblomstring af de tyska kolonierna; utger »Alldeutsche Blätter».

Alleghanybergen, jämnlöpande bergskedjor i ö. Nordamerika mellan Kanada och Alabama; järn- och stenkolslager.

allegor/i, bildlig framställning af begrepp eller ting, liknelse; **/isk, /isera.**

allegro, fort, muntert; tonstycke i liflig takt; **allegretto,** musikstycke i något mindre rask takt än föregående.

Allena saliggörande, kallar sig den rom.-katolska kyrkan sedan 3:e årh.**Allers Familje-Journal,** illustrerad dansk-svensk veckotidning.

Alliance française (uttalas: alliangs frangsäs), en förening för spridandet af franska språket. Filialer i många länder. I Sverige märkes »Samfundet Alliance française», stiftadt 1889 i Stockholm af Adolf Hedin.

Alliance israélite universelle (-lit ynnivärsell), internationell förening med syfte att bevara sammanhållningen mellan judarna och förbättra deras ställning, stiftad 1860 af Cremieux, med centralkommitté i Paris.

alli/ans, /erad, förbund, bundsförvant; **/era,** ingå förbund.

alliteration, bokstafsrim, stafrim. Ex.: **G**ångaren **g**ode || **g**näggar därinne.

allmän bevillning, en af riksdagen årligen beviljad direkt skatt.

allokution, högtidligt, offentligt tal, särskildt påfvens tal till kardinalkollegiet.

allonge (uttalas: allångsch), förlängningsstycke; **/peruk,** långt nedhängande, stor, yfvig lockperuk (bruklig på Ludvig XIV:s tid).

Allons enfants de la patrie: »Framåt, I barn af samma fäder» (enligt Strandbergs öfversättning), begynnelseorden till Marseljäsen, franska revolutionssången.

allotmentsystemet, tilldelande af jord åt arbetare i stället för lön; tillämpädt i Irland mot jordarbetarne enl. lagen

af år 1887.

all right (uttalas: ål räjt), allt väl, bra, rätt så.

allting, den isländska riksdagen.

allu/dera, /sion, anspela, hänsyfta på.

allure (uttalas: allyr), en hästs hållning och gång.

alluvial, afsatt ur vatten.

Alma, flod på Krim, där de förbundne engelsmännen (under Raglan) och fransmännen (Saint-Arnaud) besegrade ryssarne (Menschikov) 1854.

Almanach de Gotha, en 1783 grundad, i Gotha utgifven kalender med statistiskt och aktuellt uppslagsinnehåll.

Almati, artistnamn för Alma Adèle Fich, operasångerska, född 1861, gift 1895 med regissören Axel Rundberg.

Almén, August, läkare, f. generaldirektör i medicinalstyrelsen, ledamot af första kammaren efter 1885. F. 1833.

Almlöf, Nils, tragisk skådespelare, f. 1799, d. 1875; **Knut,** komisk skådespelare, den förres son, född 1829, debut. 51, död 99. Bland roller: Advokaten Knifving och Daniel Hejre; **Betty,** född *Deland* gift med Knut Almlöf, skådespelerska, född 1831, död 1882.

Almkvist, Herman, professor i Upsala i semitiska språk, vetenskaplig författare, f. 1839.

Almquist, Jonas Love, vetenskaplig och skönlitterär författare (Törnrosens bok), f. 1793, d. 1866; **Ernst,** professor i hälsovårdslära vid Karolinska institutet; Vegaexpeditionens läkare, f. 1852.

Almström, Ad. Fred. Robert, industriidkare; konserv. politiker. I 1:a k. sedan 1887, ledamot af flere kommittéer, bankofullmäktig 95.

Alnarp, högre landtbruksskola i Skåne, grundlagd 1862.

al pari, af samma värde (= det nominella).

alp/inist, medlem af alpklättrarförening; **/pass,** med konst anlagda bergsvägar för passerande af alperna. (Stilfser Joch, Mont Cenis, S:t Bernhards-, Simplon-, S:t Gotthard-, Semmering-, Splügen- och Brennerpassen.)

Als(en), ö i Östersjön (Lilla bält) tillhörig preussiska Schleswig. Stad: Sonderburg (Sönderborg). Juni 1864 preussarnes öfvergång.

Alström(er), Jonas, »svenska slöjdernas fader», d. 1761.

altan, utbyggnad, takupphöjning.

alter ego, ett andra jag.

altera pars, motpartiet, andra parten.

alter/ation, /era, skrämsel, oro.

altern/era, omväxla; **/ativ,** turvis, antingen — eller; val mellan två sätt, utvägar eller saker.

altesse, höghet (om furstliga personer).

Altona, tysk stad vid Elbes utlopp, alldeles invid Hamburg, 162,000 inv.

altruism, självförsakelse, oegennytta.

alumn, lärjunge i en skola; **/at,** elementarläroverk i Tyskland, hvilkas elever få både undervisning och kost.

Amadeus, Ferdinand Maria, hertig af Aosta, f. 1845, Viktor Emanuels 2:e son, 70 vald till konung af Spanien, nedlade febr. 73 frivilligt kronan och blef generalinspektör för italienska kavalleriet; gift 2:a gången med Lætitia Bonaparte; d. 90.

Amalienborg, danskt lustslott i Köpenhamn.

amanuens, medhjälpare, titel för tjänstemän i vissa ämbetsverk.

Amarant (egentligen: oförvissnelig) **/erorden,** svensk societetsorden.

amason, sköldmö.

Amason-floden, Sydamerika, jordens vattenrikaste, 5,500 km. lång.

amatör, älskare af något.

ambassad, diplomatisk beskickning; **/ör,** diplomatiskt sändebud af första klassen, som i det främmande landet representerar sitt statsöfverhufvuds person.

ambition, ärelystnad, hederskänsla.

ambrosia, gudarnas mat.

Ambrosianska lofsången = kyrkohymnen »Te Deum (laudamus)».

ambulans, fältlasarett.

ambul/erande, /atorisk, kringvandrande, flyttande, flyttbar.

amendement (uttalas: amangdemang), förbättringsförslag, tillägg, ändring.

amerikanism, egenomlighet hos engelska språket i Amerika.

American-linjen, ångfartygsbolag underhållande förbindelsen mellan bl. a. Southampton och Newyork, Liverpool via Queenstown (Irland) till Filadelfia, där bolaget har sitt hufvudkontor.

Amerika eller »Nya världen», den näst största världsdelen. Omfattar 38,400,000 kv.-km. (utom Grönland och antarktiska områden) och räknaromkring 145 mill. inv., fördelade på ett 20-tal fria stater jämte europ. kolonier. De förra utgöras af Argentina, Bolivia, Brasilien, Chile, Columbia, Costarica, San Domingo, Ecuador, Förenta staterna, Guatemala, Haiti; Honduras, Mexiko, Nicaragua, Paraguay, Peru, San Salvador, Uruguay och Venezuela.

Amerika åt amerikanerna, Monroedoktrinens grundsats.

amerikansk duell, förpliktelse att inom en viss tid taga sig afdaga.

amicus Plato, sed magis amica veritas, Plato är mig kär, men sanningen ännu kärare.

Amiens, stad i Frankrike; år 1802 fred mellan Frankrike, England, Spanien och Bataviska republiken; 70 Manteuffels seger öfver fransmännen.

amnesti, glömska, allm. benådning för (vanl. politiska) förbrytelser.

Amor, kärleksgud enligt romerska mytologien; **amorett** eller **amorin,** liten kärleksgud (bild).

amorf, formlös, missbildad.

amorter/a, döda en skuld genom viss årlig afbetalning; **/ingslån,** afbetalningslån.

amour, kärlek, älskare, älskarinna.

ampel, hängfot, -lampa; **»ampla loford»,** mycket beröm.

ampère, enhet för mätning af elektrisk ström.

amplissimus, högste, ädlaste. **In amplissima forma,** i tydligaste form.

amput/ation, /era, kroppslems aftagande.

Amsterdam, nederländsk hst. i Nordholland, vid Zuyder-zee, en af Europas största handelsstäder, 525 t. invånare.

amt, världsliga förvaltningsområden i Norge (till antalet 20) och Danmark (18), ungefär = svenskt län. I Tyskland flera kommuners gemensamma kommunalförvaltning. De norska »amtsförmanskapen» svara mot de danska »amtråden» (= våra landsting).

Amu-darja (den forna **Oxus),** flod i Turkestan, 2,000 km. lång, upprinner på Pamirplatån och utfaller i Aralsjön.

amulett, vidskepligt skyddsmedel att bära mot sjukdom, förtrollning o. dyl.

Amur, dels ryskt generalguvernement (med fängelseön Sachalin) i Sibirien, dels en stor flod därstädes, (4,700 km.) utmynnande i Stilla hafvet.

Amurprovinsen, den sedan 1857 ryska delen af Amur-landet (Mandschuriet) omf. nära 450 t. levken. Hst.: Blagovjeschtschensk.

amusant, rolig.

an, i räkenskaper beteckning för »kredit» (per = debet).

anabaptist, vederdöpare.

anabasis, uppmarsch, tåg från kusten inåt landet (historiskt arbete af Xenofon).

anagram, omflyttning af' bokstäfverna i ord till nya ord, ex. Roma-Amor.

anakoret, enstöring, ensling.

anakreontisk, lätt, glad, fin.

anakronism, fel mot tideräkningen, språng i, förväxling af tid.

analfabet, person, som saknar kunskap i läsning och skrifning.

analogi, likhet, motsvarighet.

analys/era, upplösning, sönderdelning, särskilning; utveckling, utredning.

anarki, frånvaro af maktägande styrelse, laglöshet; **anarkism,** en social åskådning, enligt hvilken samhället skall organiseras med fall medborgerlig frihet utan någras maktutöfning öfver andra; **anarkist,** den, som sträfvar att upphäfva den centrala statsstyrelsen med eller utan skräckpropaganda. — Anarkistiska idealister: Peter Krapotkin, Elisée Reclus, de mest kända. Den anarkistiska handlingens propagandister: Caserio, som mördade president Carnot 1894, Lucceni, som mördade kejsarinnan Elisabet af Österrike 98, Bresci, som mördade konung Umberto af Italien 1900, samt Czolgosz, som mördade president Mc Kinley i Buffalo 1901.

anatema, kyrklig bannlysning; förbannelse.

Anatoliska järnvägen, från Haidar Pascha vid Marmarasjön till Kaisarie i Mindre Asien med förgreningsbana från Eskischer till Konia, byggd 1889—96 (1,447 km.), i tyska Anatoliska järnvägsbolagets ägo, bildadt af direktören för Tyska banken Siemens.

anatomi, läran om organismens sammansättning och byggnad.

anch' io sono pittore, äfven jag är målare (yttr. tillskr. Correggio), d. v. s. jag också förstår något af saken.

Anchor-linjen, engelskt ångfartygsbolag, förmedlar trafik mellan Glasgow och Newyork resp. Boston.

anciennitet, åldersrätt, företräde i tjänsteår, högre tjänsteålder.

Anckarström, Jakob Johan, Gustaf III:s mördare 1792, afrättad s. å.

ancien régime (uttalas: angsiäng resjim), det franska regeringssystemet före 1789.

Andalusien, landskap i södra Spanien kring Guadalquivir.

andante, egentligen: gående, lagom långsamt.

Anderberg, Axel Johan, f. 1860, arkitekt, har byggt det nya operahuset i Stockholm.

Anderna eller »Sydamerikas Kordillerer», världeris längsta bergskedja, utmed Stilla hafvet från Eldslandet upp till Karaibiska hafvet. Med Amerikas högsta bergstopp, vulkanen Aconcagua i Chile (6,970 m.).

Andersen, Hans Christian, död 1875, dansk sagoförfattare.

Anderson, Frans Albert, f. generaldirektör i statskontoret, moderat politiker, 1:a-kammarledamot för Jönköpings (1877) och Västernorrlands län (86, omvald 95).

Andersson, Gunnar, botaniker, amanuens vid naturhist. riksmuseets afdelning för fossila växter, född 1865.

Andersson, Hans, riksdagsman, en af landtmannapartiets ledare; medlem af dess förtroenderåd och af statsutskottet. Frihandelsvänlig och relativt liberal. Född 1848.

Andersson, Ola, i Burlöf (Skåne), 1870—84 riksdagsman i 2:a kammaren. Tillhörde landtmannapartiets vänstra flygel och var en af dess ledande män. Numera bankdirektör i Malmö.

Andersson, Peter, i Högkil, riksdagsman i 2:a kammaren, tillhörande det frihandels vänliga gamla landtmannapartiets frisinnade del. Död 94.

Andersson, Richard, kompositör och musiklärare, född 1851.

Andersson, Sven, född 1846, bildhuggare (byster, medaljonger och reliefer).

Andorra, gränsrepublik i Pyrenéerna under Frankrikes och biskopens af Urgel (Spanien) öfverhöghet, en liten fristat på 450 kv.-km. Hst. Andorra Vieja. Befolkning 6 tusen. Den egentliga reg.: ett generalråd af 24 medl.; dess ordf. (l:e syndicus) sedan 1899 är Josef Calva.

Andrassy, Gyula (Julius) von, grefve, f. 1823, österr. statsman, deltog i upproret i Ungern, blef 50 dömd till döden, 60 benådad; presid. i ung. ministeriet 67, österr.-ungersk utrikes- och kejserlig min. 71—79, död 90.

Andrassy, Theodor von, grefve, f. 1857, österr. minister 94—95.

André, Louis, f. 1838, sedan 1900 fransk krigsmin, efter Gallifet; deltog som artillerikapten i kriget 70—71, föreståndare for Polytekn. skolan, därefter brigad- och divisionsgeneral, slutligen krigsminister, såväl under Waldeck-Rousseau som i Combes' radikala ministär 1902.

Andrée, Salomon August, f. 1854, ingeniör, nordpolsfarare. Företog 1893 och 94 vetenskapliga ballongfärder Stockholm—Finland och Göteborg —Gottland, framlade 95 sin plan att utforska polarområdet i styrbar ballong, begaf sig i juni 96, åtföljd af d:r Ekholm och fil. kand. N. Strindberg, med »Virgo» från Göteborg till Danskön (Spetsbergen) för uppstigning därifrån, men måste återvända till följd af ogynnsamma vindförhållanden. Följande år anträdde A. med »Svensksund» sin andra färd till Danskön och uppsteg nu i sin ballong den 11 juli kl. half 3 e. m., under hård sydlig vind. Hans följeslagare på färden voro denna gång förenämnde hr Strindberg samt ingeniör Frænkel (i st. för d:r Ekholm). Resenärerna, som sedan dess icke ha afhörts, anses numera vara förolyckade.

Andrén, Viktor (Vicke), dekorationsmålare, akvarellist, tecknare, Bellmanssångare. (Dekorativa målningar:

Continental, du Nord, Blanchs kafé, Vasateatern, operakaféet, k. teatern m. fl.). F. 1856.

anekdot, liten historia, kvickt infall.

anemi, blodbrist.

angelus, budskap, ängel; Ave-Maria-ringning.

Angered-Strandberg, Hilma, vitter författarinna (»Den nya världen»), född 1855.

anglicism, för eng. språket egendomligt uttryck.

anglikanism (anglo-katolicism eller **Puseyism**), mäktig religiös rörelse inom den engelska statskyrkan; anglikanska kyrkan, den engelska episkopalkyrkan, af reformert (kalvinistisk) karaktär, med ärkebiskopen af Canterbury som primas.

anglo/amerikan, nordamerikan af engelsk härkomst; **/fil,** engelskvän, **/fob,** fiende till, hatare af engelsmännen; **/mani,** vurm för allt engelskt.

Anhalt, tyskt hertigdöme, 294 tusen inv., 2,300 kv.-km. Hufvudstad Dessau; regent sedan 1871 hertig Fredrik, f. 31.

anhalt, hållplats, mindre järnv.-station.

animalisk, djurisk, tillhörande djurvärlden.

animerad, liflig, glad.

animositet, hätskhet, afvoghet.

Ankarcrona, Gustaf, hist.-, landskaps- och porträttmålare, tecknare, född 1869.

Annam, fransk skyddsstat i Bortre Indien (franska Indo-Kina), utmed halföns kust i öster, 230 t. kv.-km., 6 mill. inv. Hst. Huë. Fordom under Kina, 1858 fransk-spansk expedition mot Annam, 67 Kochinkina franskt, 84 fördrag med Frankrike. A. konungarike sedan 89 (Thanh-Thai).

Annerstedt, Per Samuel Ludvig, jurist, f. d. statsråd, f. 1836, professor 76, 90 invald i riksd. 1:a kammare, 93—95 ordf. i lagutskottet, presid. i kammarrätten, 96 statsråd och chef för justitiedepartementet, tills han 1901 efterträddes af professor K. Hj. L. Hammarskjöld; **Claes,** bibliotekarie, historiker, f. 1839; historisk författare.

anne/ktera, tillägna sig, eröfra, förena med; **/xion,** införlifning, våldsinkräktning.

annex, bihang; dotterkyrka; tillbyggnad.

annihilera, tillintetgöra.

anno (Domini), år (efter vår Herres J. Kr. börd).

annot/ation, /era, anteckning till minnes.

annuitet, årlig afbetalning, särskildt lifränta.

annullera, upphäfva, utplåna, förklara ogiltig.

anomal, afvikande från regeln.

anonym, onämnd, okänd förf.; **/itet,** fördöljande af namn.

anor, förfäder.

anorganisk, oorganisk, liflös.

anormal, oregelbunden.

Anrep, Johan Gabriel, genealog, född 1821, mångårig utgifvare af den svenska adelskalendern.

Ansgar, »Nordens apostel», död 865. /iiföreningar, ett slags svenska missionsföreningar.

antagon/ist, /ism, motståndare, vedersakare; motsats.

antarktisk, egentl.: »midt emot (Stora) björnen», alltså vid Sydpolen liggande.

ante, före, framför (ofta i sammansättningar).

antecedentia, »föregåenden»; en persons **antecedentier,** hans föregående lefnadsförhållanden, moraliska vandel.

antecip/era, förutsätta, taga på förhand; i förväg göra, taga, säga något; **/ationsvis,** på förhand.

antedatera, gifva äldre datum än det verkliga.

antediluviansk, högst föråldrad, egentligen från tiden före syndafloden.

antenn, trefvare, känselhorn, pannspröt hos insekter.

antependium, altarförhänge, kalkkläde.

ant(i), mot, i stället for.

antibarbarus, språkrensare; fiende till okunnighet.19 antichambre — Arabi Pascha 20 antichambre, vänt-, mottagningsrum. AntiCOrnlaw-league (uttalas: antikårnlå-lig), en 1838 i Manchester stiftad förening mot införseltullen å spannmål. Hufvudman: Cobden. antigallisk, fientlig mot fransmännen. antik, tillhörande forntiden; urmodig; /en, den grekiska och romerska forntidens konstvärld; /isera, härma antiken; antikv/ariat, handelsbod för fornsaker, gamla böcker etc.; /arie, äfven f örn-forskare; /erad, föråldrad. antikonstitlltioneil, mot statsförfattningen; som ogillar och bekämpar den konstit. styrelseformen. Antikrist, Kristi ärkefiende; kristendomsfiende. antikritik. motgranskning, bemötande. Antillerna, ögrupp i Mexikanska viken, indelad i Stora (Kuba, Jamaica, Haiti, Puerto Rico) och Små Antillerna. Engelska, amerikanska, holländska, franska och danska besittningar. antiministeriell, regeringsmotståndare. antipati, motvilja. antipod, »motfoting», inv. på olika halfklot, på andra sidan jordklotet; äfven motståndare. anti/republikan,, fiende till republiken; /revolutionär, som ogillar politiska omstörtningar; /roja-list, at'vog mot kungadömet eller monarken. antisemit, judefiende; /ism, socialpolitisk rörelse riktad mot judarne. antiseptica, medel mot förskämning och förruttnelse. antites, motsättning, användning af motsatser i talkonsten. antologi, egentligen: »blomstersamling»; valda skaldestycken af skilda författare. antropofag, märmiskoätare (= kannibal). antropologi, läran om människan. Antwerpen (på franska Anvers, uttalas : angvär), flamisk stad i Belgien; 282 t. inv.; krigs-, utvandrings- och handelshamn, vapenförråd; bombarderad af holländarna 1830, öfverlämnad till fransmännen 32; utställning 85 och 94. Aoki, Shuzo, född 1844, japansk statsman, 92 — 97 sändebud i Berlin, ledde förhandlingarna om revisionen af Japans fördrag med europeiska makter; 98—1900 utrikesminister. aorta, den stora kroppspulsådern. apanage (uttalas: apanasch), anslag åt furstliga personer. apat/i, känslolöshet; /f'sk, slö, likgiltig, slapp. apatit, fosforsyrad kalk; gödningsämne. Apenninerna, bergskedja i Italien, från Genuabukten till Adriatiska hafvet och Messina-sundet; med bl. a. toppen Gran Sasso d'Italia (2,920 m.). aplomb, eftertryck, säkerhet, tillförsikt. apokalyps, afslöjande, (Johannes') uppenbarelse. apokryfisk, understucken, oäkta, mindre tillförlitlig. Apollo, hos de gamla grekerna solens, de sköna konsternas, särskildt skaldekonstens, och vetenskapens gud. apolog/i, försvarsskrift, -tal; /et, kristendomsförsvarare; /ist, räknelärare. apople/xi. blodslag; /ktisk, fallen för slag(anfall). apostat, affälling. a posteriori, från verkan till orsak, af erfaren-hetsgrund. Apostoliska trosbekännelsen (»symbolum aposto-licum»), den i 4:e eller 5:e århundrade. formulerade förnämsta allm. (ekumeniska) trosbekännelsen, eller våra tre trosartiklar. apostrof, utelämningstecken; /era, i förbigående i tal eller skrift angripa någon. apoteos, /era, upptagande bland gudarna, himmelsfärd; förhärliga, förguda. ap parans, sken, utseende, förhoppning, utsikt. appar/at, tillbehör,

redskapssamling, maskin; /elj, tillrustning, de samlade verktygen. apparition, utseende, framträdande, företeelse. appell/ation, vädjan; apellationsdomstol, högre (2:a) instans. appendix, bihang, tillägg. appli/cera, anbringa, tillämpa; /kation, pålägg-ning, tillämpning; /kationsskola,högre militär fackskola i Frankrike. applåd, ljudlig bifallsyttring; /era, klappa händerna till tecken af bifall. Apponyi, Albert V., grefve, f. 1846, ledare af det ungerska nationalpartiet. apport/era, bära (fråm) till ngn, tillföra. approb/atur, betyget godkänd; /era, /ation, gil-la(nde), bifall(a), godkänna(nde). appropriera, /ation, tillägna sig (jord). approxima/tion, ungefärlig uppskattning eller beräkning; /tiv(t), ungefärlig, närmande sig, tillnärmelsevis. Apres nous le déluge (uttalas: aprä nu lo de-lysch), »efter oss må syndafloden komma», påstås markisinnan Pompadour ha yttrat till Ludvig XV efter slaget vid Rossbach 1757. a prima Vista, »vid första påseendet», från bladet. a priori, »från början», på förhand, af förnufts-grund, utan föregående undersökning. å propos (uttalas: apropå), lämpligt, väl till pass, i rätt tid; oväntadt; på tal om. apsid, halfrund fördjupning, afslutningsnisch i tempel. aptera, anpassa, göra lämplig. aqua vitse, se akvavit. å quatre m ai n 8 (uttalas: a katr mång), med fyra händer; pianostycke så speladt. å quoi bon (uttalas: a kåa bång), till hvad gagn? ar, 100 kvadratmeter. Arabien, den västligaste af de tre stora sydasiatiska halföarna; omfattar inemot 3 mill. kv.-km. Sedan 1840 lyder en stor del af Arabien under turkiskt herravälde (västra kusten och den östra ned till vändkretsen). Mecka och Medina (där Muhammed föddes resp. ligger begrafven). Nära Bab-el-Mandebsundet i sydväst äga britterna det fasta Aden med område. Af det »Fria Arabien» märkes Vahabiternas rike i det inre och sultanatet Oman (reg. eller »imam»: Seyyid Fey-sal-bin-Turkis) i sydöst. Arabi Pascha, egypt. statsman och militär, 1882 krigsminister, afskaffade den europeiska finans-

 kontrollen, råkade i tvist med engelsmännen, hvilka i juli 82 bombarderade Alexandria; i sept. s. å. blef Ar. slagen vid Tell el Kebir och förvisad till Ceylon; benådad 1900. Aragonien, landskap i nordöstra Spanien. Aral-SJÖn, i ryska Turkestan 67 t. kv.-km. Aranjuez, kgl. spanskt lustslott nära Madrid; 1808 Karl IV:s tronafsägelse. Ararat, berg i Armenien (h. toppen 5,167 m.). arbetarhygien, åtgärder till arbetarnes hälsovård. arbetarkongresser. socialistiska: Paris 1889, Bruxelles 91, Zürich 93 och 97, London 96 o. a. arbetarsekretarlat, upplysningsbyrå för arbetarfrågor. Arbetet, socialdemokraternas sydsvenska organ, utgifves dagligen från Malmö, grundlagdt 1887 af Axel Danielsson. arbetslöshetsförsäkring, försäkring till skydd mot arbetslöshet; särskildt i Schweiz har man sökt åstadkomma en dylik försäkring. arbiträr, godtycklig, beroende på ens eget val. Arbo, Peter Nikolai, född 1831, död 1892, norsk målare (ämnen ur nordiska sagan). Arboga, stad i Västmanland, Västm. län, 5,250 inv. Arctander, Sophus, norsk vänsterpolitiker, född 1845, inrikesminister 84—88. ardennerhästar, från Ardennerna till Sverige utförda grofva dragare. area, yta; areal, ytvidd, ytinnehåll. arena, »sand»; fäktarbana, stridsplats. Arenberg, Prospcr, prins af A., f. 1875, distrikts-chef i tyska Sydvästafrika, 1900 för begångna grymheter ställd till ansvar och straffad. areopag, domstol i Aten. Åres, hos grekerna den härjande stridens och stormens gud, romarnes Mars. Argentina, sydamerikansk förbundsrepublik, omfattar 15 stater, 4 territorier och ett förbundsområde, tills. 2,885,620 kv.-km. ined 4,750,000 inv. Hufvudstad: Buenos Aires (820 tusen inv.). Folkrepreseiitationen, kongress, är delad på 2 kamrar: senaten och deputeradekammaren, årl. sammanträdande. Författningen af år 1853, reviderad 59. President för 6-års-perioden 1898— 1904 Julio A Roca (efter Luis Saluz Pena), v. .president Quirino Costa. Argentina ingick år 99 försvars- och anfallsförbund med Brasilien och Chile. argument, skäl; ation. bevisföring; /era, åberopa skäl, invända. Argus, enligt grekiska mytologien, väktare med 100 ögon; hafva Argus-ögon = utmärka sig för spänd vaksamhet och skarpsynthet. Argus, Then swänska, bekant svensk veckotidskrift utgifven på 1730-talet af Olof v. Dalin. Ariadne-tråd, från grekiska mytologien: ledtråd för utredande af någon invecklad sak. arier, de fornindiska och fornpersiska folken; den indoeuropeiska rasen. aristokrat, ädling; aristokrati, adel, adelsvälde. Aristoteles, inflytelserik grekisk tänkare, den klassiska forntidens mångsidigaste forskare, naturvetenskapens grundläggare, d. 322 f. Kr. Arizona Kicker, en tidning, betecknad som källa för humoristisk-drastiska framställningar ur lifvet i Amerika. Arkadien, idylliskt herdeland i grekiska sagan; ett oskuldens och fridens hemvist. arkad, hvalfgång med kolonner och pelare, båghall. arkaistisk eller arkaiserande, med föråldrad förrn, talesätt i gammaldags stil. Arkangel(sk), stad i norra Storryssland, vid Dvina. arkebusera, afrätta med skjutvapen. arkeolog, fornforskare. arkipelag, ögrupp, öhaf; särskildt den grekiska arkipelagen i Egeiska hafvet, mellan Mindre Asien och Balkanhalfön. arkitekt/onisk, /ur, byggnadskonstnär (lig), byggnadskonst. arkiv, urkundsamling, byggnad eller ämbetsverk för sådan; /arie,

vårdare af 1. föreståndare för ett arkiv; /exemplar, det ex. af hvarje tryckt skrift, som boktryckaren lagenligt skall tillställa k. biblioteket i Stockholm och universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. arktisk, nordlig, nordpols-. Arlberg, Fritz, född 1830, operasångare, sang lärare, tonsättare, skriftställare, död 1896. arma, vapen. »Inter arma silent leges», under krig tiga lagarna. armada, örlogsflotta. armatur, utrustning och beväpning, beslag och tillbehör. armé/fördelning, större, af alla vapenslag sammansatt och självständigt uppträdande truppenhet under befäl af en generalsperson; /förvaltning, den myndighet, som utöfvar högsta uppsikten öfver den ekonomiska förvaltningen vid armén; /kår, mindre häraf delning. Armenien, högland i Främre Asien, omfattar de fem turkiska vilajeten (provinserna) Erzerum, Wän, Bitlis, Mamuret-ul-Aziz och Diabekr, jämte södra delen af Transkaukasien. Lyder under dels Turkiet dels Ryssland (i öster med fästn. Kars) och Persien. Talrika uppror (bl. a. hösten 1894). armera, förse fästning eller krigsfartyg med ammunition, kanoner, besättning, lifsmedel. Armstrong-kanon, af flera utanpå hvarandra anbragta gjutjärnsrör (efter den engelske uppfinnaren William A., död 1900). Arnberg, Johan Walter, född 1832, död 1900, bruksman, docent i statsvetenskap, riksbankfull-mäktig. Arnim, Harry v., grefve, tyskt sändebud i Rom 1864—70, därefter i Paris, d. 81. Arnoldsson, Klas Pontus, religionsfilosofisk författare, fredsifrare, f. d. riksdagsman, född 1844. Arnoldson, Oskar, operasångare, född 1830, död 81.23 Arnoldson-Fischhoff — asterisk 24 Arnoldson-Fischhof, Sigrid, den förres dotter, född 1861, operasångerska, sjungit i London och Paris samt flerstädes i Ryssland. arom, vällukt, kryddoft. Arpi, Oscar, född 1824, anförare för Uppsala studentkårs allm. sångförening 1852—72, död 1890. arrang/ement (uttalas: arrangsjemang), /era, /or, anordning; inrätta; tillställare, ordnare. arrendera, förhyra, inneha på viss tid och vissa villkor. arrest/ant, /era, häkte; häktad; häkta, taga i f ängsligt förvar. Arrhenius, Svante, framstående fysiker och kemist, (prof. vid Sthlms högskola,) f. 1859. arriére-garde (uttalas: arriär-g.), eftertrupp. arrogans, förmätenhet, trots. arrond/era, afrunda, utvidga; issement, i det franska förvaltningssystemet underafdelning (distrikt) närmast under departementet. arsenal, tyghus, förrådsplats, fartygsdocka. Arte et Marié, genom fredliga och krigiska värf (inskrift på riddarhuset i Sthlm). arter (uttalas: artär), pulsåder. artificiell, konstgjord. artik/el, del af en skrift, ett föredrag etc., tidningsuppsats; /ulation, ulera, tydligt uttal(a). artilleri, en armés gröfre skjutpjeser, materiel, fordon och tillhörande manskap; fästnings-, fält-, kustartilleri etc. artist, konstnär (äfven vid specialitetsteatrar). Artium eller Examen artium, i Norge och Danmark benämning på studentexamen. »Artium (liberalium) magister» ~ filosofie doktor. Arvika, köping i Värmland, V ärmlands län, vid nordvästra stambanan, Öfver 3 t. inv. Åsan, stad på Koreas västra kust; 1894 japanernas seger öfver kineserna. åsar, åsar eller äser (af isl. sesir), de gudamakter våra förfäder dyrkade. De förnämsta bland åsarne utom Allfader Oden voro Tor, Balder, Njord, Frö j, Tyr, Brage, Heimdal och Höder (Eddans ordningsföljd). Den kvinnliga motsvarigheten till åsarne bilda asynjorna. ascendent, släkting i uppstigande led. AschantK afrik. negerrike i Öfre Guinea, innanför Guldkusten, 80 t. kv.-km. Hst: Kumassi. Strider med engelsmännen, 95—96 motståndet undertryckt; i april 1900 nytt uppror. Ascot Heath, slätt vid Windsor; kapplöpningar i juni hvarje år. Asbjörnsen, Peter Kristian, samlare och utg. af norska sagohäfder, f. 1812, d. 85. Asiatiska Ryssland, sönderfaller politiskt i tre stora landgrupper: Centralasien, Kaukasus med transkaspiska området och Sibirien. De ryska biländerna i Asien sammanhänga ej blott med hvarandra utan ock med moderlandet. Tillsammans utgöra de bortåt 17 mill. kv.-km. med inemot 26 mill. inbyggare. Asiatiska Turkiet, omfattar halfön Mindre Asien, Armeniska höglandet, Eufrat och Tigris' flodområde (Mesopotamien), Syrien med Palestina och delar af Arabien (»Pilgrimslandet» och »Lyckliga Arabien»), tillsammans 1,740 t. kv.-km. med öfver 17 mill. inbyggare. Asien, den gamla världens östra landmassa, den största och folkrikaste af världsdelarna, omfattande c:a 44 mill. kv.-km. med öfver 900 mill. invånare. Till Asiens s. k. själfständiga riken hänför man Afganistan, Butan, Japan — en med de europeiska verkligen jämförlig statsbildning — Korea, Kina, Nepal, Oman, Persien och Siam, de smärre af dessa liggande dels i Himalaja» bergstrakter, dels i Arabien. Bland de europeiska, biländerna framstår först det ofantliga Ryska Asien (Sibirien, Väst-Turkestan), därnäst de brittiska, turkiska och nederländska; öfriga kolonialmakter här äro Frankrike, Tyskland, Förenta staterna och Portugal. Asker, Gustaf Ferdinand, borgareståndets talman riksdagarna 1856—58 och 59—60. Följande år till 83 landshöfding i Gefleborgs län, invald i 2:a kammaren 70—84 (dess talman 73—75), d. 97, Askersund, stad i Närke, Örebro län, vid Vätterns nordände, 1,800 inv. ask/es, sträng återhållsamhet, gudlighet; /etr självförsakare, botgörare, självplågare. askonsdag, infaller efter fastlagssöndag (ej

att förväxla med »dymmeloiisdagen» i påskveckan). aspekt, utsikt, förhoppning, anblick. aspir/ant, sökande; ation. andning; /era, hoppas (på), trakta (efter). assag aj, kaffer sp j ut. assessor, bisittare i hofrätt. assignat/er, ett under revolutionsåren 1790—96 i massa utgifvet franskt sedelmynt (4oV2 mill. francs); /ion, an- eller in visning, -genom hvilken en person anmodar en -annan att inom viss uppgifven tid eller vid uppvisandet till angifven person utbetala en summa penningar (i fråga om bankräkningar brukas såsom anvisningar s. k. »checker» med kort omloppstid). assimil/ation, sammansmältning; /era, göra lika, införlifva. assis-rätt, fransk jurydomstol för afgörande af större brottmål. assist/ans, pantlånekontor; hjälp, bistånd (i senare betydelsen vanl. stafvadt »assistens»); /entr biträde, lägre tjänsteman; /era, hjälpa till, bistå, understödja. associ/ation, förening, bolag, sammanslutning; /era sig med, träda i förening eller bolag med, assortiment, fullständigt försedt varulager. Assuan-dammen, en vältlig vattenreservoar vid öfre Nilen, för dess reglering, byggd 1899—1902 af John Aird. assumptionister, romersk-katolsk munkorden i Frankrike, stiftad 1840, utgaf 83—1900 en polit tidning »La Croix» (uttalas: la kråa). assur/adör, försäkringsgifvare; /ans, försäkring mot fara eller skada; /anspolis, fÖrsäkriugsbref; /anspremie, försäkringsafgift; /era, försäkra, ställa säkerhet för. aster/isk, liten stjärna i tryck (*), hänvisning25 astma — Augusta 26 till en s. k. not eller anmärkning under täxten; /Ö id, småplanet. astma, andtäppa, bröstkramp. Astor, Johan Jakob, köpman, f. 1763, genom lyckade spekulationer en af Nordamerikas rikaste män, grundläggare af Astor-biblioteket i Newyork, död 1848 efterl. en. förmögenhet af 20 mill. dollars. (Ett af hans barnbarn efterlämnade vid sin död år 90 ej mindre än 100 mill. dollars.) Astrakan, rysk stad i Volgas mynningsområde, krigshamn för Kaspiska hafsflottan, 115 tusen inv. astral, till stjärnorna hörande; /kropp, /värld (teosofiskt), andekropp, andevärld. astro gnoSä, st järnkunskap med afseende å stjärnbilderna och de enskilda stjärnorna; /logi, stjärn-tydningskonst, förment konst att förutsäga öden och händelser efter stjärnornas rörelser och ställning; n O m i, kännedomen om himlakropparnas läge och lagarna för deras rörelser. Astrup, Hans Rasmus, född 1832, död 1898, norsk affärsman och (vänsterpolitiker, till 85 bosatt i Sverige, 85—88 statsråd, sedan stortingsman. Asturien, berglandskap i norra Spanien; gammalt furstendöme. Deri spanske tronföljaren bär sedan 1388 titeln »prins af Asturien». asyl, fristad, tillflyktsort; försörjningsanstalt; /rätt, numera en stats rättighet att ge skydd åt främmande flyktingar. atavism, läran om ärftlighet af egenskaper från förfädren, äfven långt tillbaka (atavus: farfars farfar). ateis/m, gudsförnekelse; /tisk, den, som icke tror på Gud. atelier, konstnärsverkstad. Aten, sedan 1835 Greklands hufvud- och residensstad, med hamnplatserna Pireus, Munychia och Faleron. 112 t. inv. Rik på historiska minnen (Akropolis, Partenon, Propyleerna etc.). Athanasianska symbolum eller Quicunque, den 3:e i ordningen af den kristna kyrkans bekännelseskrifter, till sitt innehåll hufvudsakligen ett närmare bestämmande af treenighetsläran (medan det 2:a allmänna symbolum, det Nicaeno-konstan-tinopolitanska, framställer de tre gudomspersonernas väsensenhet). Athenaeum eller Ateneum, ursprungligen: helgedom åt gudinnan Pallas Athena (Minerva); numera liktydigt med akademi, skola, vitterhetssällskap o. s. v. Athenaeum, London, det främsta litteraturbladet i England, grundadt 1828, med ett halft hundra tusen ex. upplaga. A ti an d eller M an h e m, vanligen kalladt »Atlan-tikan», Olof Rudbeck d. ä:s för sin »yfverborna svenskhet» utmärkta verk om Sveriges urgamla odling. Atlas, bergsystem i Nordafrika; grekisk sagojätte, dömd att uppbära himlahvalfvet. atlas, kartbok, planschverk; ett slags sidentyg. atlet/isk, stark man, jättelik kämpe. atmosfär/isk, den himlakropparna omgifvande luftkretsen, gashöljet. atom, »odelbar» beståndsdel af en kropp. å tout prix (uttalas: a tu pri), till hvad pris sorn helst. Atschin (Atjeh), ett f. d. malajiskt sultanat på nordvästra Sumatra, eröfradt 1873—79, nu nederländskt guvernement; flera uppror, senast 96—97. attaché, lägre tjänsteman vid en främmande stats beskickning. attack/era, anfall; göra ett häftigt angrepp på. attentat, mordförsök eller i allmänhet brottsligt förgripande på någons lif och hälsa. Atterbom, Per Daniel Amadeus, död 1855, professor, skald, kritiker, romantikens främste svenske målsman. attest, skriftligt bevis, intyg. attila, med snörmakerier besatt kort uniformsrock, husarlifrock, ungerskt nationalplagg. attiralj, tillbehör, tross (till artilleri). attiskt salt (attiskt språkbruk, d. v. s. präglad, kryddad med), fint satiriskt skämt, fin kvickhet i tal eller skrift. attityd, hållning, kroppsställning; åtbörd. attrahera, draga till sig, locka; attraktion/skraft, dragning(skraf t). attrapp, fälla, skälmstycke, bedrägligt hjälpmedel, ask; /era, få fast, öfverraska, lura, listigt efterhärma. attribut, egenskap, sinnebild. Aubert (uttalas: åb'är), Ludvig Mari b o Benjamin, född 1838, död 1896, norsk rättslärd, professor, justitieminister 1884 i Schweigaards ministär. Aucklands-öarna, australisk ögrupp söder om Nya

Zeeland (britt.). audiatur et altera pars, man böre äfven motparten. audiens, företräde hos en hög person, regent o. d. auditorium, åhörarekrets, hörsal. auditör, bisittare i krigsrätt. Auersperg, Ad. von, furst, böhm. landtdagsmarskalk, 1871—79 presid. i det författningstrogna (cisleithanska) ministeriet, skapade 79 en ny vallag, utverkade 78 den nya finans- och försvars-öfverenskommelsen (»ausgleich») med Ungern, död 85. Augias-Stall, beteckning för svårt, obehagligt (r en snings-)arbete. Augsburgiska bekännelsen och Augsburgiska bekännelsens försvar, de två första af ev.-lutherska kyrkans fem symboliska böcker, förf. af Melank-ton 1530 och "-31. augur, romersk spåpräst (fågelskådare), tecken-ty dar e. August, Nikolaus, svensk-norsk arffurste, hertig af Dalarna, f. 1831 (yngste son till dåv. kronprinsen, sedermera konung Oscar I och Josephina Maxim. Eugenia), afled 4 mars 73. Augustana-synoden, det 1860 af en svensk grundade skandinavisk-lutherska kyrkosamfundet i Förenta staterna. Augusta, kejsarinna af Tyskland och drottning af Preussen, f. 1811, fm. 29 med Wilhelm, prins af Preussen, sed, tysk kejsare, änka 88, d. 90.27 Augusta Viktoria — »avisa» 28 Augusta Viktoria, af Slesvig-Holstein, kejsarinna af Tyskland och drottning af Preussen, f. 1858, dotter till hertig Fredrik af Augustenburg och prinsessan Adelheid von Hohenlohe-Langenburg, fm.]881 med prins Wilhelm af Preussen, nuvarande tyske kejsaren (från 88). au(k)tor, upphofs-, sagesman, författare; isera, bemyndiga, berättiga; /itet, tillförlitlighet, hemul, vederhäftighet, vitsord (på grund af djup kännedom, snille e. dyl.); person eller skrift med anseende för trovärdighet; /itetstro, som stöder sig uteslutande på redan erkända sakförhållanden. aula, högskolas samlingssal; festlokal; förgård. Aulin, Tor, violinist och konsertmästare, grundade »Aulinska kvartetten» 1887. Född 1866. Aumale (uttalas: åmäl), Henrik Eugen Filip Ludvig af Orleans, hertig af A., f. 1822, konung Ludvig Filips af Frankrike 4:e son, bekant genom sina segrar i Alger, 48—71 landsflyktig i England, 86—89 i Bryssel, sedan dess i Chantilly vid Paris. Aurivillius, Christopher, f. 1851, blef 83 prof. och intendent vid riksmuseum (entomologiska afd.), 1901 Vetenskapsakademiens sekr. Aurora, morgon(rodnad)ens gudinna (grek. Eos). Aurore (uttalas: årår), Paris, en 1898 af anhängarne till Dreyfus-revisionen uppsatt daglig tidning, offentliggjorde 13 febr. 98 Emile Zolas öppna bref: »J'accuse» (Jag anklagar!). auskult/ant, åhörare; bisittare utan rösträtt; nyanställd tjänsteman utan lön; /era, lyssna, höra på. auspici/um, järtecken, förebud; /er, utsikter, hägn, styrelse, ledning. Austria, det latinska namnet på Österrike. Austerlitz, stad i Mähren, strax sydost om Brunn, där Napoleon I den 2 dec. 1805, årsdagen af sin kröning, tillfogade de förenade ryska och österrikiska härarna under Kutusov ett förkrossande nederlag (»Tre-kejsarslaget»), följdt af vapenhvila den 6 s. m. Australien (stundom kalladt Nya Holland), är den både minsta och glesast befolkade världsdelen, omf. 8,970,000 kv.-km. med 6 mill. inv., består dels af ett stort fastland (öfver 7'/2 nrill. kv.-km.) mellan Indiska och Stilla hafven; dels af en mängd öar och öflockar i Stilla hafvet mellan vändkretsarna under det gemensamma namnet Oceanien (Polynesien, Söderhafsöarna). Hela den australiska kontinenten (de fem kolonierna Nya Syd-Wales, Victoria, Queensland, Syd-och Västaustralien) samt ön Tasmanien utgöra sedan l jan. 1901 ett statsrättsligt helt, liksom Kanada, men allt fortfarande under brittisk öfverhöghet. Den nya staten, som antagit namnet The Commonwealth of Austr ai i a, motsvarar i storlek 3/4 af Europa och räknar. c:a 4 mill. inv. De förenade kolonierna bibehålla i flertalet fall sitt inre oberoende, men i spetsen för Commonwealth står en generalguvernör som engelska kronans representant (f. n. earlen af Hopetown) och vid hans sida ett gemensamt parlament af 2 kam- rar. — F. ö. märkes det under brittiskt skydd stående konungariket Tonga (= Vänskapsöarna, reg. Georg II sedan 93), den stora dubbelön Nya Zeeland (fri engelsk koloni) och Nya Guinea, jordens största ö. Såväl de närmast fastlandet belägna papuaöarna som de längre ut i Stilla hafvet liggande malaj öarna lyda i allmänhet under främmande herravälde: engelskt, nederländskt, tyskt, franskt eller amerikanskt. autent/icitet, trovärdighet; /isk, äkta, giltig. auto-, avto-, själf-, egen- (i sammansättningar). au to biografi, egen lefnadsbeskrifning. autodafé, egentligen »trosakt»; medelt. högtidligt aflifvande af kättare, vanligen bränning å bâle. autodidakt, självlärd, -bildad. autograf, egenhändig skrift, originalhandskrift. auto/krat, s j älf härskare, oansvarig suverän; /krati, envälde. auto/mat, apparat, som rör sig medelst dold mekanik; matserveringsställe, där serveringen bestrides genom dylika; /matisk, självrörlig, ofrivillig; slö, tanklös. automobil, vagn utan dragdjur, med elektr, eller annan drifkraft. autonom/i, självstyrelse, rätt att gifva sig själf lagar; /isk, självständig, -bestämmande. autonomister, politiskt parti i Elsass-Lothringen, hvilket i motsats till det s. k. protestpartiet erkänner rikslandets samhörighet med Tyskland, men fordrar en så självständig författning och förvaltning som möjligt. Krafvet på egen författning tillmötesgicks] 879. Autorité,

Paris, en 1886 grundad fransk daglig tidning i monarkistisk, speciellt bonapartistisk anda. autotypi, fotogr. tryck, ljustryck (för klichéer). aux armes (uttalas: åsårm), till vapen! auxiliär-trupper, hjälptrupper. avance eller avans, förskott, vinst, fördel, försteg; /meni (uttalas: avangsemang), framsteg, befordran; /ra, rycka fram, komma sig upp, vinna befordran; försträcka pengar. avant/garde, förtrupp; /scen, främre delen af skådebanan, närmast åskådarne; oxöga (loge) mellan scenen och salongen. ave, var hälsad! hell! Ave Maria, katolsk bön (»änglahälsningen») till jungfru Maria (eller ringningen till densamma). Ave, imperator, moriturl té salutant, »hell dig, kejsare, de till döden invigde hälsa dig!» (De mot hvarandra kämpande gladiatorernas afskedsord vid början af de romerska gladiatorspelen.) avec (uttalas: aväck), egentligen: »med», d. v. s. tillbehör (till kaffet), såsom likör eller konjak. aveny, trädplanterad bred väg eller gata; allé. aversion, motvilja, afsky. avert/era, underrätta,varna; /issement(= mång), tillkännagifvande, kungörelse. avis (uttalas:'avi), anmälningslapp om ankom men försändelse; /era, underrätta. »avisa», tidning, »samtida» (skämtsamt, öfverlägset).29 aviso — Bahama-öarna 30 aviso, underrättelse; /ångare, fartyg för öfver-bringande af snabba meddelanden. axiom, obestridlig sats, hvars sanning ej fordrar bevis; /atisk, själf klar. Ayrshire-ras (uttalas: ärschir-ras), .mjölkboskap från Skottland. azteker, Mexikos urinvånare. azur, himmelens blå färg. B. B. A. = »Bachelor of arts» (lärdomstitel), humanistisk kandidat. b:ko, banko; b:to, brutto. Baal eller Bel (babylon.), forntida gudomlighet, hvaraf Baals-dyrkan = afgudatjänst. Bab el Mandeb (eg. »tårarnas port»), inloppet till Röda hafvet mellan Afrika och Arabien. Babel, Babylon, det gamla Babyloniens hufvudstad vid Eufrat; beteckning för oreda, förbistring eller en stor »syndastad». babord, vänstra sidan af ett fartyg (räknadt om man står vänd mot f or en). baby (uttalas bebi), litet barn, dibarn; docka. bacca laureus eller -larius, baccalaureat, kandidat (lägsta akademiska grad). baccarat, ett franskt hasardspel med kort. Bach, A. V., friherre, Österr, statsminister, genomdref Österrikes centralisation i ultrarnontan-absolutistisk anda, konkordatets upphofsman, d. 1893. Bache, 0., f. 1839, dansk historie- och djurmålare, 87 prof. vid akad. för de sköna konsterna i Köpenhamn. Bachke, Ole Andreas, norsk rättslärd, f. 1830, kallades 79 till statsråd och chef för justitiedepartementet, 84 af riksrätt dömd sitt statsrådsämbete förlustig (»statsråds-sägen»), s. å. assessor i höjesteret, d. 90. bachsjisch, drickspengar (mutor). Backlund, Johan Oskar (0. Andrejevitseh). svensk astronom, f. 1846, vid observatoriet i Dorpat 77, direktör vid Pulkova 95. Bacp af Verulam, en af den naturvetenskapliga forskningens banbrytare och af den nyare filosofiens grundläggare. F. 1561 i London, d. 1626. Har af somliga tillskrifvits författarskapet till Shakspeares dramer. bacill, liten stafformig, Sjukdomsalstrare bakterie. back, matkärl; fartygsdäck; tillbaka. back/analier, vildt dryckeslag, yppig fest; /ant (inna), Backuspräst (inna); Backus, romersk vingud (grekernas Bakchos eller Dionysos). Badajoz, spansk stad och gränsfästning vid Guadiana. 1812 eröfrad af Wellington. Baden, storhertigdöme, tysk förbundsstat. Hst. Karlsruhe. Omfattar 15,260 kv.-km. med 1,870,000 inv. Ingick 1870 militärkonvention med Preussen. Regent: storhertig Fredrik, f. 26, besteg tronen och förmälde sig 56 med Louise af Preussen, dotter till afl. kejsar Wilhelm I. (Storhertig F:s dotter Victoria i sept. 81 förmäld med kronprins Gustaf af Sverige-Norge.) Baden, badort (svafvelkällor) i schweiziska kantonen Aargau. Baden-Baden, stad och berömd badort i tyska storhertigdömet Baden. Badeni, Kasimir, grefve, f. 1846, Österr, ministerpresident 95—97, upphofsman till de 99 upphäfda språkförordningarna, störtad genom tyskar-nes obstruktion i riksrådet. Baden-Powell, Robert, f. 1857, eng. militär, utm. sig i Afganistan och Indien, mot boerna och i Aschanti, okt. 99 af Oranjeboerna innesluten i Mafeking, som han dock försvarade med sina fåtaliga trupper till i maj, då staden undsattes; härpå följde hans utnämning till generalmajor och (1900) polisdirektör öfver Sydafrik. republiken. Badinguet, vedernamn på Napoleon III. Baeckström, Oscar, f. 1854, komisk skådespelare (bland roller: Arga'n i Den inbillningssjuke, Kon j änder i Hittebarnet). Baetzmann, Samuel Frederik, norsk förf. och tidningsman, pariserkorrespondent, f. 1841, medarbetare först i Dagbladet, sedan i Aftenposten (utg. »Norge», »Det norske statsråd» m. m.). Baffins vik, en del af norra polarhafvet. Pearys expedition 1892 (Grönland en ö). bagage (uttalas: bagasch), packning, ressaker, tross. bagatell, småsak, lappri, obetydlighet. Bagdad, hst. i ett turkiskt vilajet vid Tigris, fordom medelpunkt för det arab. världsväldet, öfver 100,000 inv. Bagdad-järnvägen, från Konia till Bagdad, hvarå koncession 1899 erhölls af d:r von Siemens, ordf. i Anatoliska järnbanestyrelsen. baglerna, mäktigt politiskt parti i Norge under medeltiden. Bagnéres, namn på två franska badorter. bagno, franskt straffängelse före 1852. Bahama-öarna, britt, ögrupp i Västindien, 14,000 kv.-km., 50 t. inv. 29 aviso —

Bahama-öarna 30 aviso, underrättelse; /ångare, fartyg för öfver-bringande af snabba meddelanden. axiom, obestridlig sats, hvars sanning ej fordrar bevis; /atisk, själf klar. Ayrshire-ras (uttalas: ärschir-ras), .mjölkboskap från Skottland. azteker, Mexikos urinvånare. azur, himmelens blå färg. B. B. A. = »Bachelor of arts» (lärdomstitel), humanistisk kandidat. b:ko, banko; b:to, brutto. Baal eller Bel (babylon.), forntida gudomlighet, hvaraf Baals-dyrkan = afgudatjänst. Bab el Mandeb (eg. »tårarnas port»), inloppet till Röda hafvet mellan Afrika och Arabien. Babel, Babylon, det gamla Babyloniens hufvudstad vid Eufrat; beteckning för oreda, förbistring eller en stor »syndastad». babord, vänstra sidan af ett fartyg (räknadt om man står vänd mot f or en). baby (uttalas bebi), litet barn, dibarn; docka. bacca laureus eller -larius, baccalaureat, kandidat (lägsta akademiska grad). baccarat, ett franskt hasardspel med kort. Bach, A. V., friherre, Österr, statsminister, genomdref Österrikes centralisation i ultrarnontan-absolutistisk anda, konkordatets upphofsman, d. 1893. Bache, 0., f. 1839, dansk historie- och djurmålare, 87 prof. vid akad. för de sköna konsterna i Köpenhamn. Bachke, Ole Andreas, norsk rättslärd, f. 1830, kallades 79 till statsråd och chef för justitiedepartementet, 84 af riksrätt dömd sitt statsrådsämbete förlustig (»statsråds-sägen»), s. å. assessor i höjesteret, d. 90. bachsjisch, drickspengar (mutor). Backlund, Johan Oskar (0. Andrejevitseh). svensk astronom, f. 1846, vid observatoriet i Dorpat 77, direktör vid Pulkova 95. Bacp af Verulam, en af den naturvetenskapliga forskningens banbrytare och af den nyare filosofiens grundläggare. F. 1561 i London, d. 1626. Har af somliga tillskrifvits författarskapet till Shakspeares dramer. bacill, liten stafformig, Sjukdomsalstrare bakterie. back, matkärl; fartygsdäck; tillbaka. back/analier, vildt dryckeslag, yppig fest; /ant (inna), Backuspräst (inna); Backus, romersk vingud (grekernas Bakchos eller Dionysos). Badajoz, spansk stad och gränsfästning vid Guadiana. 1812 eröfrad af Wellington. Baden, storhertigdöme, tysk förbundsstat. Hst. Karlsruhe. Omfattar 15,260 kv.-km. med 1,870,000 inv. Ingick 1870 militärkonvention med Preussen. Regent: storhertig Fredrik, f. 26, besteg tronen och förmälde sig 56 med Louise af Preussen, dotter till afl. kejsar Wilhelm I. (Storhertig F:s dotter Victoria i sept. 81 förmäld med kronprins Gustaf af Sverige-Norge.) Baden, badort (svafvelkällor) i schweiziska kantonen Aargau. Baden-Baden, stad och berömd badort i tyska storhertigdömet Baden. Badeni, Kasimir, grefve, f. 1846, Österr, ministerpresident 95—97, upphofsman till de 99 upphäfda språkförordningarna, störtad genom tyskar-nes obstruktion i riksrådet. Baden-Powell, Robert, f. 1857, eng. militär, utm. sig i Afganistan och Indien, mot boerna och i Aschanti, okt. 99 af Oranjeboerna innesluten i Mafeking, som han dock försvarade med sina fåtaliga trupper till i maj, då staden undsattes; härpå följde hans utnämning till generalmajor och (1900) polisdirektör öfver Sydafrik. republiken. Badinguet, vedernamn på Napoleon III. Baeckström, Oscar, f. 1854, komisk skådespelare (bland roller: Arga'n i Den inbillningssjuke, Kon j änder i Hittebarnet). Baetzmann, Samuel Frederik, norsk förf. och tidningsman, pariserkorrespondent, f. 1841, medarbetare först i Dagbladet, sedan i Aftenposten (utg. »Norge», »Det norske statsråd» m. m.). Baffins vik, en del af norra polarhafvet. Pearys expedition 1892 (Grönland en ö). bagage (uttalas: bagasch), packning, ressaker, tross. bagatell, småsak, lappri, obetydlighet. Bagdad, hst. i ett turkiskt vilajet vid Tigris, fordom medelpunkt för det arab. världsväldet, öfver 100,000 inv. Bagdad-järnvägen, från Konia till Bagdad, hvarå koncession 1899 erhölls af d:r von Siemens, ordf. i Anatoliska järnbanestyrelsen. baglerna, mäktigt politiskt parti i Norge under medeltiden. Bagnéres, namn på två franska badorter. bagno, franskt straffängelse före 1852. Bahama-öarna, britt, ögrupp i Västindien, 14,000 kv.-km., 50 t. inv.31 Bahia — Banatet 32 Bahia, stad (äfven stat) i sydöstra Brasilien, landets forna hufvudstad. 200,000 inv. Bahnson, Jesper Jespersen von, dansk militär och ämbetsman, f. 1827, var 84 — 94 krigsminister, hvarunder han genomförde Köpenhamns befästande mot landsidan, 87 — 95 i folketinget. bai, bay, b ai e (uttalas: bä), Ii af s vik, mindre bukt, hamn. Baiburt, stad i asiat. Turkiet, okt. 1829 rys-sarnes seger (Paskevitsch) öfver turkarne. baignoire (uttalas: ban j åar), ett slags fransk teaterloge; badkar. Ba'i'haut, Charles, f. 1843, fransk polit., 77 deputerad, 88—90 minister för offentliga arbeten, 93 komprometterad i Panainaskandalen. Baikal, asiat, alpsjö (Transsibir. banan). baisse (uttalas: bas), prisfall å värdepapper. bajader (uttalas: bajadär), offentlig indisk danserska och sångerska (glädjeflicka); lång, smal schal. Bajer, Frederik, dansk (vänster)-politiker, skriftställare, f. 1838, invald i folketinget 72—95, skandinav, stiftare af Dansk k vindesamfund, Dansk fredsförening (82), deltagare i åtskilliga mellanfolkliga fredskongresser; gaf uppslaget till f redsbyrån i Bern. Bajesid, stad i asiat. Turkiet; 1877 strider mellan ryssar och turkar. bajonett, stickvapen; klinga på gevär. Baker, Samuel White, f. 1821, engelsk

resande i Afrika (upptäckte Albert Njansasjön); 70—73 egyptisk pascha vid öfre Hvita Nilen, d. 93. Baker, Valentine, »Baker pascha», f. 1825, den föregåendes bror, afskedad ur engelsk tjänst, 77 turk. general, 82 egypt. pascha, d. 87. bakteri/er, klyfsvamp, mikroskopiska svampar af olikartadt utseende (ex. kul-, staf-, skrufbakterier), verkande förruttnelse eller sjukdom; /ologi, läran om bakterier, mögel- och jästsvamp, ur-djur. Baku, stad i det ryska guvernementet af samma namn i Transkaukasien, på en halfö i Kaspiska hafvet. Naftakällor, 112,000 inv. Bakunin. Mikael, rysk anarkist, f. 1814, på grund af deltagande i majupproret, dömd till döden 50, därpå utlämnad till Ryssland och förvisad till Sibirien, återkom 60 och lefde som skriftställare i Schweiz, d. 76. bai, varupacke; 10 ris papper; dansiiöje. Balakiawa, hamnstad på Krim; okt. 1854 engelsmännens (under Cardigan) seger öfver ryssarne (Liprandi); engelska kavalleriets berömda dödsridt. balans, jämvikt; kassabrist; vågbalk. Balbo, Cesare, grefve, f. 1789, ital. statsman, verkade framgångsrikt för den ital. enhetsidén, d. 1853. Balck, Viktor, f. 1844, öfverstelöjtnant, sportman, jfrig främjare af idrott, särskildt gymnastik. baldakin, säng-, tron-, bärhimmel; litet tak. , Balder, i nord. gudasagan ljusets, rättfärdighetens, renhetens, fredens gud. Baldissera, Ant, f. 1838, italienarnes öfverbefälhafvare i abbesinska kriget 96, sedan 1900 medlem af senaten. Balearerna, ögrupp i Medelhafvet, vid Spaniens östra kust. De största Mallorca (list. Palma) och Menorca. Balfour (uttalas: balför), Arthur James, f. 1848, eng. statsman, 91 finansminister och ledare af de konservativa i underhuset; 1900 handelsminister; Gerald William, f. 1853, den förres bror, sedan 95 statssekreterare för Irland; of Burleigh, Alex, Hugh Bruce f. 1849, lörd och skotsk peer, 95 statssekreterare för Skottland. Balkan, en fortsättning af Karpaterna, gränsberg mellan Bulgarien och Europ. Turkiet. Balkan-staterna, halfön, Europas sydöstliga del, omfattande i norr de tre Donäustaterna Serbien. Rumänien och Bulgarien, Medelhafsstaterna Mon-tenegro, Europeiska Turkiet och Grekland, Bosnien och Herzegovina med Novipasar och Dalmatien. Kallas äfven Illyriska, Turk-grekiska eller Sydslaviska halfön. Balkasch, sjö i den rysk-asiat, kirgisstäppen. balkong, utbyggnad framför fönster. ballad, sångbar, vemodig episk-lyrisk dikt. ballast eller barlast, bestående.af stenar, sand o. d. i bottnen på fartyg. b ai l ett, konstdans efter musik. ballong, gasfylldt kärl eller luftblåsa till luftsegling. baliottera, rösta medelst kulor (1. slutna sedlar). Ballestrem, Franz v., grefve, f. 1834, preuss. politiker, riksdagsmedl. 72, 98 dess president, sedan 91 preuss. landtdagens 2:a kammare. Baimaceda. José Manuel, f. 1840, president i Chile, 82 inrikesminister, 86, president, störtad 91, död s. å. genom självmord. Balmoral, slott i skotska grefskapet Aberdeen, där drottning Victoria gärna vistades. balsamera, skydda mot föruttnelse. Balta Uman, by och vik vid Dardanellerna; maj 1849 fördrag mellan Ryssland och Turkiet angående interventionsrätten iDonaufurstendömena (de ruin. landskapen Moldau och Valakiet). Baltimore, stad i Förenta staterna (Maryland), Y2 mill. inv. Baltiska/hafvet, Östersjön; /provinserna, ryska östersj ölandskapen. balustrad, räcke, genombrutet bröstvärn. Bamberg, bayersk stad; konferenser 185.4. Bamberger. Ludvig, politiker, medlem 71—93 af tyska riksdagen; secessionisternas (de tyskfrisinnades) ledare 80 — 84, frihandlare, d. 99. ban (slav.), herre, styresman; förr titeln för be- „ fälhafvaren i Ungerns östra gräns distrikt, ännu titel för ståthållaren i Kroatien (landskapet mellan Drava och Adriat. hafvet); /ät, styresområde. banal, vanlig, intetsägande, utsliten; /itet, utnött talesätt. Banatet (Té mesvar b an ätet), geografisk benämning på Ungerns bästa, bördigaste del, i sydöst mellan Donau, Teiss, Maros och Siebenbürgska33 Bancroft-fördragen — baron kantbergen, kalladt »Ungerns paradis». Hufvudstad Temesvar. Bancroft-fördragen kallas de af amerikanska sändebudet G. Bancroft 1868 afslutade utvandringsfördragen mellan Tyska riket och Förenta staterna. band/age (uttalas: bandasch), bindel; /agist, person som förfärdigar bråckband, kirurg, apparater o. d. banderoll, vimpel, trumpettofs, -flagga; (i Ryssland) Stämpladt pappersomslag. bandit, stråtröfvare, lönnmördare. bandolär eller bantlär, (axel-)gehäng, bred axelrem. Banffy, Desid. v., friherre, ungersk politiker, f. 1843, »öfvergespan» (landshöfding) 75 och 83, sedan 92 led. och president i deputeradekammaren, 95—99 ministerpresident. Bang, Herman, dansk vitter förf. af den naturalistiska skolan, kritiker, deklamatör och skådespelare, f. 1857 (studier, romaner, novellsamlingar, särskildt impressionistiska skildringar af modernt hufvudstadslif); Anton Christian, norsk kyrkohistoriker, f. 1840, teol. dr 78, statsråd och chef för kyrko- och undervisningsdepartementet i Stång-ska ministären 93—95, biskop. Bangkok, stad i konungariket Siam (Bortre Indien) vid Menamfloden, 200—400,000 inv., hälften kineser. Banhaus, Anton, f. 1825, österrik, åkerbruksminister 70, handelsmin. 71—75, i spetsen för Donau-ångf.-bolaget 90. banjo, (neger)gitarr. bankett, festmåltid. bank/ir, växel- och penninghandlare; /rutt, erkänd

oförmåga att betala sina fordringsägare; cession; /or, person, som håller kassan (banken) i spel. bank bolidays (uttalas: — hållides), särskilda bankhelgdagar i England vid sidan af de vanliga kyrkliga helgdagarna, införda 71. Bank of England, Englands nationalbank. bankofullmäktige, den svenska riksdagens sju förtroendemän, som ha ledningen af riksbankens verksamhet. ban ko utskottet, ett af den svenska riksdagens ständiga utskott, med 16 ledamöter; bereder frågor, som röra riksbanken, granskar och ger föreskrifter om dess förvaltning. ban lieue (uttalas: bangliö), stadsområde. bann, förvisning, uteslutning, utstötning;/bulla, /Stråle, kyrkans bann, förkunnadt genom en påflig skrifvelse, Banque de France (uttalas: bank dö frangs), Frankrikes nationalbank. Banque fonciére (uttalas: bank fonsiär), i Paris, numera »Crédit foncier de France», Frankrikes hypoteksbank. Bantu-negrer, kaffrer, gemensamt namn på folkslag i södra och mellersta Afrika upp till ekvatorn ; (andra hufvudgruppen: de äkta eller Sudannegrerna). Bapaume (uttalas': bapåm), gammal fästning i franska dep. Pas de Calais, jan. 71 tyskarnes (Goeben) seger öfver fransmännen (Faidherbe). baptisterium, dopkapell. baptistsamfundet i Sverige, grundlagdt i slutet af 1840-talet (F. O. Nilsson, Anders Viberg) och räknar f. n. cirka 40,000 medl. i 550 församlingar. Predikantskola (Betelseminariet) i Stockholm. bar, sandbank, grund, hamnbom; afbalkning i domsal; eng. amerikansk dryckeshall. Bara, Jules (uttalas: s j yl), f. 1835, belg. politiker 69, 70 och 78—84 justitieminister, d. 1900. barack, fälthydda, lätt soldatbyggnad, kåk. Baraka, flod i Abessinien, febr. 1884 engelsmännens (Graham) seger öfver madhisterna. barat, turk. skyddsbref. barbar, rå, grym, okunnig människa. Barbaresk-Staterna, förr namn på länderna utefter Afrikas nordkust (Marocko, Algeriet, Tunis, Tripolis). Baratieri, Oreste, f. 1841, italiensk generalguvernör i kolonien Erytrea, tillfogade 94 abessi-nerna nederlagen vid Kassala och Senafé, men blef i mars 96 själf i grund slagen vid Adua, d. 1901. Barbados, den östligaste af Små Antillerna (Västindien), 1605 brittisk; stad Bridgetown. Barcelona, stad i nordöstra Spanien, Va m^-inv. bard, skald. bard isan, ett fordom brukadt stötvapen, kort pik. barett, lågkullig (sammets)mössa utan skärm; fyrkantig röd kardinalsmössa. Bäring Brothers & Co., London, stort eng. handelshus, 1890 aktiebojag. bariton eller baryton, mansröst emellan bas och tenor. bark, segelbåt med 2 master och loggertlik-nande segel; /ass, största båten på örlogsfartyg; /skepp, med 3 ä 4 master och rår på de bägge främre. barkarol, venetiansk (napolitansk) båtforarsång, gondoliervisa. Barmen, tysk stad i Rhenprovinsen, 140,000 inv. barnträdgårdar (Kindergarten), ett slags lekskolor för barn, som ej uppnått den egentliga skolåldern. Bamum, Phineas Taylor (1810—91), amerikansk impressario, »humbugens» målsman, reklam-ma-kare. barock, sällsam, orimlig, smaklös, skef. barockstil, i målarkonst och arkitektur en kraftfull, stundom svulstig utveckling af renässansen på 1600- och 1700-talen, öfvergick sedan i rococon (uttalas: råckåkån). Baroda, sedan 1875 brittisk lydstat i Indien, en del af det forna marattriket, 21,300 kvkm., med omkring 2 mill. inv. barometer, instrument för mätande af lufttrycket. baron, en i Sverige samtalsvis brukad titel, liktydig med den mera officiella titeln friherre; /et.— Beaconsfield 36 eng. adelsman, lägre titel än baron; baroni, fri-herrl. säterigods. barr, se »bar». Barrére, Camille, f. 1851, 71 Pariskommunard, 85—89 fr. sändebud i Stockholm, sedan 94 sändebud i Rom. barriär, skrank, bom; hinder. barrikad, tillfällig förskansning, gatuspärrning. Barthélemy, Sankt, en af Små Antillerna i Västindien, 21 kvkm., 2—3,000 inv. Hufvudort: Gustavia, Ön afträddes 1784 af Frankrike till Sverige, som genom fördrag 1877 återbördade kolonien till af trädaren. bas-sångare, -röst, -sträng (på ett instrument). bas, grundval, -linje, pelarfot; kem. term; /is. bas, arbetsförman. basar, täckt affärsgata, saluhall; butikkomplex; välgörenhetsmarknad. baschibosuk, i Turkiet: oregelb. lätt infanteri, landstormstrupper. baschkirer, tatarisk folkstam i södra Ural. bascule- (uttalas: baskyll) system, polit. system kännetecknadt af ostadighet och anpassande efter omständigheterna, hållningslöshet. Basel, schweizisk stad vid Rhen, 114,000 inv.; fredsslut 1795. Basilier, Ida, bekant finsk sångerska, f. 1846, särskildt verksam vid finska operan i Helsingfors, sedan 78 gift med fuldmaggtig J. Magelssen i Kristiania. basilika, romersk försäljnings- och domstolslokal, fornkristen kyrkobyggnad. basilisk, drake, fabeldjur. baskerna, Europas äldsta folkstam, på ömse sidor om västliga Pyrenéerna, med ett språk af keltiskt ursprung. Bebo i Spanien de bask. prov. och det intill gränsande landskapet Navarra. Baskiska provinserna, i Spanien, vid innersta hörnet af Biskajaviken (Alava, Biskaja och Guipuzcoa), hufvudhärden för karlistuppror. basrelief (uttalas: bareljäf), djupskulptur. Bassermann, Ernst, tysk politiker, f. 1854, sedan 93 medl. af tyska riksdagen och en af de natio-nalliberales ledare. bastå, nog, stopp (»och därmed bastå»). bastard, afkomma af blandad härkomst, oäkta barn. Bastiljen, det befästa, på 1300-talet byggda statsfängelset i Paris,

stormadt och förstördt af folkmassan revolutionsåret 1789, 14 juli. bastion, öppet bålverk intill fästningsvall. bastonad, prygel; i Turkiet med slag på fotsulorna. basuto, ett bantu(-kaffer-)folk i Sydafrika, af de östbetschuanska stammarna. Basutoland, förut en del af Kapkolonien, sedan 84 brittisk koloni, styrd af en engelsk kommissarie (»resident commissioner»), som lyder direkt under guvernören i Kap; omfattar 30 t. kvkm., hufvudort Maseru. batalj, fältslag, slaktning; /ön, större del af ett regemente. Batavia, stad i nederl. Indien på Javas nordkust, 116,000 inv. batavisk, holländsk (Batavia är en latinsk benämning på Holland, hvilket 1795—1806 kallades »Bataviska republiken»). batist eller kammarduk, ett slags fint linne. batong, käpp, staf. Batsch, Karl Friedrich, tysk Viceamiral, 1878 efter »Stora kurfurstens» undergång ådömd 6 mån. fästning, men benådad, d, 98. Battenberg, Alexander, prins af Batt., furste af Bulgarien, se Alexander. Battenberg, Heinrich Moritz, prins af Battenberg, f. 1848, förrn. 85 med prinsessan Beatrix, yngsta dotter till drottning Victoria, d. 96. battens, 3-tumsplankor, under 7,6 cm. tjocka, 18 cm. breda. batteri, rad af skjutfärdiga kanoner. Batum, stad vid Svarta hafvet, rysk 70; frihamn. Baudin, Pierre, (p j är bådeng), f. 1863, fransk minister för offentliga arbeten. Bauditz, Sofus, dansk humoristisk författare, f. 1850 (novellsamlingar, teaterpjeser). Bauernbund, Deutscher, (»Tyska bondeförbundet»), stiftadt 1885 till skydd och företrädande af landtbrukarnes ekon. intressen, uppgick 92 i »Bund der Landwirte» (Landtmannaförbundet). bauernfänger, »bondfångare», person som ockrar på godtrogna och enfaldiga. Bauernverein Nordost, frisinnad tysk bondeför-ening, riktad mot Landtmannaförbundet. Baumbach, Karl Adolf, f. 1844, medl. af tyska riksdagen 80—91 (tysk frisinnad), dess 2:e vice presid. 90—93, sedan 93 i preuss. herrehuset. bautasten, minnessten från hednatiden med eller utan runinskrift. Bava-BenariS, f. 1831, ital. general, undertryckte 98 upproret i Milano. Bay-Beach, hamn i Togo-landet, ett tyskt skyddsområde i öfre Guinea (Afrika), guvernörens säte. Bayern eller Bajern, konungarike, Sydtysklands största stat, tysk förbundsstat, 75,865 kv.-km., 6 mill. 200 t. inv. Hst. München. Stod 1866 på Österrikes sida i kriget med Preussen, deltog 70-71 i fransk-tyska kriget, anslöt sig 71 till tyska riket. Riksföreståndare sedan 86 prins Luitpold (f. 1821), en farbror till den sinnessjuke konung Otto. Bayonne, befäst fransk stad i Gascogne, sydöstra Frankrike. Bayreuth, bayersk stad, bekant genom den 1872 grundade nationalteatern, där årl. valda förest, af Richard Wagners verk äga rum. Bazaine (uttalas: basan), Franp. Achille, fransk marskalk, 1863 öfverbefälhafvare i kriget mot Mexiko, 70 för Rhenarmén, gaf sig i Metz^ dömdes af krigsrätten till döden för förräderi, benådad till 20 års fästning på ön S:t Marguerite, hvarest han undkom 74, d. 88 i Madrid. Beaconsfield (uttalas: biconsfild), Benj. Disraeli, earl af B., konservativ engelsk statsman och skön-37 beati pessidentes — Benedetti 38 litterär författare, f. 1804, Gladstones motståndare, genomdref dock 1867 års valrättsreform, premierminister 68, 74—80, skaffade 76 drottning Victoria titeln »kejsarinna af Indien» och förvärfvade Cypern, d. 81. beati pOSSidentes, de lyckliga ägande! Beaugency. fransk stad, Loire-arméns nederlag i fransk-ty ska kriget. Beauharnais (uttalas: båarnä), Eugen, Napoleon I:s styfson. beau monde (uttalas: bå mångd), fina, stora världen. Beaumont (uttalas: båmång), fransk stad, tysk seger 1870. beau sexe (uttalas: bå sex), det täcka könet. bébé, litet barn, docka. Bebel, Ferd. August, f. 1840, deri tyska socialdemokratiens främste målsman f. 11., medl. af riks-dagen sedan 67, sachsisk landtdagsdeputerad, skriftställare och agitator, Becker, Herm. Heinrich (»Den röde Becker»), tysk politiker, revolutionär 1848, medl. af riksdagen och preuss. landtdagen, d. 85; Oskar, beryktad genom sitt attentat i Baden-Baden mot konung Wilhelm I, juli 1861. Beck-Friis, Lave Gustaf, friherre, diplomat, f. 1834, legationssekreterare i Konstantinopel och London, sedan 70—1902 envoyé extraordinaire och ministre plénipotentiaire i Köpenhamn. Beckman, Anders Fredrik, teolog, f. 1812, biskop i Hernösand 64, i Skara 75, död 94; Ernst, den förres son, f. 1850, skolman, journalist, vitter författare, redaktör af Aftonbladet 87—90, riksdagsman 86—87, 91 — 93 och från 1902, ordförande i Frisinnade landsföreningens förtroenderåd. bedarra, stillna af (sjöterm). Bedlam, dårhus i London. beduin, kringströfvande arab, ökeninvånare. beefsteak = biffstek. Beethoven, Ludvig von, världsberömd tysk tonsättare, instrumentalmusikens störste mästare, f. 1770 d. 1827 befallningshafvande, konungens, länsstyrelse, landshöfdingeämbete. Behrens, Konrad Behrend, operasångare, f. 1835, tillhörde k. teatern 62—70, död 98. Benring, Emil Adolf, tysk läkare, f. 1854, föreståndare för det hygieniska institutet i Marburg; af Karolinska institutets lärarekollegium tillerkänd det första medicinska Nobelpriset 1901, för sitt arbete rörande blodserumterapien och särskildt dess användning mot difteri. Beijer, Karl Gottreich, f. 1811, Öfveringeniör, chef för järnvägsbyggiiadsstyrelsen, samt i styrelsen för

allm. väg- och vattenbyggnader, åren 71 —94 riksdagsman i 'lia kammaren (frihandlare), död 98. beiram eller bairam, turk. fester. bel-ami, hjärtevän. Beldiman, Alexander, rumän, politiker, f. 1845, var Rumäniens främste repres. vid fredskongressen i Haag 99. bel-esprit (uttalas; bellespri), kvickhufvud. Belfast, stad i nordöstra Irland, 350,000 inv, Belfort, befäst fransk stad, kapitulation febr. 1871. Belgien, konungarike vid Nordsjön, mellan Nederländerna, Tyskland ocli F'rankrike. Hst. Bryssel (fr. Bruxelles, uttalas Brysell), med 560,000 inv. På ett ytområde af icke fullt 30 tusen kv.-km räknar detta land likväl 6,800,000 inv. eller c:a 230 pr kv.-km. Oafhängig stat sedan 1830, konungarike 31, anslutning till. Kongostaten 90 (personalunion); 93 infördes allm. rösträtt med flerröstsystem. Reg. sedan 65 Leopold II, f, 35, förrn. 53 med Maria Henrietta, ärkehertiginna af Österrike. Riksdag på två kamrar: senaten och representantkammaren. Belgrad, Serbiens hst. vid Savas inflöde i Donau, 70,000 inv. Belial, satan, det onda. Bellamy, Edvard, f, 1850, förf. till den socialistiska framtidsromanen »En återblick år 2000». Belle-alliance (uttalas: bellalliångs), »det sköna förbundet» (lSif»), äfven = Waterloo, nära Bryssel, i juni s. å. de förbundnes seger öfver Napoleon. belJes-lettres (uttalas: bellä'ttr), skönlitteratur, vitterhet; belletrist/fsk, Vitterhetsidkare, vitter. Bellevue (uttalas: bellvy), slott vid Sedan, sept, 1870 Napoleon III:s underkastelse. Bellman, Carl Mikael, »den störste sångare, som Norden bar» (Tegnér), 1740—95, skaparen af Fredmans epistlar och sånger. Bellmansdagen, årsdagen af Bellmansbystens aftäckande å Djurgården i Stockholm den 26 juli 1829, firad som ett slags folkfest. helium omnjum in (inter eller contra) o m nes. allas krig mot alla. Belmont, ställe i Vest-griqualand (Sydafrika), i nov. 99 strid mellan engelsmän och boer. BelutSChistan, britt, vasallstat omf. sydöstra delen af Irans högland i Asien; 340 t. kvkm., med öfver V2 mill. inv. Landskapen i Egentliga Belutschistan lyda till namnet under kanen i Kelat (sedan 93 Mir Mahmud); det Brittiska Belutschistan, nordöst orn det förra, stundom angifvet som delar af Afganistan, införlifvades 1887 med det indiska kejsardömet. Benares, vallfartsort vid floden Ganges i Främre (engelska) Indien, hinduernas heligaste stad, 200,000 inv. belvedere (uttalas: belvedär), utsiktstorn, -punkt. Bendemann, Emil, f. 1848, tysk v. amiral, 1900 chef för kryssareskadern i Ostasien. Bender, rysk stad i Besarabien vid Dnjestr; den bekanta kalabaliken 1713 utkämpades i den närbelägna byn Varnitsa. Bender-Abbas, pers. hamnstad vid Persiska viken. bene, godt, väl. Benedek, Ludv. Ritter V., Österr, fälttygmästare, öfverbefälhafvare för nordarmén 1866, slagen vid Königgrätz, d. 81. Benedetti, Vincent, grefve, fransk diplomat, bekant genom sin mission till konung Wilhelm af Preussen i Ems 1870, d. 1900.39 Benedictsson — Bernadotte 40 Benedictsson, Victoria,novellförfattarinna(>Pen gar», »Fru Marianne» m. fl.), signatur Ernst Ahlgren. F. 18nO, d. 1880. Benediktin-orden, framstående munkorden, stif tad i 6:e årh. — Klostret i Fécamp, Normandie, kändt for sin inunklikör. benediktion, välsignelse, invigning af påfven. benefaktion (eller beneficens), välgörenhet. benefice-föreställning, af hvilken inkomsten tillfaller någon af artistpersonalen. benevolens, välvilja, gunst. Bengalen, eng. presidentskap i Främre Indien, kring nedre Ganges; i vidsträcktaste mening omf. öfver 2 mill. kvkm. med 170 mill. inv. Hufvudstad Kalkutta. bengalisk eld, fyrverkerield. Bennett, James Gordon, grundlade 1835 den stora amerikanska tidningen New York Herald, sände 71 Stanley för att söka Livingstone, d. 72. Bennich, Nils Axel G:son, f. 1817, landshöfding i Jämtland, adlad 64, 65—88 generaltulldirektör, led. af l:a k. t. o. m. 93, ordf. i Föreningen mot lifsmedelstullar. Bennigsen, Rud. v., politiker, stift. 1859 .Tyska nationalföreningen, 6fi (jämte E. Lasker) National-liberala partiet, hvars ledare han blef, medl. af tyska riksdagen 97, president i preussiska deputeradekammaren 73—>79, död 1902. Benzon, Carl Otto Valdemar, dansk teaterförfattare, f. 1856 (proverb, köpenhamnska lustspel, »En skandal»). Berberiet: de nordafrik. kustlanden Algier, Marocko, Tunis och Tripolis. Berberna kallas i Algier och Tunis för kabyler. Berens, Hermann Johan, f. 1826, musiker, tonsättare; skr. flera operor och en mängd pianokompositioner m. m., död 80; Herman, f. 1862, kapellmästare, tonsättare. Beresina, Dnjeprs biflödet, h., 1812 franska härens olyckliga öfvergång vid återtåget från Moskva. Berg, Fr. Vilh. Rambert von, 1855—61 generalguvernör i Finland, förryskade Polen. Död 74; Johan Vilhelm, f. 1851, kirurg, vetenskaplig skriftställare, 93 prof. vid Karolinska institutet; Karl Johan, f. 1819, blef 68 konsultativt statsråd till 75 (»bergsprängningen»), 80—89 president i Svea hofrätt, riksdagsman i 2:a kamm. 76—82, Carl Oskar, grosshandlare, nykterhetstalare, politiker, f. 1839, var 76—84 led. af riksdagens l:a och 88—90 af dess 2:a kammare; gift med den religiösa förf. Carolina Vilh. Sandell (märket L. S.); Lars, f. 1838, ingeniör, 85 landshöfding i Norrbottens län, 93 generaldirektör och chef i Väg-och vattenbyggnadsstyrelsen; främjare af

Norrlands samfärdselväsende, led. af riksdagens l:a kammare sedan 89; Fridtjuv, f. 1851, folkskollärare, pedagogisk skriftställare, sedan 90 (vald första gången 87), frisinnad ledamot af riksdagens 2:a kammare; Kristen Povlsen, f. 1829, dansk politiker, ordf. i folketinget 8H—87, ledare för den förenade och radikala vänstern, bekämpare af regeringens provisorier, förfäktare af »folkelig selvstyre», död 91; Ruben G:son, f. 1876, vitter författare (Lennart Hennings), föreläsare, språkman. Bergen, Carl von, författare i sociala och teologiska ämnen, föreläsare, f. 1838, d. 1897. Bergen, gammal norsk handelsstad vid Nordsjön, 70,000 inv. Intressanta museisamlingar. Berger, Ossian, statsråd, f. 1849, fil. och jur. d:r, häradshöfding 92, riksdagens justitieombudsman sedan 98, ingick 1902 som justitieminister i den andra Boströmska ministären; Henning, vitter författare, född 1872; Vilhelm Peterson-, född 1867, kompositör, musikanmälare i Dagens Nyheter. Bergh, Johan Edvard, f. 1828, d. 80, »grundläggaren af vår nationella landskapsmålareskola»; Richard, porträtt-, genre- och landskapsmålare, konstskriftställare, f. 1858. (Bl. arbeten: S j älf -porträtt, Riddaren och jungfrun, Min hustru.) En af konstnärsoppositionens ledare på 80-talet. Bergman, Johan, lektor, språkman, vitter författare, journalist, nykterhetstalare, f. 1864; Carl Otto, öfverste, f. 1828, död 1901, främjare af norrländsk odling, grundare af aktiebolaget Gellivare malmfält; Dän, född 1869, humoristisk författare (bl. arbeten: Till tant och fosterlandet), journalist. Bergslien, Brynjulf, norsk bildhuggare, f. 1830. (Karl XIV Johans ryttarstod, Asbjörnsens sittande stod, Wergeland-statyn, Joh. Bruns staty — alla i Kristiania.) Död 98. Bergstrand, Wilhelm, politisk författare, tid ningsman, utgifvare af Nya Dagligt Allehanda 1885—91. F. 1850, d. 1891. Bergström, Per Axel, f. 1823, landshöfding, rättslärd politiker, justitieminister 1870—75 och 88, död 1893; David, f. 1858, politiker, riksdagsman från 1894, den svenska demokratiska rösträttsrörelsens organisatör; Gustaf, född 1837, komisk skådespelare (bl. roller: Pettersson i »Andersson, Pettersson och Lundström», Knäcksell i »Positiv-hataren»); Oscar, operasångare, f. J 87 4. Beringshaf, mellan Asien och Nordamerika, nordöstra delen af Stilla hafvet. Berlin, hufvudstad för tyska riket och konungariket Preussen, rikets främsta residensstad, 1,900,000 inv., med förstäder 2,700,000. Berliner Korresponclenz, officiös tysk tidning, utgifven af inrikesministeriet. Berliner Tageblatt, en 2-daglig tidning i Berlin, organ för de tysk-frisinnade, med bilagan Ulk. Berlingska Tidende, Danmarks äldsta tidning, officiellt regeringsorgan, grundad 1748. berlock, prydnad att hänga vid klockkedjor. Bermudas-öarna eller Somers islands, i Atlanten belägen ögrupp, tillhörande britt. Nordamerika, med en areal af 50 kvkm. och 17,500 inv-Hst. Hamilton. Bern, i Schweiz, Edsförbundets hufvudstad, 65,000 inv. Säte för flera internationella byråer. — Bern är också ett gammalt namn på den ital. staden Verona. Bernadotte, regerande svensk] konungaätt, från41 Bern-konventionen — biljett 42 staden Pau i Sydfrankrike, där Karl XIV Johan (Jean Baptiste Jules Bernadotte) föddes. Bern-konventionen, internationellt fördrag angående den litterära och artistiska äganderätten september 1886, revideradt maj 96; icke biträdt af Sverige. Berner, Hagbard Emanuel, norsk politiker, bankman, nykterhetsifrare, f. 1839, 69 — 73 red. af Dagbladet, stortingsman 79—88, motionerat om unionsmärkets borttagande ur Norges flagg; Karl Kristian, f. 1841, norsk vänsterpolitiker, undervisningsminister 91—93 (ministären Steen). Bernhardin-orden, uppgick i Cisterciensorden; kloster i Wallis-alperna med dresserade hundar. Bernhardt (uttalas: bärnär), Sarah, världsberömd fransk tragisk skådespelerska, f. 1844, besökte 1883 och 1902 Sverige. Berns' salonger, nöjesetablissemang vid Berzelii park i Stockholm, öppnadt 1863. Bernstein, Eduard, tysk socialdemokrat, född 1850, jämte Kautzky en af partiets främsta teoretiker, bekant genom sin katter ska ställning till Karl Marx' teorier. bersaglieri, italienska skarpskyttar. Besant, Sir Walter, engelsk romanförfattare, f. 1838, gaf genom en af sina böcker (»All sorts and conditions of men») uppslaget till byggande af Folkets palats i London m. fl. ställen; Annie, född Wood, engelsk socialpolitisk och religiös talarinna, mest bekant som den teosofiska rörelsens ledarinna (efter fru Blavatsky) i Västerlandet; har föreläst äfven i Sverige (94, 98). Beskow, Bernhard von, lyrisk och dramatisk förf., särskildt minnestecknare, d. 1868. Bes(S)arabien, sydryskt guvernement, 45,600 kvkm., hufvudst. Kischinev. Bessemermetod, sätt att tillverka smidigt järn eller stål. béte-noir (uttalas: bätnåar), »svart får», syndabock. Bethusy-Huc, Ed. Georg v., grefve, tysk politiker, stiftade 1866 de frikonservatives fraktion, 71 det tyska rikspartiet, d. 93. bétise (uttalas: bätis), dumhet. betSChuaner, en med kaffrerna släkt sydafrik. negerstam. BetSChuanaland, engelskt skyddsområde i Sydafrika, väster om Oranje- och Transvaalkolonierna. Den brittiska kronkolonien däraf (hufvudort: Vrij-burg) förenades 1895 med Kapkolonien, medan landets norra del,

protektoratet (hst. Palapye), fortfor att tillhöra kronan. beton (uttalas: betång), ett slags cement, blandning af murbruk och stenflisor. bevillning, svenska statsverkets extra ordinarie inkomster, öfver hvilka riksdagen ensam årligen bestämmer (tull- och accismedlen, brännvinstill-verkningsafgift, post- och stämpelmedlen samt den s. k. allmänna bevillningen.) — »Bevillning» i Norge och Danmark motsvarar däremot »anslag» hos oss; /Sberedning, årligen väld kommitté f or ombesörjande af bevillningstaxeringen. Om de värde- belopp, som bevillningsberedningen föreslagit, be-slutes sedan af taxeringsnämnden, hvarefter fastställelse sker genom pröfningsnämnden; S U ts kottet, ett af den svenska riksdagens fem ständiga utskott, sammansatt af tio ledamöter från hvardera kammaren, behandlar tull- och öfriga bevillningsfrågor. bey (äfven bej, beg), turkisk benämning på vissa ämbetsmän och härskaren öfver Tunis. bezirk, »län», förvaltnings- eller militärområde i tyska stater. B(h)utan. ett fritt tibetanskt rike på Himalajas södra sluttning, Ostindien, 34 t. kvkm., 200 t. inv. Biarritz, hafsbad i sydvästra Frankrike; besökt af Oscar II; sammankomster mellan Bismarck och Napoleon III. bibelkommissionen, har utgifvit proföfversätt-ningar af Nya testamentet 73, 77 och 82 (»normalupplaga» 83), af Psaltaren 87 (normalupplaga 90), af Moseböckerna 93. biblio/fil, bokvän; /graf, /gnost, bokkännare; /man, bokvurmare; /tek, boksamling eller bokrum. biblioteket, kungliga (riksbiblioteket) i Stockholm, den förnämsta af Sveriges offentliga boksamlingar; därnäst i betydenhet komma universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. Bland hufvudstadens specialbibliotek: Vetenskapsakademiens, Karolinska institutets, riksdagens, Nobelbiblioteket m. fl. Af landsortsbiblioteken: Göteborgs stadsbibliotek och Linköpings läroverksbibliotek. Bibliotheca Mathematica, internationell tidskrift för matematikens historia, utg. i Stockholm sedan 1887. Bibliothéque nationale, det franska riksbiblioteket i Paris, världens största. bicykel (uttalas: bejsykel), 2-hjulig velociped. Bidrag till Sveriges officiella statistik, en serie årligen utkommande statistiska redogörelser i kvartformat, afgifna af vissa förvaltande verk. Biedermann, Karl, tysk nationalliberal politiker och tidningsman, d. 1901. bien (uttalas: bjäng), väl, bra. bier, tyskt namn på lageröl; /hall, ölstuga. bifurkation. tudelning, klyfning; naturlig vattenförbindelse mellan två självständiga floddalar, ex. Kalix och Torneå älfvar. bigami, tvegifte. bigott, skenhelig, öfverdrifvet from, ofördragsam. bijouteri (uttalas: bischouteri), juvel; nipperbod. Bildt, Didrik Anders Gillis, f. 1820, friherre, statsminister (efter Themptander) 1888—89, senator 87—93, död 94; Karl Nils Daniel, friherre, diplomat, historisk förf., f. 1850, svensk-norskt sändebud i Rom 89—1902, nu i London, representant vid fredskongressen i Haag 99, medl. af den unionella konsulatkommittén; Knut Gillis, frih., f. 1854, t. f. generalstabschef, 99 invald i riksdagens l:a kammare. Bilinski, Leon Ritter v., f. 1846, var 1894—9T österrikisk finansminister. biljard, spel med bollar på särskildt bord. biljett, litet bref; inträdeskort. ,43 billet doux — Björkman 44 billet doux (uttalas: bijedou), kärleksbref. bill, dokument, sedel, räkning; i engelska rättsspråket = skriftligt lagförslag, motion. bill of rights, gammal engelsk frihetsurkund. billion, i vårt språk = 1,000 ggr 1,000 millioner eller l mill. millioner; hos fransmännen = en milliard (tusen millioner). Billing, Gottfrid, f. 1841, professor i teologi 81, biskop i Västerås 84, i Lund 98, ledamot af första kammaren från 88 och af statsutskottet. Teologisk författare. BHIot, Jean Baptiste, f 1828, fransk general, senator och krigsminister (82—83, 96—98). biläger, furstliga personers giftermål. bimetallism, dubbel myntfot, enligt hvilken ej blott guldet utan äfven Silfret är värdemätare. I länder med enkel myntfot är guldet ensamt värdemätare, d. v. s. att guldmynten ha det angifna metallvärdet, medan silfver- i likhet med kopparmynten endast äro skiljemynt, som ha sitt värde därför att staten inlöser dem mot guldmynt. binockel, dubbellornjett, ögonglas utan bågar. Binue eller Benue, i Afrika, Nigers största'biflod, största floden i mellersta Sudan. bio/graf, författare af lefnadsteckningar; /grafi, lefnadsbeskrifning; /logi, läran om lifvet hos djur och växter (väsentligen detsamma som fysiologi). Birch-Reichenwald, Peter, norsk politiker, 89 —91 arbetsminister, 94—95 inrikesminister i Stängs ministärer, därefter borgmästare i Kristiania. birfilare, sämre slags fiolspelare. Birger, Hugo (Petersson), målare, f. 1854, död 87 (»Fernissfrukosten hos Ledoyen»). Birger (II) Jarl af Bjälbo, Stockholms grundläggare, den siste och mäktigaste af Sveriges jarlar, afled 1266. Birgitta, den heliga, märklig from botgörerska, sierska och botpredikant (död i Bom 1378), hvars helgonkrönings .500-årsdag firades inom hela den katolska kristenheten okt. 1891. Birgittin-orden, munk och nunneorden, stiftad af den heliga Birgitta, stadfäst af påfven 1370. Birka, förmodas ha varit den stad på Björkön i ö. Mälaren, där Ansgar först predikade kristendomen i Sverige. birkarlar, medeltida köpmän i Norrland och Finland. birkebenare, norskt politiskt parti under medeltiden. Birkenfeld, oldenburgiskt furstendöme i Rhen-

preussen. Birma, f. d. konungarike, sedan 1886 engelsk provins å Bortre Indiens västra kust samt kring mellersta Iravadi, omfattar 740 t. kvkm. med inemot 9 mill. inv. Den gamla engelska besittningen Brittiska Birma kallas nu Nedre Birma, och den af Prendergast 85 eröfrade Thibå-ska monarkien Öfre Birma. Birmingham, stad i mellersta England, 520,000 inv. Birschewyje Vjedomosti (Börstidningen), Peters burgs mest spridda tidning, franskvänlig, bisarr, underlig, nyckfull; /eri, orimlighet, tokigt infall. biscuit (uttalas biskui), skorpa, sockerbröd. Biserta, fransk Ivrigshamn i Tunis vid Medelhafvet. Bismarck, Otto Edvard Leopold v., furst, hertig af Lauenburg, f. l april 1815, Tysklands störste statsman i 19:de årh., 62 preuss. utrikesminister, bringade 64 genom kriget mot Danmark Slesvig —Holstein under Preussen, 67—71 Nordtyska förbundets kansler, blef 71 genom Versailles-för-dragen tyska kejsarrikets skapare. T Frankfurtfreden (maj 71) skaffade han Tyskland de gamla arflanden Elsass och Lothringen och blef den förste tyske rikskansleren (samtidigt upphöjd i furstligt stånd). Som rikskansler genomdref han tullförhöjningar, brännvinsskatt, sjukkasse- och olycksfallslagar, ålders- och invaliditetsförsäkring, främjade de tyska kolonisatioiissträfvandena, men misslyckades i sitt försök att med undantagslagar undertrycka socialdemokratien. I följd af personliga meningsskiljaktigheter med kejsar Wilhelm II erhöll B. den 20 mars 90 afsked. Utnämnd till hertig af Lauenburg m. m. lefde han fjärran från statsgöromålen men dock ifrigt politisk verksam (Hamburger Nachrichten) i Fried-richsruh, till 30 juli 98; Herbert V., den förenämndes son, f. 1849, tyskt sändebud i Wien, London, Petersburg etc., 86—90 statssekreterare och utrikesminister, sedan 98 i riksdagen (utom partierna). Bismarcks-arkipelagen (Nya Britannien), ögrupp norr om Nya Guinea, sedan 1884 under tyskt skydd. Bissen, Christian Gottlieb Vilhelm, dansk bild huggare, född 1836, professor i bildhuggarkonst vid k. konstakademien i Köpenhamn (monumentala porträttstatyer). Bitter, Karl Herman v., preuss. politiker, 79— 82 finansminister; Johan Friedrich Albert, katolsk biskop i Stockholm, född 1848. bivack (bivuak), nattläger i fält. Bjerknes, Karl Anton, f. 1825, norsk matematiker och fysiker; Vilhelm Friman Koren, fysiker, f. 1862, blef 95 prof. i mekanik och matematisk f}^sik vid Stockholms högskola. Bjerre, Jens Jacobsen Kokholm, dansk präst, f. 1847, d. 1901, ecklesiastikminister i Schesteds ministär 90 (afg. juli 1901). Björck, Oscar, född 1860, genre-, porträtt-, dekorations- och landskapsmålare, professor vid konstakademien (bl. arbeten: Venetiansk saluhall, porträtt af Oscar II, kronprins Gustaf, prins Eugen och Yerner von Heidenstam, målningarna i operakällarens matsal). Björkegren, Olga, se Fåhraeus. Björklund, Johan Abraham, f. 1844, tidnings man, sedan 1891 hufvudredaktör (efter V. Bergstrand) för Nya Dagligt Allehanda; Johan Gustaf, f. 1846, förf. i freds- och afväpningsfrågan m. m. Björkman, Jakob Alf Gustaf, f. 1819, militär, främjare af svenskt näringslif, i 27 år föreståii-45 Björlin — Boberg 46 dåre for Tekniska skolan i Stockholm, d. 1900; Karl Adolf Teodor, f. 1831, t. f. generaldirektör 75—82, landshöfding i Gefleborgs län 83—99; Göran, f. 1860, öfversättare af dikter från portugisiska, spanska, italienska och franska. Björlin, Gustaf, född 1845, öfverste och mili-tärbefälhafvare på Gotland, militär- och historisk-vitter författare, invaldes 95 i riksdagens l:a kammare; Gustaf G-sn, den förres son, journalist (Ivar Gute). Biörling-Kallstenius-expeditionen. en af Johan Alfred Björling (f. 1871) och Evald Gustaf Götrik Kallstenius (f. 1868) våren 1892 f öre tagen olycklig forskningsfärd till nordvästra Grönland; deras fartyg hittades följande sommar fastfruset i isen som vrak vid Carey-öarna (Smiths sund); men af polarfararne kunde nian aldrig finna spår. Björneborg (finska Porl), gammal finsk kuststad, midt emot Söderhamn, 15,000 inv. Björnson, Björnstjerne, född 1832, norsk skald, dramaturg, novellist och politiker, jämte Ibsen den väldigaste gestalten i Norges samtida kulturlif. (Bl. arbeten: »Synnöve Solbakken», »Över ^Bvne»); Björn, född 1859, den förres son, skådespelare, direktör för norska Nationalteatern i Kristiania. Björnstjerna, Oskar Magnus Fredrik, generalmajor, f. 1819, 65 svensk minister i Petersburg, utrikesminister 72—80, medlem af l:a kammaren 74—1901. Blackstad, Johan, norsk jurist och vänster politiker, f. 1832. blague (uttalas: blagg), skryt, skräfvel. blamera, klandra, förtala, bringa nesa öfver. Blanche, August, vitter författare (skisser ur Stockholmslif vet, »Sonen af Söder och Nord», »Hittebarnet», »Ett resande teatersällskap», tidningsman, politiker. Född 1811, död 1868; Thore, den förres brorson, vitter författare, tidningsman (signaturer: T. B., Sylvester, Flanör), född 1862. Blanchs (kafé), förlustelselokal vid Kungsträdgården i Stockholm, öppnad 1868. Blangstrup, Johan Christian, dansk militär och historiker, f. 1857, hufvudred. för »Salmonsens store ill. konversationsleksikon». Blehr, Otto Albert, född 1847, norsk politiker, norsk statsminister i Stockholm 91 — 93 och 98 —1902, då-han efterträdde Steen som statsminister i Kristiania.

blank, oskrifven eller otryckt, hvit; /ett, formulärpapper att ifylla. blaserad, utlefvad, mätt på njutning, likgiltig för intryck. blasfemi, lasteligt tal, hädelse. blessera, såra. Blind, Ferd. (eg. Cohen), föröfvade maj 1866 ett attentat mot Bismarck, tog sig afdaga i fängelset. Blix, Elias, norsk teolog och språkman (orientalist), f. 1836, var 84—88 ecklesiastikminister i Sverdrups ministär; målstraevare d. 1902; M ag n US Gustaf, universitetsrektor, f. 1849, prof. i fysiologi och embryologi i Lund. bloc, kloss; en bloc (uttalas ang black), i massa, öfver en bank. block/era, afspärra en hamn eller kust i sjökrig, afstänga samfärdseln till fästning e. d.; /ad, spärrning. blockhus, befästadt hus med skottgluggar, skyddshus för nybyggare. blod- OCh järnteorien, Bismarcks i preuss. deputeradekammaren uttalade åsikt (sept. 1862) att Tysklands enhet måste köpas med blod och järn. blodshämnd, den mördades släktingars skyldighet att taga hämnd på mördaren. Bloemfontein, Oranjefristatens hufvudstad, mars 1900 besatt af engelsmännen (Roberts). Blomberg, Knut Hugo, f. 1850, 94 prof. i Upp sala i stats-, förvaltnings- och folkrätt, medlem af l:a kammaren sedan 93. blomsterspråk, högtrafvande, bildöfveiiastadt språk; blommor som uttryck för känslor och tankar. blond, ljuslett, ljushårig. bloomerism, en dräktreformrörelse i Nordamerika, hvilken gick ut på att kvinnorna skulle bära en dräkt liknande mannens (namnet efter frn Bloomer i Newyork). Blowitz, Henrik Georg Stefan Ad. Opper, f. 1825, journalist, 71 Times' (uttalas: Teims) korrespondent i Paris. Blue books (uttalas: blü buks), blå böcker, kallas för sitt omslags skull de polit. och diplom, aktstycken, som föreläggas engelska parlamentet (i Tyskland hvita, i Frankrike gula, i Österrike röda, i Italien gröna böcker). Blue Peter (uttalas: blü Pitör), engelska lots-flaggan; Blue Jack, hånfull beteckning för eng. flaggan. Blumenau, by vid Pressburg, juli 66 sista träffningen i preussisk-österrikiska kriget. Blumenthal, Leonard v., grefve, tysk generalstabschef, generalfältmarskalk, d. 1901. blunder, fel, misstag, »bock». Blå bandet, en af amerikanen Francis Murphy stift, nykterhetsförening; Blå korset, förening mot dryckenskapen stift, i den belg. staden Gent, bådaQaf år 1877. Blåkulla, enl. folktron målet för häxornas skär-torsdagsridt. blåstrumpa, spenarnn på författarinnor och lärda fruntimmer. blått blod, adlig börd. blankare, förberedande liten tidningsartikel, »försöksballong» för utrönande af en folkstämning. board (uttalas: bård), utskott, kollegium, nämnd; board of agriculture (uttalas: av aggriköltjör), jordbruksdepartement; b. of trade (uttalas: träd), kommerskollegium, handelsministerium. boarding house (uttalas: bårdinghaus), härbärge för sjöfolk, resande o. s. v.; inackorderingsställe, privathotell; SChool (uttalas: skül), helpension. boasera, träbeslå, förse med höga paneler. Boberg, Ferdinand, arkitekt, född 1860 (bl. arbeten: Stockholms gas- och elektricitetsverk, svenska paviljongen i Paris 1900).47 Bobrikoff — bonjour 48 Bobrikoff, Nikolai Ivanovitsch, rysk general, adjutant hos storfurst Vladimir, generalguvernör öfver Finland 1898 och har sedan dess ledt för-ryskningsarbetet därstädes. Bock, Carl Alfred, norsk naturforskare och upptäcktsresande (i Östasien), f. 1849, svensk-norsk generalkonsul i Schanghaj. . Boden, norrbottnisk kyrkoby vid Lule älf, en af strategiska skäl under befästning varande knutpunkt mellan stambanan genom öfre Norrland och Luleå-Ofotenbanan; penninganslag af riksdagen 1900; marken skänkt af Svenska kvinnoföreningen. Bodösaken, 1818, bestod däri, att en engelsk köpman, som häktats för smuggleri i Bodö, lyckades genom falska uppgifter på engelsk diplomatisk väg pressa utrikesdepartementet att medgifva straffrihet och ett betydande skadestånd, till allmän förbittring i Norge, där man ansåg utrikesministern Lars von Engeström ha gjort sig skyldig till försummelse. bodega, vinutskänkningsställe. Bodensjön, en af Rhenfloden genomfluten alpsjö mellan Schweiz, Österrike och Tyskland. bodmeri, aftal om lån mot pant i fartyg, last eller frakt. boer (uttalas: bur), bonde. Flertalsformen boerer (burer), boer (boer) eller boers; afkomlingar till de höll. jordbrukskolonister i Sydafrika, hvilka af missnöje med den britt, styrelsen utvandrade ur Kaplandet och på andra sidan Oranje upprättade de två »bondestaterna» Oranjefristaten och Transvaal (efter 1881 kalladt Sydafrikanska republiken). Båda invecklades 1899 i ett först 1902 afslutadt krig med England, hvarigenom de båda republikerna beröfvades sin själfständighet och förvandlades till engelska kolonier. Boethius, Simon Johannes, historiker, universitetslärare, konservativ politiker, f. 1850, led. af riksdagen 1891 — 1902. (Bl. utgifna arbeten: Orn Franska revolutionen, Historisk läsning m. m.) boett, dosa, fodral t. ex. på fickur. Bogesund = Ulricehamn. bogievagn (uttalas: båggi),järnvägsvagn,'»truck», införd i Sverige på 1880-talet. Bogoljepov, Nikolai PavlovitSCh, 92 rysk undervisningsminister, mördad 1901. bo h em e (bååm), konstnärliga eller litterära vaga-bönder. Bohlin, Karl Petrus Teodor, vetenskapsakademiens astronom, f. 1860. Bois de Boulogne (uttalas: båå dö boulå'nj), Boulogneskogen, storartad parkanläggning i omedelbar närhet

af Paris; den förnäma världens mötesplats. Boisdeffre (uttalas: båadäffr), Charles de, f. 1839, fransk generalstabschef 94—99; spelade en roll på militaristsidan i Dreyfusaffären. bojar, adlig godsägare bland slaver (Ryssland, Rumänien). Bojsen, Frede(rik) Engelhardt, f. 1841, dansk politiker, de moderata s. k. sammansmältarnas ledare. Bokara, asiat, kanat i Västturkestan, öster och norr om Öfre Amu, ryskt lydland, 200 t. kvkm., l Va mill. inv. Boklund, Joh. Kristoffer, historiemålare, f. 1817, d. 80. bolero (uttalas: bålerå), spansk nationaldans beledsagad af sång och kastanj ettspel. Bolinder, Jean, fabriksidkare, f. 1813, d. 99, chef för J. & C. G. Bolinders mek. verkstad i Stockholm. Bolivar, Simon, Sydamerikas befriare; diktator och president, d. 1830. Bolivia, republik i västra Sydamerika mellan Brasilien, Paraguay, Argentina, Chile och Peru. Omf. 1,334,200 kv.-km. med 2,300,000 inv. Hst. La Paz. President för perioden 1899—1903: general Jose Manuel Pando. Bollnäs, kyrkoby och stationssamhälle vid Ljusnan i Helsingland. Bologna, universitetsstad i n. Italien, 150,000inv. Boltzius, Fredrik August, f. 1836, tros-»hel-brägdagörare». Bomarsund. fästning på Åland i Bottniska viken, förstörd af eng.-franska flottan 16 mars 1854. bomb, ihålig järnkula med laddning af spräng- eller tändämnen; /ardera, beskjuta, /ardement. bombast, ordsvall, svulst i tale- eller skrifsätt. Bombay, britt, stad i Främre Indien, vid halföns västra kust, 800,000 inv. Indiens förnämsta handelsstad, det engelska väldets 2:dra stad i ordningen. bon (uttalas: bång), god, godt, bra; /bon, konfekt, »godta», »nämnarn». bona, ägodelar; bona fide, på god tro, på ära och tro. bonapartister, huset Bonapartes anhängare, »vic-toriens». bond, förbindelse, skuldförskrifning, obligation; bonds, statsskuldsbevis. Bonde, Carl Carlsson, överstekammarjunkare, politiker, f. 1850, led. af 2:a kammaren 88—90 och 94—99 samt 1902 (frihandlare, moderat-libe-ral); bildade 97 »gruppen Bonde»; Carl Johan Trolle-, riksdagsman, skriftställare, f. 1843, i andra kammaren 83—84, i första 85—91 och från 97 (protektionist). Bondesson, August, född 1854, läkare, visdiktare, folklifsskildrare (signatur: Håttur, Åke). bon gré, mal gré (bång-, mall-), med godo eller ondo. bonheur (bannor), lycka, lycklig händelse. bonhomme (bånnåmm), beskedlig människa; äfven skämtsam bet. för franska nationen. bonhomie (bånnåmi), godh j ärtenhet, godlynthet. Boni, furstendöme på Celebes, under nederländsk öfverhöghet, 9 t. kvkm. Bonifaciusföreningen, stiftad 1849, tysk gren af Piusföreningen för utbredande af rom.-kat. kyrkan i protestantiska land. bon jour (bångsjür), god dag, -morgon; /SOJr (såär), god afton. bonjour (bångsjür-), lifrock.49 bon mot — Bourkai bon mot (uttalas: bångmå), kvickt infall. Bonne, preuss. stad vid vänstra Rhenstranden. bonne (bann), lärarinna, »bamfröken», vårdarinna för barn. bonne heur (bann 5r) i uttr. å la b. h. = i rattan tid, lika godt, må göra, lycka till. Bonnevie. Jakob Aall, norsk politiker, läroboksförfattare, f.]838, ecklesiastikminister 89—91, stortingsman sedan 80. Bonnier, Albert, bokförläggare i Stockholm, f. 1820, d. 1900; Karl Otto, den förres son, firmans nuvarande innehafvare, f. 1856; Eva Fredrika, målarinna, f. 1857; Bonnierska stipendiefonden, en till minne af Albert Bonnier af dennes arfvingar stiftad stipendiefond å 150,000 kr., hvaraf årliga räntan skall »användas till understöd åt på svenskt språk skrifvande skönlitterära författare af talang»; Isidor Adolf, bokförläggare i Stockholm, f. 1848. bon sens (uttalas: bång sang), sundt förnuft. bonum, gods; commune b., gemensam tillhörighet; summum b., det högsta goda. bonvivant (bårigvivang), nöjesälskare, goddagspilt. bonz, buddistpräst. bookmaker (bükmekör), vadförmedlare (vid kapplöpningar). boomerang eller bumerang, halfmånformigt kastvapen, nyttjadt af Australiens urinvånare. Booth, William, f. 1829, Frälsningsarméns stiftare; John Wilkers, skådespelare, mördade amer. presid. Lincoln i april 1865, skjuten s. å. Borchsenius, Otto, dansk tidningsman, titulär professor, f. 1844, medredaktör af Dannebrog, verkställt öfvers, af Viktor Rydberg m. fl. Bordeaux, sydfransk stad, känd för sina viner, 310,000 inv. bordell, otuktsnäste. bordereau (uttalas: bård'rå), förteckning öfver varor, penningsorter, rättegångshandlingar m. m. Bore (af Boreas), nordanvinden (vintern). Borg, Karl .Fredrik, tidningsman, radikal politiker, red. af Öresundsposten från 55 till sin död 95, riksdagsman i 2:a (79—84) och l:a (84—92) kammaren. borgareskola, Stockholms, ett slags praktisk folkhögskola (söndags- och aftonskola) för arbetare, upprättad 1836, omorganiserad 82. Borgholm, stad på Ölands v. kust, Kalmar L, 526 inv. Borgström, Hilda, skådespelerska, född 1871 (bl. roller: Cyprienne i >> Divor cons», dottern i »Familjen Jensen».) Borgå (på finska Porvoo), finsk stad, vid Finska viken, Runebergs hem. Landtdagen 1809. boricka = åsna. Borki. i ryska guvern. Charkov, järnvägsattentat mot ryska kejsarparet okt. 1888. Borneo, en af Stora Sundaöarna i Östasien, föga mindre än Skandinaviska halfön, jordens största ö näst Grönland och Nya Gunea, 735 t. kvkm., !3/4 mill. inv. Nordöstra delen af ön (Saba) samt sultanaten

Sarawak och. Branai stå sedan 1888 under engelskt protektorat (Brittiska Nord-Borneo-kompaniet); hit hör äfven sedan 46 britt, kronkolonien ön Labuan; öfriga kuststräckor (530 kvkm.) äro nederländska besittningar. bornerad, dum, inskränkt. Borlänge, köping i Dalarna, Kopparbergs län, vid Bergslagsbanan, 1,350 inv. Bornholm, dansk ö i Östersjön, hufvudst. Rönne. Borodino, by väster om Moskva;, Napoleons seger sept 1812. Borussia, latinskt namn på Preussen. Borås, stad vid Viskan i Västergötland, Älfsb. län, 15,800 inv. Bosnien med Herzegovina, ett sedan 1878 under österrik, förvaltning stående berglandskap i europeiska Turkiet, 51,100 kvkm. Hufvudstad Sarajevo. Bosporen (Konstantinopel-sundet), ett starkt befäst, mellan det egentl. Turkiet och Mindre Asien gående sund, som förbinder Svarta hafvet med Marmara- eller Marmor-s j ön. Bosse, Robert, preussisk statsman, 91 sekr. i riks justitiedepartementet, 92—99 preussisk kultus-minister, död 1901; Harriet, skådespelerska, gift med August Strindberg. Bl. roller: Anna i »Första fiolen» samt hufvudrollerna i Strindbergs nyaste arbeten. Boston, amerik, hamnstad vid Atlant, hafvet, med förstäder 782,000 inv.; förspelet till amerik, frihetskriget 1773. Boström, Kristoffer Jakob, grundläggare af det filosofiska system, som bär hans namn. Professor i Uppsala. Född 1797, död 1866; Erik Gustaf, till Östanå, född 1842, ledamot af andra kammaren 1876—93 och af första kammaren från 1894, statsminister 1891—1900 samt ånyo 1902, tullrörelsens främsta ledande kraft; Filip August. den senares broder, f. 1843, riksdagsman i l:a kammaren sedan 86, från 94 landshöfding i Södermanlands län. botanik, växtkärmedom; botanisera, insamla växter för undersökning. Botha, Louis, boergeneral, f. 1853, ef ter Jouberts död 1900 öfverbefälh. för boernas stridskrafter; utm. sig vid Ladysmith och stridernli Vid Tugela. Bothnia, lat. benämning på landskapen utmed Bottn. viken; däraf Bothniensis, bottnisk, person från iiorrl. kustlandet. bottenskola, folkskolan utvecklad till att bilda den medborgerliga bildningens grundval. Boulanger, Georges Ernest Jean Marie, f 1837, fransk general, 86—87 krigsminister, sökte först resa folket till revanch mot Tyskland och sedan till omstörtning af republiken, men flydde i det afgörande ögonblicket till utlandet, dömdes för förskingring af allm. medel till fästning, sköt sig i Bryssel 91. Hans anhängare: boulangister, rörelsen: boulangism. boulevard eller bulevard, bred, trädplanterad gata. Bourbaki, Charles Denis Sauter, f. 1816, fransk general, utmärkte sig i Krimkriget och vid Sol-51 Bourbon — breviarium 52 ferino (59); fången i Metz 70, undkom men blef slagen följande år, död 97. Bourbon (uttalas: burbång), gammal fransk furstesläkt, som regerade i Frankrike 1580—1830 med undantag för den napoleonska tiden. Efter grefve Henriks af Chambord (»legitimisternas» pretendent) död 1883 öfvergingo tronanspråken på den orleanska sidolinjen, som härstammar från Ludvig XlVres broder, Filip af Orleans (»orlean-ister >). Bourgeois (uttalas: bourschåa), Léon Victor August, radikal fransk statsman, 1890 undervisnings-, 92—93 justitie-, 95—96 premier- och inrikesminister, 99 ombud på fredskongressen i Haag. bourgeois (uttalas: bourschåa), borgare; bour-geoisie (bourschåasi), borgarstånd, borgerskap; socialdemokratiens benämning på de egendomsägande kapitalisterna. boxare, konservativt, hemligt parti eller sekt i Kina efter kejsar Tiai-Tiens afsättning genom änkekejsarinnan Tsu-Chi, fanatiska fiender till främlingarna (européerna) och kristendomen (missionen). Boxaroroligheterna föranledde 1900 de europeiska makternas inskridande. boycotta eller bojkotta (efter en engelsk kapten på Irland, hvilken förföljde den irländska landligan 1800), utestänga från handel och sam- | färdsel, systematiskt undergräfva en persons ställning genom af hållande från köp, arbete o. s. v. hos honörn. Brabanconne (uttalas: -sann), revolutionär belgisk folksång från 1830, af L. Dechez (musiken af Campenhout). Brabant (Nord- och Syd-Brabant), ett gammalt hertigdöme, nu ett par landskap i Holland resp. Belgien. bräcka, i studentspråket - (kalk-, spets-)borgare? inskränkt, materialistisk person. Bradford, stad i nordvästra England, 280,000 inv. Brag, Axel Herman Teodor, operasångare, född 1860; Ida, född Moritz 1866, konsert-och operasångerska. Bra^anza, regerande portugisiskt konungahus (i Brasifcn A822—89); »Hertig af Braganza», titel för krorprinsen af Portugal. Brage, i nord. gudasagan skaldekonstens och vältalighetens gud; /bägare, som tömmes efter afläggande af något högtidligt löfte. Bra(h)m/a, hos hinduerna världens och människornas skapare, det högsta gudomsväsendet; /an, /-in, Brahmapräst; /a(n)ism, Brahmaläran. Bramarbas. storskräflare, -pratare (Holbergs-figur). Brandenburg, preussisk provins, den preuss. statens stamland. Hst. Potsdam. Brandes, Georg, född 1842, dansk litteraturhistoriker. Genom sina »Hufvudströmningar i nittonde århundradets litteratur» och öfriga arbeten har han mer än någon annan främjat de senaste årtiondenas kulturella genombrott i Skandinavien; Edvard, född IS47, den förres broder, dramatisk förf., kritiker och politiker, redaktör af »Politiken». Branting, Hjalmar, född

1860, matematiker, sedan socialpolitiker. En af den svenska socialdemokratiens första målsmän och dess hittills enda representant i riksdagen. Utgifvare af »Socialdemokraten» ; Anna, född Jäderin 1855, gift med den förre, journalist och novellförfattare under signaturen René. Brasilien (Brasiliens förenta stater), federativrepublik i Sj^damerika, omf. 8,360,000 kv.-km. med 17 mill. inv. Hst. Rio de Janeiro. Blef efter frigörelsen från Portugal kejsardöme, tills 1889 monarkien störtades genom militärrevolution och förbundsrepubliken utropades. President för tiden 1898 — 1904 d:r Manoel Ferraz de Campos Salles. Författning af 1891, representation med senat och deputeradekammare. Bratbost, Karl Mikael, född 1861, operasångare. Bratianu, Demeter, 1867—68 rumänisk kultus-minister, 81 ministerpresident; de radikales ledare, död 93; Joan, flere gånger ministerpresident i Rumänien, senast 1888, de nationalliberales ledare; förtjänt om R:s själfständighet och upphöjande till konungadöme, död 91. Braun, Vilhelm von, löjtnant, skald (»Farbror Mårten», »Sju Sofvare» m. fl.), född 1813, död 1860; Karl, 'chef för de nationalliberale i tyska riksdagen, som han tillhörde till 1887, sedan 80 tysk-frisinnad, död 93. Braunschweig, hertigdöme, tysk förbundsstat, omf. 3,672 kv.-km., med 465,000 inv. Efter den äldre welfiska linjens utslocknande med hertig Wilhelm valdes 1885, för undvikande af politiska svårigheter, prins Albrekt af Preussen till regent. Hst. Braunschweig, 128,000 inv. bravad, skryt, trots. brav/0. (tillrop) bra!; (äfven =) lejd lönnmördare; issimo, utmärkt, mycket bra (»styft») gjordt! bravour. tapperhet, stor konstfärdighet; /aria. Brazza, Pierre Savorgnan de, berömd Afrikaforskare, generalguvernör öfver franska Kongo 1888—94. Breda, stad och fästning i nederländska provinsen Nordbrabant. Bremen, fri hansestat vid nedre Weser, ett slags republik, styrd af ett råd, »senaten»; tillhör Tyska riket; omfattar 257 kvkm. med 225 t. inv., däraf 165 t. i staden Bremen, som är Tysklands näst största hamnstad. Bremer, Fredrika, romanförf., reseskildrare och filantrop, banbrytare för kvinnorörelsen. Född 1801, död 1885." Bremerhafen, Bremens hamnstad. bresch, öppning i mur, vall; afbräck. Breslau, det preuss. Schlesiens hst. 425,000 inv. Brest, fransk krigshamn vid en vik af Atlant, hafvet. breve, påflig, mindre handskrifvelse. breviarium, bönbok.brevi manu -• Bronsart brevi manu, kort och godt, utan omsvep. Brienne le Chateau, fransk stad, där Blücher segrade öfver Napoleon I jan. 1814. brigad, större häraf delning, 2-—3 regementen; /ier, militärgrad växlande i olika land från korpral till mellan general och öfverste. brigant! eller brigant (brigång), röfvare. brigantin, mindre krigsfartyg med 2 master (liten brigg). brigg, snabbseglande, 2-mastadt örlogsfartyg. Bright (uttalas: breit), John, engelsk politiker, liberal unionist, medlem af Anti-Cornlaw-League, 1868—70 handelsminister, född 1811, död 1889. Brighton (uttalas: breitn), engelsk hamnstad vid Engelska kanalen, 125 t. inv. briketter, koltegel, presskol, konstgjorda brännmaterial. br i ko l list, medlem af det svenska sällskapet »Par bricole», förk. P. B. briljant, lysande, utmärkt, Brindisi, hamn i södra Italien. Bring, Ebbe Gustaf, f. 1814, biskop i Linköping, d. 84; Sven Libert, teolog, f. 1826, blef 86 prof. i Lund. Brisson, Eugene Henry, fransk politiker, f. 1835, deputerad 76, 81—85 och 94 kammarens president, 85 konseljpresident och justitieminister, flera ggr kandidat vid val af republikens president, Bristol, stad i sydvästra England, 330 t. inv. Britannia, nuvarande England och Skottland. British Empire League, en 1895 af hert. af Devonshire stiftad förening för åstadkommande af en närmare sammanslutning mellan England och dess kolonier. British museum (uttalas: brittisch mjusiöm), stor nationalinstitutioii i London inneh, dyrbara sam-lingar af böcker, konstverk och fornsaker. britt, engelsman. Brittiska Birma, nu = Nedre Birma (230 t. kvkm. ined 5 mill. inv.), kustprovins vid Bengaliska viken. Brittiska Centralafrika (förut Njassaland). område vid sjön Njassa och Schireflodeii i sydost, mellan Sambesi och sydänden af Tanganjika, britt, protektorat 1891; förvaltningen bestrides af eng. regeringen och Brittiska sydafrikanska kompaniet gemensamt. Brittiska Columbia, kolonialland i Nordamerika, största provinsen i Kanada-väldet (sedan 1871), omkring l mill. kvkm. med öfver 100 t. inv.; förut under Hudsonbaykompaniets kontroll. Brittiska kolonialbolag. 1) Brittiska Sydafr i-kanska kompaniet, hvilket efter det fribref med vidsträckta rättigheter, som bolaget 1889 erhöll af engelska regeringen, i dagligt tal benämnts »Chartered company»; stod under ledning af Cecil Rhodes och åsyftade genomförandet af programmet: England upp till Sambesi. Bo'lagets område omfattar alla brittiska land i Syd-och Centralafrika (Brittiska Sambesi, Rhodesia), utom Kapkolonien, Natal, Sulu- och Betschuana-land, eller mer än halfannan million kvkm. — 2) Brittiska östafrikanska kompaniet (Imperial British East African Company), som från 1888 till 95 förvaltade det stora ekvatorialafrikanska »Ibea»-området, från Ukerevesjön och öfre Nilen i väster till Indiska hafvet i öster. — 3) Kungliga Niger-kompaniet (the Royal Niger Company), som till år 1900 ägde

förvaltningsrätt öfver stora inlandsområden i Brittiska Västafrika. Brittiska Honduras, sedan 1884 engelsk (krön-) koloni i Centralamerika, på Guatemalas östra kust, 21,500 kvkm., 35—40 t. inv. Brittiska Indien, Englands samtliga besittningar i Främre och Bortre Indien jämte närliggande brittiska förvaltningsområden, omkring 5 mill. kvkm. med närmare 300 mill. inv. Brittiska Kaffraria, sedan 1866 del af Kapkolonien i Afrika, 5,200 kvkm. Brittiska N ig er-o m rådet, beläget i afrikanska Sudan mellan floderna Niger och Binue, sydväst om Tsad-sjön, omfattande sultanaten Sokoto, Ja-koba, Adamaua och Bornu. Brittiska Nordamerika, gemensamt namn på de engelska besittningarna i Nordamerika, omfattar, polaröarna oräknade, S*/2 mill. kvkm. med 5—6 mill. inv. Brittiska Nord-Borneo, med ön Labuan, engelskt skyddsområde (sedan 1888) på Borneos nordöstra kust, väster om sultanatet Brunei; hst. Sandakan. Förvaltas af British North Borneo Company. Brittiska Nya Guinea (Papua), den väldiga öns sydöstra del, vid Stilla hafvet, engelsk kronkoloni sedan 1888, omfattar 230 t, kvkm. med 3- ä 400 t. inv. Brittiska Sambesi, det Brittisk-sydafrikanska handelsbolagets område mellan Tyska Sydvästafrika och Portugisiska Östafrika (Matabele- och Mascho-nalanden). Hst. Buluvajo. Brittiska Öarna, vid Europas västkust, hufvudsakligen: Storbrittanien. och Irland, Man, Hebri-derna, Orken^ och Shetlandsöarna, Brittiska Östafrika, äfven kalladt Ibea, efter begynnelsebokstäfverna af det engelska handelsbolag, som 1888—1895 med höghetsrättigheter förvaltade området (Imperial British East African Company), eng. protektorat mellan Indiska hafvet, Kongostaten, Djuba-floden (i norr") ochy Tyska Östafrika (i söder). Eng. aftal med Tyskland 1890, med Italien 91. Förvaltningens säte: Mombasa. Broadhurst, Henry (brådhörst), engelsk arbetarledare och politiker, f. J 840. Broady, Knut Oscar, öfverste, baptistpredikant, sedan 1866 föreståndare för Betelseminariet i Stockholm (baptistsamfundets predikantskola), född 1832. Brockhaus, Friedrich Arnold, död 1823, grund läggare af den stora bokhandelsfmnan F. A. Brockhaus i Leipzig, förläggare af bl. a. Brockhaus' stora konversationslexikon. Broglie, Jacques Victor Albert, hertig af Br., fransk politiker, 1873—74 v. konseljpresident, 77 ministerpresident, död 1901. brons, blandning af koppar och tenn. Bronsart v. Schellendorf, Paul, ledde 1870 de55 Brooklyn — Butler tyska förhandlingarna med Napoleon III, 83 krigsminister, död 91; Walter, tysk generalstabs- och arméfördelningschef, 1893—96 preuss. krigsminister. . Brooklyn, nordamerikansk hamn, Newyorks största förstad. Bror Jonatan, vedernamn på amerikanerna. Brosböll, Johan Karl Kristian (märket parit Etlar), populär dansk romanförfattare och biblioteksman, född 1816, död 1901. Brun, Fredrik Carl Christian, dansk operasångare, född 1852; Johan Nordal, född 1857, dansk operasångare; Johannes Finné, född 1832, Norges ypperste skådespelare (komiker), död 90, från 57 vid Kristiania teater, gästspel i Stockholm 78, 81 och 82. Bruun, Christopher Arndt, bekant norsk prästerlig författare, född 1839; verksam för en nationell uppfostran; Ihlen- Constance, norsk skådespelerska, f. 1864, d. 94, framställarinna af det moderna norska samhällsdramats kvinnogestalter. brunett, brunhårig, mörklagd kvinna. Brunn, i Österrike, Mährens hst, 110 t. inv. brusque (uttalas: brysk), häftig, tvär, grof. brutal, rå, plump, vildsint. Bruzelius, Magnus Ragnar, f. 1832, professor, öfverläkare vid Serafimerlasarettet, specialist i bröstsjukdomar, död 1902. B ry a n (uttalas: bräiän), William Jennings, f. 1860, nordamerikansk politiker, bimetallist, 96 och 1900 Mac Kinleys motkandidat vid presidentvalet. bryologi, läran om mossorna. Bryssel (efter den tyska formen »BrUSSel») eller med fransk beteckning Bruxelles (bryssäll), Belgiens hufvudstad vid en biflod till Schelde, räknar med förstäderna öfver 1/2 mill. inv. Brögger, Valdemar Christopher, f. 1851, norsk geolog, mineralog, 82—89 prof. vid Stockholms högskola, därefter i Kristiania. Bucher, Lothar, framstående tysk politiker, af Bismarck inkallad i utrikesministeriet 1864, död 92. Budapest, konungariket Ungerns hufvudstad, vid Donau, egentligen bestående af två städer: Ofen eller Buda och Pest, 700 t. inv. Buddha (560—80 f. Kr.), stiftaren af buddh(a) ismen eller Buddha-läran, hvilken, räknande nära */4 af jordens befolkning såsom anhängare, från Hindostan bredt ut sig i Bortre Indien, Kina, Tibet, Mongoliet och Japan. budget (böddjet), kostnadsförslag i allmänhet men särskildt förslag öfver statens (kommunernas) årliga inkomster och utgifter. Buenos Aires, Argentinas hufvudstad (Sydamerika), 820 t. inv. Buffalo, stad vid Erie-(uttalas: iri)sjön i Förenta staterna, 350 t. inv. Bugge, Sophus, f. 1833, norsk språkvetenskapsman (inskriftstolkare, mytolog, jämförande språkforskare, särskildt runkännare). Bukarest, konungariket Rumäniens hufvudstad, 280 t. inv. Fredsslut 1812 mellan Ryssland och Turkiet, 86 mellan Serbien och Bulgarien. Bukovina, österrik, kronland på de östliga Karpaterna. Hufvudstad: Czernovitz. Bulgaria, La, officiellt organ för reger. i Sofia. Bulgarien, furstendöme, skattpliktigt under Turkiet, mellan Donau

och Balkan, omf. 96,660 kvkm., med 3,730 t. inv. Består af det egentlig Bulgarien i norr mellan Donau och Balkan samt Östrumilien söder om Balkan-bergen. En revolution 1885 åvägabragte den senare provinsens fastare förening med Nordbulgarien. S. å. förklarade Serbiens konung Milan krig mot det sålunda förstorade Bulgarien, men blef slagen (Slivnitza, nov.). Emellertid måste segraren, den af nationalförsamlingen år 78 valde furst Alexander af Battenberg^ efter en af ryska partiet anstiftad sammansvärjning afsäga sig kronan, och i juli 87 utsågs till hans efterträdare prins Ferdinand af Koburg, omsider erkänd äfven af Porten. Den bulgariska riksdagen kallas sobranjen; författningen är af 1879. Bull, John, skämtsam ben. på engelsmännen. Bull, Ole, 1810—80, norsk violinvirtuos. bulla, påflig förordning. Buller, Henry, f. 1839, öfverbefälhafvare för de engelska trupperna mot boerna 1900, nederlag dec. 99, jan. och mars 1900. bulletin' (bylltang), dagligt tillkännagifvander krigsrapport. Bulow, Bernhard v., grefve, tysk politiker, f, 1849, statssekret, i utrikesdepartementet 97, grefve' 99, sedan 1900 tysk rikskansler; Ernst V., friherre^ född 1842, preuss. general, arméfördelnings chef,, död 1901. Bund der Landwirte (Landtmannaförbundet)^ tysk förening för tillvaratagande af i synnerhet de större jordbrukarnas intressen, stiftad 1893, med hufvudsäte i Berlin. bungalow (uttalas: böngalå), ostindisk bambu-rörskoja. Bunge, Nikolaj Christjanovitsch, rysk nationalekonom och politiker, född 1823, finansminister 81—86, död 95. Buol-Berenberg. Rud. v., frih., katolsk badensisk politiker, 1895 tyska riksdagens president. Burdeau, Aug. Laurent, fransk politiker, radikal deputerad, 1893 marinminister, död 94. Burén. Axel Otto Gotthard, f. 1842, kammarherre, sedan 92 direktör för k. teatern i Stockholm. Burgund, gammalt hertigdöme, nu fransk provins. burghers, invånare i Kapkolonien; afkomlingar af européer och infödde på Ceylon. burlesk, groft komisk, tokrolig. Bums, John, engelsk folkledare, f. 1858, medlem af underhuset 92—94. Burrit, Elihu, amerikansk fredsifrare, död 1879. bursch(e), kamrat, student; /nschaft, tyska stu dentf or eningar. burskap, medborgarrätt; erkännande genom spridning. buschmän, med hottentotterna befryndad, lågt stående folkstam i Sydafrika. Butler, Josephine, f. 1825, engelsk kvinnosaks-Byron — Canada 58 kämpe, verksam för upphäfvande af den offentliga prostitutionen (afskaffad i England 1886). Byron (uttalas: bäjrön), George Gordon, världsberömd engelsk skald (lyriker, romantisk epiker), död 1824. byrå/chef, af delningschef inom statsförvaltningen; /k rät i, ämbetsmannavälde. Bysantium, Bysans eller Byzans, namn på Konstantinopel; bysantisk, som angår det forna östromerska kejsardömet. Byström, Johan Niklas, bildhuggare, död 1848. (Den sofvande Juno, Bell mansbysten å Djurgården); Oskar Fredrik Bernadotte, professor, tonsättare, f. 1821 (främjare af kyrkomusiken). Bååth, Alb. Ulrik, skald, litteraturforskare, f. 1853. (»Dikter», »Kärlekssagan på Björkeberga».) Bååth-Holmberg, Cecilia, historisk-vitter författarinna, född 1857. Bäckström, Edv., skald, tidningsman, född 1841, död 1886. Bädeker eller Baedeker, resehandbok (efter den tyske utgifvaren Karl B.). bältespännare, folkliga envigeskämpar (grupp af J. P. Molin). bärsärk, ursinnig kämpe. Böcklin, Arnold, född 1827, död 1901, schweizisk målare, en af samtidens störste. Bögh, Erik, f. 1822, dansk journalist, skald och teaterförfattare (kåserier, visor), död 1899. Bohm von Bawerk, Eugen, österrikisk nationalekonom (»österrikiska skolan»), f. 1851. Börjeson, John, född 1836, bildhuggare (bland arbeten: Geijerstoden i Uppsala, Schéele, Nils Ericsson, John Ericsson i Stockholm, Magnus Stenbock i Helsingborg, Karl X i Malmö). börs, samlingsställe för köpmän i och för affärer och rådplägningar. Börstidningen, ett af framlidne d:r P. Vilh. Koersner uppsatt, nu nedlagdt fackorgan för den svenska affärsvärlden. Böttiger, Carl Vilhelm, skald, litteraturhistoriker, född 1807, död 1878; John Fr., konstkännare, hofintendent, född 1853. C. Jämför under bokstafven K. C = Centum, rom. taltecken = ett hundra; vid värmeuppgifter = Celsius, efter den af svensken Celsius i 100 grader (mellan frys- och kokpunkt) uppdelade termometern. caballero (uttalas: kavaljéro), riddare, adelsman. cachera, gömma, dölja. cachet (kaschä), sigill, försegling. cachuca (katschutscha), spansk dans. Cadiz, Spaniens hufvudhamn vid Atlant, hafvet. caesarism eller cesarism, envåldsmakt på militärisk grund. Ca ira (sa irå), en fransk revolutionssång. Ca'iroli, Benedetto,* ital. statsman, Garibaldis vapenbroder, ministerpresident, d. 1889. Caj an der, Paul Emil, finsk skald och öfversättare (till finskan), f. 1846. Cajanello, A. C., hertiginna, se Leffler. cakes (käks), små kakor, käx. Calais (uttalas: Kala), fransk hamn och fästning vid Engelska kanalen (Pas de Calais). calamus, skrif rörpenna, däraf »lapsus calami» = skriffel. Caledonia, förr benämning på Skottland. Caliban, en person i Shakespeares drama »Stormen»; rå, djurisk människa. Callmander, Karl Reinhold, genre-, porträtt- och glasmålare, f. 1840. Calwagen, Ernst Gottfrid, lektor, utgifvare af engelska och tyska skolböcker, f. 1829.

calvinism (efter den schweiziske religionsreformatorn Joh. Calvin 1509 — 64), den reformerta läran. eamarilla (-ilja), inflytelserikt gunstlingsparti vid ett hof. Cambridge, universitetsstad i östra England. Cambridge, Georg Fr. Will. Charles, hertig af C., engelsk fältmarskalk, afgick 1900 från öfver-befälhafvareskapet vid engelska armén. Camera Obscura, mörkrum, ett inom fotografien användt optiskt instrument. camorra, ett ital. förbrytaresällskap. campagna (-nja), fält, landsbygd; Roms omgifning. Campbell-Bannerman, John Henry, engelsk statsman, 1886, 92—95 och 96 krigsminister, sedan 99 ledare af det liberala partiet i engelska underhuset. Camphausen, Rudolf, preuss. statsman, 1849 ministerpresident, d. 1890. camp-meeting (-miting), religiöst möte i det fria. campo Santo, kyrkogård. Canada, Dominion of, Kanadaväldet, 8,400 t. kvkm., de till en förbundsstat enade brittiska besittningarna i Nordamerika (utom Alaska och nordöstra Labrador-halfön), nära tjugu gånger större än Sverige men med ungefär samma folkmängd. Byron — Canada 58 kämpe, verksam för upphäfvande af den offentliga prostitutionen (afskaffad i England 1886). Byron (uttalas: bäjrön), George Gordon, världsberömd engelsk skald (lyriker, romantisk epiker), död 1824. byrå/chef, af delningschef inom statsförvaltningen; /k rät i, ämbetsmannavälde. Bysantium, Bysans eller Byzans, namn på Konstantinopel; bysantisk, som angår det forna östromerska kejsardömet. Byström, Johan Niklas, bildhuggare, död 1848. (Den sofvande Juno, Bell mansbysten å Djurgården); Oskar Fredrik Bernadotte, professor, tonsättare, f. 1821 (främjare af kyrkomusiken). Bååth, Alb. Ulrik, skald, litteraturforskare, f. 1853. (»Dikter», »Kärlekssagan på Björkeberga».) Bååth-Holmberg, Cecilia, historisk-vitter författarinna, född 1857. Bäckström, Edv., skald, tidningsman, född 1841, död 1886. Bädeker eller Baedeker, resehandbok (efter den tyske utgifvaren Karl B.). bältespännare, folkliga envigeskämpar (grupp af J. P. Molin). bärsärk, ursinnig kämpe. Böcklin, Arnold, född 1827, död 1901, schweizisk målare, en af samtidens störste. Bögh, Erik, f. 1822, dansk journalist, skald och teaterförfattare (kåserier, visor), död 1899. Bohm von Bawerk, Eugen, österrikisk nationalekonom (»österrikiska skolan»), f. 1851. Börjeson, John, född 1836, bildhuggare (bland arbeten: Geijerstoden i Uppsala, Schéele, Nils Ericsson, John Ericsson i Stockholm, Magnus Stenbock i Helsingborg, Karl X i Malmö). börs, samlingsställe för köpmän i och för affärer och rådplägningar. Börstidningen, ett af framlidne d:r P. Vilh. Koersner uppsatt, nu nedlagdt fackorgan för den svenska affärsvärlden. Böttiger, Carl Vilhelm, skald, litteraturhistoriker, född 1807, död 1878; John Fr., konstkännare, hofintendent, född 1853. C. Jämför under bokstafven K. C = Centum, rom. taltecken = ett hundra; vid värmeuppgifter = Celsius, efter den af svensken Celsius i 100 grader (mellan frys- och kokpunkt) uppdelade termometern. caballero (uttalas: kavaljéro), riddare, adelsman. cachera, gömma, dölja. cachet (kaschä), sigill, försegling. cachuca (katschutscha), spansk dans. Cadiz, Spaniens hufvudhamn vid Atlant, hafvet. caesarism eller cesarism, envåldsmakt på militärisk grund. Ca ira (sa irå), en fransk revolutionssång. Ca'iroli, Benedetto,* ital. statsman, Garibaldis vapenbroder, ministerpresident, d. 1889. Caj an der, Paul Emil, finsk skald och öfversättare (till finskan), f. 1846. Cajanello, A. C., hertiginna, se Leffler. cakes (käks), små kakor, käx. Calais (uttalas: Kala), fransk hamn och fästning vid Engelska kanalen (Pas de Calais). calamus, skrif rörpenna, däraf »lapsus calami» = skriffel. Caledonia, förr benämning på Skottland. Caliban, en person i Shakespeares drama »Stormen»; rå, djurisk människa. Callmander, Karl Reinhold, genre-, porträtt- och glasmålare, f. 1840. Calwagen, Ernst Gottfrid, lektor, utgifvare af engelska och tyska skolböcker, f. 1829. calvinism (efter den schweiziske religionsreformatorn Joh. Calvin 1509 — 64), den reformerta läran. eamarilla (-ilja), inflytelserikt gunstlingsparti vid ett hof. Cambridge, universitetsstad i östra England. Cambridge, Georg Fr. Will. Charles, hertig af C., engelsk fältmarskalk, afgick 1900 från öfver-befälhafvareskapet vid engelska armén. Camera Obscura, mörkrum, ett inom fotografien användt optiskt instrument. camorra, ett ital. förbrytaresällskap. campagna (-nja), fält, landsbygd; Roms omgifning. Campbell-Bannerman, John Henry, engelsk statsman, 1886, 92—95 och 96 krigsminister, sedan 99 ledare af det liberala partiet i engelska underhuset. Camphausen, Rudolf, preuss. statsman, 1849 ministerpresident, d. 1890. camp-meeting (-miting), religiöst möte i det fria. campo Santo, kyrkogård. Canada, Dominion of, Kanadaväldet, 8,400 t. kvkm., de till en förbundsstat enade brittiska besittningarna i Nordamerika (utom Alaska och nordöstra Labrador-halfön), nära tjugu gånger större än Sverige men med ungefär samma folkmängd.59 Canadiska pacifikjärnvägen — Carp Canadiska pacifikjärnvägen. 4,675 km., en 1880 —85 byggd väldig inlandsbana från Montreal till Vancouver, med ångbåtsförbindelse därifrån till Jokohama, Sidne}^ o. s. v. canal de l'Est, »östkanalen», i nordöstra Frankrike. Cancan (kangkång), ett slags

oanständig dans. Canevaro, Felice Napoleone, grefve, ital. statsman och amiral, 1897 öfverbefälhafvare för makternas förenade krigsfartyg utanför Kreta, 98—99 utrikesminister. Canossa, slott I norra Italien, där kejsar Henrik IV fick förödmjuka sig infor påfven Gregorius VII. — »Gå till Canossa», underkasta sig en förödmjukelse. Canovas del Castillo, Don Ant., spansk statsman, 1870 alfonsisternas chef, flerfaldiga gånger ministerpresident, mördad 97. Canrobert, Francois Cert. de (uttalas: frangsåa kangrobär), fransk marskalk, Napoleon Illis medhjälpare vid statskuppen 1851 och deltagare i flera fälttåg; deputerad, 79 senator, d. 95. Cantacuzeno, Georg C., rumän, politiker, 1897 finansminister, d. 98. Canth, Minna, född Johnsson 1844, död 97, finsk skönlitterär författarinna i realistisk anda (skådespel af ej sällan utpräglad tendens, berättande dikter). canzonett, liten visa. cape (kep), landtudde. cape (kep), kappartad krage, pellerin. Cape coast castle (kap kast kasl), afrikansk stad i brittiska Guldkustkolonien, i midten af 1600-talet tillhörande ett svenskt handelskompani. Capelli, Raffaele, markis, ital. diplomat, 1889 —98 deputeradekammarens v. president, 98— 1900 utrikesminister. capitaine (kapitån), kapten. Capita, i uttrycket röstning per capita, d. v. s. efter hufvudtal, så att hvarje person har en röst. Capitolium, borg och tempel i Rom; kongressbyggnaden i den amerik, unionens hufvudstad Washington. capo, hufvud, början; da capo, om igen, från början. caporal (kapårall), korpral. Le petit caporal (lo pöti-), den lille korpralen, soldatnamn på Napoleon I. Cappelen, Christian, norsk musiker, f. 1845 (orgelspelare). caput, hufvudman; /familiae, ätts hufvudman. Af »caput» flertalsformen capita, t. ex. orn röstning per capita, efter hufvudtal räknadt. Caprera, klippö vid Sardiniens nordöstra spets, där Garibaldi bodde och dog. * Capri, italiensk ö utanför Neapel. Caprivi de Caprara de Montecuculi, Georg Leo V., grefve, bekant preussisk militär och statsman, 1883—88 chef för amiralitetet, 88 befälhafvare för 10:e armekåren, mars 90—okt. 94 tysk rikskansler, d. 99. Caracas, hst. i sydamerikanska förbundsstaten Venezuela. carbonari, eg. »kolare», hemligt politiskt-religiöst sällskap i Italien under 1800-talets första årtionden. Carcano, Paolo, ital. politiker, deltog i frihetsstriderna under Garibaldi, 1867 svårt sårad vid Mentana, 98—1900 finansminister. Cardiff, stad i v. England (Wales) vid Bristolkanalen, 165 t. inv. caritas, människo-, moderskärlek. Carlén, Gabriel, född 1814, död 1875, vitter författare, tidningsman, utgifvit Bellmans samlade skrifter, Lenngrens samlade skaldeförsök m. m. Carlén, Emelie Flygare-, född 1807, död 1892, romanförfattarinna (bland arbeten: Rosen på Tistelön, Enslingen på Johannesskaret). Carlheim-Gyllensköld, Adolf Theodor, född 1835, riksdagsman i andra kammaren, moderatliberal frihandlare. Carlos, Maria de los Dolores don, f. 1848, spansk tronkräfvare, bekrigade Spanien 73—76, vistades därefter i Italien och Frankrike, aflat 86 en protest mot Alfons XIILs tronbestigning. Carl ister, kallas anhängarne af de spanska tronpretendenterna don Carlos. Carlsberg, Gamle och Ny, de danska Jacob-senska bryggerierna i Köpenhamn, efter hvilka uppkallats flera storartade donationer och samlingar (Carlsbergfonden, Ny-Carlsberglegaterna). Carlson, Fredrik, professor, född 1811, död 1887, historiker, politiker, ecklesiastikminister 1863—70 och 1875—78; Ernst, professor vid Göteborgs högskola, riksdagsman från 1896, den förres son. Carlsson, Beyron, född 1869, tidningsman, författaremärken: Celestin, Floridor. Carlyle (karlejl), Thomas, död 1881, engelsk häfdatecknare, filosof och litteraturhistoriker. carmagnole (karmanjåll), savojisk sångdans; omtyckt revolutionssång. carmen (flera: c ar m i n a), sång; musik- eller skaldestycke. Carnarvon, Henry Herbert, grefve af C., eng. politiker, 1874—78 kolonialminister (77 annektion af Transvaal), 85—86 vice konung af Irland, d. 90. Carnot (uttalas: kärna), Sadi, f. 1837, efter Jules Grévy franska republikens president 87—94, mördad i Lyon 24 juni 94 af anarkisten Caserio. Carnots efterträdare för närmast följande halfår blef Casimir Périer. Carola, drottning af Sachsen, prinsessa af Vasa, f. 1833, fm. 53 med konung Albert af Sachsen. CarolllS, latinska formen af namnet Karl, på franska Charles (schårl), på engelska Charles (tjarls), på italienska Carlo, på spanska och portugisiska Carlos. Carolina, latinskt namn på Lunds universitet och på den forna högskolebyggnaden i Uppsala; C. rediviva, det återuppståndna Carolina — Uppsala nya bibliotekshus. Carp, Petrache, rumän, politiker, 1870 utrikesminister, grundade Rumäniens frikonservativa parti, junimisternas (efter den litterära föreningen61 carpe diem — Cendrillon »Junimea»), handels- och åkerbruksminister, 1901 ministerpresident och finansminister. carpe diem, »grip dagen» = begagna tiden! carpet-baagers. engelskt spenamn på till sydstaterna norrifrån inflyttade politiska äfventyrare; snikna ämbetsmän (egentligen »nattsäckar»). Carrara-marmor, berömd stensort från norra Italien. carré, fyrkant. carte (karrt), kort, karta; å la carte, efter matsedel. Cartesius, Renatus (René Descartes), i Sverige verksam fransk filosof och

matematiker., d. 1650 (grafmonument i Stockholm af Sergel). car tel est nötre plaisir (kar tall ä nåtr plä-sir), »ty så är vår vilja», slutorden i alla franska konungars förordningar sedan 1497. cas (ka), händelse, omständighet, läge; en tout cas (angtouka) parasoll-paraply. Caspari, Karl Poul, norsk-tysk teolog och orientalist, f. 1814, d. 92; Karl Theodor, norsk skald, f. 1853. Casparsson, Karl Edvard, riksdagsman, f. 1827, senator 67—72 och 82 — 99, under mellantiden led. af 2:a kammaren, 96 v. talman i lia kammaren, död 99. Cassel, Gustaf, född 1867, docent, nationalekonom; Hjalmar, den förres bror, född 1868, tidningsman, reseskildrare. Casimir-Périer, Jean Paul Pierre, född 1847, fransk politiker, 93—94 kammarpresideiit, juni 94—jan. 95 republikens president. casque eller kask, hjälm, stormhatt. Castegren, Victor, född 1861, skådespelare, direktör för Svenska teatern i Helsingfors. (Bl. roller: Ivan i »Tiggarstudenten», Flemming i »Storstadsluft»); Hilda, född Sjöberg. Gift med den förre, skådespelerska. (Bl. roller: Sköna Helena, Niobe.) Castelår, Emilio, född 1832, spansk statsman, sept. 73—jan. 74 diktator och ministerpresident, efter konungadömets återställande ledare af de moderata republikanerna i cortes; fransksinnad; död 99. castle (käs'l), kastell, borg, slott.. Castrén, Mathias Alexander, finsk språkforskare, f. 1813, d. 1852; Robert, finsk historiker och tidningsman (Helsingfors Dagblad), f. 1851, d. 83; Jonas, född 1850, finsk politiker, de s. k. ung-fennomanernas ledare. caSUS, fall, händelse, tillfälle; caSUS eller causa belli, krigsorsak. Catania, italiensk stad på Sicilien, 150 t. inv. Catargiu, Lascar, rumänisk politiker, 1891—95 ministerpresident, död 99. Cato, romersk krigare och statsman, död år 149 före Kristus, bekant för sin gammalromerska stränghet; påyrkade ifrigt Kartagos förstöring, afslutade alltid sina anföranden med: »praeterea censeo Carthaginem esse delendam», »för öfrigt anser jag, att Kartago bör förstöras»; /nisk, sedligt sträng. causa. orsak, angelägenhet. cause celebre (kås selab'r), händelse, rättegång o. d. som väcker uppseende. causeri e (uttalas: kåseri), causeur (uttalas: kåsör), skämtsam, lekande framställning; författare däraf. Cavaignac, Godefroy (uttalas: gåddfråa kavän-jåk), fransk politiker, 1892 marinminister, 95—96 och 98 krigsminister. Cavallin, Christian, professor, språkvetenskapsman, lexikograf, född 1831, död 1890; Hans, den förres son, f. 1866, jurist, vitter öfvers. Caveant COnsules! må konsulerna se till (att staten ej tar skada). Cavling, Henrik (märket Ignotus), dansk journalist, folk- och reseskildrare (bl. arbeten: Fra Amerika, Paris), medarbetare i »Politiken». Cavour, Camillo Benso v., grefve, f. 1810, italiensk statsman, ministerpresident; öppnade 61 Italiens första förenade parlament, som förklarade Italien för konungarike. Samma år afled han, midt under arbetet med att ordna det enhetsverk, hvars skapelse hufvudsakligen var hans förtjänst. Cayenne, hufvudstad i franska Guayana i Sydamerika, förvisningsort, känd för sitt mördande klimat. cedera. afstå; cedera bonis, afträda sin egendom till borgenärer; cession, konkurs. Cederborg, Carl August, född 1849, tidnings man, krönikör. Författaremärken: Håkan, Onkel Bräsig. Cedergren, Henrik Tore Torsten, f. 1853, verk ställande direktör i Stockholms allmänna telefonbolag och banbrytare för »allmänna» telefonen. Cederschiöld, Gustaf, född 1849, professor i nordiska språk, vetenskaplig författare. Cederström, Gustaf Olaf, frih., född 1845, pro fessor vid Konstakademien, historie- och genre-målare. (BL arbeten: Carl XILs likfärd, Magnus Stenbock i Malmö); Marika, född Stjernstedt 1875, novellförfattarinna. cedilj, krok under bokstafven c utmärkande dess uttal såsom »s» framför a, o, u, exempelvis i garcon (garsång), kypare, gosse. Celadon (uttalas: »söladång»), efter en romanhjälte, beteckning för en öm, smäktande älskare. celeb/er, ryktbar, namnkunnig; /ritet, vidtbe-römd person; /rera, fira, högtidlighålla. Celebes, en af de fyra Stora Sundaöarna i Indiska hafvet, nära 180 t, kv.-km.; tillhör nederländska Indien. celestin-orden, munkorden från 1200-talet. celibat, ogift stånd, särskildt i fråga om katolska präster. cell, litet rum i kloster eller fängelse; växt-eller djurbeståndsdel; ulosa. cellämne, växtfiber. cement, ett slags murbruksfabrikat, som hårdnar i vatten; /era, sammankitta, öfverdraga med cement. cendré (sangdré), egentligen askfärgad; person med blå ögon och askblondt hår. Cendrillon (uttalas: sangdrij'ång), Askungen: i den bekanta folksagan.63 censor — chambre censor, sededomare; öfverläkare vid examen, t. ex. vid de muntliga mogenhetspröfningarna; utöfvare af censur, af staten påbjuden granskning af nya skrifter före deras offentliggörande. census, uppskattning efter förmögenhetsställning, penning-streck för rösträtt eller valbarhet. cent, nordamerikanskt skiljemynt, utgörande hundradelen af en dollar (l dollar = 3 kr. 73 öre i svenskt mynt). Centaurer, sagovidunder, till hälften danade som människor (en manlig öfverkropp med armar), nedtill med kropp och fötter som en hästs. En i den bildande konsten förekommande blandningsgestalt. center, en härs midtafdelning; politisk gruppering mélfan vänstern och högern, en riksdags medlingsparti. Centerwall, Julius, född 1844, skolmän, arkeolog och filolog. (Bl. arbeten:

»Romas kristna katakomber», »Från Hellas och Levanten».) Ledamot af riksdagens andra kammare 1896—1902. centesimo, italienskt skiljemynt = 0,72 öre, utgörande hundradelen af en lira. centi/gram = Vioo gram; /liter = Vioo liter; /meter —- Vioo meter. centlme (uttalas sangtlm), franskt skiljemynt, motsvarande 0,7 öre (='Vioo franc). centner = hundra skålpund. central-, i sammansättningar = midt-, mellan-, hufvud-, mellersta delen af något; /isera, förena i en medelpunkt, samla makt och myndighet, styrelses ledning på ett ställe eller i en hand; /Jsation. centri/fug, mejerimaskin; /fugal = (i sammansättningar) som sträfvar bort från medelpunkten. Centrum-partiet, det för närvarande manstarkaste partiet i tyska riksdagen, företräder i synnerhet de katolsk-kyrkliga intressena; fick under den 1871 utbrytande »kulturkampen» stor betydelse, understödde sedermera den Bismarckska skyddstullpolitiken. Ledare: Windthorst och efter honom d:r Lieber. Cent suisses (uttalas: sang sviss) eller Schwei-zergardet, fore 1830 franske konungens lifvakt af 100 besoldade schweizare. centum, hundra. Cerberus, vakthund (egentligen vid ingången till underjorden); portvakt. cercle (serk'l), krets, sällskap. cerealier, sädesväxter. cerebral, som hör till hjärnan. ceremoni, högtidligt bruk, sinnebildlig handling; /el, föreskrift om de artighetsbruk, som skola iakttagas; /ÖS, kruserlig, omständlig. Ceres, åkerbrukets, årsväxtens gudinna. cerner/a, omringa, innesluta (fientlig fästning); /ing, inspärrning, blockad, kringränning. cert, sort, slag (i synnerhet af fartyg). certifikat, intyg, beriktigande. Cervera y Topede, Pascual, f. 1839, spansk konteramiral, 98 öfverbefälhafvare för spanska flottan i Västindien, öfverfallen af amerikanerna vid Santiago, hans flotta tillintetgjord, han själf tillfångatagen. cesarevitsch, titel för den ryske tronföljaren; cesarevna, ryske tronföljarens gemål. cession, egendomens afträdande till fordringsägare. c'est le commencement de la fin (uttalas: sä lo kåmmangsömång dö la f ä'ng), det är början till slutet (anföres efter Talleyrand, som yttrat orden på tal om Napoleon I:s återkomst från ön Elba). c'est tout comme chez nous (uttalas: sä tu kåmm sche nu), det är alldeles som hos oss. cesur, versafskärning, takthvila i vers. cetera, de(t) öfriga; et cetera (tecknas etc.) och så vidare, med mera; ceteris paribus, under för öfrigt lika omständigheter. ceterum (eller praeterea) censeo Carthaginem esse delendam, för öfrigt anser jag, att Kartago bör förstöras. Med dessa ord slutade den gammalromerske statsmannen Cato den äldre, oförsonlig fiende till kartagerna, alla sina tal i senaten. Hans yttrande anföres därför numera om en ideligen förfäktad åsikt. Cettinje, Montenegros hufvudstad. Ceylon, britt, ö i Indiska hafvet, 66 t. kv.-km., 3 mill. inv., hst.: Colombo. Chabarovsk, hufvudorten för det rysk-sibiriska kustområdet vid Ussuris mynning. chabrus. ett slags valkonsortium i Österrike. Chaco, El gran, »det stora jaktområdet», gemensam benämning på de sydamerikanska slätterna. Chacun å SOn goüt (schaköng-na sång gü), hvar och en har sin smak. chairman (t j arman), ordförande, president. Chaise (försvenskadt: schas), 2-hjuligt fjäderåkdon; chaise-longue (försvenskadt: schäs-long), half-soffa med karm vid ena ändan. Challemel-Lacour, Paul Armand, 1879 franskt sändebud i Bern, 80 i London, 83 utrikesminister; föranledde kriget med Kina; 93—95 franska senatens president; död 96. Chålons sur Mar ne (sjalång'syr mä'rn), sedan 1856 den franska härens Öfningsläger. chamad(e) (sjamadd), signal till dagtingan eller underhandling. Chamberlain, Josef (uttalas; tjämbörlin) född 1836, engelsk statsman, 80—85 handelsminister, i irländska frågan ledare för parlamentets uni-onister eller affallna »whigs», hvilka arbeta mot ökande af irländarnes självstyrelse; kolonialminister sedan 95, underblåste han 99 kriget mot boerna i Sydafrika. Ch a m b ord, Henry Charles af Bourbon, hertig af Bordeaux, Karl X:s sonson, född 1820, den siste ättlingen af den äldre bourbonska linjen. Grefven af Chambord, som var »legitimisternas» pretendent, utropades 30 i Bordeaux som konung Henrik V, men gjorde genom afböjande af legiti-misternas och orleanisternas författning 73 sin »restauration» omöjlig; död 83 i landsflykt. Chambre (sjångb'r), gemak, (representant-)kam-mare; chambre des députés (dä depyte"), depu-65 chambriére — chauvinism 66 terade kammaren, andra kammaren i Frankrikes parlament; chambre des pairs (= dä pär), pärskammaren (upphäfd genom februarirevolutionen vid 1800-talets midt); öfverhus, senat. chambriére (sjangbriär), kammarjungfru. Champigny (schangpinjl), by vid Paris, bekant från striderna 1870. champion (uttalas tjäm'pjön eller sjangplång), fäktare, förkämpe; den ypperste i någon viss idrott, segrare i sporttäflan; champion of the WÖ rid (tjämpjön åvv de oörld), kallas en person som eröfrat »världsmästerskapet» i någon idrott. Champs-Elysées (schangs elise), »Elyseiska fälten»; en promenadplats i Paris; Champ de Mars (schang dö)-Marsfältet, exercisplats och utställ-ningsfält i Paris. champonera eller sjamponera, frottera, knåda; massage (i förening med varmbad) åt hufvudet. Chance (sjängs), utsikt, möjlighet, sannolikhet; slump, träff; tärningskast.

Chancelier (sjangsölié), konsulatsekreterare; sigillbevarare, kanslär. chancellor of the exchequer (tjänslör åvv de ekstjackor), skattkamrnarkanslärn eller finansministern, den medlem af engelska kabinettet, som är det regerande partiets ledare i underhuset (»premiärminister»); Lörd high chancellor of England (lård hejj — — Ingländ), lord(riks-)kanslär, Englands justitieminister, högste domare och talman i öfverhuset. changemetlt (sjangschmång), omväxling, skiftning, (scen-)förändring; changera (sjansjera, ofta sjangséra), ombyta, förvandla, fälla färgen. Chanson, franskt sångstycke, visa; chatlSOtiette (sjangsånätt), varietésångerska; liten visa. chant (sjang), sång; café chantant (kafé sjang-tång), offentligt ställe med servering af förfriskningar under sång. Chantage (sjantäscjh), bedräglig penningutpressning. Chanzy, Antoine Eugene Alfred, fransk officer och diplomat, under senaste fransktyska krig befälhafvare för västarmén, död 1883. chapeau-claque (sjapå-klåck), mekanisk »storm», cylinderhatt, som kan hoptryckas och därigenom bäras under armen. Char (sjär), praktvagn hos greker och romare; char å bancs (sjarabång), öppen vagn med sido-b ankar. Charad (sjaräd), stafvelsegåta. Charcot (sjarkå), Jean Martin, världsberömd fransk läkare, nervpatolog, ledaren af den moderna kliniska skolan i Frankrike, f. 1825. Charge (sjarsj), börda, syssla, åliggande, anfall; Charge d'affäires (sjarsjé daffar), sändebud af lägre rang vid främmande hof; chargera (sjar-sjéra), belasta, påskynda; »breda på», öfverdrifva en framställning. Charité (sjarité), barmhärtighet(s-anstalt). charivari (sjarivari), »kattmusik»; äfven namn på en fransk skämttidning. Charkov (Kharkov), rysk stad, i Ukrajna, 1701. in v. Charleville, Karl Vilhelm, f. 1827, sedan 93 biskop i Linköping. Charlier, Carl, född 1862, professor i astronomi, författare i astronomi och ekonomiska ämnen. (Bland skrifter: förslag till persontariff för statens järnvägar.) Charlotta Maria, kejsarinna af Mexiko, f. 1840, dotter till konung-Leopold I af Belgien; förmäld 57 med ärkehertig Maximilian af Österrike, kejsarinna 64, lefver sedan 67 sinnessjuk nära Bryssel. Charlottenburg, stad och k. slott med park nära Berlin. charmant (sjarmångt), intagande, förtjusande, angenäm; charme, förtrollning, behag. Charpi (sjarpi), linneskaf till förband. Ch arta (karta), skrifvet blad, urkund, frihets-bref. — Magna charta, »den stora kartan», den engelska statsförfattningens tidigaste urkund; Ludvig XVIILs konstitution af år 1814. Chartered company (tjårterd kompani) eller Engelsk-sydafrikanska kompaniet, ett af Cecil Rhodes stiftadt kolonialsällskap för förvaltningen (under britt, öfverhöghet) af Matabele-, Maschona-och Betschuana-land. I början af 1896 fredsbrott mot Sydafrikanska republiken. Chartister, namn på radikala reformifrare i England 1838—48; äfven moderata författningsvänner i Portugal på 1820-talet. Chartreuse (sjartrös), ett slags munklikör. Charybdis (karybdis), hafshvirfvel i Messina-sundet, mellan Kalabrien* och Sicilien; midt emot låg den farliga klippan Scylla; att undgå C. för att falla offer för S. = råka ut för ett nytt missöde, komma ur askan i elden. Chassepot, Ani, den franske uppfinnaren af Chassepot-geväret, det franska infanteriets bakladdningsgevär 1866—73. Chasseur (sjassör), jägare, skarpskytt; chasseur d'Afrique (dafrick), afrikansk hästjägare. Chateau (sjatå), slott; /-briand (-briang), ett slags biffstek; /-viner, finare franska viner med namn efter något större herresäte. Chatelet (sjatölä), ett gammalt statsfängelse i Paris. Chatham (tjätthäm), fästning och arsenal i engelska grefskapet Kent, den engelska flottans hufvudstation. chaussé (sjåse), jordvall; upphöjd och stenlagd landsväg. Chautauqua (sjatåkua) assembly eller »Chau-tauqua-cirkeln», en öfver hela den amerikanska LTnionen spridd förening till främjande af högre allmänbildning, med möten sedan 1874; rörelsen, som är af folkligt kulturell art på kristlig grund, omfattar alla samhällsklasser och samfund och har fått många afläggare i andra land. Sedan 84 har den äfven tillgodogjort sig den engelska universitetsutvidgningen med fullt utvecklade kurser, motsvarande våra »sommarkurser». chauvinism (sjåvinism), blind, skräflande militärpatriotism, braskande, utmanande nationalstolthet; chauvinist, öfverdrifven, ensidig beundrare af något.67 Chazal — Circe 68 Chazal, Pierre Felix, friherre, belgisk general, 1847—50 och 59—66 krigsminister, död 92. check (tjäck), ett slags penninganvisning, lydande på betalning till viss maif eller till innehafvaren; utställes i allmänhet å bank, är betalbar vid uppvisandet och kan öfverlåtas. Checken skall uppvisas till betalning inom ett visst fåtal dagar, hvilken korta omloppstid utgör en af huf-vudskillnaderna mellan check och växel. (Checklag af den 24 mars 1898.) chef (s j af), öfverhufvud, anförare, befälhafvare, styresman, högste ledare; Chef-d'oeuvre (sjädöv'r), mästerverk. Chemnitz (khem- eller tjämnits), tysk stad i konungariket Sachsen, 210 t. inv. cher, chére (sjär), kär, älskad; mon cher (mång-), min käre vän; ma Chére, min älskade, min kära vän; chéri(e) (uttalas: sjeri), älskling. Cherbourg, den starkaste franska krigshamnen vid Engelska kanalen. cherchez la femme (sjärsje la famm), sök kvinnan! d. v. s. det hemliga

upphofvet (ett bevingadt franskt ordstäf vid brott och dylikt, ursprungligen användt i en kriminalroman af Dumas). cheval (sj'vall), häst; /eresk, ridderlig; Chevalier sans peur et sans reproches (sj'valie sang por e sang röprå'sch), riddare utan fruktan och tadel. Chevelyr, hufvudhår, hårväxt. Chevron (sjövrå'ng), Sparre; vinkelformigt distinktionstecken på ärmarna å militära uniformer. chevrotera, sjunga med darrande röst. chic (sjick), behändighet, skicklighet, »stil», elegant hållning, pikant sätt, ledigt sätt eller utseende. Chicago, den största staden i Illinois, Nordamerika; 1893 världsutställning, 1,700 t. inv. Chiffer, hemlig skrift. chikan. lagvrängning, vanheder; /era, orsaka obehag, börja gräl med någon; förolämpa. Chile (tjlle), republik i västra Sydamerika, omf. 776 t, kvkm. med 3,400 t. inv. Hst.: Santiago, 336 t. inv. Förde 1879—84 framgångsrika krig mot Bolivia och Peru; 91 inbördeskrig, som slutade med president Balmacedas störtande; 99 försvars- och anfallsförbund med Argentina och Brasilien. President (efter den år 1901 aflidne Fed. Errazuriz) Jerman Riesco (för femårsperioden 1901—05). Chilkov, Michail Ivanovitsch, furst, sedan 1895 minister för offentliga arbeten i Ryssland. chimär, hjärnspöke, drömbild, inbillningsfoster. chinjong, fruntimmerslös-nackhår; hår pung bak. Chlumecky, Johann Ritter v., österrikisk åkerbruks- och (1875) handelsminister, 93 president i österrikiska riksdagens representanthus (2:a kammare). chOC (uttalas: sjåck), massanfall med blanka vapen, särskildt af rytteri; svår stöt. chose (sjås), sak, påhitt, nyck. Monsieur chose (måssjö-), herr »den och den». Chotek, Sophie, grefvinna af Chotek, furstinna af Hohenberg, blef 1900 gemål »till vänster» åt den österrikiske tronföljaren ärkehertig Frans Ferdinand. chouaner, franska rojalister, under revolutionstiden i opposition mot den republikanska regeringen. Chrematologi eller chrematistik, läran om penningväsendet, finansvetenskap, politisk ekonomi. Christensen-Stadil, Jens Christian, f. 1856, dansk politiker, folkskolelärare, statsrevisor, utsågs i juli 1901 till minister for Kirke- og undervisnings-vgesenet (Deuntzers liberala ministär). Christerson, Jarl Kasimir Eugen, sjömilitär, f. 1833, chef för sjöförsvarsdepartementet (efter frih. von Otter) 92—98. Christie, Eilert Kristian Brodtkorb, norsk arkitekt, f. 1832, ledare af det stora restaurationsarbetet på Trondhjems domkyrka. Christiernsson, Henrik, född 1845, skådespelare, regissör, teaterförfattare, öfversättare. (Bl. arbeten: Gurli, Castor och Pollux.) Christmas carol (krismöss kärål), julsång. chronique scandaleuse (krånick skangdalös), skandalkrönikan, skvallret. Chrysantemum-orden, en 1876 stiftad japansk orden. Church army (tjörtj ärmi), ett 1883 stiftadt engelskt samfund för bekämpande af frälsnings-armén. Church missionary society (tjörtj missjonäri såsäieti), engelskt missionssällskap, det största i världen. Chydenius, Anders Herman, finsk tidnings- och landtdagsman, f. 1833, redig. 62—87 Helsingfors Dagblad i moderat-liberal och moderat-svekomansk anda, död 96. Cialdini, hertig af Gaeta, främjare af Italiens enhet, eröfrade Messina; död 92. Ciceron eller cicerone (tjitjeråne), vägvisare; person, som visar främlingar ett ställes märkvärdigheter. Cicisbeo (tjitjisbeå) eller cicisbé, uppvaktande kavaljer och förtrogen hos en fru (efter bruket fordom hos Italiens högre klasser); gift kvinnas gynnade älskare. cider, äppelvin. cif (siff) eller C. I. F. = cost, insurance, freight (kåsst, insjurens, frät), egentligen »omkostnad, as surans, frakt», en vanlig telegrafförkortning, som köpmän använda om varor att levereras tull- och fraktfritt (då afsändaren bekostar transport och sjöförsäkring). cimbrer eller kimbrer, en forntida germansk folkstam i nuvarande Jylland (däraf benämningen »Cimbriska halfön» för Jylland). Cincinnati, stad i nordamerikanska staten Ohio (åhäjå), 325 t. inv. Cinquecento (tjinkoetjéntå), 1500-talets stil i Italien; renässansen. Circa eller cirka, omkring, vid pass, ungefär. Circe, skön trollkvinna i fornsagan; förförisk kvinna i allmänhet.69 circulus in demonstrando — cödex 70 circulus in demonstrando, cirkelbevis, då det, som skall bevisas, begagnas såsom sin egen be-visningsgrund. Circus maximus, det gamla Roms äldsta cirkus. cirklad, konstlad, afmätt i skrift, tal eller skick. cirkul/era, vara i omlopp; ation, kretslopp, omlopp. cirkulär, »rundskrifvelse», ett likalydande meddelande till många mottagare. cis (siss-), hitom varande (motsatsen till träns). Nyttjas i sammansättningar, t. ex. cisalpinsk, på denna sida om Alperna. Ci'selera, konstmässigt drifva, mejsla i metall. Cisleithanien (egentligen landet på denna sidan Leitha), gemensamt namn på de i riksrådet företrädda rikena och landsdelarna tillhörande den österrikisk-ungerska monarkien (Transleithanien, den ungerska kronans land). ClSpadansk, beläget på denna sidan om floden Po, från Rom räknadt. Ci'sterciens-orden, gammal fransk munkorden, som efter Bernhard af Clairvaux äfven kallas B ernhar din- orden. Cistärn, vattenbehållare. Citadell, liten fästning i eller invid stad. Cit/at, anfördt ställe ur tal eller skrift; /era, åberopa sig på ett citat; citations-tecken (»). Citoyen (sitåajäng), borgare, medborgare; från 1792 till midten af 1800:talet

allmänt tilltalsord i Frankrike för att beteckna en fri medborgare. City (sitti), stad, den äldsta delen af London, liksom cité i Paris, »Staden» (mellan broarna) i Stockholm. Civil, borgerlig; motsats till militär; /isation, bildning, förädling, hyfsning i seder och lefnadssätt; civilist, civil ämbets- eller tjänsteman i motsats till militär. Civildepartementet, den afdelning af svenska statsförvaltningen, under hvilken höra inre styrelse och politik, samfärdsel, försäkring m. m. Under detta departement lyda numera, efter tillkomsten af jordbruksdepartementet: generalpost-, medicinal-, väg- och vattenbyggnads-, telegraf- och järnvägsstyrelserna, med däremot svarande stater, kårer och verk. Civil/ingeniör, ingeniör for väg- och vattenbyggnader; /lista, den åt regenten anslagna summan till hofstatens underhåll; /minister, det statsråd, som är chef för civildepartementet; /mai, rättsligt tvistemål i motsats till brottmål; /rätt, den borgerliga rätten; /stånd, den ställning en person intager i farniljehänseende, d. v. s. gift eller ogift; /äktenskap, -borgerligt äktenskap, som afslutats inför en statens ämbetsman, utan kyrklig vigsel. Civis académicus, akademisk medborgare. Claeson, Nils Ludvig Alfred, född 1848, expeditionschef i ecklesiastikdepartementet 84, justitieombudsman 89, justitieråd 92, ecklesiastikminister 98—1902. Clair-obscur (kläråbskyr), ljusdunkel, fördelning af ljus och skugga. Clairvoyance (klärvåajångs), förmåga att under magnetisk sömn skåda ting, som ej kunna förnimmas med de yttre sinnena, Claque (klack), kår af lejda handklappare vid teaterföreställningar. Claremont, engelskt slott nära London; vid medlet af 1800-talet vistelseort för den ur Frankrike fördrifne konung Ludvig Filip. Claret (klårret), rödt (bordeaux-)vin. Clary und Aldringen, Manfred, grefve, 1899 österrik, ministerpresident och åkerbruksminister, 1900 ståthållare i Steieraiark. Clason, Gustaf, född 1856, professor i arkitektur vid tekniska högskolan. Arkitekt. (Bl. arbeten: Hallwylska palatset vid Hamngatan, CL von Rosens hus vid Strandvägen.) Clearing (kllring), en tidsbesparande anordning för utjämnande af de i densamma deltagande bankers ömsesidiga fordringar och skulder; ett utveckladt clearingförf ärande infördes i Sverige 1896 af Skandinaviska kreditaktiebolaget; ombesörjes sedan 1899 af riksbanken; house (= käns), börskontor i London, där bankfirmor dagligen genom sina ombud likvidera ömsesidiga fordringar. Clémenceau, Eugene, f. 184], åren 76—93 radikal deputerad, redaktör för den Dreyfus-vänliga »L'Aurore». Clerk (klärk), präst; lärd man; skrifvare, kontorist. Cleve, Per Teodor, professor i kemi, född 1845, naturvetenskaplig författare. Cleveland, Grover, f. 1837, blef 1884 Förenta staternas president såsom demokratiska partiets kandidat, sedan landets andra stora politiska parti, republikanerna, hållit sig vid makten i ett kvarts århundrade. De senare kommo 1888 åter till stj^ret (Harrison), men vid nästa val uppnådde demokraterna stor majoritet, och Cleveland vardt från mars 1893 ånyo unionens president, till dess MacKinley ^republikan) 1897 efterträdde honom. cllque (klick), sällskap, förening, kotteri. ClOU, största dragningskraften, det mest intresserande af numren å ett teater- eller musikprogram. Clown (klaun), egentligen »tölp», ett slags pajas, »rolighetsminister», upptågsmakare vid cirkus o. dyl. Cobden, Richard, engelsk handelspolitiker, förkämpe för frihandelsidéerna; hufvudman för den 1838 i Manchester bildade föreningen mot införseltullen å spannmål, den s. k. »Anticornlaw-lea-gue» (antikårnlålTg), förde han i parlamentet förbundspartiet till seger; död 65. Till hans ära och efter hans grundsatser stiftades i London den bekanta Cobden-klubben, en förening af frihan-delsvänliga politiker. Cochery, Charles Paul, var 1896—98 fransk finansminister. COCOtte (kåkått), glädjeflicka. Codan, i dansk poesi = Östersjön. Code Napoleon (kid napåleå'ng), den franska civillagboken af 1804. CÖdex eller kod ex, bok, handskrift, lagsamling. Cödex argénteus, »silfver-boken», en bibelöfver-71 Codronchi-Argeli — contradictio in adjécto 72 sättning (i Uppsala), och Codex äüreus, »guldboken», ett handskrifvet evangeliarium i k. biblioteket i Stockholm — två dyrbara biblioteksskatter; Codex régius, »kungsboken», kallas den äldsta kända handskriften af Eddan. Codronchi-Argeli, Giovanni, grefve, f. 1841, italiensk statsman, 96 kunglig civilkommissarie i Palermo med utomordentlig fullmakt för ordnande af förhållandena på Sicilien. COgitO, ergo sum, jag tänker, alltså är jag till, hufvudsatsen i Cartesius' (Descartes') filosofiska system. Coldinu-orden, ett stort ordenssällskap, infördt i Sverige under senare häften af 1700-talet; hufvudsäte i Stockholm. College (kållasch), högre elementarläroverk i Frankrike och Belgien; college (kålledsj), högre eng. elementarläroverk, specialskola, »studentnation» vid ett engelskt universitet, äfvensom namn på själfva läroverksbyggnaden. Collegium eller kollegium, sällskap; högre förvaltande ämbetsverk, sammansatt såsom ett råd; föreläsningskurs (äfven i skriftligt sammandrag) vid högskola. Collett, Jakobine Camilla, Henrik Wergelands syster, f. 1813, d. 95, Norges namnkunnigaste författarinna, ifrig kvinnosakskämpe (Amtmandens

döttre, Mod strömmen); Robert, f. 1842, norsk zoolog. COllier (kållje), halsband, ordenskedja. Cologne (kålå'nj), det franska namnet på Köln; eau-de-Cologne (ådökålånj') eg.: »vatten från Köln», luktvatten. Colombo, Cejlons hufvudstad och viktigaste hamn, 150 t. inv.. Colorado, 1) flod i västra Nordamerika, utfaller i Kaliforniska viken, 2,700 km. lång; 2) vid Klippbergen, sedan 1876 en af Nordamerikas förenta stater, 270 t. kvkm. Hst. Denver. Columbia, repuklik i nordvästra Sydamerika, vid Stilla hafvet och Karaibiska hafvet, omfattar öfver 1,203 t. kvkm. med 4J/2 mill. inv. Hufvudstad: Bogotå. Självständig republik sedan 1831, har landet på 80- och 90-talen härjats af inbördes fejder samt 1902 fört krig med sin östra granne, Venezuela. Folkrepresentationen (95 medl.) delad på en senat och ett representanthus, med resp. 6 och 4 års valperiod. Författningen af 1886. President sedan 1898 Manuel A. San Clemente. Columbi ägg, beteckning för något svårt problem, hvars lösning af snillet efteråt förefaller alla så enkel och påtaglig. Columbus, Kristoffer, f. 1446 eller 47, »Nya världens» upptäckare, uppnådde 12 okt. 1492 en af Bahamaöarna, Guanahani, af C. kallad San Salvador; död 1506. colümna régni sapiéntia, visdomen är rikets stöd (drottning Kristinas valspråk). COmme Cl COmme 9a (kåmm si kåmm sa), någorlunda, hjälpligt, »si och så». Commédia divina, »den gudomliga komedien», italienaren Dantes världsberömda skaldeverk. CO m me il f au t (kåmm il f å), passande, mönstergillt, på modet. COmmon-law (kå'mmön la), sedvanerätt (i England) ; allmän civilrätt; oskrifven lag, grundande sig på häfd. * COmmons (kå'mmöns), medlemmarna i det engelska underhuset eller 2:a kammaren, House of Com möns (haus av v k'åmmöns). GOmmuniqué (kåmmynike), meddelande, tidnings-beriktigande från högre ort. comparaison (kångparäså'ng), jämförelse; sans COmparaison (sang), utan jämförelse, oförliknelig. CO m patriot, landsman. CO m p 08 itu m, sammansättning, blandning. Comte (kångt), grefve; comtesse (kångtéss), grefvinna. con- (kon-) eller eo-, äfven col-, com-, cor- (framför l, m och r), förekommer i sammansättningar i betydelsen med, sam-, tillsammans. con amore, med kärlek, af hjärtans lust, med lif och lust. Concert = konsert. concorde (kångkård), enighet; Place de la con-COrde (plåss döla-), »endräktstorget», det förnämsta torget i Paris. concours (kångkoür), täflan; hors concours (år-), utom, icke deltagande i täflan. conditio sine qua non, ett oeftergifligt, oundgängligt villkor. COnduite (kångduitt), uppförande, ledning. COnféssion, bekännelse. COnfiture (kångfityr), sylt(saker), frakt inlagd i socker. COnfräter, ämbetsbroder. Confucius = Kon-fu-tse, kinesisk religionsstiftare, född 551, död 478 fore Kristus. congé (kångsjé), afsked; pour prendre congé (pöür prangd'r-), för att taga afsked; förkortas: p. p. c, COnnaJSS/ance (kånnäsangs), bekantskap; /eur (-or), förståsigpåare, kännare. Connecticut, en af de ursprungliga staterna i den nordamerikanska Unionen, 13 t. kvkm., 750 t. inv. COnseil (kångséj), råd(församling). COnsilium abeundi, anmodan att afgå (från läroanstalt, ämbete o. s. v.). Constans, Jean Ant. Ernest, fransk statsman, 1880—82 och 89—92 inrikesminister, 85—87 sändebud i Kina, 87—-88 generalguvernör i franska Indo-Kina; undertryckte den boulanger'ska rörelsen; sedan 98 franskt sändebud i Konstantinopel. COntemporain (kångtangpåräng), samtidig, samtida. COntenance (kångtönångs), fattning. COntenta eller kontenta, hufvudinnehåll. contra eller COntre (kångt'r) = kontra, emot. contradictio in adjécto, motsägelse i uttrycket, exempelvis: en rund triangel; kvadraten är tre-sidig.contumäcia — Cross contumäcia, olydnad, trots, motsträfvighet; döma någon in contumäciam eller contumäciter: tredskovis, ohörd; döma någon frånvarande, då han oaktadt kallelse uteblifvit från domstol. convivium. kalas, gästabud. Coquelin (kåkölängj, Benoit Constant, eller C. den äldre, f. 1841, samt dennes bror Alexandre Honoré Ernest, eller C. den yngre, f. 1848, två världsberömda franska skådespelare. Corneille. Pierre, det moderna franska dramats fader, född 1606, död 1684. COroner (kårrånör), af engelska kronan utsedd likbesiktnings- och undersökningsman vid plötsliga dödsfall. Corot (kårå), Jean Baptiste Camille, f. 1796, d. 1875, världsberömd fransk landskapsmålare. Corps (kår) = kår. En corps (ang kår), samfälldt; corps de ballet (- dö ballé), balettkår; corps de garde (- - gård), högvakt; corps de logis (- - låsji), mangårdsbyggnad: corps diplomati q U e (- - ti ek), samtliga utländska sändebud vid ett hof; corps législatif (- leschislatiff), lagstiftande församling; esprit de corps (espri dö -), kåranda, samhörighetskänsla. CÖrpUS dellCti, det föremål, hvarmed ett brott föröfvats; den omständighet, som röjer detsamma; in COrpore, i samlad skara, alla tillsammans. Correspondencia de Espana (- spån j a), Madrid, grundad 1848, Spaniens mest spridda tidning. Corriere della Sera, Milano, en af de inflytelserikaste italienska aftontidningarna. COrSO, (egentligen karneval spr orn en ad genom) hufvudgata i vissa italienska städer. COrtége (kårtesch), hedersfölje, hög persons svit, COrteS, riksständerna (parlamentet) i Spanien och Portugal,

med två kamrar, den spanska riksdagen bestående af senaten och deputeradekammaren, den portugisiska af pärs- och deputeradekammaren. Costarica, en liten republik i Centralamerika, på näsets smalare, södra del; omfattar inemot 60 t, kvkm. med öfver 300 t, inv. Ingick 1885 förbund med sina grannstater i norr Nicaragua och San Salvador. Kongressmedlemmarna äro 21, valda på 4 år; författningen är af år 1859, senast ändrad 82. Statsöfverhufvud (president) för perioden 1898—1902 Rafael Iglesias. cotillon eller kotiljong, sällskapsdans i olika figurer. COttage-system (kå'ttedsch-), fri bostad i vederlag för minskad arbetslön (cottage: hydda, landtställej. COUChe (küsch), ligg stilla, lägg dig! (tillrop åt hundar). couleur = kulör. COUncil (kaunsil), rådsförsamling. COUnt (kaunt), grefve; COUnteSS, grefvinna, county (kaunti), grefskap, provins, »län» i England och Förenta staterna (ofta förkortadt till CO.). COUp (köü), slag, stöt, spratt; coup d'état (-de-tä), statskupp; COUp de grace (- dö gräs), nådestöt; COUp de main (- - mång), öfverrumpling. COlir (kour), uppvaktning; hyllning, »kur» (för en dam). Cour, Paul la, dansk fysiker, uppfinnare, skandinav, f. 1846. COUrage (kouräscli), mod, djärf het, »kurage». COUr d'assise (- dassTs), assisrätten, fransk domstol för gröfre brott; COUr de cassation (- - kas-sasiå'ng), kassationsrätten i Paris (högsta domstol). COUrbette (kourbétt), hästs krumsprång. Courrier de Bruxelles (»Bryssel-Kuriren»), stort belgiskt politiskt dagblad i katolsk anda. Court Of king's bench (kart åvv kings bentj)), eller King's bench, högsta domstolen i England. COUrtage (kourtäsch), mäklarearfvode. COUrtisane (kourtisann), finare sköka,, etemi-mondedam; COUrtoisie (köürtåasl), hofmaMmäs?-sighet, artighet, inställsamhet, tjänstaktighet,. COUtume, kutym, bruk, vana, plägsed, häfd. Coventgarden, torg i London med stadens största teater. cowboys (kaubåjs), nordamerikanska boskapsherdar. Cowes, eng. stad på ön Wight, nära slottet Osborne; årliga segelregattor. cravate (kravätt), halsduk, krage. crayon (kräjång), ritstift, blyerts- eller krit-penna. Crédit foncier (kredi fångsie), hypoteksbank i Paris, grundad 1852; Crédit mobilier (- måbilié% kreditanstalt för rörliga valutor, bolag för börs--spekulationer i Paris. credo, jag tror. créme (kräm), grädde; utvaldt, fint sällskap • créme de la créme, samhällets grädda, personer ur de högsta umgängeskretsarna. cremonesare, berömd italiensk fiolsort. Grepe (kräpp), krusflor. crescendo (kresjéridå),, med tilltagande styrks~ crimen, brott; crimen laesae majestatis, majestäts^ brott, högförräderi. Crispi, Francesco, f. 1819, italiensk statsman,, deltog i revolutionen 48 och i Garibaldis expedition till Sicilien 60, blef 61 medlem och Tö-president i det italienska parlamentet, inrikesminister och (93—96) ministerpresident; gynnare af trippelalliansen; död 1901. Cronquist, Werner, professor, född 1846, inspektör öfver sprängämnestillverkningen, författare i kemisk-tekniska ämnen. Cronje, Pieter A., f. 1839, boergeneral, tillbakaslog i jan. 96 vid Krügersdorp det Jamesonska infallet, segrade i slutet af år 99 vid Modder-floden och Maggersfontein öfver engelsmännen (Methuen), men nödgades i februari 1900 af brist på ammunition och proviant gifva sig vid Mod-derfloden. croquis (kråkl), flyktigt utkast, i hast nedteck nåd plan. Cross, Rich. A., hertig af, medlem af det en gelska kabinettet, T4-, 80 och 85 såsom inrike» minister, 95—1900 storsigillbevarare.75 croupier — Dagbladet croupier (krölpie), ledare, inkasserare och utbetalare vid en spelbank. Cruse björn, Jesper Ingevald, född 1843, generalmajor, krigsminister sedan 1899, framlade 1901 års härordning, moderatkonservativ, men frihan-delsvänlig politiker. Crusenstolpe, Magnus Jakob, född 1795, död 1865, politiker, memoar- och romanförfattare, tidningsman. (Bland arbeten: Carl Johan och svenskarna.) crusta, skorpa, skal. CSardas (tsjardäsch), eldig ungersk nationaldans. Cuba (Kuba), »Västindiens paria», en af Stora Antillerna, 112,200 kvkm., eller större än Island, l!/2 mill. inv., till 1898 spansk besittning efter spansk-amerikanska kriget under Förenta staterna; hst. Habana. CUi bono? till hvad nytta? cujus regio, ejus religio, ett lands furste råder äfven öfver sina undersåtars religion — grundsats vid religionsfreden i Augsburg 1555. cum, tillika med (i sammansättningar). Cumberland, Ernst Aug., hertig, f. 1845, son till konung Georg V af Hannover (förmäld 1878 med prinsessan Tyra af Danmark), landsflyktig och utesluten från tronföljden i Braunschweig, på hvilken han förgäfves gjorde anspråk efter hertig Vilhelms af Br. död 84. cum Deo et victricibus armis, med Gud och segrande vapen (ett af Gustaf II Adolfs valspråk). cum laude, med beröm; det mellersta af de tre hufvudbetygen. Cunard-Hnien, den första, år 1840 inrättade •transatlantiska ångbåtslinjen mellan Liverpool via Queenstown och Newyork resp. Boston. cura posterior, en senare omsorg. curiosité (kyriåsité), nyfikenhet; märkvärdighet, sällsynthet. curling (kör-), ett vinterspel på isen med stora stenar. CUStom house (kö'stöm haus), tullhus. custos eller kustos, ordningsman, väktare, tuktomästare; CUStÖd (kustöd), ord eller stafvelse t. h. nertill å en sida för att afgifva huru nästa sida

börjar. Custozza, italiensk by nära Verona; 1848 Ea-detzkys seger öfver konung Karl Albert af Sardinien, 66 ärkehertig Albrekts öfver Lamarmora. Cygnaeus, Fredrik, finsk skald, f. 1807, prof. i estetik vid universitetet i Helsingfors 54, d. 81; Uno, finsk skolman, f. 18olO, d. 88; Gustaf, finsk tidningsman och lärare (Åbo Tidning), född 1851. cykas, ett palmliknande växtsläkte. cykel, krets, sammanhängande följd, omlopp; äfven = velociped; cyklist, velocipedåkare. cyklon, hvirfvelstorm. cyklop, enögd sagojätte. Cyniker, världsföraktande filosof; en det yttre åsidosättande, osnygg, oanständig människa; cy-nisk, hänsynslöst rå, skamlös. Cypern, turkisk ö i östra delen af Medelhafvet, sedan 1878 under engelsk förvaltning, ungefär 9,400 kvkm., 225 t. inv. Hst.: Leukosia; cyprisk, som har afseende på Cypern. czapka (tsjäpka), ulanmössa; polsk national-hufvudbonacl. czar, czarewitsch, czarevna = tsar, tsarevitj, tsarevna. czecher (tsjet'sjer, vanligen med försvenskadt uttal: tjäcker eller sjäcker), slavisk folkstam öfvervägande i Böhmen, Mähren och Schlesien; omfattar utom de egentliga tsjeckerna äfven slovakerna i rfordvästra Ungern; förbittrade motståndare till tyskdömet i den österrikisk-ungerska monarkien. Czertkov, Mikael Ivanovitsch, sedan 1901 rysk generalguvernör öfver Warschaus militärdistrikt. D. D såsom romerskt taltecken = 500. d =r penny eller pence (engelskt mynt). Daa (uttalas: Då), Ludvig Kristensen, norsk politiker och tidningsman, född 1809, professor i historia 66, död 97. Daae (uttalas: Då), Ludvig, norsk politiker, född 1829, lagtingspresident, krigsminister, död.. 93; Ludvig Ludvigsen, norsk häfdatecknare, född 1834. da Capo, om igen från början. Daehn, Waldemar Karl von, finsk militär, född 1838, ministerstatssekreterare 91 — 98. Dagblad, Stockholms, grundadt 1824, öfvertogs 1869 af godsägaren Wilhelm Walldén, som var dess redaktör till 1884, då han efterträddes af professor E. V. Montan, som senare följdes af sin broder assessor C. O. Montan. Sedan 1901 är Walldén ånyo hufvudredaktör med f. redaktionssekreteraren Johan Wirén som medredaktör. St. D. är ämbetsmannakårens organ, konservativt, men frih andels vänligt. Dagbladet, Svenska, grundadt efter vänsterns seger vid Stockholmsvalet 1884 af Axel Jäderin såsom protektionistisk högertidning, bytte 1897 ägare och redaktion och har sedan dess, utgifven af d:r Helmer Key och C. G. Tengvall, i politiskt hänseende stått utom partigränserna, men sträf vät att tillvaratagа de kulturella, särskildt de litterära och konstnärliga intressena. 75 croupier — Dagbladet croupier (krölpie), ledare, inkasserare och utbetalare vid en spelbank. Cruse björn, Jesper Ingevald, född 1843, generalmajor, krigsminister sedan 1899, framlade 1901 års härordning, moderatkonservativ, men frihan-delsvänlig politiker. Crusenstolpe, Magnus Jakob, född 1795, död 1865, politiker, memoar- och romanförfattare, tidningsman. (Bland arbeten: Carl Johan och svenskarna.) crusta, skorpa, skal. CSardas (tsjardäsch), eldig ungersk nationaldans. Cuba (Kuba), »Västindiens paria», en af Stora Antillerna, 112,200 kvkm., eller större än Island, l!/2 mill. inv., till 1898 spansk besittning efter spansk-amerikanska kriget under Förenta staterna; hst. Habana. CUi bono? till hvad nytta? cujus regio, ejus religio, ett lands furste råder äfven öfver sina undersåtars religion — grundsats vid religionsfreden i Augsburg 1555. cum, tillika med (i sammansättningar). Cumberland, Ernst Aug., hertig, f. 1845, son till konung Georg V af Hannover (förmäld 1878 med prinsessan Tyra af Danmark), landsflyktig och utesluten från tronföljden i Braunschweig, på hvilken han förgäfves gjorde anspråk efter hertig Vilhelms af Br. död 84. cum Deo et victricibus armis, med Gud och segrande vapen (ett af Gustaf II Adolfs valspråk). cum laude, med beröm; det mellersta af de tre hufvudbetygen. Cunard-Hnien, den första, år 1840 inrättade •transatlantiska ångbåtslinjen mellan Liverpool via Queenstown och Newyork resp. Boston. cura posterior, en senare omsorg. curiosité (kyriåsité), nyfikenhet; märkvärdighet, sällsynthet. curling (kör-), ett vinterspel på isen med stora stenar. CUStom house (kö'stöm haus), tullhus. custos eller kustos, ordningsman, väktare, tuktomästare; CUStÖd (kustöd), ord eller stafvelse t. h. nertill å en sida för att afgifva huru nästa sida börjar. Custozza, italiensk by nära Verona; 1848 Ea-detzkys seger öfver konung Karl Albert af Sardinien, 66 ärkehertig Albrekts öfver Lamarmora. Cygnaeus, Fredrik, finsk skald, f. 1807, prof. i estetik vid universitetet i Helsingfors 54, d. 81; Uno, finsk skolman, f. 18olO, d. 88; Gustaf, finsk tidningsman och lärare (Åbo Tidning), född 1851. cykas, ett palmliknande växtsläkte. cykel, krets, sammanhängande följd, omlopp; äfven = velociped; cyklist, velocipedåkare. cyklon, hvirfvelstorm. cyklop, enögd sagojätte. Cyniker, världsföraktande filosof; en det yttre åsidosättande, osnygg, oanständig människa; cy-nisk, hänsynslöst rå, skamlös. Cypern, turkisk ö i östra delen af Medelhafvet, sedan 1878 under engelsk förvaltning, ungefär 9,400 kvkm., 225 t. inv. Hst.: Leukosia; cyprisk, som har afseende på Cypern. czapka (tsjäpka), ulanmössa; polsk national-hufvudbonacl. czar, czarewitsch, czarevna = tsar, tsarevitj, tsarevna. czecher

(tsjet'sjer, vanligen med försvenskadt uttal: tjäcker eller sjäcker), slavisk folkstam öfvervägande i Böhmen, Mähren och Schlesien; omfattar utom de egentliga tsjeckerna äfven slovakerna i rfordvästra Ungern; förbittrade motståndare till tyskdömet i den österrikisk-ungerska monarkien. Czertkov, Mikael Ivanovitsch, sedan 1901 rysk generalguvernör öfver Warschaus militärdistrikt. D. D såsom romerskt taltecken = 500. d =r penny eller pence (engelskt mynt). Daa (uttalas: Då), Ludvig Kristensen, norsk politiker och tidningsman, född 1809, professor i historia 66, död 97. Daae (uttalas: Då), Ludvig, norsk politiker, född 1829, lagtingspresident, krigsminister, död.. 93; Ludvig Ludvigsen, norsk häfdatecknare, född 1834. da Capo, om igen från början. Daehn, Waldemar Karl von, finsk militär, född 1838, ministerstatssekreterare 91 — 98. Dagblad, Stockholms, grundadt 1824, öfvertogs 1869 af godsägaren Wilhelm Walldén, som var dess redaktör till 1884, då han efterträddes af professor E. V. Montan, som senare följdes af sin broder assessor C. O. Montan. Sedan 1901 är Walldén ånyo hufvudredaktör med f. redaktionssekreteraren Johan Wirén som medredaktör. St. D. är ämbetsmannakårens organ, konservativt, men frih andels vänligt. Dagbladet, Svenska, grundadt efter vänsterns seger vid Stockholmsvalet 1884 af Axel Jäderin såsom protektionistisk högertidning, bytte 1897 ägare och redaktion och har sedan dess, utgifven af d:r Helmer Key och C. G. Tengvall, i politiskt hänseende stått utom partigränserna, men sträf vät att tillvaratage de kulturella, särskildt de litterära och konstnärliga intressena.77 Dagbladet — danism 78 Dagbladet, Kristiania, grundadt 1869 af Lars Holst, står vänsterregeringen närmast af Kristiania-tidningarna. Dagen, uppsattes 1895 af Aftonbladets aktiebolag och har gemensam redaktör med Aftonbladet, men i öfrigt särskild redaktion. Daglig morgontidning med spridning i synnerhet bland arbetsklassen. Dagens Nyheter, startades 1864 af Rudolf Wall såsom nyhetstidning. Wall efterträddes 1888 af Fr. Vult von Steijern, som i sin ordning 1898 följdes af nuvarande redaktören fil. lic. Otto von Zweigbergk, hvilken sträfvat att befästa dess ställning som politiskt och litterärt vänsterorgan. Dagmar (Maria Feodorovna), rysk kejsarinna, f. 1847, dotter till Kristian IX i Danmark, blef 66 förmäld med storfurst, sedermera kejsar Alexander III, som dog 94. Dagny. Stockholm, tidskrift med sociala och litterära intressen, utgifven af Fredrika-Bremer-förbundet. dagordning, en öfverläggande församlings arbetsordning, föredragningslista öfver hvilande ärenden. Dahlander, Gustaf Robert, fysiker, teknolog, f. 1834, förestod 90—1902 Tekniska högskolan. Dahlerup, lens Vilhelm, dansk arkitekt, f. 1836. har bl. a. byggt den nya k. teatern, konstmuseum och nya glyptoteket i Köpenhamn, Jesuskyr-kan m. m. Dahlgren, Fredrik, född 1816, död 1895, kanslіråd, vitter författare. Författaremärke: Fredrik på Ransätt. (Bl. arbeten: Visor på värmländske tong-målet.) D ah n, Mårten, född 1849, riksdagsman för Oxie härad i Skåne sedan 1878, moderat-liberal. Dahlquist, Georg, skådespelare, född 1807, död 1873. (Bl. roller: Wallenstein, Hernani, Shylock.) Dahomey, afrikansk negerdespoti i Öfre Guinea, innanför Guldkusten, 1893 besatt af fransmännen. Hufvudorterna äro Abome och Whydah. Daily Chronicle (däli krå'nik'l), »Dagens krönika», London, ursprungligen en lokaltidning »The Clerenwell News»; radikal tidning med social tendens, företräder det engelska framstegspartiets längst gående grupp. Daily Express (- ekspréss), »Dag-expressen», London, en 1900 uppsatt storbrittisk politisk nyhetstidning. Daily Graphic (- gråffik), »Dagen i bild», London, den första illustrerade dagliga tidningen, grundad 1890, i politiskt af seende strängt neutral; omtyckt familjetidning. Daily Mail (- mai), »Dagsposten», en 1896 grundlagd billighetstidning i London, söker vara ett slags »Times» för småborgarna; storbrittisk läggning. Daily News (- njus), »Dagens Nyheter», stor londonsk oppositionstidning, grundad 1847; med den berömde romanförfattare Charles Dickens såsom förste redaktör; vann världsrykte genom Archibald Forbes' korrespondenser från tysk-franska kriget 70. Daily Telegraph (- télligraff), »Dags-telegrafen», London, grundad 1855, vida spridd annonstidning, organ för den engelska medelklassen och småborgarna, utan strängt fasthållet polit. program. daimios, de ärftliga länsfurstarne i Japan. dalri, kejsaren (mikadon) i Japan; mikadons palats. daktyl, versfot, bestående af en lång och två korta stafvelser (hexameter, pentameter). Dalai lama, buddhisternas öfversteprãst och därjämte Tibets härskare, i hvilken guden Buddha tros bo. Dalmatien, konungarike, cisleithanskt (österrikiskt) kronland, omfattande skärgårdslandet vid Adriatiska hafvet med hufvudstaden Zara. damascerad (-sje-), efter den syriska staden Damaskus: inlagd med guld- eller silfverfigurer; strimmig genom sainmanvällning af olika hårda metallstycken; damascener-klinga, sabelklinga af flammigt stål. Damaskus, Syriens »paradisdoftände» hufvudstad vid Antilibanons östra fot; 1860 skådeplatsen för ett blodbad å de kristna, dämpadt af Abdel-Kader. damast, blommig siden-, ylle-, bomulls- eller linneväfnad. damokles-SVärd,

sinnebildigt uttryck för en ständigt hotande, öfverhängande fara. Dana, poetisk benämning på Danmark. dana-arf, som tillfaller staten efter en afliden, hvilken ej efterlämnat egna arfvingar. danaer-gåfva. ödesdiger, förrädisk gåfva. danaid-arbete, fruktlös möda (som att samla vatten i ett såll). Dandin1 (dangdäng), narr, enfaldig stackare. Egentligen en af Moliéres lustspelsfigurer: den rike bonden, som genom giftermål med en adlig dam råkar i allehanda vedervärdigheter. Dennes utrop: Tu l'as voulu, George Dandin (ty la vüly, Sjårsj Dangdäng), = »Du har så velat, G. D.;» brukas för att beteckna en själfförvållad olycka. d an dy (dä'ndi), sprätt, snobb. danelagen, de danska vikingarnas rike i nordöstra England. Danielsson, Anders Petter, född 1839, död 1898, representant för Öland i andra kammaren efter 1872, en af landtmannapartiets protektionistiska ledare, Liss Olof Larssons medregent. På 1890-talet under en följd af riksdagar v. talman; Axel, född 1863, död 1900, den sydsvenska socialdemokratiens organisatör, politisk talare och skriftställare, grundläggare af tidningen Arbetet i Malmö; Johan Richard, finsk historisk författare, landt-dagsman, f. 1853, bekant genom statsrättsligt-historiska verk (Finlands förening med ryska riket, Finlands inre själfständighet), en af fennomanernas ledare; Olof August, språkforskare, professor i grekiska vid Uppsala universitet, f. 1852. Danilo, arfprins af Montenegro, f. 1871. danism, dansk ordvändning, begagnad i annat språk.79 Danmark — declaration of independence 80 Danmark, konungarike, omfattande två landgrupper: 1) Egentliga Danmark, eller jylländska halfön och de danska öarna med Bornholm (= Vii af Sverige); 2) danska bilanden, hvilka utgöras af de långt ute i nordliga Atlanten men inom Europa liggande Färöarna samt — liksom ett rike för sig — Island, västra Grönland och tre af de Små Antillerna, nämligen S:t Croix, S:t Jean och S:t Tomas. Egentliga Danmark med en ytvidd af endast 38,450 kvkm. räknar nära 2*/2 mill. inv. Danmark med Färöarna och Island omfattar 144,500 kvkm., de beboeliga danska polarlanden 90 ä 100 t. kvkm., medan däremot folkmängden i samtliga biländer knappast öfverstiger halftannat tusen. — Anfallet af Preussen i förbund med Österrike, måste Danmark genom freden i Wien 1864 afstå Slesvig och Holstein. Statsförfattningen är af 1849 (66); riksdagen samlas årligen och består af två likställda kamrar: landstinget (66 medl. valda för 8 år) och folketinget (114 medl. för 3 år). Regent sedan 1863: Kristian IX, f. 1818; ministerpresident J. H. Deuntzer, sedan efter många års »provisoriepolitik» och partisplit 1901 den reformvänliga folke-tingsvänstem lyckats aflägsna kabinettet Sehested och själf komma till styret. Dannebrog, Danmarks riksbaner, enligt sägnen nedkommet från himmelen under slaget vid Reval 1219; dansk polit, daglig tidning, f. n. organ för regeringen och särskildt justitieministern AI-foerti, som är dess hufvudägare. Dannebrogsorden, dansk riddarorden. danneman, bonde. Dansk-västindiska öarna, de tre små öarna S:té Croix (218 kvkm.), S:t Thomas (86 kvkm.) och S:t Jean eller S:t Jan (54 kvkm.), hvilka 1775 kommo under danska kronan. Deras sammanlagda folkmängd utgör f. n. föga mer än 30 t. inv. S:te Croix är bekant för sina sockerplantage^ S:t Thomas har betydelse fö'r sjöfarten på denna ögrupp. Förslaget om de for Danmark kostsamma öarnas försäljning till Förenta staterna afslogs 1902 med l röst af danska landstinget. Danskön, en af Spetsbergens öar, belägen på 79° 43; nordlig bredd 10° 52' östlig längd. Härifrån uppsteg 11 juli 1897 Andrées ballongexpedition för att söka uppnå nordpolen. Danzig, tysk befäst handelsstad i Västpreussen, vid Weichsel, 140 t. inv. Dardanellerna, starka fästen vid sundet mellan Egeiska hafvet och Marm ära-sjön, som skola försvara inloppet till den turkiska hufvudstaden. Dardel, Fritz Ludvig, öfverintendent, konstkännare, f. 1817, 85 preses i Akad. för de fria konsterna, död 1901. Dar-es-Salåm, det tyska Östafrikas hufvudstad. dariing, älskling. Darmstadt, hufvud- och residensstad i det tyska storhertigdömet Hessen-Darmstadt. darwinism, den engelske naturforskaren Charles Rob. Darwins (1809—82) teori om djur- och växtarternas utveckling genom naturligt urval från lägre till högre typer. Das grosse Vaterland (dass gråse Fäterland), »Det stora fäderneslandet», en benämning på Tyskland. dat, dicat, dedicat (förkortadt: D. D. D.), »gifver, helgar, tillägnar» — en formel för boktillägnan. data, tidsuppgifter, gifna omständigheter; datera, dagteckna, utsätta datum (viss dag); dato, innevarande dag; datum ut supra, tid och ställe som ofvan. dauphin (dåfäng), förut en titel för Frankrikes kronprins. DavidSSOn, David, född 1854, professor, nationalekonomisk författare. -(Bl. arbeten: Bidrag till jordränteteoriens historia, kommentar till bevillningsförordningen . Davis, Jefferson, amerikansk statsman, chef för slafpartiet, 1861 Sydstaternas president, d. 89. Davitt, Michael, irländsk partiledare och tidningsman, f. 1846, grundade 79 jämte Parnell landligan, slöt sig 90 till antiparnelliterna. Davos (uttalas: daväs), schweizisk högfjällskurort för bröstsjuka. debark/éra, urskeppa, landstiga; /éring, urlast-ning, landsättning. debatt, tvist;

ordnadt meningsutbyte. débauche (debåsj), utsväfning, rummel,liderlighet. debet, skuld(sida); debetsedel, räkning å utskylder; debitera, uppföra på skuldräkning. debut (på franskt vis äfven uttaladt: däby), första uppträdandet (en skådespelares eller författares inför offentligheten); /ant, »nybörjare». décadence (dekadångs), förfall. decembrister, decembermän; understödjarna af Ludvig Napoleons statskupp 1851. decennium, »årtionde», 10 år. decentralisation, upphäfvande eller motverkande af centralisation; öfverflyttande af regeringsmakt på underordnade verk och myndigheter (kommunal självstyrelse). décharge (desjärsj), ansvarsfrihet, -befrielse; /betänkande, konstitutionsutskottets memorial (förslag, beslut) till riksdagen angående granskningen af statsrådsprotokollen. dechiffrera, utreda något, som är oklart, tyda chifferskrift. deciderad, afgjord, bestämd; beslutsam. deci/gram (vikt) = 1/w gram; /liter (rymdmått) = Vio liter; /meter (längdmått) = 1/10 meter. decimal, grundad på tiotal; som består af eller räknas efter tiondelar; siffra efter decimalkomma; /system. decimera, minska, bortrycka, bringa förlust; uttaga eller utlotta hvar tionde man (till straff). déclaration des droits de Phomme (deklarasiå'ng dä dråå dö la'mm), förklaringen öfver människans rättigheter, som inledde de franska författningarna på 1790-talet, déclaration of independence (dikläräsjön åw indepénndens), Nordamerikas förenta staters oafhängighetsförklaring den 4 juli 1776.81 decrescendo — demon 82 decrescendo (dekresjéndo), af tagande i tonstyrka. dedi/Céra. tillägna (en bok); k ation. tillägnan. dedu/céra, följdrikligt utveckla; /ktion, logisk bevisning, härledning. de fâcto, i självfva verket, defekt, brist, lucka; ofullständig, felaktig. defensiv, skydd; försvars-; »hålla sig på defen-siven», inskränka sig till försvar (i motsats där till: »taga till offensiven», gå anfallsvis till väga). deficit, (kassa-)brist. defilera, marschera förbi högre officer afdel-ningsvis (om trupper). defini/era, angifva en saks väsentliga kännetecken, mest utmärkande egenskaper; /tion, angifvande etc.; /tiv, bestämd, slutlig, afgörande. deformitet, vanskaplighet, De Geer, Louis Gerard, frih., född 1818, död 1896, skaparen af 186$ års representationsskick, president i Göta hofrätt 55, Justitiestatsminister 58—70, president i Svea hofrätt 70, statsminister 75—80; Gerard Jakob, född 1858, den förres son, geolog, professor, riksdagsman. degene/ration, vansläktande; /rera, urarta, försämras. de grace (dö gräs), af nåd. degrad/era, nedflytta, afsätta, förnedra; /ation, nedsättning i tjänsterang, värdighet. degression, nedgående, (skatte-)minskning. de güstibus non est disputåndum, om tycke och smak bör man ej ordväxla. - Déi grätia (4sia), med Guds nåde. deism, på förnuftsskäl grundad tro på en Gud. déjeüner eller déjeuné (desjöne), frukost, déjeu-ner dmatoire (- tåär), frukost-middag. de JU re, på rättsgrund, med stöd af lag. deka-, i sammansättningar: tio-. dekabrister, »decembermän», deltagarna i Petersburg-upproret mot kejsar Nikolaus dec. 1825. d ekad, tio dagar (den franska revolutionens »vecka»). dekadans, förfall. dekalogen, de tio budorden. dekän (decänus), ordförande i högskole-fakul-tet; högre prästman (superintendent). deklam/era, konstmässigt föredraga, uttrycksfullt framsäga; /ation, konstnärlig uppläsning af skaldestycke eller dylikt. deklaration, förklaring, uppgift, anmälan (om godsantal, vikt, innehåll, inkomst o. s. v.). deklin/éra, aftaga, förfalla, gå utför; /ation, (kompassnålens) missvisning, afvikelse; höjd; böjning. dekokt, af kok. dekolletérad, urringad; med blottad hals (axlar och barm). dekor/era, smycka, försköna, förläna en orden; /ation, prydnad, ordenstecken. dekret, påbud, förordning; /ai, påflig stadga; /era, påbjuda, besluta. de la Gardie, Robert, grefve, f. d. landshöfding i Linköping, tillhörde första kammaren 1880—88 och andra kammaren 1867 samt 1874—75, 89— 90 och 94—1902 som talman. Delagoabai. Delagöa-viken, i det portugisiska Sydöstafrika, med hamnen Lorenzo Marquez. Deland, Fredrik, ryktbar komisk skådespelare, f. 1812, afgick från scenen 86, död 94 (Konjander). de Laval, Gustaf, ingeniör, industriidkare, född 1845, uppfinnare af separator, laktator, ångturbin, en elektrisk smältningsmetod för metallers tillgodogörande ur malmer, riksdagsman. Delbrück, Hans, tysk historiker och politiker, född 1848. Delcassé, Théophile, f. 1852, fransk utrikesminister. delegation, uppdrag, ombudsmannaskap; samling fullmäktige, utskott, kommitté. Särskildt märkas de båda österrikisk-ungerska delegationerna, den ena från österrikiska riksrådet, den andra väld af den ungerska riksdagen, bildande ett slags unionsparlament på två hvar för sig förhandlande kamrar om 60 medl. hvardera. deliciÖS, finsmakande, utsökt. delikat, läcker; ömtålig, grannlaga; /ess, läckerhet, grannlagenhet} finkänslighet. delinkvént, brottsling (färdig att undergå sitt straff); arm syndare. delir/ånt. person som lider af fyllerigalenskap; /ium, yrsel, yra; ,/ium tremens, fyllerigalenskap. Deljanov, ivan Davidovitsch, rysk minister, 1882 —96 undervisningsminister, reaktionär. delta, triangelformigt (såsom grek. bokstafven J) .svämland vid Nil-mynningen; i allmänhet bördigt lågland mellan floders utloppsarmar. déiuge (delysj), se apres.

Delyannis. Th., grekisk statsman, ministerpresident 1885—86, 90—92 och 97; Nik., grekisk ministerpresident 1895. demagog, folk(för)ledare, -uppviglare; Demagö-gische Umtriebe, stämplingar för framkallande af politisk oro bland folket. demarkationslinje, bestämd gränslinje mellan ett par krigförande. demaskera, afslöja, blotta; aftaga masken, låta förklädnaden falla. dementera, jäfva, beslå med osanning, bestrida, tillbakavisa en beskyllning; dementi (ofta med franskt uttal: dömangti), förnekande, vederläggning af ett oriktigt meddelande (i tidning). demimonde (dömimångd), den halfförnarna (dam-) världen; /dam, finare klädd sköka. deminutiv, förminskande. demission, nedläggande af ett ämbete, afgång, f rånträd ande. demiürg. världsupphofsman och -regent; världssjäl. demograf), statistisk folkbeskrifning. demokrat/i, folkvälde; /isk, folklig; /isera, införa folkstyrelse, göra folkväldet gällande. demologi, läran om uppkomsten och förändringarna af ett folks sociala och politiska egenskaper. demon eller dä'mon. ondt andeväsen, djäfvul.83 demonstrera — detonatiön 84 demonstr/era, bevisa, åskådliggöra, uppträda eller tala uttrycksfullt eller i massa; /ation, klar och tydlig bevisföring; vilseledande trupprörelse; samfälldt offentligt uppträdande för ådagaläggande af vanligen politiska meningar; /ativ, tydlig, utmärkande. demoralis/era, fördärfva till seder; /ation, sede-fördärf, upplösning. de mörtuis nil nisi bene, om de döde icke annat än godt. Demostenes, död år 322 fore Kristus, forntidens yppersta vältalare, som med sina fosterländska tal reste grekerna mot Filip af Macedonien. Den Sjuke mannen, gammalt namn på Turkiet, men plägar tillskrifvas Nikolaus I af Ryssland. denationaliséra, beröfva ett folk dess nationalitet eller folkegeridomligheter; denaturalisera, beröfva någon hans medborgarrätt. denaturéra, göra oduglig, onjutbar. Dennewitz, preussisk by, där tyskarne under Bulow slogo fransmännen under Ney 1813. denominatiön, utnämning, tillkännagifvande. dental-, tand-; dentist, tandläkare. departement, afdelning af riksförvaltningen; verksamhetsområde. Departementalstyrelsen infördes i Sverige 1840; ärendena äro fördelade mellan justitie-, utrikes-, landtförsvars-, sjöförsvars-, civil-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen, i spetsen för hvardera hos oss står ett statsråd. — I Frankrike utgör departementet (-månget) ett af en prefekt eller landshöfding styrdt större förvaltningsområde, i allmänhet jämförligt med något af de största svenska länen. depense (depångs), kostnad, utgift (oftast öfverdrifven eller onödig sådan); depenséra, utgifva pengar, slösa. depesch, brådskande, med telegraf eller ilbud fortskaffadt meddelande; skrifvelse i statsärenden. deplacement (-plasmäng), förflyttning, rubbning; den vattenmängd, som ett fartyg undantränger. depo/nera, nedlägga, lämna i förvar; /sition, insättning; depösitum, anförtrodt gods. depopulation, utblottande på folk, härjning. deport/ation, landsförvisning till bestämd ort; /era. depot (depå') eller depot (depä't), nederlag(s-plats), förvaringsställe, förråd af krigsmateriel. depravera, bortskämma, moraliskt fördärfva. depr/ession, nedtryckning; nedslagenhet, slapphet; intryck, fördjupning, sänka; /i m era, nedtrycka, försvaga. Depretis, Agostino. f. 1813, italiensk statsman, garibaldist, flere gånger minister och (senast 81) konseljpresident, död 87. De profündis, »ur djupen», bot- och sorge-salm (Dåv. ps. 130), hos katolikerna. deputation, beskickning af utsedda ombud från ett stånd, en korporation o. dyl.; riksdagsutskott; deputerad, (orts-)ombud, riksdagsfullmäktig. deputeradekammaren, riksförsamlingens »andra kammare» i Frankrike. »Första kammaren» kallas »senat». derangéra (deransjera), bringa i oordning, rubba. Derby, stad i England, 106 t. inv. Derby-dagen, onsdagen fore pingst, då vid Ep-soni försiggår den förnämsta kapplöpningen med hästar. deriv/éra, /atiön, afleda, härleda. Déroulédе, Paul, f. 1848, stiftare af den franska patriotligan, 89—93 deputerad (boulangist); 1900 med anledning af ett statskuppsförsök dömd till tio års landsflykt, derviSCh, muhamedansk eremit eller tiggarmunk. desarmera, afväpna, blidka. desavouera, förneka, ej vidkännas; återkalla, jäfva. descendens- eller transmutationsteori, åsikten att de olika djur- eller växtarterna härstamma från en eller några få former (Darwin). descendént (-sendent eüer sjendént). afkomling, ättling; släkting i rätt nedstigande led. Deschanel, Paul, f. 1856, fransk politiker, 85 medlem af deputeradekammaren, sedermera densammas president. desert/era, rymma, fly från fanan, afvika nr krigstjänst; affalla; /Or, rymmare, öfverlöpare. djéshabillé (desabije),oklädt eller halfklädt skick; morgon- eller hvardagsdräkt. desidéria pia, fromma (ouppfyllbara) önskningar. designéra. utmärka, bestämma, utnämna, utse. desin/fektion, rening från smittämnen, smitta, lukt o. s. v.; /ficiera, smittrena, befria från smittämnen. d eskr i p/ti O n, skildring; /tiv, beskrifvande. desorgani/sation, upplösning!stillstånd); /sera, upplösa en organisk sammansättning, rubba, bringa i oordning. despe/rados, »de förtviflade», namn på ett radikalt politiskt parti i Spanien; /rät, ursinnig, hopplös, morsk, uppstudsig. despot, envåldsherre, tyrann, våldshärskare; de-Spoti eller

despotism, envälde, oinskränkt styrelseform, godtyckligt herravälde; despotisk, egenmäktig, tyrannisk. destill/era, försätta en vätska i gasform och åter förtäta den till flytande form; /ation. destin/ations-ort, bestämmelseort, målet för en resa; /erad, bestämd, adresserad, tillämnad. destroyer (-strå'jr), »förstörare», en af svensken John Ericsson uppfunnen torpedobåt, destruk/tion, förstöring, undergång; /tiv, ned-rifvande, förstörande. detalj, enskildhet, biomständighet; /erad, om ständlig, utförlig, i alla enskildheter beskrifven; /handel, minuthandel, handel i smått, detasch/emént (äfven: -mång), afdelad trupp; /era, afskilja en mindre trupp från hufvudstyrkan. detektiv, polisspanare, hemlig polistjänstemän. detentionsanstalt, fängelse, straffinrättning. determin/era, bestämma, utstaka, begränsa; a-tion, afgörande; /ism, tron på ett oundvikligt öde. detonatiön. fallande, sjunkande nr tonen.'detronisera — diffus 86 detronisera, afsätta, störta från tronen. détto, se dito. Deuntzer, Johan Henrik, dansk rättslärd och politiker, född 1845, 72 prof. vid Köpenhamns universitet, konseljpresident i 1901 års danska vänster-ministär. Déus dat cui Vult, Gud gifver åt hvem han vill (Erik XIY:s valspråk); Deus protéctor noster, Gud vår beskyddare (Johan Hirs valspråk.) déllS ex måchina, »en gud från maskinen», uttryck för någon i teaterstycken eller i lifvet plötsligt uppträdande kraft (person eller annan), som hastigt löser den intrasslade härfvan och ger saken en oförmodadt lycklig utgång. Deutsche Revue (döjtsche revy), Stuttgart, en tysk månadsskrift för vetenskap och politik. Deutsche Rundschau, Berlin, grundad 1874 (efter mönster af den franska »Revue des deux Mondes»), den förnämsta bland Tysklands månatliga tidskrifter. Deutschland, Deutschland über allés, inledningsorden till en bekant tysk sång af Hoffman v. Fallersleben. devaluéra (devalvera), nedsätta i värde. deviatiön. afvikelse (magnetnålens), missvisning. devis, tänkespråk, valspråk, sinnebild, motto, märke, band. Devonshire, Spencer Compton, Cavendish, her tig af D., f. 1843, president i det engelska statsrådet (hemliga rådet). devöt, gudaktig, hängifven, skenhelig; /tion, andakt, fromleri, underdånighet. devouement (-voumång), blind hängifvenhet. de Wahl, Anders, född 1869, skådespelare. (Bl. roller: pastor Sang i »Över ^Evne», Paul Lange.) De Wet, Christian, framstående boeranförare i kriget mot England 1900—02, bekant för sina djärfva och öfverlägset skickliga kupper. Dewey, George, f. 1837, amerikansk general, öfverbefälhafvare för Förenta staternas flotta i spansk-amerikanska kriget, vann 1899 sjösegern vid Manila (Filippinerna). diabolisk, djäfvulsk. diadem, furstlig pannbindel; hufvudprydnad. diaeresis eller trema, tecken (två punkter) öfver den senare af två vokaler, ex. aer), antydande att de båda vokalljuden icke bilda diftong utan skola uttalas hvart för sig. diagnos, pröfning, särskiljande, igenkännande; utforskande af en sjukdoms väsentliga kännetecken; /tik, vetenskapen om bestämmandet af olika sjukdomars karaktär, konsten att skilja sjukdomar. diagonal, sammanbindningslinje mellan ett par motstående vinklar; ett slags ylletyg. diagram, notplan; symbol af två trianglar; ett slags gransk framställning. diakön, hjälppräst, kyrkotjänare, djäkne. diakonissanstalt, för sjuksköterskor invigdes 1849 å Kungsholmen i Stockholm, sedan 64 förlagd å egendomen Ersta inom Katarina, omfattande sjukhus, sjukhem, barn- och räddningshem, Magdalena- och skvddshem. dialekt, munart, allmogemål, landskapsmål, brytning; /lk, logik, bevisningskonst, konsten att i en diskussion förvilla med spetsfundigheter; /iker. en som är skarp logiker, bevandrad i dialektiken, skicklig i att föra ett logiskt resonemang. dialog, samtal (egentligen blott mellan två per-ner). diamantbröllop, fest till minne af ett 60-årigt äktenskap. diameter eller diameter, genomskärningslinje (gående genom en cirkels medelpunkt), klotaxel; diametral, som går snörrätt, tvärtigenom, motsatt. Diana (grekernas Artemis), jaktens och månens gudinna. d lar, (i fornnordiska sagan) gudar, drottar, tempelföreståndare; diarium, kladd, dagbok, i tidsföljd uppställd lista öfver inkomna ärenden. diatrib, lärd afhandling; kritisk stridsskrift, häftigt utfall, bitter granskning. Diaz, Porfirio. f. 1830, åren 77—80 och sedan 84 president i Mexiko (Vald för 5:e gången för 3900—04). Dickens, Charles, världsberömd engelsk romanförfattare, född 1812, död 70. Dickson, Charles, kommunalman, riksdagsman, f. 1814, var 73—87 en af »intelligensens» ledare i 2:a k., 67—72 och 87—95 senator, död 1902; James d. y., köpman, mäcenat, f. 1815, död 85; Oskar, friherre, f. 1823, främjare af flere arktiska vetenskapliga expeditioner, såsom Nordenskiölds Vegafärd, adlad 80, friherre 85, död 97; Robert, öfverståthållare, född 1843, blef 88 landshöfding i Jönköpings, 92 i Malmöhus län, därefter friherre G. Tamms efterträdare som öfverståthållare i Stockholm, led. af l:a k. sedan 91. didaktik, undervisningskonst; didaktisk poesi, lärodikter. Dies Irae, »vredens dag», efter denna början uppkallad katolsk hymn öfver yttersta domen. diet/, lefnadsordning, i synnerhet afpassande af födans art, mängd o. s. v.; /er, dagtraktamente, dagaflöning och reseersättning (för riksdagsmän);

/lk, hälsolära. V. Dieterichs, Otto, tysk amiral, 1897—98 chef för den tyska östasiatiska eskadern, besatte Ki-autschau-området; 1900 chef för tyska marinens generalstab. Dietrichson, Lorentz, född 1834, professor, norsk konst- och litteraturhistoriker, docent i Uppsala 61, lärare vid Konstakademien 68, professor i Kristiaiiia 75. dieu (djo), gud; Dieu et mon drott (- e mång dråä), Gud och min rätt — engelska kronans valspråk. ditfér/ence (-erangs) eller differens (-rä'ns), skillnad, olikhet, afvikelse, meningsskiljaktighet; /ent. olik, skiljaktig. difficll, svår, kinkig. difform, missbildad, oformlig. diffus, kringspridd, utbredande sig, vidlyftig, otydlig.87 difong — dissipérad 88 diftong, tveljud, vokalförbindelse i samma stafvelse,, ex. August. digerdöden, pesten omkring 1350. dige/réra, smälta; /StiÖn, matsmältning; /stiv, som underlättar matsmältningen. digger, guldgräfvare. digni/tet, värdighet; /tär, öfverhetsperson, hug ämbetsman. digressiön. utflykt, afvikelse från ämnet, dikta/men, förestafning, föreskrift; /tör, oinskränkt raaktutöfvare; (tillfällig) innehafvare af envåldsmakt (i en republik); /tur, diktatorsämbete, -makt, -tid. diktion/, tal, uttal; skrifsätt, språklig »gtil»; /ä'r, ordbok, lexikon. diktatiön, utsträckning., vidgande. dilemma, bryderi, trångmål, »klämma»; svårt eller obehagligt val (antingen — eller). dilettånt/, konstälskare, -vän; anspråkslös idkare af konst eller vetenskap för nöjes skull; äfven: klåpare, fuskare; /ism, konstkärlek; medelmåttig färdighet, diligens f-sjångs), regelbundet gående skjuts-eller postvagn. dilüvi/um, öfversvämning, stor flod, syndaflod; ansk. dimension, utsträckningsled (längd, bredd, höjd eller djuplek); mått, omf åns:, grad. diminuéndo, med småningom aftagande (ton-) styrka; /tiv, förminskande, förminskningsord. dimissiön . entledigande, afskedande, afsändande ; /sexämen, afgångsexamen, förberedande (teoretisk) prästexamen; /srätt, rätt fö'r vissa läroverk att utexaminera sina lärjungar såsom mogna l'ör inträde vid hö'gre läroanstalt (universitet); dimit-tera, bortskicka, afdaiika. utexaminera. diné eller diner, middagsmåltid; dinera, ata middag. Dinesen, Lars, dansk politiker, f. 1838, en af högerns ledare 81 — 95. D i ngley-tariffen, Förenta staternas höga skyddstulltariff af juli 1897 (efter Xelson Dingley, medlem af representanthuset). diöpter, sikte, springa, hål att se igenom. dioräma, genomskinlig målning. Dipaufi. Josef V., friherre, österrikisk politiker, f. 1844, 95 stiftare af det katolska folkpartiet i österrikiska riksrådet, 98—1900 finansminister. diplom/, urkund, (utnäinnings)bref; /ät statsmi-derhandlare, sändebud vid främmande hof; /ati(k), kännedomen om staters inbördes förhållanden; underhandlingskonst; äfven = samtliga diplomater, och då ofta med fransk stafning -tie (-sl); /ätisk, som tillhör en beskickning eller ett sändebuds göromål; sorgfälligt granskad, egentligen vid urkunders af skrif vande, »diplomatisk noggrannhet», beräknande; ätiska kåren = corps diplomatique, en orts hela personal af främmande makters sändebud. diréctor müsices, musikdirektör. direkt, rak(t), omedelbar(t); direkt anföring, ordagrant återgifvande af en persons ord; direkta Skatter, som gäldas omedelbart af de åsyftade skattskyldiga (personella, grund-, förmögenhets-och inkomstskatter). direk/tion, riktning, led, håll; styrelseledning, förvaltning; /torium, styrande utskott, särskildt den myndighet, som utöfvade verkställande makten i Frankrike 1795 — 99; /tris, föreständerska; /tör (äfven direktor), styresman, föreståndare. diri/gera (-sjé-), styra, leda; /gent (-sjä'nt), anförare. dis-, förstafvelse, angifvande betydelsen: isär,, dubbelt; felaktig, bristfällig (: miss-). discéss(US), vid röstning:. särstigning, gående l åtskils, trädande åt motsatt håll. j disci/pel (-sji'ppel eller -si'ppel), lärling, lärjunge; /plin, lydnad, ordning, manstukt; veten-I skåps- eller konstgren, läroämne; /plinera, inöfva. j disgräce (-as), onåd, ogunst, j disharmoni, missljud, oenighet, missämja, bri-| stande samklang eller öfverensstämmelse. d iskant, öfre, högsta stämman, sopran, den högre barn- eller fruntimmersrösten. j diskon/t(o), »låneränta» på bankväxlar; /teray i belåna i bank; utlämna lån mot räntans af dragande i förskott. j diskreditera, beröfva förtroende, anseende, kredit. j diskret, tystlåten, hänsynsfull, grannlaga, be-I tänksam; /ion, takt, Urskillning. i diskurs, samtal, prat. l disku/SSion, öfverläggning, rådplägning, undersökning, ordbyte; /tera, öfverlägga, pröfva, dryfta. i dislokatiön, ledvrickning; truppers förläggning ! å spridda ställen. dispåsch. sjöskadeberäkning. dispens/ (-ängs), frikallelse, fritagel se från någon skyldighet; ation, utdelning, fördelning, tillredning. dispo/nera, förfoga öfver, fördela, ordna, om-i besörja; /nerad, hågad, stämd för, samlad; /nenty j förvaltare, bolags ställföreträdare; /nibel. tillgäng-i lig; /sition, förfogande, anordning, föreskrift, be-I skaffenhet, fördelning, sinnesstämning. j disproportion, missförhållande; /erlig. l disput/ation, meningsutbyte; vetenskaplig af-I handlings offentliga granskning; lärd strid; /åbel, ; omtvistlig; /era, förfäkta åsikter, vetenskapligt afhandla, ordväxla; dispyt, tvist, Disraeli. se Beaconsfield. ! dissekera, metodiskt sönderdela, i vetenskapligt j syfte sönderskära (en organisk kropp för under-•' sökning af delarnas byggnad), i dissenters, oliktänkande (mot statskyrkans med-! lemmar)

sektanhängare, i allmänhet och särskildt i de protestanter i England, som icke tillhöra epi- skopal- eller högkyrkan. i dissidént/er, personer med afvikande åsikt i i religionssaker, eller som icke tillhöra den af sta-i ten erkända kyrkan; icke-katoliker (i Polen); /ism, ! meningsskiljaktighet med afseende på trosbekän-! nelse. j dissimulatiön, förställning; /era, låtsa, dölja. dissipérad, tankspridd, förströdd.dissolut — domestik 90 dissolüt . utsväfvande; /ion, liderlighet, upplösning. dissonans, missljud. diståns/, afstånd, mellanrum; /era, lämna medtäflare bakom sig, öfverträffa, komma förbi; /ridt, /åkning etc., ridning o. s. v., en längre sträcka på kort tid. ti i st i ko n, verspar af en hexameter och en penta-meter. Distingen (disting eller disa-blot, den forna offerfesten till disarnes ära), marknad, som årligen i februari hålles i Uppsala. disting(u)éra, särskilja, utmärka; disting(u)eradt utseende etc.; fint, förnämt sådant; karaktäristiska, ovanliga anletsdrag. distinkt/, tydlig, åtskild; /iön, skillnad, förklaring, förtydligande, utmärkelse; /ions-korpral, högsta korpralsgraden i Sverige; /ionstecken. ut-märkelsetecken å uniform. distr/ahera, förströ, göra tankspridd, afleda någons uppmärksamhet från något; /ait (disträ'), iörvirrad, tankspridd; /aktion, tankspriddhet, i »andra tankar». distribu/era, sprida, fördela, utlämna till försäljning (genom bokhandeln); /ent eller /tör; /tion, utdelning, fördelning; /tiva föreningar, kooperativa föreningar, som drifva handel eller bruksrörelse. distrikt, område, landsträcka. dito (egentligen ditto eller détto, sagdt), dylik, det förut nämnda, af nyss uppgifvet, samma slag; förkortadt till d:o eller d:to. dityramb, ursprungligen sång till vingudens ära; nu lyrisk vers med hög, djärf lyftning och flammande ingifvelse, ofta affattad i oregelbundna strofer. diva, »den gudomliga»; framstående, firad sångerska, teater st j är na. divan, låg och bred hvilsoffa; arabisk diktsamling. D i vän en, den samlade turkiska regeringskonseljen (= Ottomaniska eller Höga Porten); högsta domstolen i den muhammedanska (turkiska) rättskipningen. diverg/éns, två linjers (strålars) aflägsnande från hvarandra, meningsskiljaktighet; /era, luta, ha riktning åt' olika håll, sprida sig; hysa en annan åsikt. divér/se, hvarjehanda, åtskilligt; /Sion, skenmanöver, låtsad rörelse; förströelse; /téra, afleda, vända någons uppmärksamhet ifrån; roa. divertissemént (-ang), nöje, tidsfördrif; mellanspel på teater, sång och dans mellan akterna. divide et impera, söndra och härska; sätt upp motståndarna mot hvarandra, och du skall lättare kunna besegra dem. divis/lbel, delbar; /iön, (in- eller afdelning; /ionsgeneral, officer som har befäl öfver en arméfördelning. divinat/iön, siande, spådom; /örisk, fylld af en högre aning (ingifvelse); förutseende. dixi, jag har talat (sagt min mening; nu har jag slutat); dixi et salvavi ånimam méam, jag har bekant och lättat mitt samvete (frälst min själ). djungler eller dschungler, täta säfsnår, sänka, ouppodlade landsträckor med djungel-gräs i Indien. DjäfvulSÖn, vid Cayenne i franska Guayana (Sydamerika), där kapten Dreyfus hölls inspärrad. Dnjepr, från det inre, Dnjéstr, från Karpaterna — två ryska floder, som utfalla i Svarta hafvet. döbb/el, /la, hasardspel (a), spel(a) med kort eller tärningar. DobrudSOha, rumäniskt landskap mellan Donau och Svarta hafvet; under turkisk öfverhöghet till 1878, då det tillerkändes Rumänien (i vederlag mot ett stycke af Bessarabien). docéndo dlSCimus, genom att lära andra lär man sig själf. docér/a, undervisa, uttrycka sig lärdt och mästrande; /ande, i magisterton, som en skolmästare, vidt och bredt; docent, (enskild) lärare vid universitetet. docka, afstängd bassäng (handels- eller skeppsdocka). dogcart (dåggkart), lätt, öppen jaktvagn, trilla. doge (då'dje eller dåsj'), styresman (högste magistratspersonen) i de forna republikerna Venedig och Grenna. dogm/, trossats, trosartikel; /atik, troslära, vetenskaplig framställning af en religions trossatser; (i motsats till moralteologien eller etiken:) vetenskapen om Gud och hans förhållande till människan; atisk, trosenlig, myndig, självsäker; atism, ett starkt fasthållande vid dogmer. doktor, titel för högsta lärdomsgraden vid ett universitet (i teologi, lagfarenhet, medicin och filosofi), förkortadt d:r, dr., äfven läkare. doktor-ingen Jör, nyantagen tysk titel för dem, som genomgått de preussiska (sachsiska, bayerska) tekniska högskolorna. doktrin/, lära, lärosats; /ä'r, lärd men opraktisk, ensidig, för det verkliga lifvet främmande (i synnerhet politiker). dokument/, urkund; /érad, försedd med eller styrkt genom erforderliga handlingar; documents humains (dåkymångs hymä'ng), ur lifvet hämtade »mänskliga aktstycken», verklighetsbevis. dölce far niénte (då'ltje), det ljufva lätting-lifvet; dagdrifveri, behaglig sysslolöshet. dollar, nordamerikanskt silfvermynt, motsvarande omkring 3 kr. 75 öre; »Kung Dollar». dölma(n), husartröja, uniformsjacka med tofsar och snören. Dolma-bagtSChe, förstad (slott) till Konstantinopel, stundom sultanens residens. dolmetsch, tolk, öfversättare (liksom dragomän), dom (da'm), dona (då'nja), herre, fru; titel i Portugal för medl. af de högre klasserna. dom eller döme (dam), domkyrka, katedral, kupigt torntak. domestik, hustjänare, tjänstehjon; gröfre ylletyg.91 domicll — Drakbergen 92' domicil. hemvist, domin/ant,

härskande ton, kvinten; /era, (be)-härska, råda, ha utsikt öfver; bestryka (om batterier). dominikan-orden. svaribrödraorden, stiftad 1215, »predikarebröder ». Dominikanska republiken eller San Domingo, mulatt-fristat på den östra och större hälften af den västindiska ön Haiti; omfattar 48,577 kvkm. med omkring 3/2 mill. inv. Hufvudstad Santo Domingo. Författningen är af 1844, ändrad 96; kongress af 24 medlemmar; president för 99—1903 Juan J. Jiminez. Dominion Of Canada (dåminnjön åvv Kånnada), Kanada med tillhörande områden., förbundsstaten eller riket Kanada (Brittiska Nordamerika). domino, herre, präst; sid maskeraddräkt; spel med benskifvor. Döminus protéctor noster (eller méus), Gud vår (min) beskyddare, ett af Karl XI:s (Karl XII:s) valspråk. dorn kraft, ett slags haf tyg. Domnarfvet, vid Dalälfven, det största träkols-järnverk i världen. domsagorna å Sveriges landsbygd utgjorde vid den senaste nya valkretsindelningen år 1896 till antalet 117, af hvilka 33 för andrakammarvalen delades i två valkretsar för uppnående af det lagstadgade 150-talet. domän, äganderätt; (krono)gods, statsegendom. domänstyrelsen, centralt ämbetsverk för förvaltningen af kronodomänerna, upprättadt 1882, hör till departementet. Dön, rysk flod, utfallande i Asovska sjön. dön (då'nn), herr(e), titel i Spanien för alla bildade män, i Italien för präster. Dona och donna, nådig fru, nådig fröken. don/'ation, skänk, gåfva; /era, bortgifva; /or. Donau, Europas näst största flod, från Schwarzwald, utfaller i Svarta hafvet. Donau-furstendömena, äldre namn på de ru-mäniska landskapen Moldau och Valakiet, hvilka vid Berlinkongressen 1878 blefvo erkända som en oberoende stat, Rumänien (konungarike sedan 81). Donau-nämnden, en år 1856 af regeringarna i Rumänien och Turkiet samt af Europas stormakter (Ryssland, Österrike-Ungern, Tyskland, Frankrike, England och Italien) tillsatt kommission för öfvervakande och skydd af den fria samfärdseln vid Donau-mynningarna, företrädesvis på flodens segelbara, mellersta mynningsarm. Donchery, fransk stad nära Sedan; möte mellan Napoleon III samt Bismarck och Vilhelm I 1870. Dongola. landskap i Nubien, innehades af Egypten från 1820 talet tills det i midten af 80-talet förlorades genorn mahdistupproret, men återtogs 96 af en egyptisk här under sirdaren Herbert Kitchener. Dön Juan (försvenskadt: då'nn-juan, äfven dånn-sjuän), »herr Johan», spansk sagoriddare; operahjälte (Mozart); beteckning för demonisk kvinnoförförare, fruntimmers j ägare. Dön Quijote (dånnkisjåte eller -kisjå'tt), ofta med en äldre form Dön Quixote, den vandrande hjälten i spanjoren Cervantes' världsberömda parodierande riddarroman, den tragiska typen för den ädle men öfverspände och misskände idealisten, svärmaren, galenpannan. Dön Quijoteri, öfverdådigt företag, dåraktigt äfventyr eller utfall för en idé. Dön Ranüdo (di Colibrädos), efter en Hol-bergsfigur beteckning för en fåfäng, utfattig narr. dorisk stil, den äldsta och enklaste af de grekiska byggnadsstilarna. Dormer, Otto, finsk språkforskare, f. 1835, ea af Finsk-ugriska sällskapets sekreterare. Dorsch, Lotten, född 1849, skådespelerska. (BL roller: Hjördis i »Härmännen på Helgoland», Sigbrit i »Kristian Tyrann». Dortmund, stad i Vestfalen, västra Tyskland^ 142 t, inv. dÖS(is), afmätt mängd, sats (läkemedel); äfven: hemgift, brudgåfva. dosséra (dosera), slutta, göra sluttande. dossier (-sié), samling, aktstycken. Dostojevskij, Feodor, rysk romanförfattare, [-ps}-ko-log,-] {+ps}-ko- log,+} född 1822, död 81 (Raskolnikov). dot/ation, hemgift, utstyrsel; gåfva till välgörande ändamål; /era, begåfva. Douglas, Ludvig Wilhelm August, grefve, f, 1849, 90 medlem af riksdagens l:a kammare, juni 95—okt. 99 chef för utrikesdepartementet, författare till broschyren: »Huru vi förlorade Norrland»; landshöfding i Linköping. dö ut des, jag gifver, på det du må gifva — ett uttryck användt om en politik af ömsesidiga eftergifter och gengåfvor (Bismarck). Dover (då'vör), hamnstad i sydöstra England, vid smalaste delen af Engelska kanalen, öfver-fartsort till fastlandet. Dovre, fjällsträckning mot väster mellan Glommen och Rauma älf i Norge, något högre än Kölen (med Snöhättan). Downing-street (dauning-strit), gata i London, där utrikesministeriets hus ligger; och, alldenstund regeringen sammanträder i detta, emellanåt ett slags namn på den engelska regeringen. doyen (doajä'ng), den främste eller den äldste (i synnerhet af diplomatiska kåren), dekanus. Drachmann, Holger, dansk lyrisk skald, roman-och skådespelsförfattare, född 1846 (bland hans många arbeten: Derovre f ra grsensen, Skyggebille-der, Forskrevet). Draga Maschin. född Milanowatz 1867, drottning af Serbien, f. d. hofdam hos drottning Natalia, förmäld 1900 med konung Alexander af Serbien. dragomän eller drogmän, tolk vid de österländska hofven (äfven i Turkiet och Bulgarien). dragon/, lätt ryttare; /ad, egentligen förföljelse mot hugenotterna; påbjudna militära våldsdåd i allmänhet. Drakbergen, bergskedja i sydöstliga Afrika (Kaplandet, Transvaal).93 drakma — Dunkerque drakma (drachma), gammal svensk apoteksvikt; nuvarande myntenheten i Grekland; l drakma skulle vara = l franc eller 72 öre, men har i

verkligheten ej varit värd mer än 63 öre. drakönisk, hård, sträng, gry ni (efter en omänsklig athensk lagstiftare Drako). dram eller dram/a, skådespel; dram kallas äfven särskildt det allvarliga skådespelet med lyckligt slut, en förmedlande form mellan lustspel och sorgespel; /atik, dramatisk poesi, skådespelskonst; /ätiker eller /atürg, dram-, skådespelsförfattare; /atiséra, framställa, behandla för scenen; /ätisk, .äfven = teatralisk, om något som skulle »göra sig» på en teaterscen; /aturgik. läran orn dramat och dramadiktningeu. Drammen, en af Norges mera betydande städer, vid Kristianiafjorden strax sydväst om hufvudstaden, 21 t. inv. dräpa eller dräpa, forntida lofkväde (med strängaspel). drapera, ordna i vackra, lediga veck (kjol, förhänge, gardin, flagga o. dyl.). drastisk, kraftigt, häftigt verkande, öfverhöfvan tilltagen, stark i uttrycksmedlen. drawback (dra-) eller draback, återgångstull, restitution af erlagd afgift; rabatt; afbräck. drawing-room (dråing-roum), förmak, salong, samlings- och mottagningsrum; kur eller fest vid engelska hofvet. Dresden, konungariket Sachsens hufvudstad vid Elbe, omkring 400 t, inv. Dresdener Journal jämte regeringsorganet »Leip-ziger Zeltung» den enda officiella tidningen i Sachsen, utg. af kungliga ämbets- och tjänstemän. dress, dräkt; full dress (foull-), sällskapsdräkt, i full »gala». dress/era, inöfva djur, tämja; /yr. Dreyfus, Alfred, fransk artillerikapten af judisk härkomst; 1895 anklagad för landsförräderi och deporterad till Cayenne (Djäfvulsön) i Sydamerika; 99 vid sakens ändtligen åvägabragta förnyade handläggning inför krigsrätten i Rennes dömd till 10 års fästning, men benådad af president Loubet. drill, exercis; tonväxling. drog (drag), läkemedelsämne, rå apoteksvara; /lst, droghandlare. drots, gammal svensk ämbetsmannatitel; riksdrotsen var en af de fem högsta riksämbetsmännen, ordförande i Svea hofrätt och tillsynings-man öfver landets rättsväsende. drott(en), fornnordisk konunga- och prästtitel. Droz, N U m a, schweizisk statsman och skriftställare, f. 1844, president 81 och 87. druid, präst (domare, läkare, skald) hos de gamla kelterna. d ry ad, träd-, skogsnymf. dräpa, se dräpa. dränéra, täckdika med afloppsrör. drätsel, egentligen skatt (kammar e), kommunernas, särskildt städernas finansväsen; /nämnd, i Stockholm och vid universiteten; /kammare, i öfriga städer. Dschidda, arabisk stad vid Röda hafvet, hamnstad till Mecka. dschunk eller djonk, ett slags kinesiskt fartyg. dualism, tvåfaldighetslära = system; principer; världsåskådningen om två ursprungliga motsatser: det goda och det onda, ljus och mörker, ande och materie; maktfördelning mellan två (stater). dubba, slå till riddare, dubbl/era eller duplera. fördubbla, ömsevis utföra olika roller i en teaterpjes; segla förbi en udde; /ett (duplett), två stycken af samma, lika exemplar; tvänne sammanhörande rum. dubi/er, tvifvelsmål (ha sina »dubier»); /ÖS, tvifvelaktig, oviss. Dublin (döbblin), hufvudstaden på Irland, vid östra kusten, med förstäder 380 t. inv.; säte för den medlem af engelska kabinettet, hvilken kallas »lordlöjtnanten för Irland». duc (dyck), dlichesse (dysjä'ss), den franska titeln för hertig, -inna; på italienska »duca» och »duchessa». Ducrot, Auguste Alexandre ^Vvkrä), fransk general, fånge vid Sedan, undkom och ledde det stora utfallet i Paris i slutet af 1870, följande år medlem af nationalförsamlingen, d. 82. duell/, tvekamp, reglementerad »hedersstrid»; /ånt, /era. duenna (duénja), bevakande sällskadsdam, kysk-hetsväktarinna, skyddande »förkläde». Dufferin, Fred. Blackwood, markis af D., engelsk politiker, 1884—88 vicekonung af Indien, efter hvartannat sändebud i Petersburg, Konstantinopel, Rom och Paris. duett, tonstycke för två (röster, instrument). dukat, guldmynt i åtskilliga länder. duke (djük), hertig; duchess (dö'tsjäss), hertiginna. dülce, ljuf, ljuft, Dulcinéa, i bildlig bemärkelse: någons käresta, tillbedda (egentl. Don Quijotes älskarinna). dum a, stadsfullmäktige, borgarerepresentationen i de ryska städerna. Dumas, Alexandre (d. ä.), fransk romanförfattare, f. 1803, död 70 (Grefven af Montecristo, De tre musketörerna); Alexandre (d. y.), fransk dramatiker med social läggning, f. 1824, död 95 (Kameliadamen, Falska juveler m. fl.). dum-dum-kulor, söiiderspringande blyspetskulor med svårt sargande verkan. Dumrath, 0. H., född 1844, kulturhistorisk och naturvetenskaplig författare och tidningsman. Dunajevski, Julian Ritter v., österrikisk deputerad sedan 1873, 80—91 finansminister. Dunant, Henri, (angri dynäng), schweizisk filantrop, född 1828, stiftare af Genéne-konventionen Röda korset, utsedd till ene mottagare af det halfverade första Nobelska fredspriset, utdeladt 1901. Dundee (dö'nndi), stad i Skottland, östra kusten, 160 t. inv. Dunkerque (döngkärk'), nordsjöfästning i norra Frankrike.95 duodés — ecce homo 96 duodéS/, bokformat med arket vikt i tolf blad (24: sidor); /furste, små-, dussinfurste;/stat, liten obetydlig stat, dupl/éra, /ett, = dubblera; /ett. dupllk, svar på replik; en anklagads andra försvarsskrift ; /ånt, extra läroverkslärare; andra eller biträdande skollärare; /ät, dubbel afskrift; in düplo, i två exemplar (afskrifter). Düppel - Dybböl. Dupuy, Charles Alexandre, fransk politiker, född 1851, deputerad 85, 93 och 94 till 95 samt 98—99 ministerpresident, duräbel,

varaktig. Durando. Giacomo, italiensk general och diplomat, 1862 utrikesminister, 84—87 senatspresident, död 94. dürchlaucht, titel för tyska furstar. Durer, Albrecht, den tyska renässansens störste konstnär, död 1528. Durnovo, Ivan Nikolajevitsch, rysk politiker, född 1834, 1895 ministerpresident. dürr(h)a, ett slags hirs, neger-, kafferkorn. du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas (dy syblimm å ridikyll il-ni-ä köng pä), från det sublima till det löjliga är blott ett steg (Napoleon I). Duse, Eleonora, världsberömd italiensk tragisk skådespelerska, f. 1859, besökte 1895 Stockholm. Dusseldorf, tysk stad i Rhenprovinsen, 215 t. inv.; med en ai: nordiska konstnärer mycket besökt målarskola. dusö'r, gåfva, drickspengar. Dvina, flod i norra Ryssland (till Ishafvet). Dybböl, by i Slesvig-Holstein, strider mellan danskar och tyskar 1849 och 64. Dybvad, Johanne, norsk skådespelerska, den yppersta framställarinnan af Ibsen- och Björnsonroller. dyktålber (d-iktälber, egentligen duc d'Alber), pålknippen i hamn till fartygs förtöjande. Dyke, Sir William Hart, baronet, engelsk politiker, konservativ underhusmedlem, 1885—88 öf-versekreterare för Irland, 87—92 undervisningsminister. dymmelveckan, närmast föra påsk. Dyna, rysk flod från Valdajhöjden, utfaller i Riga-viken. dyn/amik, läran om kroppars rörelse (krafter); ämisk, verkande genom inre lefvande kraft. dynamit, ett af svensken Nobel uppfunnet sprängämne af kiselgur och nitroglycerin. dynamo(maskin), för frambringande af elektrisk ström (kraft). dynasti, härskareätt, dyner eller »kutter», flygsandskullar utmed hafvet, ojämna strandbankar (kusten af Nedeiiand, Belgien m. fl.). Dyrssen, Gerhard, sjöofficer, f. 1854, chef för sjöförsvarsdepartementet okt 98—maj 1901, afgick i anledning af det grundlagsstridiga disciplinära förfarande han tillåtit sig mot kommendören vid flottans station i Karlskrona Hägg. Samma år utnämnd till landshöfding i Värmlands län. dysenteri, rödsot, elakartad utsot. däfvert, lyftkran för räddningsbåtar. dödligheten är i Sverige lägre än i något annat land eller i medeltal 16—17 personer årligen pr tusen. Medelsiffran för Europa är omkring 40 procent högre. Norge och Danmark intaga med afseende på ringa dödlighet ställningen närmast efter Sverige, högst komma Ryssland, Österrike och Spanien. dödlighets/procent, /statistik, /tabell. I Sverige ha på de senare åren i medeltal årligen aflidit inemot 79,000 personer eller 16,2 på hvarje tusental inbyggare, under det att medelsiffran, för Västeuropa ställt sig 40 % högre. dödsstraffet, "afskaffad! i Holland, Portugal, Italien, Schweiz (några kantoner) och i en del unionsstater i Nordamerika, bibehålles ännu i den svenska lagen, äfvensom i Norge och Finland, i det sistnämnda landet har dock ej sedan 1820-talet någon afrättning ägt rum. dödssynder, enligt katolska kyrkan äro följande sju: högmod, girighet, vällust, vrede, dryckenskap, afund och lättja. Döllinger, Jos. Ignaz, katolsk teolog, tysk professor, hufvudmotståndareii till dogmen om påfvens ofelbarhet (i trossaker), 1871 bannlyst, död 90. E. eagle (uttalas: igl), örn, ett nordamerikanskt guldmynt —10 dollars. earl (uttalas: örl), grefve, Eastbourne (uttalas: istbörn), en engelsk badort, eau (uttalas: å), vatten; eau de vie (uttalas: å do vi), lifsvatten, brännvin; eau de Cologne (uttalas: å do Cålånnj), ett slags luktvatten. ebb och flod, hafvets regelbundna fallande och stigande två gånger på dygnet, beroende på månens dragningskraft. ebenhoitz, ett gemensamt namn för vissa tunga, mörka träslag. ebonit, hård kautschuk. ecarté, kortspel på två man hand med 32 kort. ecce homo (uttalas: ekse håmmå), se människan! (Pilatus' ord till judarne om Kristus på korset). 95 duodés — ecce homo 96 duodéS/, bokformat med arket vikt i tolf blad (24: sidor); /furste, små-, dussinfurste;/stat, liten obetydlig stat, dupl/éra, /ett, = dubblera; /ett. dupllk, svar på replik; en anklagads andra försvarsskrift ; /ånt, extra läroverkslärare; andra eller biträdande skollärare; /ät, dubbel afskrift; in düplo, i två exemplar (afskrifter). Düppel - Dybböl. Dupuy, Charles Alexandre, fransk politiker, född 1851, deputerad 85, 93 och 94 till 95 samt 98—99 ministerpresident, duräbel, varaktig. Durando. Giacomo, italiensk general och diplomat, 1862 utrikesminister, 84—87 senatspresident, död 94. dürchlaucht, titel för tyska furstar. Durer, Albrecht, den tyska renässansens störste konstnär, död 1528. Durnovo, Ivan Nikolajevitsch, rysk politiker, född 1834, 1895 ministerpresident. dürr(h)a, ett slags hirs, neger-, kafferkorn. du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas (dy syblimm å ridikyll il-ni-ä köng pä), från det sublima till det löjliga är blott ett steg (Napoleon I). Duse, Eleonora, världsberömd italiensk tragisk skådespelerska, f. 1859, besökte 1895 Stockholm. Dusseldorf, tysk stad i Rhenprovinsen, 215 t. inv.; med en ai: nordiska konstnärer mycket besökt målarskola. dusö'r, gåfva, drickspengar. Dvina, flod i norra Ryssland (till Ishafvet). Dybböl, by i Slesvig-Holstein, strider mellan danskar och tyskar 1849 och 64. Dybvad, Johanne, norsk skådespelerska, den yppersta framställarinnan af Ibsen- och Björnsonroller. dyktålber (d-iktälber, egentligen duc d'Alber), pålknippen i hamn till fartygs förtöjande. Dyke, Sir William Hart, baronet, engelsk politiker, konservativ underhusmedlem, 1885—

88 öf-versekreterare för Irland, 87—92 undervisningsminister. dymmelveckan, närmast föra påsk. Dyna, rysk flod från Valdajhöjden, utfaller i Riga-viken. dyn/amik, läran om kroppars rörelse (krafter); ämisk, verkande genom inre lefvande kraft. dynamit, ett af svensken Nobel uppfunnet sprängämne af kiselgur och nitroglycerin. dynamo(maskin), för frambringande af elektrisk ström (kraft). dynasti, härskareätt, dyner eller »kutter», flygsandskullar utmed hafvet, ojämna strandbankar (kusten af Nedeiiand, Belgien m. fl.). Dyrssen, Gerhard, sjöofficer, f. 1854, chef för sjöförsvarsdepartementet okt 98—maj 1901, afgick i anledning af det grundlagsstridiga disciplinära förfarande han tillåtit sig mot kommendören vid flottans station i Karlskrona Hägg. Samma år utnämnd till landshöfding i Värmlands län. dysenteri, rödsot, elakartad utsot. däfvert, lyftkran för räddningsbåtar. dödligheten är i Sverige lägre än i något annat land eller i medeltal 16—17 personer årligen pr tusen. Medelsiffran för Europa är omkring 40 procent högre. Norge och Danmark intaga med afseende på ringa dödlighet ställningen närmast efter Sverige, högst komma Ryssland, Österrike och Spanien. dödlighets/procent, /statistik, /tabell. I Sverige ha på de senare åren i medeltal årligen aflidit inemot 79,000 personer eller 16,2 på hvarje tusental inbyggare, under det att medelsiffran, för Västeuropa ställt sig 40 % högre. dödsstraffet, "afskaffad! i Holland, Portugal, Italien, Schweiz (några kantoner) och i en del unionsstater i Nordamerika, bibehålles ännu i den svenska lagen, äfvensom i Norge och Finland, i det sistnämnda landet har dock ej sedan 1820-talet någon afrättning ägt rum. dödssynder, enligt katolska kyrkan äro följande sju: högmod, girighet, vällust, vrede, dryckenskap, afund och lättja. Döllinger, Jos. Ignaz, katolsk teolog, tysk professor, hufvudmotståndareii till dogmen om påfvens ofelbarhet (i trossaker), 1871 bannlyst, död 90. E. eagle (uttalas: igl), örn, ett nordamerikanskt guldmynt —10 dollars. earl (uttalas: örl), grefve, Eastbourne (uttalas: istbörn), en engelsk badort, eau (uttalas: å), vatten; eau de vie (uttalas: å do vi), lifsvatten, brännvin; eau de Cologne (uttalas: å do Cålånnj), ett slags luktvatten. ebb och flod, hafvets regelbundna fallande och stigande två gånger på dygnet, beroende på månens dragningskraft. ebenhoitz, ett gemensamt namn för vissa tunga, mörka träslag. ebonit, hård kautschuk. ecarté, kortspel på två man hand med 32 kort. ecce homo (uttalas: ekse håmmå), se människan! (Pilatus' ord till judarne om Kristus på korset).97 ecclesia — Eidsvold 98 ecclesia, kyrka; e. militans, den stridande k.; e. pressa, den förtryckta k.; e. triumfans, den segrande k.; ecklesiastik, kyrklig, som angår kyrkan. echappera. undgå, undkomma; echappement (uttalas: echappmang), kedjegång på en klocka. echauffera (uttalas: esjåffera), uppvärma, upphetta. Echegaray (etsjegaråj), Jose, född 1832, spansk politiker, skald, dramaturg. (Bl. arbeten: Den store Galeotto.) Eckardt, Julius von, född 1836, tysk politisk skriftställare, generalkonsul i Stockholm 1892—96. ecklesiastikdepartementet behandlar ärenden om kyrkoväsendet, prästerskapet, anstalter för vetenskaperna, allmänna uppfostran och undervisningen, vitterhet och skönkonst, medicinalväsendet, allmänna fattigvården, fromma stiftelser, offentliga bibliotek och museer m. m. Eclair (uttalas Eklär), daglig Paristidning, grun-dag 1880 med namnet Le Peuple (utt.: Lo Pöpel), för att konkurrera med Matin (uttalas: Matäng). éelat/, uppseende; /era, tillkännage. école (uttalas: ekåll), skola. Economist, en engelsk tidning, som behandlar finansiella, särskildt börsangelägenheter. e contrario, tvärt om. écrasez l'infäme! (uttalas: ekrasé l'ängfam), krossa odjuret. {Voltaires utrop om kyrkan.) ecu (uttalas: eky), franskt mynt. Ecuador, sydamerikansk republik, självständig stat sedan 1830, hufvudstad Quito. President sedan 1897 Elov Alf äro. Edda, benämningen på de båda isländska diktverk, som innehålla de skandinaviska folkens äldsta urkunder. Den äldre Eddan (den poetiska E.), funnen 1643, förskrifver sig till största delen från 900- och 1000-talets Norge, med guda- och hjältesånger samt en sedelära: Havamal. Den yngre Eddan (prosaiska E.) är en lärd poetik, som anses lia samlats och väsentligen författats af Snorre Sturlasson (död 1241). Edelfelt, Albert, född 1854, europeiskt erkänd finsk historie- och porträttmålare (porträtt af Z. Topelius, V. Rydberg). Edgren, Hjalmar, professor vid Göteborgs högskola ; förut i Amerika; språkvetenskapsman, född 1840; Anne Charlotte, född Leffler, vitter författarinna, f. 1849, blef 90 hertiginna di Cajanello, död i Neapel 92. (Realistiska noveller och skådespel: Ur lifvet, Aurora Bunge, Sanna kvinnor, En räddande ängel, Kvinnlighet och erotik.) Ed h em Pascha, född 1851, turkarnes öfverbefälhafvare mot grekerna 1897. ed ikt, förordning. Ed ikt et i Nantes, af 1598 gaf de franska Hugenotterna religionsfrihet. Det upphäfdes 1685. edil, öfverhetsperson i det gamla Rom med uppsikt öfver offentliga byggnader, polis och skådespel. Edinburg, Skotlands hufvudstad, med stort universitet och, förstäderna inräknade, omkring 350,000 invånare, Edison, Thomas Alva, född 1847, amerikansk fysiker, fonografens

uppfinnare och telefonens fulländar e. edition, upplaga. Edling, Dina, svensk operasångerska, född 1854, Edward VII, konung af England, kejsare af Indien, född 1841, äldste son af drottning Victoria. Regerar sedan 1901. Bekant under troii-följarnamnet Prinsen af Wales. Förmäld 1863 med prinsessan Alexandra af Danmark. educera, uppfostra; edukation, uppfostran. efemär, som blott varar en dag. eféndi, turkisk hederstitel för civila embetsmän och lärde, herre. effekt/, verkan, intryck; /iv, verksam; /uera, verkställa. effekter, persedlar. effigies, bild; in effigie, bildligt. effroayble (uttalas: effråajable), förskräcklig, afskyvärd. éförus, högste styresman för en offentlig anstalt. egal/, jämlik; /ité, jämlikhet. égard (uttalas: egär), hänseende,uppmärksamhet. Eger, stad i nordvestra Böhmen, där Wallenstein mördades 1634. Egeria, fornromersk kvinnonamn; romerska konungen Numa Pompilius' rådgifverska (en nymf). egoism, själfviskhet, själfhäfdelse; egoist, egen-nyttig person; egoistisk, själfvisk, egennyttig. Egypten, en under Turkiet tributpliktig stat, kring nedre Nilen, med Sinaihalfön, omkring 30 t. kvkm., och nära 10 mill. invånare. Hst.: Kairo (575 inv.), därnäst Alexandria (320 t, inv.). Förlorade genom mahdistupproret på 80-talet sina områden i Sudan; Muhammed Ali (mahdin) slog Hicks pascha vid Kaschgil 1883, ett par år därefter inträffade Kartums fall och mordet på den engelske generalen Gordon. Wadi-Halfa blef nu Egyptens gräns i söder, till dess »sirdaren» Kitche-ner 96 lyckades eröfra Dongola. Landet styres af en turkisk vicekonung eller ståthållare (kediv) med ärftlig värdighet, beklädd med absolut makt men i starkt beroende af engelsmännen, som alltifrån 1869, då Suezkanalen öppnades, haft viktiga intressen att bevaka i landet och efter Wolseleys seger 82 öfver Arabi pascha där haft (ockupa-tions)trupper förlagda. egyptolog, forskare i Egyptens språk- eller minnesmärken. eh bien (uttalas: e biang) nå väl, hur så. Ehrenheim, Pehr von, f. d. statsråd, universi-tetskanslär, talman i första kammaren och riks-banksfullmäktig. Medlem af första kammaren 1866—1902, född 1823. Eider, gränsflod mellan Schleswig och Holstein, utfaller i Nordsjön; /danskar, före 1864 ett politiskt parti, som åstundade en närmare sammanslutning med Danmark af landet norr om Eider, medan »helstatsmännen» ville ha kvar äfven de tyska landen. Eidsvold, f. d. järnbruk, nordöst om Kristiania; riksmötet 1814, där Norges självständighet pro-99 Eiffeltornet — eloquéns 100 klamerades; s. å. den konstituerade riksförsamlingen; grundlovens datum den »syttende (17) maj», firad som nationaldag. Eiffeltornet, på Marsfältet i Paris, järnkonstruktion, världens högsta byggnad, 300 meter högt (Uppsala domkyrkas torn är 120 m. högt), uppfördt till världsutställningen i Paris 1889 af den franske ingeniören Gustave Eiffel för 61/2 mill. frcs. einherjar, enligt nordiska mytologien, aflidne och till Valhall upptagne hjältar. Eira, läkekonstens gudinna, enligt den nordiska mytologien. Ekbohrn, Carl Magnus, tidningsman, ordboksförfattare, född 1807, död 1881. Ekgren, Karl Erik, född 1828, tidningsman, finans- och kommunalman, v. ordf. i Stockholms stadsfullmäktige. Ekholm, Nils, född 1848, meteorolog, vetenskaplig författare. eklektiker, den som »plockar ihop» sin världsåskådning ur skilda system. ekliptika, den cirkel på himlahvalfvet, som solen årligen åt vester tyckes beskrifva; men som egentligen jorden åt öster genomlöper. Eklund, Pehr Gustaf, professor i teologi i Lund, teologisk författare, född 1846; Oskar, född 1861, redaktör, riksdagsman, nykterhetsifrare; Gustaf, född 1868, grundläggare af och föreståndare för Svenska telegrambyråns annonsafdelning. eklärera, festligt upplysa. Ekman, Johan August, teologisk författare, pro fessor, erkebiskop 1900, född 1845. ekononom . kassaförvaltare; /i, hushållning; /isk, hushållsaktig. ekonomiska lagstiftningen, den af regeringen utan riksdagens medverkan omhänderhafda lagstiftningen, om hvars gränser ständiga fejder förts mellan riksdag och regering. Kallas äfven administrativ lagstiftning. Eksjö, stad i norra Småland, Jönköpings län, 3,800 inv. ekstas, hänryckning. Ekström, Per, landskapsmålare (motiv från Öland, Stockholm och Vestkusten), född 1844. eksem, egentligen hetsighet i blodet, hudutslag. ekumenisk, allmänlig, för hela kristenheten; ekumeniska möten, kallades de kyrkomöten under de första århundradena, på hvilka de kyrkliga dogmerna fastställdes. elaborera, utarbeta. elan (uttalas: elang), hänförelse, fart. elasti/sk, spänstig, tänjbar; /citet, spänstighet, tänjbarhet. Elba, italiensk ö i Medelhafvet; hufvudstad Par lo Ferrajo; själfständigt furstendöme under Napoleon I 4 maj 1814—26 februari 1815. Elberfeldsystemet, ett slags organisation efter tyskt mönster af den kommunala fattigvården med oaflönade »fattigvårdare» och genomförd indivi-dualisering. Eldslandet, en ständigt disig ögrupp vid södra änden af Sydamerika, skild från fastlandet genom Magellans (dess förste upptäckare 1520) sund. Forskningar af O. Nordenskjöld, P. Dusen m. fl. Delades 1881 i politiskt afseende mellan Chile (västra hälften) och Argentina (östra). Eldorado, guldland, paradis. Elefantorden, Danmarks förnämsta riddarorden, med statuter af 1693.

elegant, prydlig, fin; elegans, prydlighet, finhet. elegi, sorge- eller klagodikt. eleison, förbarma Dig; Kyrie eleison, Herre förbarma Dig. elektor, väljare, valman, som själf valts därtill. elektriska enheter för uppmätning af elektricitet: volt (för den elektriska kraften), ohm (led-ningsmotståndet), ampere (strömstyrkan), Coulomb (kvantiteten), fårad (kapaciteten). elektro/kemi, läran om de elektriska strömmarnas inverkan på kemiska föreningar; /magnetism, sammanhanget mellan elektricitet och magnetism; /teknik, elektricitetens tekniska användning; /terapi, den elektriska strömmens användning i läkekonsten. element/, grundämne, naturkraft; /ar, enkel; /arskola, läroverk för bibringande af de vetenskapliga elementen (till skillnad från universiteten, där mera ingående vetenskaplig undervisning skall meddelas, och från folkskolan hvars undervisning icke är vetenskaplig alls till sin läggning). Eleusinska mysterier, hemliga religionsceremonier; egentligen den hemliga gudstjänsten i De-m ters och Perséfones tempel i Eléiusis i det gamla Grekland. elfenben, fås af öfre käkens hörntänder hos elefanterna. Elfenbenskusten, västafrikansk kuststräcka i Öfre Guinea, mellan Pepparkusten (republiken Liberia) och Guldkusten, tillhörande Franska Guinea (ge-neralguverriementet Franska Västafrika). Eliason, Oscar, född 1863, skådespelare, komiska såväl som allvarliga roller. (Bl. roller: pastor Manders i »Gengångare», Corniski i »Niniche».) elimin/era, utesluta, borttaga; /ation, uteslutning, borttagande. Elisabet, l) kejsarinna af Österrike, född 1837, dotter af kejsar Maximilian af Bayern, sedan 1854 förmäld med kejsar Frans Josef I. Mördad i Geneve 1898 af anarkisten Lucheni; 2) drottning af Rumänien, född 1843, dotter till fursten af Wied. Skriftställarinna. Författaremärke Carmen Sylva. Elisabetssystrar, en grupp barmhertighetssystrar, sjuksköterskor. ellt, urval. elixir, läkemedel, vätska, som alkemisterna ansågo kunna förvandla oädla metaller till ädla. éljen, det ungerska uttrycket för lefve! Elmblad. Johannes, intendent vid K. operan i Stockholm, operasångare, född 1853; Sigrid. vitter författarinna, gift med den förre, född 1860. eloge (uttalas: elåsch), beröm, loftal. eloquéns, vältalighet; eloquentia corporis, imponerande yttre.101 Elsass-Lothringen — en famille 102 Elsass-Lothringen, det af Tyskland genom 1870 —71 års krig från Frankrike — dit det hört sedan 30-åriga kriget — eröfrade gränslandet. Enligt dess författning af 1879 styres detsamma af en ståthållare med en ministär och därunder ett »råd» af 15—19 medlemmar samt ett utskott af 58 personer. Ståthållare: furst Hermann zu Hohenlohe-Langenburg. Statssekreterare von Putt-kamer. Elster, Kristian Mandrup. norsk romanförfattare, född 1841, död 81 (Farlige folk, Tora Trondal). Elysée, de franska presidenternas residens i Paris. Elyseiska fälten, enligt romerska mytologien hjältarnes och de dygdigas boningsort efter döden; trädgård i närheten af Elyséepalatset i Paris. Elzevir, en holländsk boktryckerifirma 1583— 1680; elzevir-format, duodez (12-vikt) format. emancipation, frigifvelse ur något beroende; myndighetsförklaring; emanciperad kvinna, en kvinna, som äfven i sitt yttre uppträdande sträfvar att framhäfva sin frigörelse. emanera, hafva sitt ursprung, utgå. emballage (uttalas: angballasch), förpackning, omslag; emballera, slå in, förpacka. embargo, beslag, förbud för skepp att löpa ut. embarkera (uttalas: angbarkera), inskeppa, gå ombord. e m barras (uttalas: angbarrå), hinder, bryderi, oreda; e. de richesse, (uttalas: do richess), förlägenhet i följd af rikedom på någonting; em-barrassera, (uttalas: angbarrasera), besvära, sätta i förlägenhet. embellera (uttalas: angbellera), försköna, bli skönare, lägga på hullet. emblem (uttalas: angblem), sinnebild. embonpoint (uttalas: angbångpåång), fetma, godt hull. embrassera (uttalas: angbrassera), omfamna; embrassement (uttalas: angbrassmang), omfamning. embrouillera (uttalas: angbrujera), förvirra, intrassla; embrouillement (uttalas: angbrujmang), oreda, förvirring. embryo/, början, brodd, foster; /logi, läran om embryots utveckling; /nisk, ofullgången. emeritus, uttjänt, ur tjänst, öfverårig, pensionerad. emigr/ant, utvandrare; ation. utvandring; /era, utvandra. eminent, hög, upphöjd, utmärkt; eminens, titel för biskopar och kardinaler. Emin Pascha, född 1840, guvernör i de egyptiska ekvatorialprovinserna 1878; i tysk tjänst 1890—92; mördad i Kibauge vid öfre Kongo 1892. emir, ståthållare eller höfding i de muhammedanska länderna. emissärie, utskickad; emission, utsläppande af värdepapper, utspridande. Emma, enkedrottning af Nederländerna, född 1858, prinsessa af Waldeck, förmäldes 1879 med konung Vilhelm III, som dog 1890. Till 1898 var hon regentinna för dottern Vilhelmina. emotion, sinnesrörelse. empeche/ra (uttalas: angpäschera), hindra; /meni (uttalas: angpäschmang), hinder. empereur (uttalas: angpror), kejsare. Vive (uttalas: viv), l'empereur! lefve kejsaren. emphä/Se, eftertryck; /tisk, eftertrycklig, uttrycksfull. empirestil (Karl XIV Johans stil), en stel, an-tikefterhärmande konstindustrien smakriktning, i sin blomstring under första franska kejsardömet, hos oss fortlefvande långt in på 1800-talets förra hälft, empir/isk, grundad på erfarenhet; /iker, den som grundar sin

mening på erfarenhetskunskap. Ems, stad och badort i Preussen. Emserdepeschen, det telegram af 13 juli 1870, från konung Wilhelm till Bismark, som denne i skärpt formulering offentliggjorde i afsikt att omöjliggöra vidare förhandlingar och framtvinga kriget med Frankrike. emulsion, vätskor med finfördelade fasta eller olösliga ämnen. en arriér (uttalas: an arriär), tillbaka. en avant (uttalas: an avang), framåt. en bagatelle (uttalas: ang bagatell), som en obetydlighet, utan betydelse. englamakeri, misshandel och dödande af fosterbarn. en grand tenue (uttalas: ang grang teny), i stor parad. en gros (uttalas: ang grå), i stort. en bas (uttalas: ang ba), nedåt. en blanc (uttalas: ang blang), in blanco, obegränsad (fullmakt) att ifylla efter behag. en bloc (uttalas: ang black), i klump. en canaille (uttalas: ang kanaij), pöbelaktigt, gement. en chef (uttalas: ang schef), såsom öfverhufvud. en clave (uttalas: ang klav), besittning, omsluten af främmande land. en comparaison (uttalas: ang komparäsång), i jämförelse. en corps (uttalas: ang kår), i kår. encyclica, påflig rundskrifvelse. encyclopedi (uttalas: angcyklopedi), öfversiktlig, systematisk eller alfabetisk framställning af vissa eller alla vetenskapliga områden. en détaille (uttalas: ang detaij), i små poster, styckevis. endos/era (uttalas: angdåsera), genom anteckning på en växel ofverlåta den på en annan; /ent, den, som öfverlåter; /ät, på hvilken växeln öfver-låtes; /ement (uttalas: angdåsemang), öfverlåtelse. Endymion, enligt grekiska mytologien en skön yngling, som Diana försänkte i sömn för att ostörd kunna kyssa. en effet (uttalas: an effé), i självfva verket. energi, handlingskraft; energisk, handlingskraftig. enervera, försvaga, uttrötta. en face (uttalas: ang fas), framifrån. en famille (uttalas: ang famij), förtroligt.103 enfant — Ericsson 104 enfant (uttalas: angfang), barn; enfant terrible (tärribl), olycksfågel, den, som vållar bryderi genom oberäknelighet; enfant perdu (uttalas: perdy), afsigkommen person; enfant gâté, kelgris, bortskämd person. en faveur (uttalas: ang favör), till förmån för. enfin (uttalas: angfang), ändtligen, till slut. engage/ra (uttalas: angaschera), anställa; /meni (uttalas: anggaschemang), anställning, förbindelse. en garcon (uttalas: ang garsång), på ungkarlsvis. en garde (uttalas: ang gärd), utgångsställning vid fäktning. Engelbrecht, William, skådespelare (bl. roller: Faust, Hamlet, Mäster Olof), född 1855; Anna .Lisa Hvasser-, gift med den förre, skådespelerska (särskildt Ibsen-roller), f. 1861. Engelholm, stad i nordvästra Skåne (Kristianstads län), vid Skelderviken, 2,800 inv. Engelsk Syd-Afrikanska kompaniet (Chartered Company), Kolonialbolag, grundadt af Cecil Rhodes for att under engelsk öfverhöghet förvalta Matabele, Maschona och Betschuana land i Sydafrika. en general (uttalas: ang scheneral) i allmänhet. Engström, Albert, karrikatyrtecknare (skapat karrikatyrtypen »Kolingen»), utgifvare af skämttidningen Strix sedan 1897, född 1869. Enköping, stad i Uppland från 1200-talet, 4,400 invånare. enlevera (uttalas: anglevera), bortröfva. en ligne (uttalas: ang linj), i lång linie, i kolonn. en m ass e (uttalas: ang mäss), i mängd. en miniatyr (uttalas: ang miniatyr), i förminskning. ennuyant (uttalas: angnuiang) eller ennuyeux (uttalas: angnuiö), ledsam, tråkig. en passant (uttalas: ang passang), i förbigående. 6fl profil (uttalas: ang profil), sedd från sidan. en quête (uttalas: angkät), undersökning, utredning. enrhumerad (uttalas: angrymmerad), förkyld. ensemble (utt.: angsangbl), tillsammans, helhet. ensvite (uttalas:: angsvit), i följd. entente (uttalas: angtangt), samförstånd; e. cordiale, hjärtligt samförstånd. entomologi, vetenskapen om insekterna. en-tout-cas-, (uttalas: ang to ka), i hvarje fall, parasoll som äfven kan användas som paraply. entra'cte (uttalas: angtr akt), mellanakt. entrée (uttalas:: antré), inträde, inträdesafgift. entré nous (uttalas: angtr nu), oss emellan. entrepot (uttalas: angtrpå), nederlags(plats). entrepren/eur (uttalas: angtrprenör), en som på uppdrag företager sig något; /ad, åtagande af ett uppdrag; /ant, företagsam; entrerprise (uttalas: angtrepris), företag. entresoi (uttalas: angtresål), mellanvåning. entrevue (uttalas: angtrevy), sammanträffande, rådplägning. entusiasm, hänförelse. enunciation, utsago, kungörelse. enveloppe (uttalas: angvelåpp), omslag, kuvert. en vérité (uttalas ang vérité), i sanning. en VOgue (ang våg), i ropet, på modet. envoyé (uttalas: angvåajé), sändebud hos utländska makter; e. extraordinaire. utomordentligt sändebud. eo ipso, just därigenom. eolsharpa, vindharpa, ett instrument, som spelar genom strängarnas dallring för vinden. eon/, evighet; /er, Guds andar. épaulette (uttalas: epålett), axelprydnad. Epernay (uttalas: éprnä), stad i Frankrike, stapelplats för champanjviner. epidemi, smittosam sjukdom, farsot. epidermis, ytterhud. epigon, efterkommande, ättling. epigram/, kort, tillspetsad dikt; /matisk, tillspetsad. epigraf, tänkespråk. epos, dikt med berättande innehåll; epiker, epos-författare. Epikur, en grekisk filosof, hvilken räknade njutningen — dock ej blott den sinnliga — som lifvets mål; epikurism, njutningslystnad; epikuré, anhängare af Epikur. epilepsi, fallandesot. epilog, efterskrift, slut af ett tal eller en dikt. episko/pal, biskoplig; /pat, biskopsämbete, biskopsstift; /palkyrkan, engelska högkyrkan. episod, afdelning, bisak

i en dikt eller berättelse. epistyl, öfversta delen af en pelare. epitaphium, grafskrift, epiteton ornans, en bestämning, som ger uttrycket fyllighet, utan att fordras af meningen. epok, tidrymd; göra epok, väcka varaktigt uppseende. e pur si muove, och ändå rör hon (jorden) sig, Galileis utrop efter att ha af den katolska inkvisitionen 1633 tvungits att af svärja läran om planetsystemet. equilibrist, jämviktskonstnär, lindansare. equivoque (uttalas: ekivåk), tvetydig, slipprig. Erato, en af de nio sånggudinnorna. Erdmann, Nils, kammarskrifvare, litteraturhistoriker, född 1860. erektion, resning, ansvällning. eremit, ensling; eremitage (uttalas: eremitasch), en eremits boning, äfven namnet på ett berömdt tafvelgalleri i Petersburg. Erfurt, stad i preussiska provinsen Sachsen. 1808 möte mellan Alexander I af Ryssland och Napoleon I. 1850 säte för det tyska unionsparlamentet. 1891 säte för den socialdemokratiska partikongressen. ergo, följaktligen, således. Erickson, Oskar i Bjersby, domänintendent, riksdagsman 1883—1901, en af agrarrörelsens och landtmannapartiets ledare, född 1847. Ericsson, John, varmluftsmaskinens och monitorernas uppfinnare (som afgjorde kriget mellan amerikanska nord- och sydstaterna), född 1803, död 1889 i Newyork; Nils, friherre, kanalbyggare (bl. Trollhätte kanals ombyggnad och Dalslands105 Eriksgata — Evangeliska alliansen 106 kanal) och anläggare af Västra stambanan. Född 1802, död 1870; den förres bror; Carl Vilhelm, född 1840, den senares son, generalmajor, riksdagsman. Eriksgata, de svenska konungarnes hyllningsfärd genom riket. Eriksson, Christian, statybildhuggare, konstin-dustriell modellör (bl. a. kolossalreliefen Linné, porträttreliefen Fosterbröder), född 1858. erinnyer, se furier. Eris, tvedräktens gudinna; erisäpple, tvisteämne. Er i wän, stad i Kaukasien. Erkko, Johan Henrik, finsk skönlitterär författare, född 1849 (lyriska dikter, noveller, dramer); Eero, ungfennomansk politiker, landtdagsman, utgifvare af Päivälehti. Eros, den grekiske kärleksguden; erotisk, som har afseende på erotik, kärlek; erotomani, kärleksvansinne. errare humanum est, det är mänskligt att fela. error, fel, misstag. Erslev, Edvard, dansk geograf, läroboksförfattare, född 1824, död 92. eruption, utbrott. Erythrea, italiensk koloni vid Röda hafvet, Escorial, spanskt slott och kloster. eskader, flottafdelning. 68 kam äter a, göra taskspelareknep. Eskilstuna, fabriksstad i Södermanland(s län), med gevärsfaktori, 13,700 inv. eskimåer, invånarna på norra Grönland och nordligaste Amerika. eskatologi (uttalas: eskatologi), läran om de yttersta tingen. eskort, skyddsfölje, betäckning. esoterisk, hemlig, förbehållen de invigda. espagnole (uttalas: esponjål), en spansk dans. esperanto, namnet på ett af L. Samenhof uppfunnet internationellt språk. esplanad, promenadplats. esprit, själfullhet; e. d'arrangement (uttalas: d'arranschmang), anordningsförmåga. Esq, förkortning för esquire (uttalas: eskväjr), engelsk höflighetstitel på bref (efter namnet). essay (uttalas: essä), försök, populär afhandling; /ist, essäförfattare. Essén, stad i Preussen, världens största stålgjuteri (de Kruppska verkstäderna). Este, Frans Ferdinand, erkehertig af Österrike, österrikisk tronarfvinge, född 1863, sedan 1900 förmäld med grefvinnan Sophi Chotek. Esterhazy (uttalas: Esterhartzi) fransk officer, den antaglige föröfvaren af det landsförräderi, för hvilket Dreyfus fälldes. estetik, konstvetenskap. estimera, värdera, uppskatta. Estland, en af Östersjöprovinserna. Hst.: Eeval. Estlander, Karl Gustaf, finsk litteratur- och konstkritiker, född 1834. estrad, upphöjd afsats. Estrup, Jakob, dansk politiker, född 1825, ministerpresident 1875—1895, i beständig strid med folketinget (andra kammaren), hvars motstånd och skattevägran han satte sig öfver genom att i strid med grundlagen utfärda »provisoriska» skattelagar. Under striden växte oppositionen så stark, att monarken till slut 1901 nödgades öfverlämna regeringen åt den. etablera, inrätta; etablissement (uttalas: etablissemang),, inrättning, lokal. etage (uttalas: etasch), våning. etagére (uttalas: etaschär), en liten hylla med flera afsatser. etappe (uttalas: etapp), förplagningsort för trupper på genommarsch. etappeväsen, anstalter under krigstid för arméns förplägning m. m. état (uttalas: eta), tillstånd,, stånd, stat; L'etat c'est moi (uttalas: leta sä måa), staten det är jag. (Yttrande af Ludvig den XIV.) etat généraux (uttalas: etå schenerå), de gamla franska landsständerna, som under revolutionen förvandlades till nationalförsamling. etatmajor (uttalas: etåmasjår), franska generalstaben. eternell, evighetsblomma. etik, sedelära; etisk, som angår sedeläran. etikett, påskrift, sed. etnografi, folkbeskrifning. etsa, med frätmedel påverka en blank metall-eller glasyta. 1 etui, bestick, fodral. etyd, studium, öfningsstycke i musik och teckning. etymologi, läran om ords härledning. Eubaea, grekisk ö i Aegeiska hafvet, hufvudstad: Chalkis. eufoni, välljud. Eugen, hertig af Nerike, född 1865, landskapsmålare, akvarellist, pastellist, etsare, konstin-dustriell mönsterritare. (Bl. arbeten: »Månsken i Valders», »Där skogen glesnar», »Stockholms slott i sommarnattbelysning».) Eugenie Marie de Guzmann, grefvinna Montijo och Teba, fransk kejsarinna, född 1826, förmäld med Napoleon III 1853, änka sedan 1873,

bär efter gemålens afsättning namnet grefvinna, af Pierrfonds. Hennes ende son Louis Napoleon stupade 1879 i Zulukriget, Eulenburg, August, grefve af, född 1838, preus. hofmarskalk, öfverceremonimästare efter 1890; Botho, grefve af, född 1831, preus. ministerpresident och inrikesminister 1892 — 94; Philip, furst af, född 1847, tyskt sändebud i Wien efter 1894. eumenider, se furier. euphémism, förmildrande uttryck. euphoni, se eufoni. Europeiska kontseren, de europeiska stormakternas samförstånd. Eurydice, enligt grekiska mytologien sångar-guden Orfeus' maka. Euterpe, musikens gudinna hos grekerna. evakuation, utrymning. Evangeliska alliansen, en 1845 i Liverpool grundad sammanslutning af evangeliska kyrkor och sekter.107 Evangeliska arbetarföreningarna — Eylau 108 Evangeliska arbetarföreningarna räkna för närvarande i Tyskland 381 föreningar med 78,500 medlemmar. Evangeliska förbundet, en förening af tyska protestanter. Evangelisk sociala kongressen, en af tyske hof-predikanten Stöcker 1890 grundad förening mot socialdemokratien. evenemang, tilldragelse. eventuell, möjligen blifvande; eventualitet, något som möjligen kan inträffa. Evers, Edvard, kyrkoherde i Norrköping, religiös författare, född 1853. evidens, ögonskenlig visshet, påtaglighet. evokation, stämning inför annan domstol. evolution, utveckling. evolutionsteorien (utvecklingsläran), den vetenskapliga världsförklaringen, enligt hvilken universum är stadt i alltjämt fortgående utveckling från lägre och enklare former till högre och mer sammansatta. evviva, italienska uttrycket för, lefve! exakt, noggrann; exakta vetenskaper, matematik, fysik, astronomi och mekanik. exalterad, hänryckt, öfverspänd. examen, pröfning, förhör. ex cathedra Petri (påfvens maktspråk) från Petri stol. excellens, titel, som i Sverige tillkommer stats-och utrikesministrarne; excellent, förträfflig. excelsior, högre, mot höjden. excentrisk, öfverspänd. excerpera, göra excerpt, d. v. s. utdrag ur en skrift, excess, utsväfning, ofog. exchange (uttalas: extschendsch), utbyte, växel; börsen i London. exchequer-bill (uttalas: ekstschéckerbill), anvisning på engelska räntekammaren, ett slags statsobligationer, som gälla såsom likvid vid skattbetalningar; exchequer-bonds, liknande anvisningar med längre giltighetstid. excipiera, undantaga. excitera, egga, reta, exekrable, afskyvärd. exekution, utförande; exekutiv, verkställande, utmätningsgill; exekutor testamenti, verkställare af en aflidens yttersta vilja, exempel, föredöme; exempla sunt odiosa, det är. förhatligt att nämna exempel därpå. exequatür, det tillstånd regeringen ger en främmande stats konsul att utöfva sin funktion. exil, landsflykt. existera, vara till, existens, tillvaro. exklusiv, uteslutande. exkommunisera, bannlysa; exkommunikation. bannlysning. exkrement, afföring. exkursion, ströftåg, utflykt. ex libris, bokmärke, biblioteksmärke. ex nihilo nihil fit, af intet blir intet. ex officio, på ämbetets vägnar. exorbitant, gränslös, omåttlig. exorcism, besvärjning. expedition, utfärdande, försändning, resa. expeditionsministär, som endast handlägger löpande ärenden, till dess ett kabinett af utpräglad politisk färg hunnit bildas. expektans, förväntningsrätt till någon syssla. expektorera sig, utgjuta sig, säga sin mening. expension, utvidgning. expenser, utlägg, omkostnader. experiment, försök. expert, sakkunnig. explikation, förklaring. exploation, utnyttjande, exploatering, explosion, häftigt utbrott. exploration, undersökning. export, utförsel. export/förening, som arbetar för utförselns ökande; /premie, en statens penningpremie vid industrialsters utförsel ur landet. exposition, utställning; exponent, representant; exposé, framställning. express, med ilbud, enkom; expressis verbis, med tydliga ord. ex professo, till yrket. expropriera, enligt lag tvinga någon att för allmänt behof mot ersättning afstå jord eller lägenhet; lag af 1866. exstirpera, utrota, utplåna. ex tempore, utan förberedelse; extemporera, hålla tal oförberedd. exteriör, yttersida. extern, yttre, främmande. extorquera, afpressa med våld. extra ecclesiam nulla salus, utanför kyrkan ingen frälsning. extra muros, utanför stadsmurarna. extra ordinem, utom den vanliga ordningen. extravagant, utsväfvande. extrem, ytterlig; extremiteter, händer och fötter. ex ungve leonem, på klon känner man igen lejonet. ex usu, genom bruk. Eylau, stad i Preussen; strid 1807 mellan Napoleon I och de med ryssarna förbundna makterna. 109 fabel — Faure 110 F. fabel, moraliserande dikt i sagoform; händelsernas sammanknytning i en dikt. face (uttalas: fas), ansikte, yta, framsida; en face (uttalas: ang fas), midt i ansiktet, framifrån; facade (uttalas: fasad), framsida af en byggnad; facette (uttalas: fasett), slipad yta på ädelstenar och glas. facile (uttalas: fasil), lätt. facit, utslag, resultat; facit indignatio versus, harmen skapar dikt. façon (uttalas: fas'ång eller fason), form, skapnad; sans façon (uttalas: sang fasång); façonneradt siden, siden med inväfda blommor eller prydnader. facsimïle. aftryck af en teckning eller handstil. fadd, osmaklig, platt; fadäs, dumhet. Fafner, en nordisk half jätte, som enligt sagan dödades af Sigurd, hvilken därför kallades Fafnesbane. f ag Ott, ett slags blåsinstrument. fair play (uttalas: far plä), rent spel. Påhlman, Louise, född 1856, skådespelerska (bl. roller:

»Messalina», »Hexan», »Odette»). faiseur, (uttalas: fasor), tillverkare; den som söker åstadkomma ett konstnärligt arbete utan att äga konstnärlig begåfning. fait accompli (uttalas: fät akångpli), fullbordadt faktum. fajans, oäkta eller halfporslin. fakir, indisk trollkarl. faktotum, hjälpreda. faktor, förste man på ett tryckeri. faktum, sakförhållande, fäkta, sakförhållanden; de fakto, i själfva verket; faktisk, verklig. faktura, prisförteckning på rekvirerade varor. fakultet, ämnesgrupp vid ett universitet. fakultativ, villkorlig, beroende på förgodtfinnande. falang, slagordning, häruppställning. Falb, Rudolf, född 1838, tysk meteorolog, bekant genom sin teori om vädrets beroende af jordens ställning till månen. falerner, en hos de gamla romarna berömd vinsort, som odlades i det falerniska området i Campanien. falkenerare, en som inöfvar falkar till jakt. Falköping, stad i Vestergötland, 3,200 inv. fallera, brista, Falliéres, Armand (uttalas: Armang Faliär), född 1841, fransk politiker, justitieminister 1887 —88; undervisningsminister 1889—92, senatspresident efter 1899. fallisemang, konkurs. Fallström, Daniel, född 1858, skald, novellist. falsarium, bedrägeri, förfalskning. falsett, rösten pressad upp i ett onaturligt läge. Falstaff, Sir John, en af Shakspeare (uttalas: Sjäkspir) tecknad komisk, skrytsam person. Falsterbo, medeltida handelsplats vid sydvästskånska kusten; nu Sveriges minsta stad; 1902; 272 invånare. Falun, bergstad i Dalarne från början af 1600-talet; 1902: 9,500 invånare. fama, rykte; fama crescit eundo, ryktet växer medan det går. fancy (uttalas: fänsi), inbillning, fantasi. fandango, spansk nationaldans. faner, tunna träskifvor, som begagnas till inläggning i möbler. fanfar, trumpetsignal. Fanfulla, en af de större frisinnade dagliga tidningarna i Rom. farce, uppsluppet lustspel; farsor, skådespelare, som spelar farcer. farm, landtgård, nyodling. farmaci, läran om tillredning af läkemedel; farmaceut, apoteksbiträde; farmacopé, föreskrift om beredning af läkemedel. Farnborough (uttalas: Farnbrå), stad i England); F. hill, Napoleon III:s begrafningsplats och exkejsarinnan Eugenies vistelseort. far niente, sysslolöshet. fasad, framsida på ett hus. fäs, skede. fäs, rätt; per fas et nefas, med rätt och orätt. Faschoda, stad i Egyptiska Sudan, tvisteämne mellan England och Frankrike 1898 uppgifvet af Frankrike. fascés, spöknippor, som buros framför de romerska konsulerna och användes till att prygla förbrytare med före halshuggningen. fascin/, risknippa, som användes till fyllning vid vattenbyggnader och löpgrafvar; /knif, en större knif, som tillhör fotfolkets beväpning. fascinera, förtrolla. fashion (uttalas: fäschn; high fashion (uttalas: haj fäschn), högsta modet. fastage (uttalas: fastäsch), större fat vin eller brännvin. fatal/, oundviklig, bedröflig; /ist, den som tror på ett fatum d. v. s. ett oundvikligt öde; /itet, ett missöde, olycka; /ier, en i lag föreskrifven tid, inom hvilken något måste fullgöras. fata morgana, hägring, synvilla. fatbur kallades fordom ett uthus, där kläder, lifsmedel, husgeråd o. d. förvarades. fatigera (uttalas med hårdt g), uttrötta. Fatima, Muhammeds älsklingsdotter. faun, skogsgud (enligt den romerska mytologien) ; en på sinnliga njutningar med kvinnor begifven halfmänniska; fauna, djurbeskrifning, djurvärld, sammanfattningen af ett visst områdes djurslag. Faure (uttalas: Får), Felix, född 1841, franska republikens president sedan 1895, död 1899.111 faute — Filippinerna 112 faute (uttalas: fat), fel, misstag; faute de mieux (uttalas: fåt de miö), i brist på bättre. fauteuil (uttalas: fåtölj), länstol, faux (uttalas: få), oäkta. favete linguis, befordren (offerhandlingen) genom andäktig tystnad. (Romerska presternas uppfordran vid offrens begynnelse.) fav/eur (uttalas: favör), gunst, bevågenhet; /orisera, gynna; /orit, gunstling. Favre, Jules, född 1809, fransk politiker, motståndare till Napoleon III, utrikesminister 1870 —71, undertecknade Paris' kapitulation och freden i Frankfurt med Tyskland. Död 1880. febril, feberaktig. februarirevolutionen, kallas den statshvälfning, genom hvilken Ludvig Filip störtades och republiken infördes 1848 i Frankrike. februari- eller rikslagsmanifestet, ryske kejsarens grundlagsstridiga påbud af den 3/15 febr. 1899, riktadt mot Finlands regentbesvurna författning; infördes omedelbart i ryska »Regerings-budbäraren» och promulgerades af finska senaten (med 11 röster mot 10) den 18 febr. fecit, har gjort det (konstnärernas påskrift på sina arbeten). federal, federativ, som angår en federation d. v. s. ett (stats)förbund. Fehr. Fredrik, född 1849, död 1895, frisinnad teologisk författare, pastor primarius 84; främste målsman för den modärna och vetenskapliga teologiska riktningen. fellahs, afkomlingarna af de gamla egypterna, jordbrukarnas »kast» d. v. s. stånd bland araberna. fellow (uttalas: fällå), kamrat, följeslagare. fenier, medlemmar af en 1861 grundad hemlig sammanslutning mellan irländska patrioter, med syfte att frigöra Irland från sammansmältningen med England. Namnet härledt från ett skotskt brödraskap i tredje århundradet. fenoman, anhängare af det inhemska finska språkets främjande med åsidosättandet af det svenska eller åtminstone i jämbredd med detta. feodalväsen, länsväsendet (under medeltiden) d. v. s. högadelns jordägendomsvälde. Ferdinand l, född 1861,

sedan 1887 furste af Bulgarien, son af framlidne prins August af Sachsen-Koburg-Gotha. Ferdinand, född 1865, tronföljare af Rumänien, sedan 1880 prins af Rumänien. ferm/, stark, djärf, snabb; /eté, fasthet, djärf-het, snabbhet, skicklighet. ferman, befallning, förordning af sultanen. ferment, jäsningsämne. Fernando Po, spansk ö i Guineaviken, Väst-Afrika. Ferriéres (uttalas: Färriär), by öster orn Paris; Rotschilds slott. Ferro, den minsta af Kanariska Öarne öfver hvilken den första meridianen förr brukade dragas. Ferry, Jules (uttalas: Sjyl Ferri), född 1832, fransk statsman, undervisningsminister 1879 — 82. Ministerpresident 1880—81 och 1883 — 85. Död 1898. fertil(itet), fruktbar(het), fruktsam(het). festina lente, skynda långsamt. festivitet, högtidlighet, feston, fläta eller ranka af blommor, löf, frukter eller dylikt. festum, fest; post festum, efter festen, för sent. fete/ (uttalas: fät), fest; /ra, fira. fetisen/, af gudabild, /ism, dyrkan af afgudabilder. feuilleton (uttalas: föjtån'g), berättelse- och krönikeafdelningen i en tidning, ej blott följetongen. fez, en tofsprydd, rund hufvudbonad, som bäres af greker, turkar och österländingar. fiacre (uttalas: fiaker), hyrvagn, droska. fial, en dekorativ spira öfver sträfpelarna i götiska kyrkor. fiasco, misslyckande. fiat justitia, pereat mundus, rättvisa må skipas, äfven om världen därigenom skulle gå under. [Ferdinand den I:s (1556—64) valspråk], fiat lux, varde ljus. fiber, tråd, tåga. fichu, (uttalas: fisjy), halsduk. fideikommiss/, stiftelse, hvarigenom en egendom förklaras oförytterlig och den ordning bestämmes, efter hvilken den skall ärfvas; /arie, arfvinge till eller innehafvare af sådan egendom. fidél/e (uttalas: fidäl), trogen; /itet, trohet, sorgfällighet. fides, trohet, trovärdighet; in fidem, till bestyrkande af trovärdigheten; bona fide, i god tro. Figaro, den mest kända Paristidningen, grundad 1853, organ för Frankrikes yppersta pennor, men utan konsekvent hållning: från början monarkisk, sedan republikansk, nu nationalistisk och antisemitisk ånyo med dragning åt monarkien. figur/, bild; /ant, /antska, balettdansör, balettdansös ; /era, afbilda, uppträda; retorisk figur, talprydnad. fik/tion, dikt inbillning, antagande; /tiv, inbillad, uppdiktad. filadelfi, broderskärlek; filadelfiska sällskap, ett slags välgörenhetsföreningar. filantrop/, människovän; /isk, människoälskande, välgörande. filatelist, frimärkssamlare. filharmoni, musikkärlek; filharmoniska sällskapet, en förening af musikvänner. filhellen, grekvän, benämning på hvar och en som understödde grekerna i deras frihetsstrid 1821—30. filigram, genombrutet guldsmedsarbete. filippik, angrepp i tal eller skrift, uppkalladt efter Demosthenes tal mot Filip af Macedonien. filipin, ett vad om, hvem som vid ett följande sammanträffande skall komma ihåg att först utropa »filipin». Filippinerna (efter Filip II af Spanien), stor ostindisk ögrupp, 300 t, kvkm., 7—8 mill. inv.,113 Filipstad -— flacon 114 länge under Spanien, som efter kriget 1898 mot en ersättning af 20 mill. dollars måste afträda dem till Förenta staterna. På hufvudön Luzon, större än Irland, hufvudstad: Manila; befolkningen: tagaler (malajer) och negritoer; uppror i Cavite 72, nya uppror sedan 96. Filipstad, bergstad i Värmland från början af 1600-talet; 1902: 3,600 invånare. filister, trångbröstad person, bräcka. filolog, språkforskare. filosof, tänkare. filtrera, sila, sikta. fimbulvinter, enligt nordiska mytologien den treårslånga vinter, som bebådar Asagudarnes och världens undergång. finans/er, förmögenhetsställning, statshushållning; /lag, riksstaten som i åtskilliga länder beslutes i lagform af riksförsamlingen d. v. s. icke kan bli föremål för gemensam omröstning mellan dess båda kamrar. findelhus, anstalt för tillvaratagandet af utsatta barn. fin de siècle (uttalas: fäng dö siäkl), sekelslutet och det därför karakteristiska. finess, finhet, noggrannhet, fingera, dikta, låtsa. finis, slut; finis coronat opus, änden kröner verket; finis Poloniae, det är slut med Polen! Det är förbi. Finland (på finska Suomi), ryskt storfurstendöme, omfattar nära 374 t. kvkm. med 2,650 tusen invånare ; under 600 år en del af Sverige, afträddes 1809 och är sedan dess en half suverän stat i dynastisk statsunion med Ryssland, hvars kejsare tillika är storfurste af Finland. Landets nominella författning är i det stora hela densamma som före skilsmässan från Sverige. Styrelsen utöfvas genom en generalguvernör — f. n. ryssen N. Bobrikoff — och en senat i Helsingfors (20 för tre år utnämnda medl.) med generalguvernören som ordförande. Den finska folkrepresentationen, landtdagen, sammanträder hvart 4:e år och är ännu delad på fyra stånd. I Petersburg finnes en förut finsk, numera rysk ministerstatssekreterare för Finland. — Vid ingången af 1300-talet var all bygd på östra kontinenten införlifvad med Sverige: Österlands stift och lagmansdöme. Redan efter frederna i Nystad 1721 och Åbo 1743 med åtföljande styckningar fanns ett ryskt Finland vid sidan af det svenska; och planer på en rysk öfverhöghet började uppgöras af missnöjda finnar (G. Sprengtporten, Anjala-männen). Det förut svenska Finland intogs af ryssarne 1808 (slaget vid Oravais); följande år sammankallade Alexander I landtdagen i Borgå, där Finland »upphöjdes bland nationernas antal» och förenades under tsarernas spira genom freden i Fredrikshamn; 1811

lades äfven det förut med Ryssland förenade Käksholms (Viborgs) län till storfurstendömet. Efter Nikolai I:s reaktionära regemente vidtog under Alexander II Finlands konstitutionella æra med den första lagliga landtdagen (1863), landt- dagsordning m. m. Men samtidigt upplagade den häftiga språk- och rasfejden (kulturkampen) mellan svekomaner (den gamla svenska odlingens anhängare) och fennomaner (ifrarne för finska språket och nationaliteten). Emellertid började ryska regeringskretsar och den ryska nationella folk-meningen påverkad af slavofilbladen, att ifrågasätta den privilegierade finska statsfrihetens berättigande, och 3890 mattades de första huggen mot Finlands autonomi. Alexander III:s (död 1894) efterträdare Nikolaus II förmåddes af det ryska ytterlighetspartiet att underteckna rikslags-manifestet af den 15 (3:e) febr. 1899, en statskupp, hvarigenom med åsidosättande af den besvurna författningen alla ärenden, »som beröra allmänna riksintressen eller sammanhöra ined kejsarrikets lagstiftning» — det har i praktiken visat sig gälla äfven rent finska angelägenheter — undandragas finska landtdagen. Manifestets promulgering af senaten väckte opposition, men inga protester eller petitioner hjälpte. Det med rikslagsmanifestet inledda systemet har sedan tillämpats på skilda områden: ryska språket har påbjudits som officiellt språk i senaten och ämbetsverken, alla oppositionella tidningar ha indragits,, yttrande-, förenings- och församlingsfriheten har kringskurits, flera högre ämbeten ha beklädts med ryssar, och rysk polis har införts, den finska militären har ersatts med rysk o. s. v. Finska senaten, den »inhemska regeringen» i Helsingfors; regeringskonseljen af 1809 i Åbo-erhöll 1816 benämningen »Kejserliga senaten för Finland» och flyttades 1819 till Helsingfors; räknar 20 medlemmar, utsedda af kejsaren-storfursten för 3 år i sänder; delad i 1) justitiedepartementet och 2) ekonomidepartementet, bestående af civil-, finans-, kammar-, militie-, ecklesiastik- och jordbruksexpeditionerna; nytt reglemente 1892; ordförande: generalguvernören. Finsk tidskrift, Helsingfors, månadsskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik, startad 1876. finsk-ugriska folk, räknas till den mongoliska (gula) rasen, omkring 16 mill., omfatta: finnar, lappar, kareler, liver, ester, magyarer m.fl. fint, knep. Firenze, se Florens. firmament, himlafäste, himlahvalf. firman, (se ferman). fix/, fast; /era, bestämma, se fast och skarpt på någon; fixstjärna, egentligen »fast sjärna i motsats till planeterna, hvilkas rörelse är lättare att iakttaga. Fitz Maurice, lord Edmond Georges (uttalas: lård Edmond Djårdj Mårris Fitz), född 1846, engelsk politiker, radikal oppositionell medlem af engelska underhuset. Fiume, fristad och frihamn i Ungern vid Adriatiska hafvet. five o'clock tea (uttalas: fäjf åklåek ti), té klockan fem, vanlig engelsk tétid. fjord, smal hafsvik. flacon (uttalas flakång), flaska.115 flagellum — fossilier 116 fiagell/um, gissel; /era, gissla; /ant, självgisslare. flagiolet (uttalas: flasjålé), ett slags flöjt. flagrant, ögonskenlig; in flagranti, på bar gärning. flambau (uttalas: flangbå), fackla, flandrisk kärlek, gycklande trolös kärlek. flan/era, drifva omkring på gatorna; /ör, dagdrifvare. flank/, sida; /era, betäcka från sidan; /onåd, sidostöt. flatter/a, smickra; /i, smiker; flattör, smickrare. flau, utan efterfrågan; dålig omsättning. flegma/, tröghet; /tisk, trög. Fleury. Emile Felix, (uttalas: Emil Felix Flöri), född 1815; Napoleon den III:s adjutant; sändebud i Petersburg 1869—70; död 1884. flibustier (uttalas: flibystie), fribytare, sjöröfvare. Fliegende Blätter, tysk skämttidning/ utan politisk tendens, grundad 1844 i München. flirt/ (uttalas: flört), lätt kurtis; /a, kurtisera och kurtiseras. Floquet (uttalas: flåké), Charles Thomas, född 1828, motståndare till Napoleon III; deputeradekammarens president 1889 — 93; död 1896. flor/, blomning, välstånd, tunn slöja; /era, blomstra; /a, blomstergudinnan, växtvärlden; /ilegium, blomstersamling. florett, fäktvärja. Florens, hufvudstad i storhertigdömet Toscana i Nord Italien; 1865—71 hufvudstad i konungariket Italien; under Medeltiden blomstrande republik, härd för konst och vetenskap; nu besökt för sina konstskatter. floskel fras, grannlåt i tal och skrift. flott, flytande, frikostigt. flottilj, liten flotta, eskader. Flourens, Emile, (uttalas: Emil Flurang), född 1841; Frankrikes utrikesminister 1886—88. fluidum, flytande ämne, vätska. fluktu/era, svalla, växla; /ation, svallning, växling. flux de bouche (uttalas: fly do busch), ordflöde, talträngdhet. focus, brännpunkt. Fogazzåro, Antonio, italiensk skald och romanförfattare, född 1842. Fois de chantilhomme (uttalas: fåa dö sjangtijåmm), på heder och tro. folio, bok i arkstorlek; foliant. Folkestone, engelsk badort i grefskapet Kent. Folketinget, danska riksdagens andra kammare. Folkriksdag kallades de stora rösträttsmötena i Stockholm 1893 och 1896, hvilkas ombud utsetts genom allmänna val. folklore, vetenskapen om folkets lif och primitiva föreställningssätt. Folkpartiet, politisk sammanslutning af frisinnade medlemmar i andra kammaren, stiftadt 29 april 1895 (32 medlemmar) efter det att Gamla Landtmannapartiet uppgått i det Nya, uppgick 1900 i Liberala Samlingspartiet. fond (uttalas: fång), bakgrund, botten, kassa; au fond (uttalas: å fång), i grund och

botten. fonetik, läran om språkljuden och människorösten; /tisk, som afser språkljuden. fonograf, en af Edison uppfunnen apparat för magasinering och härmning af tal, sång och musik. fontaine (uttalas: fångtän), springbrunn, vattenkonst. Fontainbleau (uttalas: Fångtänblå), slott och stad i Frankrike. Fontana di Trevi, en brunn i Rom, hvars vatten påstås väcka evig längtan till Rom. Forbes, Archibald, född 1838, krigskorrespondent till engelska tidningen Daily News (uttalas: déli Njus), berömd för sina skildringar, särskildt från fransk-tyska kriget, död 1900. force/ (uttalas: fårs), kraft, tvång; /ra, tvinga, påskynda; force de chose (uttalas: fårs dö schås), omständigheternas tvång; par force, med våld; force majeur (uttalas: fårs masjör), tvingande omständigheter. Forckenbeck, Max von, född 1821, tysk poliker, öfverborgmästare i Berlin och president i riksdagen. foreign office (uttalas: fårren åffis), utrikesdepartement. for ever (uttalas: får ävr), för alltid. forma, gestalt; pro forma, för syns skull; in amplissima forma, i yppersta form; formalist, en som mest fäster sig vid formen; formalitet, antaget bruk; formation, daning, gestaltning, bildning (af ett jordlager); formell, som angår det yttre. formidabel, fruktansvärd. Formosa, ö på sydöstra kusten af Kina, tillhör Japan efter freden i Simonoseki 1895. Forsberg, Nils, född 1841, historie-, genre- och porträttmålare (bl. arbeten: »En hjältes död», »Gustaf Adolf vid Lützen»), bosatt i Paris sedan 1867. Forsell, Hans, född 1843, historiker och politiker; finansminister 1875—80, president i kammarkollegium från 1880, medlem af första kammaren 79—97. Byråkratliberal. Vältalare. Död 1901. Forsslund, Karl Erik, skönlitterär författare, född 1872. (Bl. arbeten: »Skog», »Storgården». fort, fäste, fästning, skans. forte, starkt; fortissimo, mycket starkt. fortes fortuna adjuvat, lyckan står dem djärfvom bi. fortifikation, fästningsverk, befästningskonst. fortiter in re, suaviter in modo, starkt i sak, mildt i sättet, Fortuna, lyckans gudinna. forum, torg, rättegångställe, domstol. forum privilegiatum, domstol för privilegierade, såsom hofrätten i vissa fall för svenska adelsmän. foyer (uttalas: fåajé), konversationsrum på en teater. fosforescéns, ljusglans utan värme hos vissa kroppar. fossilier, förstenade lämningar efter fornvärldens djur och växter.117 Fosterländska förbundet — Free church 118 Fosterländska förbundet, en protektionistisk och högkonservativ svensk politisk förening med hufvudsäte i Stockholm och filialer i landsorten, stiftad 1893. fototyp i, ljustryck. Fourth party (uttalas: Fårth parti), 1880—85 ett ultra konservativt parti i engelska underhuset under ledning af lord Churchil (uttalas: T j ört j ill). fragment/, brottstycke, frånskildt stycke; /arisk, afbruten, osammanhängande. fraktion, grupp, parti. frakturstil, svensk eller tysk boktryckarstil till skillnad från antiqua, den latinska stilen. francaise (uttalas: frangsäs), en dans. Fran'ciskanerorden, den äldsta och ännu mest utbredda tiggarmunksorden, grundad 1208 af Franciscus af Assisi. franco, utan postbefordringskostnad. franctireur (uttalas: frangtirör), friskytt. frankera, åsätta frimärke. Frankfurt am Main, stad i Preussen, efter 1562 kröningsstad för de tyska kejsarne, efter 1815 säte för förbundsdagen, 1848—49 för den tyska nationalförsamlingen, 1871 fredsslut mellan Tyskland och Frankrike. Frankfurt an der Oder, hufvudstad i provinsen Brandenburg. Frankrike, folkmängd 38,750,000. Nuvarande president sedan 1899: Emile Loubet (uttalas: Emil Lubé), ministerpresident: Waldeck Rousseau (Russå), som 1902 efterträddes af Combes (uttalas: Kångb). Parlamentet består af två kamrar: senaten (300 medl. valda för nio år) och deputerade kammaren (584 medl. valda för fyra år). Presidenten väljes för sju år i sänder af bägge kamrarna, som härför sammanträda till »nationalförsamling». — De senaste presidenterna ha varit: Sadi Carnot (mördad 94), Casimir Perier (afsade sig 95), Felix Faure (död 99) och nuvarande presidenten Emile Loubet, född 1838, vald 99. — Utom det till Frankrike närmast hörande Algeriet (cirka 800 t. kvkm., 43/4 mill. inv.), förvaltadt liksom de franska departementen, lyda under detsamma kolonier och skyddsstater i alla världsdelar, beräknade ända till öfver 8 mill. kvkm. med 40 h 50 mill. inv. Dess viktigaste biländer äro: Madagaskar, Tunis, Annam och Tongking. Frans Josef l, kejsare af Österrike, född 1830, kejsare efter 1848. Under hans regeringstid förlorades 1859 Lombardiet och 1866 Yenezien, infördes 1861 konstitutionell författning, ingicks 1867 öfverenskommelse (Ausgleich) med Ungarn och 1879 alliansen med Tyskland. Förmäld 1854 med Elisabet af Bayern, som mördades af en anarkist 1898. Fransk-tyska kriget, 1870—71, hvarigenom Tyskland tillägnade sig Elsass-Lothringen. Franska Guayana (= Cayenne), för sitt mor elände klimat fruktadt koloniområde vid kusten af Sydamerika, öster om den nederländska delen af Guayana, 79 t. kvkm., 30 t. inv., däraf några tusen straffångar. Franska Guinea, sedan 1891 benämning på alla franska besittningar på Afrikas västkust mellan portugisiska Guinea och det brittiska Lagos: Ri-viéres de Sud, besittningar å Elfenbenskusten och vid Beninviken m. m. Franska Indien, de fem franska områdena i engelska Indien (Pondicherri,

Tschandarnagar, Ka-rikal, Mahé, Yanaon). Franska Indo-Kina, de sedan 1888 under enhetlig förvaltning stående länderna, Kotschinchina, Kambodscha, Anam och Tonkin i bortre Indien, hufvudstad Saigon (uttalas: sägong). Franska Kongo, området mellan högra Kongostranden och Ekvatorn. franska revolutionen = 1789 års revolution i Frankrike. Franska Schweiz, vestra delen af Schweiz, där det talas öfvervägande franska. Franska Sudan, franska besittningen öster om Senegambien i nordvästra Afrika. Franska Västafrika, området på Afrikas västkust till Timbuktu i nordost. Franska Västindien: öarna Guadeloupe, Mai tinique, S:t Barthélemy m. fl. bland Små Antillerna, med 400 t. inv. fraternisera, umgås som bröder. Frauenhoferska linjer, de mörka linjerna i söl ljusets spektrum, upptäckta af Frauenhafer 1814. fraus, list; pia fraus, fromt bedrägeri. Fray BentOS (uttalas: Fre Bentos), stad i Uruguay, Sydamerika; köttextraktfabrikation. Fredensborg, slott på Seeland, danska kungafamiljens residens under en del af året, Fredericia (till 1664 Fredriksodde, befäst dansk stad i sydöstra Jylland, vid Lilla balt; dansk seger 1849, fästningen utrymd 64. Frederikshald. stad i sydöstliga Norge, vid Idefjord, 11 t. Frederikshavn (förut Fladstrand), stad i norra Jylland; nödhamn, öfverfartsort till Göteborg. Frederiksstad (efter Fredrik II af Danmark), stad i sydöstliga Norge, vid Glommens mynning, Norges största trävtskeppningsort. Frederikssten, nära Frederikshald, f. d. gräns-fästning mot Sverige; belägrad af Karl XII, som här stupade 1718. Fredholm, Johan Henrik Gotthard, född 1838, ingeniör, skatte- och socialpolitiker, riksdagsman 1885 — 87 och från 91. Finans- och socialpolit. förf. Fredrik, kronprins af Danmark, född 1843, förmäld med Karl XY:s dotter Louise. Fredriks, Wladimir Borisowitsch, född 1838, sedan 1896 chef för den ryska hofförvaltningen. Fredrikshamn (finska: Hamina), kuststad i södra Finland, där 1809 slöts den fred, hvarigenom Sverige afträdde sina finska län till Ryssland. Fredriksson, Gustaf, född 1832, skådespelare, resonnörsrollor (grefve Rysqpr i »Allt för Fosterlandet», Trast-Saarberg i »Ära»). Free Church (uttalas: fri tschörtsch), en skotsk protestantisk församling, som 1843 lösryckte sig från högkyrkan.119 fregatt — förbundsstat 120 fregatt, tremastadt örlogsfartyg. Frege-Weltzien, Arnold Waldemar von, född 1848, tysk agrarpolitiker. freie Bühne. beteckniDg på en del tyska föreningar med syfte att efter föredöme af franska »théâtre libre» föra fram moderna skådespel utan hänsyn till vinst och censur. Freiland, en social framtidsskildring af Teodor Hertzka. frenologi, läran om själsförmogenheternas lokalisering i hjärnan och deras framträdande i hufvudskålens form. Friedrichsruhe, by i Syd-Schleswig, furst Bismarcks slott och mausoleum. Fries, Thore, född 1832, professor i botanik i Uppsala 77—99. Vetenskaplig förf.; Samuel, född 1867, frisinnad och vetenskapligt bildad teolog, komminister i Nicolai församling i Stockholm, teologisk författare. Friesen, Carl von, född 1846, rektor vid Södermalms läroverk i Stockholm, ledamot af första kammaren från 1896. Framstående skolman. Ecklesiastikminister 1902; Sixten von, född 1847, den förres broder, skolman, politiker, bankofullmäktig, led. af andra kam. sedan 1887, det 1900 bildade Liberala Samlingspartiets främste man. frihamn., afskildt hamnområde, dit varor få tullfritt införas, uppläggas för bearbetning, om-packas och åter utföras till utrikes ort (men ej tullfritt befordras in i landet). fri konservativa partiet, moderatkonservativt parti i preussiska landtdagen, motsvarar i tyska riksdagen det s. k. tyska rikspartiet, friktion, gnidning. Frisinnade landsföreningen, en politisk organisation med demokratiskt program, stiftad 22 febr. 1902 och bestående af lokala föreningar, som samverka genom ett förtroenderåd på 20 personer. Frisinnade partiet (i Tyskland) uppstod 1880 ur iiationalliberala partiet med syfte att bekämpa Bismarks skatte- och tullpolitik. 1893 delades partiet i två fraktioner: Frisinnade föreningen under Rickerts ledning och Frisinnade folkpartiet till vänster under Eugen Rihters ledning. frivol/, lättsinnig, slipprig; /itet, lättsinne, slipp-righet. f rö måg e (uttalas: fråmasch), ost. from SOUndS to things (uttalas: fråmm sauncls to sings), från ord till handling. fronde (uttalas: frångd), slunga, ett adligt oppositionsparti i Frankrike under Ludvig den XIV; frondeur (uttalas: frångdÖr), oppositionsman. front, panna, framsida, första ledet; frontespis, framsidan af en byggnad. frottera, gnida, bädda. frugal, måttlig, enkel. fruktifikafion. föredning. frygisk mössa, toppmössa med framåtlutad spets, ett slags republikansk hufvudbonad, revolutionstecken. Fryne, en beryktad sköka i Athen, lättsinnig kvinna i allmänhet. Fryxell, Anders, född 1795, kontraktsprost, professor, historiker. (»Berättelser ur svenska historien».) Död 1881; Eva, född 1829, författarinna i sociala frågor, litteraturkritiker. Fröding, Gustaf, född 1860, skald (»Guitarr och dragharnionika», »Nya dikter», »Stänk och flikar»). fuga, egentligen flykt, flerstämmigt tonstycke med upprepningar. fugit irreparabile tempus, tiden flyr oåterkalleligt^ fuimus Troé's, vi hafva varit Trojaner, d. v. s. det är ute med oss.

full dress, full högtidsdräkt. Funcal, hufvudstad på portugisiska ön Madeira. fundament, grund, grundval. funébre (uttalas: fynäbr), som har afseende på likbegängelse^ M ar C h e funébre, sorgmarsch. fungera, utöfva, tjänstgöra. funktion, förrättning; funktionär, den som utför, förrättar något. Funke, Alois, född 1835, Österrikisk politiker, de tyska partiernas skiljeman under förhandlingarna med regeringen och Tschecherna 1899— 1900. funt, dopkärl. furie, kvinnlig plågoande i underjorden, enligt den grekiska mytologien; rasande kvinna i allmänhet. furioso, häftigt, vildt. furore, bifall, uppseende. Furstenbergska galleriet i Göteborg, bildadt af grosshandlaren Pontus Furstenberg, född 1827, död 1902, är Sveriges största enskilda galleri af modärn konst, numera införlifvadt med Göteborgs museum. Futschu, hufvudstad i kinesiska provinsen FU Kian; traktathamn med stor téexport, Fyen, en af de danska öarna. fy lax, väktare; skämtsamt: upprymd. Fylgia, kvinnlig skyddsande, enligt den nordiska mytologien. fysik, naturlära, kroppsbeskaffenhet. fysisk, naturlig, kroppslig. fysiologi, läran om lifsföreteelserna. fysionomi, ansikte, utseende. fytolith, förstenad växt. fytoglyf. sten med växtafbildning. föhn, en ohälsosam sydlig vårvind i Schweiz, vid snösmältningstiden. Fåhraeus, Olga, född Björkegren 1857, tragisk skådespelerska (bl. roller: Regina von Emmeritz, Antigone, Tatjana i »Furstinnan Gogol), lämnade teatern 1887. Färöarna (= Färöarna), för sin fårafvel bekant dansk öflock (17 bebodda öar) i Atlanten mellan Skottland och Island, med ett ytinnehåll af 1,333 kvkm. och (år 1901) 15,231 inv., hvaraf 1,650 i hst. Thorshavn; ha ett eget lagting (april 1854). förbundsstat, en förening mellan två eller flere halfsuveräna stater, hvilka tillsammantagna inneha suveränitet, ex. Schweiz, Förenta staterna, Canada.121. Förenta staterna —- garde Ofta nyttjas detta ord äfven = statsförbund, hvilket egentligen är en sammanslutning mellan erkända suveräna stater, ehuru visserligen en del inskränkningar i dessas själfständighet nödvändig-.gjorts genom föreningen, såsom Sverige-Norge, Österrike-Ungern, Tyska rikets stater. Förenta staterna (United States of America), Nordamerikas förenta stater, federativ republik (förbundsstat), bildad af 45 stater, l förbundsdistrikt och 5 territorier, mellan de brittiska besittningarna i norr och Mexiko i söder; omfatta öfver 9 mill. kvkm. med 78 mill. inv. Unionens hufvudstad Washington, största staden New York-Brooklyn (efter 1897 kallad Greater N. Y.), som räknar öfver 33/4 mill. inv. — Lagstiftningen och 'beskattningsrätten utöfvas af en. kongress på två kamrar: senaten (90 medl. valda för 6 år) och deputeradekammaren eller representanternas hus (357 folkvalda medl. utsedda för 2 år). Republikens president utses för 4 år af särskilda valmän (f. n. 447) och kan efter periodens slut omväljas. De enskilda staternas författning och förvaltning i öfverensstämmelse med förbundets. Nuvarande president, efter den 1901 mördade Mac Kinley, är Theodore Roosevelt, född 1858. — Unionen räknar sin tillvaro från Själfständighetsförklaringen mot England 4 juli 1776; inbördeskrig 1861—65, som slutade med seger för nordstaterna; 93 Mc Kinley-billen; 98 införlifvades Sandwichsöarna (Havaji) med U. S. A.; s. å. krig med Spanien samt annektering af Kuba (amerikansk öfverhöghet), Puertorico och Filippinerna. I de olika världsdelarna inalles 450 t. kvkm. biland med 11 mill. inv. G. Gaebel, Otto, född 1837, president i det tyska riksförsäkringsverket. Gaé'ta, italiensk stad och fästning. gage (uttalas: gasch), lön, sold. Gaia (latin: Gaaa), jordens gudinna enligt den grekiska mytologien. gala, högtidsdräkt. galantüömo, det italienska uttrycket för det engelska gentleman, belefvad, galant; Victor Emanuels vanliga benämning af det italienska folket: »il re galantüömo». Galatea, enligt den grekiska mytologien en hafsnymf, som älskades af Polyfem, men själf gynnade en son af Pan, vid namn Akis. Galatz. stad vid Donau, säte för Donau-kom-mittéen. galder, en trolldoms- eller besvärjelsesång, som användes af de nordiska hexmästarne och troll-packorna. galeas, ett fartyg, med tvenne master, af hvilka endast den främsta har råtackling. galeote, ett större fartyg, tackladt som galeas. galer, ett örlogsfartyg med tre korta master, hvilket fortskaffades dels medelst stora råsegel och dels genom att ros af slafvar eller straffångar, som fastlänkats vid tofterna. galgenfrist, uppskof med galgen för en lif dömd eller i allmänhet med något obehagligt, som ej kan undgås. galion, stort spanskt skepp. Gallén, Axel, finsk målare, f. 1865, impressio-nist och symbolist (finska landtlif sbilder, scener ur Kalevala). gallicism, fransk språkegenhet, Gallien, det forna namnet på Frankrike efter gallerna, dess gamla inbyggare. Gallieri, Josef Simon, född 1849, fransk general, generalguvernör på Madagaskar. Gallifet (uttalas: Gallifé), Gaston Alexandre, markis af, född 1830, fransk general och politiker. Utmärkte sig särskildt vi Sedan. Undertryckte 1871 Pariskommunen. 1899—1900 krigsminister efter Dreyfusaffären. gallimathias, meningslöst prat. gallion, starkare segelfartyg under medeltiden. gallon (uttalas: gälln), engelskt rymdmått, 4,47 1. galon, band, väft af guld eller Silfvertråd. galopp,

ett slags hastig dans. En hästs fyrsprång. galvanisera, utsätta en kropp för inflytelse af beröringselektricitet. galvanoplastik, konsten att medelst galvanism förgylla eller försilfra, frambringa aftryck eller dylikt, " Gambetta, fransk statsman, född 1838, motståndare till det andra kejsardömet, 1870—71 ledare af regeringsdelegationen i Tours och Bordeaux (uttalas: Tur och Bårdå), organisatör af det yttersta motståndet mot tyskarna, senare själen i revanchpolitiken, 1881 — 82 premierminister, död 1882. Gambrinus. en till sagotiden hörande tysk konung, som skulle ha uppfunnit konsten att brygga öl. gamin (uttalas: gamäng), tjufpojke, gatpojke. gants de Suéde (uttalas: gäng dö sväd), ett slags mjuka glanslösa handskar. ganymed, kypare: (Ganymedes var enligt grekiska mytologien Jupiters munskänk). garant, borgesman, löftesman. garcon (uttalas: garsång), gosse, lärling, betjänt, uppassare, expedit. garde, skyddsvakt, regemente eller trupp, som har till uppgift att skydda en regent, 121. Förenta staterna —- garde Ofta nyttjas detta ord äfven = statsförbund, hvilket egentligen är en sammanslutning mellan erkända suveräna stater, ehuru visserligen en del inskränkningar i dessas självständighet nödvändig-.gjorts genom föreningen, såsom Sverige-Norge, Österrike-Ungern, Tyska rikets stater. Förenta staterna (United States of America), Nordamerikas förenta stater, federativ republik (förbundsstat), bildad af 45 stater, l förbundsdistrikt och 5 territorier, mellan de brittiska besittningarna i norr och Mexiko i söder; omfatta öfver 9 mill. kvkm. med 78 mill. inv. Unionens hufvudstad Washington, största staden New York-Brooklyn (efter 1897 kallad Greater N. Y.), som räknar öfver 33/4 mill. inv. — Lagstiftningen och 'beskattningsrätten utöfvas af en. kongress på två kamrar: senaten (90 medl. valda för 6 år) och deputeradekammaren eller representanternas hus (357 folkvalda medl. utsedda för 2 år). Republikens president utses för 4 år af särskilda valmän (f. n. 447) och kan efter periodens slut omväljas. De enskilda staternas författning och förvaltning i öfverensstämmelse med förbundets. Nuvarande president, efter den 1901 mördade Mac Kinley, är Theodore Roosevelt, född 1858. — Unionen räknar sin tillvaro från Självständighetsförklaringen mot England 4 juli 1776; inbördeskrig 1861—65, som slutade med seger för nordstaterna; 93 Mc Kinley-billen; 98 införlifvades Sandwichsöarna (Havaji) med U. S. A.; s. å. krig med Spanien samt annektering af Kuba (amerikansk öfverhöghet), Puertorico och Filippinerna. I de olika världsdelarna inalles 450 t. kvkm. biland med 11 mill. inv. G. Gaebel, Otto, född 1837, president i det tyska riksförsäkringsverket. Gaé'ta, italiensk stad och fästning. gage (uttalas: gasch), lön, sold. Gaia (latin: Gaaa), jordens gudinna enligt den grekiska mytologien. gala, högtidsdräkt. galantüömo, det italienska uttrycket för det engelska gentleman, belefvad, galant; Victor Emanuels vanliga benämning af det italienska folket: »il re galantüömo». Galatea, enligt den grekiska mytologien en hafsnymf, som älskades af Polyfem, men själf gynnade en son af Pan, vid namn Akis. Galatz. stad vid Donau, säte för Donau-kom-mittéen. galder, en trolldoms- eller besvärjelsesång, som användes af de nordiska hexmästarne och troll-packorna. galeas, ett fartyg, med tvenne master, af hvilka endast den främsta har råtackling. galeote, ett större fartyg, tackladt som galeas. galer, ett örlogsfartyg med tre korta master, hvilket fortskaffades dels medelst stora råsegel och dels genom att ros af slafvar eller straffångar, som fastlänkats vid tofterna. galgenfrist, uppskof med galgen för en lif dömd eller i allmänhet med något obehagligt, som ej kan undgås. galion, stort spanskt skepp. Gallén, Axel, finsk målare, f. 1865, impressio-nist och symbolist (finska landtlif sbilder, scener ur Kalevala). gallicism, fransk språkegenhet, Gallien, det forna namnet på Frankrike efter gallerna, dess gamla inbyggare. Gallieri, Josef Simon, född 1849, fransk general, generalguvernör på Madagaskar. Gallifet (uttalas: Gallifé), Gaston Alexandre, markis af, född 1830, fransk general och politiker. Utmärkte sig särskildt vi Sedan. Undertryckte 1871 Pariskommunen. 1899—1900 krigsminister efter Dreyfusaffären. gallimathias, meningslöst prat. gallion, starkare segelfartyg under medeltiden. gallon (uttalas: gälln), engelskt rymdmått, 4,47 1. galon, band, väft af guld eller Silfvertråd. galopp, ett slags hastig dans. En hästs fyrsprång. galvanisera, utsätta en kropp för inflytelse af beröringselektricitet. galvanoplastik, konsten att medelst galvanism förgylla eller försilfra, frambringa aftryck eller dylikt, " Gambetta, fransk statsman, född 1838, motståndare till det andra kejsardömet, 1870—71 ledare af regeringsdelegationen i Tours och Bordeaux (uttalas: Tur och Bårdå), organisatör af det yttersta motståndet mot tyskarna, senare själen i revanchpolitiken, 1881 — 82 premierminister, död 1882. Gambrinus. en till sagotiden hörande tysk konung, som skulle ha uppfunnit konsten att brygga öl. gamin (uttalas: gamäng), tjufpojke, gatpojke. gants de Suéde (uttalas: gäng dö sväd), ett slags mjuka glanslösa handskar. ganymed, kypare: (Ganymedes var enligt grekiska mytologien Jupiters munskänk). garant, borgesman, löftesman. garcon (uttalas: garsång), gosse, lärling, betjänt, uppassare,

expedit. garde, skyddsvakt, regemente eller trupp, som har till uppgift att skydda en regent,123 garderobiére — Georg I 124 garderobiére ('uttalas: garderobiär), ett fruntimmer, som har tillsyn öfver klädesförrådet. Garfield, James Abraham, född 1831, president i Förenta staterna 1881, mördad 1891 af Guiteau (uttalas: gitå, hårdt g). Garibaldi, Giuseppe, född 1807, ledare af det italienska befrielsekriget mot österrikarne, fransmännen och de påfliga trupperna. Död 1882. garnityr, infattning, prydnad på en klädning. garrottera, strypa, sätta en kafle i rummen på någon. Gartenlaube, tysk illustrerad veckotidskrift, utgifven i Leipzig, grundad 1853. g art n 6 r, trädgårdsmästare. gascognare. invånare i landskapet Gascogne (uttalas: gaskonj) i Frankrike; storskrytare, skräf-lare; gascognade, skräfyel. Gastein, badort i Österrike; fördrag mellan Österrike och Preussen 1865. gastera, gifva gästroller. gastronomi, kokkonst, Gatschl'na. kejserligt lustslott väster orn Petersburg. gått. smal öppning af ett sund, en vik eller ett inlopp, afloppsrör på sidan af ett fartyg. gauchos, inbyggare i länderna omkring La Platafloden i Sydamerika, skickliga ryttare. Gaulois (uttalas: gålåa), en Paristidning, grundad 1866 som organ för Oléanisterna. Gautsch, von Frän ken th u rm, Paul, friherre, född 1861, österrikisk politiker och minister. gazette, tidning. Geffeken, Friedrich Heinrich, tysk rättslärd, död 1896.' Gefion, kyskhetens gudinna i den nordiska gudasagan. Gefle, sjöstad i Gestrikland från 1400-talet, 30,000 inv'. Gegenwarth, tysk tidskrift for politik, konst och offentliga angelägenheter, grundad 1872 af Paul Lindau. Gehenna, en dal nära Jerusalem, före israeliternas ankomst helgad åt af guden Moloch; afgrund, helvete. Geijerstam, Gustaf af, född 1858, litterär ledare af Gernandtska bokförlaget, författare (bl. arbeten: Erik Grane, Medusas hufvud, Boken orn Lillebror); Karl af, född 1860, ingeniör, författare i sociala och nationalekonomiska ämnen samt af vetenskapliga undersökningar om teosofi och spiritism; död 1899, den förres bror. geirs-Odd, spjutudd, ristning med spjutudd, brukades af nordborna för att komma till Vallhall — sotdöden förde till helvetet. Geiser, en varm springkälla på Island. Gellerstedt, Albert Theodor, professor i arkitektur, öfverintendent, målare och skald, född 1836. Gellivare, Genberg, Anton, landskapsmålare (Norrlands-motiv), född 1862. gendarm (uttalas: sjangdarm), polis; /eri, militäriskt organiserad, landt-(polis). genealogi, släktregister. generositet (uttalas: sjeneråsitet), frikostighet. general/, befälhafvare öfver en arméfördelning; /issimus, öfverbefälhafvare; /intendent, högsta chef för intendenturen, d. v. s. arméns förråd af vapen, kläder och mat; /direktör, högste chef för ett ämbetsverk; /prokurator, allmän åklagare vid ofverdomstolarna i Frankrike; /stab, består af de officerare, som ha högsta ledningen af en här; /["tet, består af generalerna, generallöjtnanterna och generalmajorerna; /repetition, sista profvet före en offentlig scenisk framställning. generation, släktled. generell (uttalas: sjenerell), allmängiltig. gene/sis, ursprung, skapelse, benämningen på I Mose bok; /tisk, som angår härledningen, ursprunget. genre/ (uttalas: sjangr), släkte, slag, art; /målning, framställning af djur, husgerådssaker, frukter o. s. v. Geneve (på tyska: Genf), kanton och stad i Schweiz. Genévkonventionen, den 1864 i Geneve afslutade, 1899 i Haag reviderade mellanfolkliga öfver-enskommelsen om humanare krigföring och skydd för de sårade. Upphofsman Henry Dunant (uttalas: angri Dynang). Gent, stad i Belgien. gentleman (uttalas: gentiman), det engelska uttrycket för en hederlig och belefvad man. Genoveva, 1) Paris' skyddshelgon, död 512, berömd för sin spådomsgåfva och sin välgörenhet; 2) G. af Brabant, en tysk sagogestalt från 700-talet, hvilken, förskjuten af sin gemål, falzgrefven Sigfrid, tillbragte sex år i vildmarken med sin under tiden födde son. Genua, italiensk hamnstad. genuin, verklig, äkta. genus, släkte, kön; genus irritabile vatutn. skaldernas känsliga släkte. geocentrisk, som har afseende på jordens medelpunkt. geodetisk. som rör fältmätningskonst, eller landtmäteri, geodesi. geofysik, läran om jordens inre och dess fysiska företeelser. geognosi, läran om bergens och jordytans lager. geogoni, läran om jordklotets daning och tillkomst. geografi, framställning af jordens yttre företeelser. geologi, läran om jordklotets form, beståndsdelar och bildningsperioder, således omfattande både geofysik, geognosi och geogoni. geometri, läran om företeelser med utsträckning i rummet. Georg, hertig af Cornwall och York, född 1865, engelsk tronföljare, son af konung Edward VII, förmäld med Victoria Mary, hans aflidne broders trolofvade. Georg l, konung af Grekland, född 1845, son af konung Kristian den IX i Danmark, regerar125 Georg — Goos sedan 1863, förmäld sedan 1867 med ryska storfurstinnan Olga. Georg, prins af Grekland, född 1869, sedan 1898 generalguvernör på Kreta. georgin, Dalia. gerant, affärsföreståndare. Gerd, enligt fornordiska gudasagan jätten Gymers fagra dotter; äfven en sinnebild af norrskenet. german/, medlem af den folkstam, till hvilken tyskar och skandinaver höra; /ism, tysk språkegenhet. Germany (uttalas: djörmani), det engelska namnet på Tyskland; made (uttalas: med) in

Germany, tillverkad i Tyskland. gesandt, diplomatiskt sändebud. gesims, murkrans på en byggnad. gest/e (uttalas: sjest), åtbörd; /ikulera, göra åtbörder; /ikulation, känslors uttryckande genom åtbörder. Geysir, se Geiser. g h ett O, judekvarter; särskildt i Rom. ghibeiiner, ett politiskt, kejserlikt sinnadt parti i Italien under medeltiden. giallarhornet, åsaguden Heymdals basun, med hvilken han kallar åsagudarna till strids mot de onda makterna. giaur (uttalas: djaur), turkiskt öknamn på kättare, d. v. s. i eke-muhammedaner. Gibraltar, sedan 1704 engelsk fästning på Europas sydspets. Giers, Nikolaus Karlowitsch von, född 1820, rysk utrikesminister 1882—95, död 1895. gigg, tvåhjulig enspännare. gin, ett slags brännvin. Giolitti. Giovanni, född 1844, frisinnad italiensk statsman, motståndare till Crispi, italiensk ministerpresident 1892—93, inrikesminister sedan 1901. giraff, ett i Afrika lefvande djur af hjortsläktet med lång hals. giro/, penningomlopp, skriftlig öfverlåtelse af en växel, endossement (uttalas: angdossemang); /bank, penninginrättning, där insättningar göras på upp- och afskrifning (girokonto); girant, den, som öfverlåter (girerar) en växel på en annan (girat). gironde (uttalas: sjirångd), de moderatas parti under 1789 års franska revolution. Gjedser, dansk hamn på ön Falster, ångfärje-förbindelse med Warnemünde på tyska sidan. Gladstone (uttalas: Gl'ädstån), William Ewart, född 1809, engelsk statsman, premiärminister 1868 —74, 80—85, 92—94; död 1898, jämte Bismarck sin tids mest betydande statsman, konservativ i sin ungdom, sedan liberal, ingrep han reformerande på samhällslifvets alla områden, genomförde 1885 års rösträttsreform, men lyckades ej bereda Irland självstyrelse. gladiator, betalda yrkesfäktare, som uppträdde på de gamla romarnas skådebanor i de s. k. gladiatorsspelen. Glasgow (uttalas: Gläsgå), Skottlands största fabriksstad; 700,000 invånare. globtrotter, den, som för sitt nöjes skull och utan några allvarliga intressen flackar kring jorden. gloria, ära, berömmelse; glorifiera, förhärliga; sic transit gloria mundi, så förgår världslig härlighet (latinskt ordspråk). glosa, ord. glyptotek, samling af skulpturverk och andra konstföremål. gneis, en bergart af kvarts, fältspat och glimmer. gnosticism. gemensamt namn för vissa spekulativa »irrläror» inom den äldsta kristna kyrkan. gobelin (uttalas: gobeläng), tapet med konstnärligt inväfda figurer, uppskattad efter sin uppfinnare,, färgaren Gobelin, som lefde i början af 1500-talet. Goblet, René, född 1828, fransk statsman, premiärminister 1886—87, utrikesminister 1888—89, undertryckte Boulangers krigssträfvandeii. Sedan 1893 en af det radikala partiets ledare i deputeradekammaren. goddam (uttalas: gåddäm), engelsk ed. Gud fördöme. God save the king (uttalas: gådd sev dhe king), Gud skydde konungen; början af den engelska nationalsången. Goethe Johann Wolfgang von, född 1749, död 1832, den tyska nationens och de båda senaste århundradenas mest betydande skaldepersonligliet, den tyska litteraturens pånyttfödare, »Fausts» förf. gojim, ebreisk beteckning för dem, som icke tillhöra judarna. g O läse h eller gulasch, en ungersk maträtt af får-och oxkött, kryddad med papprika, ungersk peppar.. golf, hafsvik, bugt. golfströmmen, den stora varma hafsström, som utgår ur Mexikanska viken, stryker genom Florida-sundet åt nordost, paralellt med Nordamerikas kust, böjer vid New-Foundland öster ut för Polarströmningen, skiljer sig därefter i tre fåror, af hvilka en vänder sig mot Irland, Skottland och Norge, en annan intränger i Biscayaviken och den tredje längs Nordafrikas västkust löper söderut, Goltz, Colmar von der, friherre, tysk militär, född 1843, reorganisator af det turkiska militärväsendet, 1898 chef för tyska ingeniör- och pio-niärkåren, 1900 infanterigeneral. Goluchowski, Agmor von, grefve, född 1849, sedan 1895 österrikisk utrikesminister. gondol/, en lång roddbåt på kanalerna i Venedig; /ier, roddare på en gondol. gongong, en metallplatta af koppar och tenn, som slås med en träklubba och användes som signalinstrument. goodtemplarorden stiftades i Nordamerika 1851 af Nathanael Curtis och har sedan delat sig i två hufvudgrenar, den engelska under ledning af Josef Malins, som 1868 införde den i sitt fädernesland, och den amerikanska under ledning af öfverste Hickman. Goos, August Herman Ferd. Carl, dansk rättslärd och politiker, gehejmeetatsråd, e. o. assessor i höjesteret, född 1835, var 91—94 kyrko- och undervisningsminister, samt 1900—01 justitie-127 Gordisk knut — Guérin 128 minister och minister för Island i högerministären Sehestad. Gordisk knut, i allmänhet en invecklad sak, egentligen den på Frygiske konungen Grordii vagn befintliga knut, som Alexander den store i stället för att lösa högg sönder med sitt svärd. Gorgo/, en kvinnlig skräckbild på grekiska gudinnan Pallas sköld; /ner, tre mythologiska kvinnogestalter, systrar: Euryale, Steno och Medusa, med ormar till hår, oerhörda tänder och kopparklor; deras anblick förstenade. Gorgoner är äfven namnet på ett slags ormar. Gorki. Maxim, rysk skald och folklifsskildrare, född 1869. Genom sina arbeten »Forna Gärd jå jeff» och »Bönder» har han eröfrat en rangplats i världslitteraturen och ådragit sig de ryska myndigheternas polisuppsikt. Gortschakow,

Alexander Mikailowitsch, furst, född 1798, rysk statsman, efter 1870 rikskansler, genomdref makt ut vidgningarna i Centralasien och 1877 kriget med Turkiet, lämnade statstjänsten 1880 och"dog 1883. Goschen, Georg Joachim, född 1831, engelsk politiker, sjöminister 1871 — 74 och 1895—1901; utomordentligt sändebud i Konstantinopel 1880 —81, skattkammarkansler 1886—92. Gossler, Gustav von, född 1838, preussisk kultusminister 1881—91; Heinrich von, född 1811, •sedan 1896 preussisk krigsminister. Götha, hufvudstad i tyska hertigdömet Sachsen-Koburg-Göth. Gotthard S:t, bergsknut på schweiziska Alperna, ;sedan 1882 genomskuren af en järnvägstunnel. Gottschalk, Constance, född 1869, skådespeler--ska (bl. roller Anna i »Ungdom», Birgit Trolle i »Ljungby horn»). gourmand. frossare. gourmet, finsmakare. Gråa!, enligt medeltidslegenden en af en lysande •ädelsten förfärdigad skål, i hvilken Josef af Ari-mathia skall hafva uppsamlat det blod, som flöt air frälsarens sida. Grabow, Carl, dekorationsmålare, särskildt för teatrarna, född 1847. gradual afhandling, uppsats för vinnande af •doktorsgraden; /psalm, den koral, som sjunges efter syndabekännelsen. grafologi, konsten att af en persons handstil sluta sig till hans karaktär. grammatik, språklära. granat, kanonprojektil, fylld med sprängämne. Granberg, Olof, konsthistoriker, tidningsman, ut-.gifv. af Ny Illustrerad Tidning 1886—1900, f. 1858. grandezza, sirlighet, värdighet. Grandinsson, född 1863, regissör vid Dr'amatiska teatern, litteratur- och teaterkritiker. Granville, Georg, grefve, engelsk politiker, utrikes- och kolonialminister, född 1815, död 1891. Graphic. en illustrerad engelsk veckotidning, .grundad 1869. Grashdanin, konservativ rysk tidning i Petersburg, utgifven af furst Meschtschersky. gratialist, pensionär. gratifikation, nådegåfva, tacksamhetsgåfva. »grau ist alle Theorie und grün des Lebens goldner Baum», citat ur Goethes Faust, »grå är all teori och grönt lifvets gyllene träd». grav/amen, besvär, fel(steg), anklagelse; /era, belasta, besvära. gravationsbevis, offentligt intyg om, huruvida och till hvilket belopp, en egendom är behäftad med skuld (intecknad). Gravelotte (uttalas: gravelått), by vid fransktyska gränsen, där fransmännen 1870 ledo ett blodigt nederlag för tyskarna. graviditet, hafvandeskap. gravitation, tyngdkraft. gregorianska kalendern, den af påfven Gregor XIII 1582 införda tideräkningen. Se julianska tideräkningen. Grekland. Konungarike sedan 1832. Befolkning 2,435,000. Kung 1832—62 prins Otto af Bayern. Efter 1863 prins Vilhelm af Danmark, som valdes af grekiska nationalförsamlingen under namn af Georg I. Krig med Turkiet 1897. Ministerpresident, grefve Georg Teotokis. Grenna, stad i Småland från 1600-talet (Per Brahe), 1,150 inv. Grieg, Edvard, född 1843, norsk tonsättare med europeisk berömmelse. gr isått, en kvinna, som utan att vara gift lefver tillsammans med en ung man, vanligen en student i eller kontorist; äfven sköka, som fordom i Frank- | rike måste bära grå kläder, däraf namnet grisétt. j 9^099.7 dryck af rom, visky eller konjak och vatten. gros, största delen; en gros (utt.: ang grå), i stort. Grossbeeren, by i Preussen, där preussarne och ryssarne 1813 besegrade fransmännen. Gruic (uttalas: Gruitsch), Sawa, född 1840, serbisk statsman, sändebud i Petersburg 1897. Efter attentatet på kung Milan 1899 invecklades han i processen mot de radikala och afsattes från sitt ämbete. grunder/, grundare af affärsföretag, i synnerhet bolag, med bibetydelse af svindlare; /företag, ovederhäftigt affärsföretag; /period, tid ai osundt liflig affärsspekulation. grundskatt, en skatt, som åligger jorden. Grönberg, Gerda, operettskådespelerska, f. 1860. g U ar d i an, föreståndare för ett munkkloste*. Guatemala, Centralamerikansk republik, befolkning 1,575,000. Självständig stat sedan 1821. Täta inbördeskrig senast 1896 och 1898. Nuvarande president Manuel Estrada Cambrera. Hufvudstad Guatemala Lanueva. Guayana, land i norra Sydamerika, dels fransk, dels holländsk och dels engelsk besittning. Gude, Hans Frederik, norsk landskapsmålare, född 1825, prof. vicl konstakademien i Berlin 80. guerilla (krig), småkrig utan officiell ledning. Guérin, Jules (uttalas: Sjyl Geräng, hårdt G), fransk aiitesemit, bekant genom sin barrikadering i ett hus vid Rue Chabrol (uttalas: Ry Sjabrål)129 guide — Haglund 130 i Paris för att undgå 1899 ådömd häktning. Landsförvist för stämplingar mot staten. guide (uttalas: gid, hårdt g), vägvisare, resehandbok. Guildhall (uttalas: gildhål, hårdt g), rådhuset i London. guillotine (uttalas: giljotin, hårdt g), fallbila. Gulbranson, Ellen, operasångerska, född 1863. (Bl. roller: Amneris, Kleopatra, Brünhilde.) Gullberg, Gustaf, född 1859, tidningsman, korrespondent från in- och utlandet till svenska tidningar under märket Gustaf G. Gully, William (uttalas: Uilliam Gölli), född 1835, sedan 1880 talman i engelska underhuset. Gumaelius, Arvid, född 1833, utgifvare af Nä-rikes Allehanda 1855—81, riksdagsman 70—77, 82—90, 91—93, grundare af allmänna lifförsäkringsbolaget; Sofia, den förres syster, född 1840, grundläggare och innehafvare af Gumselii annonsbyrå. Gurko, Josef Wladimirowitsch, född 1828, rysk general, bidrog väsentligen till utgången

af ryskturkiska kriget 1877—78, generalguvernör i Pe-terburg 1879—80, i Warschau 1883—97, död 1900. Gustaf-Adolfs-förening, sammanslutning af protestanter till underhållande af skolor och kyrkor i de katolska länderna. Gustafsson, Richard, född 1840, skådespelare 62—64, vitter författare, riksdagsman 1885—87, 91—92, utgifvare af skämttidningen Kasper sedan 69. gutta cavat iapidem, droppen urhålkar stenen (latinskt ordspråk), en svag, men ihärdig kraft öfvervinner ett starkt motstånd. guttural, till strupen hörande. Guyot, Ywes (uttalas: Iv Guijå), född 1843, fransk radikal politiker, minister för de offentliga arbetena 1895—96. gynekologi, läran om kvinnosjukdomarna. Gödecke, Per August, f. 1840, död 1890, folkhögskoleföreståndare, publicist, öfversättare af Eddan. Göteborg, Sveriges näst största stad, grundlagd af holländare 1619. Invånareantalet 1902 utgjorde 131,000. Göteborgs Aftonblad, konservativ aftontidning, grundlagd 1888, utgifven först af O. Norén, nu af V. Lundström. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, frisinnad aftontidning, grundlagd 1832, utgifven 1852—96 af S. A. Hedlund, därefter af Henrik Hedlund. Göteborgs högskola tillkom på initiativ af S. A. Hedlund med donationer af David Carnegie och Oskar Ekman och öppnades 1891. Högskolan uppehåller föreläsningar i språk, filosofi, historia, statskunskap, litteratur- och konsthistoria. Göteborgsposten, frisinnad morgontidning, sedan 1896 utgifven af Valfrid Södergren, dessförinnan efter 1873 af Fr. Åkerblom såsom högertidning. Grundlagd 1859. Göthe, Georg, född 1846, lärare i konsthistoria vid Konstakademien, konsthistorisk författare. H. habanéra, spansk dans. Habeas-corpus-akten, den engelska grundlag af 1679, enligt hvilken ingen engelsk undersåte kan godtyckligt beröfvas sin frihet. Räknas för den engelska folkfrihetens hörnsten. habent sua fata libelli, böcker ha sina öden. habil/, skicklig, smidig; /itet, smidighet. habit, klädsel. habitué, stamgäst. Haag, Hollands hufvudstad. Där afslöts 1668 trippelalliansen mellan England, Sverige och Holland; 1717 freden mellan Österrike, Spanien och Savoyen; och 1899 den af ryska tsaren föranledda fredskonferensen. habitus, hållning, utseende. Habsburg, tysk-österrikisk dynasti, uppkallad efter stamborgen Habsburg i Schweiz. Den habsburgska kejjsarsläkten vann 1278 Österrike och befäste därigenom husets maktställning. Den siste Habsburgarens dotter Maria Teresia grundade genom sitt gifte med Frans I det nuvarande österrikiska kejsarhuset Habsburg-Lothringen. hacienda, landtgods i Spanien eller Sydamerika. Hades, underjorden. Haeckel, Ernst, född 1834, världsberömd tysk naturforskare, som utvecklat Darwins lära. Hafnia, latinskt namn på Köpenhamn. Hagberg, Däri August, född 1810, död 1864, professor, öfversättare af Shakspeares dramatiska arbeten; Karl August, född 1865, journalist, öfversättare (»Den store Galeotto»). Hagdahl, Charles Emil, läkare, kokboksförfattare, född 1809, död 1897. Hage, Christopher Friedenreich, dansk köpman och politiker, född 1848, ursprungligen högerman, men af Estrupiatet drifven öfver i demokratien; 1901 finansminister i vänsterkabinettet Deuntzer. Hagerup, Francis, född 1853, norsk rättslärd och politiker, professor, högerns ledare, sedan Emil Stang trädt tillbaka, statsminister 1895—98 i den koalitionsministär, soni bildades efter krisen 1895. Haglund, Robert, född 1844, etsare, tecknare, akvarellist. 129 guide — Haglund 130 i Paris för att undgå 1899 ådömd häktning. Landsförvist för stämplingar mot staten. guide (uttalas: gid, hårdt g), vägvisare, resehandbok. Guildhall (uttalas: gildhål, hårdt g), rådhuset i London. guillotine (uttalas: giljotin, hårdt g), fallbila. Gulbranson, Ellen, operasångerska, född 1863. (Bl. roller: Amneris, Kleopatra, Brünhilde.) Gullberg, Gustaf, född 1859, tidningsman, korrespondent från in- och utlandet till svenska tidningar under märket Gustaf G. Gully, William (uttalas: Uilliam Gölli), född 1835, sedan 1880 talman i engelska underhuset. Gumaelius, Arvid, född 1833, utgifvare af Nä-rikes Allehanda 1855—81, riksdagsman 70—77, 82—90, 91—93, grundare af allmänna lifförsäkringsbolaget; Sofia, den förres syster, född 1840, grundläggare och innehafvare af Gumselii annonsbyrå. Gurko, Josef Wladimirowitsch, född 1828, rysk general, bidrog väsentligen till utgången af ryskturkiska kriget 1877—78, generalguvernör i Pe-terburg 1879—80, i Warschau 1883—97, död 1900. Gustaf-Adolfs-förening, sammanslutning af protestanter till underhållande af skolor och kyrkor i de katolska länderna. Gustafsson, Richard, född 1840, skådespelare 62—64, vitter författare, riksdagsman 1885—87, 91—92, utgifvare af skämttidningen Kasper sedan 69. gutta cavat iapidem, droppen urhålkar stenen (latinskt ordspråk), en svag, men ihärdig kraft öfvervinner ett starkt motstånd. guttural, till strupen hörande. Guyot, Ywes (uttalas: Iv Guijå), född 1843, fransk radikal politiker, minister för de offentliga arbetena 1895—96. gynekologi, läran om kvinnosjukdomarna. Gödecke, Per August, f. 1840, död 1890, folkhögskoleföreståndare, publicist, öfversättare af Eddan. Göteborg, Sveriges näst största stad, grundlagd af holländare 1619. Invånareantalet 1902 utgjorde 131,000. Göteborgs Aftonblad, konservativ aftontidning,

grundlagd 1888, utgifven först af O. Norén, nu af V. Lundström. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, frisinnad aftontidning, grundlagd 1832, utgifven 1852 —96 af S. A. Hedlund, därefter af Henrik Hedlund. Göteborgs högskola tillkom på initiativ af S. A. Hedlund med donationer af David Carnegie och Oskar Ekman och öppnades 1891. Högskolan uppehåller föreläsningar i språk, filosofi, historia, statskunskap, litteratur- och konsthistoria. Göteborgsposten, frisinnad morgontidning, sedan 1896 utgifven af Valfrid Södergren, dessförinnan efter 1873 af Fr. Åkerblom såsom högertidning. Grundlagd 1859. Göthe, Georg, född 1846, lärare i konsthistoria vid Konstakademien, konsthistorisk författare. H. habanéra, spansk dans. Habeas-corpus-akten, den engelska grundlag af 1679, enligt hvilken ingen engelsk undersåte kan godtyckligt beröfvas sin frihet. Räknas för den engelska folkfrihetens hörnsten. habent sua fata libelli, böcker ha sina öden. habil/, skicklig, smidig; /itet, smidighet. habit, klädsel. habitué, stamgäst. Haag, Hollands hufvudstad. Där afslöts 1668 trippelalliansen mellan England, Sverige och Holland; 1717 freden mellan Österrike, Spanien och Savoyen; och 1899 den af ryska tsaren föranledda fredskonferensen. habitus, hållning, utseende. Habsburg, tysk-österrikisk dynasti, uppkallad efter stamborgen Habsburg i Schweiz. Den habsburgska kejjsarsläkten vann 1278 Österrike och befäste därigenom husets maktställning. Den siste Habsburgarens dotter Maria Teresia grundade genom sitt gifte med Frans I det nuvarande österrikiska kejsarhuset Habsburg-Lothringen. hacienda, landtgods i Spanien eller Sydamerika. Hades, underjorden. Haeckel, Ernst, född 1834, världsberömd tysk naturforskare, som utvecklat Darwins lära. Hafnia, latinskt namn på Köpenhamn. Hagberg, Däri August, född 1810, död 1864, professor, öfversättare af Shakspeares dramatiska arbeten; Karl August, född 1865, journalist, öfversättare (»Den store Galeotto»). Hagdahl, Charles Emil, läkare, kokboksförfattare, född 1809, död 1897. Hage, Christopher Friedenreich, dansk köpman och politiker, född 1848, ursprungligen högerman, men af Estrupiatet drifven öfver i demokratien; 1901 finansminister i vänsterkabinettet Deuntzer. Hagerup, Francis, född 1853, norsk rättslärd och politiker, professor, högerns ledare, sedan Emil Stang trädt tillbaka, statsminister 1895—98 i den koalitionsministär, soni bildades efter krisen 1895. Haglund, Robert, född 1844, etsare, tecknare, akvarellist.131 Hagman — Hansson 132 Hagman, Justus, skådespelare, född 1859 (bl. roller: Didrik i »Ljungby Horn»). Hagströmer, Johan Vilhelm, född 1845, rättslärd, professor i Uppsala. Hahr, August, född 1868, konsthistoriker, konstanmälare. H ai n an, kinesisk ö tillhörande provinsen Kuang-tung. Hufvudstad Kiangschau, europeisk traktathamn sedan 1876. Haiti, vestindisk ö (en af Antillerna) med en negerrepublik och en dominikanerrepublik. Hakodate, frihamn på sydkusten af japanska ön Jesso, öppnad 1854. halfmånen, det turkiska riksvapnet-Hal ifax, hufvudstad och hamn i engelska grefskapet Nya Skotland. Halidén, Björn, född 1862, kapellmästare, kompositör. Hallen, Andreas, född 1846, kapellmästare, kompositör (bl. arbeten: operorna: »Harald Viking», »Hexfallan», »Valdemarsskatten»). Hallgren, Adolf, född 1855, redaktör af Stockholmstidningen, politisk författare. Hallman, Per Olof, född 1869, arkitekt (specielt estetisk stadsanläggningskonst). Hallström. Ivar, född 1826, professor, kompositör (bl. arbeten: operorna: »Den bergtagna», »Vikingarna», »Per Svinaherde»), död 1901; Per, född 1866, ingeniör, författare (bl. arbeten: »En gammal historia», »Purpur», »Bianca Capello>). hallucination, synvilla, drömbild. Halmstad, stapelstad vid Nissans utlopp i Kattegat, grundlagd under medeltiden. 1902 invånare-antal: 15,500. Hamburg, tysk förbunds- och fristad. Styres af en senat och borgarskapets fullmäktige. Tysklands största hamn. Befolkning 680,000. Hamilton, Henning, grefve, född 1814, landshöfding i Östergötland 1852, ecklesiastikminister 1859—60, sändebud i Köbenhavn 61—64, landtmarskalk 48, 53, 56, ledamot af första kammaren 66—81, universitetskansler 72—81, död i landsflykt 86; Georg, lord, född 1845, engelsk politiker; 1885—86 första amiralitetslord, sedan 1895 statssekreterare för Indien; Hugo, grefve, född 1849, moderatliberal politiker, riksdagsman 1893—1901. Landshöfding i Gefle. Hammarberg, Manne, född 1865, politisk medarbetare i Göteborgs Handelstidning; Karl, född 1867, den förres broder, redaktör af Östergötlands Dagblad. Hammarlund, Emil, utgifvare af Sv. Läraretidn., f. d. folkskollärare, riksdagsman 85—87 och från 91. Född 1853. Hammarskjöld, Karl Gustaf, född 1838, död 1898, justitieråd, ecklesiastikminister 1880 —88, riksdagsman, rättslärd; Knut Hjalmar Leonard, född 1862, professor, justitieminister 1901—1902, president i Göta hofrätt; juridisk förf.; Agathon, historisk författare, amanuens i riksarkivet, född 1848, Hammarsten, Olof, professor i medicinsk kemi, Uppsala universitets rektor. Född 1841. Hammerfest, norsk stad, världens nordligaste, på en Ö i Norra Ishafvet. Hammershöj, Vilhelm, född 1864, dansk figur-målare (interiörer).

Hammerstein 1), Hans frih. von, född 1843, tysk inrikesminister sedan 1901; 2) Vilhelm frih. von, född 1838, tysk konservativ politiker och riksdagsman, ledare af den klerikala tidningen Kreuz-zeitung till 1895, då han för förfalskning och bedrägeri dömdes till tre års tukthus. Hamsun, Knut, född 1860, norsk skald och prosaförfattare. (Bland arbeten: Pan.) handelsbalans, förhållandet mellan ett lands införsel och utförsel under en viss tid. handelsfördrag, öfverenskommelse mellan två stater om inbördes tullförhållanden och andra handelsförutsättningar. Handelsfördrag afslutas vanligen på 6 eller 12 år. handelskammare, organ för köpmannaintressenas representation. handelsregister, officiel förteckning öfver firmor och affärsbolag. handicap (uttalas: händikäp), kapplöpning, där hästar af helt olika åldrar och förutsättningar kunna deltaga, emedan dessa olikheter utjämnas genom olika belastning. HangÖ (finska: Hankoniemi), nyanlagd stad på Finlands sydligaste udde, med regelbunden vintertrafik på Sverige. Hannibal ante portas, latinskt ordspråk: »Hannibal (en kartageniensisk fältherre) står framför portarna (Roms)», d. v. s. det är fara å färde. Hannover, förutvarande konungarike, sedan 1866 preussisk provins. Dess dåvarande konung Georg V vägrade att ansluta sig till Preussen och tvangs efter slaget vid Langensalza till kapitulation, hvarpå hans land annekterades af Preussen. Då han fortfarande vägrade erkänna de statliga förändringarna och sökte göra gällande sin dynastis anspråk på tronen, togs hans egendom i beslag (den s. k. Welfiska fonden). Han dog i Paris 1878, men hans son, hertigen af Cumberland vidhöll de dynastiska anspråken och uteslöts därför från tronföljden i Braunschweig. Hanotaux (uttalas: anåtå), Gabriel, född 1853, fransk utrikesminister 1896—98. Hansan 1), det på 1200-talet ingångna förbundet mellan de fria tyska handelsstäderna Bremen, Hamburg och Lübeck; 2) ett tyskt ångfartygsbolag för trafik Bremen-Sydamerika. Hansen, Octavius, dansk jurist och politiker, född 1838, defensor i en mängd politiska rättegångar, först folketingsman, från 90 vänsterns man i landstinget, blef 85 ordförande i liberala valmansföreningen; Ole, dansk vänsterpolitiker, född 1855, utsågs i juli 1901 till landtbruks-minister i kabinettet Deuntzer. Hansson, Ola, född 1860, novellist (bl. arbeten: »Sensitiva Amorösa», »Ung Ofegs visor»).133 Haparanda — Heidenstam 134 Haparanda, Sveriges. nordligaste stad. Folkmängd: 1,500. harakiri. självmord genom magens uppskärande. Brukades i synnerhet förr af förnäma japaner antingen för att undgå dödsstraff eller utplåna en skymf, som de icke kunde hämnas. Exekutionen fullbordades ögonblickligen af någon förtrogen, som med ett svärd afhögg hufvudet. harangera, tilltala i sirliga ordalag. Harcourt, Sir William (uttalas: ärkört), engelsk politiker, född 1827, inrikesminister 1880—85, nedlade 1898 ledningen af det liberala partiet, hvars imperialistiska böjelser han icke delade. Härden, Maximiliam, tysk publicist, född 1861, grundläggare och utgifvare af veckotidskriften »Die Zukunft». harem, den kvinnliga afdelningen af en österländsk boning, dit ingen annan man än husets herre äger tillträde. harmoni/, samklang; /um, mindre orgel. harnesk, krigares järn- eller stål betäckning; bryn j a. HarpatjOn, girigbuk, namnet på en person i Moliéres, lustspel »Den girige». harpun, ett ljuster eller kastspjut med hullingar för hvalfiskfångst. harpyjor, enligt den grekiska och romerska mytologien kvinnliga plågoandar med vingar och klor. Harrisen, Benjamin, född 1833, Förenta staternas president 1889—93, död 1901. Hartman, grefve, furst Alexanders af Batten-berg antagna namn efter afsägelsen 1886 af den bulgariska kronan. Hartmann, Ellen, född Hedlund (nu gift med frih. Cederström), skådespelerska, född 1860 (bl. roller: Siri i »I telefon», Agapetus i »Hr Darda-nell»). Hartington, Markis of, hertig af Devonshire, född 1833, liberal engelsk politiker, ledare för unionisteriia, som skilde sig från Gladstone på grund af dennes engelska politik. hasard, slump, lyckträff, högt spel. Hasselberg, Per, född 1850, statybildhuggare (bl. arbeten: Snöklockan, Farfadern), död 1894. Hatzfeld, Paul, grefve, född 1831, preussiskt sändebud i London. Hauptmann, Gerhard, född 1862, tysk dramaturg (»Väfvarna», »Ensamma människor», »Hannele»). hautbois (uttalas: åtboa), oboe, ett musikinstrument, blåsinstrument. Havai, ögrupp i Stora oceanen, 90,000 inv., hufvudstad: Honolulu. håvamål. ett fornnor'diskt kväde, som i tänkespråk och lefnadsregler innehåller de gamla nordbornas vishetslära. Havåna, hufvudstad på Vestindiska ön Kuba. haveri, sjöskada, skeppsbrott. Hazelius, Artur, etnograf, språkforskare, grundläggare af Nordiska museet med Skansen. Född 1833, död 1901; Gunnar, den förres son och efterträdare som föreståndare för Skansen. Hebe, ungdomens gudinna, de olympiska ygu-darnas munskänk. Hebbe, Vendela, född 1808, död 1899, vitter författarinna. Hebriderna, en grupp af 521 klippöar vid Skotlands vestkust. Hécäte, enligt grekiska och romerska mytologien underjordens och de nattliga trollens gudinna, som i synnerhet dyrkades vid korsvägar. Hedberg, Frans, född 1828, skådespelare, intendent vid K. teatern 71 — 81,

vitter författare (bl. arbeten: »Frun af stånd och frun i ståndet», »Brölloppet på Ulfåsa», »Arbetarlif»); Karl, den förres son, född 1866, dramatisk författare (»Hjärtats begär»), regissör vid Svenska teatern; Tör, född 1862, den senares broder, vitter författare (bl. arbeten: »En tvekamp», »Guld och gröna skogar»); Valborg, född 1859, öfversättarinna. Hedenblad, Ivar, född 1851, tonsättare, mångårig sånganförare för Uppsala studentkår och »O(rfei) D(rängar)». Hedenstjerna, Alfred, född 1852, (författaremärket Sigurd), utgifvare af Smålandsposten, krönikör, vitter författare (bl. arbeten: »I svenska bondehem», »Fru Westbergs inackorderingar»). Hedin, Adolf, statsman, historisk och politisk författare, riksdagsman i 2:a kammaren med ett par korta afbrott sedan 1870, den konstitutionella frihetens och de medborgerliga rättigheternas främste förkämpe under det nya riksdagsskicket; Svante, född 1822, komisk skådespelare, bekant för sin fyndighet, död 1896; Sven, född 1865, forskningsresande (bl. skrifter: »Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien», »Genom Asiens öknar»). Hedlund, Sven Adolf, född 1821, grundläggare 1852 af Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, politisk författare, riksdagsman 2:a k. 66—69, 78—84, l:a k. 74—76, 85 — 89, död 1900; Tor-Sten, född 1855, den förres son, bokförläggare; Henrik, född 1851, den förstnämndes brorson, utgifvare af Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, politisk författare, riksdagsman 1891—93 oclTirån 1900. h ed O n is m, den lifsåskådning, för hvilken känslan af lust och välbehag är det mest eftersträfvansvärda. hedschra, Muhammeds flykt från Mekka 15:e juli 622 e. Kr., utgångspunkten för muhammedanernas tideräkning. hegemoni, herradöme, välde (öfver andra stater). Hegermann-Lindencrone, Johan Henrik, dansk diplomat, kammarherre, född 1839. Heiberg, Gunnar, född 1857, norsk kritiker och dramaturg (»Kung Midas»). Heiden, Feodor Logginovitsch von, grefve, född 1821, rysk generalguvernör i Finland 1881—96; uppgjorde ett förslag till reglemente, som väckte mycken oro för att Finlands själfstyrelse skulle gifvas till spillo; efterträddes af N. Bobrikoff. Heidenstam, Verner von, skald, född 1859 (bl arbeten: »Vallfart och vandringsår», »Hans Alienus», »Karolinerna»).135 Heidelberg — hidalgo 136 Heidelberg, tysk universitetsstad i Baden. hejduk, egentligen ungersk fotsoldat; föraktligt: viljelöst redskap., »heil Dir im Siegeskranz», »hell dig seger-krönte», inledningen till preussiska nationalsången. Heimdal, en 1891 bildad studentförening i Uppsala med uppgift att verka för »en lugn och sansad samhällsutveckling på det beståendes grund». Heine, Heinrich, född 1797, död 1856, inflytelserik tysk-judisk skald, satiriker. Heinrich., prins af Preussen, Viceamiral för tyska flottan, född 1862. hekatomb, egentligen ett offer af 100 oxar; ett stort "offer i allmänhet. hektik, lungsot. hektograf, gelatinmassa för att af trycka och mångfaldiga skrift. Helena, S:t, engelsk ö i atlantiska oceanen; hufvudstad Jamestown, förvaringsort för de fångna boerna. Helgeandsholmen i Norrström framför k. slottet i Stockholm, säte för det nya riksdagshuset och den nya riksbanken, enligt riksdagens beslut af 1888, 1891 och 1894. Helgoland, ö i Nordsjön, tillhör sedan 1890 Tyskland. heliograf, en af engelsmannen H. Mance uppfunnen apparat för signalering på längre afstånd medels solstrålarna. Apparaten består af en spegel, som genom en sinnrik mekanism kastar solstrålarna på en gifven punkt. heliogravyr, aftryck, åstadkommet genom fixering på kopparplåt af en fotografi. heliokroml, fotografi med naturliga färger. Hellberg, Mauritz, redaktör af Karlstadstidnin-gen, radikal politiker, en af rösträttsrörelsens organisatörer, född 1859; Frithiof, född 1855, grundläggare och utgifvare af damtidningen Idun. hellen/er, greker; /lst, kännare af det gamla grekiska språket och litteraturen. Hellesponten, sundet vid Dardanellerna, som skiljer Europa från Asien. heloter, trälar, slafvar, egentligen ett af spartanerna underkufvadt folk. Helsingborg, urgammal stad vid Öresund; 1902: 25,000 invånare. Helsingfors (finska: Helsinki), nära 100 t. inv., sedan 1812 Finlands hufvudstad, säte försenaten och landtdagen, med Alexandersuniversitetet, osom är en fortsättning af den forna högskolan i Åbo; på öar utanför klippfästet Sveaborg. ' Helsingör, dansk stad på Själland, vid Sundets smalaste del, 11 t. inv. I närheten fästet Kronborg, där till 1857 Öresundstullen upptogs. Helvetiska republiken, namnet på Schweiz under den Napoleonska tiden 1798 — 1803. hemisfär, halfva jordklotet. Henneberg, Richard, född 1853, tonsättare och dirigent. Hennings, Betty, dansk skådespelerska, född 1850 (Ibsen-roller). heraldik, kunskapen orn vapen och vapensköldar. herdabref, cirkulärskrifvelse från påfve eller biskop. h er ed i tär, ärftlig. heresi, irrlära. Herkules, grekisk hjälte, mannakraftens symbol. hermafrodit, tvekönad. Hermanstadt, stad i Siebenburgen. Hermelin, Olof, född 1827, landskapsmålare, (i synnerhet med motiv från Mälarlandskapen), fornforskare. Hermes, enligt den grekiska gudasagan gudarnas budbärare, motsvarar romarnas Merkurius. hermetisk, tätt tillslutande. hero/S, hjälte, halfgud; /isk, hjältemodig. HerÖStrat/OS, en grekisk Svärmare, som för att vinna ryktbarhet uppbrände

Dianas tempel i Efesus ; /isk, en ryktbarhet af samma slag som Hero-stratos'. herrehuset, första kammaren i Preussen och Österrike, kan, i motsats till andra kammaren, blott i deras helhet antaga eller förkasta förslag, rörande finanslagstiftmng och statshushållning. Herrehuset kan icke upplösas. För beslutmässig -het fordras i Preussen, att 60, i Österrike att 40 medlemmar äro närvarande. herrnhutare, medlemmar af den kristna brödra-församliog, som 1722 bildades af grefve Zinzen-dorf i öfre Lausitz. herse, gammal nordisk höfding, lydande under jarlen. Herslow, Carl, född 1836, skolmän, tidningsman, politiker, finansman, utgifvare af Sydsvenska Dagbladet, ledare af Skånes enskilda bank, riksdagsman 1877—86, 88—93, talman 92. Hertzberg, Rafael, finländsk vitter författare, född 1845, död 96 (dikter, ungdomsläsning). Hertzka, Theodor, född 1845, grundade 1879 »Wiener Allgeni. Zeitung». Har i synnerhet gjort sig bekant genom sin socialpolitiska framtidsroman. Herzegovina, område på Balkanhalfön, sedan 1878 under österrikisk förvaltning. hesperiderna, enligt grekiska gudasagan nymfer, som på en ö i hafvet vaktade en trädgård, i hvilken växte gyllene äpplen. Hesperien, forntida benämning på Spanien och Södra Italien. hesperus, aftonstjärnan. Hessen, tyskt storhertigdöme. Folkmängd: 1,040,000. Hufvudstad: Darmstadt, Hessen-Nassau, preussisk provins. hetman, kosackanförare, kosackhöfding. hetär, älskarinna. hetvägg (af tysk härledning), senila, fastlagsbröd. Heuman, E. D., kyrkoherde i Adolf Fredrik, Stockholm, agressivt högkyrklig. héuréka! jag har funnit det. hexameter, sexfotadt versmått. Hicks-Beach sir Mich. Edw., född 1837, engelsk politiker, 86—87 minister för Irland, 88 — 92 handelsminister. hidalgo, spansk adelsman.137 hidös — honorar 138 hidÖS, afskyvärd. hierarki, prestadöme. hieroglyf/er, de gamla egypternas skrifttecken (afbildningar af allehanda djur); /isk. svårtydbar, hemlighetsfull. Hierta, Lars Johan, född 1801, död 1872, Aftonbladets grundläggare, tryckfrihetens häfdare mot Karl Johans indragningsmakt. Hildebrand, Harald, svensk historiker och riksantikvarie, född 1842, (bl. skrifter: »Svenska folket under hednatiden», »Sveriges Medeltid»); Emil, historiker, riksarkivarie, historisk fö'rfattare, född 1848. Hildebrandsson, Hugo, född 1838, professor i meteorologi. Hillberg, Emil, född 1852, skådespelare (bl. roller: Jago i »Othello», Gerdt i »Mäster Olof»). hlnc ill<£ lacrimae. »häraf dessa tårar»; »här ligger hunden begrafven.» hinc robur et securitas, här bor styrka och trygghet, hinten, bak, baktill, bakefter. hippodrom, rännarebana, karusell. hippolog, hästkännare. hippopotamus, flodhäst, hird, konungarnas hof eller följe på deras gårdar. hirs, ett särskildt i södra Europa odladt asiatiskt säderslag. Hirsch, Moritz baron von, född 1831, finansman, förvärfvade genom de turkiska järnvägsbyggnaderna en oerhörd förmögenhet och sökte genom inköp af land i Palestina skaffa judarna nytt fäste där. Död 1896. histrion, gycklare, dålig skådespelare. Hjärne, Harald, född 1848, professor, historiker och politisk författare (bl. skrifter: »Från Moskwa till Petersburg», »Unionsfrågan och Sveriges försvar», »Karl XII»). hoc anno, innevarande år. hOC est (förkortadt h. e.), d. v. s. hoc volo sic jubeo: sit pro ratione voiuntas, »så vill och befaller jag; min vilja vare grund nog», ett latinskt uttryck, ofta användt af kejsar Vilhelm II. Hodell, Frans, skådespelare, lustspelsförfattare, utgifvare af Söndagsnisse (bl. arbeten: »Andersson, Pettersson och Lundström»), född 1840, död 1890. hodie mini eras tibi, i dag mig i morgon dig. Hoff, Jakob Hendrik van't, banbrytande holländsk kemist och fysiker, född 1852; tilldelades 1901 af Svenska vetenskapsakademien det första Nobelska priset i kemi hufvudsakligen för upptäckten af lagarna för den kemiska dynamiken och det osmotiska trycket i lösningar. Hohenlohe-Schillingsfürst Chlodwig furst af, född 1819, tysk rikskansler 1894—1900, död 1901. Holberg, Ludvig, banbrytande dansk-norsk komediförfattare, född 1684, död 1754 (Peder Paars, Den politiske kandestöber, Jeppe på bjerget. Holmberg, Theodor, född 1858, föreståndare för Tärna folkhögskola, föreläsare, pedagogisk författare; Bååth-, Cecilia, gift med den förre, född 1857, författarinna (bl. arbeten: »Carl X Y», »När seklet var ungt»). Holmgren, Frithiof, professor i fysiologi, medicinsk författare, idrottsbefrämjare, skald, född 1831, död 1897; A n n-Margret, gift med den förre, född 1850, vitter författarinna, främjare af folkupplysningssträfvandena; David, kyrkoherde i Varnhem, riksdagsman sedan 1897. Född 1846. Holmia, latinskt namn på Stockholm. Holmlund, Valborg, född 1874, skådespelerska (bl. roller: Magda i »Hemmet», Cameliadamen). Holmquist, Victor, född 1842, död 1895, skådespelare (bl. roller: grefve Cornlski i »Niniche», Bräsig i »Lifvet på landet»). Holstein, redan på 1400-talet danskt hertig-döm e, fick 1834 gemensam regering med Slesvig, helstatsförfattning 55, utsöndrades 63 ur helstaten, medan Slesvig skulle närmare införlifvas med Danmark (novemberförfattningen); skulle enligt fördraget i Gastein 65 förvaltas af Österrike, som varit Preussens allierade i dansk-tyska kriget 64, men Österrike afstod 66 sin rätt till de vunna danska

landen, hvilka f. n. utgöra en del af den preussiska monarkien under namnet Schleswig-Holstein. Holstein-Gottorpska ätten regerade i Sverige 1751—1818, utslocknade 1877 med »prinsen af Vasa» (Gustaf IV Adolfs son Gustaf). Holstein-Ledreborg. Johan Ludvig, länsgrefve, född 1839, var på 80-talet en af den danska vänsterns ledare. home rule, självstyrelse (för Irland) genom egen riksförsamling, det af Gladstone understödda irländska själf stan dighetspartiets mål. Homeros, grekisk skald, författare af grekernas äldsta och namnkunnigaste diktverk: Odysséen och Iliaden. homiletik, anvisning i predikokonst. h O m O, människa. homogen, likartad. homonym, likaljudande. homunculus. ett på kemisk väg åstadkommet människobarn, en af medeltidsmagiens älsklingsuppgifter. homöopathi, det läkesystem, som åsyftar att bota sjukdomar med samma medel som hos en frisk framkalla liknande symptom som den sjuke har; d. v. s. att bota lika med lika, utsot med afförande medel, feber med feberdrifvande o. s. v. Honduras, centralamerikansk republik. Folkmängd 400,000. honett, hederlig. Hongkong, engelsk ö vid mynningen af Kantonfloden med staden Victoria. honny soit, qui mal y pense (uttalas: onni söa ki mali pangs), »skam åt den, söm tänker illa härom», engelska strumpebandsordens devis. Honolulu, Havai-Öarnas hufvudstad. honor/ar, arvode; /era, betala.139 honoratiores — Idavallen 140 honoratiores, de förnämligare. honoris causa, för ärans skull. honourable, högt ärade, tillhör engelska baron-och hertigtitlarna. honteux (uttalas: ångtö), blyg, blygsam; pauv-res honteux (uttalas: påvr ångtö), fattiga, som blygas att begära hjälp. horibile dictu, förskräckligt att berätta. horisont, synkrets, fattningsförmåga. hortikultur, trädgårdsskötsel. horror vacui, fruktan för tomheten. hors d'oeuvres (uttalas: år dövr), öfverflöds-verk, öfverflödsrätt, smörgåsbord. hospes, främling, gäst, värd. hospiz, härbärge, i synnerhet på Alperna. hottentott, urinvånare på Afrikas sydspets. hotel garni. rum för resande utan servering. house of COmmons (uttalas: haus öv kommöns). engelska underhuset (andra kammaren). house of lords (uttalas: haus öv lords), engelska öfverhuset (första kammaren). Hudiksvall, stapelstad i Helsingland från slutet af 1500-talet, invånareantal 1902: 4,850. hugenotter, fordom ett öknamn på protestanterna i Frankrike. Hugin och Munin, enligt nordiska gudasagan Odins korpar, som sitta på hans axlar och hviska för honom om det förflutna och det tillkommande. huldra, kallas i Norge skogsfrun, elfvan, i synnerhet elfvornas drottning. Hunner, ett asiatiskt nomadfolk, som på 300-ocli under sin höfding Attila på 400-talet öfversvämmade sydöstra Europa under vilda härjningar, men därpå fördref s och sprängdes. huris. evigt oskuldsfulla unga kvinnor, hvilka i Muhammeds paradis utgöra de saligas belöning. HUS/, Johan, född 1373, död på bålet H15, religionsreformator; /iter, anhängare af Hus. Huysmans, Jorris Karl, född 1848, fransk författare, förr naturalistisk, numera religiöst sen-sualistisk. Hvasser, Israel, professor i medicin, medicinsk, social och vitter författare, stiftare af Karl Johansförbundet, född 1790, död 1860. hybrid, alstrad af två särskilda arter, bastard. hyde park (uttalas: häjd park), offentlig park i London. hydra, vattenorm; ett fabelaktigt, i träsket Lerna lefvande, af Herkules dödadt vidunder, på hvilket två hufvud växte ut i stället för hvart och ett, som af höggs. hydraulisk, med vattenkraft. Hygiaea, hälsans gudinna; äfven namnet på en svensk tidskrift om hälsovård. hygien, hälsovård. hydrofob!, beskrifning på vattnet, dess utbredning och beskaffenhet. hydrometer, verktyg för mätning af flytande ämnen. hyena, ett till hundsläktet hörande rofdjur i Afrika och Asien. Hymen, äktenskapets gud; mödom. hymn. lofsång. hyper-, öfver- (i sammansättningar). hyperboreer, ett af greker och romare omtaladt nordiskt sagofolk, som stod i ständig beröring med de himmelska makterna. hysteri, sjuklig känslighet i nervsystemet, i synnerhet hos kvinnor. hysteron-proteron, det tanke- eller framställningsfel, hvarigenom det sista kommer först och tvärt om. Håkansson, Julia, skådespelerska, född 185B (bl. roller; Anna Hjelm i »Kung Midas», hufvud -rollen i »Lefve lifvet»), Hägg, Axel Herman, arkitekt (restaurering af Visby domkyrka), etsare, akvarellist, tecknare; Jacques, konteramiral, marinmålare, född 1839. Hägge, Bengt, född 1857, redaktör af tidningen Halland. HÖffding, Harald, född 1843, dansk professor, en af banbrytarna för den filosofi, som bygger på den naturvetenskapliga utvecklingsläran. Höjer, Magnus, född 1840, lektor i historia, historisk författare, riksdagsman från 1891; Nils, född 1853, lektor i historia, historisk författare, den förres broder. Hörring, Hugo Egmont, dansk politiker, född 1842, blef 94 inrikesminister samt 97 konseljpresident och finansminister (expeditionsministären Hörring). Hörup, Viggo, född 1841, dansk journalist och statsman; grundläggare och redaktör af den radikala vänstertidningen Politiken. Trafikminiater 1901. Död 1902. I. ib, förkortning för ibidem, därsammastädes. Iberien, Pyreneiska halföns (Spaniens och Portugals) gamla namn. Ibsen, Henrik, norsk skald och dramaturg, den moderna, dramatikens pånyttfödas, född 1828. (Bland arbeten: Brand, Ett dockhem, Per

Gynt, De ungas förbund, Gengångare, Rosmersholm; Sigurd, den förres son, född 1859, norsk politiker och diplomat, statsråd 1902. ichtyologi, läran om fiskarna. ici, här, (kom) hit; Idavallen, den plats, där enligt den nordiska mytologien åsarna först församlades och där de efter den gamla världens undergång ånyo skola råkas. 139 honoratiores — Idavallen 140 honoratiores, de förnämligare. honoris causa, för ärans skull. honourable, högt ärade, tillhör engelska baron-och hertigtitlarna. honteux (uttalas: ångtö), blyg, blygsam; pauv-res honteux (uttalas: påvr ångtö), fattiga, som blygas att begära hjälp. horibile dictu, förskräckligt att berätta. horisont, synkrets, fattningsförmåga. hortikultur, trädgårdsskötsel. horror vacui, fruktan för tomheten. hors d'oeuvres (uttalas: år dövr), öfverflöds-verk, öfverflödsrätt, smörgåsbord. hospes, främling, gäst, värd. hospiz, härbärge, i synnerhet på Alperna. hottentott, urinvånare på Afrikas sydspets. hotel garni. rum för resande utan servering. house of COmmons (uttalas: haus öv kommöns). engelska underhuset (andra kammaren). house of lords (uttalas: haus öv lords), engelska öfverhuset (första kammaren). Hudiksvall, stapelstad i Helsingland från slutet af 1500-talet, invånareantal 1902: 4,850. hugenotter, fordom ett öknamn på protestanterna i Frankrike. Hugin och Munin, enligt nordiska gudasagan Odins korpar, som sitta på hans axlar och hviska för honom om det förflutna och det tillkommande. huldra, kallas i Norge skogsfrun, elfvan, i synnerhet elfvornas drottning. Hunner, ett asiatiskt nomadfolk, som på 300-ocli under sin höfding Attila på 400-talet öfversvämmade sydöstra Europa under vilda härjningar, men därpå fördref s och sprängdes. huris. evigt oskuldsfulla unga kvinnor, hvilka i Muhammeds paradis utgöra de saligas belöning. HUS/, Johan, född 1373, död på bålet H15, religionsreformator; /iter, anhängare af Hus. Huysmans, Jorris Karl, född 1848, fransk författare, förr naturalistisk, numera religiöst sen-sualistisk. Hvasser, Israel, professor i medicin, medicinsk, social och vitter författare, stiftare af Karl Johansförbundet, född 1790, död 1860. hybrid, alstrad af två särskilda arter, bastard. hyde park (uttalas: häjd park), offentlig park i London. hydra, vattenorm; ett fabelaktigt, i träsket Lerna lefvande, af Herkules dödadt vidunder, på hvilket två hufvud växte ut i stället för hvart och ett, som af höggs. hydraulisk, med vattenkraft. Hygiaea, hälsans gudinna; äfven namnet på en svensk tidskrift om hälsovård. hygien, hälsovård. hydrofob!, beskrifning på vattnet, dess utbredning och beskaffenhet. hydrometer, verktyg för mätning af flytande ämnen. hyena, ett till hundsläktet hörande rofdjur i Afrika och Asien. Hymen, äktenskapets gud; mödom. hymn. lofsång. hyper-, öfver- (i sammansättningar). hyperboreer, ett af greker och romare omtaladt nordiskt sagofolk, som stod i ständig beröring med de himmelska makterna. hysteri, sjuklig känslighet i nervsystemet, i synnerhet hos kvinnor. hysteron-proteron, det tanke- eller framställningsfel, hvarigenom det sista kommer först och tvärt om. Håkansson, Julia, skådespelerska, född 185B (bl. roller; Anna Hjelm i »Kung Midas», hufvud -rollen i »Lefve lifvet»), Hägg, Axel Herman, arkitekt (restaurering af Visby domkyrka), etsare, akvarellist, tecknare; Jacques, konteramiral, marinmålare, född 1839. Hägge, Bengt, född 1857, redaktör af tidningen Halland. HÖffding, Harald, född 1843, dansk professor, en af banbrytarna för den filosofi, som bygger på den naturvetenskapliga utvecklingsläran. Höjer, Magnus, född 1840, lektor i historia, historisk författare, riksdagsman från 1891; Nils, född 1853, lektor i historia, historisk författare, den förres broder. Hörring, Hugo Egmont, dansk politiker, född 1842, blef 94 inrikesminister samt 97 konseljpresident och finansminister (expeditionsministären Hörring). Hörup, Viggo, född 1841, dansk journalist och statsman; grundläggare och redaktör af den radikala vänstertidningen Politiken. Trafikminiater 1901. Död 1902. I. ib, förkortning för ibidem, därsammastädes. Iberien, Pyreneiska halföns (Spaniens och Portugals) gamla namn. Ibsen, Henrik, norsk skald och dramaturg, den moderna, dramatikens pånyttfödas, född 1828. (Bland arbeten: Brand, Ett dockhem, Per Gynt, De ungas förbund, Gengångare, Rosmersholm; Sigurd, den förres son, född 1859, norsk politiker och diplomat, statsråd 1902. ichtyologi, läran om fiskarna. ici, här, (kom) hit; Idavallen, den plats, där enligt den nordiska mytologien åsarna först församlades och där de efter den gamla världens undergång ånyo skola råkas.141 idéassociation — indifferens 142 idéassociation, tankeförbindelse, tankesammanhang. ide/al, tankebild, urbild, förebild, det fullkomliga; alisk, ideell, fullkomlig eller syftande mot det fullkomliga, äfven den filosofiska åsikt, som i begreppet ser det enda verkliga (motsats till materialism), samt den estetiska uppfattning, som icke räknar med verkligheten (motsats till realism). id em, densamma, detsamma. identi/sk, enahanda, likt}'dig; /fiera, räkna eller styrka såsom ett och samma. ideolog, drömmare. id est, d. v. s. idiosynkrasi, en dunkel och reflektionslös motvilja mot vissa föremål. idiot, dumhufvud eller svagsint från födseln. idiolatri, självförgudning. idiom,

munart, dialekt. idol/, afgudabild; /atri, afgudadyrkan. Idun eller Iduna, ungdomens gudinna enligt den nordiska gudasagan. Hennes äpplen skänkte gudarne evig ungdom. Idun är dessutom namnet på ett 1862 stiftadt och af Harald Wieselgren ledt sällskap i Stockholm för umgänge mellan vetenskapsmän, litteratörer och konstnärer. Idun heter också en 1887 af Frithiof Hellberg grundad veckotidning för kvinnan och hemmet. idus, kallades hos romarna den 15 dagen i mars, maj, juli, oktober; i de öfriga den 13. idyll, framställning af enkla och oskuldsfulla förhållanden. Ifvarsson, Karl, född 1818, död 1889, riksdagsman, under många år Landtmannapartiets ledare och efter dess sprängning det frihandelsvänliga Gamla landtmannapartiets. Ignatius Loyola, jesuitordens stiftare 1543, född 1491, död 1556. Ignatiew, Nikolaus Paulowitsch, grefve, född 1828. Rysk diplomat, inrikesminister, ledare af det rysk-ryska partiet. ignobel, oädel, gemen. ignor/ant, okunnig; /era, låtsa okunnighet om. I. H, S,, Jesus hominum Salvator, Jesus människornas frälsare. iliad, den förhistoriska grekiska skalden Homeros' hjältedikt, III, förkortning för amerikanska staten Illinojs. ille faciet »han skall göra't», Karl IX:s uttryck om den unge Gustaf Adolf. illegal, olaglig. illegitim, orättmätig, oäkta. illojal, pliktstridig. illusion, synvilla, inbillning. lllustrated London News, världens största illustrerade veckotidskrift, grundad 1842 af Herbert Ingram. illustre, lysande, berömd, ryktbar. Illyrien, österrikiskt kronland: Kärnten, Krain, Istrien. imaginär, inbillad. imägp, bild. Imbriani, Matteo Renato, född 1843, italiensk politiker, ledare af den mot Österrike riktade politiken. Imeretinsky, Alexander Konstantinowitsch, furst, född 1837, rysk general, generalguvernör i Warschau 1897. imitation, efterlikning, efterbildning. immigration, invandring, inflyttning. immortell, odödlig, evighetsblomma. impediment, hinder, ofruktbar mark. imperi/um, välde; /alist, anhängare af (den engelska) världsmaktspolitiken, sådan denna framträder t. ex. mot boerna. impertinent, näsvishet, oförskämdhet, implakabel, oblidkelig. implicite, tillika inbegripet, imponderabilia, ovägbara ämnen, såsom ljus och värme; brukas äiven om moraliska värden. imponera, göra ett mäktigt intryck. import, införsel af varor; importör, den som inför varor. impotens, oförmåga (att afla barn). impregnera (uttalas: impränjera), genomtränga, mätta, impresärio, ekonomisk ledare af dramatiska eller musikaliska reseföretag. impressionism, den konstnärliga och litterära riktning, som lägger hufvudvikten på det personliga helhetsintrycket, i m primatur, tillstånd att trycka något. improduktiv, ofruktbar, som ingenting åstadkommer. Impromptu, oförberedt, omedelbart svar i tal, dikt eller sång. improvisera, tala, sjunga eller spela efter stundens ingifvelse. impudens, oförskämdhet. impuls, väckelse, ingifvelse. I. N. R. I., Jesus Nazarenus Rex Judeorum, »Jesus af Nasaret, judarnes konung», inskriften på Jesu kors. in abstrakto, i och för sig. in absurdum, till det orimliga. inadvertens, oaktsamhet, motsägelse. in aeternum, för evigt, i n aug u rera, inviga. inappelabel, oåterkallelig. in allés, i allt, sammanlagdt, in blanco, utan förbehåll, att använda ef ter behag. in casu, för det föreliggande fallet, incidit in Scyllam. qui vuit evitare Charybdin, se Karybdis; »komma ur askan i elden». in concreto, i ett bestämdt fall. in COntumaciam (döma någon), ehuru han ej iakttagit inställelse inför rätten. incognito, obekant, under främmande namn. Indépendance Beige, en stor liberal Brysseltid-ning, grundad 1831. independent, oafhängig, oberoende. index, förteckning på för katolikerna förbjudna böcker. indifferen/s, likgiltighet; /tism, likgiltighet, saknad af bestämd mening.143 indigenatsrätt — insignier 144 indigenatsrätt, infödslorätt, medborgarrätt. indignation, harm, ovilja. Éndigestion, dålig matsmältning. indirekta Skatter förbrukningsafgifter såsom tullar, post- och telegrafmedel och tillverknings-afgifter. indiskret, ograннlaga. Indiska arkipelagen, ögruppen mellan Sydostasien och Australien. indispensabel, oeftergiflig. indisponibel, of or ytterlig. individu/ell, /(alltet), personlig(het), egenomlig-(het); alisera, framhålla det personligt egendomliga. Kndo-européer, den öfver främre delen af Asien och hela Europa spridda folkstammen af kaukasiska rasen: inder, perser,, greker, latinska folken, germaner, slaver och kelter. indolens, maklighet, sorglöshet. in dubio, i tvifvel. induktion, öfverföring till det allmänna af det som gäller om det enskilda, bevis genom exempel. induktiva vetenskaper, kallas naturvetenskaperna, därför att dess lagar pröfvas genom tillämpning på företeelserna i allmänhet af de förklaringar, som de enstaka företeelserna ge uppslag till. in duplo, dubbel. in effigie, bildligt. i n exakt, icke fullt riktigt. in extenso, utförligt, i dess helhet. infam/, skändlig, usel; /i, skändlighet, ärerörigt tillmäle. inf an t , spansk eller portugisisk prins af kungligt blod; /inna. spansk eller portugisisk prinsessa af kungligt blod. infanteri, fotfolk. infernior, underordnad. infern/o, helvetet; /alisk. helvetisk. in fidem, betygas (användes vid underskrift af protokoll). infektion, (öfverföring af) smitta. inficiera, nedsmitta. in i n fi n itu m, i oändlighet. in flagranti, på bar gärning. influenza, svår snufva med feber. influera,

inverka på, hafva inflytande på. in folio, i helarksformat. information, meddelande, undervisning. in foro, inför rätta, infusion/, ingjutning; /sdjUr, mikroskopiskt små djur, som lefva i flytande ämnen. in futurum, för framtiden. ingenium, förstånd, begåfning, hufvud. ingenue, skådespelerska som framställer unga flickor. ingrediens, beståndsdel. ingress, inledning. mhalation, inandning. inhibera, inställa. »in hoc signo vinces», »i detta tecken skall du segra» (enligt legenden inskrift på det flammande kors, som visade sig på himmelen för romer- ske kejsaren Konstantinus, då han drog ut mot sina fiender). inhonnet. ohederlig. inhuman, omänsklig. initial, begynnelsebokstaf. initiera, göra bekant med. initiativ, början, första steget. injektion, insprutning. injiciera, inspruta. injurie/, förolämpning; /ra, förolämpa;/process, rättegång om ärekränkning. inkarn/ation, förkroppsligande; /erad, förkroppsligad, inbiten. inkasso, inkassering. inklarera, vid tullkammare anmäla ett fartygs ankomst. inklination, (föremål för) böjelse, tycke. inkognito, okänd, under antaget namn. inkomparabel, o jämförbar. inkompetens, oförmögenhet. inkomplett, ofullständig. inkonsekvent, icke följdriktig. inkorpor/era, införlifva; /ation, införlifvande. inkorrekt, icke fullt riktigt. inkubationstid, tiden mellan ett smittämnes mottagande och sjukdomsutbrottet. in locp, här på stället, in majorem (Dei) gloriam, till så mycket större ära (för Gud). in manu, till hands. in medias res, midt in i frågan, utan omsvep. in medio consistit virtus, latinskt ordspråk, medelvägen är bäst. in natura, innocence/ (uttalas: innosångs), oskuld, enfald; /orden. in nomine, i (någons) namn. Innsbruck, hufvudstad i Tyrolen. in nuse (egentligen: i nöten), i fröet, i sin begynnelse. in memoriam, till minnet. in OCtavo, i oktavformat. in optima forma, i allra bästa förrn. inopportun, oläglig. in partibus infidelium, inom de otrognas område (tillägg till de katolska biskopars titel, som ha sin verksamhet bland icke katoliker). inpass, (egentligen: då man i kortspel sticker med ett lägre kort under den förutsättningen, att efterspelaren ej har något högre), kort inlägg i ett samtal. in petto, (egentligen: i bröstet), för sig själf, afsides, i sinnet. in p le no, på allmänt sammanträde. in praesentia, för närvarande. in praxi, i tillämpningen. inkvisition, sträng ransakning, kättardomstol. inserat, tillkännagifvande genom en tidning. insidiös, försåtlig. insignier, embets- eller ordenstecken; de kungliga insignierna: kronan, spiran, svärdet, äpplet och nyckeln.145 insinuation — involvera 146 insinu/ation, försåtlig antydan; /era, försåtligt antyda. insistera, påyrka, envisas. inskription, inskrift, insoléns, oförskämdhet. tnsolvént, oförmögen att betala. in spe, i förhoppning, i hoppet. inspir/ation, ingifvelse, hänförelse; /era, ingifva, lifva. instabil, obeständig, opålitlig. install/ation, invigning, insättning, (i ett embete); inviga, insätta i ett embete. instans, domstol (med afseende på om den handlägger ett mål i första, andra eller sista hand). instinkt, naturdrift, ingifvelse. institut, anstalt, förfarande. institution, inrättning, stiftelse. instruk/tion, föreskrift; /tiv, lärorik, instrument/, verktyg; /ation, ett tonstyckes sättande för instrument; /ering, fördelning mellan särskilda instrument, insubordination, olydnad eller förgripelse mot förman. insultera, förolämpa, skymfa. in summa, allt sammanräknadt, insur/gent, deltagare i uppror; /rektion, uppror. intakt, oberörd, oskyldig. integrerande, ingående som nödvändig del i något. integral, hel och hållen. intellekt/, förståndsgåfva; /uell, som hör till förståndet, andlig. intelligens, förstånd, begåfning. Intelligenssedlerne, en norsk venstertidning. intendentur, (myndigheter för) förvaltningen af truppernas ekonomi. inten/sitet, inre styrka; /siv, stark. intention, afsikt. inter arma silent leges, latinskt ordspråk: »i krig förstummas lagarna». interdikt, uteslutning från katolska kyrkans gemenskap (af en hel menighet). integer vitae, oberörd af lifvet. interfoliera, (för anteckningar) inhäfta otryckta blad i en bok; i allmänhet: inflika. interim/, tillsvidare; /istisk, gällande tillsvidare. interiör, det inre, invändiga. interjektion, utrop, utropstecken. interkutan, mellan hull och skinn. interlokutör, den man talar med. intermedi/um, mellantid; /är, mellanliggande. intermezzo, afbrott, mellanspel. intermittent, ojämn, afbruten, skoftals verkande. internera, innestänga. Internationalen, den af socialisten Karl Marx 1864 i London grundade mellanfolkliga arbetareorganisationen. internationell, mellanfolklig. mterpell ation. öppen fråga (egentligen i riksdagen till någon medlem af regeringen), /era, framställa en öppen fråga. inter pokula, i festligt lag. interpret/ation, tolkning; /era, tolka, uttyda. interpunkt/ion, användning af skiljetecken; /era> använda skiljetecken. interregnum, tronledighet, mellanregering. interurban, som förbinder två eller flera städer, intervall, mellanrum, höjdafstånd mellan två toner. interven/tion, medling; /era, medla, träda emellan; (tertius Interveniens, tredje man som träder medlande emellan). interview/ (uttalas: intervju), samtal, utfrågning, som en tidningsman företager med en. person; /are, den som företager en interview. intim, innerlig, förtrogen. intoleran/S, ofördragsamhet; /t, ofördragsam. inton/ation, angifning af en ton; /era, angifva en ton. in toto, i det

hela. inträ m U ros, innanför (stads)murarna. Intransigeant (uttalas: ängtrangsisjang), en socialistisk, men judehätsk Paristidning, utgifven af Rochefort, intransigent, som står utanför partierna. intressent, delägare. intrig/, ränker, händelsernas sammanknytning i ett dramatiskt arbete; /era, smida ränker; /ant^ ränkfull. intrikat, intrasslad (brukas oriktigt i betydelsen intrigant). in triplo. tredubbel. introdu/ktion, införande eller inträde i ett sällskap, inledning till ett tonstycke; /cera, införa. intui/tion, omedelbar uppfattning, ingifvelse; /tiv, genom ingifvelse. in usum Delfini. »till bruk för Dauphin (uttalas: Dåfäng)» d. v. s. tronföljaren. (Påskrift på titelbladet å sådana franska klassiska författare, ur hvilka alla »anstötliga» ställen uteslutits.) invalid/, oförmögen till arbete, i synnerhet krigstjänst på grund af kroppsskada eller ålderdom; /itet, oförmåga till o. s. v.; /itetsförsäkring, (stats-) garanti för understöd vid arbetsoförmåga på grund af sjukdom eller ålderdom. invariabel, oföränderlig. invasion, fientligt infall. invektiv, okvädinsord. invent/arium, förteckning öfver lösörebo eller lager; /era, upprätta förteckning öfver lösörebo eller lager. inventiÖS (uttalas: invenschös), praktisk. in verba magistr! jurare, »svära på sin mästares ord», vara osj älf stan dig. investitur. högtidlig insättning i ett embete. in vino Veritas, »i vinet sanningen», under ruset kommer sanningen fram. invisibel, osynlig. ^ invit/, uppmaning, vink; /era, inbjuda, anmoda; /ation, inbjuda, invita Minerva, egentligen: mot Minervas vilja; utan anlag eller kallelse. invokation, åkallan, anropande. involvera, innefatta, innesluta.147 Joniska pelare — Jalta 148 Joniska pelare, i den grekiska byggnadsstilen mindre enkla än de doriska., men mindre utsmyckade än de korintiska. ipSO facto, just därigenom. i rad e, af sultanen utfärdad förordning. Iran, högland i främre Asien: Afghanistan,, Be-ludschistan, Persien. Irene, fredens gudinna. Irkutsk, rysk industri- och handelsstad med 60,000 invånare. Irland, den vestra af de båda stora engelska Öarna. Hst, Dublin. Befolkning 4,800,000; sedan tolfte århundradet förenad med Storbrittanieii. ironi/, spefullt beröm; /sera, häckla med skenbart beröm. irrationell, förnuftsvidrig, oförnuftig. Irredenta (Italia), egentligen: det obefriade Italien, namnet på den 1878 i Italien bildade organisationen för en förening med Italien af alla italiensktalande delar af Österrike, Frankrike, Schweiz och Malta; irredentist, anhängare af denna sträfvan. irreguliär, oregelbunden. irreiigiÖS, utan eller mot den kristna religionen. irreparabel, oersättlig. irreprochabel, oklanderlig. irrit/abel, retlig; /era, retad sinnesstämning. Irvingianer, en religiös sekt, stiftad af engelske prästen Irving, som lefde 1792—1834, åsyftande att återställa den kristna kyrkan i hennes ursprungliga skick. Isabella, 1) Katolika af Kastilien, spansk drottning, född 1451 död 1504; 2) I. Marié Louise, drottning af Spanien, född 1830, störtades 1868 från tronen på grund af sitt hejdlösa gunstlings-Välde och flydde till Frankrike. Afsade sig 1870 kronan till förmån för sonen Alfons, som dog 1885 och hvars son numera är konung. I. lefver dels i Frankrike dels i Spanien. Isabellaorden, portugisisk kvinnoorden, stiftad 1801; spansk orden, stiftad 1815. Ischl, badort i Österrike, slott och kejserligt sommarresidens. Isis, egyptisk gudinna. Islam, muhammedanernas religion. Island, ö mellan Norge och Grönland. Hufvudstad Reyjkjavik, sedan 1381 dansk besittning, med konstitutionell författning sedan 1874. Ismail Pascha, född 1830, vicekonung af Egypten 63—79, då han afsattes af sultanen på föranstaltande af vestmakterna, hvilkas kontroll öfver hans finansiella slöseri han ville undandra sig. Död 1895. isol/ation, ensamhet; /era, afsöndra, göra ensam. isthmus, näs, egentligen det korintiska. Istrien, österrikiskt markgrefskap, en del af österrikisk-illyriska kustlandet; krigshamn: Pola. Italien, omfattar, utom halfön, öarne Sicilien och Sardinien. Befolkning: 31,600,000. Hufvudstad Rom. Bestod till 1860 af skilda stater, som då anslöto sig till Konungariket Sardinien. 1861 antog Victor Emanuel titeln konung af Italien, hvarmed Venetien införlifvades 1866 och Kyrkostaten 1870. 1883 afslöts trippelalliansen med Tyskland och Österrike, hvilken förnyades 1887 och 1891. Nuvarande konung Victor Emanuel II efter mordet på Umberto 1901. Ministerpresident Zanardelli, inrikesminister Giolitti. item, jämväl. Iterera, upprepa. Ito, Hirobumi, grefve, född 1840, japansk statsman, ministerpresident 1892—86, 1898—1900, författningens grundläggare. Afslutade 1902 alliansen med England. J. Jack, öknamn på de engelska matroserna. Jackson, Thomas Jonathan, född 1824, amerikanska sydstaternas general i kriget mot nordstaterna, död 1863; William Lawries, född 1840, engelsk politiker, öfversekreterare för Irland 1891 —92. Jacobsen, J. P., död 1885, dansk författare. (Bl. arbeten: Niels Lyhne); Karl, född 1842, dansk bryggare (Ny Carlsberg) och konstmecenat. Jacquerie, namnet på franska bondeupproret 1358. Jacta est alea, tärningen är kastad, d. v. s. be'slutet är fattadt., hvad än må hända. (Julius Cesars utrop vid öfvergången af floden Bubicon). Jaffa, turkisk hamn på syriska kusten. Jagelloner. en polsk konungaätt. Jago, spanskt mansnamn; en roll i Shakspeare drama Othello. Jaguar,

amerikansk tiger. Jak, grymtoxen på Himalaya och mellersta Asiens högländer. jakaranda, ett brasilianskt träslag. Jakobinen, medlemmar af en grupp bland 1789 års franska revolutionsmän. Jakobsson, Ernst, född 1839, arkitekt, slottsintendent vid Stockholms slott. Jakutsk, provinsstad i ryss-sibiriska general-guvernementet Irkutsk, förnämsta stapelplats för ryska pelshandel!!. jalou/x (uttalas: schalu), afundsjuk, svartsjuk; /SJ, afundsjuka; halfgardin. Jalta, hamnstad i ryska guvernementet Taurien, 147 Joniska pelare — Jalta 148 Joniska pelare, i den grekiska byggnadsstilen mindre enkla än de doriska., men mindre utsmyckade än de korintiska. ipSO facto, just därigenom. i rad e, af sultanen utfärdad förordning. Iran, högland i främre Asien: Afghanistan,, Be-ludschistan, Persien. Irene, fredens gudinna. Irkutsk, rysk industri- och handelsstad med 60,000 invånare. Irland, den vestra af de båda stora engelska Öarna. Hst, Dublin. Befolkning 4,800,000; sedan tolfte århundradet förenad med Storbrittanieii. ironi/, spefullt beröm; /sera, häckla med skenbart beröm. irrationell, förnuftsvidrig, oförnuftig. Irredenta (Italia), egentligen: det obefriade Italien, namnet på den 1878 i Italien bildade organisationen för en förening med Italien af alla italiensktalande delar af Österrike, Frankrike, Schweiz och Malta; irredentist, anhängare af denna sträfvan. irreguliär, oregelbunden. irreiigiÖS, utan eller mot den kristna religionen. irreparabel, oersättlig. irreprochabel, oklanderlig. irrit/abel, retlig; /era, retad sinnesstämning. Irvingianer, en religiös sekt, stiftad af engelske prästen Irving, som lefde 1792—1834, åsyftande att återställa den kristna kyrkan i hennes ursprungliga skick. Isabella, 1) Katolika af Kastilien, spansk drottning, född 1451 död 1504; 2) I. Marié Louise, drottning af Spanien, född 1830, störtades 1868 från tronen på grund af sitt hejdlösa gunstlings-Välde och flydde till Frankrike. Afsade sig 1870 kronan till förmån för sonen Alfons, som dog 1885 och hvars son numera är konung. I. lefver dels i Frankrike dels i Spanien. Isabellaorden, portugisisk kvinnoorden, stiftad 1801; spansk orden, stiftad 1815. Ischl, badort i Österrike, slott och kejserligt sommarresidens. Isis, egyptisk gudinna. Islam, muhammedanernas religion. Island, ö mellan Norge och Grönland. Hufvudstad Reyjkjavik, sedan 1381 dansk besittning, med konstitutionell författning sedan 1874. Ismail Pascha, född 1830, vicekonung af Egypten 63—79, då han afsattes af sultanen på föranstaltande af vestmakterna, hvilkas kontroll öfver hans finansiella slöseri han ville undandra sig. Död 1895. isol/ation, ensamhet; /era, afsöndra, göra ensam. isthmus, näs, egentligen det korintiska. Istrien, österrikiskt markgrefskap, en del af österrikisk-illyriska kustlandet; krigshamn: Pola. Italien, omfattar, utom halfön, öarne Sicilien och Sardinien. Befolkning: 31,600,000. Hufvudstad Rom. Bestod till 1860 af skilda stater, som då anslöto sig till Konungariket Sardinien. 1861 antog Victor Emanuel titeln konung af Italien, hvarmed Venetien införlifvades 1866 och Kyrkostaten 1870. 1883 afslöts trippelalliansen med Tyskland och Österrike, hvilken förnyades 1887 och 1891. Nuvarande konung Victor Emanuel II efter mordet på Umberto 1901. Ministerpresident Zanardelli, inrikesminister Giolitti. item, jämväl. Iterera, upprepa. Ito, Hirobumi, grefve, född 1840, japansk statsman, ministerpresident 1892—86, 1898—1900, författningens grundläggare. Afslutade 1902 alliansen med England. J. Jack, öknamn på de engelska matroserna. Jackson, Thomas Jonathan, född 1824, amerikanska sydstaternas general i kriget mot nordstaterna, död 1863; William Lawries, född 1840, engelsk politiker, öfversekreterare för Irland 1891 —92. Jacobsen, J. P., död 1885, dansk författare. (Bl. arbeten: Niels Lyhne); Karl, född 1842, dansk bryggare (Ny Carlsberg) och konstmecenat. Jacquerie, namnet på franska bondeupproret 1358. Jacta est alea, tärningen är kastad, d. v. s. be'slutet är fattadt., hvad än må hända. (Julius Cesars utrop vid öfvergången af floden Bubicon). Jaffa, turkisk hamn på syriska kusten. Jagelloner. en polsk konungaätt. Jago, spanskt mansnamn; en roll i Shakspeare drama Othello. Jaguar, amerikansk tiger. Jak, grymtoxen på Himalaya och mellersta Asiens högländer. jakaranda, ett brasilianskt träslag. Jakobinen, medlemmar af en grupp bland 1789 års franska revolutionsmän. Jakobsson, Ernst, född 1839, arkitekt, slottsintendent vid Stockholms slott. Jakutsk, provinsstad i ryss-sibiriska general-guvernementet Irkutsk, förnämsta stapelplats för ryska pelshandel!!. jalou/x (uttalas: schalu), afundsjuk, svartsjuk; /SJ, afundsjuka; halfgardin. Jalta, hamnstad i ryska guvernementet Taurien,149 Jalu — Jonsson 150 i närheten af Livadia, där Alexander III dog 1894. Jalu, gränsflod mellan Korea och Kina, där japanerna 1894 vunno en seger öfver kineserna. Jamaica, engelsk ö bland stora Antillerna; hufvudstad: Kingston. jamais (uttalas: sjamä), aldrig. jamb, versfot bestående af en kort och en lång stafvelse. James Gazette (uttalas järns gasétt), engelsk tidning,, grundad 1880. Jameson (uttalas: jämsön), Leander Starr, född 1853, ledare af det med Chamberlaines goda minne 1895 företagna infallet i Boerrepubliken, tillfångatagen vid Krügersdorf, dömd till fängelse men benådad. Jamestown

(uttalas: jämstaun), hufvudstad på engelska ön St. Helena. janitschar/er, en 1830 upprättad afdelning turkiskt fotfolk bestående af i Islam uppfostrade kristna, upphäfd 1825; /musik, militärmusik med blåsinstrument, trianglar och trummor. Jansen is m, en af biskop Cornelius Jansenius på 1600-talet förkunnad lära, något afvikande från den katolska. Jansson, Eugene, född 1862, stiliserande landskapsmålare (Stockholmsmotiv). Janus/, romersk gud med två ansikten; ,/an-Sikte, uttryck för dubbelspel och opålitlighet. Japan, kejsardöme i Östasien, hufvudstad Tokio. Befolkning: 43,800,000. Sedan 1889 konstitutionell stat. 1894 krig med Kina. Nuvarande kejsare (mikado) sedan 1867 Mutsu-Hito, född 1852. Ministerpresident Markis Itö. Japhet, Noaks andre son, enligt den judiska gudasagan stamfader för vestra och norra Palestinas folkstammar. Jardin des Plantés (uttalas: sjardäng dä plangt), botaniska trädgården i Paris. Jardiniére (uttalas: sjardiniär), trädgårdsflicka, blomsterlåda, blomsterställ, fönsterträdgård. jargon (uttalas: sjargång), ordflöde, munvighet. jarl, förnäm man och krigare i den nordiska forntiden. jasmin (uttalas: sjasmin), en buskväxt med välluktande blommor. jaspis/, en halfädel kistelsten; /porslin, ett slags genomskinligt engelskt porslin, som kan färgläggas tvärs igenom. Jaurés (uttalas: sjårä), Constan Louis Benjamin, 2) fransk general, krigare, sändebud och sjöminister, född 1823, död 1889; 2) Jean, fransk socialistledare. Java, en af de stora Sundaöarne i Ost-Indien, Nederländsk egendom sedan 1854. Hufvudstad: Batavia. Janson, Johan, född 1853, Stockholms Dagblads korrespondent i Paris och dess krigskorrespondent i Turkiet, Egypten och Grekland. (Författaremärket Späda.) Jedo, se Tokio. Jehovah, hebreernas högsta namn på Gud. Jena, universitetsstad i Saschen-Weimar, där Napoleon I 1806 besegrade preussarne. Jensen, Alfred, född 1859, Göteborgs Handelstidnings korrespondent i Sydeuropa, vitter författare (bl. arbeten: Slavia, Polska skalder, Ur sla-vernas diktvärld). jeremiad, klagovisa. jerndagar, kallades af våra förfäder 20—28 februari, då det vanligen är mycket kallt. Jerndörren, ett af nedre Donau genomflutet bergpass. j er n kronan, den gamla lombardiska kungakronan, med hvilken Karl den store, många tyska kejsare och Napoleon I kröntes. Jescze Polska (än är Polen icke förloradt), polsk marsch af okänd författare, svar på Kosciuskos föregifna utrop i slaget vid Maciejowice 1794 »Finis Poloniae» (det är slut med Polen). jesuit, medlem eller anhängare af den utaf Ignatius Loyola 1543 stiftade orden »Jesu sällskap», hvars mest bekanta grundsats var att »ändamålet helgar medlen» ; i allmänhet den som synes hylla denna uppfattning. jettatore. italienska uttrycket för en människa med onda ögon. jetton (uttalas: sjettång), skådepenning, spelpenning. % jeunesse dorée (uttalas: sjöness dåre), egentligen namnet på de unga män, som 1794 sökte åstadkomma en motrevolution och upphäfva Jtolk-väldet; i allmänhet unga män som lefva på stor fot; bokstafligen: den gyllene ungdomen. Jeurling, Anders, född 1851, grundläggare 1889 af och chef för Stockholmstidningen. jingo, beteckning på de engelska och amerikanska krigspartierna. jobbare, börsspelare, aktievinglare. jockey, kapplöpningsryttare. Jocohama, japansk hamn üfrr europeiska fartyg. j Odla, sjunga på tyrolervis omväxlande med naturlig röst och falcett. Johanniterorden, den äldsta katolska riddar-orderi, stiftad i Palestina under korstågen. Johansen, Viggo, dansk målare, f. 1851 (heminteriörer). Johansson, Johan, (i Noraskog), född 1840, riksdagsman 1870—1902, moderatliberal landtmanna-partist; Martin, född 1837, professor, sedan 1888 biskop i Hernösand, teologisk författare. John Bull, öknamn på det engelska folket. Jolin, Johan, född 1818, död 1884, skådespelare, vitter författare (författaremärke Jo. Jo.) J O ms borg, vikingfäste på ön Wollin. Jonason, Aron, född 1838, fotograf, humorist, lustspelsförfattare. Jonathan (broder Jonathan), öknamn på det nordamerikanska folket. jongl/ör, taskspelare; /era, taskspela, gyckla. Joniska Öarne, den Grekland sedan 1864 till höriga ögruppen på Greklands vestkust. Jonsson, Olof, hemmansägare, bankofullm., född 1839, riksdagsman 1877—96, då han föll för sin151 Josephson — Jönköping 152 medverkan till det i viss mån frisinnade Gamla landtmannapartiets (hvars ledare han varit efter Sven Nilssons död) uppgång i det protektionistiska och konservativa Nya landtmannapartiet. Skarp dialektiker. Josephson, Ernst, född 1851, figur- och porträttmålare, »målarnes Strindberg», märkesmannen under 1880-talets genombrott: (bl. arbeten: »Strömkarlen», »Spanska smeder»); skald; Ludvig, född 1832, skådespelare, teaterintendent, dramatisk författare, död 1899. jota, grekernas benämning på bokstafven I; »icke ett jota», icke en bokstaf, icke det minsta. jotuilhem. jättarnes boning, enligt nordiska mytologien. Joubert (uttalas: sjubär) Petrus, född 1831, öfverbefälhafvare för syd-afrikanska republikens trupper mot engelsmännen 1880 — 81, mot Jameson 1895, mot engelsmännen 1899 — J 900, död 1900. jour fixe (uttalas: s j nr fix), ständig mottagningsdag för besökande eller inbjudna. journal (uttalas: sjurnal), dagbok, dagblad, tidskrift; /lst,

tidningsman; istik. tidningsväsen, för fattareskap i tidning. Journal des débats (uttalas: sjurnal dä deba), en paristidning med högerrepublikansk färg, grundad 1789. Journal de St. Petersburg (uttalas: sjurnal dö sang Petersbur), grundad 1826, organ för ryska utrikesdepartementet. Journalistföreningen, Svenska, stiftades 1901 för att tillvarataga de svenska journalisternas intressen och höja denna kårs ekonomiska och sociala ställning; består af kretsföreningar, som samarbeta under en centralstyrelse. jovial, godmodig. jubileumsfonden, konung Oscar ILs, stiftades vid hans 25-åriga regeringsjubileum 1897 genom en insamling af 2,§18,000 kronor för åvägabringande af folksanatorier åt botbara medellösa eller mindre bemedlade lungsiktiga. Tre sanatorier äro inrättade. judaskyss, förrädisk vänskapsbetygelse. Julianska tidräkningen, den af Julius Cesar 46 fore Kristus införda tidräkningen, för hvilken solåret lades till grund i stället för månåret. I dess ursprungliga skick, den s. k. gamla stilen, följes denna tidräkning ännu i Grekland och Ryssland, medan öfriga länder tillämpa den af Gregorius XIII 1482 införda s. k. nya stilen, som genom en sinnrikare beräkning bibehåller tidräkningens öfverensstämmelse med solens gång. Juli-revolutionen, resningen i Paris 27—29 juli 1830, hvarigenom Karl den X störtades och Ludvig Filip uppsattes på tronen. jungel, det ostindiska småskogslandet. Jungstedt, Axel, född 1859, genre-, porträtt-och landskapsmålare (bl. arbeten: »I stenbrottet»). Juno/, romersk gudinna; nisk. stolt, majestätisk, skön. junta, förening, sällskap, klubb. Jupiter, romersk gud; J. pluvius, den regngif-vande, regnet. j u rare in verba magistr!, svära på sin mästares ord, vara os j älf ständig. juridik, lagkunskap. juridisk person, en personliga rättigheter tillerkänd organisation t, ex. bolag eller förening. jurisdiktion, lagskiftning. jurisprudens. rättsvetenskap. jurist, lagkarl, rättskunnig. juristmöten, skandinaviska, hafva sedan 1872 hållits ungefär hvart tredje år i Köbenhavn, Kristiania eller Stockholm. jury, en lekmannadomstol, som utan lagfarenhet och endast efter sitt sunda förstånd dömer en anklagad skyldig eller oskyldig, hvarpå i förra fallet en lagkunnig domare utmäter straffet. It. ex. England och Norge förekommer juryn vid behandling af brottmål, i Sverige endast i tryckfrihetsmål. just/ (uttalas: sjyst), riktig; /era, rätta. Just it i /a, rättvisans gudinna, enligt den romerska mytologien; namnet på en tidning, som offentliggör afkunnade utslag och verkställda vexel-protester; /ekansler, den som å regeringens vägnar of vervakar embetsmannens embetsutöf ning; /eombudsman, den som å riksdagens vägnar öfver-vakar embetsmannens embetsutöf ning; /eråd, ledamot af högsta domstolen. JUS primae noctis, rätt till första natten, de medeltida godsherrarnes privilegium mot godsets kvinnor vid deras giftermål. juste milieu (uttalas: sjyst miliö), den gyllene medelvägen. juvenaler, ett på 1840-talet i Uppsala blomstrande studentförbund, förevigadt genom Gunnar Wennerbergs glimtar. juvenalier, fest hos romarne till ungdomsgudinnans ära. J'y SUJS et j'y reste, »jag är där, och jag stannar», Mac Måh öns rapport till öfverbefälhafvaren 9 september 1855 efter stormningen af Malakaff-bastionen. Jäderin, Axel, född 1850, vitter och politisk författare, tidningsman, redaktör af Svenska Dagbladet 84—88, red. i Sv. Telegrambyrån från 93; Edvard, född 1852, den förres broder, astronom och geodet, vetenskaplig förf., föreläsare, lektor vid Tekniska högskolan. jägerian, den som använder de af tyske läkaren G. J äger förordade ylleunderkläderna. Järnefelt, Eero Nikolai, gedigen finsk målare, född 1883 (landskap och porträtt). Jönnke, Ferdinand Henrik, dansk sjömilitär och politiker, född 1837, kommendör 85, ingick 1901 som marinminister i kabinettet Deuntzer. Jönköping, vid Vätterns sydspets, grundlagd under medeltiden, har 1902 ett invånareantal af 23,500. 153 Kaaba — Kanitz 154 K. Kaaba, gammal nationalhelgedom i Moskén i Mekka i Arabien. Mål för muhammedanernas vallfärder. kabal, intrig, sammansvärjning. Kabayama Sukenori, japanesisk statsman, utrikesminister sedan 1898. Född 1837. Kabbal/a, /istisk, den judiska medeltidens hemlighetsfulla religionsfilosofi; trolldom. kabel, ankarkätting, telegraf kabel., elektrisk un-derhafs- eller underjordisk ledning. Kabelskydds-konvention, mellanfolkligt fördrag om skydd för undervattenskablar, ingången 1884. okabinett, litet rum, äfven ministär; kabinettS-fråga, ärende, på hvars afgörande en regering eller regeringsmedlem gjort sin ställning beroende. kabinettskammarherre, konungens uppvaktande. kabinettskassa, riksdagens anslag till upprätthållande af beskickningarna i utlandet. kabin etts p ass, legitimationspapper för utrikes resa, utfärdadt af utrikesministern i stället för — som de vanliga — af konungens befallningshafvande. kabinettskort, fotografi, något större än det vanliga (visitkorts)formatet. kabinettsorder, kunglig befallning. kabinettssekreterare, utrikesministerns närmaste man, expeditionschefen i utrikesdepartementet. kabriolett, ett slags tvåhjulig vagn. Kabul, hufvudstad i Afghanistan. kabyler, afrikansk folkstam, hemmahörande särskildt i Algeriet och Tunis, underkufvad af fransmännen 1857. kabyss, matroshytt. kachera, dölja; kacherade damer,

hafvande kvinnor, som önska lefva obemärkta. kadaver, lik (af djur). kadett, elev vid landt- eller sjökrigsskola. kadmium, metall, biprodukt vid förädling af kopparmalm, användes upplöst bl. a. för tandtekniska och fotografiändamål. Katfa, bergland i sydvästra Abessinien. kaffrer, folkstam i sydöstra Afrika, underkufvad af engelsmännen 1843. kaftan, österländsk klädnad, äfven vesterländsk prestdräkt. Kaimakam, turkisk embetsmän, länsguvernör. Kainz, Joseph, född 1858, tysk tragisk skådespelare med europeiskt rykte. Kairo, Egyptens hufvudstad. kajuta, rum på fartyg. kalabalik, stormigt uppträde. Kalakaua, David, konung af Hawai, född 1836, besteg 1874 tronen, bereste 1889 Europa, dog 1891. kalamitet. missöde. kaliber, vidden af en gevärspipa, storleken af en kula. kalif, österländsk furste. Kalifornien, en af Förenta staterna, afträddes 1848 af Mexiko. Hufvudstad: San Francisko. kalkera, afteckna, öfverflytta t. ex. en ritning. kalkyl, beräkning. Kallay de Nagy Källo, född 1839, sedan 1882 Osterrike-Ungarns riksfinansminister. kalligrafi, skönskriftskonst. Kallstenius, Gottfrid, född 1861, landskaps-, figur- och dekorativmålare (bl. arbeten: »Förvildad trädgård», »Skogssjön»). Kalmar, småländsk kuststad från medeltiden, med ett historiskt märkligt slott, omkring 12,800 inv. kal m era, lugna. kalmucker, mongolisk folkstam i södra Sibirien. Kalnoky, Gust Siegmund, född 1832, österrikisk-ungersk utrikesminister 1881—95. kalvinist, anhängare af Kal vins protestantism, den s. k. reformerta läran. Kambodscha, konungarike i bortre Indien, står under Frankrikes beskydd. Kameke, Georg Arnold Karl v., född 1817, deltog 1871 i ledningen af Paris' belägring, krigsminister 1873—83. Död 93. kameralexamen, lägre juridisk embetsexamen. Kamerun, område på Afrikas vestkust stående under tyskt protektorat. kammarkollegium, handlägger frågor orn skattläggning af jord samt andra ärenden af kameral natur. kammarmusik, (urspr, sådan musik, som gafs vid hofven), tonstycken, som passa för mindre kretsar, utan orkester. kammarrätten, reviderar andra ämbetsverks räkenskaper och är domstol öfver revisionsanmärkningar. Kamtschatka, halfö i n. ö. Asien; rysk besittning. Hufvudstad: Petropawlowsk. Kanada, det brittiska Nordamerika, största delen af området norr om Förenta staterna. kanapé, hvilsoffa. Kanariska Öarna, Kanarieöarna, spansk ögrupp på Afrikas vestkust. kan cell er, aflånga fack, som på orglar leda vädret till piporna. Kandahar, stad i Afghanistan. kandelaber, armljusstake. kandera, öfverdraga med kandi (— kristalliseradt socker). Kandia, hufvudstad på ön Kreta. kandidat, sökande till embete, värdighet eller högre lärdomsgrad (Af candidus = hvitglänsaiide, de som i Rom sökte hedersembeten gingo hvitklädda). kanfas, ett slags väf af linnegarn eller linne-och bomullsgarn. Kanitz, Hans Wilh. Alex. v., född 1841, ledamot af tyska riksdagen sedan 1869. Agrarhöfding.155 kannibal — kassakonto 156 kannibal, människoätare. kanon, regel, föreskrift, kyrkostadga, trosnorm. kanonik, stiftsherre, ledamot af katolskt domkapitel. kanoniär, den som laddar och afskjuter en kanon; sjöartillerist. kanot, ett slags båt, egentligen gjord af en enda urhålkad trädstam eller ock af djurhudar. I allmänhet båt för en person, som »paddlar» sig fram med en enda åra. kansli, benämning på vissa embetsverk. kanslistil, det skrifsätt, som begagnas i kongl, bref och förordningar. kantat, sångstycke med recitativ, arior och körer. kantele, ett finskt stränginstrument, som vid spelningen knäppes med fingrarna. kantilj, vriden guld- eller Silfvertråd. kantin, fältflaska, kanton, benämning på de schweisiska landskapen. kantor, offentlig föresångare vid gudstjänster. kanyl, rör, som användas för kirurgiska ändamål. kaos, (den tomma rymden eller den rå formlösa massa, hvaraf enligt den bibliska skapelsemyten världen gjordes); sammanblandning, oreda. kaotisk, oredig. kapabel, i stånd till. kapacitet, rymlighet, vidd, duglighet. kapare, ett skepp, som under krigstider af enskilda personer, med fullmakt af någon bland de krigförande makterna (kaparebref), utrustas för att uppbringa fientliga fartyg. kapell, liten församling, gudstjänstlokal, musiksällskap. kapitalism, kapitalvälde. kapitolium, borgen i Rom. kapitulera, uppgifva en befästning, sträcka vapen, gifva efter, taga värfning. Kapkolonien, engelsk koloni på Afrikas sydspets; hufvudstad: Kapstaden. kaplan, prest, som förestår ett kapell. kapris, nyck. kapsön, nosgrimma för hästar. kapucinerorden (= franciskanerorderi), katolsk munkorden. kapun, kastrerad tupp. karabiniär, lätt beväpnad ryttare. Karadja, Mary, född 1868, dotter till L. O. Smith, änka efter turkiske ministern i Stockholm prins Karadja Pascha, vitter och spiritistisk författarinna. karat, term för beteckning af guldets finhet. 18 karats guld -- 18/24 guld + 6/24 främmande tillsats. karavan, ressällskap egentligen af köpmän eller pilgrimer i Österlandet. karbonat, kolsyradt salt, karbunkel, högröd rubin, brandig böld. kardiologi, läran om hjärtats byggnad och förrättningar. kardinal, ledamot af det romerska påfvekolle-giet, den katolska kyrkans högsta centralmyndighet. kardus, paket af en vara. karenstid, väntetid; vid

olycksfallförsäkring den tid, som förflyter omedelbart efter ett olycksfall, innan detta berättigar till ersättning. kåress, smekning. karet, ett slags åkdon, pinnkärra, Karlfeldt, Axel, född 1864, skald. (Bl. arbeten: »Vildmarks- och kärleksvisor», »Fridolins visor», »Fridolins lustgård».) Karlsborg, centralfästning vid Vätterns västra sida, påbörjad 1819. Befästningsarbetena fortsättas ännu. Karlshamn, stapelstad i Blekinge från midten af 1600-talet, 1902: 7,100 invånare. Karlskrona, residensstad med flottstation i Blekinge från 1680. Invånare 24,500. Karlstad, vid Klarälfvens utlopp i Vänern, grundlagd af hertig Karl 1584; invånareantal 1902: 12,000. karmeliter, en katolsk tiggarmunkorden, stiftad 1156 på berget Karmel å Libanon. karmin, en högröd färg. karmosin, en mörkröd färg. karnation, framställning af köttfärg, ansiktsfärg. karneval, eg.: »farväl med köttet», den i vissa katolska länder åt lustbarheter egnade tiden före fastan; hos oss ungefär detsamma som maskerad. Karolinska institutet i Stockholm erhöll sin organisation som högre medicinsk läroanstalt 1874. Karön, namnet på den färgkarl, som enligt den romerska och grekiska mytologien förde de döda öfver floden Styx. kaross, ett slags större täckvagn. karrikatyr, förlöjligande framställning. karriol, ett lätt, tvåhjuligt åkdon, särskildt brukligt i Norge och Norrland. kartell, förbund mellan politiska partier eller affärsmannagrupper till gemensamt uppträdande för att häfda gemensamma intressen. kartesch, laddning (af spikar, hagel o. d.) för en kanon. kartong, papp, pappask. kartusianer, munkorden stiftad 1086. karyailder, pelare i kvinnoform, som uppbära byggnadsverk. Karybdis, en hafshvirfvel i Sicilianska sundet midt emot klippan Scylla. Kaschmir. stad i Tibet i Asien. Kaschmir-SChalar, eg. förfärdigade af hår af Kaschmirgeten. Kaschmirtyg, en vanlig eirropeisk fabriksvara. kasematt, bombfritt rum under vallgången vid en fästning, fängelsecell i fästning. kasino, ett kortspel; spelhus för adeln i Florens; sällskapslokal i allmänhet. kask, hufva, hjälm. kaskett, en liten mössa med skärm. kaskad, vattenfall. kassakonto, räkning öfver influtna och utbe-tälta pengar.157 kassation — Kin mansson 158 kassation, upphäfvande (af en dom). kassationsdomstol, i Frankrike: öfverdomstol, som på grund af formfel kan upphäfva underdomstolarnas utslag. KaSSlOpéa, en stjärnbild i norr. kast, ståndsklass (hos hinduerna), hvartill man födes. kastanietter, små urhålhade träskifvor, som under dans hållas i händerna och slås i takt mot hvarandra. kastellan, slottsfogde, borgfogde. (Kastéll, borg.) Kastman, Karl, född 1832, skolmän, läroboksförfattare, byråchef i Ecklesiastikdepartementet. Kaster OCh Pollux, enligt grekiska mytologien, tvillingsöner af Jupiter och Leda; stjärnbilden Tvillingarne." kast rät, snöping. kasuar, en stor ostindisk fågel, som liknar strutsen. kasus, händelse, sjukdomsfall, böjningsform (kasus belli, krigsorsak). kasuistik, uppräkning af olika fall. katafalk, en ställning, på hvilken en afliden i sin kista utställes för åskådare. katakomb, underjordisk gång, begrafningsplats. katalog, förteckning. kataråkt, starkt vattenfall. katarr, tillfällig sjukdom, inflammation. katastrof, vändpunkt. kategori, klass, grupp. kategorisk, bestämd, ovillkorlig. kategoriska imperativet, den ovillkorliga sedelagen. kåtharsis, den sinnets luttring, som tragedien enligt Aristoteles skall framkalla. kathéder, lärarstol, talarstol. kathedersocialister, eg. medlemmarna af den 1872 i Eisenack stiftade tyska »föreningen för socialpolitik», som åsyftade sociala reformer i smått, medan socialdemokraterna den tiden in skränkte sig till att genom organisation söka förbereda en social revolution. kat bedr ai, katolsk stiftskyrka. Katkow Michail Nikiforowitsch, rysk publicist, född 1818, död 1887; målsman för den ryskryska rörelsen; utöfvade stort inflytande på Alexander III. Kaukasien, rysk provins mellan Svarta och Kaspiska hafven. Kaulbars, Nikolai, baron von, rysk general, sändes 1886, efter Alexanders af Battenberg abdikation, att tillvaratag a Rysslands bulgariska intressen, utnämdes 1889 till generalstabschef i Polen och 1891 till befälhafvare för det finska militärdistriktet; Alexander von, född 1844, den förres broder, bulgarisk krigsminister 1882—83, f. n. befälhafvare för andra ryska kavallerikåren. kausalitet, orsakssammanhang. kaution, borgen; /ist, borgensman. Kautzky, Karl, tysk socialdemokrat, f. 1854, en af den marxistiska socialismens förnämsta teoretiker. kavalleri, rytteri. kaviar, fiskrom, egentligen af stören i de ryska floderna. »Kaviar för bönder», citat ur Shakspeares »Hamlet», användas som ordspråk i betydelsen; en raritet, som man icke förstår att värdera. kavitet, ihålighet, urhålkning. kemi. vetenskapen om kroppars olika beståndsdelar. képi, ett slags läger- eller fältmössa, som brukas af europeiska trupper i Afrika. • keramik, konstnärlig beredning af lerkärl. Kerfstedt, Amanda, född 1835, vitter författar-inna (bl. arbeten: »Vid vägkanten», »Bränningar»), Key, Emil, född 1822, död 1892, politiker, en af gamla landtmannapartiets ledare, riksdagsman 1867—83, politisk författare; Ellen, den förres dotter, född 1849, föreläsare, författarinna i estetiska och sociala ämnen. Den svenska kvinnorörelsens spiritus (bl. arbeten:

»Missbrukad kvinnokraft», »Tankebilder», »Människor», »Barnets år-hundrade»); Axel, född 1832, död 1901, professor i patologisk anatomi, medicinsk författare. Riksdagsman 1882—87, framstående vetenskapsman; Heimer, född 1864, den förres son, docent i litteraturhistoria; redaktör af Svenska Dagbladet. K. F. U. M. = Kristliga föreningen af unga män, K. F. U. K. = Kristliga föreningen af unga kvinnor. khaki, ett tyg, hvaraf de europeiska, egentligen l de engelska, truppernas i Afrika uniformer till-I verkats. Khaki-politik = Englands senaste afrikanska politik. khalif, muhammedanernas öfverhufvud. khan, tatarisk furste. khediv, vicekonung af Egypten. Kielland, Alexander, född 1849, norsk författare, (Bl. arbeten: S:t Hans fest, Jakob, Mennesker och Dyr.) Kierkegaard, Sören, född 1813, död 1855, banbrytande dansk religionsfilosof (Enten-Eller). Kimberley, stad och fästning i Kaplandet. j Kindborg, John, född 1861, landskapsmålare j med svenska motiv, (bl. arbeten: Utsikt af Stockholm från Söder). kinematograf, apparat för framställning af rörliga fotografibilder på väf. Kina, östasiatiskt kejsardöme; 400 millioner invånare; kejsare sedan 1875 Kuang-Siu; hufvudstad : Peking; krig med England och Frankrike 1860, konflikt med Frankrike 1882, som besatte Tonkin och Annam och behöll dem vid fredsslutet; krig med Japan 1894, som genom freden i Simonoseki 1895 tillerkändes Formosa; 1898 afträddes Kiautschau till Tyskland; 1899—1900 ägde boxareupproret rum med mordet på tyska sändebudet, som föranledde de europeiska makterna att inskrida under öfverbefäl af tyske generalen grefve Waldersee. Kinmansson, Gustaf, född 1822, död 1887, skådespelare (bl. roller: Romeo i »Romeo och Julia», Gunnar i »Härmännen på Helgoland»); Helfrid,159 kiosk — kokött 160 född Torssloiv 1831, gift med den förre. Skådespelerska (bl. roller: Julia i »Romeo och Julia», Jolanta i »Kung Renés dotter»). kiosk, eg. lusthus med tälttak i en trädgård. Kipling (hårdt k), Rudyard, född 1865, engelsk tidningskorrespondent från Indien, världsberömd skildrare af engelsmännens lif i Indien, skald. kirologi, läran om (de döfstummas) teckenspråk. kiromanti, konsten att spå i händerna. kirurg, läkare, som sysselsätter sig med operationer. kis m et, öde, det oundvikliga (turk.). kitara. cittra. Kittelsen, Teodor, norsk målare, född 1857, karrikatyrtecknare. Kivi, Aleksis (Stenvall), född 1834, död 72, den mest betydande finskspråkige dramaturgen. Kjellberg, Isidor, grundläggare och utgifvare af folkbladet »Östgöten», död 1895. Kjellén, Rudolf, född 1864, professor vid Göteborgs högskola, statsvetenskaplig och (i Alins anda) unionspolitisk författare. kladd, utkast till en uppsats; bok, hvari löpande beställningar och utbetalningar införas. Kladderadatscll. (sammanstörtande) tysk skämttidning för politisk satir. Grundad 1848. klammeri, bryderi, gräl. Klampenborg, dansk badort i närheten af Köbenhavn. klassisk litteratur, ett lands yppersta litteratur, eg. de gamla grekernas och romarnas. klassik, författare af första ordningen, på skämt original. klausul, inskränkning, förbehåll t. ex. i ett testamente. klav, uppslag, nyckel. Klemming, Gustaf, född 1823, död 1893, Öfverbibliotekarie, fornskriftsutgifvare. Kleen, Emil, född 1868, död 1898, vitter författare (bl. skrifter: Helg och socken, Vildvin och vallmo). klenod, dyrbarhet, smycke. kleptoman!, sjuklig drift att stjäla. Klercker, John af, född 1866, docent i botanik, kulturskildrare (bl. arbeten: »Kuba och dess frihetskamp»). kleresi, presterskap, andligt stånd. klerk, prest, skrifvare. klerikal, kyrkligt (i synnerhet katolskt) sinnad. klient, skyddsling, myndling, en sakförares hufvudman, d. v. s. den hvars talan han för. klientel, en sakförares eller läkares samtliga kunder. klimat, väderlekens allmänna tillstånd på viss ort eller visst område, klimax, stegring (i uttrycken). Klinckowström,, Rudolf, frih., född 1816, general-stabsöfverste, med afsked 77, ledamot af l:a k. 78—99, protektionist, oafhängigt konservativ, historisk, krigsvetenskaplig och vitter författare, död 1902; Axel, född 1867, den förres son, docent i zoologi, vitter författare. Klingspor, Carl, friherre, född 1847, riksdagsman i första kammaren, ordförande i Sveriges agrarförbund. klinik, sjuksal. klink, byggnad (af fartyg) med plankornas sidokanter fastnaglade öfver hvarandra — i motsats till kravél: invid hvarandra. Klintberg, Gunnar, skådespelare, född 1870. Klio, historiens gudinna. kloak, aUedningsrör för Orenlighet. klocksträngsparagrafen kallas i dagligt tal § 75 h i norska grundlagen, som ger stortinget rätt att kalla inför sig och fordra yttrande af personer, som kunna hafva något att meddela i frågor, som intressera stortinget. Klondyke (uttalas: Klondä'jk), floft i Alaska, Nord-Amerika, bekant genom sin 1887 upptäckta guldrikedom. kloroform, bedöfningsmedel. klorofyll, det gröna färgämnet hos växter. Klotho, en af de tre ödesgudinnorna. klysopomp, lavemangsspruta med pumpverk, som patienten själf kan betjäna sig med. kneipp-kur, härdningskur, enligt metod af tyska presten Kneipp i Wörishofen, född 1821, död 97. knittelvers, parvis rimmande verser utan bestämd meter. knop, sjömansknut, engelsk sjömil. Knorring, Ivar von, friherre, född 1850, riksdagsman i andra kammaren 1893—1902, konservativ

landtmannapartist; Carl von, järnvägstjänsteman i Helsingfors, född 1861, sedan 1901 dirigent för den nyuppståndna, finska manskören M(untra) M(usikanter). knäfvelborrar, stora mustascher. koalition, förbund. koaiitionsministär, regering, sammansatt af representanter för olika partier. Koblens, hufvudstad i Rhenprovinsen, Tyskland. Koburg, hufvudstad i hertigdömet Sachsen-Ko-burg-Götha. Koch, Richert von, född 1838, öfverstlöjtnant, sociologisk och vitter författare; Gerhard Halfred, född 1872, den förres son, agronom, sociologisk författare, utgifvare af Social Tidskrift. kodicill, tillägg till ett testamente. kodifikation. sammanförande af olika lagar till ett systematiskt helt. koéflyr, håruppsättning. koexistens, liktidig tillvaro. kognatisk arfsrätt, sträcker sig äfven till den kvinnliga afkomman, medan den agnatiska gäller endast den manliga. kohesionskraft, den naturkraft, som sammanhåller en kropps delar. kohort, trupp, skara. ko'mcidéns, sammanträffande. koj, sofställe på ett fartyg. ko kar ii. kårtecken i en hufvudbonad. kokett, behagsjuk. kokött, elegant sköka.161 Kolding — konisk 162 Kolding. dansk stad på sydöstra Jylland, 11 t. inv. kolér/in, en lindrigare, köléraliknande sjukdom. kolerisk, ondsint. kolhydrat, en kemisk klass af ämnen, såsom socker, stärkelse. kolibri, honnngsfågeln i Amerika (den minsta af alla fåglar); ett slags små ångslupar. kolik, magplåga, kollaborera, samarbeta. kollation, jämförande af tvänne skrif ter, f est, gille. kollega, embetsbroder. kollegium, embetsverk, som ledas af ett flertal jämställda embetsmän. kollekt, insamling, en kyrkobön. kollektiv, sammanfattande. kollektör, insamlare, lottförsäljare. kollektivism, den fasta egendomens, särskildt produktionsmedlens, förvaltning som alla medborgares gemensamma tillhörighet. kollektion, samling. kolli/dera, stöta ihop; /Sion, sammanstötning. kolon, skiljetecken (:). koloni, nybygge. kolonist, nybyggare. koloniträdgårdar, inhägnade jordområden, som uthyras åt mindre bemedlade familjer för idkande af trädgårdsskötsel. Den första koloniträdgården i Sverige inrättades 1895 i Malmö. kolonialvaror, artiklar, som ursprungligen hämtades endast från de europeiska staternas kolonier i andra världsdelar. - kolonialpolitik, går ut på att förvärfva och utveckla kolonier i främmande världsdelar. kolonn, pelare, truppafdelning (uppställd, så att flera led stå bakom hvarandra). kolonnad, rad af pelare. kolumn, en rad af siffror. koloratur, hastig och svår löpning i sång. kolorera, belägga med färg, försköna. kolorit, färgton. kolorist, målare, som lägger mera an på färger än linjer. koloss, jättestod, reslig gestalt. kolossal, jättestor. kolportera, kringbära, utbjuda. kolportör, resehandlande, bokmånglare, religiös resetalare. kolportagelitteratur, böcker som säljas genom kringresande agenter. Kolumbia. republik i Sydamerika, Hufvudstad: Bogotå. Befolkning 4 millioner. kombattant, kämpe. kombination, sammanställning. Kombinationsförmåga: att kunna göra skarpsinniga sammanställningar och jämförelser. komedi, lustspel, skådespel. komediant, skådespelare. komet; himlakropp, som skiljer sig från planeterna genom sin ljussvans och formen af sin bana. komfort, bohag o. a., som skänker trefnad och komfortabel, bekväm, elegant, (sak, ej person). kommabacillen = kolerabacillen. kommanditbolag, skiljer sig från andra bolag därigenom, att en eller några delägare äro personligen ansvariga för bolagets förbindelser, men de öfriga (kommanditärerna) endast med sina insatser. kommando/, befäl; /brygga, befälhafvaren plats på ett fartyg; /staf, ett slags befälstecken. kommendant, befälhafvare (i stad eller fästning). kommendör, officersgrad vid flottan (närmast vice-amiral), ordensgrad (öfver riddare). kommensurabel, mätbar (med samma mått som något annat). kommentar, förklarande anmärkningar till en bok. kommersiell, som angår handeln. kommerskollegium, det embetsverk, som- handlägger ärenden rörande handel, sjöfart, fabriker och näringar. kommission, uppdrag, utskott, kommitté. kommissionsaffär, förmedlingsaffär. kommissionär, den som uträttar ett uppdrag. ko m mitte n t, den som lämnar en annan ett uppdrag. kommod, bekväm, bekvämlighetsskåp. kom m U närd, deltagare i 1871 års franska folkresning, den s. k. Paris-kommunen. kommunikation, meddelande, beröring,samfärdsel. kommu ni Ön, förening (af trosförvandter), nattvardsgång. kommunism, den fasta privategendomens upphäfvande och förvandling till gemensam sam-hällsegendom. kompani, truppavdelning, bolag. kompanjon, bolagsman. kompakt, sluten, tät. komparation, jämförelse. kompar/era, jämföra; /ativ, jämförande. kompars, stum deltagare i ett skådespel. kompass, ett instrument, som visar väderstrecken. kompendium, kortfattad lärobok. kompensera, uppväga, ersätta. kompil/era, sammanställa bitar ur andras arbeten; /ation, osjälfständig sammanställning af hvad andra skrifvit. komplett, fullständig; /era, fullständiga. komplex, sammanfattning, sammanfogning. kompli/cera, inveckla; /cation, inveckling. komplimang, erkännande, höflighetsbetygelse. komplott, sammansvärjning. kompon/era, sammansätta, författa, sätta musik; /ist, kompositör, tonsättare. Mixtum

kom-positum, blandning af allt möjligt. kompöst, gödningsblandning. kompott, fruktmos. komprimera, sammanpressa, hoptrycka. kompress, förband, omslag. kompromettera, blottställa, utsätta för skandal. kompromiss, öfverenskommelse genom ömsesidiga eftergifter. kon/, kägla; /isk, kägelformig.163 koncentrera — Konstantinopel 164 koncentr/era, sammantränga; /ation, förtätning, förening af krafter, förstärkning; /isk, som har samma medelpunkt. koncept, plan, utkast. koncession, tillstånd, medgifvande. koncis, sammanträngd, kort och innehållsrik. kondemn era, utdöma (ett fartyg); /ation, utdömande (af ett fartyg). kondens/era, förtäta, sammanpressa; /ator, luft-förtätningsverktyg. kondition/, förbehåll, tillstånd, tjänst, /era, betinga, vara i tjänst. konditor/, sockerbagare; /i, sockerbageri, försäljningslokal för sockerbagerivaror. kondolera, betyga sitt deltagande, beklaga, konduktör, ledare (för värme eller elektricitet). konduktör, biljettupptagare vid järnvägar och spårvägar. konduit, uppförande. kondylöm, venerisk utväxt. konfederation, förbund, sedlighetssällskap. konfekt, sockerbakverk. konfektion, fullständig utrustning af kläder (i synnerhet för damer); konfektionslager, lager af färdigsydda kläder. konfer/era, rådslå; /ens, öfverläggning. konfession, trosbekännelse, bikt. konfidentiell, i förtroende meddelad. konfirmera, bekräfta (dopet genom beredelse till nattvarden); /and, den som beredes till sin första nattvard; /ation, bekräftelse, beredelse till första nattvarden. konfisk/era, taga i beslag; /ation, indragning af gods, beslag. konfityr, konfekt, sockerbröd. konflikt, tvist, sammanstötning. konform/, likformig; /ist, anhängare af den biskopliga kyrkan i England; /itet, likformighet. konfront/era, ställa (vittnen eller anklagade) ansikte mot ansikte; /ation, förhör med vittnen eller anklagade i hvarandras närvaro. konfundera, förblanda, förbrylla. konfys, oredig, förvirrad. konfusipn, oreda, förvirring. kongestiön, (blod)strömning åt någon kroppsdel. konglomerat, sammangyttring. Kongostaten, bildad enligt Kongo-konferensen i Berlin 1885; neutral stat i Syd-Afrika under belgiska konungens suveränitet. Befolkning, 14,000,000. Hufvudstad: Borna, kongregation, katolskt ordenssällskap. kongress, sammankomst, kongru/era, öfverensstämma; /ens, öfverensstämmelse; /ent, öfverensstämmande. KongSVJnger, fordom viktig gränsfästning i östra Norge. konjektur, förmodan, gissning. konjug/era, böja tidsord; /ation, böjning af tidsord. konjunktiv, önskeform af tidsord. konjunktur, tidsförhållande. konkav, urhålkad; konkav-konvex, urhålkad på ena sidan, upphöjd på den andra. Plån-konkav, flat på ena sidan, urhålkad på den andra. Bi-konkav, urhålkad på båda sidorna. konklav, det rum, där påfvevalet sker; de påfve-väljande kardinalerna. konklusion, slutsats. ko n körd ät, fördrag mellan påfven och någon furste. konkordieformeln, Lutherska kyrkans sista symboliska bok (af 1580) angifver bl. a. lutheranis-mens motsats till calvinismen. konkret, påtaglig, verklig, motsats till abstrakt = tänkt konkubinat, sammanlefnad utan äktenskap. konkurr/era, täfla; /ens, täflan; /ent, medtäflare. konkurs/, egendomens afträdande till borgenärerna; /massa, afträdd egendom. konossement, fartygskvitto å mottagna varor. Konow (uttalas: Kånåv), Vollert, född 1845, norsk moderat vänsterpolitiker (stortingsman för Söndre Bergenhus), ledamot af unionskommittéen 1895; Vollert, född 1847, den förres frände, norsk vänsterpolitiker (stortingsman för Hedemarken), statsråd. konselj/, regering, ministär; /president, regeringschef. konsert, musikalisk underhållning; instrumental/, underhållning med mest instrumentalmusik; vokal/, underhållning med mest sång. konservativ, som envist håller fast vid det bestående, gamla. konservator, föreståndare för samlingar och museer. konservatorium, högre anstalt för undervisning i musik. konserver, födoämnen, särskildt beredda för att förvaras. konservera, bevara, hålla vid makt. kons ig n era, of versända (varor till en annan att försälja i kommission). konsistens, hållbarhet, täthet, sammansättning. konskribera, utskrifva, värfva, konsol (uttalas: kångs'ål), en från väggen framskjutande sten eller stock, som uppbär en balkong. konsolidera, befästa. konsonant, medljud. konsorter, kamrater, likar (mest i föraktlig mening). konsortium, sällskap, sammanslutning. konspirera, sammangadda sig. konspiration, sammansvärjning. konstant, ståndaktig, varaktig, beständig. Konstantin Konstantinowitsch, rysk storfurste, född 1858, son af storfurst Konstantin Nikolaje-witsch. Konstantinopel, Turkiets hufvudstad sedan 1453. Freden mellan Turkiet och Grekland slöts i Konstantinopel 1897.165 ^konstatera — kopter 16G konstatera, fastslå, bekräfta. konstellation, stjärnornas ställning till hvarann, stjärnbild., gruppering i allmänhet t. ex. politisk konstellation. konsternera, göra bestört. konstitu/era, utgöra, stifta, förordna; /tion, kroppsbyggnad, statsförfattning, förordning; /tiona-Hsm, den statsförfattningslära, enligt hvilken regeringen bör vara bunden af en bestämd regeringsform; /torial, fullmakt på en tjänst; /tiv, grundläggande, afgörande; tionell. till författningen hörande eller däraf beroende. Konstnärsförbundet stiftades

1886 af opponenterna mot konstakademiens arbetssätt, principer och organisation, l spetsen stodo Ernst Josephson, Richard Berg, R. Nordström, A. Zorn m. fl. Konstnärernas förening bildades 1891 af Konstnärsförbundets äldre medlemmar samt en del akademister med närmaste uppgift att åstadkomma ett konstnärshus med utställningslokal. konstruera, uppställa, hopsätta, upprita. konstupration, våldtäkt. konsul/, statens öfverhufvud i gamla romerska (2 personer) och första franska (3 personer) republiken; af en stat förordnad fullmäktig på en utländsk handelsplats; /ät, en konsuls embete. konsulatafgift erlägges i hamn, där svensk-norsk konsul eller vicekonsul finnes, för hvarje svenskt eller norskt handelsfartyg, som där lossar eller lastar, rned 6,35 öre för hvarje ton af fartygets afgiftspliktiga dräktighet. Förslag föreligger f. n. om afgiftens utbytande mot en direkt tribut från rederierna till statskassan (redan beslutet af Norge). konsult/era, rådfråga; /ation, rådfrågm'ng, öfverläggning (mellan läkare); /ativ, rådgifvande; kon-SUltativt statsråd, minister, som ej förestår något särskildt statsdepartement. konsum/era, förbruka; /ent, den förbrukande; /tion, förbrukning; /tionsafgift, skatt på förnödenheter, såsom tullar och tillverkningsafgifter; /tionsförening, sammanslutning för gemensamt inköp af förnödenheter i syfte att undvika mellanhänder och få bättre och billigare varor. kontagiös, smittsam. kontakt, beröring. kontempl/ation. begrundan; /ativ. begrundande, grubblande. kontemporär, liktidig. konterfej, porträtt. kontinent/, fastland; /ai, som hör till fastlandet; enligt seden på det europeiska fastlandet; förnämt; /almakt, stat på Europas fastland i motsats till England; /alsystem, Napoleons plan att utesluta England från handelsförbindelse med Europas fastland. kontingent, andel, bidrag. kontinu/itet, sammanhang; /erlig, fortfarande, oupphörlig. konto ku ränt. löpande räkning å skulder och fordringar. kontraband, förbjuden vara, smuggelgods; krigs-kontraband, vara som neutral stat i krigstid ej får leverera krigförande t. ex. vapen, lifsförnödén-heter. kontradiktorisk, motsägande, kontrahent, part vid en öfverenskommelse. kontrakt, skriftlig öfverenskommelse. konträr, motsatt. kontramandera, återkalla, inställa. kontramina, motsprängning, motlist. kontramärke, aflämningsbevis. kontraorder, återkallande af en befallning. kontraproposition, motförslag, mot hufvudför-slaget vid en omröstning. kontrapunkt, konsten att till en gifven melodi sätta öfriga stämmor. kontrasign/era, medundérteckna; /ant, medun-dertecknare; /ation, medunderteckning. kontrast/, olikhet, motsats; /era, sticka skarpt af mot hvarann. kontrastverkan, det förstärkta intryck, som vinnes genom att något sammanställes med sin motsats. kontribution, bidrag, skatt. kontroll, granskning, öfvervakning. kontrollverket, det embetsverk, som åsätter guld och silfverarbeten kontrollstämpeln. kontrovers, tvist, strid. kontumasiam, döma in kontumasiam, döma någon tredskovis, d. v. s. utan att han iakttagit inställelse inför rätta. kontur, ytterlinje. kontusion, stöt, slag, svullnad. Konungahälla eller Konghälla, det gamla namnet på Kongälf. konvale/scent, den, som håller på att tillfriskna ; /Scens, tillfrisknande. konven/era, passa; /abel, passande; /ans (utt.: kångvenangs) antaget bruk, det passande. konvent, sammankomst, klosterförsamling. konventikel/, religiös sammankomst; /plakat, en förordning, som förbjöd frireligiösa sammankomster. konvention/, öfverenskommelse, fördrag; /ell, öfverensstämmande med rådande bruk. konvergera, hafva riktning mot hvarandra. konvers/era, samspråka; /abel, lättalt; /ation, samspråk; ationsiexikon. uppslagsbok. konvex, utåtbugtig. Se konkav. konvoj/, transport med betäckning; /era, ledsaga, beskydda, konvolut, pappersrulle, omslag. konvul/sion, krampanfall; /sivisk, krampaktig. kooperation, samverkan. koordination, samordning, likställighet. kopek, rysk myntenhet, ungefär 2 öre. kopi/'a, afskrift, aftryck; /era, afskrifva, af-trycka, afteckna, afmåla. kopist, afskrifvare, lägsta tjänsteman i ett kansli. kopiös, öfverflöd ande, ymnig. Kopp, Josef, född 1827, österrikisk politiker, ledare för framstegspartiet, som senare uppgått i förenade vänstern. kopter, egyptisk kristen.167 kopulera — Krim 168 kopul/era, förena, sammanviga, sammanafla; /ation, förening, aflelse. koral, kyrkomusik. koran, muhammedanernas bibel. korJSt, körsångare. körd i ai, hjärtlig, förtrolig. Korea, konungarike i Östasien, förr lydstat under Kina. Föranledde kriget mellan Japan och Kina 1894. Genom freden i Simonoseki 1895 blef Korea oafhängigt. Hufvudstad: Söul. Befolkning, 5,410,000 Konung: I-Höng, f. 1852. koreografi, konsten att beskrifva eller annorledes framställa danser. Korfu, den nordligaste och största af de Grekland tillhöriga Joniska öarna. Korinth/, stad i Grekland; /isk pelare, den mest utsmyckade af de gamla grekiska pelarformerna. kornett, yngste oflicersgraden vid rytteriet; skeppsflagga; ett slags blåsinstrument. korporation, korps (uttalas; kår), samfund, skrå, gille. körpu/s, kropp; /lent, fetlagd. korrekt, riktig, punktlig, otadlig. korrektur, rättelse af fel i sättning af skrift. korrelat, begrepp, som står i växelförhållande till ett annat, såsom t. ex.: rättigheter oc!i skyldigheter, förmyndare och myndling.

korrespond/era, stå i samband, bref växla; /ans, samband, brefväxling; /ent, brefskrifvare (till en tidning). korridor, en smal gång framför en rad rum. korrigera, rätta. korru/mpera, besticka, muta; /ption, bestick-ning, mutning. korsar, sjöröfvare, kapare. korsblomma, en gotisk arkitekturprydnad, sammansatt af fyra krabbor, d. v. s. ett slags stiliserade blommor eller blad. korshvalf, en hvalfforrn, som uppstår, när tvänne tunnhvalf skära hvarandra rätvinkligt. korsö, gata (i Italien). Korsör, dansk hamnstad på Seeland, står i ångbätsförbindelse med Kiel. korvett, ett slags lättare krigsfartyg. koryfé, köranförare vid de grekiska skådespelen, hufvudman, ledare, användes numera mest som smädeord. korybant/er, gudinnan Cybeles prester; /isk, stormande, vild, hänförd. kosacker, östrysk folkstam, soldat. Koskinen Yrjö- (född Forsman), finsk historieforskare, partichef och statsman, född 1830, adlad 82, friherre 97, den femiomanska riktningens främste förkämpe, afgick efter det finska rikslags-manifestets promulgation, hvartill han medverkat, febr. 99 från senatorsämbetet. kosmetik, konsten att bevara skönhet, skönhetsmedel. kosmo/S, världsalltet; /grafi, världsbeskrifning; /logi, läran om världsalltet; polit. världsmedborgare; politism. uppfattning af alla människors samhörighet oberoende af nationella gränser. Kossuth, Ludwig, född 1802, död 1894, organi-satorn af Ungarna frihetsstrid 1849. kostym/, dräkt, historisk, nationell eller annan; /bai, dansgille, där deltagarna bära dylika dräkter. kothurn, halfstöfvel med högsula, som brukades af de tragiska skådespelarna i Grekland; högtidligt eller högtrafvande skrifsätt. kotillon (uttalas: katiljång), ett slags dans. Kotschinchina, fransk koloni i indiska Kina; hufvudstad: Saigon. Kovalevski, Sonja, född 1850 i Moskva, professor i matematik vid Stockholms högskola 84, död 91, vetenskaplig och vitter författarinna. Kraemer, Robert von, frih., född 1825, f. d. major, f. d. hofmarskalk, liberal led. l:a k. 76—94. och från 97; språkforskare. Kragbalie, Johanne, född 1871, operasångerska. (Bl. roller: Eurydice, Pamina.) Krag, Thomas, född 1868, norsk författare (bl. a. : Kobberslangen); Vilhelm, född 1871, den förres broder, författare (Vester i Blaafjeldet). Krag-JÖrgensen-gevär, danska infanteriets repetergevär. Krakau, stad och fästning i Galizien, en gång de polska konungarnes residens. kranium, skalle. Krapotkin, Peter, furst von; född 1842, rysk nihilist, vetenskapsman (geolog) och agitator, en af hufvudmänneri för den ryska frihetsrörelsen; efter att ha flytt ur ett ryskt fängelse 1876 har han uppehållit sig i Frankrike, Schweiz och senast i England. Bland arbeten: »Kampen om brödet», »En anarkists minnen». Krassnoje-Selo, ryskt slott utanför Petersburg, öfningsläger för gardeskåren. krater, öppningen af ett eldsprutande berg. kravall, gatupplopp, stormigt uppträde. kravått, halsduk. kredensa, iskänka och kringbjuda en dryck (förr äfven afsmaka för att visa, att det ej fanns något gift däri). kr e m atö r i U m, likbränningsugn. kreml, rysk fästning (eg. den i Moskva). kreol. i spanska kolonierna född afkomling af romansk ras. kreosot, beredes genom destillation af bok-eller stenkolstjära. Kreta (Candia), ö i Medelhafvet under turkisk öfverhöghet. Hufvudstad: Canea. Befolkning: 310,000. Generalkommissarie sedan 1898 prins Georg af Grekland, född 1867. kreti och pleti, (egentligen konung Davids lif-vakt), allehanda folk, hvemsomhälst. kretin, rå, slapp och ljusskygg människa. Kreuger, Nils, född 1858, landskaps- och djurmålare, tecknare, konstindustrien mönsterritare. (Motiv från vestkusten och Stockholm.) krevera, spricka, springa sönder. kria, skriftlig utläggning (i skolan) af ett ämne. Krim, rysk halfö i Svarta hafvet. Hufvudstad: Simf eropol; krigshamn: Sebastopol; kejserligt slott: Livadia.169 kriminell — kwass 170 kriminell, brottslig, till straffrätten hörande. Krimkriget, 1853—56 mellan Ryssland å ena sidan samt å den andra Turkiet, understödt af västmakterna England, Tyskland, Frankrike slöt genom freden i Paris, där Ryssland afstod Donaumynningarna till Turkiet och ett stycke af Bes-sarabien till Moldau, hvaremot Donaufursten-dömena under Västmakternas garanti tillerkändes autonomi med tributplikt till Turkiet. Kringsjaa (-sjå), en norsk tidskrift, som utkommer två gånger i månaden med urval ur utlandets populärvetenskapliga tidskrifts- och tidningslitteratur. kris, afgörande. krishna, en indisk gudomlighet. kristall, finaste glas. Kristiania, i sydliga Norge, vid Kristiani af j ordens norra ände, anlagdt af Kristian IV 1624, sedan 1814 landets hufvudstad, 225 t. inv., med det gamla Oslo, f. d. fästet Akershus, k. lustslottet Oskarshal på Bygdö, universitet (sedan 1811). Kristian August, af Augustenborg, född 1768, svensk tronföljare 1810 under namn af Karl August; hans plötsliga frånfälle i maj sistnämnda år föranledde mordet på grefve A. v. Fersen vid prinsens likfärd i Stockholm. Kristiansand, norsk hamnstad vid Skagerack, 15,000 inv. Kristianstad, skånsk stapelstad från början af 1600-talet; 1902: 9,300 invånare. Kristiansund, kuststad i västra Norge, utförsel af klippfisk, 13,000 inv. Kristliga föreningen af unga män stiftades i London 1844 af dåvarande handels biträdet George Williams. 1897 funnos 6,000 dylika föreningar i olika länder med 1/2 million

medlemmar. I Sverige funnos 60 föreningar med 6,000 medlemmar. Föreningens verksamhet är dels religiös, dels praktiskt humanistisk. Kristliga föreningen af unga kvinnor stiftades 1855 i London af miss Emma Roberts. Den har ungefär samma omfattning som den förra inalles, men i Sverige blott 3,500 medlemmar. kriterium, kännetecken, rättesnöre. kritik, granskning, bedömande; kritiker, granskare, bedömare; kritikåst, häcklare, ordryttare. Kroatien, österriskt-ungerskt kronland; hufvudstad : Agram. Krohg, Kristian, norsk målare, född 1852 (Västlandets sjöfolk), krönikör. krokodiltårar, hycklande känsloutbrott. Kronberg, Julius, född 1850, professor vid konstakademien, historie-, figur- och allegorimålare-akvarellist. (Bl. arbeten: »Kleopatras död», målningarna i Adolf Fredriks kyrkas kupol i Sthlm). krokan, ett slags sockerbageriarbete. kromofotografi, fotografi med färger. kronisk, långvarig, motsats till akut: häftig. kronologi, tidräkning; /sk, beräknad efter tiden. kronos, tidens gud, tiden. Krupp, Fredrik Alfred, tysk industriidkare, innehafvare af stora kanonverkstäder; f. 1854, d. 1902. Kruger, Paul, född 1825, boerrepublikens president sedan 1883. Krusenstjerna, Julius Edvard von, född 1841, generalpostdirektör, riksdagsman, frihandelsvänlig och moderatliberal politiker, civilminister i Themp-tanders, Boströms och v. Otters ministärer, framstående administrativ kraft. krypta, hemligt ställe, gång eller grotta. krypto-, hemlig; t. ex. kryptokatolik, en som i hemlighet bekänner sig till katolicismen. kryptogam, växter med förborgade fortplantningsorgan. Kröyer, Peter Severin, född 1851, en bland de mest betydande af de yngre danska målarne. kujon . /era, förtrycka. kulinarisk, som rör matlagningen. kuliss, ram, som användes för utstyrseln pä en teaterscen. kulmin ation, passerandet af höjdpunkten; /era? passera höjdpunkten. kult, gudstjänst, kyrkobruk. kultur, odling. kulturhistoria, framställningen af den mänskliga odlingens utveckling. kultusministerium, departementet för kyrka och skola, motsvarar ecklesiastikdepartementet i Sverige. Kumassi, hufvudstad i .Ashanti, Öfre Guinea, eröfrad af engelsmännen 1875 och ånyo besatt efter ett uppror år 1900. l kumul/ation, hopning; /era, hopa, i ku mys, jäst stomjölk, begagnas till föda af nomadfolken i Södra Ryssland. Kunersdorf. by vid Frankfurt an der Oder, där ryssar och österrikare 1759 segrade öfver Fredrik den store. Kuopio, stad i det inre Finland, 10 t. inv. kupera, afskära, aflyfta; kuperad mark, hög länd trakt, genomskuren af dälder. kuplett, fristående vers, som sjunges i ett teaterstycke. kupol, hvalf tak. kupong, bevis för räntebetalning, hvilket åtföljer aktier och obligationer. kur, läkarevård; uppvaktning. kurat/or, ordförande i en studentnation; /el, kuratorsembete. kurder, nomadfolk i främre Asien. kurialstil. juridiskt, kanslimässigt skrifsätt. kurir, ilbud. kuriosa, sällsyntheter, märkvärdigheter. kursivstil, genom lutning utmärkt tryckskrift. kurtis, artighet mot en dam. kurtisan, sköka. kustos, ordningsman (i en skola). kutter, ett slags större segelbåt, Kuylenstjerna, Alexis, född 1862, löjtnant, reseskildrare under författaremärket Mustafa. (Bl. arbeten: »Mina resor i orienten», »Bland kineser och mongoler».) kwaSS, rysk läskedryck af malt,^rågmjöl och vatten.171 Kyrie eleison'— Langlet 172 Kyrie eleison, »Herre, förbarma dig», församlingens svar på prästens bön. Äfven första satsen i den musikaliska mässan. Köpenhamn (Köbenhavn), Danmarks hufvudstad, på östra Själland, vid Öresund, till en del på ön Ainager, frihamn och örlogshamn. Universitet från] år 1478, flere slott och monumentala bygg- nader samt rika konstsamlingar, 400,000 inv., med förstäder inemot Y2 million. Köping, stad i Västmanland vid Mälaren; omkring 4,700 inv. Körner, Ernst von, född 1850, österrikisk handelsminister sedan 1897, inrikesminister och konseljpresident sedan 1900, L. Laaland (uttalas: låland), en af de danska öarna. Hufvudstad: Maribo. •åbor/, arbete; /era, arbeta med något. Labor omnia vincit, trägen vinner, egentligen: arbete besegrar allt. laboratorium, en kemists verkstad. Labori, fransk advokat, Zolas sakförare 1898 och Dreyfus' 1899 vid krigsrätten i Rennes. Labouchére (uttalas: Labuchär), Henry de, född 1831, engelsk diplomat och parlamentsledamot, utgifvare af den satiriska veckoskriften »Truth» (sanning). Labrador, den nordamerikanska halfön mellan Hudson-Bay (uttalas: Höddson bä) och oceanen, tillhör Engelska New-Found-land (uttalas: Nju Fauridländ). labyrint, irrgång. ladinos, mexikanska afkomlingar af hvita och indianskor. lady (uttalas: lädi), förnäm dam. Lady Smith, stad i Sydafrika, vid Nathalbanans slutpunkt. Belägrad af boerna 1899—1900. la garde meure et ne se rend pas (uttalas: la gärd mor e no so rangd pä), gardet dör, men ger sig icke. Lagerberg, Sven, född 1822, förste adjutant hos kronprins Carl (XV) 1850, generallöjtnant 1880, öfverkommendant i Stockholm och ordförande i krigshof rätten 1882. Lagergren, Claes, markis, kabinettskammarherre hos påfven, född 1853, vitter författare. Lagerheim, Alfred, född 1843, svensk minister i Berlin, sedan 1899 utrikesminister. Lagerlöf, Selma, född 1858, vitter författarinna. (Bl. arbeten: Gösta Berlings saga, Antikrists mi-rakler, Jerusalem.) la grande nation (uttalas: la grangd natiång),

den stora (franska) nationen. lagun, liten sjö, kärr; lagunernas stad, Venedig. Lagus, Vilhelm Gabriel, finländsk vitter författare, litteraturhistoriker, född 1837, död 96 (romanser), dramer, lyriska dikter). la haute VOlée (utt.: la åt vålé), förnäma världen. Lahmann, Heinrich, född 1860, tysk »naturläkare», vegetarist, föreståndare för ett sanatorium nära Dresden. Laholm, stad från medeltiden vid Lagan; 1902: 1,800 invånare. Laibach, stad på Krain. laJCUS, lekman, motsats till präst- eller fackman. Laingsneck, plats i engelska kolonien Nathal i Sydafrika, där boerna 1881 segrade öfver engelsmännen. laissez faire (uttalas: lässé far), »låt gå», deri grundsats, som tillskrifves de gammalliberala, hvilka motsätta sig statens strängare reglering af samhällsförhållandena. lakonisk, kortfattad. lama, peruanska fårkamelen, äfven Buddapräst. Lambert, Knut, född 1864, komisk skådespelare. Lambsdortf, Wladimir Nikolajevitsch, grefve, född 1847, sedan 1900 rysk utrikesminister. lament/ation, klagan; /era, klaga. lamell, tunn skifva. l a m p ett, ljusstake, som fästes i en vägg. lancera, slunga, framföra. Landberg, Carlo, född 1848, grefve, kammarherre, diplomatisk agent, orientalist. Företog 1899 en expedition till Sydarabien. Landskrona, stad vid Öresund från medeltiden; invånareantal 1902: 14,600. Landtmannapartiet stiftades 1867 (med sparsamhet och grundskatteafskrifning som bufvudupp-gifter) af bl. a. Arvid Posse, Emil Key och Karl Ifvarsson. Som ett utpräglat liberalt framstegsparti gjorde det sig gällande först i början af 1880-talet. Under tullstriden 1888 bröto sig partiets protektionister med Liss Olof Larsson och A. P. Danielsson i spetsen ut och bildade Nya landtmannapartiet, i hvilket sedan det Gamla uppgick genom den s. k. sammanslagningen 1895 under medverkan af bl. a. Olof Jonsson i Hof, som efter Karl Ifvarssons och Sven Nilssons i Efveröd död haft ledningen inom Gamla landtmannapartiet. I spetsen för det återförenade landtmannapartiet stå nu Ivar Månsson i Trää och Pehr Pehrsson i Törneryd. landa, lätt resvagn. Lange, Julius, dansk konsthistoriker, född 1838, död 1900; Ina, född 1849, gift med operasångaren Algot Lange, vitter författarinna. Langlet, Emil, född 1824, död 1898, arkitekt. (Bl. arbeten: stortingshuset i Kristiania, en mängd kyrkor och hufvudbyggnader); Waldemar, född 1872, reseskildrare, journalist, medarbetare i Stockholms Dagblad; Mathilda, född 1832, gift med 171 Kyrie eleison'— Langlet 172 Kyrie eleison, »Herre, förbarma dig», församlingens svar på prästens bön. Äfven första satsen i den musikaliska mässan. Köpenhamn (Köbenhavn), Danmarks hufvudstad, på östra Själland, vid Öresund, till en del på ön Ainager, frihamn och örlogshamn. Universitet från] år 1478, flere slott och monumentala bygg- nader samt rika konstsamlingar, 400,000 inv., med förstäder inemot Y2 million. Köping, stad i Västmanland vid Mälaren; omkring 4,700 inv. Körner, Ernst von, född 1850, österrikisk handelsminister sedan 1897, inrikesminister och konseljpresident sedan 1900, L. Laaland (uttalas: låland), en af de danska öarna. Hufvudstad: Maribo. •åbor/, arbete; /era, arbeta med något. Labor omnia vincit, trägen vinner, egentligen: arbete besegrar allt. laboratorium, en kemists verkstad. Labori, fransk advokat, Zolas sakförare 1898 och Dreyfus' 1899 vid krigsrätten i Rennes. Labouchére (uttalas: Labuchär), Henry de, född 1831, engelsk diplomat och parlamentsledamot, utgifvare af den satiriska veckoskriften »Truth» (sanning). Labrador, den nordamerikanska halfön mellan Hudson-Bay (uttalas: Höddson bä) och oceanen, tillhör Engelska New-Found-land (uttalas: Nju Fauridländ). labyrint, irrgång. ladinos, mexikanska afkomlingar af hvita och indianskor. lady (uttalas: lädi), förnäm dam. Lady Smith, stad i Sydafrika, vid Nathalbanans slutpunkt. Belägrad af boerna 1899—1900. la garde meure et ne se rend pas (uttalas: la gärd mor e no so rangd pä), gardet dör, men ger sig icke. Lagerberg, Sven, född 1822, förste adjutant hos kronprins Carl (XV) 1850, generallöjtnant 1880, öfverkommendant i Stockholm och ordförande i krigshof rätten 1882. Lagergren, Claes, markis, kabinettskammarherre hos påfven, född 1853, vitter författare. Lagerheim, Alfred, född 1843, svensk minister i Berlin, sedan 1899 utrikesminister. Lagerlöf, Selma, född 1858, vitter författarinna. (Bl. arbeten: Gösta Berlings saga, Antikrists mi-rakler, Jerusalem.) la grande nation (uttalas: la grangd natiång), den stora (franska) nationen. lagun, liten sjö, kärr; lagunernas stad, Venedig. Lagus, Vilhelm Gabriel, finländsk vitter författare, litteraturhistoriker, född 1837, död 96 (romanser), dramer, lyriska dikter). la haute VOlée (utt.: la åt vålé), förnäma världen. Lahmann, Heinrich, född 1860, tysk »naturläkare», vegetarist, föreståndare för ett sanatorium nära Dresden. Laholm, stad från medeltiden vid Lagan; 1902: 1,800 invånare. Laibach, stad på Krain. laJCUS, lekman, motsats till präst- eller fackman. Laingsneck, plats i engelska kolonien Nathal i Sydafrika, där boerna 1881 segrade öfver engelsmännen. laissez faire (uttalas: lässé far), »låt gå», deri grundsats, som tillskrifves de gammalliberala, hvilka motsätta sig statens strängare reglering af samhällsförhållandena. lakonisk, kortfattad.

lama, peruanska fårkamelen, äfven Buddapräst. Lambert, Knut, född 1864, komisk skådespelare. Lambsdortf, Wladimir Nikolajevitsch, grefve, född 1847, sedan 1900 rysk utrikesminister. lament/ation, klagan; /era, klaga. lamell, tunn skifva. l a m p ett, ljusstake, som fästes i en vägg. lancera, slunga, framföra. Landberg, Carlo, född 1848, grefve, kammarherre, diplomatisk agent, orientalist. Företog 1899 en expedition till Sydarabien. Landskrona, stad vid Öresund från medeltiden; invånareantal 1902: 14,600. Landtmannapartiet stiftades 1867 (med sparsamhet och grundskatteafskrifning som bufvudupp-gifter) af bl. a. Arvid Posse, Emil Key och Karl Ifvarsson. Som ett utpräsladt liberalt framstegsparti gjorde det sig gällande först i början af 1880-talet. Under tullstriden 1888 bröto sig partiets protektionister med Liss Olof Larsson och A. P. Danielsson i spetsen ut och bildade Nya landtmannapartiet, i hvilket sedan det Gamla uppgick genom den s. k. sammanslagningen 1895 under medverkan af bl. a. Olof Jonsson i Hof, som efter Karl Ifvarssons och Sven Nilssons i Efveröd död haft ledningen inom Gamla landtmannapartiet. I spetsen för det återförenade landtmannapartiet stå nu Ivar Månsson i Trää och Pehr Pehrsson i Törneryd. landa, lätt resvagn. Lange, Julius, dansk konsthistoriker, född 1838, död 1900; Ina, född 1849, gift med operasångaren Algot Lange, vitter författarinna. Langlet, Emil, född 1824, död 1898, arkitekt. (Bl. arbeten: stortingshuset i Kristiania, en mängd kyrkor och hufvudbyggnader); Waldemar, född 1872, reseskildrare, journalist, medarbetare i Stockholms Dagblad; Mathilda, född 1832, gift med173 Lansdowne — l'etat c'est moi 174 arkitekten Emil Langlet, författarinna i vittra, sociala ocli ekonomiska ämnen. (BL skrifter: »Mamma tala om något roligt».) Lansdowne, lord Henry, född 1845, vicekonung af Indien 1888—92, sedan 1895 engelsk krigsminister och sedan 1900 utrikesminister. lanterna, lykta på fartyg och tilläggsplatser. Laokoon, en Neptuns eller Apollos präst i Troja, hvilken enligt den grekiska sagan jämte sina söner omslingrades och dödades af ormar. Pappetit vient en mangeant (uttalas: lapptit viäng ang mängs j ang), aptiten kommer, medan man äter. lapsus, fel; lapsus calami, skriffel; lapsus lin-guae, missägning. Larsson Liss Olof, född 1838, död 1896, riksdagsman i andra kammaren 1867—90, därefter i första, själen i Landtmannapartiets protektionistiska utveckling; Nils i Tullus, född 1822, död 1896, riksdagsman 1850—78 samt 1887, frisinnad bondepolitiker; Carl, född 1853, målare, tecknare, skriftställare. (Bl. arbeten: Freskerna öfver uppgången till Nationalmuseum, De mina, Själfpor-trätt, Porträtt af August Strindberg); Marc US. född 1825, död 1864, landskaps- och sjömålare. (Bl. arbeten: Vattenfall, Brinnande ångbåt.); Hans, född 1862, docent, författare i psykologi och pe-dagogi; Hans Emil, född 1855, historisk och lit- ! teraturhistorisk författare, intendent vid Malmö museum, medarbetare i tidningar under märket —pt—; Viktor, född 1863, politisk-agitatorisk författare, redaktör af Hallandsposten. Larvik, kuststad i sydöstra Norge, 11 t. inv. lasciate ogni (uttalas: onji) speranza, voi ch'en-trade, I, som bär ingån, låten hoppet fara. (Dantes inskrift öfver ingången till helvetet.) laSCIV, lättfärdig, slipprig. Lassalle, Ferdinand, född 1825, tysk social demokratisk agitator och skriftställare jämte Karl Marx grundläggare af det internationella socialdemokratiska partiet, död 1864. lasso, snara. last but not least (uttalas: last butt nåt list), sist, men icke sämst. latent, förtäckt, dold. laterai, på sidan. latitud, breddgrad. laterna magica, en apparat for framställning i förstoring af på glas målade figurer. Lauenburg, tyskt hertigdöme i Holstein, danskt till 1864, efter 1876 införlifvadt med Preussen. laureatus, lagerkrönt; poeta I., engelsk hofskald. Lausanne (uttalas: låsann), stad i Schweiz vid Genévsjön. Lausitz, tyskt landskap mellan Oder och Elbe. lava, den glödande massa, som utströmmar ur eldsprutande berg. Laven, Albin, född 1861, skådespelare. (Bland roller: Tartuffe, Nanjac i »Falska juveler».) lavin, från alperna nedrullande snömassa. lawn tennis (uttalas: lån tennis), ett slags engelskt bollspel. lazzaron, neapolitansk dagdrifvare. Leche, Vilhelm, född 1850, professor i zoologi vid Stockholms högskola, vetenskaplig författare och ifrigt verksam för vetenskapens popularisering. Leffler, Anne-Charlotte, hertiginna af Cajanello, född 1849, vitter författarinna. (Bland arbeten: Ur lifvet, Sanna kvinnor.) Död 1892. legat, stiftelse, donation. legation, beskickning. legend, sagoartad, historisk berättelse. legion, truppförband, större truppstyrka. legislativ, till lagstiftningen hörande. legitim/, rättmätig, äkta; /era, förklara såsom rättmätig; /era sig, ådagalägga sin behörighet; /ation, ådagaläggande af behörighet, ett oäkta barns insättande i äkta barns rättigheter; /ist, anhängare af det franska politiska parti, som sträfvar att återuppsätta den gamla konungaätten på tronen. legymer, grönsaker, skidväxter. Lejdström, Oscar, född 1858, organist, konsertsångare, musikdirektör; Carl, född 1872, operasångare. Lejonbacken, norra uppfartsvägen till Stockholms slott. Lemattre (lömätr), Jules (sjyl), född 1853, fransk kritiker och skald, numera äfven nationalistisk politiker.

Lemnos, turk. ö i Aegeiska hafvet. Hst. Kastro. Lennander, Karl Gustaf, född 1857, professor i kirurgi i Uppsala, bekant för sina skickliga blindtarms operationer. Leo XIII (hette förut Joachim Pecci), född 1810, sedan 1878 påfve. Redan 1845 blef han erkebiskop (af Perugia). Sedan Italiens anslutning till trippelalliansen med Österrike och Tyskland omintetgjort förhoppningarna på ett återupprättande af påfvedömets världsliga makt, har han i sin yttre politik närmat sig Frankrike. I stället har han genom sociala intressen sökt höja kyrkans ställning. Leoniderna, en stjärngrupp. Leopold II, konung af Belgien, född 1835, efterträdde 1865 sin fader, grundade 1885 Kongostaten. Förmäld med enkehertiginnan Marie Henriette, dotter af erkehertig Josef. Leporello, Dön Juans tjänare i Mozarts opera. le rol est mört, vive le roi (uttalas: lo råa e mår, viv lo råa), konungen är död, lefve konungen. le roi régne mais ne gouverne pas (uttalas: lo råa ränj ma no guvärn pä), konungen härskar, men styr icke. Thiers' yttrande 1830 i tidningen Le National. les extremes se touchent (uttalas: läs exträm so tuch), ytterligheterna beröra hvarandra. Lesseps, Ferdinand de, född 1805, fransk diplomat, byggde 1859—69 Zuez-kanalen; invecklad i Panamaprocessen, död 1894. le Styl C'est Thornme (uttalas: lo stil så lamm), stilen betecknar mannen. l'etat C'est moi (uttalas: leta sä måå), staten är jag. Yttrande af Ludvig den XIV.175 legarti — Liljefors 176 letargi, sömnsjuka., känslolöshet. Lethe, glömskans flod i underjorden, enligt den grekiska mytologien. Letter, indogermansk folkstam: grundelementet i Livlands och Kurlands befolkning. Lettres de cachet (uttalas: letter dö kaché), de franska konungarnas; före revolutionen, häktningsorder. Levanten, österlandet, länderna vid östra kusterna af Medelhafvet, från Konstantinopel till Alexandria. Levart, Johan, född 1875, kåsör, utgifvare af skämttidningen »Kläm» (författaremärke: Satyr). Lewenhaupt, Karl, gref N e, född 1835, diplomat; som utrikesminister 1889—1895 framställde han 1893 första gången från svenska regeringens sida tanken på unionsfrågans lösning genom utrikesministerämbetets förvandling från svenskt till unionellt. lever (uttalas: lövé), morgonaudiens hos en furste; lever du rideau (uttalas: löve dy ridå), ridåns uppgång på en teater, förpjes. Levertin, Oscar, född 1862, professor, litteratur- och konsthistoriker, vitter författare. (Bland arbeten: »Legender och Visor», »Rococo-noveller».) Levetzow, Albert Erdmann Karl Gerhard VOR, född 1828, tysk politiker, ledare af det konservativa partiet i Preussiska herrehuset. levit, medlem af Levi stam, som förrättade gudstjänsten hos de gamla judarna. Lex Heinze, ett efter förslagsställaren uppkalladt förslag till skärpning af tyska strafflagens sedlighet spaiagraf, åsyftande bl. a. inskränkning i den litterära och konstnärliga uttrycksfriheten. Flera gånger framlagdt af kejsar Vilhelm II, men ständigt förkastadt af riksdagen. (exikon, ordbok. LeydS, Willem Joh., född 1857, statssekreterare i sydafrikanska (boer) republiken, sedan 1887 dess representant i Europa. Leygues, Georges (uttalas: Legé Sjorsj), född 1857, fransk undervisningsminister. l'hcmbre (uttalas: låmbr), ett kortspel. liaison (uttalas: liäsång), förbindelse,förhållande. lian, trädartad, sydländsk slingerväxt. libation, dryckesoffer. Libau, hamnstad på Kurlands östkust, stor örlogshamn. Liberala Samlingspartiet stiftades löCO under ledning af Sixten von Friesen af ett 90-tal reformvänner i andra kammaren, däribland det härmed upphörande Folkpartiets medlemmar scm motvikt mot det konservativa Landtmannapartiet med rösträttsfrågans demokratiska lösning som närmaste uppgift. Liberia, negerrepublik på afrikanska kusten, giurdad 1822 af frigifna negrer, förklarad oaf-hängig 1847. Befolkning 2 mill., h st. Mourovia. Liberias, frihetsgudinnan, friheten. Liberté, fraternité, égalité, frihet, broderskap, jämlikhet. Lösen under den stora franska revo-kticrien 1789. Iffcertfr, viilluFtirg, rumlare. liberum arbitrium, den fria viljan. Hberum veto, hvarje medlems af de forna polska riksdagarna rätt att med sin röst förhindra ett riksdagsbeslut. libitum, godtycke; ad libitum, efter behag. Libre Parole (uttalas: libr parål), en 1892 grundad antesemitisk, d. v. s. mot judarna riktad Paristidning, utgifven af Ed. Drumont (uttalas: Drymång). libretto, operatext. Libyska Öknen, östra delen af öknen Sahara. Lic., förkortning för licentiat, den lärdomsgrad, som är doktorsgraden närmast. licencié-és-lettres (uttalas: lisangsie-ä-lättr.), filosofie licentiat inom de humanistiska lärdomsgrenarna i Frankrike. licens, tillåtelse, befrielse ifrån. licet, det är tillåtet, l id O, kust, strand, särskildt den, som skiljer Venedigs laguner från Adriatiska hafvet. Lie, Jonas, norsk skald och novellförfattare, född 1838; näst Ibsen och Björnson den mest kända af Norges nu lefvande författare; bl. arbeten: Onde magter, Lindelin. Lieber (uttalas: Liber), Ernst, född 1838, tysk politiker, centerns ledare, död 1902. liebhaber, älskare af, som tycker om något. Liebknecht, Wilhelm, född 1826, socialdemokratisk partichef, medlem af tyska riksdagen efter 1874, död 1900. Liechtenstein, furstendöme omslutet af Schweiz och Tyrolen, till 1866 medlem af tyska förbundet, sedan självständigt, men under österrikiskt

inflytande. Befolkning 9,500. Hufvudstad Vaduz. Furste efter 1858, Johan II, född 1840; Alfred, prins af, österrikisk högkyrklig politiker, född 1842; Aloys, prins af, född 1846, österrikisk po-| litiker, ledare af det s. k. kristligt sociala antisemitiska, d. v. s. judefientliga partiet. Liedforss, Edvard, född 1833, professor i moderna språk, språkforskare och öfversättare, i synnerhet från spanska; Bengt, docent i botanik, son af den förre, vetenskaplig författare, litterär kritiker. Liegnitz, stad i preussiska provinsen Schlesien. liga, förbund; Patriot-ligan, fransk, kyrklig och militär, judefientlig förening; stiftad 1891; Ligan för de mänskliga rättigheterna, en fransk förening, stiftad i anledning af Dreyfusaffären som en motvikt till den förra. Li-hung-tschang. född 1829, kinesisk statsman och härförare, afslöt 1895 freden i Simonoseki med Japan, kallades 1900 att föra fredsunderhandlingarna med de europeiska makterna, död 1901. likvid/, betalning; /ation, uppgörelse vid affärsnedläggning. L i H p ut, ett i Gullivers resor af Swift omtaladt sagoland med tumslånga inbyggare, lileputerna. Liljefors, Bruno, född 1860, djur- och landskapsmålare. (Bland arbeten: Hafsörnar, Svanor); l Ruben, den förres broder, född 1871, kompositör, sånganförare vid Uppsala studentkår (Hedenblads efterträdare) nu i Göteborg.177 Lille — Lombroso 178 Lille, Axel, finländsk tidningsman, jur. d:r, född 1848,, blef 83 hufvudredaktör för de svenska bild-ningsintressenas frisinnade organ Nya Pressen, som 1900 indrogs på grund af sin nationella hållning under författningsstriden. Lilljequist, Fredrik, född 1863, arkitekt. (Bland arbeten: restaureringen af Gripsholms slott och Strängnäs domkyrka,, anläggningen af gamla Stockholm.) Limburg-Stirum Friedrich Wilhelm, grefve af, född 1835, preussisk diplomat och agrarkonservativ politiker. Lincoln, Abraham, född 1809, Förenta staternas president 1860—65, då han mördades; bekämpade slafveriet och förde kriget med sydstaterna. Lindberg, Adolf, professor, mynt- och medalj-gravör, född 1839; August, skådespelare, född 1846. (Shakspeare- och Ibsenroller.) Lindblad, Ernst August, född 1857, agrarpolitiker, riksdagsman sedan 1897. Lindén, Emil, f. 1859,skådespelare,teaterdirektör. Lindblom, Theodor, född 1858, Aftonbladets Pariskorrespondent 1898—1902. Lindegren, Agi, född 1858, arkitekt. (Bland arbeten: Biologiska museet, dekoreringar i flera af Stockholms kyrkor.) Lindell, Per, ingeniör, utgifvare af industritidningen »Norden», ifrare för likbränning, född 1842, död 1902. Linder, Nils, född 1833, lektor vid högre lärarinneseminariet i Stockholm, författare i språkvetenskapliga och litteraturhistoriska ämnen. Lindgren, Adolf, musikskriftställare, vitter Öfversättare,, född 1846, Aftonbladets musikrecensent; Hellen, född 1857, litterär essayist och kritiker. (Bland arbeten: Vittra stormän, Emil Zola.) Lindh, Karl Magnus, född 1863, redaktör af Gefle Dagblad. Lindhagen, Carl Albert, född 1860, revisionssekreterare, riksdagsman sedan 1897, har särskildt intresserat sig för begränsning af bolagsväldet i Norrland och för gemensam nordisk civillagstift-ning. lindorm, ett fornnordiskt sågo vidunder. Lindroth, Knut, född 1873, skådespelare. (Bland roller: Cyrano de Bergerac.) Lindström, Johan (författaremärket Saxon), född 1859, vitter författare, redaktör af Jämtlands tidning; Per Elof, född 1863, lektor, verksam främjare af läroverksreformen såsom ledamot af 1899 års läroverkskommitté; N. J. O, H., född 1842, biskop i Växiö sedan 94. Hnguist/, språklärd; /ik, språkvetenskap. Lipariska Öarna, vulkanisk ögrupp norr om Sicilien (Lipari och Stromboli). Lippe, tyskt furstendöme och förbundsstat. Befolkning 135,000. Hufvudstad: Detniold. l i ra, italienskt mynt — 72 öre. Lissa, ö vid Dalmatien. Sjöslag 1866, där österrikarna under Tegettshoff segrade öfver italienarna. Lissabon, Portugals hufvudstad, 350,000 inv. Liszt, Franz, född 1811, död 1886, världsberömd kompositör och pianovirtuos. litografi, stentryck, konsten att rita på sten. liturgi, föreskrift för gudstjänsten. Liverpool, engelsk handelsstad, med förstäder 854,000 inv. Ljungberg, Carl Edvard, född 1820, advokat-fiskal, ledamot af borgarståndet 1862 och 1865, och af l:a k. från 1894. Ljunggren. Gustaf, född 1823, litteratur- och konsthistoriker, f. d. professor och rektor vid Lunds, universitet. Ljunglund, Leonard, född 1867, utgifvare af Stockholmsbladet (författaremärket Leon). Ljungman, Axel Vilhelm, född 1841, död 1901, zoolog, riksdagsman i andra kammaren sedan 1881. Ljungstedt, Karl, docent i forngermanska språk, läroverksadjunkt, språkforskare. LJUS, en från Stockholm sedan 1898 utgifven populärvetenskaplig tidskrift; sedan 1901 tillika bokförlag. Lobanow-Rostowski, Alexei Borissowitsch, född 1825, rysk statsman och diplomat, utrikesminister 1895—96, död 1896. Lloyd, bolag för sjöförsäkring och sjöfartsmeddelanden, senare äfven för sjöfart, ledande sitt ursprung från mäklare-, kaptens- och köpmannamötena på kafé Lloyd i London 1771. Af särskild betydelse som rederi- och försäkringsbolag: Norddeutsche-Lloyd, Bremen 1857, Österrikisk-ungerska Lloyd, Triest 1833 och ryska Lloyd, Odessa. loc/0, på stället; /US, ort, ställe, lokal. lockout (uttalas: låckåut), arbetarnas utestäng-ning genom

arbetsgif våren från arbetet. Lockroy, Edw., född 1838, fransk radikal politiker och statsman, undervisningsminister 1888— 89, marinminister 1895—96, 98—99. Lodbrok, se Pihlstrand. logaritm, till ett visst tal kallas den exponent, hvartill ett annat på förhand bestämdt tal (den s. k. basen) bör upphöjas för att gifva det förstnämnda talet. Så är t. ex. 3 logaritm till 64, om basen är fyra, d. v. s. 43 = 64. logg/, verktyg för bestämmande af skepps hastighet; /bok. dagbok på fartyg. loggia (uttalas: låddja), galleri, täckt gång. logik, läran om tankelagarna. logos, ord, förnuft, Johannesevangeliets uttryck för Kristus. logogryf, bokstafsgåta. lojal, redbar, trogen, trofast. lokalisera, lämpa för viss ort. lokaipatriotism, fosterlandskärlekens begränsning till den trängsta hemorten. Loke, den onde enligt fornnordiska gudaläran. lombard, lånbank, pantinrättning. Lombroso, Cesare, född 1836, italiensk läkare, bekant för sin utveckling af förbrytelsernas sammanhang med brottslingens ärfda kroppsbeskaffeiv het och af frändskapen mellan snille och sinnes^ sjukdom.179 London — lyrik 180 London, Englands hufvudstad, med förstäder 61/2 mill. inv., däraf förstäderna 2 mill. Longisland, ö utanför nordamerikanska staten Ne w-York. Longwood, Napoleon I:s dödsort på S:t Helena. Looström, Ludvig, född 1848, intendent vid Nationalmuseum, konsthistoriker. lörd/, titel på medlemmarna af den engelska högadeln; /Ship, lordskap. iord-Mayor (uttalas: lordmä'ör), öfverborgmästa-ren i London. Lorénska fonden stiftades 1885 af V. E. Loren för befrämjande af socialvetenskaper. Den består af 120,000 kronor och förvaltas af en nämnd, som kompletterar sig själf. Lorenso-Marquez, stad och provins i den portugisiska fristaten i Östafrika. Lorentz, Hendrik Antoon, född 1853, professor i fysik i Leyden, har utvecklat en särskild teori om elektriciteten såsom förenad med små, tunga partiklar, s. k. elektroner. Belönades 1902 med halfva Nobelpriset för fysikalisk forskning. Lo ris-M el i kow, Michael Tarielowitsch, född 1826, rysk general och statsman, Alexander ll:s alls-mäktige rådgifvare; inrikesminister. Död 1888. lotus, namnet på vissa vattenväxters blommor. Loubet (uttalas: lubé), Emil, född 1838, minister för de offentliga arbetena 1888, inrikesminister 1892, senatens president 1896 o ch republikens 189 9. louisdor (uttalas: luidå r), franskt guldmynt sedan Ludvig XIII, omkring] 3 kr. 50 öre. loupe (uttalas: lup), förstoringsglas. Lourdes (uttalas: lurd), en vallfartsort i södra Frankrike, besökt af underverkstroende sjuka. Louvre (uttalas: luvre), ursprungligen kungligt slott i Paris, efter 1793 museum för konstsamlingarna. LÖyola, Ignatius, jesuitordens stiftare 1543. Lucanus, V., född 1831, chef för kejsar Vilhelm II:s civilkabinett. Lucifer, ljusbringaren, djäfvulen. Lucius, Robert, frih. von Ballhausen, född 1835, tysk politiker, ledare för de s. k. frikonservativa. lucus a non lucéndo, »lund kommer af att icke Vara ljus», latinsk ordlek, som användes att förlöjliga hårdragna språkliga härledningar. Lueger, Karl, född 1844, öfverborgmästare i Wien, chef för det judefientliga, s. k. kristligt l sociala partiet i österrikiska riksrådet. | Luitpold, prinsregent af Bayern, född 1821, se- j dän 1886 regent af Bayern först för Ludvig II, som sinnessjuk drunknade i Staunbergersjön och sedan förr Otto den äfven sinnessjuke. Lukacs, Ladislaus von, född 1850, sedan 1895 ungersk finansminister. lukrativ, indräktig, lönande. lukullisk, yppig, frossande (Lucullus var en rik och iijutningslysteii romersk patricier). Luleå, stapelstad i Norrbotten från början af 1600-talet; 1902: 9,600 invånare. l U na, månen. lunch (uttalas: lönnsch), frukostmiddag. Lundberg, Robert, född 1861, porträtt- och landskapsmålare. (Bl. arbeten: Vid högvakten, Marockanska murare); Lotten Seelig, född 1867, skådespelerska. (Bland roller: Lilla professorskan); Teodor, född 1852, statybildhuggare. (Bl. arbeten: Fosterbröderna, Sorgl; Victor, född 1852, komisk skådespelare. (Bland roller: Daniel Hejre, Kon-jander); Carl August, född 1843, lärare för Oscar II:s söner 72—82, rektor vid Norra Latinläroverket i Stockholm. Lundeberg, Kristian, född 1842, bruksägare, ledamot af första kammaren sedan 1885, kammarmajoritetens främste man. Lundegård, Axel, född 1851, vitter författare. (Bland arbeten: Röde prinsen, Titania, Tannhäuser.) Lundell, Johan, professor i slaviska språk, språkforskare. (Bl. arbeten: Om de svenska folkmålens f rändskap er.) Lundequist, Gerda, född 1871, skådespelerska. (Bl. roller: Irene i »När vi döda vakna», Tora Paarsberg.) Lundgren, Egron, född 1815, död 1875, porträtt-och landskapsmålare. (Bl. arbeten: Neapolitanska fiskare, Corpus-Dominifesten.) Lundin, Claes, född 1825, krönikör, kulturhistoriker, reseskildrare, medarbetare i Stockholms Dagblad. (Bl. arbeten: Nya Stockholm, Tidsbilder ur Stockholmslifvet.) Lundquist, Carl, född 1841, operasångare. (Bl. roller: Gustaf Vasa, Falstaff); Ernst, född 1851, vitter författare, öfversättare. (Bl. arbeten: Profiler, Smink, Vid aftonlampan.) Lundström, Georg (författaremärket Jörgen), f ödd 1838, kåsör, tidningsman, utgifvare af Figaro; Vilhelm, född 1869, docent i latinska språket och litteraturen, redaktör af Fyris 93—97 och af Göteborgs Aftonblad sedan 1901,

vitter författare. Lüneburg, stad i Hannover. lupus, ett slags svårartad hudsjukdom, som äfven angriper underliggande delar. lustrum, femårsperiod. Luxemburg, storhertigdöme mellan Tyskland, Frankrike och Belgien, tillhörde tyska förbundet till 1866, sedandess neutralt. Befolkning: 236,500. Lyceum, högre skola, Lybeck, Karl Mikael, (finländsk) skald och novellförfattare, född 1864 (Unge Hemming, Dagar och nätter, Den starkare m. fl.). lydd i t, ett slags sprängämne, som engelsmännen under kriget i Sydafrika användt till granater. lymfa, en blodartad vätska i människo- och djurorganismen. lyncha, bestraffa en brottsling utan laga former genom ett slags godtycklig folkhämnd, som vanligen består i hängning. Förekommer ofta i Amerika och brukas i synnerhet mot negrerna. Lyon, den största staden i Frankrike näst Paris. Stor sidenindustri. 500,000 inv. lyrik, sångbar diktning.181 Lytton — mahatma 182 Lytton, Edward Robert Bulwer, född 1831, engelsk politiker och författare, vicekonung af Indien 1876—80, död 1891. Löfving, Concordia, född 1843, lärarinna, f öre-läserska och författarinna, ifrat för kooperativa åkerbrukskolonier. Lönnroth, Elias, född 1802, död 84, samlare och utgifvare af de finska fornsångerna Kalevala och Kanteletar. Lövland, Jörgen Gundersen, född 1848, norsk skolmän, tidningsredaktör och vänsterpolitiker, stortingsman 1886—88 och 1892—1900, medlem af statsrådsafdelningen i Stockholm 1898, finansminister 1901. M. M, som romersk siffra = 1,000. macabre, som hör till begrafning; danse ma-cabre, dödsdans. Macao, ö och stad vid mynningen af floden Kanton i Kina, portugisisk frihamn. maccaröni, fina stänger af torkad hvetemjöls-deg. Mac Carthy, född 1830, irländsk politiker, ledare af det irländska partiet i engelska parlamentet. Macchiavelli/, en florentinsk statsman, född 1469, död 1527; /sm, bakslug, svekfull statskonst. Macedonien, turkisk provins norr om Grekland. machination, hemlig stämpling. Mackenzie Sir Morell, född 1837, död 1892, engelsk läkare, som 1887 behandlade tyske kronprinsen, sedermera kejsar Fredrik III. Mac Kinley, William, född 1844, död 1901, mördad af en anarkist, amerikansk politiker, Förenta staternas president 1894—1901. Mac-Kinley-billen, en nordamerikansk skydds-tullag, utfärdad 1890, upphäfd 1894. Mac M ah o n (uttalas: Mahång), Marie Patrice Maurice, grefve af, hertig af Magenta, född 1808, fransk marskalk, vann 1859 slaget vid Magenta mot österrikarne; 1870 öfverbefälhafvare f or första armékåren; slagen och tillfångatagen vid Sedan; undertryckte 1871 kommunardernas resning; 73 —79 franska republikens president, död 1893. macte (virtute), hell (eder eller dig för eder eller din tapperhet)! Madagaskar, den största afrikanska ön i Indiska oceanen, fransk koloni sedan 1896. made in Germany (uttalas: med in Djörmäni), tillverkad i Tyskland, påskrift på varor, som äro eller utgifvas för att vara tyska fabrikat. Madeira, portugisisk ö, väster om Afrika; hufvudstad Funchal; berömd för sitt vin och sitt milda klimat. Madhin, egyptiern Mohammed Achmed, som 1881 höjde Profetens fana i Sudan för muhammedansk trosenhet och maktutveckling och besegrade engelsmännen, död 1885. Hans son och efterföljare besegrades 1898 af engelsmännen. madonna, den heliga jungfrun. madrigal, herdedikt. Madrilena, spansk dans. Madsen, Vilhelm Herman Oluf, dansk öfverste, militärtekniker, född 1844, blef krigsminister i vänsterkabinettet 1901. maé'stro, mästare (i synnerhet i musik). Mafeking, stad i Betschuanaland, i närheten af den sydafrikanska republiken. maffia, den hemliga sicilianska organisation, l som beskyddar rof varna. ma foi (uttalas: ma fåa), på min ära. magdaiarödt, en för sidenfärgning använd naftalinfärg. magdalenahem, förbättringsanstalt för fallna kvinnor. Magenta, den plats i Nord-Italien, där fransmän och italienare under Mac Mahon 1859 besegrade österrikarne. Magersfontein, en plats i nordvästra Kaplandet, där engelsmännen 1899 ledo ett svårt nederlag mot oranjeboerna. magi, trolldomskonst, magisk, förtrollande. magister,läromästare, en akademisk lärdomsgrad i vissa länder. magistrat, stadsstyrelse. Magna Charta, den äldsta engelska grundlagen (af 1215). magnat, mäktig man, förnäm adelsman i Ungarn och Polen. magnet/, en kropp, som drar till sig järnhaltiga kroppar; /ism, dragningskraft; /isera, göra magnetisk; animal magnetism, den hypnotiska kraft, som gör sig gällande vid beröring eller fixering. magnificus, härlig, stor; rektor magnificus, titel för en universitetsrektor; magnificens, ers härlighet; magnifik, präktig, ståtlig. Magnusson, Julia, född 1846, skådespelerska. Bl. roller: Mor Åse i »Peer Gynt», Lovisa i »Andras affärer». magyarer, det härskande folket i Ungarn. Maharadscha, storkonung, titel på de indiska furstarna. mahatma, medlem af ett enligt teosofernas uppgift i Tibet befintligt brödraskap, hvars medlemmar nått den högsta moraliska och intellektuella utveckling. 181 Lytton — mahatma 182 Lytton, Edward Robert Bulwer, född 1831, engelsk politiker och författare, vicekonung af Indien 1876—80, död 1891. Löfving, Concordia, född 1843, lärarinna, f öre-läserska och författarinna, ifrat för kooperativa åkerbrukskolonier. Lönnroth, Elias, född 1802,

död 84, samlare och utgifvare af de finska fornsångerna Kalevala och Kanteletar. Lövland, Jörgen Gundersen, född 1848, norsk skolmän, tidningsredaktör och vänsterpolitiker, stortingsman 1886—88 och 1892—1900, medlem af statsrådsafdelningen i Stockholm 1898, finansminister 1901. M. M, som romersk siffra = 1,000. macabre, som hör till begrafning; danse ma-cabre, dödsdans. Macao, ö och stad vid mynningen af floden Kanton i Kina, portugisisk frihamn. maccaröni, fina stänger af torkad hvetemjöls-deg. Mac Carthy, född 1830, irländsk politiker, ledare af det irländska partiet i engelska parlamentet. Macchiavelli/, en florentinsk statsman, född 1469, död 1527; /sm, bakslug, svekfull statskonst. Macedonien, turkisk provins norr om Grekland. machination, hemlig stämpling. Mackenzie Sir Morell, född 1837, död 1892, engelsk läkare, som 1887 behandlade tyske kronprinsen, sedermera kejsar Fredrik III. Mac Kinley, William, född 1844, död 1901, mördad af en anarkist, amerikansk politiker, Förenta staternas president 1894—1901. Mac-Kinley-billen, en nordamerikansk skydds-tullag, utfärdad 1890, upphäfd 1894. Mac M ah o n (uttalas: Mahång), Marie Patrice Maurice, grefve af, hertig af Magenta, född 1808, fransk marskalk, vann 1859 slaget vid Magenta mot österrikarne; 1870 öfverbefälhafvare f or första armékåren; slagen och tillfångatagen vid Sedan; undertryckte 1871 kommunardernas resning; 73 —79 franska republikens president, död 1893. macte (virtute), hell (eder eller dig för eder eller din tapperhet)! Madagaskar, den största afrikanska ön i Indiska oceanen, fransk koloni sedan 1896. made in Germany (uttalas: med in Djörmäni), tillverkad i Tyskland, påskrift på varor, som äro eller utgifvas för att vara tyska fabrikat. Madeira, portugisisk ö, väster om Afrika; hufvudstad Funchal; berömd för sitt vin och sitt milda klimat. Madhin, egyptiern Mohammed Achmed, som 1881 höjde Profetens fana i Sudan för muhammedansk trosenhet och maktutveckling och besegrade engelsmännen, död 1885. Hans son och efterföljare besegrades 1898 af engelsmännen. madonna, den heliga jungfrun. madrigal, herdedikt. Madrilena, spansk dans. Madsen, Vilhelm Herman Oluf, dansk öfverste, militärtekniker, född 1844, blef krigsminister i vänsterkabinettet 1901. maé'stro, mästare (i synnerhet i musik). Mafeking, stad i Betschuanaland, i närheten af den sydafrikanska republiken. maffia, den hemliga sicilianska organisation, l som beskyddar rof varna. ma foi (uttalas: ma fåa), på min ära. magdaiarödt, en för sidenfärgning använd naftalinfärg. magdalenahem, förbättringsanstalt för fallna kvinnor. Magenta, den plats i Nord-Italien, där fransmän och italienare under Mac Mahon 1859 besegrade österrikarne. Magersfontein, en plats i nordvästra Kaplandet, där engelsmännen 1899 ledo ett svårt nederlag mot oranjeboerna. magi, trolldomskonst, magisk, förtrollande. magister, läromästare, en akademisk lärdomsgrad i vissa länder. magistrat, stadsstyrelse. Magna Charta, den äldsta engelska grundlagen (af 1215). magnat, mäktig man, förnäm adelsman i Ungarn och Polen. magnet/, en kropp, som drar till sig järnhaltiga kroppar; /ism, dragningskraft; /isera, göra magnetisk; animal magnetism, den hypnotiska kraft, som gör sig gällande vid beröring eller fixering. magnificus, härlig, stor; rektor magnificus, titel för en universitetsrektor; magnificens, ers härlighet; magnifik, präktig, ståtlig. Magnusson, Julia, född 1846, skådespelerska. Bl. roller: Mor Åse i »Peer Gynt», Lovisa i »Andras affärer». magyarer, det härskande folket i Ungarn. Maharadscha, storkonung, titel på de indiska furstarna. mahatma, medlem af ett enligt teosofernas uppgift i Tibet befintligt brödraskap, hvars medlemmar nått den högsta moraliska och intellektuella utveckling. maidenspeech (uttalas: mädenspitsch), jungfrutal, en parlamentsledamots första anförande. m a i re (uttalas: mar), borgmästare, byfogde. mai-trank, vin, kryddadt med myskmadra. mattre/ (uttalas: mätr), mästare, husbonde, herre; /SSe, härskarinna, älskarinna. majestätsbrott, förbrytelse mot landets öfverhufvud. majölica, kärl af fin lera med hvit glasyr och konstmässig målning. majonnäs, en maträtt bestående af kall stek, fågel eller fisk rned sallad. major, befälsgraden mellan kapten och öfverstlöjtnant. major/, den större; praepositio m., öfversatsen i en slutledning; m. domus, den högste ämbetsmannen hos de gamla frankiska konungarna; /ät, den äldstes förmånsrätt inom en släkt; /itet, flertal, röstöfvervikt; relativ majoritet, om en kandidat fått flera röster än någon af de andra; absolut majoritet, om han fått flera röster än alla de andra tillsammans. makul/era, fläcka, smutsa, fördärfva; /atur, smut-sadt eller annorledes förderfvadt papper, som ej duger till något. Äfven omslagspapper. maladr/esse, oskicklighet, tölpaktighet; /ö i t (uttalas: åå), oskicklig. mala fide, mot bättre vetande (bona fide, i god tro). Malaga, stad i Spanien, bekant för sitt vin. Malakow, Sebastopols (på ön Krim) hufvud-fästning, hvars stormning af fransmännen 1855 föranledde Sebastopols fall. mai å propos (uttalas: malaprop'å), i otid, i olämplig tid. malaria, den osunda luften i söderns sump-trakter och den däraf alstrade febern, som enligt Nobelpristagaren major

ROSS' upptäckt sprides med insekter. mai content (uttalas: malkångtang), otillfreds, missnöjd. maledetto, förbannad. malentendu (uttalas: malangtangdy), missförstånd, misstag. male parta, male dilabuntur, hvad orätt fås med sorg förgås. malheur (uttalas: malör), olycka, ledsamhet, förtret. m ai i/C e (uttalas: malis), elakhet, det elaka ryktet; /tiÖS, elak, försmädlig. Malling, Mathilda, född 1864, vitter förf. Bland arbeten: Berta Funcke, En roman om förste konsuln, Eremitage-idyllen, Skyttes på Munkeboda. Malmström, August, född 1829, död 1901, professor, historie- och landskapsmålare. Bland arbeten : »Ingeborg mottager budskapet om Hjalmars död», »Bråvalla slag», »Fem små svenska landskap»; teckningar till Frithiofs saga, Fänrik Ståls sägner m. fl.; Bernhard Elis, född 1816, professor, skald, litteraturhistoriker, minnestecknare. Bland skrifter: Angelika, Fiskarflickan vid Tynnelsö, Litteraturhistoriska studier; Carl G U Staf, den förres bror, professor, historiker, ecklesiastikminister 78 —80, riksarkivarie 82—87. Bland arbeten: Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statshvälfningen 1772; Ernst, född 1853, skådespelare vid Svenska teatern i Helsingfors. Bland roller: Birger Jarl i »Bröllopet på Ulfåsa», Johan Gabriel Borkman. Malmö, skånsk industri- och stapelstad från 1200-talet; omkring 63,000 inv. Malmötidningen, daglig morgontidning, uppsattes 1896 som liberal motvikt mot den konservativa och socialistiska Malmöpressen; utgafs till 1902 af Gustaf Gullberg, som då efterträddes af tidningens politiske medarbetare Yngve Svartengren. malocchio (uttalas: malåckiå), ondt öga, ond blick, enligt den italienska folktron förmågan hos vissa munkar att med blicken bringa olycka. malpropre (uttalas: malpråpr), osnygg, snuskig. Malta, engelsk ö i Medelhafvet, mellan Sicilien och Afrika; engelsk besittning sedan 1800 och medelpunkt för den engelska medelhafsstyrkan. Malteserorden, Johanniterorden efter 1530. Malthusianism, den efter engelska nationalekonomen Malthus uppkallade läran om folkökningen, som han ville begränsa genom lagar, men som hans efterföljare de s. k. nymalthusianerna vilja inskränka genom frivillig försiktighet. Enligt malthusianismen ökas befolkningen i geometrisk progression, d. v. s. enligt skalan 2 — 4—8—16 —32 o. s. v., medan lif smedlen ökas endast i aritmetisk, d. v. s. enligt skalan 2—4—6—8—10 o. s. v. malträtera, misshandla, behandla illa. malvasir, ett italienskt vin från Malvasia pä ön Morea. __ Mammon, penningens gud, rikedom. mammuth, ett stort elefantlikt djur, för länge sedan utdödt, hvaraf lämningar påträffats i Asien och Amerika. Manchesterlära, den efter engelska staden Manchester uppkallade statsekonomiska teorien, att staten så litet som möjligt skall reglera konkurrensen. Låt-gå-principen som statsrättslig grundsats. mandarin, en högre ämbetsman i Kina; mandariner, äfven namnet på en söt apelsinliknande frukt. mandat, uppdrag, i synnerhet politiskt. Manderström, Ludvig, född 1806, död 1873, diplomat, utrikesminister 1858 — 68, president i kommerskollegium 68, grefve 60, historisk och vitter författare. mandolin, musikinstrument, som liknar en luta och stämmes som en violin. Mandschuriet, område i nordöstra Kina. Hufvudstad Mukden; fördragshamn Niutschang. manege (uttalas: manesch), ridbana, ridhus. manér, sätt, skick, egenhet, tillgjordhet. manifest/, regeringspåbud, i synnerhet i Ryssland; /era, vippenbara, tillkännagifva; /ation, uppenbarelse. Manila, den största af Filippinerna; hufvudstad Manila; amerikansk sjöseger öfver spaniorerna på redden 1898.185 manipulera — massolera 186 manipul/era, behandla, bereda eller bearbeta; /ation, behandling, handgrepp. Mankell, Julius, född 1828, död 1897, kapten, militärförfattare, politiker, tidningsman (Fäderneslandet), en af de demokratiska sträfvandenas främste målsmän under 1860-, 70-, 8O-talen, deltog han äfven i rösträttsrörelsen på 1890-talet. mankera, fela, underlåta, utebli. manna, ett gemensamt namn för flera socker-artade ämnen af olika härkomst, det israelitiska manna antages ha varit en i västra Asien och flerstädes vanlig laf, som vid torr väderlek bortföres af vinden och faller ned i massa i dalarna. mannequin (uttalas: mannk'äng), människofigur af trä, människa utan karaktär. manometer, instrument för mätning af ångtryck. Manteuffel, Edwin, friherre von, född 1809, preussisk fältmarskalk och politiker, en af öfver-befälhafvarna under fransk-tyska kriget 1870—71, ståthållare i Elsass-Lothringen 1879—85, död 1885. Mantzius, Karl, dansk karaktärsskådespelare, född 1860. manus, hand; in manu, i handom. manufaktur, egentligen handtverk, handslöjd. manuskript, handskrift. maori, inföding på Nya Zeeland. m arab ut. muhammedansk präst, äfven eremit. Maracaibo, hamn- och handelsstad i Venezuela, Sydamerika. marginal, den oskrifna eller otryckta kanten på en skrif- eller trycksida. Maria Christina, drottning af Spanien, född l 858, dotter af erkehertig Karl Ferdinand af Österrike, förmäld 1879 med Alfons XII, änka 85 och re-gentinna för sonen Alfons XIII. Marienbad, böhmisk badort. Marienlyst, dansk badort vid Helsingör. Mariestad, »uppstad» i Skaraborgs län från slutet af 1500-talet; 3,800 inv. mari/ne, flotta; /tim, som angår hafvet.

Marino, San, republik i mellersta Italien. Folkmängd 9,600. Statsöfverhufvud två kapitani reg-genti. marionett, skuggspelsdocka, osjälfständig person. marketent/are, /erska, den som håller marke-tenteri, d. v. s. värdshusrörelse på lägerplats. m ar kg ref ve, tysk riksfurste. markis, adlig titel, i Frankrike lika med mark-grefve, i England och Italien mellan hertig och grefve; hos oss benämning på en linneskärm, som spännes framför fönster mot solsken. markör, den, som räknar och antecknar spelets gång vid biljard. M armarasjön, hafvet mellan Mindre Asien och europeiska Turkiet, förbundet med Svarta hafvet genom Bosporen och med Aegeiska hafvet genom Dardanellerna. marmelad, konstberedt fruktmos. marodör, soldat, som olofligen går ut på plundring, sölkorf. Marokko, sultanat i nordvästra Afrika. Hufvudstad Fez. Folkmängd 8,000,000. Krig med Spanien 1859—60 och 93. Konflikt med Frankrike 1900, som besatt oasen Igle. Nuvarande sultan Abd-el-Asis sedan 94, född 1878. Maroniter, kristlig sekt i Syrien. maroquin (uttalas: maråk'äng), finberedt, färgadt bock- eller getskinn. Mars, krigets gud hos romarna, Marseille (uttalas: Marsej), stor fransk hamn och handelsstad, omkring 350,000 inv. Marseljäs, den franska frihets- och nationalsången författad och komponerad 1791 under revolutionen af ingeniörofficeren Joseph Rouget de L'Isle (uttalas: Rusché d'Lll); marseljäsen börjar: Allons enfants de la patrie (uttalas: allångs ang-fang dö la patri). Marsfältet, en stor öppen plats vid Paris, som användes till militära öfningar och utställningar. marskalk, staf bärare, anförare vid allmänna högtidligheter; fältmarskalk, högste befälhafvare öfver en krigshär; riksmarskalk, chefen för konungens hof; hofmarskalk, tillsyningsman vid hof-förvaltningen; Öfverste marskalk, kallades förr chefen för drottningens hof; landtmarskalk, kallades under ståndsriksdagarna talmannen hos ridderskapet och adeln. Marsrevolutionen, det omedelbart på Februarirevolutionen i Frankrike följande revolutionära utbrott i Tyskland i mars 1848, hvarigenom i de flesta tyska stater åstadkoms en friare författning. Marstrand, badort och stapelstad på västkusten från 1300-talet; omkring 1,800 inv. Marsyas, flöjtspelande silén (d. v. s. en grekisk halfgud med satyrgestalt), som enligt den grekiska mytologien besegrades af Apollo i en musikalisk täflan och till straff blef lefvande flådd. martialisk, krigisk. Martinez Campos, Arsenio, född 1834, spansk general och statsman, generalguvernör på Cuba 1896. Martinique, fransk ö bland Antillerna, hufvudstad Fort de France (uttalas: får dö Frangs). Marx, Karl, född 1818, död 1883, grundläggare af den moderna vetenskapliga socialismen och jämte Lasalle banbrytare for den planmässiga internationella socialdemokratiska arbetarrörelsen. Efter 1849 bosatt i London. Nationalekonomisk författare (»Kapitalet»). Mashona (mas j ana) land, engelsk besittning i Sydafrika med rika guldfält; befolkadt af kaffrer. maskopi, hemlig öfverenskommelse att lura eller bedraga någon. massa, »herr» i tilltal hos negrerna. mass/age (massasch), behandling af kroppen medels gnidning etc.; /era, utföra denna behandling; /Or, /ÖS, den man eller kvinna, som utför behandlingen. massak/er, blodbad; /rera, anställa blodbad, nedgöra, nedhugga. Massaua, hufvudstad i den italienska kolonien Erythraea vid Röda hafvet. massol era, ihjälslå med klubba, ett fordom i Spanien och Italien brukligt dödsstraff.187 massverk — melanit 188 massverk, en art af götisk ornamentik,, sammansatt af rundbågar och andra geometriska figurer, företrädesvis användt till utsmyckning af fönster och gaflar. master, herre; master of arts, lärdomsgrad vid engelskt universitet, magister. mastixcement, stenkitt, nyttjadt till reparation eller öfverklädande af murverk. mastodont, ett urvärlden tillhörigt jättedjur, liknande elefanten, men större. masurka, en polsk nationaldans. matabeler, kafferfolk i Sydafrika, 1888 och 93 underkufvadt af engelsmännen. M ät ad i, stad vid Kongo, utgångspunkt för Kongobanan. matador, hufvudperson vid de spanska tjurfäktningarna; mäktig man; stolt man, som för-häfver sig. Matapan, Europas sydligaste udde (Grekland). match, parti, täfling. matematik/, vetenskapen om storheter (tal eller utsträckningar i rymden); /er, idkare af denna vetenskap. mäter, moder; alma mäter, huld moder (heders-benämning för högskolor); mäter dolorosa, den af smärta nedtryckta m., jungfru Maria, nedsjunken af smärta vid Frälsarens kors; maternitets-princip, den rättssats att ett oäkta barn skall njuta underhåll af sin moder. materialis/m, uppfattningen af det kroppsliga såsom det väsentliga i tillvaron och det andliga endast som yttringar däraf; /t, person, som hyllar denna åsikt. materie, grundämne. Matin (uttalas: matäng), en daglig moderatrepublikansk Paristidning, grundad 1884. matiné, förmiddagsunderhållning. matrikel, namnförteckning. Matton, Ida, född 1863, bildhuggarinna, konst-industriell modellör. Bosatt i Paris. maturitet/, mognad; /-sexamen, mogenhets-, studentexamen. Mauritius, engelsk ö öster om Madagaskar (heter äfven Isle de France). mausergevär, gevär för infanteriet, uppkalladt efter sin uppfinnare Wilhelm Mauser. mausolé, minnesvård, präktig grafvård. mauvais SUJet (uttalas: måväsysche),

förolyckad person. maxim, grundsats. maximal (i sammansättningar), det högsta (ex. maximal-dosis), högsta, största dosis. maximum, högsta graden, som en sak kan nå. mc (förkortning för mac i engelskt namn), son. mecenat, befordrare af vetenskap och konst. Mechelin, Leo, finsk liberal politiker, född 1839, en af de främsta förkämpame för Finlands konstitutionella rättigheter; afgick 90 i anledning af en konflikt med generalguvernören grefve Heiden från senatorsämbetet. Mecklenburg-Schwerin, storhertigdöme i norra Tyskland vid Östersjön, hufvudstad Schwerin; -Strelitz, storhertigdöme, gränsar till det förra, hufvudstad Neustrelitz. medalj/, skådepenning, minnespenning; /br, ursprungligen den, som graverar en medalj; äfven en, som erhållit medalj som belöning; /ong, rund eller oval figur med bild, målad eller i upphöjdt arbete; infattning kring sådan bild. m ed el lifslängd en för män utgör i Sverige omkring 4SVo år och för kvinnor 5lV2 år och »sannolika lifslängden» respektive 59 och 63 år, hvilket för kvinnor är det högsta, som uppnåtts af något land. mediceiska tidehvarfvet, 1469—1620 under furstarna af huset Medici i Florens, en blomstringens tid för vetenskap och konst. medicin/, läkarvetenskap; läkemedel; /ai, till läkekonsten hörande; /alråd, ledamot af medicinalstyrelsen; /are, en, som studerar läkarvetenskap; /era, använda (taga in) läkemedel. medikament, läkemedel. mediko-legal, i laglig ordning af läkare förrättad. medit/era, eftertänka, begrunda; ation, begrundande, djup betraktelse. medi/um, det mellersta, mellanlänk eller förmedlingslänk (i fråga om animal magnetism); /Ö, i midten eller vid medlet af (ex. medio juni, i midten af juni månad). medium tenuére beäti, de lyckliga hålla medelvägen; in medio consistit virtus, dygden består i att hålla medelvägen. médoc, ett slags rödt vin från staden af samma n ämn i Frankrike. M ed US a, en af de tre gorgonerna, som ville täfla med gudinnan Minerva i skönhet, hvarför gudinnan förvandlade hennes hår till ormar och gaf hennes ögon kraften att förvandla i sten allt, som såg henne. Perseus öfvervann Medusa, afskar hennes hufvud och öfverlämnade det till Minerva, som satte det på sin sköld. Mefistofeles, djäfvulen. Megära, en af furierna. Meigingjard, Thors starkhetsbälte. Meijer, Bernhard, född 1848, journalist, biograf, lexikograf. (Bl. arbeten: Svenskt litteraturlexikon.) Meiningen, hufvudstad i hertigdömet Sachsen-Meiningen. Meissner, August, född 1838, kapellmästare i Berns salong i Stockholm sedan 1869; Hjalmar, född 1865, den förres son, kapellmästare, pianist, tonsättare. mekani/'k, läran om lagarna för jämvikt och rörelse; /kus, en, sorn är kunnig i mekanik; /sk, haiidtverksmässig, öfvergången till vana; /sm, en maskins inre sammansättning. Mekka, Muhammeds födelsestad i Arabien. Melander, Adolf Emil, född 1845, arkitekt. Bl. arbeten: Sörensenska huset, Katedralkyrkan i Helsingfors, Västerviks nya kyrka; Richard, född 1857, kapten, roman- och novellförfattare. Bland arbeten: Hårdt bidevind, Sjöluft. me'ange (uttalas: melangsch), blandning. m elan it, svart granit.189 melankoli—meteorolog 190 melankoli/, mjältsjuka, svårmod; /sk, dyster, svårmodig. melass, den bruna sira^, som af flyter vid beredning af råsocker. melera/, blanda; /d, fläckig, prickig. Melin, Karl Alfred, född 1849, läroverkslärare, skald. Bl. arbeten: Skärgårdsbilder, Vid Breitenfeld. melinit, ett sprängämne. mellanrikslagen, som stadgade tullfrihet för norska produkter, som infördes till Sverige och tvärtom, uppsades af svenska riksdagen 1895 och upphörde att gälla 1897. Mellin, Gustaf Henrik, född 1803, död 1876, kyrkoherde, historisk och vitter författare. Bland arbeten: Blomman på Kinnekulle, Gamle Björns strider, Den skandinaviska Nordens historia. melodisk eller melodiös, välljudande. melodram, skådespel, hvari den talade texten ledsagas af musik. melomän, musikvurm. melon, frukten af Cucümis melo; en varietet af äpple. Melpomene, sorgespelets sånggudinna. membran, hinna, pergament. memento, tänk på! kom ihåg! memento mori, tänk på, att du skall dö! memfit, en svart- och hvitstrimmig afart af stenen onyx. memoarer, minnesanteckningar, lefvernesbe-skrifning. memorandum, meddelande, erinringsskrifvelse. memoréra, läsa utantill. i memorial, inlaga, ansökan, anmälan, dagbok, | anteckningsbok. memorier, kyrkor, uppförda öfver martyrernas grafvar. menageri (uttal.: menascheri), djurgård, samling af sällsynta djur. Menelaus, konung i Sparta, gift med den sköna Helena. mene tekel, bebådad olycka. Menilek (Menelik), kejsare af Abessinien, född 18é4, skicklig och segerrik fältherre, framstående organisatör. Besegrade 1896 italienarne vid Adua. meningit, inflammation i h järnhinnan. mennoniter, en religionssekt (tillhörande ana-baptisterna). mens ag i tat molem, anden behärskar materien. mensalgods, kyrkogods. mens såna in corpore sano, en sund själ i en sund kropp. mention (uttal.: mangsiång), vitsord; mention honorable (m. ånårabl), hedersomnämnande. Mentone, fransk kurort vid Medelhafvet. mentor, handledare (åt en ung person). menu (uttal.: meny), matsedel. menuett, en dans. menus plaisirs (uttal, meny pläsir), smånöjen, handpengar, nålpengar. meo VOto, enligt min åsikt, önskan. M e rån, kurort i Tyrolen. Merci,

tack! Mercier, Auguste (uttal.: Mercié), fransk general, känd från Dreyfusaffären, som han år 1894 väckte till lif. Mercurius, gudarnes budbärare, handelns gud i den grek.-rom. mytologien. meridian, middagslinje; en orts meridian är den krets, som tankes dragen på jordytan från pol till pol och genom denna ort. Första meridianen räknas i allmänhet öfver Ferro, Greenwich eller Paris. Orter på samma meridian ha alltid middag (kl. 12 på dagen) samtidigt. merinofår, en spansk fårart, bekant för sin fina ull. merit, förtjänst; meritera sig, göra sig förtjänt., merkantil, som hör till handel; /system, en lära i statshushållningen, enligt hvilken ett lands rikedom uteslutande ligger i dess tillgång på kontanta penningar. merovingerna, Frankrikes äldsta konungaätt. mesallians (uttal.: mesaljangs), giftermål med en person af ringare stånd. mesmerism, sjukdomars botande genom magnetism (uppfinnare tysken Mesmer, död 1815). Messalina, gemål till romerske kejsaren Claudius ; användes som beteckning för en utsväfvande och sedeslös kvinna. Messina, stad på Sicilien» mestis, afkomling af europé och indian. mestoso (musikterm), sorgligt, sorgbundet. metafor/, figurligt uttryck (ex. »silfverhår» t st. f. »hög ålder» etc.); /isk, förblommerat!, figur-lig, oegentlig. metafras, omskrifning, isht af ett skaldestycke till prosa. metafysi/k, vetenskap, som har till mål att utreda det ofversinnliga; /ker, idkare af denna vetenskap; /Sk, öfversinnlig. meta g ram, afskrift, öfversättning. metakritik, granskning af en annans kritik. metakronism, en händelses förläggande längre tillbaka i tiden, än den verkligen tilldragit sig. metall/ografi, beskrifning öfver metallerna; äfven den af Zach i München 1750 uppfunna konsten att på metallplåtar upphöjdt framställa och aftrycka teckningar; oider, de icke metalliska elementen; /oxid, en metalls förening med syre; /urgi, konsten att utdraga och rena metaller; /urgisk, bergsvetenskaplig. metamorfos, omgestaltning, förvandling. meteor, företeelse i atmosfären, liten himlakropp, meteorit, meteorsten, ur rymden nedfallande mineraliskt ämne. meteorjärn, rent järn, som på sin höjd innehåller ngt nickel och kobolt; /stål, stål f ören. m. nickel; /vatten, regn- och snövatten; meteoriska växter, sådana som med afs. på blommornas öppnande etc. rätta sig efter luftens beskaffenhet, solsken, regn o. d. meteorolog/, en som studerar väderleksförhållandena; /i, vetenskapen om dessa.191 meter — mineralkälla 192 meter/, mått, versmått; /system, måttsystem, byggdt på 10-delsprincipen. metod/, sätt att gå tillväga; /ik, anvisning till •ett planmässigt tillvägagångssätt; /iker, en som strängt följer en viss metod; /Jsk, regelbunden, konstmässig. metodist, medlem af ett religionssamfund, me-todismen, stiftadt inom engelska kyrkan omkr. 1720 af Wesley i Oxford och åsyftande ett nog-.grannare iakttagande af nya testamentets föreskrifter. metonymi, ett bildlikt talesätt, som grundar sig på sammanhanget mellan orsak och verkan, saken •och dess egenskap etc., t. ex. läsa Cicero i st. f. C:s skrifter, Sverige blödde i st. f. svenskarna blödde o. d. metropol/, hufvudstad; /it, ärkebiskop. metri/k, läran om lagarna för versmåttet; /sk, efter versmåttet, i versform 1. bunden form. Metternich, österrikisk statsman, född 1773, död 1859, själen i de förbundna makternas politik mot Napoleon I. Metusalem, biblisk person, som skulle ha lefvat 969 år. Metz, stad med fästning i Lothringen, kapitulerade under Bazaine d. 27 okt. 1870 och har sedan varit tysk. Meunier (uttalas: Mönié), Constantin, född 1831, belgisk bildhuggare och målare, har särskildt med monumental kraft framställt kroppsarbetet. Meurman, Agathon, finsk publicist (üusi Suo-metar) och politiker, född 1826, ledare för det .gammalfinska partiet i bondeståndet. Meyer, Ernst, grosshandlare, riksdagsman 1882 —84, 1887 samt efter 1897, finansminister 1902, moderat-konservativ politiker. Mexiko, nordamerikansk förbundsrepublik af 27 stater, belägen mellan Centralamerika och Förenta staterna. mezeline (uttal.: meslin), en finare linneväfnad, mest använd till öfverdrag. mezza VOCe (musikterm), med half röst. mezzo forte (d:o), lagom starkt, miasma smittämne; /tisk, som är af smittosam -egenskap. Michaelson, Knut, född 1841, disponent på Schebo bruk, dramatisk författare. Bland arbeten: Skandalen i natt, Ett ungkarlshem, Unge grefven, En skugga. Michelangelo Buonarottt, italienare, renässansens väldigaste konstnärssnille, störst som bildhuggare, men banbrytande äfven som målare; byggmästare och skald, f. 1475, d. 1564. midasöron, åsneöron (den frygiske konungen Midas erhöll af Apollo sådana öron, när han vid en sångartäflan mellan denne och Pan gaf den •senare priset). Midgard, i den nordiska mytologien världsbyggnaden, äfven den trakt af jorden, där gudarna bodde. Midgårdsormen, Lokes son, som slingrat sig rundt jorden. midshipman. kadett på engelskt krigsskepp. migrän, hufvudvärk. mikädo, namn på Japans forne härskare. Miklagård, fornnordisk benämn, på Konstantinopel (eg. den stora gården, stora staden). mikro- (i sammansättningar), liten. mikrober, gemensam benämning på de mikroskopiska organismer, som anses ligga till grund för vissa sjukdomar. mikrocefäl, människa med litet hufvud. mikrofon, apparat till ljudets

förstärkande, använd vid telefonen. mikrofthalmi, en ögonsjukdom, bestående däri, att ögonstenen småningom sammankrymper. mikrografi, beskrifning öfver föremål, som endast kunna ses genom förstoringsglas. mikrokosm, liten värld, värld i smått. mikrokosmiskt salt, gammalt namn på fosfor-syradt ammoniumoxidnatron. mikroskop/, förstoringsglas, ett af flera linser sammansatt instrument, med hvilket man i förstorad form ser nära ögat belägna föremål; /isk, synlig blott gen. mikroskop. Milan, konung af Serbien 1882—89, då han abdikerade till förmån för sin son, f 1901. m i le (uttal.: mäjl), engelsk mil = 1/6 svensk. miles gloriosus, stortalig soldat, skräflare. milis, krigsväsen, krigshär, landtvärn. militarism, militärväsendets och militärståndet? förhärskande ställning. militär', enskild krigsman, väpnad styrka; /isk, i enlighet med militärens bruk. miljö (milieu), medelpunkt, medelväg, midtelparti; juste milieu (sjyst miljö), rätta medelvägen; sätta sig in i miljön = sätta sig in i förhållandena, omgifningen. mille/, tusen; pro mille 1. per mille, på tusendet; /nnium, årtusende. Milles, Carl, född 1875, bildhuggare. Bland arbeten: Ung flicka, Förslag till Sten Sture-monument. milliard, ett tusen millioner. Millquist, Viktor, journalist, född 1864, politisk författare och biograf. Milner, Alfred, född 1850, engelsk politiker, öfverkommissarie i Sydafrika. milreis, portug. mynt = 1000 reis (4,03 kr.) mim/ik, konsten att gen. åtbörder uttrycka sin mening; /iker, den, som är hemma i mimiken; /isk, till m. hörande. min/a, underjordisk hålighet, grufva; hemligt anslag; /era, undergräfva, anlägga minor; /or. grufarbetare, skansgräfvare. minaret, torn vid en turkisk moské. minera!/, stenart, pl. mineralier; /isk, som innehåller m.; /kabinett, förråd af stensamlingar; /riket, hela den organiska naturen; /og, den som studerar mineralierna; /ogi, vetenskapen om m. mineralbad, båd med däri upplösta salter. mineralkälla, hälsokälla med mineralvatten, sådant källvatten, som innehåller en större procent upplösta mineralier.193 mineralsyra —– Molin 194 mineralsyra, syra af oorganisk natur, såsom svafvelsyra, saltsyra o. d. Minerva, vishetens gudinna i romerska mytologien (grekernas Pallas Athenge). miniatyr (-ture), förminskad storlek i allmänhet; en miniature (uttal.: ang. miniatyr), i smått, i liten skala. minim/um, /ai, det minsta; minsta graden af en storhet. minister, medlem af svenska statsrådet, som står i spetsen för ett departement; sändebud; ministre plénipotsntiaire (uttal: minist'r plenipåtangsiär), sändebud med fullmakt att afsluta en viktig angelägenhet med en främmande makt; ministeriella mål, ärenden som angå rikets förhållande till främmande makter; ministär, statsråden tillsammantagna. minor/, mindre, yngre; /ennitet, minderårighet; /itet, underlägsenhet i röstantal. Minotäurus, ett gammalt vidunder på Kreta, hälften människa, hälften tjur. minutera, sälja i småpartier. - minutglas, ett litet sandur, som utrinner på en minut. minutiös, småaktig, noggrann i småsaker. Miquel, Johannes von, preussisk finansminister, * 1828, f 1901. miräbile dictu, underbart att omtala; m. VJSU, underbart att skåda. mirak/el, under, underverk; /ulÖS, underbar, öfvernaturlig. Miramare, slott vid Triest, tillhörigt kejsaren af Österrike. mirza (pers.), fursteson, prins. misantrop/, människofiende, folkskygg människa; /i, folkskygghet, människohat; /isk, folkskygg, knarrig, vresig. mise en scéne (uttal.: mis ang san), förberedelse till uppsättande af ett skådespel. miserabel, eländig. misére (uttal.: misär), elände, uselhet. miserére, förbarma dig (Davids 57 psalm, som på latin börjar med orden: »Miserére mei, Domine», förbarma dig öfver mig, Herre!). misericordia, medlidande. miss, fröken. mission/, sändning, uppdrag, ärende, kall; /är, präst utsänd till hedningars omvändelse; missiv , sändebref, cirkulär; förflyttning; /era, förflytta (en präst till tjänstgöring). misskredit/, dåligt rykte, anseende; /era, beröfva förtroende 1. anseende. misstroendevotum, förklaring att man saknar förtroende för en viss person (ex. riksdagen gent emot regeringen 1. ett statsråd). mist, töcken, dimma. mister, alltid förkortadt mr, herr (framför namn). misträl, nordvästvinderi på Medelhafvet. mistress, förk. mrs (uttalas: missis) fru (framför namn). Mithras, en persisk gudomlighet. m i trå, biskopsmössa. m i trå! j ÖS, kulspruta, revolverkanon for kartesch-skott. Mittag-Leffler, Gösta, född 1846, professor i matematik vid Stockholms högskola, vetenskaplig författare med europeiskt namn. mixtum, något hopblandadt. mixtur, blandning. mjölksyra beredes antingen genom ett slags jäsning af socker 1. mjölksocker och kallas då jäsningsmjölksyra, eller af kött, köttmjölksyra. mobb, pöbel. mobil/, rörlig; /isera, ställa på rörlig fot (ex. en armé på fältfot); /itet, rörlighet, ostadighet. mockasin, ett slags sandal. mod/, sätt, bruk; /ern, enligt nyaste modet; /eartikel, en vara på modet; å la mode (uttal.: a la mådd), modern, mycket använd för tillfället; /ist, försäljerska af moderna fruntimmersartiklar; /ernisera, förändra till öfverensstämmelse med en nyare smak. modell/, förebild; /era, forma en modell. moder/era, dämpa, lämpa, anpassa; /ät, hof sam, sansad; /atism, »sansade» grundsatser (i politik); /ation, hofsamhet, måtta; /adOS, ett konservativt parti i Spanien. modest/,

blygsam; /i, blygsamhet. modifi/era, inskränka, mildra; /kation, inskränkning, mildring. modul/era, med skicklighet låta tonerna omväxla; /ation, en sådan tonernas omväxling. modus, sätt; modus vivendi, sätt att umgås. Moe, Oleftne, född 1850, operasångerska. BL roller: Susanna, Mignon, Carmen, M. är norskfödd, men har uppträdt mest i Sverige. Mogul 1. Stora M,, titel på de gamla härskarne i Hindostan. mohikaner, en utdöd indianstam. moira, hvar och en af ödets tre gudinnar i den grek. mytologien. moitié (uttal.: inoatjé), hälft, den med hvilken man dansar. Melander, Harald, född 1858, död 1901, teaterintendent, vitter författare, öfversättare. Bland skrifter: Flirtation, Ibsen i västficksformat, En lyckoriddare, Cyrano de Bergerac (öfvers.). Moldau, furstendöme mellan Ryssland och Siebenburgen, 1859 förenadt med Walachiet till furstendömet Rumänien. molekyl/, den minsta del, hvari en kropp kan mekaniskt sönderdelas; /arkraft, den kraft, som håller molekylerna samman. Moliére (uttalas: Moljär), Jean Baptiste Roque-lin, en af den franska dramatikens yppersta mästare, komediförfattare, f. 1622, d. 1673 (Den gi-rige, Tartuffe, Misantropen). Molin, Johan Peter, född 1814, död 1873, professor, statybildhuggare. Bland arbeten: Bältespännarne (i Nationalmusei park), Molins fontän (i Kungsträdgården), Karl XII (i Kungsträdgår- 7195 moll — Morgonbladet 190 den); Pelle, född 1864, död 1896, vitter författare: Ådalens poesi. moll, vek tonart. mollah, turkisk of ver domare. mollskinn, ett groft och tjockt bomullstyg. mollusk, blötdjur. Moloch, en afgud hos ammoniter och moabiter, till hvilken människor offrades. Moltke, Hellmuth Carl Bernhard von, grefve, preussisk fältmarskalk, * 1800, f 1891, uppgjorde fälttågsplanen till och ledde kriget med Frankrike 1870; den moderna tyska arméns organisatör. Moluckerna, holländsk ögrupp i Stilla oceanen. moment/, Ögonblick, handvändning (uttal, i denna betydelse vanl.: måmång); mindre afdelning af ett lagstadgande; väsentlig beståndsdel 1. omständighet; /än, ögonblicklig; au moment (uttal.: å måmång), på ögonblicket. Mommsen Theodor, född 1817, professor i Berlin, samtidens namnkunnigaste historieforskare, författare till »Roms historia», 1902 belönad ined Nobel-priset i litteratur. Monaco, furstendöme i södra Frankrike med hufvudstad af samma namn, känd för spelbanken Monte Carlo. Mon ami (uttal.; mån ami), min vän; mon Cher (uttal, mång sch är), min älskling, min käre (till en man). monark/, ensam härskare; /j, stat, som styres af en ensam regent; /isk, behärskad af en allena härskande; /l'st, anhängare af monark, styrelsesätt. monasterium, kloster. monde (uttal.: mångd), värld. Mon Dieu (uttal.: mång djö), min gud! mongoler, en i mellersta Asien boende folkstam. monism, enhetslära, uppfattningen af världen och lifsföreteelserria såsom uttryck för en enda princip, medan dualismen finner en motsättning t. ex. mellan kropp och själ, Gud och världen o. s. v. monitor, lärjunge tillsatt att undervisa sina kamrater i en skola. monockel, glaslins som sättes framför ena ögat for att se bättre. mo nod ram, skådespel med endast en uppträdande. monogami/, engifte; /sk, till engifte hörande. monogram, initialer till ett namn, som slingra sig i hvarandra. monografi, beskrifning öfver ett enda släkte, art, person o. d. monogyni, äktenskap med en kvinna. monolog, tal, som en person håller för sig själf. monoman/, en som vurmar på en fix idé; /i, ett på ett enda föremål riktadt vansinne. monopol, uteslutande rättighet. monotheiS/m, dyrkandet af en enda gud; /t, en som dyrkar en enda gud; /tisk, som rör en dylik dyrkan. monoton, entonig, enformig. Monroe-doktrinen, den af Förenta staternas president James Monroe år 1823 uppställda grund- satsen att ej mer tåla någon europeisk stats inblandning i amerikanska förhållanden. (»Amerika åt amerikanerna».) möns, mont (uttal.: mång) och monte, berg. monseigneur (uttal.: mångsänjör), nådig herre! monsieur (utal.: måssjö), herre, min herre!, herr. mpnstrans, kärl till förvarande af den heliga hostian. monstr/um, vidunder, odjur; /ÖS, vidunderlig. monsun, periodisk vind å Indiska oceanen. Montan, Vilhelm, titulärprofessor, redaktör af Stockolms Dagblad 84—95. Född 1838; Carl Otto, den förres broder, född 1853, hofrättsassessor, redaktör af Stockholms Dagblad 1895—1901. Monte Carlo, spelbank i Monaco. Montelius, Oscar, född 1843, professor vid statens historiska museum. Den moderna svenska fornforskningens främste målsman. Montenegro, furstendöme på Balkanhalfön. mont/era, utrusta, färdiggöra; /ering, beslag, infattning; /or, mekaniker, som uppsätter maskiner. Montevideo, hufvudstad i sydamer, republiken Uruguay. Montez, Lola, en berömd danserska, älskarinna åt Ludvig I af Bajern. * 1820, f 1861. montgolfiére (uttal.: måuggålfiär), luftballong, uppkallad efter uppfinnarna bröderna Montgolfier. Montmartre (uttal.: mångmart'r), nordligaste stadsdelen i Paris. monument/, grafvård, minnesvård; /ai, prydlig, ståtlig, solid; monumentum aere perennius, en minnesvård, varaktigare än kopparn. moquera sig Öfver (uttal.: niåckera), gäckas med, begabba, förhåna. m o ra, dröjsmål, uppskof; periculum in mora, fara i dröjsmål; sine mora, utan dröjsmål. moral/, sedelära, sedlighet; /isera, inplanta

sedelära hos ngn; /isk, sedligt god, andlig; /ist, sedelärare; /itet, sedlighet; /filosof, vetenskapligt bildad sedelärare; /filosofi, vetenskaplig sedelära. morbieu (uttal.: mårblö), anfäkta! besitta! för tusan! m or er eller mohrer, folkstam af arabiskt ursprung i norra Afrika vid Medelhafvet; morisk Stil, en byggnadsstilart, hvars hufvudsakliga kännetecken äro hästskobågar, smärta kolonner och arabesker. mores, seder. M Orfeus, sömnens gud. morfin, sömn^ifvande ämne, beredt af opium. morganatiskt äktenskap, giftermål till vänster. Morgenbladet, norsk högertidning, grundlagd 1819, utgifves två gånger dagligen. Redaktör Nils Vogt. Morgenstierne, Bredo, född 1851, norsk högerpolitiker och professor i lagkunskap, statsekonomi och statistik. Morgonbladet, Svenska, pietistisk högertidning, utgifves i Stockholm af P. Ollen under medverkan af P. Waldenström.197 morian — myteri 198 morian, neger. Morley, John, engelsk författare och liberal politiker, född 1838, statssekreterare for Irland i Gladstones och Roseberys ministärer. mormoner, religionssekt i N. Amerika, som predikar bl. a. månggifte (stiftare Joseph Smith 1827). Morning Post, i London sedan 1772 utgifven ultrakonservativ daglig tidning. mortalitet, dödlighet. morän, massor af grus och stenblock, som gletscherna skjuta framför sig. mosaik, arbete af konstnärligt sammanfogade småbitar. mosaisk, till judendomen hörande. Mosambik, till Portugal hörande område af Afrikas ostkust. moské, muhammedanskt bönehus. moskit, en svårt stickande mygga i Indien. moskovit, invånare i Moskva, Kysslands förra hufvudstad; ryss. Mosskulturföreningen bildades på initiativ af föreståndaren för Jönköpings läns kemiska station Karl von Feilitzen 1886 med uppgift att sprida kunskap om mossmarkers odling på tidsenligt sätt och om olika mossjordsformationers användning inom landthushållning och industri. Motala, fabriksstad i Östergötland med omkring 3,000 inv. motion/, rörelse; förslag; /era, sätta i rörelse; väcka förslag; /är, en som väcker förslag. motiv/, driffjäder, bevekelsegrund; /era, anföra skäl till. motor/, den, som sätter något i rörelse; /isk, frambringande rörelse. motto, tänkespråk, sinnrikt uttryck; ut valdt ställe från en författare, som sättes öfver en skrift för att ange dess innehåll. mouche (uttal.: musch), liten lapp af svart taft, hvarmed fruntimmer dölja blemmor i ansiktet eller som de använda för att förhöja hyns hvithet. Mozart, Wolfgang Amadeus, tysk tonsättare, en af de stora klassiska mästarne, f. 1756, d. 1791. mr, förkortning för monsieur, mister. mrs, d:o för mistress. mufti, turkisk öfverstepräst och öfverdomare. Muhamed/, religionsstiftare, * 569 1. 571, f 632; /an, anhängare af hans lära; /anism. Mula ting = Mora ting vid Mora stenar en mil från Uppsala, där under medeltiden de svenska konungavalen förrättades. mulatt, afkomling af hvit och neger. mulier taceat in ecclesia, kvinnan tige i församlingen. Multätüli, författarenamn för holländaren E. D. Dékker, född 1820, död 1887, som skildrade lifvet på Java i romanen Max Havelar. mumie, balsameradt lik från Egyptens forntid. m U m ma, starkt öl, ursprungligen bryggdt i Braunschweig. Munch, Edvard, f. 1863, norsk målare (sym-bolist), främste representant för den nyare riktningen i den norska målarekonsten. munder/a, bekläda (hästar och soldater); /ing, soldatbeklädnad; seltyg. municipalsamhällena förstadssamhällen, stationssamhällen, fisklägen e. d., som antagit för städerna gällande ordningsstadga, byggnadsstadga, brandstadga och hälsovårdsstadga, men i beskattnings- och alla öfriga hänseenden äro likställda med de landskommuner, där de äro belägna. munklatin, dåligt latin. munsjör, försvenskn. af monsieur, användt i skämtsam ironisk mening. Munthe, Gerhard, norsk målare, f. 1849, verksam för en ny ornamentik efter mönstret af äldre norska stilarter. Ludvig, norsk landskapsmålare, f. 1841, d. 96 (vinter- och höstmotiv). Murillo, Bartolomé Esteban, Spaniens störste målare, f. 1617, d. 1682 (madonnor, tiggarbarn). museiman, anhängare af Muhammeds lära. muser, (de nio) sånggudinnorna. museum, samling af natur- och konstalster. musik/, tonkonst; /alier, saker som tillhöra musiken, ex. nothäften; /alisk, skicklig i tonkonsten, välljudande; /ant, spelman; /er, tonkonstnär; mu-sicera, spela. Musikaliska akademien stiftades af Gustaf III 1771 och utgöres af högst 100 svenska och norska ledamöter (80 män och 20 kvinnor) samt j högst 50 utländska män och kvinnor, hvilka väljas af akademien. Dessutom äger akademien utse högst 50 inom riket boende män och kvinnor till associéer. Under akademiens inseende står ett rnusikkonservatorium, som meddelar fullständig musikundervisning. muskatvin 1. muskatellvin, benämning på flera söta franska och italienska vinsorter. musk/öt, soldatbössa; /eterare 1. etör, soldat till fots, beväpnad med dylikt gevär. muslin, ett fint, halft genomskinligt bomullstyg. Muspelhem, eldens rike i fornnord. mytologi. mussera, skumma sig, fradga. Mustafa, se Kuylenstjerna. mutab/el, föränderlig; /ilitet, föränderlighet; m U tat i S mutand is, med nödiga förändringar. Mutsu-Hito, mikado af Japan, född 1852, mi* kado 1867. mykolog), läran om svamparna. mynttecken, de af Karl XII och Ulrika Eleonora i omlopp satta

mynttecknen, gällande l daler silfvermynt. myriad, antal af 10,000. myst/är, hemlighet; /erib'S, hemlighetsfull, för-borgad; /icism 1. /ik, lära om L böjelse för det hemlighetsfulla; /ifikation, hemlighetsfullt handlingssätt; /ifiera, drifva med ngn; /isk, hemlighetsfull, dunkel; /Iker, en som söker att genom inre åskådning fatta det öfversinnliga. myt/, saga, berättelse; /Ologi, forntidens gudalära* myteri, uppror.199 Månsson — naturel 200 Månsson, Ivar, i Träå, riksdagsman 1872—78 och efter 1884; under sin första riksdagstid liberal frihandlare, efter det tullpolitiska genombrottet konservativ protektionist; efter A. P. Danielssons död och Olof Jonssons uteslutning ur riksdagen den mest framträdande af Landtmannapartiets ledande män. mäss, bordsällskap, isht sjöofficerares gemens, middagsbord och samlingsrum. mässa, gudstjänst i allmänhet; sammankomst för affärer (ex. Leipziger-mässan, det stora årliga bokhandlarmötet i Leipzig). mässfall, gudstjänstens inställande i bristpåpräst. Möller, Carl, född 1857, arkitekt, byggnadschef vid Stockholmsutställningen 1897. Bl. arbeten: Johannes kyrka, Gustaf Adolfs kyrka, Arbetarinstitutet, Wicanders villa, ett 40-tal kyrkor och kyrkoreparationer i landsorten; Dagmar, operasångerska, gift med den förre, född 1866. Mörner, Birger, född 1867, grefve, konsulatsekreterare, vitter förf. Bl. arbeten: Tattarblod, Dess höga plaisir; Karl Axel Hampus, född 1854, grefve, professor i kemi och farmaci vid Karolinska institutet; Carl Thore, född 1864, grefve, professor i medicinsk och fysiologisk kemi i Upsala. Mörsil, sommar- och vinterkurort för bröstsjuka, i Jämtland vid Indalsälfven. N. Nabob, ståthållare öfver en ostindisk provins; i allmänhet en utomordentligt rik man. naftalin, ett kolväte, hvilket användes som skyddsmedel mot mött och mal. n ag ai ka, en liten rysk knutpiska, som brukas af kosackerna. Nagasaki, japansk hamnstad på Kiusiu. naiv, barnslig, ursprunglig, okonstlad. najad, kall- eller flodnymf. Nancy, stad i Frankrike. Schweizarnes seger öfver Karl den djärfve. Nanking/, hufvudstad i kinesiska provinsen Ki-angsu; /s, ett därefter uppkalladt bomullstyg af naturlig gul färg. Nansen Frithiof, professor, född 1861, norsk zoolog och polarfarare. 1888—89 företog han en expedition på skidor genom Grönland och 1893—95 tillsammans med sjökapten Sverdrup m. fl. med fartyget Fram en färd öfver polarhafvet och nådde 86° 14' n. br., den nordligaste punkt, dit någon hittills framträngt. Efter hemkomsten professor. Nantes/ (uttalas: Nangt), stad i Frankrike; /iska ediktet tillerkände 1598 de franska hugenotterna religionsfrihet. Napoleon l Bonaparte, född 1769, fransk kejsare 1804—1814 och 1815, död 1821; Napoleon III, den förres brorson, född 1808, Frankrikes president 1848—52, kejsare 1852—70, död i landsflykt 1873. nargiléh, turkisk tobakspipa, i hvilken röken med en lång slang ledes genom vatten. narhval, ett slags hvaldjur med långa betar. narko/S, dvala, domning; /tisk, döfvande, sömn-gifvande. Narodna skupschtina, den serbiska riksdagen. N ärva, stad och fästning i Kyssland, där Karl XII 1700 besegrade ryssarna. nasal, näsljud. nasir, kallades af israeliterna en åt Gud invigd person; hos turkarna betecknas därmed en ämbetsman, moskéföreståndare. Nasr ed din, född 1831, schah af Persien 1848, mördad 1896. Nassau, tyskt hertigdöme, sedan 1866 preussisk provins. Natal, engelsk koloni (sedan 1866) på östkusten af Syd-Af rika. Oktober 1899—mars 1900 östra krigsskådeplatsen i sydafrikanska kriget. Natalia, född 1859, dotter af ryske öfversten Keschko; förmäld 1875 med konung Milan I af Serbien, från hvilken hon skildes 1888. Nathorst, Alfred Gabriel, naturforskare, född 1850, professor, vetenskaplig författare och ledare af flera vetenskapliga expeditioner. nation/, folk, folkenhet, folkslag; studentnation, studenter från samrna landskap; /ell, fosterländsk, inhemsk; /alitet, folkkaraktär. nationalförsamling, riksdag. nationalkonvent, den församling af franska folkets ombud, som 21 sept. 1792 förklarade Frankrike för republik. Natlonaltidende, dansk högertidning, utgifves i Köpenhamn sedan 1876 två ggr dagligen. nativitet, födelseprocent, antalet födda. natur ai i a non sunt turpia, det naturliga är ingenting att skämmas för. naturalis/ation, tilldelandet af medborgarrätt; /era, tilldela medborgarrätt. naturalism, naturens herravälde i konsten. natura paucis oontenta, naturen nöjer sig med litet. naturaprestation, utskyld, aflämnad i spannmål eller andra naturalster. naturel, skaplynne; au naturel (uttalas: å na-tyrell), i naturtillståndet, rå (om matvaror). 199 Månsson — naturel 200 Månsson, Ivar, i Träå, riksdagsman 1872—78 och efter 1884; under sin första riksdagstid liberal frihandlare, efter det tullpolitiska genombrottet konservativ protektionist; efter A. P. Danielssons död och Olof Jonssons uteslutning ur riksdagen den mest framträdande af Landtmannapartiets ledande män. mäss, bordsällskap, isht sjöofficerares gemens, middagsbord och samlingsrum. mässa, gudstjänst i allmänhet; sammankomst för affärer (ex. Leipziger-mässan, det stora årliga bokhandlarmötet i Leipzig). mässfall, gudstjänstens inställande i bristpåpräst. Möller, Carl, född 1857, arkitekt, byggnadschef vid Stockholmsutställningen 1897. Bl. arbeten: Johannes kyrka, Gustaf Adolfs

kyrka, Arbetarinstitutet, Wicanders villa, ett 40-tal kyrkor och kyrkoreparationer i landsorten; Dagmar, operasångerska, gift med den förre, född 1866. Mörner, Birger, född 1867, grefve, konsulatsekreterare, vitter förf. Bl. arbeten: Tattarblod, Dess höga plaisir; Karl Axel Hampus, född 1854, grefve, professor i kemi och farmaci vid Karolinska institutet; Carl Thore, född 1864, grefve, professor i medicinsk och fysiologisk kemi i Upsala. Mörsil, sommar- och vinterkurort för bröstsjuka, i Jämtland vid Indalsälfven. N. Nabob, ståthållare öfver en ostindisk provins; i allmänhet en utomordentligt rik man. naftalin, ett kolväte, hvilket användes som skyddsmedel mot mött och mal. n ag ai ka, en liten rysk knutpiska, som brukas af kosackerna. Nagasaki, japansk hamnstad på Kiusiu. naiv, barnslig, ursprunglig, okonstlad. najad, kall- eller flodnymf. Nancy, stad i Frankrike. Schweizarnes seger öfver Karl den djärfve. Nanking/, hufvudstad i kinesiska provinsen Ki-angsu; /s, ett därefter uppkalladt bomullstyg af naturlig gul färg. Nansen Frithiof, professor, född 1861, norsk zoolog och polarfarare. 1888—89 företog han en expedition på skidor genom Grönland och 1893—95 tillsammans med sjökapten Sverdrup m. fl. med fartyget Fram en färd öfver polarhafvet och nådde 86° 14' n. br., den nordligaste punkt, dit någon hittills framträngt. Efter hemkomsten professor. Nantes/ (uttalas: Nangt), stad i Frankrike; /iska ediktet tillerkände 1598 de franska hugenotterna religionsfrihet. Napoleon l Bonaparte, född 1769, fransk kejsare 1804 —1814 och 1815, död 1821; Napoleon III, den förres brorson, född 1808, Frankrikes president 1848—52, kejsare 1852—70, död i landsflykt 1873. nargiléh, turkisk tobakspipa, i hvilken röken med en lång slang ledes genom vatten. narhval, ett slags hvaldjur med långa betar. narko/S, dvala, domning; /tisk, döfvande, sömn-gifvande. Narodna skupschtina, den serbiska riksdagen. N ärva, stad och fästning i Kyssland, där Karl XII 1700 besegrade ryssarna. nasal, näsljud. nasir, kallades af israeliterna en åt Gud invigd person; hos turkarna betecknas därmed en ämbetsman, moskéföreståndare. Nasr ed din, född 1831, schah af Persien 1848, mördad 1896. Nassau, tyskt hertigdöme, sedan 1866 preussisk provins. Natal, engelsk koloni (sedan 1866) på östkusten af Syd-Af rika. Oktober 1899—mars 1900 östra krigsskådeplatsen i sydafrikanska kriget. Natalia, född 1859, dotter af ryske öfversten Keschko; förmäld 1875 med konung Milan I af Serbien, från hvilken hon skildes 1888. Nathorst, Alfred Gabriel, naturforskare, född 1850, professor, vetenskaplig författare och ledare af flera vetenskapliga expeditioner. nation/, folk, folkenhet, folkslag; studentnation, studenter från samrna landskap; /ell, fosterländsk, inhemsk; /alitet, folkkaraktär. nationalförsamling, riksdag. nationalkonvent, den församling af franska folkets ombud, som 21 sept. 1792 förklarade Frankrike för republik. Natlonaltidende, dansk högertidning, utgifves i Köpenhamn sedan 1876 två ggr dagligen. nativitet, födelseprocent, antalet födda. natur ai i a non sunt turpia, det naturliga är ingenting att skämmas för. naturalis/ation, tilldelandet af medborgarrätt; /era, tilldela medborgarrätt. naturalism, naturens herravälde i konsten. natura paucis oontenta, naturen nöjer sig med litet. naturaprestation, utskyld, aflämnad i spannmål eller andra naturalster. naturel, skaplynne; au naturel (uttalas: å na-tyrell), i naturtillståndet, rå (om matvaror).201 naturläkekonst — nihil 202 naturläkekonst, sjukbehandling utan medicin. Naumann, Christian, professor, född 1830, död 1888, rättslärd, statsvetenskaplig författare (bl. arbeten: Sveriges statsförfattningsrätt). nautik, seglings- eller styrmanskonst; nautisk, som hör till sjöväsendet. Navarino, grekisk hamnstad, där den egyptiskturkiska flottan 1827 tillintetgjordes af den engelskfransk-ryska. navigation, seglings- eller styrmanskonst. n. b, (förkortning af: nota bene), märk väl! Neapel, stad i Italien i närheten af Vesuvius, omkring 550,000 inv. nebulösa, ljusa fläckar på himmeln, hvilkas sken, liknande vintergatans, härrör af otaliga, aflägsna, täta stjärngrupper. necessitas, nödvändighet; dura n., den hårda nödvändigheten. necessär, resväska, syväska. Nederländerna (Holland), hufvudstad Amsterdam, residens Haag. Befolkning 5,200,000. Skilsmässa från Belgien 1830. nega/tion, förnekande (såsom: nej, icke); /tiv, förnekande; den första, omvända bilden vid fotografering; negera, förneka, upphäfva. neglig/é (uttalas: neglisché), morgondräkt, nattdräkt; /era, försumma, vårdslösa; /ence (uttalas: neglischangs), försumlighet; /eabel, oväsentlig. negoci/era, anskaffa, underhandla; /ation, underhandling, växelhandel. Negri, Ada, född 1870, italiensk skaldinna. negritos, de svarta infödingarna på Filippinerna. N eg US, hederstitel för konungen af Aetiopien- nekrolog, dödsruna, lefvernesbeskrifning öfver en nyligen afliden. nektar, gudadryck. nemesis, vedergällning i lifvet, likartad med den begångna förseelsen. nemo, ingen. neofobi, fasa för allt, som strider emot det gamla vanliga. neolog, en som brukar nya ord eller predikar en ny lära. Nepal, oafhängigt rike i Ostindien vid Himalaya; hufvudstad: Khatmandu; befolkning 3,000,000. nepotism, en högt uppsatt mans benägenhet att framdraga sina släktingar till förmånliga platser.

Neptun, hafvets gud enligt den romerska mytologien. Nerikes Allehanda, Örebro, daglig vänstertidning; redaktörer V. E. Öman, Karl Malmrot. Nero, romersk kejsare 54—68 e. Kr., ryktbar för sin grymhet. Neruda, Franz, född 1843, violoncellist, kompositör, professor, dirigent för symfonikonserterna i Stockholm; Wilma, född 1838 (gift Norman-Hallé), violinist. nervus rerum, driffjädern. nescit occasum (inskrift på nordstjärneorden), den (nordstjärnan) vet icke af någon nedgång; på skämt: »den vet icke, hvar den faller.» Nestor, konung i Troja; gammal erfaren man. netto, efter afdrag af omkostnader. Netzel, Nils Vilhelm, född 1834, läkare, professor, föreståndare för allmänna barnbördshuset i Stockholm; Laura, född Pistolekors 1839 i Finland. Tonsättarinna (Stabat mäter). Neue freie Presse, en 1864 grundad liberal Wien-tidning. neuralgi, nervlidande. neurasteni, nervsvaghet. neutr/um, intetdera, det, som hvarken är maskulinum eller femininum; /ai, opartisk, likgiltig; /alitet, opartiskhet, stående utanför; /alisera, förlama, dämpa, omintetgöra. New-foundland, den äldsta engelska besittningen i Nordamerika (sedan 1713). Hufvudstad St. Johns. Neullly (uttalas: Neuilly), slott i Frankrike. New-Orleans (uttalas: Nju Orlins), hamnstad i Nordamerikas Förenta stater. New York (uttalas: Nju Jork), Förenta staternas hufvudstad, den folkrikaste i världen näst London, nära 2 millioner invånare. New-York Herald, ett i New-York utgifvet, 1839 af James Gordon Bennett grundlagdt nyhetsblad utan politisk tendens. Utsände 1871 Stanleys expedition för att uppsöka Livingstone. Sedan 1878 utgifves äfven en europeisk upplaga (i Paris). Newton (uttalas: Njutn) Isak, grundläggaren af den nyare matematiska fysiken och den fysiska astronomien, född 1643, död 1727. nevö, brorson. Nibelungenlied, en tysk hjältedikt från 1200-talet. Ämnet har i senare tid behandlats af Richard Wagner i en opera »Nibelungenring». Nicaragua, centralamerikansk förbundsrepublik; hufvudstad: Managua; folkmängd 500,000; självständig sedan 1813; täta inbördeskrig, senast 1893; president sedan 1894 Santos Zelaya. Nicaragua-kanalen, en af Förenta staterna planlagd centralamerikansk kanalbyggnad. Nidaros, det fornnordiska namnet på Trondhjem, niéce, brors- eller systerdotter. Nietsche, Friedrich, född 1844, död 1900, tysk tänkare och skriftställare, banbrytande häfdare af den personliga öfverlägsenhetens, »öfvermänni-skans», rätt. Hans namnkunnigaste verk är »Så talade Zaratustra». Niflhem, mörkrets och köldens hemvist, de osaligas boning, enligt våra förfäders gudalära. niger, svart; nigrin, svartsten; nigromanti, svartkonst. nihil (förkortadt: nil), intet; nil ad m i rar!, man bör aldrig beundra något; nihilism, egentligen sträfvan efter tillintetgörelse af någol. Den ryska nihilismen är det gemensamma namnet för den liberala, socialdemokratiska och anarkistiska rörelse, som går ut på att tillintetgöra själfhärskar-dömet och enväldet och införa ett friare samhällsskick.203 Nikolaistad — Nordensvan 204 Nikolaistad (Vasa, på finska Nikolainkaupunki), finsk stad vid Bottniska viken, midtemot Örnsköldsvik, 15 t. inv. Nikolaus II Alexandrowitsch, kejsare af Ryssland sedan 1894 och förmäld samma år med prinsessan Alix af Hessen-Darmstadt. Nikolaus är född 1868. Nikolaus l, Nikita Petrow Njegusch, furste af Montenegro, född 1841, regent sedan 1860; 62 och 76—78 krig mot turkarna; ryssvänlig. nikotin, tobaksgift. Nilsson, Kristina, gift grefvinna de Casa Miranda, född 1843, världsberömd operasångerska. Nimrod, grundläggaren af det babyloniska riket, enligt en yngre saga därtill uppbyggare af Babels torn; tillika en väldig jägare. Ningpo, kinesisk traktathamn i provinsen Tsche-kiang. Niöbe, enligt grekiska mytologien gemål till konung Amfion i Thebe, moder till sju söner och sju döttrar, som dödades i hennes åsyn, då hon förhäft sig öfver Latona, som blott hade två barn : Apollo och Diana. Själf förvandlades Niobe af sorg och förtviflan i sten. Niord eller Njärd, en af Åsa-gudarna. nipper, småprydnader (i synnerhet fruntimmers). Nischnij-Nowgorod, rysk handelsstad,ostapelplats för den asiatisk-europeiska handeln. Årlig marknad 27 juli—6 sept. med en omsättning af 160— 190 millioner rubel. nitroglycerin, sprängolja. Niutschuang, kinesisk traktathanm i Mandschuriet. niveau (uttalas: nivå), vågrät yta, höjd; au ni-veau (uttalas: å nivå), i jämnhöjd med; nivellera, afväga, utjämna. Nizza, stad i Frankrike vid Medelhafvet. Nobel, Alfred, född 1833, uppfinnare af dynamiten, spränggummit och det röksvaga krutet, död 1896. Sin till 31*/2 millioner kronor uppgående förmögenhet donerade han till en stiftelse, hvaraf räntan årligen skulle i fem lika delar utgå som belöningar för de viktigaste upptäckterna på fysikens, kemiens och medicinens område, för det utmärktaste litterära arbetet »i idealisk riktning», och för den viktigaste insatsen i fredsarbetet. Ludvig, den förres broder, född 1831, död 1888, exploatör af naf t a-källorna i Baku. Robert, född 1829, grundade »Bröderna Nobels naftabolag» i Baku, dog 96. Emanuel, uppfinnaren af nitroglycerinet, de förres fader. Nobelstiftelsen fick grundstadgar m. m. fastställda i juni 1900 och började 1901 sin verksamhet. Prisutdelare äro: för fysik och kemi

svenska Vetenskapsakademien, för fysiologi och medicin Karolinska institutet, för litteratur Svenska akademien. Fredspriset utdelas af norska stortingets härför särskildt tillsatta utskott. Utlåtanden afgifvas först af vederbörande Nobelkommitté. Stiftelsens fullmäktige besluta om-revisioner, och styrelsen förvaltar fonderna. Hit- tills har blott en af de prisutdelande institutionerna, nämligen Svenska akademien, organiserat sig en hjälpanstalt för sitt värf (ett s. k. Nobelinstitut, med bibliotek i modern litteratur). nobilis/, adlig; /era, upphöja i adligt stånd. noblesse Oblige (uttalas: nobless åblisch), adelskap förpliktar. nocturne (uttalas: nåktyrn), musikstycke af mild, vemodig karaktär. nolens VOlens, med godo eller ondo. noli me tangere, rör mig inte! noli turbare circulos meos, »rubba inte mina cirklar», den klassiske matematikern Archimedes utrop, när de fientliga soldaterna inträngde i hans rum för att döda honom. nomad/, medlem af ett herdefolk utan fast bostad; /isera, kringströfva på herdefolks vis. nom de guerre (uttalas: nång d'gärr), egentligen soldatnamn, i allmänhet antaget namn under hvilket en person uppträder offentligt, med bibehållande i privatlifvet af ett annat. nomen, namn; n. proprium, egennamn; nomina Sunt Odiosa, det är förhatligt att (klandrande) nämna namn; nomenklatur, termförteckning, ordförråd: nominell, i afseende på namnet (i motsats till reell: i afseende på saken). non multa, sed m u Itu m, icke mångahanda, utan mycket. non plus ultra, utmärkt. non possumus, vi kunna (och vilja) icke; non-pOSSUmus-politik, de maktägandes omedgörlighets-politik. non scholae, sed vitae discimus, vi lära icke för skolan, utan för lifvet. nonsens, tokprat, orimlighet. Nora, stad i Vestmanland från 1600-talet; omkring 1600 inv. Norddeutsche Allgemeine Zeitung, Beiiintidnmg, grundlagd 1860. Norddeutscher Lloyd, största tyska ångfartygs-aktiebolag. Nordenberg, Bengt, född 1822, genremålare, akvarellist; Carl Henrik, född 1857, genre- och interiörmålare, etsar e. Nordenskjöld, Adolf Erik, frih., professor, född 1832, död 1901, mineralog, polarforskare, upptäckte 1879 Nordostpassagen; Otto, den förres brorson, docent i mineralogi och geologi, polarforskare, expedition till Sydpolen, född 1869; Erland, född 1877, son af A. E. Nordenskiöld, naturforskare, företagit två vetenskapliga expeditioner till Amerika. Nordensvan, Georg, född 1855, vitter författare, konsthistoriker, litteratur-, konst- och teaterkritiker 1888 — 1900 i Aftonbladet, därefter i Dagens Nyheter. Bl. arbeten: Figge, Svensk konst och svenska konstnärer, De bildande konsternas historia under 19:de århundradet; Carl Otto, född 1851, den förres broder, f. d. chef för krigshögskolan, öfverste, militärförfattare. Bl. arbeten:205 Nordling — Norrtälje 206 Kriget och krigsinrättningarna; 19:de århundradets militära tilldragelser. Nordling, Johan, född 1863, redaktionssekreterare i Idun, vitter förf. Bl. arbeten: Vera, Kvinnor. Nordquist, Conrad, född 1840, hofkapellmästare, Operans chef 88—92. Nordström, Theodor, född 1843, kommerseråd, generaldirektör för svenska statens järnvägar, ledamot af Andra kammaren. Karl, född 1855, landskapsmålare, en af målsmännen för 1880-talets genombrott. Bland arbeten: Nattstämning på Stockholms ström; Vinterafton vid Roslagstull. Nord-ÖStersjÖ-kanalen - Kejsar Wilhelm kanalen, förbinder Nordsjön och Östersjön, öppnades 1895, är 98 kilometer lång. Noreen, Adolf, född 1854, professor i nordiska språk, vetenskaplig författare, intresserad ny-stafvare. Norge, 322,300 kvkm. (20 amt, 6 stift), 21/4s mill. inv. Hufvudstad: Kristiania. — Eedan under Magnus Erikssons regering var Norge en tid (1319—43) förenadt med Sverige; mot slutet af 1300-talet inträdde det i union med Danmark, hvilken med få afbrott varade till 1814, då Danmark genom freden i Kiel afstod Norge till Sverige. Sedan svenskarne 14:e aug. genom konventionen i Moss lofvat erkänna norrmännens frisinnade, i franska revolutionens anda skrifna Grundlov af 17 maj, valdes 5 nov. s. å. Karl XIII till konung äfven i Norge. Föreningen bekräftades genom riksakten 1815. — Enligt statsförfattningen är Norge en ärftlig, inskränkt monarki; men konungens makt är starkare begränsad än i Sverige. Det norska ministerrådet består af två afdelningar, en i Stockholm (statsminister och 2 statsråd) och en i Kristiania (statsminister och 6 statsråd). Norges riksdag, stortinget, räknar 114 för tre år medelbart genom elektorer utsedda medlemmar, 38 representanter för städerna och 76 för landsbygden. Tinget samlas sedan 1869 årligen, i allmänhet såsom en kammare; men vid behandling af lagstiftnings- och granskningsfrågor delar det sig på ett lagting (Y*, eller f. n. 29 ledamöter) och ett odels-ting (stortingets öfriga ledamöter). Allmän politisk rösträtt infördes genom beslut 1898, och den kommunala rösträtten utsträcktes 1896 för männen och 1901 äfven till kvinnorna. Jämsides rned det lifliga inre reformarbetet, som bedrifvits på lagstiftningens alla områden — 1887 infördes jury i brottmål — ha de politiska Sträfvandena gått ut på att i förhållandet till Sverige fullt förverkliga den likställighet, som i princip erkändes, då unionen stiftades. Befarande att därvid förlora något af det man redan vunnit, har man

motsatt sig den från vissa håll i Sverige framställda fordran på en revision af hela unionsfördraget och i stället yrkat på förhandling om en punkt i sänder. Efter långvariga strider med konungamakten uppnåddes 1873, att det i Norge förhatliga riksståt-hållarskapet afskaffades. Ett förslag om, att statsråden såsom i andra parlamentariska län- der skulle äga tillträde till stortingets förhandlingar, ledde till en kraftmätning mellan stortingets vänstermajoritet å ena sidan samt högerregeringen, understödd af konungamakten, å den andra om parlamentariskt styrelsesätt öfverhufvud taget, men framför allt om konungamaktens räckvidd. Med riksrättens hjälp dref stortinget 1883 sin vilja igenom och aflägsnade högerregeringen (Selmer), som understödt konungamaktens anspråk på absolut veto mot grundlagsändringar. I afseende på öfriga lagändringar är konungens vetorätt uttryckligen endast suspensiv. Under det senare decenniet har man med stöd af sin sålunda förstärkta maktställning sökt realisera sina önskemål i afseende på utrikesstyrelse, diplomati, konsulatväsen och nationalsymbol. Då man icke trott sig kunna förena likställighet med gemensamhet, har man yrkat på utskiftning. Hittills har man endast genomdrifvit unionsmärkets borttagande ur handelsflaggan. Frågan om egen utrikesminister har för närvarande lämnats åsido efter att under många år ha tjänat som nationell samlingsparoll. Den aktuella frågan gäller egna konsuler, och en svensk-norsk kommitté har under år 1902 aflämnat en utredning rörande möjligheten att skilja konsulatväsendet utan att rubba utrikesstyrelsens enhet, om hvars nödvändighet alla svenska partier jämte norska högern äro ense, medan man äfven i Sverige allt allmännare börjar göra gällande, att den icke bör vara enbart svensk, utan unionell. —- Den politiska lifaktigheten har varit förenad med en storartad blomstring i synnerhet inom litteraturen, men äfven inom konst, vetenskap och idrotter. Däremot lider fmanslifvet f. n. af bakslaget efter de gyllene tiderna vid 1890-talets slut, Norlander, Emil, född 1865, krönikör i Stockholmstidningen under märket Don Basuno, revyförfattare: Den förgyllda lergöken m. fl. norm, regel, rättesnöre; normal, regelrätt; normera, fastställa som rättesnöre; normativ, tjänande till rättesnöre. normalarbetsdag, en med hänsyn till arbetskraftens bevarande, helst af statsmakterna fastställd, daglig arbetstid, som ej får öfverskridas, och som af arbetarne påyrkas till 8 timmar. Norman, Ludvig, född 1831, död 1885, tonsättare, hofkapellmästare. Norrby, Georg, född 1816, död 1898, komisk skådespelare. Bl. roller: Agapetus i »Herr Dar-danell», Ekdal i »Vildanden». Norrie, Anna Pettersson, född 1860, operettskådespelerska. Bl. roller: Lilla helgonet, Helena och Thérese i Kolhandlarna. Norrköping, fabriksstad vid Motala ström, från 1300-talet; omkring 42,000 inv. Norrköpings Tidningar, daglig högertidning, grundad 1758; redaktör Erik Sundin. Norrtälje, sjöstad i Roslagen från 1600-talet, omkring 2,700 inv.207 Norske Intelligenssedler — obstruktion 208 Norske Intelligenssedler, norsk daglig aftontidning (venster), från 1763, redigerad sedan 1890 af Hjalmar Lceken. Norström, Vitalis, född 1856, professor i filosofi i Göteborg, författare. Bl. arbeten: Materialismen inför den moderna vetenskapen. notabilitet, märkvärdighet, förnämhet; notabel, anmärkningsvärd. noter/a, anteckna; /ing, anteckning (af börspris). notorisk, veterlig, allmänt känd. Notre Dame (uttalas: nåtr damm), Vår Fru, Den heliga jungfrun. notturno, se nocturne. novell, nyhet, liten berättelse eller roman. [novis, nybörjare. n o vu m testamentum, Nya Testamentet. Nowaja S e m l j a, rysk ö i Norra Ishafvet. Nowoje Wremja (Ny Tid), högrysk finskfientlig Petersburgstidning, grundlagd 1869. Nubar Pascha, född 1825, egyptisk statsman, ministerpresident 1878—79, 84—88, 94—95. Nubien, sedan 1820 egyptiskt landskap mellan Egypten och Abessinien; 1885 .till större delen eröfradt af mahdisterna, från hvilka det 1898 återvanns åt anglo-egypterna. nuditet, nakenhet. nulla dies sine linea, ingen dag utan en rad. n u l litet, obetydlighet. numerär, antal. numismatik, mynt- och medalj kunskap. nunc est bibendum, nu skall det drickas. Nuncius eller nuntius, påfligt sändebud. nunnan, en insekt, som när den uppträder i större mängd, kan ödelägga hela skogar. Nurnberg, stad i Bayern. Borggrefskåpet Nürnberg kom 1191 under huset Hohenzollern. Nya Dagligt Allehanda, daglig konservativ aftontidning i Stockholm, grundlagd 1859 af doktor Karl Adam Lindström, som 1885 efterträddes af Vilhelm Bergstrand (Marcellus), efter hvars död 1891 J. A. Björklund ar tidningens redaktör. Nya Pressen, det svenska partiets hufvudorgan i Finland, grundad 1884, indragen för alltid 1901. Nyberg, Ivar, född 1855, genre- och landskapsmålare, porträttmålare. Bl. arbeten: En hemlig-ket, Byskräddare. Nyblaeus, Gustaf, född 1816, öfverste, militärskriftställare. Bl. arbeten: Om allmänna värnplikten. Nyblom, Carl Rupert, född 1832, professor, litteratur- och konsthistoriker, skald. Bland arbeten: Estetiska studier; Helena, född 1848, gift med den förre, vitter och litterärkritisk förf., skald. Bland arbeten: Digte, Kvinnoöden; Knut, son till de förre, skådespelare, född 1870. Bland roller: Bastian i »De

ungas förbund». Nybom, Johan, född 1815, död 1889, publicist, skald. Nycander, Fredrik, född 1867, vitter författare, teaterkritiker (författarmärket Don Diego). Nygren, Helmer, född 1858, operasångare. Bland roller: kungen i Lohengrin. Nyköping, urgammal residensstad i Södermanland; omkring 7,000 inv. Nyman, Hilding, född 1870, porträtt-och genremålare, karrikatyrtecknare (i Strix). Nyman, Josef, född 1847, journalist, utgifvare af Svensk Korrespondens. nymf, halfgudinna; glädjeflicka. Nyström, Anton, född 1842, läkare, historiker, föreläsare; grundläggare af Stockholms arbetareinstitut. Bl. arbeten: Allmän kulturhistoria; Johan Fredrik, född 1855, lektor, historiker och geograf, konservativ politiker, medlem af första kammaren; Filip, född 1845, Civilingeniör, telegrafkommissarie, riksdagsman, motionär i arbetarefrågor. O. oas, fruktbar plats i en öken. Obdu/ktion, liköppning, likundersökning; /cent, den, som verkställer en liköppning. Obelisk, fyrsidig, uppåt afsmalnande pelare, vanligen huggen af en enda sten och rest till minne af någon viktig händelse. Oberon, älfvornas konung. Objekt/, föremål; /iv, saklig, opartisk. Oblat, brödet i nattvarden, munlack. Obligat/(orisk), pliktig, tvungen; /ion, förbindelse, skuldsedel. Oboe (uttalas: åbåe), ett skarpt ljudande blåsinstrument. obol (uttalas:: åbål), fyrk; litet forngrekiskt mynt. Obrenovic (uttalas: åbrenåvitsch), den serbiska konungafamilj en. O'Brien, William (uttalas: Uilliam Abrein), född 1852, irländsk politiker, målsman i underhuset för de irländska Sträfvandena. Obscen, oanständig. obscur eller obskur/ (uttalas: åbskyr), dunkel, obemärkt; /ant, fiende till upplysning; /antism, fientlighet mot upplysning. obstetrik, barnförlossningskonst. obstinat, halsstarrig. Obstruktion, försök att hindra en öfverläggande församling att fatta beslut t. ex. genom i oändlighet utdragen diskussion; ett af minoriteter inom riksförsamlingar stundom användt medel att upp- 207 Norske Intelligenssedler — obstruktion 208 Norske Intelligenssedler, norsk daglig aftontidning (venster), från 1763, redigerad sedan 1890 af Hjalmar Lceken. Norström, Vitalis, född 1856, professor i filosofi i Göteborg, författare. Bl. arbeten: Materialismen inför den moderna vetenskapen. notabilitet, märkvärdighet, förnämhet; notabel, anmärkningsvärd. noter/a, anteckna; /ing, anteckning (af börspris). notorisk, veterlig, allmänt känd. Notre Dame (uttalas: nåtr damm), Vår Fru, Den heliga jungfrun. notturno, se nocturne. novell, nyhet, liten berättelse eller roman. [novis, nybörjare. n o vu m testamentum, Nya Testamentet. Nowaja S e m l j a, rysk ö i Norra Ishafvet. Nowoje Wremja (Ny Tid), högrysk finskfientlig Petersburgstidning, grundlagd 1869. Nubar Pascha, född 1825, egyptisk statsman, ministerpresident 1878—79, 84—88, 94—95. Nubien, sedan 1820 egyptiskt landskap mellan Egypten och Abessinien; 1885 .till större delen eröfradt af mahdisterna, från hvilka det 1898 återvanns åt anglo-egypterna. nuditet, nakenhet. nulla dies sine linea, ingen dag utan en rad. n u l litet, obetydlighet. numerär, antal. numismatik, mynt- och medalj kunskap. nunc est bibendum, nu skall det drickas. Nuncius eller nuntius, påfligt sändebud. nunnan, en insekt, som när den uppträder i större mängd, kan ödelägga hela skogar. Nurnberg, stad i Bayern. Borggrefskåpet Nürnberg kom 1191 under huset Hohenzollern. Nya Dagligt Allehanda, daglig konservativ aftontidning i Stockholm, grundlagd 1859 af doktor Karl Adam Lindström, som 1885 efterträddes af Vilhelm Bergstrand (Marcellus), efter hvars död 1891 J. A. Björklund ar tidningens redaktör. Nya Pressen, det svenska partiets hufvudorgan i Finland, grundad 1884, indragen för alltid 1901. Nyberg, Ivar, född 1855, genre- och landskapsmålare, porträttmålare. Bl. arbeten: En hemlig-ket, Byskräddare. Nyblaeus, Gustaf, född 1816, öfverste, militärskriftställare. Bl. arbeten: Om allmänna värnplikten. Nyblom, Carl Rupert, född 1832, professor, litteratur- och konsthistoriker, skald. Bland arbeten: Estetiska studier; Helena, född 1848, gift med den förre, vitter och litterärkritisk förf., skald. Bland arbeten: Digte, Kvinnoöden; Knut, son till de förre, skådespelare, född 1870. Bland roller: Bastian i »De ungas förbund». Nybom, Johan, född 1815, död 1889, publicist, skald. Nycander, Fredrik, född 1867, vitter författare, teaterkritiker (författarmärket Don Diego). Nygren, Helmer, född 1858, operasångare. Bland roller: kungen i Lohengrin. Nyköping, urgammal residensstad i Södermanland; omkring 7,000 inv. Nyman, Hilding, född 1870, porträtt-och genremålare, karrikatyrtecknare (i Strix). Nyman, Josef, född 1847, journalist, utgifvare af Svensk Korrespondens. nymf, halfgudinna; glädjeflicka. Nyström, Anton, född 1842, läkare, historiker, föreläsare; grundläggare af Stockholms arbetareinstitut. Bl. arbeten: Allmän kulturhistoria; Johan Fredrik, född 1855, lektor, historiker och geograf, konservativ politiker, medlem af första kammaren; Filip, född 1845, Civilingeniör, telegrafkommissarie, riksdagsman, motionär i arbetarefrågor. O. oas, fruktbar plats i en öken. Obdu/ktion, liköppning, likundersökning; /cent, den, som verkställer en liköppning. Obelisk, fyrsidig, uppåt afsmalnande pelare, vanligen huggen af en enda sten och rest till minne af någon viktig

händelse. Oberon, älfvornas konung. Objekt/, föremål; /iv, saklig, opartisk. Oblat, brödet i nattvarden, munlack. Obligat/(orisk), pliktig, tvungen; /ion, förbindelse, skuldsedel. Oboe (uttalas: åbåe), ett skarpt ljudande blåsinstrument. obol (uttalas:: åbål), fyrk; litet forngrekiskt mynt. Obrenovic (uttalas: åbrenåvitsch), den serbiska konungafamilj en. O'Brien, William (uttalas: Uilliam Abrein), född 1852, irländsk politiker, målsman i underhuset för de irländska Sträfvandena. Obscen, oanständig. obscur eller obskur/ (uttalas: åbskyr), dunkel, obemärkt; /ant, fiende till upplysning; /antism, fientlighet mot upplysning. obstetrik, barnförlossningskonst. obstinat, halsstarrig. Obstruktion, försök att hindra en öfverläggande församling att fatta beslut t. ex. genom i oändlighet utdragen diskussion; ett af minoriteter inom riksförsamlingar stundom användt medel att upp-209 ocarina — ontologi 210 skjuta majoritetens afgörande till en tidpunkt, då det förlorat betydelse. OCarina, ett slags musikinstrument af lera. OCCidenten, västerlandet, motsats till orienten. OCCUlt/, hemlighetsfull; /ism, läran om själslif vets dunkla företeelser, om tankeöfverf öring, klairvoyance (utt.: klärvåajangs), hypnotism m. m. OCCUpation, besittningstagande. ocean, verldshaf. Oceanien, ögrupperna Melanesien, Mikronesien, Polynesien och Nya Zeeland. OCUlar/. med ögonen;/besiktning, med ögonen. odalisk, kvinna i sultanens seralj, som ej födt någon son eller vunnit rang af sultaninna. Odd Fellows, en särskildt i Amerika, men äfven i Europa, i synnerhet England och Tyskland, äfven Sverige mycket utbredd välgörenhetsorden, stiftad i förra hälften af 1800-talet af en engelsk handtverkare Thomas Wildey, som 1817 utvandrat till Amerika. Ode, sångbar, lyrisk dikt. Odelstinget, den ena »kammaren» i norska stortinget, hvilket vid behandlingen af lagstiftningsfrågor och utöfningen af sin kontrollerande verksamhet arbetar på två afdelningar, enligt af tingets medlemmar själfva verkställd fördelning: lagtinget, som består af en fjärdedel af tingets medlemmar, och odelstinget, som utgöres af de öfriga tre. Alla lagförslag framställas först i det senare. oderint dum metuant, »må de hata, om blott de frukta», ett yttrande, som tillskrifves än Nero, än Caligula. Odessa, Rysslands viktigaste hamn- och handelsstad vid Svarta hafvet. Odeur (uttalas: ådor), lukt. Odhner, Clas Theodor, född 1836, professor i historia, riksarkivarie, läroboksförfattare. odi p rof an u m vulgus et arceo, jag hatar den okunniga mängden och håller den på afstånd (Horatius). Odi/um, hat; /ÖS, förhatlig. O'Donovan Rossa, Jeremiah, född 1831, irländsk agitator, 1865 dömd såsom ledare af Feniertid-ningen Irish People, benådad 1870, lefver sedan i New York. odontologi, tandvetenskap. Odyssé, Homeri skildring af Odyssevs irrfärder. O ed i p US, en konung i Thebe i Grekland, hvilken löste Sfinxens gåta. oeuvre (uttalas: övr), arbete, verk. oeuvres (uttalas: övr), verk, skrifter. offensiv, anfallande, anfalls-. Offert, anbud. officin, verkstad, boktryckeri. Offici/um, åliggande, ämbetsförrättning, tjänst; ex officio, å tjänstens vägnar; officiell, tillkommen å ämbetets vägnar; officiös, half officiell, kallas t. ex. en tidning, som uttrycker regeringens mening utan att ha till särskild uppgift att vara regeringsorgan; officiant gudstjänstförrättande (präst). Ofotenbanan Öppnades för trafik 1902. Beslutet om banans byggnad från Gellivare till riksgrän-sen fattades af svenska riksdagen 1898 efter häftiga meningsbrytningar och samma år af norska Stortinget riksgränsen—Ofoten. oftalmologi, vetenskapen om ögonens sjukdo-domar och vård. oktant, ett astronomiskt verktyg, som innehåller en åttondedel af en cirkel. oktav, det bokformat, som uppstår genom att arket vikes i åtta delar; åtta toner i skalan eller åttonde tonen från en antagen grundton. oktroj/, tillstånd, medgifvande, privilegium; /era, bevilja tillstånd att idka viss rörelse; »bevilja», d. v. s. utfärda viss lag eller författning. okular, se ocular. Oldenburg, tyskt storhertigdöme. Folkmängd 375,000. Storhertig sedan 1900: Adolf Fredrik. Olifantpapper, ett papper af stort format, som användes till kartor och tabeller. oligarki, fåvälde. Olivecrona, Knut, född 1817, professor i svensk civilrätt och romersk rätt 1852, justitieråd 1868 —89. Vetenskaplig författare. Bland arbeten: Om dödsstraffet, Om orsakerna till återfall i brott, Testamentsrätten enligt svensk lagstiftning. Olmutz, stad i Mähren (Österrike). Olssön, John, född 1858, advokat, riksdagsman, valpolitiker, en af rösträttsrörelsens främjare; Bror, född 1860, skådespelare. Bland roller: Napolen i »Madame Sans-Géne», Carl Johan i »Lars Anders och Jan Anders». Olymp/en, ett ryktbart berg i Thessalien (Grekland); enligt grekiska mytologien gudarnas hemvist; /isk, himmelsk, gudomlig; /iska sp'e!, högtidliga forngrekiska folklekar, brottningar, kapplöpningar o. s. v., som hvart fjärde år höllos i staden Olympia till Jupiters ära och tjänade som föreningsband mellan alla grekiska folkslag; /iad, den tid af fyra år, som förflöt mellan hvarje dylik högtidlighet. Tidräkningen efter Olympiader började 776 före Kristus. omega, den sista bokstafven i det grekiska alfabetet. Den första är alfa. omelett, äggpannkaka. Tant de bruit pour une omelette (uttalas: tång dö bryi pur yn åmelett), mycket väsen för ingenting. omen, förebud;

ominÖS, olycksbådande. omnipotent, allsmäktig. omslagsrevers, skuldebref, till säkerhet för hvars innehåll ett annat skuldebref blifvit lämnadt. Onani (af Onan I Mose bok 38: 9), självfbe-fläckelse. Ön dit (uttalas: ångdl), rykte. onera, flertal af onus, börda. ontologi, läran orn tillvaron; det ontologlska beviset för Guds existens sluter från föreställningen om en Gud till dennes tillvaro.211 onyx — Ostrumilien 212 onyx, en i brunt och kvitt randad, billig ädelsten, som användes till Slipning af kaméer m. m. opal, en färglös eller mångfärgad, vanligen gul, halft genomskinlig ädelsten, som fordom var dyrbar, men nu är vanlig och billig. oper/a, musikskådespel; /ett, liten opera med lätta melodier och glada upptåg. operation, företag; kirurgiskt ingrepp. opinion/, mening; /snämnd, en af riksdagen vald och af riksdagsmän bestående nämnd, som yttrar sig om, huruvida Högsta domstolens ledamöter förtjäna bibehållas vid sina ämbeten. opium, ett njutnings- och söfningsmedel, tillredt af den torkade mjölksaften från de omogna fruktkapslarna af vallmo. opponent, motståndare i en diskussion. opportun/, lämpad efter omständigheterna; /ism, en politik, som lämpar sig efter omständigheterna. opposition, motstånd(sparti) (mot regeringens politik). optik/, läran om ljuset och synen samt lagarna därför; optiker, en, som är kunnig i optik. optima forma, bästa form. optimism, den uppfattning af lifvet, som ser allting i ljust; motsats till pessimism. option, val af medborgarrätt i ett eröfradt land. opus/, arbete, skrift; /culum, liten skrift. orakel/, det ställe, där de grekiska gudarna »besvarade» framställda frågor; /svar, i allmänhet ett dunkelt, mångtydigt besked. Oranjefristaten, sydafrikansk republik vid Oran j e-flodens källor, grundlagd af boer, som utvandrat från Kaplandet. Hufvudstad: Bloemfontein. Folkmängd: 200,000. Oberoende af England 1854, förbund med Sydafrikanska republiken 1897. Intagen af England 1900. or/ation, tal; /era, hålla tal; /ator, talare; ato-risk, vältalig, som har afseende på framställningssättet. orcus, underjorden. ordalier, gudsdom, oskuldsprof (t. ex. eld- och vattenprof vet under medeltiden). order, befallning, uppdrag. Ord OCh Bild, konstnärligt illustrerad skönlitterär månadsskrift, utgifven sedan 1892 af Karl Wåhlin. Ordonnans/, soldat, som har anställning hos en befälhafvande officer för att uträtta hans befallningar; /officer, officer, som for samma ändamål är anställd hos en öfverordnad. oread, bergnymf. Orestes OCh Pylades, två grekiska sagohjältar, berömda för sin inbördes vänskap. organ/, verktyg, hjälpmedel; /ism, lefvande väsen; /isk, utrustad med organ, lefvande. orgie, utsväfning. orient/j österland; /alist, kännare af österländska språk; /era Sig, göra sig hemmastadd. Orientaliska kriget eller Krimkriget 185H—56 mellan England, Frankrike och Turkiet å ena sidan och .Ryssland å den andra. Origin/ell, ursprunglig, egenartad, olik allt annat; /alltet, egenart. Orkney-öarna, ögrupp vid nordöstra spetsen af Skottland. Orleans, stad i Frankrike; fransk konungaätt; Henrik, prins af 0., född 1867, död 1901; Ludvig Filip, hertig af 0., grefve af Paris, född 1869, nuvarande hufvudman för huset Orleans, förmäld 1896 med ärkehertiginnan Maria Dorotea af Österrike; Ludvig Filip af 0., grefve af Paris, född 1838, utvisad ur Frankrike 1886, död 1894. Ornament, prydnad, utsmyckning. ornat, högtidsskrud, ämbetsdräkt. ornito/lit, förstening af fågel; /logi, vetenskapen om fåglarna; /manti, konsten att spå med ledning af fåglarnas flykt. Orpheus, en forngrekisk sångare och lyrspelare, som med sina toner förtrollade allt. Orth, Johann, antaget namn för ärkehertig Johan Nepomuk Salvator af Österrike, född 1852, försvunnen sedan 1890. ortodox, rättrogen. ortografi, rättskrifning, rättstafning. ortopdai, konsten att bota kroppsliga missbildningar och snedheter hos barn. Osborne, drottning Victorias af England slott och dödsort på ön Wight (uttalas: Oajt). oscillera, svänga. o Oselio Gina, konstnärsnamn för Ingeborg As, gift rned Björn Björnson, konsert- och operasångerska, född 1858. Oskarshamn, sjöstad i Småland, med omkring 7,250 inv. Osman Digma, född 1836, mahdistisk härförare, slog 1884 egypterna, 1885 engelsmännen, men blef slagen af de senare 1899 vid Tokar och tillfångatagen. Osman Pascha, turkisk fältherre, Plewnas försvarare, född 1837, död 1900. Osmanska riket, Turkiet. Osnabrück, stad i Hannover i Tyskland. Osservatore Romano, påfvens officiella tidningsorgan. Ostende, holländsk hamnstad. OSteologi, läran om benbyggnaden. Osteria, värdshus. Ostindien, gemensamt namn för främre och bortre Indien. Hufvudstad Calcutta. Det 1600 stiftade Engelsk-ostindiska kompaniet upplöstes 1858, i det att dess besittningar öfvergingo till England. 1859 undertrycktes en resning från de infödda. 1877 förklarades Indien för engelskt kejsarrike. OStracism, omröstning (i det gamla Aten om landsförvisning af mäktiga och farliga medborgare) med stenskärfvor. Östrolenka, stad i Ryska Polen, där ryssarna 1831 segrade öfver polackerna. O St rum i lien. bulgarisk provins sedan 1885, förut turkisk.Ostwald Palme 214 Ostwald, Wilhelm, född 1853, tysk fysiker och kemist. o tempona, o mores (o uttalas som å), o tider, o seder (Cicero). Othello, moren från Venedig i

Shakspeares drama Othello; svartsjuk äkta man. otium, hvila; otium cum dignitate, förtjänt hvila. Otter von, Fredrik Vilhelm, friherre, amiral, född 1833, moderatkonservativ ledamot af första kammaren och 1899—1902 af andra. Chef för sjöförsvarsdepartementet 1874—80, statsminister 1900—1902, framlade förslaget till 1901 års härordning och till rösträttsreform 1902. 8 Otto l, konung af Bayern, född 1848, lefver sinnesrubbad på slottet Fürsteuried. Otto m an, turkisk soffa utan rygg. Oü est la femme? (uttalas; u e la famm), hvar är kvinnan? OUtrage (uttalas: utrasch), skymf. outsider (autseidr), en häst, som vid löpningen synes ha små utsikter att vinna. ouverture (uttalas: uvertyr), inledning till ett musikstycke. oxid/, syrsatt kropp; /hydrat, en oxids förening med vatten. Oxygen, syrsättande ämne. Oyama Iwao, grefve, född 1843, chef för japanska generalstaben, eröfrade 1895 i kriget med kineserna Weihai-Wei. Ozon, en stark syrebildning. P. pacificera, bilägga, förlika, undertrycka. Pacific-oceanen, Stora oceanen eller Stilla hafvet, /banan, de till Stilla oceanen förande stora järnvägarna i Förenta staterna: 1) Union och Central P. från Omaha till San Francisko, 3,077 km. 2) Nord-P. från Duluth-Tacoma 2,853 km. 3) Syd-P. från Goschen-El-Paso 1,800 km. 4) Atlantic P. från S:t Louis 1,000 km. 5) Texas P. New Orleans-El-Paso 1,800 km. 6) Kanada P. Fort William Port Moody 3,268 km. Dessutom finnas i Mexiko tre, i Sydamerika en Pacific-järnväg, som förbinder Atlantiska hafvet med Stora oceanen. Pacius, Fredrik, tyskfödd, i Finland verksam tonsättare, f. 1809, d. 91 (Soumis sång, Vårt land, Soldatgossen). pactum, öfverenskommelse, aftal, fördrag (särskildt mellan äkta makar rörande hustruns disposition af sin till boet medförda egendom). paddy, oskrädt ris (sädesslaget); öknamn på irländarna (en förvrängning af Patrik, deras skyddshelgon. Padischah, behärskare, storsultan. paganism, hedendom. page (uttalas: pasch), adlig yngling, som betjänar furstliga personer. pagina, sida i en bok pagod (uttalas: pagåd), gudatempel eller gudabild. Pajazzo, upptågsmakare i folklustspel och pantomim. paktum, se pactum. paladin, riddare under Karl den Stores tid, vandrande riddare. Palander af Vega, Louis, född 1842, sjömilitär, ishafsfarare, befälhafvare vid flera arktiska expeditioner, däribland vid Nordenskiölds upptäckt af Nordostpassagen, kommendör vid flottan, sjöminister 1901. palankin, bärstol. palatin, den förnämsta magnaten i Ungarn. palaver, rådslag (mellan infödingarna i Väst' af rika). paleo/grafi, fornskriftskunskap; /logi, lära efter gammalt sätt; /ntologi, läran om urvärldens växter och djur, såsom försteningar. Palermo, stad på Sicilien. palestra, det ställe hos de gamle, där ungdomen sysselsatte sig med kroppsöfningar. paletot (uttalas: palta), öfverrock. palett, en målares färgbräde. palindrom, gåta af ett ord, som har betydelse äfven läst bakfram (t. ex. kork, krok); vers, som har samma innehåll, läst bak- som framlänges. palissad, pålverk, häck, befästning af skanspålar. Palladium, en bild af den grekiska krigsgudinnan Pallas, hvilken bild ansågs göra staden Troja ointaglig; skyddshelgon, skyddsbild i allmänhet. palliativ, ett »bemantlande» medel, som lindrar, utan att läka det onda; hjälp för ögonblicket. Pall Mall Gazette, en 1865 grundad stor Londontidning. Nuvarande redaktör W. T. Stead, ägare och ledare af Beview of Reviews (uttalas: Rivjü öv Rivjüs). Palm, Gustaf Vilhelm, född 1810, död 1890, landskaps- och arkitekturmålare med italienska och svenska motiv; August, skräddare, den förste socialdemokratiske agitatorn i Sverige. Palmaer, Henrik Bernhard, född 1801, död 1854, kemist, tidningsman, satiriker (»Yttersta domen i Kråkvinkel»). Palme, Henrik, född 1841, verkställande direktör i Stockholms garantiaktiebolag, författare i eko- Ostwald Palme 214 Ostwald, Wilhelm, född 1853, tysk fysiker och kemist. o tempona, o mores (o uttalas som å), o tider, o seder (Cicero). Othello, moren från Venedig i Shakspeares drama Othello; svartsjuk äkta man. otium, hvila; otium cum dignitate, förtjänt hvila. Otter von, Fredrik Vilhelm, friherre, amiral, född 1833, moderatkonservativ ledamot af första kammaren och 1899—1902 af andra. Chef för sjöförsvarsdepartementet 1874—80, statsminister 1900—1902, framlade förslaget till 1901 års härordning och till rösträttsreform 1902. 8 Otto l, konung af Bayern, född 1848, lefver sinnesrubbad på slottet Fürsteuried. Otto m an, turkisk soffa utan rygg. Oü est la femme? (uttalas; u e la famm), hvar är kvinnan? OUtrage (uttalas: utrasch), skymf. outsider (autseidr), en häst, som vid löpningen synes ha små utsikter att vinna. ouverture (uttalas: uvertyr), inledning till ett musikstycke. oxid/, syrsatt kropp; /hydrat, en oxids förening med vatten. Oxygen, syrsättande ämne. Oyama Iwao, grefve, född 1843, chef för japanska generalstaben, eröfrade 1895 i kriget med kineserna Weihai-Wei. Ozon, en stark syrebildning. P. pacificera, bilägga, förlika, undertrycka. Pacific-oceanen, Stora oceanen eller Stilla hafvet, /banan, de till Stilla oceanen förande stora järnvägarna i Förenta staterna: 1) Union och Central P. från Omaha till San Francisko, 3,077 km. 2) Nord-P. från Duluth-Tacoma 2,853 km. 3) Syd-P. från Goschen-El-Paso 1,800 km. 4) Atlantic P. från S:t Louis

1,000 km. 5) Texas P. New Orleans-El-Paso 1,800 km. 6) Kanada P. Fort William Port Moody 3,268 km. Dessutom finnas i Mexiko tre, i Sydamerika en Pacific-järnväg, som förbinder Atlantiska hafvet med Stora oceanen. Pacius, Fredrik, tyskfödd, i Finland verksam tonsättare, f. 1809, d. 91 (Soumis sång, Vårt land, Soldatgossen). pactum, öfverenskommelse, aftal, fördrag (särskildt mellan äkta makar rörande hustruns disposition af sin till boet medförda egendom). paddy, oskrädt ris (sädesslaget); öknamn på irländarna (en förvrängning af Patrik, deras skyddshelgon. Padischah, behärskare, storsultan. paganism, hedendom. page (uttalas: pasch), adlig yngling, som betjänar furstliga personer. pagina, sida i en bok pagod (uttalas: pagåd), gudatempel eller gudabild. Pajazzo, upptågsmakare i folklustspel och pantomim. paktum, se pactum. paladin, riddare under Karl den Stores tid, vandrande riddare. Palander af Vega, Louis, född 1842, sjömilitär, ishafsfarare, befälhafvare vid flera arktiska expeditioner, däribland vid Nordenskiölds upptäckt af Nordostpassagen, kommendör vid flottan, sjöminister 1901. palankin, bärstol. palatin, den förnämsta magnaten i Ungarn. palaver, rådslag (mellan infödingarna i Väst' af rika). paleo/grafi, fornskriftskunskap; /logi, lära efter gammalt sätt; /ntologi, läran om urvärldens växter och djur, såsom försteningar. Palermo, stad på Sicilien. palestra, det ställe hos de gamle, där ungdomen sysselsatte sig med kroppsöfningar. paletot (uttalas: palta), öfverrock. palett, en målares färgbräde. palindrom, gåta af ett ord, som har betydelse äfven läst bakfram (t. ex. kork, krok); vers, som har samma innehåll, läst bak- som framlänges. palissad, pålverk, häck, befästning af skanspålar. Palladium, en bild af den grekiska krigsgudinnan Pallas, hvilken bild ansågs göra staden Troja ointaglig; skyddshelgon, skyddsbild i allmänhet. palliativ, ett »bemantlande» medel, som lindrar, utan att läka det onda; hjälp för ögonblicket. Pall Mall Gazette, en 1865 grundad stor Londontidning. Nuvarande redaktör W. T. Stead, ägare och ledare af Beview of Reviews (uttalas: Rivjü öv Rivjüs). Palm, Gustaf Vilhelm, född 1810, död 1890, landskaps- och arkitekturmålare med italienska och svenska motiv; August, skräddare, den förste socialdemokratiske agitatorn i Sverige. Palmaer, Henrik Bernhard, född 1801, död 1854, kemist, tidningsman, satiriker (»Yttersta domen i Kråkvinkel»). Palme, Henrik, född 1841, verkställande direktör i Stockholms garantiaktiebolag, författare i eko-215 Palmerston — paria 216 nomiska ämnen. Bl. skrifter: De hårda tiderna; August, född 1856, skådespelare. Bl. roller: Hjalmar Ekdahl i »Vildanden», Robert i »Åra»; Sven, född 1854, löjtnant, direktör i lifförsäkringsaktiebolaget Thule, politiker. Palmerston, Henry John Temple, hertig, engelsk statsman, född 1784, död 1865; utrikesminister 1830—41, 46—51; premiärminister 55—58 och efter 59; först tory d. v. s. konservativ, sedan whig, d. v. s. liberal, främjande de liberala Sträfvandena i Europa. Palmgren, Edvard, född 1840, skolmän, författare i pedagogiska ämnen. Föreståndare för den 1876 grundlagda Palmgrenska samskolan i Stockholm. pamflett, smädeskrift. Pamir, bergplatå i Högasien, mellan Byssland och England omtvistadt område; fördrag därom 1895. Pampas, grässlätterna i Sydamerika. Pan, skogsguden enligt den grekiska mytologien, herdarnas och hjordarnas gud; panisk förskräckelse, panik, allmän fasa (sådan som grep jättarna, då de vid stormningen af Olympen nåddes af ljudet från Pans musselskalstrumpet). panache (uttalas: panasch), hjälmbuske, fjäderbuske. Panama/, stad i Centralamerika vid Stilla oceanen; näset mellan Syd- och Centralamerika; /kanalen, den af Ferdinand Lesseps 1881 påbörjade vattenförbindelsen mellan Atlantiska och Stilla oceanerna; 1889 trädde bolaget i likvidation, 1899 bildades nytt bolag i Jersey City; /processen, rättegången mot Eeinach, Herz, Eiffel, Lesseps m. fl. i anledning af vid kanalbyggnaden begångna underslef. pan/amerikanism, sträfvandet att förena alla amerikanska stater till ett statsförbund; en kon- j gress i detta syfte hölls 1889—90 i Washington; /Slavism, sträfvandet att utbreda det slaviska (ryska) väldet öfver Europa och Asien och sätta slavisk prägel på all odling, men först och främst att fullständigt införlifva alla slaviska folk med det ryska; /germanism, sträfvandet att sammansluta alla germanska folk till ett enda, att förena Skandinavien med Tyskland. Pandora, en skön flicka, som enligt myten i en tillsluten ask förvarade alla onda andar; Pan-doras ask, källan till allt ondt. pandämonium. alla onda andars hemvist, helvetet. panegyrik, obegränsadt loftal. panem et clrcenses, brod och skådespel, den romerska folkmassans rop till tyrannerna. panoptikon, utställning af allehanda vaxbilder. panorama, utsikt från en upphöjd plats; rundmålning. pantalonger, byxor. panteism, den åsikt, som anser världsalltet för Gud. panteon, ett åt alla gudar helgadt tempel i det gamla Rom, ett annat i Aten; nu en monumental byggnad i Paris, där stora mäns stoft förvaras. pantomim, skådespel, som består af miner och åtbörder utan tal eller sång. Pantzarhielm, H. F. A. L, född 1844, kapten, lämnade 1896 krigstjänsten efter att ha riktat ett skarpt angrepp mot den militära

förvaltningen och befordringssystemet. Liberal ledamot af andra kammaren sedan 1897. panurg, en, som är i stånd till allt, spetsbof, skurk. papier-maché (uttalas: papjémasché), pressad pappersmassa till dosor och askar. papiljott, pappersbit, hvarmed man upprullar håret for att göra det lockigt. papilier, vårtlika bildningar. Papins (uttalas: papängs) gryta, en tätt tillsluten apparat, hvari höga temperaturer kunna uppnås. papism, påfvelära. paprika, spansk peppar. papyross, cigarrett. papyrus, ett af mellanbarken på Cypérus papyrus beredt material, som af de gamla egypterna användes såsom papper (i rullar). parabel, liknelse, egentligen genomförd i en hel berättelse. parad, uppvisning, mönstring, prakt. paradigm, öfningsexempel för ords böjning. paradox, en skenbar orimlighet, som framhäfver en vanligen förbisedd sanning. parafras, förklaring genom omskrifning. paragraf, en afdelning i en skrift. Paraguay, sydamerikansk republik mellan Parana och Paraguay. Hufvudstad: Asuncion; befolkning: 660,000; 1864 krig med Brasilien, som slutade 1870 med ödeläggning och skuldbelastning af landet. President sedan 1902: Escurra. Paralipomena, tillsatser och bihang i ett större arbete, supplement. paralips, en framställningsform, hvarigenom man, under sken af att förbigå något, framhåller det så mycket kraftigare, t. ex.: »för att ej tala om» det eller det. parallell, jämlöpande, jämförelse. paralys/i, lamhet; /era, förlama, hämma. parasit, snyltgäst. paravent (uttalas: paravang), vindskärm, fönsterlucka. parbleu (uttalas: parblö), för tusan. Par Bricole (uttalas: Brikåll), P. B., ett från Bellmans tid härrörande ordenssällskap, hvars högtidsdag är Bellmansdagen, 26 juli. pardon, förlåtelse, nåd. parentation, högtidligt åminnelsetal. par exemple (uttalas: par exangpl), till exempel. parfait (uttalas: parfä), alldeles, fullständigt. par force (uttalas: par fårrs), ined våld. parfym, vällukt. par hasard, slumpvis. paria, den lägsta befolkningsklassen i Indien.217 Paris — Patriotligan 218 Paris, son till konung Priamus af Troja. Afgjorde skönhetstvisten mellan Juno, Minerva och Venus till den sistnämndas förmån. Paris, Frankrikes hufvudstad sedan 987, var före vår tideräkning de keltiska parisiernas hufvudstad. Dess universitet är från omkring år 1200. Under hela nyare tiden har Paris varit den europeiska odlingens och förfiningens medelpunkt. Vid revolutionen 1789 hade P. en folkmängd af */2 million, nu 3 millioner. Pariskommunen, den undertryckta folkresningen i Paris 1871. Parisk marmor, hvit marmor från ön Paros utanför Grekland. paritet, likhet. parkett/, teatersalongen mellan orkestern och parterren; de edsvurna mäklarnas plats på Parisbörsen; /golf, inlagdt, glättadt golf. parlament/,riksförsamling, riksdag; /arism, regeringens beroende af riksdagen, särskildt dess folkvalda kammare; /era, underhandla, dagtinga; /är, den, som i krig skickas att underhandla om vapen-hvila; /arf! ag g a, ett vanligen hvitt fredstecken, som hissas af den, soin vill dagtinga. parleur (uttalas: pärlor), en bok med talesätt på främmande språk. Parnass, ett berg i Grekland, helgadt åt Apollo och sånggudinnorna. Parnell, Charles Stewart, född 1846, irländsk agitator, sedan 1875 medlem af underhuset, främste målsman för den irländska fordran på självfstyrelse; en af stiftarna af den irländska landt-ligan; häktad 1882 på grund af sitt motstånd mot den irländska tvångslagstiftningen, död 1891. parodi/, gycklande ombildning af ett skaldestycke; /era, göra en parodi. paroll, igenkänningsord, lösen; parole d'hon-neur (uttalas: paroll dånnör), på mitt hedersord, på heder och ära. paroxysm, häftigt nervöst utbrott. par Préférence (utt.: parpreferangs),företrädesvis. par renommée, efter hörsägen. parterr, blomsterplan; platserna längst bort från scenen i en teatersalong. Parthenon, krigsgudinnan Minervas tempel i det gamla Athen. partikel, oböjligt småord såsom på, ty, ack. partitur, förening af alla stämmor i en musikalisk komposition. partout/ (uttalas: partü), öfverallt, allestädes; /biljett, inträdeskort en gång för alla eller till alla platser på ett visst område. parturiunt m o n tes, nascétur ridicülus mus, bergen äro i födslovånda, och en liten råtta kommer till världen (Horatius). parveny, uppkomling. paryr, prydnad, grannlåt. pas (uttalas: pas), steg, danssteg. pascha, titel på höga turkiska ämbetsmän. Pas de Calais (uttalas: pä dö kala), smalaste stället af vattnet mellan Frankrike och England. pasquill (uttalas: paskill), smädeskrift. pass, ett vanligen af konungens befallningshafvande utfärdadt och af det främmande landets konsul påtecknadt aktstycke, som styrker hvem innehafvaren är och berättigar honom till af myndigheterna obehindrad resa i det land detsamma gäller; trångt inlopp; vakttjänst; en spelterm. passabel, som kan gå an, passera. passadvindar, beständiga vindar, som på vissa haf inom vändkretsarna en gifven tid af året blåsa i en, men annars i annan riktning. passage (uttalas: passasch), genomfart, öfverfart, väg. passah, judarnas påsk. passe-partout (uttalas: passpartü), se partu-biljett. passionsspel kallas i Tyskland de numera egentligen endast i Oberammergau samt på ett par andra ställen af allmogen uppförda skådespel med ämne ur Kristi lidandes historia. passiv/, overksam, likgiltig, motsats till aktiv, /t motstånd, motstånd, som icke öfvergår till

angrepp; /a, skulder. pastej, ett slags bakelse, stundom med fyllning af kött, fisk eller ägg. pastell, kritfärg; tafla, målad med kritfärger. pastilj, liten starkkryddad karamell. Patagonien, land i sydligaste Amerika mellan Atlantiska och Stilla oceanen. påtchüli, en myskliknande parfym. patén, brödtallriken eller locket på nattvardskalken. patent, allenarätt till bruk af en uppfinning. patent- och registreringsverket, den statsmyndighet, som i Sverige beviljar patentansökningar och registrerar patenter. patentbyråer, privata anstalter, som tillhandagå uppfinnare med uppsättande och inlämnande af patentansökningar samt upplysningar om förut existerande patent. patern/ell, faderlig; /itet, faderskap. Pater noster, Fader vår. pater peccavi, fader, jag har syndat. patetisk, högtrafvande, full af patos, lidelse patience (uttalas: pasiangs), tålamod, tålamods spel, kortspel, som spelas af en person. patient, sjukling. patina, det bruna eller gröna rostöfverdraget på gamla bronser. patisserie, finare bakverk, pastejer. patriark/, stamfader, ärevördig gubbe; /alisk, husfaderlig. patricier, adlig borgare i det gamla Rom. patrimonium, fädernearf. patriot, fosterlandsvän; /isk, fosterländsk; /ism, fosterlandskärlek. Patriotligan, en af franske skalden och politikern Dérouléde bildad förening i Frankrike med syfte att verka för återeröfring af Elsass-Lothringen. Ligan upplöstes 1889, men återuppstod 1895.219 Pauli — personalunion 220 Pauli, Georg, född 1355, dekorativ- och landskapsmålare; bland arbeten: väggmålningar i hotell Rydberg, Stockholm, takmålningar i K. teatern, Vinterafton på söder; Hanna, född 1864, gift med den förre, porträtt- och landskapsmålarinna. BL arbeten: Visby stadsmur och prinsessan; Ellen Key. pauperism, massfattigdom. pauvre/ (uttalas: påvre), fattig; /S honteux (uttalas: ångtö), se honteux. pax, frid. ^ Peary, (uttalas: piri), Robert, amerikansk ma-riningeniör och polarfarare, som sedan midten af 1880-talet företagit flera expeditioner i de arktiska trakterna. pecoral, meningslöshet, dum skrift. pecunia, förmögenhet, pengar. pedagog, uppfostrare, lärare. pedal, fottangenter på ett orgverk. pedant/, småaktig, formalist; /eri, petighet, formalism. pedell, skol- eller universitetsvaktmästare. pederast, gosskändare. pediatri, behandling af barnsjukdomar. Pedro II d'Alcantara, kejsare af Brasilien, född 1825, besteg sex-årig tronen, hvarifrån han störtades 1889, död i Paris 1891. Pedro Y d'Alcantara, konung af Portugal, född 1837, död 1861. Peel, Arthur Wellesley, född 1829, engelsk politiker, underhusets talman 84—95. peer (uttalas: pär), medlem af den i engelska öfverhuset representerade adeln. pegamoid, lösning af en cellulosaprodukt, som gör papper, läder, tyg vattentäta och skyddar dem mot slitning. Pegasus, en bevingad häst, som enligt den grekiska mytologien med ett hof slag öppnade musernas källa; sadla pegasen, dikta. Pehrsson, Pehr, i Törneryd, född 1845, riksdagsman sedan 1876, en af Landtmannapartiets ledande män, statsutskottets vice ordförande. Konservativ sparsamhetspolitiker. peignoir (uttalas: pänjäär), ett slags tunn mor gonrock för damer, puderskjorta. Peking, Kinas hufvudstad, icke långt från floden Peiho; intogs af engelsmän och fransmän 1860, besattes 1900 af de förbundna makterna; folkmängd omkring l/t million. pelaglan, anhängare af den på 400-talet lefvande engelske munken Pelagius, som förnekade arfsynden och påstod att människan kunde bli salig af egen kraft. pelasger, Greklands äldsta invånare. péle-mele (uttalas: päl-mäl), huller orn buller. pelerin, kappa i kragfason. Pelloux, Luigi, född 1839, italiensk general och politiker, ministerpresident 1898—1901 med ett afbrott 1899. penalism, kamratförtryck. penater, husgudar. pendant (uttalas: pangdang), motstycke. pendule (uttalas: pangdyl), vägg- eller bordur. Penelope, den grekiske sagohjälten Odysseus maka, som troget väntade sin man under hans tjuguåriga irrfärder. penetrera, genomtränga. penibel, pinlig, smärtsam. penitens, åuger, bot och bättring, kyrkplikt. pensée (uttalas: pangsé), tanke, betraktelse. pension/, en uttjänt löntagares årsunderstöd; inackorderingsställe; /ät, inackorderingsställe; /är, understödstagare; inackorderad. pensum, uppgift, förelagdt arbete. pentagram, ett hemlighetsfullt tecken i form af en femuddig stjärna, tillhör medeltidsmagien. pentatéuchen, de fem Moseböckerna. penultima, näst sista stafvelsen i ett ord. per aspera ad astra, genom mödor till stjärnorna. perdu, (uttalas: perdy), förlorad. pereat, ned med; pereat mundus, må världen förgås. Pére Lachaise (uttalas: pär laschäs), kyrkogård i Paris. pére noble (uttalas: pär nåbl), skådespelare, som utför fadersroller i tragedier och högre komedier. per fas et n ef as, med rätt och orätt. perfekt, fullständig. perfid(itet), trolös(het), förräd(isk) (eri). perforera, genomborra, genomstinga (ett papper med en rad af små hål, så att dess ena del med lätthet kan skiljas från den andra). pergament, ett af får-, kalf- eller getskinn beredt material, som fordom användes att skrifva på. periculum, fara; p. in mora, fara i dröjsmål. Perier (uttalas: perié), Casimir, fransk politiker, republikens president 1894—95, då han afsade sig värdigheten. periferi, omkrets om en cirkel. period, tidsafsnitt. peristyl, pelarsal. perkussion, läkareundersökning

(i synnerhet af bröstet) genom knackning. per mille, pr tusen. perniciös, skadlig, elakartad. perpetuell, oafbruten, beständig. perpetuum mobile, en kropp, som skulle oafbrutet röra sig af egen kraft, utan att denna kraft någonsin behöfde utifrån förstärkas eller förnyas. perplex, bestört, förbluffad. Perseus, Edvard, historie- och porträttmålare, född 1841, död 1890. Bland arbeten: Katarina Månsdotter, Oscar II. Persien, stat i främre Asien. Folkmängd 9,000,000. Hufvudstad Téheran. persiflera, förlöjliga. persona gråta, en person som står väl (hos någon). personalunion, två staters förening under gemensam regent, men utan gemensamhet i öfrigt.221 Personne — pirog 222 En union med vidare gemensamhet är en real-union. Personne, John, domprost i Linköping, född 1849, teologisk författare. Bl. arbeten: V. Rydbergs Bibelns lära om Kristus, granskad; Nils, född 1850, skådespelare, intendent för Dramatiska teatern, öfversättare. Bl. roller: Duval i »Duvals skilsmässa», Narren i »Kung Kristian». perspektiv, framställning på en teckning af olika afstånd, utsikt i rummet eller i framtiden. Persson, Carl, i Stallerhlllt, född 1844, riksdagsman sedan 1880. Moderatliberal Landtmanna-partist, ledamot af statsutskottet och statsrevisionen. Inflytelserik talare i statsregleringsärenden; Daniel, i Tallberg, född 1850, riksdagsman sedan 1890. Ledamot af Liberala Samlingspartiet, statsutskottet och statsrevisionen. persuadera, öfvertala, intala. perturbera, bringa i oordning. Peru, sydamerikansk republik vid Stilla oceanen. Folkmängd 4,600,000; själfständig sedan 1821; 1879 och 83 olyckliga krig med Chile; 85 och 95 inbördes krig. Nuvarande president: Eduardo Lopez de Romana. pervers, sedligt förvänd. pessimism, den uppfattning, som ser allting i svart. Pester Lloyd, en sedan 1854 i Budapest två gånger om dagen utkommande liberal tidning. Pest! Hirlap, Ungerns största dagliga tidning; 41—44 redigerad af Ludvig Kossuth. Peter hof, kejserligt lustslott i närheten af Petersburg. Peter-Paulsfästningen, ö och fästning i Petersburg, statsfängelse, kyrka med kejsarfamiljens grafvar. Peters, Karl, född 1856, tysk Afrika-farare och kolonialpolitiker, 1897 ådömd disciplinstraff. Numera verksam för engelska intressen i Afrika. Petersburg, Rysslands hufvudstad, grundlagd 1703 af Peter den Store; med förstäder 1,439,000 inv. Petersburgkonventionen af 1868 med de europeiska makterna förbjuder bruket af sprängämnen i gevär. Petersburger-Zeitung, grundad 1727, folkupplysningsdepartementets tidning och tyskhetens organ i Ryssland. Petersen, Ludvig, född 1853, arkitekt. Bl. arbeten: gamla Sveasalen, Konstnärshuset, Passage Birger Jarl, Lommaryds kyrka; P.-Berger, Wilhelm, född 1867, tonsättare, musikkritiker i Dagens Nyheter. Bl. kompositioner: operan Svea-galdrar; Alfred, i Påboda, född 1860, konservativ, landtmannapartistisk ledamot af andra kammaren för Södra Möre domsaga i Kalmar län sedan 1896. Pettersson, Jakob, född 1866, borgmästare i Södertälje, vänsterpolitiker, ledamot af andra kammaren sedan 1899. Peterspenningen, frivillig gaf va till påf vestolen; uppgick 1888 vid Leo XIII: s l O-års jubileum som påfve till aderton millioner kronor. petit (uttalas: pti), liten stilsort, petition/, ansökan, böneskrift; /är, undertecknare af en böneskrift. Petit Journal, Frankrikes mest spridda tidning (l million), grundlagd 1863, moderatrepublikansk. petit-mattre (uttalas: pti-mätr), sprätt. Petrarca, Francesco, italiensk skald, Boccaccios samtida, d. 1374 (sonetter till Laura). petrifi/cera, förvandlas i sten: /kat, forstening, förstenad kropp. peu å peu (uttalas: po a po), efterhand. p. f. = pour féliciter (uttalas: pur félicité), (på visitkort) för att önska lycka. p. f. V. = pour faire visite (uttalas: pur far visit) (på visitkort), för att göra visit. phaé'ton (uttalas: faetång), öppen tvåhjulig vagn. phallos, (uttalas: fallos), manslemmen, i synnerhet en bild däraf, såsom symbol för alstringskraften föremål för hyllning af österländska folk, äfven af de gamla grekerna och romarna. Phragmén, Lars Edvard, född 1863, professor i högre matematisk analys vid Stockholms högskola. phylloxera, vinlus. pia desidéria, fromma önskningar. pia fraus, fromt bedrägeri. Picard, Alfred, född 1844, generalkommissarie vid världsutställningen i Paris 1900. Picquart, M. G., född 1854, fransk officer, bekantgenom sitt deltagande i Dreyfus-affären; 1898 häktad på grund af förment förfalskning af ett aktstycke och först efter 10 månader frigifven. pidgin, ett kinesiskt-engelskt tungomål. piéce de résistance, hufvudnumret vid en föreställning eller förnämsta rätten vid en måltid. piedestal, fotställning under en stod eller en pelare. Piehl, Karl, född 1853, professor i Egyptolog! vetenskaplig författare. pierrot (uttalas: pjerrå), löjlig figur i det franska eller italienska lustspelet. pietå, fromhet, barmhärtighet; framställningen af Maria med Jesus i sina armar. Pieter-Maritzburg, hufvudstad i den engelska kolonien Natal i Sydafrika. pietet, fromhet, grannlagenhet. pietism, läseri. Pihlstrand, Ragnar, född 1850, kyrkoherde, historisk romanförfattare under märket Lodbrok, pik/ant, som gör ett lifligt intryck; /erg, stöta. piket, truppafdelning, till hjälp åt fältvakten. pinakotek, tafvelsamling. pincenez (uttalas: pängsné), glasögon utan skälmar. pincette (uttalas: pängsett), en liten tång, söm läkare använda. pionnier

(uttalas: pioniär), skansgräfvare. pirat, sjöröfvare. plrog, en till båt urhålkad trädstam, kanot.223 piruett — pöpe 224 piruett, svängning på fotspetsen. piston (uttalas: pistång), pumpstång. Piteå, stad vid mynningen af Pite älf; 2,707 inv. pittoresk, målerisk. Pius IX (Pio Nono), född 1792, död 1878, påfve 1846—78, utfärdade 1870 förklaringen om påfvens ofelbarhet, då han omgifven af sina kardinaler utfärdar ett kyrkligt påbud. Förlorade samma år sina världsliga besittningar. plafond, tak. plankton, de mikroskopiskt små organismerna i sjöar och haf. plantage (uttalas: plantasch), af européer anlagda odlingar i de tropiska länderna. plastik, bildhuggarkonst; äfven konsten att föra sin kropp behagfullt. platonisk, andlig, osinnlig. plattform, den öppna platsen vid en järnvägsstation; i bildlig bemärkelse: grundval. plausibel, rimlig, antaglig. plebej, fornromersk borgare, som icke tillhörde det adliga (från rådsherrarne härstammande) ståndet; underklassen. plebiscit, falkomröstning. plebs, underklassare. Plehwe, V., född 1846, en af den rysk- ryska rörelsens ledare; ministerstatssekreterare för Finland 1899, rysk inrikesminister 1902. plein pouvoir (uttalas: pläng puvåar), fullmakt. plenipotens, fullmakt; minister plenipotentiär, diplomatiskt sändebud. plenum, sammankomst; in pleno, i fulltalig sammankomst. pieonasm, öfverflödigt uttryck. pleurit, inflammation i brösthinnan. Plewna, stad i Bulgarien, intagen af ryssarna under Totleben 1877 efter ett hjältemodigt försvar af turkarna under Osman Pascha. pl i, hållning och skick. plint, fyrkantigt underlag för en pelare, staty eller byggnad eller en pjäs för gymnastiska öfningar. Ploug, Karl, född 1813, död 1894, dansk journalist, (höger-)politiker och skald; skandinav. plumpudding, plommon- eller russinpudding. pluralis, flertal. plus, öfverskott. Pluto, underjordens gud. pluton, en afdelning af ett kompani. Plut/US, rikedomens gud, okrati, penningvälde. PIUVIUS, regngifvaren, ett binamn till Jupiter. plym, fjäder, fjäderbuske. Plymouth, sjöstad och krigshamn i sydvästra England. I närheten ligger på en klippa Eddy-stones fyr, 108,000 inv. p. m. (= pro memoria), till minnes. pneuma/, anda, andedräkt, luft; /tisk maskin, luftpump. pneumoni, lunginflammation. Pobjedonoszew Konstantin Petrowitseh, född 1827, sedan 1878 generälprokurator för den heliga synoden, d. v. s. chef för den ryska kyrko- och skolstyrelsen; främste målsman för den absoluta ortodoxien och den politiska despotismen; inflytelserik rådgifvare åt Alexander III och Nikolaus II. podager, gikt i benen och fötterna. Podbielski, Viktor von, född 1844, tysk generalmajor, generalpostdirektör 1897—1901, jordbruksminister 1901. poeta laureatus, lagerkr. skald, (engelsk) hofsk. Pointcarré, Raymond, född 1860, fransk politiker, undervisningsminister 1894—95, vicepresident i deputeradekammaren 1896, erbjuden att bilda den nya ministären 1899. Polarström, hafsvattnets rörelse från polerna till ekvatorn. polemik, pennkrig, tvist i skrift. Polen, f. d. konungarike, numera beröfvadt sin författning och deladt mellan Preussen, Österrike och Ryssland. Hufvudstad Warschau med 712,000 invånare. polenta, en italiensk nationalrätt i synnerhet för den fattigare befolkningen, som tillreder den af majsmjöl och vatten. police, försäkringskontrakt. poliklinik, sjukvård, sjuksal. politik, statskonst; politiker, den som utöfvar politik; politikus, den, som pratar politik, kann-stöpare; politisera, kannstopa. Politiken, danska vänsterns hufvudorgan, grundadt 1884 af V. Hörup och Edward Brandes, hvilken senare är tidningens redaktör efter den förres inträde i ministären 1901. pollution, ofrivillig sädesuttömning. polychromografi, tryck i flere färger. polygami, månggifte. polyglott, ett land eller ett arbete med flera språk. polyhistor, en, som är bevandrad i många veten skaper. Polyhymnia, sångens gudinna. Polynesien, beteckning för Tonga-, Hervey-, Sällskaps-, Paumotu-, Markesas- och Hawaiiöarna. polyp, mångfoting, ett slags sjöodjur; köttaktiga utväxter t. ex. i näsan. polytechnikum, teknisk skola. p o lyte is m, flerguderi. Pommern, preussisk provins vid Östersjön. Hufvudstad Stettin med 211,000 inv. pomolog, fruktkännare. pomp (uttalas: pamp), praktutveckling. ponderabla, vägbara ämnen. pontifex, öfversteprälst. Pontinska träsken, sumptrakter sydost om Rom. ponton , fartyg som underlag för broslagning; flottbro; /iär, brobyggare. Pontoppidan, född 1857, dansk romanförfattare »Muld», »Det forgjaettede Land», »Dommens dag»; Knud, född 1853, den förres broder, professor, öfverläkare vid Köbenhavns kommunehospital. pope (uttalas: påp), grekisk-katolsk präst.225 Popolo Romano — preses 226 Popolp Romano, en 1872 grundad italiensk daglig tidning. popuiace (uttalas: påpylas), pack, pöbel. popularisera, göra begriplig för folk i allmänhet. por/er, små hårfina hål; /ÖS, försedd med porer. porfyr, en mångfärgad bergart. pornografi, oanständigt framställningssätt, portal, hufvudport. Port Arthur, kinesisk kustfästning vid Pet-chiliviken; 1898 besatt af Ryssland för 25 år (som ändpunkt för den ostkinesiska järnvägen; därefter definitivt tagen i besittning. Port-au-Prince, hufvudstad och viktig handelsplats i negerrepubliken Haiti. porteépée (uttalas: portepé), värj-gehäng, värj-tofs, portfölj, pappersväska. Porthan,

Henrik Gabriel, banbrytande finsk forskare, skaparen af Finlands tidningspress och häfda-teckning, d. 1804, portik, pelargång. porto, postbefordringsafgift. Port Said, egyptisk hamn vid Medelhafvet och Suezkanalen. portschäs, bärstol. Portsmouth (uttalas: Pårtsmöd), fästning och största engelska örlogshamn med arsenal och varf vid kanalen, 189,000 inv. Portugal, konungarike. Folkmängd 5,500,000. Konung sedan 1889 Karl I, född 1863. Posadowsky-Wehner, Arthur Adolf, grefve v., född 1845, preussisk statsminister sedan 1897. pose/ (uttalas: pås), ställning, hållning; /ra, intaga tillgjorda ställningar. Poseidon, grekernas namn på hafsguden, romarnas Neptunus. Posen, preussisk provins och stad, den senare ined 117,000 inv. position, ställning. positiv/, uttrycklig, bestämd; ett slags musikinstrument; /ism, en särskildt af fransmannen Auguste Comte (uttalas: Kångt) — i Sverige af doktor Anton Nyström — utvecklad lifsåskådning, som med förkastande af all metafysik bygger endast på positiva vetenskapliga resultat, men i tillämpningen skiljer sig åtskilligt från den moderna utvecklingsläran, hvars främsta filosofiska målsman är Herbert Spencer. posito, förutsatt, antaget. posse, tyskt folklustspel; ultra posse nemo obligatur, ingen kan tvingas öfver sin förmåga. Posse, Arvid, gref ve, svensk politiker, en af gamla landtmannapartiets ledare, född 1820, död 1901, statsminister 1880—83 utan att lyckas lösa härordnings- och grundskattefrågorna. possibel, möjlig. postament, fotställning (för en staty). pöste restante (uttalas: påst restangt), att förvaras på postkontoret till afhämtning. posterior, senare; a posteriori, efteråt. posf festum, efter högtiden, för sent. posthum, efter döden; posthumt arbete, utgifvet efter författarens död. postulat, en uppgift, som är så enkel, att den ej behöfver bevisas. poten/s, förmåga; /tat, maktinnehafvare. potentiell, med möjligheter. potpourri, musikaliskt plockgods. Potsdam, stad i Brandenburg, Tyskland. pour acquit (uttalas: pur aki), kvitto. p. p. C. = pour prendre congé (uttalas: pur prangdr kångsjé), (på visitkort) för att taga afsked. pOUSSera (uttalas: pussera), framdrifva. Prag, stad i Bömen, det forna konungariket Bömens hufvudstad, 414,000 inv. med förstäderna. Pratern, en offentlig park i Wien. Praxiteles, forngrekisk bildhuggare, d. 335 f. Kr. Prebende, hemman, socken eller pastorat, hvaraf afkastningen är anslagen till lön för en biskop, en akademisk lärare e. d. precedens/, företräde, försteg; /fall, föregående exempel på samma sak; /tvist, rangstrid. preciös, kostbar, konstlad. predestination, förutbestämmelse. predisposition, anlag för något, t. ex. en sjukdom; äfven förutsättning för något. predommerande, förhärskande. pre-existens, förut-tillvaro. prefekt, ståthållare, borgmästare, prefix, stafvelse, som sättes framför ett ord. pregnant (uttalas: prenjangt), innehållsrik, uttrycksfull. preja (sjöspråk), anropa på afstånd. • prejudikat, förut fälld dorn i en likartad sak. prekär, osäker, ömtålig. prelat, (i synnerhet högre) prästman. preliminär, förberedande, inledande. preludium, förspel. premie, belöning. premiss, förutsättning. premiär, första föreställningen af ett teaterstycke. prepar/era, tillreda, bereda; /ät, anatomiskt af söndrad liten del af en kropp, beredd till förvaring ; kemiskt, blandning af flera ämnen för eller genom kemisk operation. preposition, t. ex. på, till, från. prerogativ, förmån, företrädesrätt. présbyter/, de gamla kristna församlingarnas äldste; /Jan, medlem af det kyrkliga parti i England och Amerika, som förkastar den anglikanska kyrkans biskopliga författning. presenning, målad eller tjärad segelduk, som lägges öfver varor. presens, det närvarande till skillnad från det förflutna eller tillkommande. present, gåfva, present/era, föreställa (en person för en annan); /abel, som kan presenteras. pre/SOS, vanligare /sident, ordförande i en öfver-rätt eller ett kollegium; sidium, ordförandeskap.227 preskription — progression 228 preskription, egentligen föreskrift; i rättsspråk: förlust af en rättighet, som icke användts i behörig tid; preskriptionstid, tid inom hvilken något måste vara utfördt. pressant, brådskande. pression, påtryckning. prestige (uttalas: prestisch), anseende,inflytande. Preston, fabriksstad i nordvästra England; 113,000 inv. presum/tion, förmodan; /tiv, förmodad; /era, förmoda. pretende/nt, en, som gör anspråk på något (i synnerhet en tronkräfvande prins); /ra, göra anspråk på. pretext, förevändning. pretiosa, dyrbarheter. Pretoria, hufvudstaden i den Sydafrikanska republiken, besatt af engelsmännen 1900. Preussen, konungarike sedan 1701, hufvudstaten i det tyska kejsardömet. Folkmängd 31,860,000. Hufvudstad Berlin. primadonna, första skådespelerskan vid en teater, prima regüla juris: si fecisti, nega, den första juridiska regeln i brottmål är: neka. primarius, den förste, förnämste; pastor p. förste kyrkoherde i Stockholm, biskoparnes vederlike. primas, ärkebiskop. prima Vista, vid uppvisandet (betala en växel). primo eller pro primo, för det första. Primrose League (uttalas: primros lig), en politisk förening i England, grundad 1884 af lord Bandolph, Churchill till Beacorisfields ära. primus inter pares, den förste bland likar. primär, ursprunglig, grundläggande princip', grundsats; /ryttare, en som gör prin-cipsake; af bagateller). principUS Obsta, stå (det onda) emot redan i

dess början. prior/, föreståndare för ett kloster, där ingen abbot finnes; /inna, föreständerska med liknande rang vid ett nunnekloster. prioritet, företräde; prioriterade fordringar, sådana som i en konkurs utgå med förmånsrätt. prisma, en (glas)kropp med jämnlöpande ytor, af hvilka två äro likformiga. privaträtt, lagarna orn enskilda personers rättsliga ställning till hvarandra. privilegium, företrädesrätt. Privy Council (uttalas: privi käunsil), »det hemliga rådet», Englands officiella statsråd, som dock numera endast har att sanktionera regeringens beslut. prix fixe (uttalas: pri fix), fast pris. pro aris et focis, för hem och härd. probabel, sannolik. prob/at, bepröfvad; /era, försöka. probérsten, pröfvosten (egentligen för bestämmande med probernålar af halten i guld- och silfverarbeten). problem/, uppgift att lösa, /atisk, tvifvelaktig. producent, tillverkare, odlare. produkt/, alster, vara; /beskattning, skattens beräkning efter den färdiga varan i stället för efter råvaran. pro et contra, för och emot. profan, ohelig, oinvigd, världslig. profession, yrke, näringsfång. professor, egentligen lärare vid en akademi. profet, siare, religionslärare. profil, ett föremål sedt från ena sidan. profit/, vinst, fördel; /era, draga Jördel af, förtjäna på. pro forma, för skens skull. profoss, regementsskarprättare, regementstim-merman. profund, djup, djupsinnig. profylaktik/, vetenskap om sjukdomars förekommande; /er, en person med anlag för en sjukdom, hvars utbrott man söker förekomma. prognos, förutsägning beträffande förloppet af en sjukdom. pro g rad u, för doktorsgraden. progress(ion), gång, framsteg; /iv, fortgående, tillväxande; arimetisk progression: t. ex. 2, 4, 6, 8, 10; geometrisk p.: t. ex. 2, 4, 8, 16, 32; progressiv Skatt, utgår med högre procent af de stora inkomsterna än af de små, medan proportionell utgår med lika. I Sverige infördes den progressiva skatteprincipen 1902 att tillämpas från 1903 på den skatt, som aflöser den dittills utgående tilläggsbevillningen för försvaret. Alldeles befriad från ifrågavarande skattskyldighet är den, hvars inkomster (däri inbegripas såsom öfverallt i denna lag äfven hustruns) icke uppgå till ett totalbelopp af 1,000 kronor. Fr. o. m. 1,000 t. o. m. 1,999 kr. äro 800 kr., fr. o. m. 2,000 t. o. m. 2,999 kr. äro 600 kr. och fr. o. m. 3,000 t. o. m. 3,999 kr. äro 400 kr. fria från skatt. Fr. o. m. 4,000 t. o. m. 9,000 kr. erlägges skatt efter inkomstens hela belopp. För större summor gäller, att 6,000 kr. alltid upptagas till oförändradt belopp, men att den del af inkomsten, som öfverstiger 6,000 men icke 10,000 kr. ölcas med 50 proc. 10,000 » » 15,000 » » » 100 » 15,000 » » 20,000 » » » 150 » 20,000 » » 30,000 > » » 200 » 30,000 » » 50,000 » » » 250 » 50,000 » » 80,000 » » » 300 » 80,000 » » » 400 » hvarefter progressionen upphör. Om således en person har 23,000 kr:s inkomster, upptas 6,000 kr. oförändradt. Beloppet 6,000—10,000 kr. anses lika med 6,000 kr., beloppet 10,000—15,000 kr. lika med 10,000 kr., beloppet 15—20,000 kr. lika med 12,500 kr. och beloppet 20—23,000 kr. lika med 9,000 kr. Personen ifråga skall således betala skatt för 43,500 kr. (summan af 6,000, 6,000, 10,000, 12,500 och 9,000>r). Inkomstskatten utgår med l kr. för hundra af de sålunda uträknade beloppen.229 prohibitiv — protuberans 230 prohibitiv/, tillbakahållande, inskränkande; /sy-stem, stängning af införsel och utförsel — i syfte att främja inhemska näringar — genom höga tullar. projekt/ (uttalas: pråsjekt), utkast, förslag, plan; /era, föreslå; /il, kastvapen, kastadt föremål; /makare, den som strör omkring sig omogna förslag; projektion (j uttalas icke med sj-ljud). prokånsler, näst högste målsmannen för, ett universitet. proklam/era, kungöra; /ation, kungörande. prokonsul, hos de gamla romarna: ämbetsman, som var ståthållare öfver en provins och befälhafvare öfver dess krigshär. prokre/era, afla, frambringa; /ation, aflelse. Prokrustes/, namnet på en röfvare i det gamla Grekland, som »härbärgerade sina gäster», om de voro små, i en lång säng, där han sträckte dem till döds; om de voro långa, i en kort säng, där han stympade dem, tills de »passade»; /säng, en godtycklig form, där man med våld intvingar något. prokur/a, fullmakt att teckna en firmas namn; /ist, innehafvare af dylik fullmakt. prolet/är, fattig invånare i det gamla Korn; utfattig person i allmänhet; /ariat, de egendoms-lösas samhällsklass. prolog, inledning, företal. prolong era, förlänga, uppskjuta; /ation, uppskof. promemoria (förkortas p. m.), anteckning till minnes. promess, löfte, skuldförbindelse. Prometheus, enligt den grekiska mytologien . jätten Japeti son, uppfinnaren af de bildande konsterna, stal elden från himmelen och gaf den åt människorna samt fastsmiddes af Jupiter till straff därför vid en klippa, där en gam uthackade hans alltjämt återväxande lefver, tills Herkules ändtligen befriade honom. pro mille, pr tusen. promiscue, om hvartannat, utan åtskillnad. promo/vera, meddela doktorsvärdighet; /vendus, den, som står i begrepp att mottaga värdigheten; /tus, den, som fått den; /tör, den, som meddelar den, /tion, utnämningshögtidligheten. p rö m U Ig era, offentligen kungöra en förordning, som först därigenom erhåller laga kraft. pronomen, ersättningsord: t. ex. han, de, jag, du. prononcera, utsäga. pronunciamento, offentlig proklamation mot regeringen. propag/anda, utspridande af en idé; /era, väcka intresse

för en idé; handlingens propaganda, de anarkistiska idéernas utbredning genom att de bekämpade samhällsformernas förnämsta målsmän undanröjas for att uppmärksamheten skall fästas på rådande missförhållanden. pro patria, för fäderneslandet. propedeutik, förberedande undervisning, inledning till en vetenskap. prppell(er), en skrufformig apparat, som användes för framdrifning af ångfartyg. propo/nera, föreslå; /sition, förslag, framställning, särskildt regeringens till riksdagen. proportion, förhållande, mån, jämförelse. proportionellt valsätt åsyftar att gifva en representation, där valmännens olika meningsgrupper företrädas i proportion till sin numerära styrka. Alla proportionella valmetoder utgå ifrån, att flera samtidigt väljas i samma krets. Men medan en-mansmetoden förutsätter, att hvarje valman ändå skrifver blott ett namn på valsedeln, utmärkas flernamnsmetoderna däraf, att hvarje valsedel får innehålla flera namn, som enligt den limitativa metoden dock måste vara färre än antalet representanter, som skola väljas, enligt den kumula-tiva metoden åter få vara lika många, såvida icke valmannen föredrar att på färre namn hopa (= kumulera) alla sina röster. Han har lika många röster som det skall väljas representanter. Enligt rangmetoden får det första namnet å en röstsedel l röst, de följande 1/z, */4 °- s> v> Äfven åtskilliga andra proportionella valmetoder finnas. propre (uttalas: pråpr), snygg, ren, proprie-borgen, förbindelse »en för bägge och bägge för en» såsom för egen skuld. proprietär, egendomsägare. propyleer, grekiska pelarhallar. prorektor, rektors ställföreträdare. prosa/, motsats till vers; /isk, hvardaglig, torr. proscenium, främre delen af skådeplatsen på en teater. prosektor, förste medhjälpare på en anatomisk anstalt. proselyt/j en nyomvänd; /makare, en, som med alla möjliga medel söker värf va anhängare. Prosérplna, af romarna kallad Persefpne, enligt grekiska mytologien Plutos gemål i underjorden. prosit, väl bekomme. proskri/bera, förklara biltog,landsförvisa;/ption, landsförvisning. prosodi, läran om ordens rätta_uttal med afseende på stafvelsernas längd. prospekt, plan, utkast, prostitution, legaliserad yrkesmässig otukt. prote'i'n, ett slags ägghvitämnen. prote/ktion, beskydd; /gera (g uttalas med sch-Ijud), beskydda; /ge, skyddsling. protek/tionism, tullskydd till främjande af inhemska näringar; /tör, skyddsherre. protest, bestridande, laglig förklaring, att en växel ej inlösts och att innehafvaren förbehåller sig alla rättigheter. protokoll/ skriftlig redogörelse för förhandlingar; /ssekreterare, tjänsteman, som för protokoll inför konungen i statsrådet. protoplasma, urcellämne. prototyp, urbild, urskrift, mönster. protuberans, svulst; framskjutande del (t. ex. på solskifvan).231 Proudhon — quatuor species 232 Proudhon (uttalas: prudång). Pierre Joseph, fransk anarkist, född 1809, död 1865, en af den vetenskapliga anarksimens mest bekanta förkämpar, såg framtidens samhälle byggdt på rättvisa och ömsesidigt bistånd utan tvång från en central statsmyndighet. proverb, ordspråk, litet lustspel. proviant, lifsmedelsförråd. providens, försyn. provision, lön, ersättning. provisorisk, för tillfället. provisorier kallades de af danska regeringen med Estrup i spetsen under en följd af år (1885 — 94) utfärdade finanslagar, genom hvilka han ined stöd af en godtycklig tolkning af grundlagens medgifvande åt regeringen att »provisoriskt» disponera medel i. trängande fall, till dess riksdagen hinner sammanträda och besluta, gjorde sig oberoende af riksdagens grundlagsstadgade beskattningsrätt och upprätthöll högerns välde, med påföljd att venstern växte sig så stark, att högern utträngdes ur folktinget och slutligen 1901 äfven ur regeringen. provokation, utmaning. Prudhomme, se Sully Prudhomme. pseudo-/, oäkta, falsk; /nym, antaget namn hvarunder en person uppträder, t. ex. som författare. psych/e, själ; /Ologi, läran orn människans andliga förmögenheter. pubertet, manbarhet. Publicistklubben, en 1874 stiftad förening, efter 1897 med kretsföreningar i landsorten, med uppgift att gifva kårsammanhållning åt pressens män från alla läger och alla ställningar. pucelle (uttalas: pyséll), jungfru, särskildt jungfrun från Orleans. pugga, sköka. Pullman George Mortimer, född 1831, amerikansk fabrikant af järnvägsvagnar; mångmillionär. pultron, feg stackare, kruka. pupill, myndling. purim, en judisk religionsfest till åminnelse af befrielsen från tyrannen Haman. purism, sträfvan efter språkets renande från främmande ordbildningar. puritan, anhängare af en sträng religiös riktning i England. purpur, en snäckart; den däraf vunna högröda färgen; en därmed färgad kunglig dräkt. Puttkamer, Robert Viktor v., född 1828, tysk politiker, 1879 undervisningsminister, 1881—88, inrikesminister, 1891 öfverpresident i Pommern, död 1900. pygmé, dvärg pyramid, en väldig egyptisk fyrsidig uppåt afsmalnande stenbyggnad, rest till åminnelse af någon mäktig konung. Pyrenéerna, gränsbergen mellan Frankrike och Spanien. Pyreneiska halfön, Spanien och Portugal. pyroteknik, fyrverkerikonst. Pyrrhus/, en grekisk konung, som vann en dyrköpt seger öfver romarna; /seger, knapp seger, som bådar ett nederlag. Pythagoras, en grekisk filosof, född på Samos 570 fore Kristus.

Pythi/a, prästinna vid oraklet i Delfi; /sk dunkel. Päivärinta, Pietari, f. 1826, finsk bondenovellist, (»Elemänä» eller »Mitt lif»). Q- Qv jämför Kv. qvadersten, fyrkantigt huggen sten. qvadratlt, ett astronomiskt instrument, som innehåller fjärdedelen af en cirkelbåge och begagnas till mätning af stjärnornas höjd på himlahvalfvet. qvadrat/, fyrsidig figur med räta vinklar och alla sidor lika stora; /fot, en kvadrat, hvaraf hvarje sida är en fot; /rot af ett tal kallas den siffra, som multiplicerad med sig själf ger det ifrågavarande talet. Qvadratroten af 16 är således 4. qvadriga, iyrspann. qvadrille (uttalas: kadrilj), en fransk dans af minst fyra par. Quam, Ole Anton, norsk vensterpolitiker, född 1834, mångårig ordf. i Norges Vensterförening, har den väsentligaste andelen i den stora straff- rättereforincn ai: 1887, justitiemmi.ster 1891—93 och 1898—1902, statsminister i Stockholm 1902. Qvanten Emil von, född 1827 i Björneborg, journalist, bibliotekarie hos Carl XV, en af Skandinavismens förkämpar, författare, skald (Suoniis sång). qvant/um, andel, summa, mängd; /itet, myckenhet, mängd, storlek; /itativ, som afser storleken; quantum Satis, nog, så mycket han tål. qvartärperioden, dön nuvarande bildningsperio-den i jordens utvecklingshistoria. quartier latin (uttalas: kartjé latäng), den stadsdel i Paris, där studenterna företrädesvis bo. quatre mains (uttalas: kätr mäng), tonstycken satta för fyra händer. quatuor species, de fyra räknesätten. 231 Proudhon — quatuor species 232 Proudhon (uttalas: prudång). Pierre Joseph, fransk anarkist, född 1809, död 1865, en af den vetenskapliga anarksimens mest bekanta förkämpar, såg framtidens samhälle byggdt på rättvisa och ömsesidigt bistånd utan tvång från en central statsmyndighet. proverb, ordspråk, litet lustspel. proviant, lifsmedelsförråd. providens, försyn. provision, lön, ersättning. provisorisk, för tillfället. provisorier kallades de af danska regeringen med Estrup i spetsen under en följd af år (1885 — 94) utfärdade finanslagar, genom hvilka han ined stöd af en godtycklig tolkning af grundlagens medgifvande åt regeringen att »provisoriskt» disponera medel i. trängande fall, till dess riksdagen hinner sammanträda och besluta, gjorde sig oberoende af riksdagens grundlagsstadgade beskattningsrätt och upprätthöll högerns välde, med påföljd att venstern växte sig så stark, att högern utträngdes ur folktinget och slutligen 1901 äfven ur regeringen. provokation, utmaning. Prudhomme, se Sully Prudhomme. pseudo-/, oäkta, falsk; /nym, antaget namn hvarunder en person uppträder, t. ex. som författare. psych/e, själ; /Ologi, läran orn människans andliga förmögenheter. pubertet, manbarhet. Publicistklubben, en 1874 stiftad förening, efter 1897 med kretsföreningar i landsorten, med uppgift att gifva kårsammanhållning åt pressens män från alla läger och alla ställningar. pucelle (uttalas: pysell), jungfru, särskildt jungfrun från Orleans. pugga, sköka. Pullman George Mortimer, född 1831, amerikansk fabrikant af järnvägsvagnar; mångmillionär. pultron, feg stackare, kruka. pupill, myndling. purim, en judisk religionsfest till åminnelse af befrielsen från tyrannen Haman. purism, sträfvan efter språkets renande från främmande ordbildningar. puritan, anhängare af en sträng religiös riktning i England. purpur, en snäckart; den däraf vunna högröda färgen; en därmed färgad kunglig dräkt. Puttkamer, Robert Viktor v., född 1828, tysk politiker, 1879 undervisningsminister, 1881—88, inrikesminister, 1891 öfverpresident i Pommern, död 1900. pygmé, dvärg pyramid, en väldig egyptisk fyrsidig uppåt afsmalnande stenbyggnad, rest till åminnelse af någon mäktig konung. Pyrenéerna, gränsbergen mellan Frankrike och Spanien. Pyreneiska halfön, Spanien och Portugal. pyroteknik, fyrverkerikonst. Pyrrhus/, en grekisk konung, som vann en dyrköpt seger öfver romarna; /seger, knapp seger, som bådar ett nederlag. Pythagoras, en grekisk filosof, född på Samos 570 fore Kristus.
Pythi/a, prästinna vid oraklet i Delfi; /sk dunkel. Päivärinta, Pietari, f. 1826, finsk bondenovellist, (»Elemänä» eller »Mitt lif»). Q- Qv jämför Kv. qvadersten, fyrkantigt huggen sten. qvadratlt, ett astronomiskt instrument, som innehåller fjärdedelen af en cirkelbåge och begagnas till mätning af stjärnornas höjd på himlahvalfvet. qvadrat/, fyrsidig figur med räta vinklar och alla sidor lika stora; /fot, en kvadrat, hvaraf hvarje sida är en fot; /rot af ett tal kallas den siffra, som multiplicerad med sig själf ger det ifrågavarande talet. Qvadratroten af 16 är således 4. qvadriga, iyrspann. qvadrille (uttalas: kadrilj), en fransk dans af minst fyra par. Quam, Ole Anton, norsk vensterpolitiker, född 1834, mångårig ordf. i Norges Vensterförening, har den väsentligaste andelen i den stora straff- rättereforincn ai: 1887, justitiemmi.ster 1891—93 och 1898—1902, statsminister i Stockholm 1902. Qvanten Emil von, född 1827 i Björneborg, journalist, bibliotekarie hos Carl XV, en af Skandinavismens förkämpar, författare, skald (Suoniis sång). qvant/um, andel, summa, mängd; /itet, myckenhet, mängd, storlek; /itativ, som afser storleken; quantum Satis, nog, så mycket han tål. qvartärperioden, dön nuvarande bildningsperio-den i jordens utvecklingshistoria. quartier latin (uttalas: kartjé latäng), den stadsdel i Paris, där

studenterna företrädesvis bo. quatre mains (uttalas: kätr mäng), tonstycken satta för fyra händer. quatuor species, de fyra räknesätten.233 quem déus ... — rapsodi 234 quem déus perdéré vult deméntat, den Gud vill fördärfva, slår han med galenskap. Quennerstedt, August, född 1837, professor i zoologi. Bl. skrifter: Anteckningar om djurlifvet; Ishafvet; Om Darwinismen. quidquid id est, tlmeo danaos et dona ferentes, hvad det än må vara, fruktar jag grekerna äfven när de komma med skänker. qui vivrå, verrå, den, som lefver, får se. qui-pro-quo, förväxling. Quensel, Oscar, professor i teologi; teologisk förf. Quiding, Herman, född 1808, död 1886, rådman i Malmö, författare i juridiska och socialpolitiska ämnen. Författarmärke Nils Nilsson, arbetskarl; Annie, lödd 1869, vitter förf. BL skrifter: Hvidehus. qvint, femte tonen uppåt från grundtonen, finaste tonen på en fiol. quos ego . . . Neptunus hot till vindarna, som mot gudens vilja drifvit Aeneas till Afrika: »er skall jag — — — — —» qvot, andel. quousque tandem, hur länge skall det fortgå på detta sätt! qväkare, en 1647 i England af Georg Fox stiftad religionssekt. R. rabatt, nedsättning i pris; trädgårdssäng. rabbin, judisk religionslärare, skriftlärd. rabies, galenskap; r. canina, hundgalenskap, vattuskräck. rabulist, »folkuppviglare». race (uttal.: rähs), kapplöpning, kappridning. rachitis, engelska sjukan. räck, ett slags större släde. radera, genom skrapning borttaga något felaktigt skrifvet. radi/e, stråle, rät linje från en cirkels medelpunkt till periferien; /ai, strålig; /ation, strålbrytning. radikal, genomgripande, grundlig; en som önskar en grundlig förändring i statsförfattningen. radix, rot. radotera, prata galenskaper. radscha (rajah), indisk furste. Rafael, född 1483, död 1520, jämte Michel Angelo banbrytare för målarkonsten vid nyare tidens början, den s. k. renässansen, d. v. s. pånyttfödelsen af den gamla klassiska konsten. raffel, ett hasardspel med tre tärningar. raffin/era, göra finare, renare; /erad, förfinad; förslagen, listig; /adsocker, renadt socker; /ement (uttal.: raffinemang), förfining; list, slughet. rafistulera, ifrigt eftersöka. rafraieh/era (uttal.: -fräschera), förfriska, svalka; /issement (uttal.: -schissmång), förfriskning; läsk-ning, afkylning. ragnarök eller ragnarök (fornnord.), världens undergång. ragout (uttal.: ragü), väl stufvad och kryddad kötträtt af blandadt innehåll. rajah = radscha. raket, en fyrverkeripjäs; raket, sällträ vid bollspel. ralj/era, skämta; /eri, skämt; /or, skämtare. ramadän 1. ramasän, nionde månaden hos turkarne, hvarunder deras fastetid infaller. Ramåjana, en episk dikt på sanskrit, innehållande 25,000 verser. ramp, ljusrad framför en teaterscen, rampfeber ängslan vid offentligt uppträdande. Rampolla, Mariano, född 1843, påflig kardinal och statssekreterare. ramponera, skada, bryta sönder. Rån (fornnord.), hafsgudinna. Ranft, Albert, född 1858, teaterdirektör, skådespelare, innehafvare af Svenska, Vasa, Södra och Djurgårdsteatrarna i Stockholm och Stora Teatern i Göteborg. Bl. roller: Fernand i »Fernands giftermål», Pinglet i »Spökhotellet» ; Gustaf, född 1856, skådespelare, bror till den förre. Bl. roller: Stor-kläs, Birger Jarl. rang, ordning, värdighet, stånd; /era (uttal.: rangschéra), ordna; /erad, stadgad, med ordnad ekonomisk ställning; /ordning, förordning, som bestämmer tjänstemäns värdighet sins emellan. ranson, viss daglig sats af mat 1. foder för manskap och hästar. rån u n kel, ett växtsläkte. Raphael, Axel, född 1850, fil. doktor, jur. kand., juridisk och nationalekonomisk författare. Bl. arbeten: Industrin, Den industriella arbetarefrågan (i »Det ekonomiska samhällslifvet). rapid/, snabb; /itet, snabbhet. rapakaija, nonsens, smörja. Rappe, Axel, frih. född 1838, generallöjtnant, chef för generalstaben, krigsminister 1892—1900, genomdref 1892 de 90 dagarnes härordning. rappell/, återkallelse; /era, återkalla, återupplifva i minnet. rapport, berättelse, angifvelse; /era, inberätta. angifva; /or, en som afger berättelse; angifvare, rapsodi, de olika sångerna i Homeros' skaldeverk Illiaden och Odysséen; lösryckt stycke af en 233 quem déus ... — rapsodi 234 quem déus perdéré vult deméntat, den Gud vill fördärfva, slår han med galenskap. Quennerstedt, August, född 1837, professor i zoologi. Bl. skrifter: Anteckningar om djurlifvet; Ishafvet; Om Darwinismen. quidquid id est, tlmeo danaos et dona ferentes, hvad det än må vara, fruktar jag grekerna äfven när de komma med skänker. qui vivrå, verrå, den, som lefver, får se. qui-pro-quo, förväxling. Quensel, Oscar, professor i teologi; teologisk förf. Quiding, Herman, född 1808, död 1886, rådman i Malmö, författare i juridiska och socialpolitiska ämnen. Författarmärke Nils Nilsson, arbetskarl; Annie, lödd 1869, vitter förf. BL skrifter: Hvidehus. qvint, femte tonen uppåt från grundtonen, finaste tonen på en fiol. quos ego . . . Neptunus hot till vindarna, som mot gudens vilja drifvit Aeneas till Afrika: »er skall jag — — — — —» qvot, andel. quousque tandem, hur länge skall det fortgå på detta sätt! qväkare, en 1647 i England af Georg Fox stiftad religionssekt. R. rabatt, nedsättning i pris; trädgårdssäng. rabbin, judisk religionslärare, skriftlärd. rabies, galenskap; r. canina, hundgalenskap, vattuskräck. rabulist, »folkuppviglare». race (uttal.: rähs), kapplöpning, kappridning. rachitis, engelska sjukan. räck, ett slags

större släde. radera, genom skrapning borttaga något felaktigt skrifvet. radi/e, stråle, rät linje från en cirkels medelpunkt till periferien; /ai, strålig; /ation, strålbrytning. radikal, genomgripande, grundlig; en som önskar en grundlig förändring i statsförfattningen. radix, rot. radotera, prata galenskaper. radscha (rajah), indisk furste. Rafael, född 1483, död 1520, jämte Michel Angelo banbrytare för målarkonsten vid nyare tidens början, den s. k. renässansen, d. v. s. pånyttfödelsen af den gamla klassiska konsten. raffel, ett hasardspel med tre tärningar. raffin/era, göra finare, renare; /erad, förfinad; förslagen, listig; /adsocker, renadt socker; /ement (uttal.: raffinemang), förfining; list, slughet. rafistulera, ifrigt eftersöka. rafraieh/era (uttal.: -fräschera), förfriska, svalka; /issement (uttal.: -schissmång), förfriskning; läsk-ning, afkylning. ragnarök eller ragnarök (fornnord.), världens undergång. ragout (uttal.: ragü), väl stufvad och kryddad kötträtt af blandadt innehåll. rajah = radscha. raket, en fyrverkeripjäs; raket, sällträ vid bollspel. ralj/era, skämta; /eri, skämt; /or, skämtare. ramadän 1. ramasän, nionde månaden hos turkarne, hvarunder deras fastetid infaller. Ramåjana, en episk dikt på sanskrit, innehållande 25,000 verser. ramp, ljusrad framför en teaterscen, rampfeber ängslan vid offentligt uppträdande. Rampolla, Mariano, född 1843, påflig kardinal och statssekreterare. ramponera, skada, bryta sönder. Rån (fornnord.), hafsgudinna. Ranft, Albert, född 1858, teaterdirektör, skådespelare, innehafvare af Svenska, Vasa, Södra och Djurgårdsteatrarna i Stockholm och Stora Teatern i Göteborg. Bl. roller: Fernand i »Fernands giftermål», Pinglet i »Spökhotellet» ; Gustaf, född 1856, skådespelare, bror till den förre. Bl. roller: Stor-kläs, Birger Jarl. rang, ordning, värdighet, stånd; /era (uttal.: rangschéra), ordna; /erad, stadgad, med ordnad ekonomisk ställning; /ordning, förordning, som bestämmer tjänstemäns värdighet sins emellan. ranson, viss daglig sats af mat 1. foder för manskap och hästar. rån u n kel, ett växtsläkte. Raphael, Axel, född 1850, fil. doktor, jur. kand., juridisk och nationalekonomisk författare. Bl. arbeten: Industrin, Den industriella arbetarefrågan (i »Det ekonomiska samhällslifvet). rapid/, snabb; /itet, snabbhet. rapakaija, nonsens, smörja. Rappe, Axel, frih. född 1838, generallöjtnant, chef för generalstaben, krigsminister 1892—1900, genomdref 1892 de 90 dagarnes härordning. rappell/, återkallelse; /era, återkalla, återupplifva i minnet. rapport, berättelse, angifvelse; /era, inberätta. angifva; /or, en som afger berättelse; angifvare, rapsodi, de olika sångerna i Homeros' skaldeverk Illiaden och Odysséen; lösryckt stycke af en'235 raptus — regulator 236 större dikt; sammanrafsad skrift; /sk, afbruten, osammanhängande, sammanrafsad. raptus, anfall (af raseri, förtjusning etc.) rar/, sällsynt; /itet, sällsynthet. rasera, nedrifva. Rask, Rasmus Kristian, dansk jämförande språkforskare af europeiskt rykte, d. 1831. raskoloniker, det gemensamma namnet för alla dem, som skilt sig från den ryska statskyrkan. ratifi/cera, bekräfta, stadfästa; /kation, bekräftelse, stadfästelse. # rationell, förnuftsenlig; /alism, grundsatsen att ej tro på något af förnuftet opröfvadt; /alist, anhängare af denna grundsats. ratt, inrättning, drillhjul på fartyg for att lättare sköta rodret. rattrapera, återfånga eller ertappa. ravin, hålväg. razzia, skallgång efter brottslingar, lösdrifvare och i allmänhet misstänkta personer. rea/gera, återverka, motverka; /aktion, återverkan, motverkan; /ktionär, en som motverkar reformer, verkar för återgång till det gamla. re ai, ett i åtskilliga länder användt mynt af olika värden. real/, verklig (i motsats till ideell); /encyklopedi, sammanfattning af sakvetenskaper; /lexikon, ordbok för sakkunskaper; /politik, åsyftar näraliggande praktiska resultat och frågar mindre efter häfdandet af stora principer; /vetenskap, sakvetenskap; /skola, skola, där naturvetenskaper, lefvande språk och dylika praktiska ämnen läsas i st. f. latin och grekiska; union, en närmare förening mellan två länder till skillnad från personalunion; /isera, verkställa, förverkliga, förvandla egendom i penningar; /isation, verkställande; egendomsförvandling i klingande mynt, slutförsäljning af en vara till nedsatt pris; /ism, den grundsats, att tingen äro oberoende af våra föreställningar; naturtrohet i konst och litteratur; /lst, anhängare af denna grundsats; lärjunge i realskola eller på reallinjen i allmänt läroverk; /itet, verklighet. reassurera, förnya en försäkring; äfven trygga den genom återförsäkring i ett annat bolag, som därmed går i borgen för det förras soliditet. rebell/, upprorsman; /isk, upprorisk, hårdnackad; /ion, uppror. rebus, bildgåta. recedera, vika tillbaka, afstå. recens/era, granska och bedöma en sak; /ent, granskare, konstdomare; /ion, granskning och bedömande af en bok, konstverk etc. recentior, vid universitet nyinskrifven student. recept, föreskrift för tillredande af ett läkemedel 1. en maträtt (»rec.» 1. »recipe» på receptet = »tag»); /arius, /arie, den person på apotek, som expedierar läkarrecept; /ur, den disk å apotek, där receptarien har sin plats; /ion, intagning i ett sällskap 1. orden; /ivitet, mottaglighet för intryck, förmåga att tillägna sig kunskaper. recess, öfverenskommelse, fördrag, riksdagsbe. slut. recett, inkomst, isht af

ett skådespel till en viss skådespelares 1. skådespelerskas förmån. recidiv/, återfall i sjukdom; /era, få ett nytt anfall af en sjukdom. recipie/ra, upptaga i ett sällskap 1. orden; /nd, den som skall upptagas; /nt, gasklocka som användes vid luftpump. recipro/k, ömsesidig; /citet, ömsesidighet, motsvarighet. recit/era, uppläsa ur minnet, berätta; /ativ, deklamerad sång; /ation, uppläsning ur minnet. red/igera (uttal.: redischera), samla och ordna bidrag till ett litterärt verk 1. tidning; utarbeta; /aktör, tidningsutgifvare, äfven tidningsmedarbetare; /aktion, de personer tillsammans, som utarbeta en tidning. redingot, lifrock. redivivus, -a, -um, återuppstånden, som lefver upp igen. redu/cera, inskränka, nedsätta, förringa; /ktion, återställande, inskränkning, indragning. reduplikation, fördubbling af en bokstaf 1. stafvelse. redutt, liten förskansning. Reedtz Thott. Otto, född 1839, dansk godsägare, konseljpresident efter Estrup, 1894—96. reell, verklig, väsentlig. reexportera, åter utföra importerade varor. refektorium, matsal i kloster. refer/era, hänföra till, hänskjuta, hänvända; anteckna och återgifva en berättelse, ett föredrag o. d.; /ent, en som antecknar och återgifvet ett föredrag 1. en förhandling; /ät, redogörelse för något. refle/ktera, återkasta; r. Öfver, begrunda, of verväga; /ktor, strålbrytare; /x, återsken; /xion, återspegling; betraktelse, begrundande. reform, förändring, förbättring; /era, ombilda, förbättra; /ation, omskapning, förbättring (isht om den genom Luther åstadkomna religionsförändringen); /ator, förbättrare (af samhälle, religion etc.); /ist, en som yrkar på grundliga samhällsförbättringar. refrakt/ion, strålbrytning; /or, strålbrytare. refrigerator, kylrör, kylkärl. refräng, omkväde. refusera (uttal.: refysera), af slå, vägra, förkasta. regalier, konungens 1. kronans rättigheter till vissa förmåner; konungavärdighetens yttre kännetecken. re g åtta, täfling mellan roddbåtar 1. segelfartyg. regemente, styrelse; truppafdelning under öfverstes befäl. regenerer/a, pånyttföda, förnya; /ation, pånyttfödelse. regula de tri, räknesätt att af tre proportionella tal finna ett fjärde. regul/ator, ordnare; i mekaniken den del af maskineriet, som håller det hela i jämn gång, så23? regle — repetera 238 att det hvarken går for fort 1. för långsamt; /iär, regelbunden, regelmässig. regi/e, (uttal.: reschi), ledning (särskildt vid teater); /SSÖr, ledare (af skådespel). reg i m e (uttal.: reschim), förvaltning, styrelse; lefnadsordning i mat och dryck; ancien regime (uttal.: angsiäng r.), den gamla formen för statsförvaltningen. regina, drottning (ex. Alexandra regina). region, trakt, landskap; luftkrets. regist/er, förteckning; afdelning af en röst (högre och lägre register); /erpapper, starkt papper i stora ark till kontorsböcker; /erskepp, spanskt handelsfartyg med laglig befogenhet till handel i Amerika; /rera, införa i register; /erton, registrerad fartygston (uttalas: tånn); /rator, ämbetsman, som för registerboken vid ämbetsverk; /ratur, hänvisnings- 1. inskrifningsbok reglement/e, förordning, stadga, föreskrift; /arisk, i enlighet med vissa föreskrifter; /era, gifva föreskrifter; reglera, efter regler inrätta. regress, återgång; /iv, återgående, verkande tillbaka; /arfvinge, som får ärfva i det fall, att arfvet ej tillfaller någon annan. rehabilit/era, insätta i ens förra rättigheter, upprätta; /ation, upprättelse. reinstallera, återinsätta någon i hans ämbete. Réjane (uttalas: résjan) Gabrielle, född 1857, fransk skådespelerska (Bl. roller: Madame Sans Géne, Nora). rekapitul/era, korteligen upprepa hufvudinnehållet af hvad man redan sagt; /ation, upprepande på detta sätt. reklam, affärsmässigt framhäfvande af något genom annonser eller annorledes. reklam/era, återfordra; /ation, återfordran, anspråk. rekognoscera, utforska, kunskapa. rekommend/era, anbefalla, förorda; /ation, förord; /ationsbref, skrifvelse, hvari någon anbe-falles i en annans bevågenhet. rekonstruera, återuppbygga. rekonvention/, motpåstående; /stalan, en tilltal ads påstående om ansvar å den tilltalande för orättvis beskyllning. rekre/era, förlusta, vederkvicka; /ation, tidsfördrif, vederkvickelse. rekryt/, nyvärfvad soldat; /era, värf va manskap, skaffa anhängare. rektang/el, fyrsidig rätvinklig figur; /ulär, rätvinklig. rektor/, styresman för ett läroverk; /ät, en rektors ämbete. rekvi/rera, begära, efterfråga, efterskicka; /rent, en som rekvirerar; /sition, efterfrågan, begäran; /situm. /siia, tillbehör. reläta réfero, jag berättar, hvad som berättats för mig. relat/era, berätta, förtälja; /ion, berättelse, förbindelse, bekantskap; /iv, som har afseende på något, som måste jämföras med något annat. releg/era, aflägsna, förvisa, (i synnerhet lärjunge, som begått någon förseelse, från läroverk); /ation, förvisning (från läroverk). relief (uttalas: reljéff), bildhuggeriarbete genom upphöjning eller fördjupning; en anordning, som framhäfver något; basrelief (uttalas: bareljéff), bildhuggeri genom fördjupning; hautrelief (uttalas: åreljéff), bildhuggeriarbete med upphöjda figurer på låg botten. relik, kvarlefva efter helgon, helgedom. remark/, anmärkning; /era, anmärka, bemärka, iakttaga; /abel, märkvärdig, märklig. Rembrandt (R. Harmenszon van Rijn), holländsk målare och etsare, ej blott Hollands, utan hela Nordeuropas störste mästare; bl. a. »ljusdunklets» (klärobskyrens) främste representant, f. 1606, d. 1669. remedium, botemedel. reminiscens, erinran. remiss,

penningars öfversändande, uppskof, dröjsmål; aterremiSS, förnyad hänvisning af ett ärende till kommitté eller utskott. remittera, återsända. re m ont/, häst, som insattes vid kavalleriregemente; /era, förse ett regemente med hästar; /depot, ställe där remonter förläggas, uppfödas. rempiacera (uttalas; rangplacerå), intaga en annans plats, efterträda. renaissance (uttalas: renässångs), återupplef-vande, i synnerhet vetenskapers och konsters på 1500-talet; /stil, som hör till denna period. rendera (uttalas: rangdera), ge i vinst, afkasta. rendez-vous, (uttalas: rangdevü), aftaladt möte. renegat, trosförneka^e, affälling. Renholm Gottfrid, född 1834, tidningsman, Pariskorrespondent till svenska tidningar 1870—90, konservativ politisk förf., reseskildrare. renommé, rykte, anseende; par renommée, efter ryktet, till namnet; /era, nämna med loford, göra ryktbar; /erad, berömd, ryktbar. renons, vara r., vara utan, lida brist på. renov/era, förnya, upphjälpa; /ation, förnyande. rentab/el, vinstbringande, ind^äktig; /ilitet, in-dräktighet. rentier (uttalas: rangtjé), en som lefver på sina pengar, kapitalist. reorganis/era, förnya, omskapa, 'omgestalta; /ation, ombildning. repar/era, laga, iståndsätta, godtgöra; /ation, lagning. repart/era, fördela; /ition, fördelning, utdelning. reparti Sera, fördela lika kostnaderna för något; /sation, /sering, lika delaktighet i kostnader. repellera, tillbakadrifva, afvisa. repertoar, förteckning på, förråd af teaterpjeser, som under en viss tid skola spelas. repet/era, upprepa; inöfva (en roll); /erur, klocka, som slår timtalen, när man trycker på en fjäder; /ition, omsägning, inöfning (af roll);replik — revidera 240 /itorium, föreläsning, hvarvid det hufvudsakliga upprepas af hvad som förut genomgåtts. replik/, svar, gensvar, genmäle; /era, genmäla, invända. report/er, utemedarbetare på nyhetsafdelningen i en tidning; /age (uttalas: reportasch), en reporters arbete. represent/era, framvisa, föreställa, utöfva någons rättigheter, vara någons ombud, föra stat; /ant, en som företräder en annan, ombud, full- i mäktig; /erad, en som ställt annan person som sin fullmäktig; /ativ, ägnad att representera; representativ statsförfattning, enligt hvilken folket genom ombud deltager i lagstiftning och bestämmande af skatter; /ation, föreställning, uppfö-.raride (af skådespel), församling af en nations ombud; representationskostnad, bjudnings- och festutgifter, som åtfölja en befattning. repressalier, vedergällning. repris, återtagande, omtagning, upprepning. reprodu/cera, återgifva t. ex. ett konstverk genom aftryck eller afgjutning; /ktiv, med förmåga att återgifva; /ktivitet, förmågan att återgifva; /ktion, det återgifna. reptil, krälande djur (mask, orm o. d.) republik, en stat, hvars högsta myndighet utöfvas af en på viss tid vald president; /an, anhängare af det republikanska styrelsesättet. repuls/j afslag; /ion, tillbakastudsning. reput/ation, rykte, anseende; /erlig, ansedd. requiem, själamässa. requiescat in pace, hvile han (hon) i frid. reserv/era, förbehålla, undantaga; reserv, hvad som besparas för att användas i nödfall; /ation, förbehåll, villkor; /ationsanslag, medel, anslagna till ett visst ändamåL reservoar, förvaringsställe, vattenbehållare, damm. resäde/ra, bo, lia sitt hufvudsäte; /ns, boningsplats (i synnerhet för en furste); /nt, ständigt diplomatiskt sändebud af lägre rang. resign/era, afstå; underkasta sig, rätta sig efter; /ation, undergifvenhet, självförsakelse. resistera, göra motstånd, spjärna emot. reskribera, låta utgå (en befallning); /pt, en från högre myndighet till underordnad utfärdad skriftlig befallning; /ption, skriftlig anvisning att uppbära en penningsumma. resolv/era, förklara, afgöra, besluta; /ut, /verad, beslutsam, rask; /ution, utslag, beslut. reson, grund, skäl,, billighet, måtta; /abel, förnuftig, billig, skälig; /nera, orda, prata, fälla omdöme; /nemang, ordande. reson/era, återljuda; /ans, återljud, genljud; /ansbotten, en å vissa musikinstrument anbragt skifva, som tjänar till ljudets förstärkande. resorbera, suga åt sig, insupa. respekt/, vördnad, aktning; /era, vörda, bära aktning för; /abel, värd aktning; /iv, som tillkommer hvar och en särskildt; /UÖS, vördnadsfull. respir/era, andas; /ation, andedräkt; /ator, en apparat, som bindes för munnen för att vid andhämtningen utestänga köld eller dam. respit, anstånd, uppskof. respondera, försvara en afhandling; /nt, försvarare af sådan. * responsa/el, ansvarig; /ilitet, ansvarighet. ressort (uttalas: ressår), fjäder, driffjäder. resurs, utväg, tillgång, hjälpmedel. restaur/era, återställa; /ation, återupprättande, värdshus, spiskvarter; /ant, spiskvarter; /atör, värdshusidkare. Restadius, Daniel Gottlieb, född 1843, död 1900, riksdagsman 1892—1900, konsultativt statsråd 1899. rest/era, vara 1. bli öfver, återstå; /antier, kvarstående 1. utestående fordringar. restlängd, förteckning på oguldna fordringar, ej erlagda böter 1. obetalda utskylder. restitu/era, återställa, iståndsätta; /tion, återställande, återinsättande i rättigheter. restitutionsedikt, ett påbud af kejsar Ferdinand II 1629, hvarigenom de tyska protestanterna anbefalldes att till katolikerna återställa alla sedan fördraget i Passau 1552 öfvertagna kyrkor och andliga gods. restrikti/V, inskränkande; /ön, inskränkning, förbehåll. result/era, vara en följd af; /ät, slutlig utgång. resumera, sammanfatta; re S U me. kort öfversikt, retirera, draga sig tillbaka. retort, destillerkärl.

retouchera (uttalas: retuschera), förbättrat, ex. en fotografi. Retzius, Anders, född 1796, död 1860, professor, anatom och fysiolog, vetenskapsman med europeiskt anseende; Gustaf, den förres son, född 1842, professor i anatomi, vetenskaplig författare i anatomi och etnologi, Aftonbladets hufvudägare och dess redaktör 1885—87. reträtt, återtåg, tillflyktsort, retrospektiv, tillbakablickande, som lämnar öfversikt af en förfluten tids händelser eller alster. retur/, återresa; vara på retur, börja aftaga, förfalla; /nera, återvända, återskicka. retroa/ktiv, tillbakaverkande; /gera, återverka. Reuter, Otto Morannal, finländsk lyrisk skald, f. 1850. Reuterdahl, Henrik, född 1795, död 1870, professor, ecklesiastikminister 52, ärkebiskop 56. Reuterskiöld, Axel, född 1870, docent i statskunskap, tillhör den s. k. Alinska skolan. revanche, upprättelse, skadestånd. revelj, trumning, hvarigenom soldaterna i ett läger väckas på morgonen. reveny, afkastning, inkomst. reverens, vördnadsbetygelse. revers 1. reversal, skuldsedel. revetera, rappa 1. brädfodra ett hus. revi/dera, granska (räkenskaper); /Sion, granskning; /sor, granskare.241 revir — Rom 242 revir, visst område af skogstrakt. revokation, återkallelse från uppdrag. revolt', resning, uppror; /era, göra uppror. revolution/, omhvälfning, statshvälfning; /är, böjd för omhvälfning. revy, besiktning, mönstring. rex, konung. r(h)etor, talare; /ik, talekonst. rheumatis m, en ledsjukdom; /k, som sammanhänger med denna sjukdom. Rhodes (uttalas: råds) Cecil, engelsk kolonialpolitiker, född 1853, utvandrade till Sydafrika 1870, där han som ledare af Biittisk-Sydafrikan-ska bolaget och Kapkoloniens finans- och premiärminister sträfvade att vidga det engelska väldet »från Kap till Kairo». Hans politik ledde till boerkriget. R. dog 1902. r(h)omb, fyrsidig plan figur, i hvilken alla sidor äro lika stora, men vinklarna icke räta; /oid, rätvinklig plan figur med lika stora sidor. Rialto, bro i Venedig. Ribbing, Sigurd, född 1816, död 1899, lärjunge af Boström, professor i filosofi i Uppsala. Bl. skrifter: »Grundlinjer till filosofiens historia», riksdagsman; Seved, född 1845, professor i praktisk medicin i Lund, vetenskaplig författare. Rickson, Levi, född 1868, medarbetare i Nerikes Allehanda, skald (»Jeremias i Tröstlösa»). Ridderstad, Carl Fredrik, född 1807, död 1886, tidningsman, romanförfattare, riksdagsman 5 9 — 69, utgifvare af Ostgöta-Correspondenten; bl. skrifter: Svarta handen, Regnbågen; Carl Anton, den förres son, född 1848, topografisk författare, skapare af Östergötlands museum. ridikyl, löjlig; en liten väska. ridå, förhänge (för scenen på en teater). Riego, John, född 1852, skådespelare. Bland roller: Narren i »Kung Kristian», Reinecke i »Ära», Onkel Bräsig i »Lifvet på landet». rigor/ism, alltför sträng sedelära; /lst, en som häfdar orimligt stränga grundsatser; /ÖS, sträng. Rijéwijk, Henrik van, född 1849, dekoratör och konstindustrien mönsterritare, chef för firman Myrstedt och Stenis möbleringsaffär. riks/akten, den 1815 af norska stortinget och svenska riksdagen antagna lag, som i Norge har egenskap af grundlag och hvarigenom de unio-nella förhållandena bestämmas; /amiral kallades 1602—1685 en af de fem riksämbetsmännen, hvilken i början var högste befälhafvare öfver flottan; /antikvarie, den ämbetsman, som har till uppgift att vårda statens samlingar af fornsaker och beifra åverkan å minnesmärken; /arkivarie, föreståndaren för riksarkivet, där statens äldre handlingar förvaras; /banksfullmäktige, riksbankens af riksdagen valda styresmän; /dagsordningen, den grundlag, som bestämmer riksdagens sammansättning och befogenhet; /furstar kallades i det forna tyska riket de, som emottagit ett rikslän omedelbart af kejsaren; /försäkringsan-Stalt, den 1902 organiserade statsinrättningen, där arbetsgifvarna kunna försäkra sina risker i anledning af den lag om ersättning för skada till följd af olycksfall i arbetet, som riksdagen beslöt 1901; /gäldsfullmäktige, riksgäldkontorets af riksdagen valda styresmän; /heraldiker, den ämbetsman, som uppgör förslag till vapen för nya adelsmän samt granskar vapen, som anbringas på offentliga byggnader o. s. v.; /marskalk, högste styresmannen för de svenska hofstaterna; /råd kallades fordom konungens rådgifvare; /rätt, den af kollegiepresidenter och stats- eller justitieråd m. fl. bestående särskilda domstol, inför hvilken stats- eller justitieråd ställas under tilltal för ämbetsfel; /stat, den plan, som regeringen uppgör och riksdagen beslutar öfver rörande statsinkomsternas användning och fördelning; /stånd, de olika kamrarna i en ståndsriksdag. Ring, Herman Anakreon, född 1859, tidningsman, vitter förf., öfversättare, medarbetare i Nya Dagligt Allehanda; Jacobine, född 1861, gift med den förre, litteraturanmälare i Nya Dagligt Allehanda under märket Jacqueline. Rinman, Erik Benjamin, född 1870, politisk medarbetare i Svenska Dagbladet. ris, sädesslag, inhemskt i Bortre Indien, men nu odladt såväl i Asien och Afrika som Amerika och södra Europa riska, ett svampsläkte. risum teneatis, amici! Hållen er för skratt, vänner! ritu/S, bruk; kyrkobruk; /ai, mässbok, kyrkohandbok. Ritzau Erik Nicolai, född 1839, grundläggare af Ritzaus telegrambyrå i Köpenhamn, som förser den skandinaviska pressen

med nyheter. rival/, medtäflare; /isera, täfla; /itet, täflan. Rivieran, Medelhafskusten vid Genuabukten. roastbeef (uttal.: råstbiff), rostad t nötkött. robbert, i whist och trekarl; vinst för utgången. robe (uttal.: råb), lång klänning 1. rock; r. de Cour, vid hofvet begagnad dräkt; r. de chambre, (uttal.: r. d'schamb'r), nattrock. robust, stark, kraftfull. rockera, en schackspelsterm. rococo, den stil i målning, möbel- och byggnadsarkitektur, som herskade under förra hälften af 1700-talet. Rochefort (uttalas: Roschfår), Victor Henri, grefve, utgifvare af den nationalradikala Paristidningen »L'intransigeant» (uttalas: längtrangsi-sjang). Rodin (uttalas: Rådäng), Auguste, född 1840, räknas som Frankrikes ypperste nu lefvande bildhuggare. röj ai l'st, anhängare af konungadömet. Rom, förr det gamla romerska världsrikets, numera konungariket Italiens hufvudstad och den243 romance — rustik 244 romersk-katolska påfvestolens residens,, räknar nu 463,000 invånare. romance (uttal.: romangs), rörande berättelse på vers. romanesk, svärmisk. romanist, anhängare af rom.-katolska läran; den som studerar romanska språk. romanska språk, italienska, portugisiska, spanska, franska, provencalska och rhetiska, som uppkommit genom blandning af latin och de språk, som ursprungligen talades å resp. orter. romansk Stil, byggnadsstil från 1100-och 1200-talen, karaktäriserad af rundbågen. romant/ik, deri i konst och litteratur framträdande uppfattningen af denna världen såsom symbol för en annan och högre; /iker, anhängare af denna uppfattning; /isk, poetisk, svärmisk. ronde (uttal.: rångd), kring vandring. ROOS, Mathilda, född 1852, vitter författarinna med religiös läggning. Bl. arbeten: Hårdt mot hårdt, Genom skuggor; Anna, född 1862, vitter förf. Bl. arbeten: Tysta djup, Gräshoppans visor. Rosebery (uttalas: Råsbärri), Archibald Philipp Primrose, född 1847, engelsk statsman, utrikesminister i Gladstones tredje och fjärde kabinett, regeringschef 1894—95 och en af det liberala partiets ledande män. Rosen, Georg v., grefve, professor, född 1843. historie- och porträttmålare. Bl. arbeten: porträtt af A. E. Nordenskiöld och Pontus Vikner, Drottning Dagmars uppväckelse; Clarence (uttalas: Klärens), född 1867, grefve, sportman. Rosenius, Carl Olof, född 1816, död 1868, sekr. i Evangeliska fosterlandsstiftelsen, lekmannapredikant, religiös författare; Josef, född 1853, den förres son, pastoratsadjunkt i Östermalm; Efraim bror till den senare, född 1855, tidningsman, folk-och reseskildare, Stockholmskorrespondent (märket R—s—s). rosenträ, en del välluktande träslag, som användas till träsnideri. rosettfönster, götiskt fönster af cirkelform, hvars öppning är utfylld med staf- och rosverk. Roskilde, dansk stad på Själland, f. d. konungasäte med domkyrka och mausoleum; 1658 den ryktbara freden med Sverige. ROSS, Ronald, engelsk militärläkare, upptäckaren af malarians öfverföring genom insekter, belönades 1902 med Nobelpriset i medicin. Rostand (uttalas: Råstang), Edmond, fransk skald, född 1864, författare af skådespelet Cyrano de Bergerac. rot/era, röra sig kretsformigt kring en axel; /ation, kretsformig rörelse. rotunda, rund byggnad. rotvälska, sammanblandadt språk. roué (uttal.: rué), sedeslös man. rouge et noir (uttal.: rüsch e nåär), rödt och svart (ett hasardspel). roulette (uttal,,: rulétt), trissa (ett hasardspel). Rousseau, Jean Jacques (uttalas Schang Schack Russå), fransk skriftställare, f. 1712, d. 1778, häfdade känslans rätt och predikade återgång till naturen; förberedde genom sin diktning den stora franska revolutionen. rubel, ryskt mynt (silfverrubel = 2,85 kr., kop-parrubel = 78 öre). Rubens, Peter Paul, världsberömd flamländsk (belgisk) målare, f. 1577, d. 1610. Rubenson, Mauritz, född 1836, död 1899, »flygande» korrespondent från skilda länder till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning; M O rit?, född 1834, Stockholms stadsfullmäktiges sekreterare sedan 1867, kommunalman; Semmy, f Ödd 1839, den förres broder, polismästare i Stockholm 1885 —99. Rubicon, flod i öfre Italien, gå öfver R, taga ett afgörande steg. rubin, en genomskinlig hård ädelsten. rubri/k, boktitel, öfverskrift; /cera, förse med öfverskrift, benämna. rudiment, förkrympt, outvecklad början, ansats till något. Rudin Waldemar, född 1833, professor i exegetik i Uppsala, predikant, författare i teologiska och religiösa ämnen. Rudini, Antonio di, född 1839, italiensk högerpolitiker, ministerpresident 1891—92 och 1896 —98. Ruhe Algot, född 1867, tandläkare, skönlitterär författare (Cyril och Irmelin). ruin/, förfall, undergång; lämning efter förfallen byggnad; /era, förstöra, bringa till undergång. Rule Britannia (uttal.: rul Britänniä), en engelsk folksång. rumör/, larm, buller; /mästare, ordningsman vid hälsobrunn. runa, namn på de gamla nordbornas skriftecken; skildring öfver en afliden. Rundberg, Axel, född 1855, död 1901, operasångare, regissör vid K. operan 1894—97. Runeberg, Johan Ludvig, Finlands störste skald och en af de främste, som diktat på svenskt språk, f. 1804, d. 1877 (Bl. skr.: Fänrik Ståls sägner, Kungarna på Salamis, Kung F j alar m. fl.; Valter, skaldens son, finsk bildhuggare, f. 1838 (Finland, Alexandermonumentet 94). Rundgren, Clas Herman, född 1819, biskop i Karlstad sedan 1871, riksdagsman

(prästeståndet) 56—66, (2:a k.) 69—72 och 75—82, författare i religiösa ämnen. Runström, August, född 1852, teater- och litteraturrecensent i olika tidningar och tidskrifter under märket J. A. R—m. ruptur, spricka, brott. rutin/, skicklighet; /erad, Öfvad, skicklig. Rustan, Anna, född 1857, skådespelerska. Bl, roller: Regina i »Gengångare», Hertiginnan i »Solfjädern.» rustik, landtlig, ohyfsad.245 Ryberg — saldo 246 Ryberg Klas, född 1843, korrespondent till svenska landsortstidningar under märket K. R. Rydberg Viktor, född 1828, död 1895, tidningsman, professor, skald, kulturhistoriker, religionsfilosof. BL skrifter: Den siste Athenaren, Bibelns lära om Kristus, Romerska dagar, Dikter, Undersökningar i Germansk mytologi, Vapensmeden; Carl Henrik, vitter förf., tidningsman. Bl. arbeten: Ur kapten Ptiffs språklåda; Wilhelm, född 1850, den förres son, skådespelare, teaterdirektör. Rydin, Herman Ludvig, född 1822, professor i svensk statsrätt, kyrkorätt, krigslagfarenhet och folkrätt i Uppsala. Riksdagsm. l:a k. 66—75, och af 2:dra k. 76—78, 81—90; författare i stats- rätt och politik. Bl. skrifter: Svenska riksdagen, Unionen och konungens sanktionsrätt i norska grundlagsfrågor. Rönnblad, Hugo, född 1863, skådespelare, teaterdirektör. Röntgen, Wilhelm Konrad, tysk fysiker, född 1843, upptäckaren af de s. k. Röntgenstrålarna, som genomtränga vissa organiska kroppar och möjliggöra en fotografering af t. ex. människokroppens inre. R. belönades med Nobelpriset i fysik 1901. rörsopp, ett svampsläkte. rösträtt, se valrätt samt tillägget Sveriges författning och förvaltning. S. Saarbrucken, stad i Rhenpreussen, där tyskarna 1870 segrade öfver fransmännen. Saburow, Andrei Alexandrowitsch, rysk politiker, chef för folkupplysningsdepartementet 1880—81. saccharin, ett starkt sockerhaltigt ämne utan näringsvärde. Sachalin, rysk ö på Östasiens nordkust. Rysk förvisningsort. Sachs, Hilda, född 1857, journalist (Iris), skönlitterär förf. Sachsen, 1) konungarike, tysk förbundsstat. Folkmängd 3,900,000. Hufvudstad Dresden, konung sedan 1873 Albert, död 1902; nuvarande regent Georg född 1832; 2) preussisk provins, hufvudstad Magdeburg; 3) S. Altenburg, tyskt hertigdöme, befolkning 180,400, hufvudstad Altenburg, regent sedan 1853 hertig Ernst; 4) S. Koburg OCh Götha, tyskt hertigdöme, folkmängd 217,000, hertig sedan 1900 Carl Eduard af Al-bany; ö) S. Meiningen, tyskt hertigdöme, folkmängd 235,000, hertig sedan 1866 Georg II; 6) S. Weimar Eisenach, tyskt storhertigdöme, folkmängd 340,000, storhertig sedan 1901 Wilhelm Ernst; 7) S. Wald, en stor skogstrakt i Lauenburg, tillhör familjen Bismarck. Sadowa, by i Böhmen i närheten af staden Königgrätz, där preussarne 1866 besegrade österrikarne. saducéer, en fornjudisk sekt, som icke trodde på själens odödlighet. saffian, ett glänsande, glatt, strimmigt eller kor-nig^ på ena sidan färgadt läder af get, bock-, får- eller lammskinn. safir, en himmelsblå ädelsten. Sagasta, Praxedes Madeo, född 1827, spansk statsman, ministerpresident 81—83, 85—90, 97 och sedan 1901. De liberales ledare i parlamentet. Saigon, hufvudstad för franska Cochmehina. Saigo Yorimichi, grefve, född 1843, japansk statsman, 1879 krigsminister, 85 sjöminister, 90— 91 och 98 inrikesminister. Saint (uttalas: säng), sankt, den helige. Saint-Cyr, by med militärskola i närheten af Paris. Saint-Denis, stad i Frankrike, begrafningsplats för franska konungar. Saint-Simon, Claude Henri (uttalas Klåd Hangri Säng Simång), grefve, född 1760, död 1825, fransk socialist, målsman för den socialistiska riktning, som efter honom kallas Saint-Simonismen, och som dominerade, till dess densamma vid århundradets midt undanträngdes af den mera vetenskapliga Marxismen. Saison (uttalas: säsång), årstid, termin. Sahlin, Carl Yngve, född 1824, f. d. professor i Uppsala i teoretisk och praktisk filosofi, filosofisk författare; Enar, född 1862, skolman, riksdagsman 1897—-1900, den förres son; Mauritz, född 1860, den senares b'ror, generaldirektör i telegrafverket 1902. sakrament, högtidlig religiös handling, »nådemedel». Den lutherska kyrkan erkänner blott två sakrament: dopet och nattvarden; den katolska dessutom: boten, konfirmationen, äktenskapet prästvigningen och sista smörjeisen. sakrosankt, fridlyst, okränkbar. Sala, stad i Västmanland med 6,787 inv. 1902. Salade (uttalas: salad), råa grönsaker tillsatta med salt, ättika och olja. Salamander, ett slags grodlik ödla, som fordom troddes kunna lefva i eld; s. reiben, tyskt studentuttryck : dricka någon till under vissa ceremonier. s ai ar i/u m eller salar, lön, arfvode; /era, löna, besolda. Saldo, skillnaden mellan debet och kredit. 245 Ryberg — saldo 246 Ryberg Klas, född 1843, korrespondent till svenska landsortstidningar under märket K. R. Rydberg Viktor, född 1828, död 1895, tidningsman, professor, skald, kulturhistoriker, religionsfilosof. BL skrifter: Den siste Athenaren, Bibelns lära om Kristus, Romerska dagar, Dikter, Undersökningar i Germansk mytologi, Vapensmeden; Carl Henrik, vitter förf., tidningsman. Bl. arbeten: Ur kapten Ptiffs språklåda; Wilhelm, född 1850, den förres son, skådespelare, teaterdirektör. Rydin, Herman Ludvig, född 1822, professor i svensk statsrätt, kyrkorätt,

krigslagfarenhet och folkrätt i Uppsala. Riksdagsm. l:a k. 66—75, och af 2:dra k. 76—78, 81—90; författare i stats- rätt och politik. Bl. skrifter: Svenska riksdagen, Unionen och konungens sanktionsrätt i norska grundlagsfrågor. Rönnblad, Hugo, född 1863, skådespelare, teaterdirektör. Röntgen, Wilhelm Konrad, tysk fysiker, född 1843, upptäckaren af de s. k. Röntgenstrålarna, som genomtränga vissa organiska kroppar och möjliggöra en fotografering af t. ex. människokroppens inre. R. belönades med Nobelpriset i fysik 1901. rörsopp, ett svampsläkte. rösträtt, se valrätt samt tillägget Sveriges författning och förvaltning. S. Saarbrucken, stad i Rhenpreussen, där tyskarna 1870 segrade öfver fransmännen. Saburow, Andrei Alexandrowitsch, rysk politiker, chef för folkupplysningsdepartementet 1880—81. saccharin, ett starkt sockerhaltigt ämne utan näringsvärde. Sachalin, rysk ö på Östasiens nordkust. Rysk förvisningsort. Sachs, Hilda, född 1857, journalist (Iris), skönlitterär förf. Sachsen, 1) konungarike, tysk förbundsstat. Folkmängd 3,900,000. Hufvudstad Dresden, konung sedan 1873 Albert, död 1902; nuvarande regent Georg född 1832; 2) preussisk provins, hufvudstad Magdeburg; 3) S. Altenburg, tyskt hertigdöme, befolkning 180,400, hufvudstad Altenburg, regent sedan 1853 hertig Ernst; 4) S. Koburg OCh Götha, tyskt hertigdöme, folkmängd 217,000, hertig sedan 1900 Carl Eduard af Al-bany; ö) S. Meiningen, tyskt hertigdöme, folkmängd 235,000, hertig sedan 1866 Georg II; 6) S. Weimar Eisenach, tyskt storhertigdöme, folkmängd 340,000, storhertig sedan 1901 Wilhelm Ernst; 7) S. Wald, en stor skogstrakt i Lauenburg, tillhör familjen Bismarck. Sadowa, by i Böhmen i närheten af staden Königgrätz, där preussarne 1866 besegrade österrikarne. saducéer, en fornjudisk sekt, som icke trodde på själens odödlighet. saffian, ett glänsande, glatt, strimmigt eller kor-nig^ på ena sidan färgadt läder af get, bock-, får- eller lammskinn. safir, en himmelsblå ädelsten. Sagasta, Praxedes Madeo, född 1827, spansk statsman, ministerpresident 81—83, 85—90, 97 och sedan 1901. De liberales ledare i parlamentet. Saigon, hufvudstad för franska Cochmehina. Saigo Yorimichi, grefve, född 1843, japansk statsman, 1879 krigsminister, 85 sjöminister, 90— 91 och 98 inrikesminister. Saint (uttalas: säng), sankt, den helige. Saint-Cyr, by med militärskola i närheten af Paris. Saint-Denis, stad i Frankrike, begrafningsplats för franska konungar. Saint-Simon, Claude Henri (uttalas Klåd Hangri Säng Simång), grefve, född 1760, död 1825, fransk socialist, målsman för den socialistiska riktning, som efter honom kallas Saint-Simonismen, och som dominerade, till dess densamma vid århundradets midt undanträngdes af den mera vetenskapliga Marxismen. Saison (uttalas: säsång), årstid, termin. Sahlin, Carl Yngve, född 1824, f. d. professor i Uppsala i teoretisk och praktisk filosofi, filosofisk författare; Enar, född 1862, skolman, riksdagsman 1897—-1900, den förres son; Mauritz, född 1860, den senares b'ror, generaldirektör i telegrafverket 1902. sakrament, högtidlig religiös handling, »nådemedel». Den lutherska kyrkan erkänner blott två sakrament: dopet och nattvarden; den katolska dessutom: boten, konfirmationen, äktenskapet prästvigningen och sista smörjeisen. sakrosankt, fridlyst, okränkbar. Sala, stad i Västmanland med 6,787 inv. 1902. Salade (uttalas: salad), råa grönsaker tillsatta med salt, ättika och olja. Salamander, ett slags grodlik ödla, som fordom troddes kunna lefva i eld; s. reiben, tyskt studentuttryck : dricka någon till under vissa ceremonier. s ai ar i/u m eller salar, lön, arfvode; /era, löna, besolda. Saldo, skillnaden mellan debet och kredit.247 salfva — sans 248 Salfva, samtidigt affyrande af flera skott. Salin, Mauritz Johan, född 1851, kvinnoläkare, professor vid Stockholms högskola. Salisbury, Robert Cecil, markis, född 1830, engelsk politiker, konservativ (tory); premiärminister 85—86, 86—92 och 95 — 1902. saiiska lagen, en från salierna, ett frankiskt folk, härrörande lag, som utestänger döttrar från arf och tronföljd. saliv, spott. salmonibref, hotelsebref för orättmätig utpressning af penningar, så kallade efter en bokbindare i Linköping vid namn Salmoni, som 1862 begagnade sig däraf. Salmson, Hugo, född 1843, genremålare med franska och svenska motiv, död 1894. Saloman, Geskel, professor, född 1821, död 1902, genre- och porträttmålare. salomonisk dom, vis dorn, som ger rättvisa åt alla parter. Saltomortal, halsbrytande konstsprång. Saltsjöbaden, villastad och badort vid Stockholm sedan 1891, med järnväg sedan 1893. saltus, språng; S. in demonstrando, hopp i bevisföringen. Saltzman, 'Kar), tysk marimiiålare, född 1847; kejsar Wilhelm II:s följeslagare på hans norska resor. Salut, hälsning med kanonskott. Salvador, centralamerikansk republik; folkmängd 800,000; författning af 1864, reviderad 1888, president sedan 98: Thomaso Regålado. Salvation Army (uttalas: Salveschen armi), frälsningsarmen. Salvator, återlosare. salva venia, med förlof sagdt. salve, var hälsad! Salzburg, österrikiskt kronland och stad. Samära, ryskt landskap öster orn Wolga. samaritkurs, undervisning om behandling af olycksfall. Samoa- eller Skepparöarna, polynesisk

ögrupp, konungarike under öfverhöghet af Tyskland, England och Frankrike till 1898, då konung Malietoa dog, hvarefter inbördes krig utbröt mellan anhängarna af makternas rivaliserande tronpretendenter. Efter bombardemang af hufvudstaden Apia hän-sköto de tre makterna åt en kommission att ordna förhållandena. Genom ett fördrag af 1899 afstod England från alla anspråk på öarna, som delades mellan Förenta staterna och Tyskland. Frågan om makternas skadeståndsanspråk på hvarandra i anledning af aktionen 1899 öfverläts åt konung Oscar II såsom skiljedomare att lösa. Hans utslag utföll 1902 till Tysklands förmån. samojeder, sibirisk folkstam. Samos, under Turkiet tributskyldigt furstendöme i Västasien; hufvudstad: Vathi; befolkning 55,000. Samovar, en i synnerhet i Ryssland bruklig apparat för tekokning. Sampson, William Thomas, född 1840, öfverbefälhafvare för den amerikanska eskader, som 1898 förstörde den spanska vid Santjago de Cuba.' samum, het, torr, ohälsosam vind i Arabien och Persien. Samzelius, Hugo, född 1867, jägmästare, skönlitterär författare; bl. arbeten: Skogs- och Jägar-lif, Paterson & C:o. san = sankt, helig. sanatorium, sjukvårdsanstalt (i synnerhet för bröstsjuka). San ch O Panza, Dön Quijotes väpnare i Cervantes dikt, Sancta simplicitas, heliga enfald. sanctuarium, rummet kring högaltaret i katolska kyrkor. sandal, fotbeklädnad, bestående af en sula, som med remmar fästes vid foten. Sandberg, Hjalmar, född 1844, journalist, konstkritiker, öfversättare; Algot, född 1865, journalist, vitter författare, utgifvare sedan 1902 af tidningen »Express», Sandell, Lina, född 1861, karaktärsskådespelerska. Bl. roller: Erik i »Unge Grefven», drottning Kristina i »En skugga». Sander, Fredrik, född 1828, död 1900, kansliråd, konsthistoriker, fornforskare. Sand, George (uttalas: Schorsch Sang), författarnamn för Aurore Dupin (uttalas: Årår Dypäng), född 1804, död 1876, världsberömd fransk romanförfattarinna och agitator för sociala och kulturella frihetssträfvanden. Sandström, Anna, född 1854,skolföreståndarinna, författarinna i pedagogiska och sociala ämnen. Författarnamn Uffe. Sandwich (uttalas: sandoitsch), dubbelsmörgås med kött e. d. emellan. sandwich-man (uttalas: sandoitsch-man), skämtsam benämning på en person, som går omkring med annonsplakat på bröst och rygg. Sandwichsöarna = Hawai-öama. San Francisco, stad i Kalifornien, den viktigaste handelsstaden på Amerikas västkust, omkring 400,000 inv. Sang-froid (uttalas: sangfroa), kallblodighet. sangvinisk, liflig, förhoppningsfull. Sanit/et, hälsa; /är, som hör till hälsovården. Sankt Gotthard, ett pass i Schweiz på gränsen mot Italien, genomskuret sedan 1881 af S:t Gott-hardstunneln, som är nära 15 km. lång och tager en halftimme för tåget att passera. Sankt Helena, engelsk-afrikansk ö; Napoleon I:s förvisnings- och dödsort; förvaringsställe för de fångna boerna. sanktion/, stadfästelse; /era, stadfästa. sans/ (uttalas: sang), utan; /cérémonie, utan krus; /COmparaison, utan jämförelse; /C U l Ott e (ett ord), utan byxor, byxlos; så kallades 1789 års franska revolutionärer, därför att de i allmänhet ej buro knäbyxor såsom aristokratien, utan långbyxor; /doute (uttalas: dut) utan tvifvel; /fapon249 Sansibar — schibboleth 250 (uttalas: fasång), utan omständigheter; /géne (uttalas: schän), ogenerad; /pareJI (uttalas: parei), utan like; /phrase, utan omsvep; /peur et sans reproche (uttalas: sang por ii sang repråsch), utan fruktan ocli tadel. Sansibar, ostafrikanskt sultanat under engelskt beskydd; sultan: Sajid Ali, som 1902 efterträdde Hamud ben Muhamed. SansSOUCi (uttalas: Sangsusi), »utan bekymmer», Fridhem, kungligt slott vid Potsdam, byggdt af Fredrik den store, 1745, San Stefano, europeisk-turkisk hamn vid Mar-marasjön: preliminärfred mellan Byssland och Turkiet 1878. sant/a, /ö, helig. Santiago, 1) den största af Cap Verdi-öarna; 2) hamn pä Kuba, där amerikanerna 1898 segrade öfver spanjorerna. sappör, skansgräfvare, arbetare vid löpgrafvar. sarabande, en spansk dans. SaraCGO, Giuseppe, född 1821, italiensk politiker, minister för de offentliga arbetena 87—89 och 93—96. Sarajewo, hufvudstad i Bosnien. Saracener kallades ursprungligen araberna i Europa, senare muhammedanerna, därefter turkarna och slutligen alla icke-kristna, mot hvilka korståg predikades. Sarcey, Francisque (uttalas: Fransisk Sarsä), född 1828, fransk journalist, filosofisk och skönlitterär författare, mest känd som teaterkritiker. Sardanapalus, Assyriens siste konung, känd för sin veklighet, brände sig enligt sagan inne i sin hufvudstad Ni ni ve, då staden år 883 före Kristus angreps af mediske ståthållaren Arbakes. sardin, Sardell, en liten fisk från Medelhafvet, som inlagd i olja eller tomatsås serveras som smörgåsrätt. Sardinien, den näst största ön i Medelhafvet, tillhör sedan 1720 Italien och bildade 1720 — 1861 med Savoyen och Piemont konungariket Sardinien; hufvudstad: Cagliari. sardoniskt leende, ett bittert, hånfullt leende. sarkasm, stickord, bitande skämt. sarkofag, egentligen likkista af kalksten, hvari liket hastigt förtärdes; i allmänhet likkista af sten. Särs, Michael, norsk naturforskare (zoolog) nied europeiskt namn, född 1805, död 1869; Johan Ernst, den förres son, född 1835,

professor, historiker (bland arbeten: Udsikt över den norske Historie), vänsterpolitiker. Sassnitz, badort i norra Tyskland, anknytningspunkt för ångbåtstrafiken från Trelleborg. Såt sapienti, nog sagdt för den, som förstår saken. Salin (uttalas: satäng), ett slags lätt, fint och glänsande tyg. satir/, förlöjligande framställning af mänskliga dårskaper; /iker, satisfaktion, godtgörelse; satisfactio vicaria, (Kristi) ställföreträdande »godtgörelse» (af människornas synder). satrap, persisk ståthållare. Saturn/us, tidens gud; den största af solsystemets planeter; /alier, fester till Saturni ära hos de gamla romarna. Satyr, Bacchi följeslagare, föreställd med åsneöron, bockfötter och bocksvans; en sinnebild af sinnligheten; författarmarke för John Levart. • Savoir-faire (uttalas: savåar far), handlingsduglighet; savoir-vivre (uttalas: savåar-vivr), lefnads-vett, belefvenhet. savon (uttalas: savång), tvål. Savoyen, fordom hertigdöme, senare en del af konungadömet Sardinien, tillhör sedan 1860 Frankrike. Saxo Grammaticus, född 1140, död 1206, Danmarks äldste historieskrifvare. Say, Léon (uttalas: Leång Sä), född 1826, död 1896, fransk journalist och politiker, finansminister 72—79 och 82, senatspresident. Sbirr, stadsvakt, stadstjänare. S C ai a, en teater i Milano. SCapin (uttalas: skapäng), betjäntroll på de italienska teatrarna. ScaveniUS, Jakob, född 1838, kammarherre, dansk högerpolitiker. scen, skådebanan på en teater. scepter^ spira. schablon/ (uttalas: schablång), mönster, modell; /mässig, osjälfständig, efterapad, stöpt i samma form. schack, det sinnrikaste och mest utbredda af alla spel, spelas med 32 pjäser på 64 rutor, är af indiskt ursprung, men anses numera icke äldre än från på sin höjd 500-talet. Schalk Burger, född 1852, en af boernas härförare, utmärkte sig särskildt i striderna vid Tugela. SChamad, trumhvirfvel eller trumpetsignal vid belägring som signal om att motståndet uppgifves. Schandorph, Sophus, dansk humorist och lyriker, född 1837, död 1901. SChanker, en könssjukdom. Schariing, Hans William, född 1837, dansk högerpolitiker, finansminister i kabinettet Sehestad. schatull, litet skrin. Schaumburg-Lippe, tyskt furstendöme. Befolkning 42,000, regent sedan 1893 Georg. Schéele, Frans von, född 1853, docent i estetik och praktisk filosofi, författare, föreläsare; Henning Gez. von, född 1838, professor i teologi, 1885 biskop i Visby, teologisk författare. schema, föreskrift. scheriff, titel på Muhammeds efterkommande. Scheurer-Kestner, född 1833, vice talman i franska senaten, bekant genom sitt initiativ i Dreyfus processen, död 1899. schibboleth, lösen, igenkänningstecken. Schipka, pass på Balkanhalfön, där turkarna under Suleiman 1877 öfvervunnos af ryssarna, ocli en turkisk armé 1878 togs till fånga. Schlaraffenland, det sagoland, där mjölk och honung flyter. Schlaraffia, en 1859 i Prag grundad, nu vida utgrenad konstnärlig förströelseförening. Schlesien, 1) preussisk provins sedan 1742, hufvudstad Breslau; 2) österrikiskt kronland (den del' af Schlesien, som 1742 förblef österrikiskt), hufvudstad Troppau. Schleswig (skrifves på danska: Slesvig) afträddes jämte Holstein 1866 genom freden i Prag af Danmark till Preussen, som dock förband sig att återställa Nordslesvig, orn befolkningen, såsom sedan skedde, uttalade sig därför. Löftet har emellertid icke hållits. Schnäbele Saken bestod däri, att en fransk polistjänsteman vid namn Schnäbele 1887 af de tyska myndigheterna häktades för spioneri i Elass-Lothringen efter att ha lockats öfver gränsen af den tyska polisen, en åtgärd, som, fastän Schnäbele efter några dagar frigafs, användes af Boulanger för att underblåsa stämningen för ett krig med Tyskland. SChola/, skola; /ris, skolgosse;/stik, de medeltida spetsfundiga försöken att förena kyrkans lärosatser med den aristoteliska filosofien. Scholander, Fredrik, professor, född 1816, död 1881, arkitekt (bl. arbeten: Bernadotteska grafkoret vid Riddarholmskyrkan, Vasainonumentet i Utmeland); Sven, född 1860, den förres son, ornamentsbildhuggare, vissångare. Schulthess, Ferdinand, född 1847, lexikograf, skolmän. Schulz, Johan, född 1839, död 1869, satiriker, utgifvare af Söndagsnisse, parodierat Fänrik Ståls sägner i »Konstapel Battongs sägner». Schulze-Delitsch, Hermann, född 1808, död 1883, tysk politiker, grundläggare af ett mycket till ämpadt konsumtion s föreningssystem. Schuwalow, Peter Andrejewitsch, född 1827, död 1889, rysk diplomat, sändebud i London 74 —79, Rysslands ombud på Berlin-kongressen 78; Paul Andrejewitsch, född 1830, ryskt sändebud i Berlin 85—94, generalguvernör i Warschau 95—97. Schwaben, bayersk provins, hufvudstad Augsburg. Schwarzburg-/Rudolstadt, tyskt furstendöme, 89,000 invånare; /Sonderhausen, tyskt furstendöme, 78,000 invånare. Schwarzkoppen, Maximilian von, född 1850, preussisk general, tysk militärfullmäktig i Paris. Schweiz, förbundsrepublik med 3,228,000 inv.; folkrepresentationen utgöres af ett nationalråd (147 på 3 år valda medlemmar) samt ett ständer-råd (44 på 3 år valda medlemmar). Förbundspresidenten väljes för ett år. Schück, Henrik, professor i Uppsala i estetik, litteratur- och konsthistoria, vetenskaplig författare (bl. skrifter: Svensk

litteraturhistoria, Världslitteraturens historia), född 1855. Schöldström, Birger, född 1840, journalist, litteratur- och kulturhistoriker, bibliograf. Bland skrifter: Emelie Flygare-Carlén, Harposlag och svärdsklang, I tittskåpet. SCilicet, nämligen. SCirOGCO, en ohälsosam sydostvind i Italien. Scott, Walter, född 1771, död 1832, världsbekant engelsk romanförfattare; Charles Stewart, född 1838, engelsk diplomat. Scylla, klippa på fastlandet vid Messina-sundet midt emot Charybdis. Sebastopol, rysk stad och krigshamn på Krim, stormad efter nära årslång belägring af engelsmän och fransmän 1855. Seberg, Albert, ingeniör, journalist, politisk författare (Dagens Nyheter), född 1849. SBC, torr (champagne), motsats till söt. Secolo, italiensk franskvänlig vänstertidning, utgifven i Milano, grundad 1866. Sedan, fästning på fransk-tyska gränsen; tysk seger öfver fransmännen 1870, hvarvid Napoleon III tillfångatogs. Sedelutgifningen tillkommer från 1903 i Sverige riksbanken ensam. Sehestad, Hannibal, född 1842, dansk högerpolitiker, chef för högerregeringen 1900—1901. Sehlstedt, Elias, född 1808, död 1874, tullinspektor vid Sandhamn, humoristisk skald. (Samlade sånger och visor.) sejour (uttalas: seschür), vistelse, viss tidrymd. sekret/, hemlig; /är, byrå, sekt, religiöst sällskap med troslära, som af-viker från. kyrkans. sektion, afdelning. sektor, den del af en cirkel, som omslutes af två radier och ett stycke af periferien. Sekund/a, af andra klass; /är, som kommer i andra rummet; /era, bistå; /ant, följeslagare vid en duell. seladon (uttalas: seladång), smäktande älskare. selfmade, »sjelfgjord», d. v. s. som själf skapat sig sin ställning. Sellman, Julius, född 1859, tidningsman, politisk författare. semafor, signalapparat vid järnvägsstationer. semester, tjänstledighet. Semiramis, en assyrisk sagodrottning, som byggde Babylon med dess »hängande trädgårdar» samt förde lyckosamma fälttåg. semiter, den österländska folkstam, till hvilken höra bl. a. araber och judar. Semper idem, alltid densamme. senat/, första kammaren i Frankrike, Italien och Förenta staterna; den inhemska regeringen i Finland; /or, medlem af senat. Senegambien, område i nordvestafrika. Senil, gubbaktig. senior, den äldre. Se non é vero, é ben trovato, om inte sant, är det bra funnet. sensation, intryck, känsla, uppseende.253 sens eo m m u n — sibylla 254 sens commun (uttalas: sang kommöng), sundt förstånd. Sensibel, kännbar, känslig. Sensitiv, känslig; /a, en växt, som drar ihop sina blad, då man rör vid den. Sens-moral,innersta mening, slutomdöme,lärdom. sensu/ell, sinnlig, vällustig; /all'sm, 1) uppfattning af känslor och föreställningar som fysiska sinnesyttringar; 2) häfdande! af sinnlighetens rätt i lifvet, i litteraturen och konsten. Sente/ra, uppfatta, erfara; /ns, tänkespråk. sentiment/ (uttalas: sangtimang), känsla, sinnesrörelse; /ai, känslosam. separ/era, skilja; /atism, böjelse för afsöndring. septuagéslma, nionde söndagen före påsk (egentligen 70:e dagen). septuaginta, den grekiska öfversättning af gamla testamentet, hvilken gjordes i Alexandria 200 år före Kristus af 72 lärda judar. sepulcrum, graf. seqvester, kvarstad på en omtvistad egendom. seralj, turkiska sultanens palats. seraf, ängel af högsta ordningen, med tre par vingar; Serafimerorden, den förnämligaste svenska orden (stiftad af Fredrik I 1748). Serbien, konungarike på Balkanhalfön; hufvudstad: Belgrad; folkmängd: 2,500,000; oberoende sedan Berlinfreden 1878; konungarike 1882; olyckligt krig med Bulgarien 1885, afslutadt genom freden i Bukarest; sedan konung Milan 1889 lämnat tronen, intogs den af sonen Alexander I, född 1876, som 1893 själf öfvertog regeringen. serenad, musik eller sång, som utföres nattetid till någons hyllning utanför hans bostad. Sergius Alexandrowitsch, storfurste af Ryssland, född 1857, son af Alexander II, sedan 1891 generalguvernör af Moskva. serie, rad, följd. sero venientibus ossa, de, som komma för sent, få nöja sig med benen. Sernander, Rutger, docent i växtgeografi i Uppsala, född 1866. Serpa Pinto. Alexander Albert de la Roche, född 1846, död 1901, portugisisk afrikaresande. serpentindansös, balettdansös, som rör sig i mjuka båglinjer (serpens = orm). Serrano y Dominguez, Fransisco, hertig de la Torre, född 1810, död 1885; drottning Isabellas af Spanien gunstling, utrikesminister 63, regent 69—70 efter statsstrecket, sändebud i Paris 83 —84. serum, en till insprutning afsedd vätska med konstberedt motgift mot bakteriesjukdomar. , servil, slafvisk, krypande. servitut, förpliktelse, som åtföljer en egendom. Sesam, öppna dig! Ali Babas trollformel i Tusen och en natt. session, sittning. Sévres (uttalas: Sävr), stad i Frankrike med poslinsfabrik. sexages i m a, åttonde söndagen före påsk. sexu/S, kön; /ell, som har afseende på köns-lifvet; /alsystemet, det af Linné införda systemet för växternas indelning med hänsyn till deras fortplantningsorgan. sextant, ett astronomiskt instrument, som omfattar 60 grader, d. v. s. sjättedelen af en cirkelbåge. Sextett, sexstämmigt tonstycke; sexmannagrupp. Sfer/, klot, verkningskrets; /isk, klotformig. sfinx, ett lejon med kvinnohufvud; gåtlik företeelse. Shaftesbury (uttalas: Schäftsböri),. Anthony Ashley Cooper, grefve af, förste amiralitetslord 1834—35, född 1801, död 1885, främjare

af de humanitära Sträfvandena i England. Shakespeare (uttalas: Schäkspir), William, Englands störste dramatiker, född 1564, död 1616. Bl. arbeten: Midsommarnattsdrömmen, Hamlet, Romeo och Julia, Köpmannen i Venedig, Stormen, Kung Lear, Macbeth, Othello. Shanghai, se Schanghai. Sheffield, stad och grefskap i England; hufvudplats för metallvarufabrikation; 381,000 inv. Shelley (uttalas: Schelli), Percy, Bysshe, född 1792, död 1822, engelsk skald och antireligiös frihetskämpe. Sheridan (uttalas: Scheridan), Richard, född 1751, död 1816, engelsk skald, vältalare och politiker. sheriff (uttalas: scheriff), engelsk domare. Sherman, John (uttalas: Scherman), nordamerikansk politiker, född 1823, finansminister 77—81; Förenta staternas vicepresident 85—89; statssekreterare 97—98; William Tecumseh, född 1820, den förres broder, amerikansk general, utmärkte sig i kriget mellan Nord och Sydstaterna; död 1891. Shetlandsöarna (uttalas: Schetlandsöarna), nordost om Skotland, bilda med Orkneyöarna ett eget grefskap. shocking (uttalas: schåcking), anstötlig. Siam, indiskt konungarike; folkmängd: 10 millioner; hufvudstad: Bangkok; öppnades 1852 — 68 för den europeiska handeln; olyckligt krig med Frankrike 1893; regent sedan 1868 konung Chulalonkorn, född 1.853. Sianfu, stad i kinesiska provinsen Schensi; proklamerades 1900 som hufvudstad för den flyktade regeringen. SibelillS, Jean, finsk tonsättare, född 1865. (Ämnen ur finska folkpoesien, Kullervomyten). Sibirien, det under Ryssland lydande norra Asien, har ett ytinnehåll, som är en tredjedel större än hela Europas, men en folkmängd knappast större än Sveriges. Klimatet är kallt och jordens bärkraft ringa. De största städerna äro Tom sk, Irkutsk, Omsk, af hvilka den största har omkring 50,000 inv. Sibirien har särskildt under 1800-talet tjänat som rysk depprtationsort, och de deporterades antal under denna tid uppgår till närmare l million. Sibylla, spåkvinna.255 Sicilien — självfdeklaration 256 Sicilien, ö i Medelhafvet, sedan 1860 förenad med Italien. sic transit gloria mundi, så förgår världslig härlighet. sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas; så vill och befaller jag, min vilja gälle i stället för skäl. Sidenbladh, Karl, född 1840, Öfverdirektör i statistiska centralbyrån, statistisk författare. Siebenburgen, ett efter 1868 med Ungern såsom provins förenadt förutvarande storfurstendöme. siécle. århundrade. Siemens, Ernst Werner von, född 1816, död 1892, uppfinnare af de dynamoelektriska maskinerna; byggare af telegraflinjen London—Indien. siesta, middagshvila. Signal/, tecken; /ement, en persons igenkänningstecken. signatur/, beteckning, underskrift; /makterna, stater, som underteckna ett fördrag och åtaga sig garantien för dess uppfyllande. Sig/nera, underteckna, beteckna; /nifikativ, betecknande; /num, tecken. signor/e (uttalas: sinjår), herre; /a, fru; /ina, fröken. Sigtuna, uråldrig stad i Upland med 570 inv. 1902. silentium, tystnad. Silén, Bacchus fosterfader, drucken grekisk half-gud med satyrgestalt. Silfver har bearbetats sedan äldsta tider i Asien och Europa (Spanien, Österrike) men efter Amerikas upptäckt ökades produktionen ofantligt (Mexiko, Peru). Efter silfverupptäckterna i Förenta staterna femdubblades den under 1800-talets tre sista årtionden. Äfven Japan och Australien deltaga i silverproduktionen. Silverproduktionen i Sverige (Sala, Falun), beräknas under 1400-talet ha uppgått till 365,000 kg. och intill nuvarande tid i nu gällande silfvervärde representera omkring 60 millioner kronor. Med produktionen har silfvervärdet fallit från 230 kronor pr kg. vid 1500-talets början till 72,3 kronor 1897. I likhet med Silfret var guldet kändt i äldsta tider. Men forntidens guldfyndorter i Mindre Asien och Arabien äro för länge sedan uttömda. Likaså många af nyare tidens amerikanska fyndorter. Kyssland var sedan guldgrufvan, tills vid 1800-talets midt guldupptäckterna ägde rum i Kalifornien och Australien, som vid århundradets slut distanserades af guldfälten i Sydafrika (Transvaal). Dock ha dessa upptäckter icke varit så stora, att guldets värde i förhållande till andra produkter sjunkit på långt när jämförligt med Silfrets. Silfversparre, Arent Fredrik Herman, ingeniör, kanonkonstruktör, född 1856, död genom olyckshändelse vid Bofors 1902, där han var Öfveringeniör. silhouett, skuggteckning. Siljeström, Per, född 1815, död 1892, rektor, pedagogisk författare. Sillen, af Otto Ferdinand, född 1816, död 1902; president i Statskontoret 1874—85. si m i Ii, oäkta (som liknar äkta). Simon, Jules (uttalas: Schyl Simång), fransk politiker, undervisningsminister 1870—73. Simonoseki, japansk hamnstad; fredsslut mellan Japan och Kina 1895. Simplicissimus, Munchen, grundad 1896, poli-tisk-satirisk skämttidning, utgifven af Björnstjerne Björnsons svärson Albert Langen. , 0 Simrishamn, stad i Skåne med 2,060 inv. 1902. simul/era, låtsa; /ation, föställning, skenåtgärd. Sinding, Otto, norsk landskapsmålare, född 1842, med motiv i synnerhet från Lofoten och trakten af Bergen; Stephan, född 1846, norsk bildhuggare med europeisk ryktbarhet, Ibsens och Björnsons modellör. SJnekur, inkomstbringande befattning, som ej kostar möda. Singapore, engelsk stad på indiska halfön Malakka. Singer, Paul, född 1844,

tysk-judisk köpman, socialdemokratisk partiledare och riksdagsman. Singul/aris, ental; /är, enstaka, egendomlig. sirdar, militär öfverbefälhafvare i Egypten. Sir (uttalas: sör), herr; sire (uttalas: sir), Ers Majestät. Siren, farlig, förförisk kvinna. sirocco, fuktig sydvästvind vår och höst i Italien. Sisyfus (Sisyphos), grekisk sagogestalt, bekant för sin slughet och för sitt straff i underjorden att rulla upp ett alltjämt nedrullande klippblock; däraf Sisyfusarbete, fruktlöst evighetsgöra. situation, belägenhet. sit venia verbo, med förlof sagdt. si vis pacem, para helium, vill du fred, så rusta för krig. Sjukvården bestreds i Sverige 1900 af 1,131 läkare och 2,782 barnmorskor. På de 73 länslasaretten och 72 andra sjukvårdsinrättningarna (utom hospitalen) funnos sammanlagdt 9,114 sjuksängar. Apotekens antal var 323. Hospitalen och asylerna för sinnessjuka kunna rymma något öfver 5,000 patienter. Själfdeklaration, skyldighet att utan särskild anrnaning på heder och samvete årligen afgifva uppgifter till ledning vid taxeringen, infördes i Sverige 1902 att gälla från 1903. Utom de verk och bolag, som redan enligt bevillningsförordningen varit förpliktade därtill, åligger s j älf deklaration 1) hvarje skattskyldig, som nästföregående år taxerats för minst 2,000 kronors inkomst, som, om den nya förordningen då varit tillämpad, bort-taxeras; 2) skattskyldig, som taxerats för eller ägt mindre inkomst, så framt däri ingått minst 1,000 kronors inkomst af fast engendom eller kapital; 3) en hvar annan, som anmodas därtill. Uppgift afgifves i enlighet med fastställdt formulär och skall utvisa dels den uppgiftsskyldiges fasta egendom med dess taxeringsvärde, dels be- 257 Sjö — Sohlman 258 loppet af hans inkomst under nästföregående år af kapital och arbete, dels ock de afdrag för skuldränta och förlust, han yrkar få tillgodonjuta vid taxeringen. Deklarationsblanketter tillhandahållas kostnadsfritt hos ordförande i bevillnings-beredning samt därjämte Stockholm hos öfver-ståthållareämbetet, i öfriga städer hos magistraten och å landet hos vederbörande kommunalnämds-ordförande. Uppgift aflämnas före l april till ordföranden i bevillningsberedningen eller ock i Stockholm till öfverståthållareämbetet, i öfriga orter till vederbörande K. M:ts befallningshafvande. Den kan äfven insändas i betalt bref med allmänna posten. Underlåtenhet att i rätt tid afgifva fullständig uppgift medför förlust af rätten att fullfölja talan i fråga om beloppet af den inkomst uppgiften skolat afse. Hörsammar uppgiftpliktig icke honom i händelse af sådan underlåtenhet tillställd anmaning att afgifva uppgift eller komplettera ofullständig sådan, botar han 10 proc. af skattens belopp. Mot bättre vetande lämnad oriktig uppgift som föranledt, att inkomst icke eller endast till någon del blifvit taxerad, straffas med böter af 4—10 gånger det skattebelopp, som undandragits beskattning, dock minst 25 kronor. Sjö, Johan August, född 1839, riksdagsman från Kronobergs län i andra kammaren sedan 1878, konservativ landtmannapartist. Sjögren, Otto, född 1844, läroverkskollega, historisk författare. BL arbeten: Allmän världshistoria; Karl XII och hans män. Sjömanshem, lokal för härbärgering af sjöfolk. Sjömil = 1,852 meter, således nära 2 kilometer. SjÖSteen, Gustaf, född 1874, journalist, Londonkorrespondent till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Sjöstedt, Erik, född 1866, journalist, Pariskorrespondent till svenska tidningar (Osborne). Skandinavismen, samhörighetssträfvandet mellan svenskar, norrmän och danskar, framträdde redan under Gustaf Illis tid, återuppväcktes med Tegnérs och Öhlenschlägers möte i Lund 1829 och den följande tidens ömsesidiga svensk-danska stu-dentbesök, gällde 1848—1863 Slesvigs bevarande åt Danmark och omfattades af bl. a. Karl XV såsom åsyftande en dynastisk union, men förlorade, då Sverige-Norge 1864 ej kunde bispringa Danmark mot Tyskland, all politisk karaktär ock gäller sedan dess endast praktisk och kulturell samverkan. Skanör, gammal skånsk stad med 670 inv. 1902. Skara, stad i Västergötland med 4,477 inv. 1902. Skalp, den från hufvudskålen afdragna huden. skandera, läsa vers efter versfötterna. Skarstedt, Wilhelm, född 1815, professor i teologi i Lund, teologisk författare, andlig vältalare; Waldemar, född 1861, redaktör af Falukuriren. Skellefteå, norrländsk kuststad med 1,274 inv. 1902. Skeninge, stad i Östergötland med l,361 inv. 1902. Skep/SiS, /ticism, tvifvelsjuka; /tiker, tviflare. skrupel, betänklighet. Skulptur, bildhuggeri. skupschtina, beteckning för den serbiska landtdagen. Skutari, förstad till Konstantinopel. Skånberg, Georg, född 1861, skådespelare. Bl. roller: Mäster Olof, Bassanio i Köpmannen i Venedig. Slatin Pascha, Rudolf, född 1857, österrikisk Afrikaresande. Slav/er, den folkstam, till hvilken ryssarna höra; Ofil, rysk-rysk. Slivnitza, ort i Bulgarien, där furst Alexander 1885 besegrade serberna. Slo/vaker, slavisk folkstam i norra Ungarn i /vener, slavisk folkstam i Stejermark, Kärnten och Krain. smart, förslagen, driftig. Smolensk, rysk stad vid Dnjepr, där Napoleon I 1812 besegrade ryssarna. Smolenski, Konst, född 1842, grekisk general och politiker, befälhafvare mot turkarna 97, krigsminister 97—98. Snellman, Johan Vilheim, född 1806, död 1881, finsk publicist och

politiker, den finskspråkiga nationalitetsrörelsen organisatör. Snoilsky, Carl, grefve, född 1841, skald, Öfverbibliotekarie vid k. biblioteket, (bl. arbeten: Sonnetter, Svenska bilder, Dikter I—V). SObranjen, den bulgariska riksdagen. SOCial/, samhällelig; /demokratie, det socialpolitiska åskådningssätt och parti, som åsyftar att förverkliga socialismens idé: ett folkvälde med produktionsmedlens — d. v. s. jordens, fabrikernas o. s. v., men icke, såsom mången föreställer sig, all privategendoms — förvandling till statsegendom i likhet med f. n. järnvägar, post, telegraf och i viss mån med skogar, vattenfall och grufvor; istlagen i Tyskland infördes på Bismarcks föranstaltande 1878 och afsåg att genom undantagsbestämmelser undertrycka socialismen, men förfelade fullständigt sin uppgift och upphäfdes 1890 af Wilhelm II. Social-Demokraten, dagliga socialistiska organ i Sverige, Norge och Danmark. Den svenska Socialdemokraten, som blef daglig 1890 och är det svenska socialdemokratiska partiets hufvud-organ, uppsattes 1885 i Stockholm som veckotidning och har alltifrån början redigerats af Hjalmar Branting. SOCietet, deltagarna i det förnämare sällskapslifvet i ett samhälle. Sodom i, otukt med djur. Sofia, hufvudstaden i Bulgarien. SOfister, kallades de af Sokrates bekämpade filosoferna, som byggde sin bevisföring på skenbart logiska spetsfundigheter. Sohlman, August, född 1824, död 1874, en af skandinavismens banerförare, redaktör af Aftonbladet 1857—74; Harald, född 1858, den förres 9259 Sokrates — stabil 260 son, redaktör af Aftonbladet efter 1890; Arvid, född 1866, den senares bror, Aftonbladets ekonomi-direktör ' Sokrates, född 469, död 399 fore Kristus, den grekiska filosofiens grundläggare. solid, gedigen, fast. SOlo, ensam. Solon, Atens lagstiftare, född 640, död 559 före Kristus. • Solowjew, Alexander, född 1846, rysk nihilist, utförde 1879 ett attentat mot Alexander II. solvent, i stånd att infria sin förbindelse. Sombart, Werner, född 1863, sedan 1890 pro fessor i Breslau, socialpolitisk författare. Somn/ambul, Sömngångare; /US, sömn. sonat, tonstycke med i allmänhet tre satser. Sonett, lyrisk dikt i viss bestämd form (fyra strofer med fyra rader i hvardera af de två första och tre i hvardera af de båda senare) och med fastställd rimföl j d. Bland svenska sonettdiktare: Carl Snoilsky. Sondén, Carl Mårten, född 1846, professor, läkare, medicinsk och biografisk författare. sonor (uttalas: sånår), klangfull. Sorbonne, ett 1268 grundadt teologiskt universitet i Paris, efter den stora revolutionen inför-lifvadt med Paris-universitetet. sordin, sorgflor. sortie, utträde, utgående, afsked. sortiment, sorteradt lager. sottis, dumhet. Sutto VOCe, rned half hög röst. SGU (uttalas: su), franskt skiljemynt. SO U b rett (uttal as: subrett), skådespelerska i flick-roller i synnerhet i operetter och lustspel. SOUffleur (uttalas: sufflör), den som på en teater har till uppgift att följa med i texten för att hviska till skådespelarna, om de komma af sig. Southampton (uttalas: Såsömptn), betydande engelsk hamnstad vid Kanalen, 105,000 inv. souvenir, minne, som man förvarar. SOUVerän, härskare, monark. SOVereign, engelskt guldmynt. Spandau, preussisk fästning vid mynningen af-Spree. Spanien, konungarike ined 18 millioner invånare; hufvudstad Madrid. Den 1873 införda republiken afskaffades 1875; konung 1875--85 Alfons XII; efter 1886 Alfons XIII, född 1886 (under regentskap af sin moder, Maria Kristina till 1902). Sparta, stat i det gamla Grekland och stad äfven i det nya; /nsk, enkel och sträng i sina seder. speci/ell, särskild; /alist, den som ägnar sig åt en särskild uppgift; /es, särart; /fi kat i O n, detaljerad framställning; /flk, egenartad, utmärkande. specimen, prof. speech (uttalas: spitsch), tal. spektakel, skådespel; uppträde. spekulat/ion, affärsuträkning, affärsplan; filosofiskt resonemang; /iv, beräknande; teoretiserande. spektr/um, den färgskala, som åstadkommes af ljusstrålarnas brytning i en prisma; /alanays, undersökning af ett spektrum för att lära känna beståndsdelarna af en lysande eller genomlyst kropp; Spektralanalysen är ett af den moderna astronomiska forskningens värdefullaste hjälpmedel, hvarmed himlakropparnas natur utrönts. Spencer, Herbert, samtidens mest betydande filosof, som tillgodogjort filosofien den af Darwin grundlagda naturvetenskapliga utvecklingslärans resultat. (Bl. arbeten: Den syntetiska filosofiens system); Spencer är engelsman och född 1820. Spinoza, Baruch, holländsk-judisk filosof, född 1632, död 1677, grundläggare af ett nytt filosofiskt system på panteistisk grund. spiritism, tron på uppenbarelse af de dödas andar bland de lefvande, för hvilka de gifva sig tillkänna genom s. k. medier, d. v. s. personer utrustade med särskild känslighet. SpirituaEism, den i forntiden af Plato och i nyare tid au Cartesius utvecklade läran om själen som ett från kroppen självständigt väsen. Spiritu/S, ande, själ; /ell, kvick, fyndig. Spiritu/OSa, sprit; /ÖS, som innehåller sprit. Spleen (uttalas: splin), mjältsjuka, fix idé. splendid, präktig. spontan, af sig själf, plötsligt. Spongberg, Johan, född 1800, död 1888, professor i grekiska, språkvetenskaplig författare. sporadisk, då och då förekommande. sport, idrott, i synnerhet kroppslig, bedrifven under täflan om ett rekord, d. v. s. ett förut oupp-

nådt kraftprof. sportler, biinkomster. Sprenge!, David, f. 1880, litterär essäist. Spånberg, Johan Wilhelm, född 1843, bruksägare, frisinnad riksdagsman 1900—1903 i andra kammaren och förut under en 9-årsperiod i första. square (uttalas: skvär), en vanligen med träd planterad öppen plats i en stad. Staaff, Albert, född 1821, död 1895, kyrkoherde i Adolf Fredriks förs. i Stockholm, riksdagsman 1873—75; Per, den förres son, född 1856, dramatisk författare, teaterkritiker; Karl, född 1860, den senares bror, advokat, riksdagsman efter 1897, en af vänsterns ledande män. Stadling, Johan, född 1847, reseskildrare och författare i sociala ämnen. Bl. arbeten: Från det hungrande Ryssland, Genom Sibirien på spaning efter Andree. Stats/råd, 1) en regents samtliga ansvariga rådgifvare; 2) hvar och en af dem; /minister, kallas statsrådets främste man i Sverige och Norge; /rätt, utvecklingen af de grundsatser, som författningsmässigt gälla eller böra gälla för statsstyrelsen; /socialism, statens reglering af den privata företagsamheten; /streck, egenmäktig rubbning af statsförfattningen. Stabil/, stadig; /itet, stadga.261 stafett — strapats 262 stafett, ilbud. staffage (uttalas: Staff äsch), biomständigheter, bisaker, som afse att framhäfva hufvudsaken genom att tjäna som ram därtill. Stambulow, Stefan, bulgarisk statsman, född 1855, mördad 1895; motståndare till den ryska politiken; inrikes- och premiärminister 87—94. Standard, 1) normalmått; 2} konservativ Londontidning, grundad 1827. Stang, Fredrik, norsk högerpolitiker, född 1808, död 1884, statsminister 1861—80; Emil, född 1838, norsk högerpolitiker, statsminister 1889— 91, 93—95, den förres son. Stavenow, Ludvig, född 1864, professor i historia och statskunskap i Göteborg, historisk författare; Arthur, född 1867, den förres bror, skådespelare; Hildur, född 1870, skådespelerska (in-geny). Steen, Johannes, född 1827, rektor, norsk vänsterpolitiker, statsminister 1891—93 och 1898— 1902. Steeple Chase (uttalas: stlpl-tschés), hinderlöpning. Stangenberg, Knut, född 1871, karikatyrtecknare i Strix och Puck. Stanley, Henry Morton, född 1841, Afrikafarare, ledde 1871 tidningen New-York Heralds expedition för uppsökande af Livingstone och företog under 1870- och 80-talen upprepade forskningsresor i Afrika. Står, en radikal arbetartidning i London. Starbäck, Georg, född 1828, död 1885, historiker. (BL arbeten: Sveriges historia); Carl, född 1863, lektor, den förres son, botaniker, riksdagsman. Starta, begynna. Sta/tistik, framställning med siffror af samhällsförhållanden; /tiv, fotställ; /ty, skulpturframställning i hel kroppsstorlek; /tur, gestalt; /tus, tillstånd; /tut, stadga, reglemente. Status quo, den nuvarande ställningen; Status q U O ante, ställningen före den närvarande. Stave, Erik, professor i teologi, född 1857, reseskildrare, teologisk författare. Steffen, Gustav, född 1864, journalist, socialvetenskaplig författare. Bl. arbeten: Från det moderna England, Lönarbetaren och samhället; Richard, född 1862, lektor, litteraturhistoriker. Steijn, Martin, född 1857, president i den med Boerrepubliken förbundna Oranj e fristaten i Sydafrika. Steinmetz, Karl Fredrik von, född 1796, död 1877, preussisk fältmarskalk. Stenografi, snabbskrift med särskilda tecken. (Olika system af Gabelsberger, Arends, Mellin.) Stephanie, född 1864, belgisk prinsessa, förmäld 1881 med kronprins Rudolf af Österrike, änka sedan 1889, förmäld 1900 med grefve Elemar von Lonyay. Stereotyp/, gjuten, enformig; /era, trycka med plattor af gjuten skrift. Steril/,, ofruktbar; /isera, döda bakterier vid sårbehandling eller förvaring af lifsmedel. stetoskop, hörlur för läkare vid bröstundersökningar. Stigell, Robert, finsk bildhuggare, f. 1852 (statygruppen De skeppsbrutne). Stil/, skri fart, skrifsätt; det hvarje tid 1. konstnär egna framställningssätt; tidräkning; /isera, affatta, i ord framställa; utsmycka efter ett visst mönster; /l'st, skriftställare med godt skrifsätt; /istik, stillära; /istisk, som angår skrifsättet. Stilett, ett slags dolk (vanligen treeggad). Stilleben, »still-lifsmålning», framställning af liflösa föremål, ss. frukter, döda djur etc. St i m ü i US, eggelse; /era, reta, egga; stärka; /ans, /antia, /erande medel, retmedel. Stipendi/um, anslaget årligt understöd åt studerande 1. konstnärer; /ät, en som njuter sådant understöd. Stipul/era, bestämma genom kontrakt; /ation, aftal. Stjernström, Edvard, född 1816, död 1877, skådespelare och teaterdirektör. Stock/, summan af de i omlopp varande stats-skuldebrefven (sedelstock); /jobbare, en som spekulerar på statspapper, börsvinglare. Stockholm hade 1902 en folkmängd af 303,356 personer. Stockholmsbladet, daglig högertidning, uppsattes 1901; redaktör Leonard Ljunglund. Stockholmstidningen, Sveriges f. n. mest spridda dagliga tidning, demokratiskt vensterorgan, uppsattes 1889 af Anders Jeurling, som fortfarande är tidningens chef och hufvudägare. Tidningens utgifvare är Adolf Hallgren. I redaktionen medverka bl. a. Axel Lille, Gustaf Gullberg, Emil Norlander (Don Basuno), J. P. Rydelius (Rolf). Stoff , tyg, ämne, föremål; /era, upputsa, pryda. Stoi/ker, filosof af Zenos skola; en sträng, ståndaktig, kall och känslolös man; /cism, stoikernas lära; likgiltighet, känslolöshet; /sk, orubblig, känslolös. Stola, ett bredt band 1. skärp, som af de

katolska prästerna i full ornat bäres kring halsen och nedhänger på bröstet; jura StoldB, prästrättigheter. Stoltsera, högfärdas, yfvas. stomachalgi, magplåga. Stomatitis, muninflammation. Storstrejken, den politiska arbetsnedläggelsen 15—17 maj 1902 såsom opinionsyttring i rösträttsfrågan, beräknas ha haft omkr. 100,000 deltagare. storting, Norges riksdag (se Norge!) Stoopendaal, Jenny Nyström, född 1857, genre-och porträtt målarinna, tecknare. Storckenfeldt C. E. G. B., född 1847, död 1902, generaldirektör för telegrafverket, det svenska rikstelefonnätets organisatör. Strangul era, strypa; /ation, strypning. stranquri, urinstämma, svårighet att låta urinen. Strapats/, tröttande ansträngning; /era och Strapsera, anstränga, trötta.263 strateg — Sully-Prudhomme 264 strateg/, härförare; /i, harförarkonst; /isk, som angår strategien; Stratokrati, militärregering. strejk/, arbetsinställelse; /a, inställa, arbetet. Street, (uttal.: strit) eng. benämning på gata. Strelitzer, de ryska tsarernas lif vakt från 1500-talet till Peter d. stores tid. stricte jure, i noggrann öfverensstämmelse med lag och rätt. Strikt/ och Strikte, strängt, noga; /ur, sammandragning, sammansnörpriing, isynnerhet af urinröret. Strindberg, August, född 1849, banbrytande skönlitterär författare. Bl. arbeten: Från Fjärdingen och Svartbäcken, Mäster Olof, Tjänstekvinnans son, Hemsöborna, Svenska öden och äfventyr; skådespelen Folkungasagan, Gustaf Vasa, Erik XIV, Gustaf Adolf, Carl XII. Strandberg, Olof, född 1816, död 1882, operasångare; Charlotta, född 1830, operasångerska, gift med den förre; Fritz, född 1855, skådespelare. Strof, en af flere versrader bestående afdelning af ett skaldestycke. Struktur, byggnadssätt; sammansättning. Stryknin, en ytterst giftig alkaloid i Ignatii-bönan och en del andra växter. Strängnäs, stad i Södermanland med 2,313 inv. 1902. Stromberg, Emil, född 1853, komisk skådespelare. BL roller: Hattmakaren i »Hattmakarens bal», Menelaus i »Den sköna Helena» ; Johan, född 1856, direktör för Folkteatern i Stockholm. Strömstad, stad i Bohuslän med 2,822 inv. 1902. Stubin, tandtråd. Stuck', ett slags murbruk af hvit pulvriserad marmor blandad med gips; /atür, arbete med stuck; /atör, en som arbetar med stuck. Stud/era, arbeta i vetenskapliga ämnen; /ent, studerande vid universitet 1. högskola; en som aflagt mogenhetsexamen; /ium, arbete med något intellektuellt ämne. Stupid , dum, slö; /itet, dumhet. Sturm und drang(period), genombrottsperiod. Stuxberg, Anton, född 1849, intendent vid Göteborgs museum, zoolog, reseskildrare, död 1902. Styffe, Carl Gustaf, född 1817, universitetsbibliotekarie. Styrlander. Andreas Wilhelm, född 1854, polis-uppsyningsman, Goodtemplarordens chef i Sverige, frisinnad riksdagsman. Sty/x, en af underjordens floder i grek. mytologien; /gisk, till underjorden hörande. Stärner, Alfred, född 1864, redaktör af Bergslagsbladet, nykterhetspolitiker. sua sponte, frivilligt. Sub, under (i sammansättningar). subaltern, underordnad officer 1. tjänsteman. subdelegera, förordna i sitt ställe. SUbdiakon, en lägre kyrklig tjänsteman. subjekt/, det i en sats, hvarom något utsäges, föremål; /iv, personlig, enskild; /ivitet, personlighet, egendomlighet. Subkutan, närmast under huden befintlig; S. injektion, insprutning af läkemedel i cellväfnaden närmast under huden. Sublim/, hög, upphöjd, upplyftande; /itet, höghet, lyftning. Sublimat, ett desinfektionsmedel. Submarin, som ligger på hafsbottnen. SUbordin/era, underordna; lyda under; /ation, beroende af förman; lydnad, krigstukt. Subsidier, penningunderstöd, som en stat lämnar en annan. subsistera, fortvara, bestå. SUbskri/bera, skriftligen förbinda sig; /ption, underskrift; /ptionslista, lista för samlande af underskrifter. Substan/S, ämne, beståndsdel; tiell, kraftig, kärnfull, väsentlig; /ti ai itet, väsentlighet. SUbStitu/era, sätta i stället för; /t, en som är satt i annans ställe; /tion, en persons 1. saks sättande i annan ställe. substrat, grundval, till grund liggande ämne 1. föremål. SUbstruktion, en byggnads grundval under jord. SUbsum/era, innefatta 1. inbegripa; /tion, innefattande, inbegrepp. subtil/, fin, tunn; klyftig; /isera, sysselsätta sig med finesser. Subtra/hera, afdraga, afräkna; /ktion, afdrag. SUbven/era, mellankomma, bemedla; /tion, mel lankomst, bemedling. SUbvertera, kullstörta, förstöra. SUCCat, inkokt frukt 1. bärsaft; 'insyltade frukter. SUCCe/dera, efterträda; /ssäv, på hvarandra f oljande; /SSJon, följd, oafbruten ordning; /SSions-ordning, den grundlag, som bestämmer tronföljden; /SSOr, arftagare, tronföljare. SUCCés (uttal.: syksa), framgång, bifall; S. d'e-stime (uttal.: s. destim), framgång på grund af personlig aktning (för t. ex. författare af ett teaterstycke); s. pyramidal, oerhörd framgång. SUCCUr/S (uttal.: syckyr), hjälp, förstärkning; /era, komma till bistånd. Sudan, område i norra Afrika mellan Sahara och Ekvatorn, i vester till Atlantiska Oceanen och i öster till Abessinska höglandet. Se Egypten. Sudermann Herman, född 1857, tysk dramaturg. Bl. arbeten: "Ära, Sodoms undergång, Hemmet, Lyckan i det obemärkta. sufflett, fällbar skärm öfver ett åkdon. Sugge/stion, inflytande, påverkan; /rera, inverka; /Stiv, mottaglig för inverkan. SUJet (uttal.: syschè), ämne, föremål; mauvais SUJet (uttal.: måvä s.),

oduglig lätting. Sully-Prudhomme, René Francois Armand, fransk lyriker, f. J 8 3 9; tillerkändes af Svenska akademien det första Nobelpriset i litteratur 1901, hvilket föranledde en adress till Leo Tolstoy från ett fyrtiotal svenska författare, konstnärer och kritici.265 sulfat — symmetri 266 sulf/at, hvarje svafvelsyradt salt; /it, svafvel-syrligt salt; /id, svafvelmetall. Sultan , turkisk härskare; /inna, hans gemåler och döttrar; storsultaninna, moder till den regerande sultanen. Summa . beloppet af flere sammanlagda tal; hufvudinnehålli; in Summa, i det hela, öfver hufvud, sammantaget! S. Summarum, summan af summorna, slutbelopp; /risk, sammandragen, kort; /risk process, hastigt afgjordt mål; summera, hopräkna. summum jus summa injuria, högsta rätt högsta orätt. Sundberg, Anton Niclas, född 1818, död 1900 ärkebiskop från 1870, riksdagsman i andra kammaren 67—72 och talman samma år, i första kammaren 77—92, talman 78—80. Sundbärg, Gustav, född 1857, aktuarie i statistiska centralbyrån, statistisk författare. Sundsvall, norrländsk hamnstad med 15,087 inv. 1902. Sundsvallsposten, daglig högertidning, grundlagd 1859; redaktör: Herman Sällvin. Sundsvalls Tidning, daglig venstertidning, grundlagd 1870; redaktör: Gust. R. Peterson. Suomi, Finlands inhemska namn. SUperfin, utomordentligt fin. Superfosfat, ett gödningsämne (surt fosforsyrad kalk). superintendent, öfverstyresman (för kyrka och skola). Superlativ, högsta grad, utan jämförelse. supple/ra, fylla, ersatta; /ant, den som intager annans plats; /ment, fyllnad, tillägg, bihang. suppli/cera, bönfalla, ingifva böneskrift; /kant, ingifvare af böneskrift; /kation 1. /k, böneskrift. suppo/nera, förutsätta, antaga; /sition, förutsättning, förmodan suppr/imera, undertrycka; förtiga; /ession, undertryckande; fördöljande. SUpra, ofvan; ut supra, som ofvan. SUpremati, öfvervälde, öfverhärskap. surpr/enera, (uttal.: syrpr.), öfverraska, förvåna; enant (uttal.: syrprenangt), öfverraskande, oförmodad; /ice (uttal.: syrpris), öfverraskning. surrog/era, sätta något annat i stället för något; /ät, ersättnings- 1. nödfallsmedel. SUSCeptib/el, mottaglig för; /ilitet, mottaglighet, känslighet. suspekt, misstänkt. suspen/dera (uttal.: syspangdera), uppskjuta; afsätta för någon tid; /Sion, uppskof; afsättning för viss tid. SUSpensoir (uttal.: syspangsoar), band till uppbärande af testikelpungen. sutor, skomakare; ne sutor ultra crepidam, skomakare, blif vid din läst. SUUm cuique, hvar och en sitt. suverän/, oinskränkt; regerande furste; /itet, högsta makten. suzerän/, ofverlänsherre; /itet, sammanfattning af alla de rättigheter, som en suverän stats härskare äger öfver en halfsuverän. svada, vältalighet; ordflöde. Svahn, Oscar, född 1838 lektor, pedagogisk författare, kulturskildrare. BL arbeten: Våra Öfverliggare, Våra öfversittare. SVartalfer, mörkrets andeväsen i nord. mytologien. Svartengren, Yngve, född 1859, journalist, politisk författare, redaktör af Malmötidningen. Swartling, Axel, född 1840, fabriksägare i Norrköping, modertitkonservativ politiker, riksdagsman och v. talman i andra kammaren. Svedelius, Wilhelm Erik, född 1816, död 1889, professor, historisk och statsvetenskaplig författare. Svekomaner, anhängarna af det svenska språkets bevarande som finskt kulturspråk. Svennberg, Tore, född 1858, karaktärsskådespelare. Bl. roller: Falk i »Kärlekens komedi», Generaldirektören, Göran Persson i Erik XIV. Svensén, Emil, född 1850, föreläsare och journalist, historisk, geografisk och politisk författare. Svenska akademien stiftades af Gustaf III 1786 med uppgift att »arbeta uppå svenska språkets renhet, styrka och höghet, så uti vetenskapen som särdeles i anseende till skaldekonsten och vältaligheten i alla dess tillhörande delar, jämväl uti den, som tjänar att tolka den himmelska sanningen.» Svenska akademien äger utdela ett af de fem Nobelprisen. Ledamöternas antal är 18, som utnämnes af konungen efter akademiens eget val. Dess högtidsdag är 20 december. Akademiens valspråk är: »Snille och smak.» Sverdrup, Johan, norsk politiker, vensterns organisatör och främsta ledande kraft under 1860-, 70- och 80-talen; statsminister 1884 — 89, född 1816, död 1892; Jakob, biskop, född 1845, död 1899, den förres brorsson, norsk moderatpolitiker, medlem af Johan Sverdrups vensterministär och af Hagerups koalitionsministär; Otto, född 1855, norsk polarfarare först med Nansen, sedan med egen expedition 1898—1902. Sveriges författning och förvaltning, se utförlig beskrifning i slutet af boken. Sybarit, vällusting, frossare. Sydsvenska Dagbladet Snällposten, moderatliberal Malmö-tidning, grundlagd 1870; utgifvare Carl Herslow. syfil/is, venerisk sjukdom; /tisk, behäftad med syfilis. sykofant, hemlig angifvare, baktalare. sylf, sylfid, luftande; späd, behagfull kvinnovarelse. syllogism, slutledning. symbol/, sinnebild; /utn apostolicum, apostoliska trosbekännelsen; /ik, pröfning och förklaring af den kristna kyrkans lärosatser; /isk, sinnebild-lig; /iska böcker, trosbekännelseböcker. symfoni, samljud; tonstycke för orkester. symmetri/, riktiga förhållanden sins emellan och till det hela; /sk, afpassad efter riktigt mått.267 sympati *-talmiguld 268 sympat/i, likstämmighet i lynne och karaktär; /etisk, medkänslig, deltagande; /isera, känna lika,

öfverensstämma. symptom, kännetecken, förebud. synagoga, judiskt tempel. synchronis/m, samtidighet; /tiska tabeller, historiska taflor, där liktidiga händelser äro sammanställda. SyndiciiS, ombudsman l'ör ett samfund eller skrå. Synod, kyrkomöte, prästmöte. synonym, liknämnig. Synoptisk, sammanfattad, öfverskådlig. Synta/X, läran om satsbyggnaden; /ktisk, öfverensstämmande med satsläran. Syperb, utmärkt, förträfflig. System/, byggnad, lärobyggnad, plan 1. grundsats; /atisk, ordnad till ett helt; /atisera, ordna, bringa till sammanhang. Saerimner, einherjarnas galt i Valhall, som hvarje afton slaktades och om morgonen åter var hel. Sallberg» Thure, född 1854, journalist, folklifs-skildrare. Bl. arbeten: På kyrkobacke och i gillestuga, Småfolksprat och Storgubbatal. Säter, stad i Dalarne med 697 inv. Sätherberg, Herman, född 1812, död 1897, läkare, vitter författare. Söderman, August, född 1832, död 1876, tonsättare, kapellmästare vid Operan. BL komposi- tioner: Bröllopet på Ulfåsa, Per Gynt; Carl August, född 1860, den förres son, operasångare. BL roller: Mefistofeles, Leporello, Jago; Sven, född 1866, tidningsman, litteraturhistoriker, kritiker i St. D., den senares bror. Söderberg, Hjalmar, född 1869, vitter förfat tare, kritiker, öfversättare. BL arbeten: Förvillelser, Martin Birks ungdom; Natan, född 1869, journalist, vitter författare (Strängalek). Söderblom, Nathan, född 1866, professor, religionsvetenskaplig författare. Södergren, Valfrid, född 1848, journalist, politisk författare, redaktör af Göteborgsposten. Söderhamn, norrländsk sjöstad med 11,492 inv. 1902. Söderhjelm, Werner, f. 1859, professor i Helsingfors, litteraturkritiker. Söderköping, stad i Östergötland med 1,941 inv. 190-A Södertälje, stad i Södermanland med 8,301 inv. 1902. Sölvesborg, stad i Blekinge med 2,030 inv. 1902. Sönderjylland = Nordslesvig, se Schlesvig. Sörensen, Enevold, född 1850, dansk journalist och politiker, inrikesminister i ministären Deuntzer. T. tabell/, tafla L blad med uppgifter, siffror o. d. ordnade på ett öfverskådligt sätt (ex. historiska, genealogiska, nautiska, statistiska, mortal i tets-, intressetabeller etc.); /arisk, ordnadt i form af tabell; /arisera, ordna i form af t.; /verk, offentlig redogörelse för en stats statistiska förhållanden. tabernakel, tält; hos judarna det tält, hvari under ökenvandringen förbundsarken förvarades; hos katolikerna altarskåp hvari kalken insattes. tableau (uttal.: tablå), förteckning, kort öfversikt; kort afdelning af ett skådespel; /t. vivant (uttal.: t. vivång), framställning af en målning genom lefvande personer. table d'höte (uttal.: tab'ldät), servering med bestämdt pris för hela måltiden i stället för pr rätt. table rase (uttal.: tab'lriis), slät, ograverad skifva; göra t. r., göra tomt bord (vid spel, dryckeslag, spisning o. d.). tablett, hylla; litet lågt bord; pastilj. tabula, tafla; t. nigra, »svarta taflan». taburett, stol utan ryggstöd; statsrådsstol, statsrådsämbete. taceat mulier in ecclesia, kvinnan tige i församlingen. tackla/, förse ett fartyg med rigg; /ge (uttal.: tacklåsch), tackelverk på ett fartyg (master, stänger, rår och tågverk). taffel, dukadt bord, måltid (hos furstliga personer); ett piano, som hopslaget liknar ett fyrkantigt bord; /täckare, uppassare vid ett furstligt bord. taft, ett lätt, glatt sidentyg. tagaler, malajiska invånare på Filippinerna. takt/, känsla för det rätta och passande; finhet och måtta i uppträdandet; /ik, krigskonst; förfaringssätt; /iker, fältherre; (en god taktiker, en i utförandet af en sak skicklig och förfaren man). talang (skrifves äfven på franskt sätt talent), naturgåfva, anlag, skicklighet, färdighet. talar, lång fotsid klädnad; konungamantel. talismän, ett trollmedel (ring, liten bild, metallplåt L d.), som bäres för att skydda mot faror. Tallberg, Axel, född 1860, etsare och porträttmålare talmiguld, en legering af 76,40 % koppar, 12,20 % zink, l,io % tenn och 0,30 % järn. 267 sympati *- talmiguld 268 sympat/i, likstämmighet i lynne och karaktär; /etisk, medkänslig, deltagande; /isera, känna lika, öfverensstämma. symptom, kännetecken, förebud. synagoga, judiskt tempel. synchronis/m, samtidighet; /tiska tabeller, historiska taflor, där liktidiga händelser äro sammanställda. SyndiciiS, ombudsman l'ör ett samfund eller skrå. Synod, kyrkomöte, prästmöte. synonym, liknämnig. Synoptisk, sammanfattad, öfverskådlig. Synta/X, läran om satsbyggnaden; /ktisk, öfverensstämmande med satsläran. Syperb, utmärkt, förträfflig. System/, byggnad, lärobyggnad, plan 1. grundsats; /atisk, ordnad till ett helt; /atisera, ordna, bringa till sammanhang. Saerimner, einherjarnas galt i Valhall, som hvarje afton slaktades och om morgonen åter var hel. Sallberg» Thure, född 1854, journalist, folklifs-skildrare. Bl. arbeten: På kyrkobacke och i gillestuga, Småfolksprat och Storgubbatal. Säter, stad i Dalarne med 697 inv. Sätherberg, Herman, född 1812, död 1897, läkare, vitter författare. Söderman, August, född 1832, död 1876, tonsättare, kapellmästare vid Operan. BL komposi- tioner: Bröllopet på Ulfåsa, Per Gynt; Carl August, född 1860, den förres son, operasångare. BL roller: Mefistofeles, Leporello, Jago; Sven, född 1866, tidningsman, litteraturhistoriker, kritiker i St. D., den senares bror. Söderberg, Hjalmar, född 1869, vitter förfat tare, kritiker, öfversättare. BL arbeten: Förvillelser, Martin Birks ungdom; Natan, född 1869, journalist, vitter

författare (Strängalek). Söderblom, Nathan, född 1866, professor, religionsvetenskaplig författare. Södergren, Valfrid, född 1848, journalist, politisk författare, redaktör af Göteborgsposten. Söderhamn, norrländsk sjöstad med 11,492 inv. 1902. Söderhjelm, Werner, f. 1859, professor i Helsingfors, litteraturkritiker. Söderköping, stad i Östergötland med 1,941 inv. 190-A Södertälje, stad i Södermanland med 8,301 inv. 1902. Sölvesborg, stad i Blekinge med 2,030 inv. 1902. Sönderjylland = Nordslesvig, se Schlesvig. Sörensen, Enevold, född 1850, dansk journalist och politiker, inrikesminister i ministären Deuntzer. T. tabell/, tafla L blad med uppgifter, siffror o. d. ordnade på ett öfverskådligt sätt (ex. historiska, genealogiska, nautiska, statistiska, mortal i tets-, intressetabeller etc.); /arisk, ordnadt i form af tabell; /arisera, ordna i form af t.; /verk, offentlig redogörelse för en stats statistiska förhållanden. tabernakel, tält; hos judarna det tält, hvari under ökenvandringen förbundsarken förvarades; hos katolikerna altarskåp hvari kalken insattes. tableau (uttal.: tablå), förteckning, kort öfversikt; kort afdelning af ett skådespel; /t. vivant (uttal.: t. vivång), framställning af en målning genom lefvande personer. table d'höte (uttal.: tab'ldät), servering med bestämdt pris för hela måltiden i stället för pr rätt. table rase (uttal.: tab'lriis), slät, ograverad skifva; göra t. r., göra tomt bord (vid spel, dryckeslag, spisning o. d.). tablett, hylla; litet lågt bord; pastilj. tabula, tafla; t. nigra, »svarta taflan». taburett, stol utan ryggstöd; statsrådsstol, statsrådsämbete. taceat mulier in ecclesia, kvinnan tige i församlingen. tackla/, förse ett fartyg med rigg; /ge (uttal.: tacklåsch), tackelverk på ett fartyg (master, stänger, rår och tågverk). taffel, dukadt bord, måltid (hos furstliga personer); ett piano, som hopslaget liknar ett fyrkantigt bord; /täckare, uppassare vid ett furstligt bord. taft, ett lätt, glatt sidentyg. tagaler, malajiska invånare på Filippinerna. takt/, känsla för det rätta och passande; finhet och måtta i uppträdandet; /ik, krigskonst; förfaringssätt; /iker, fältherre; (en god taktiker, en i utförandet af en sak skicklig och förfaren man). talang (skrifves äfven på franskt sätt talent), naturgåfva, anlag, skicklighet, färdighet. talar, lång fotsid klädnad; konungamantel. talismän, ett trollmedel (ring, liten bild, metallplåt L d.), som bäres för att skydda mot faror. Tallberg, Axel, född 1860, etsare och porträttmålare talmiguld, en legering af 76,40 % koppar, 12,20 % zink, l,io % tenn och 0,30 % järn.269 talmud — teknik 270 talmud, en i 2:a—6:te årh. e. Kr. gjord samling af judiska traditioner och lagar. talong, i kortspel benämning på de efter gifning öfverblifna korten. tambour (uttal.: tangbur), trumma; tambur (litet förrum utanför ett annat rum); t. de basque (uttal.: t. döbask), ett slags trumma med bjällror; t. major (uttal.: t. maschår), regementstrum-slagare ^»tamburmajor» kallar man den, som i restauranttamburer har tillsyn öfver gästernas öfverplagg); tamburin, liten trumma, handtrumma. Tamm Hugo, till Fånö, född 1840, politiker, medlem af första kammaren sedan 1885. Tammelin, Filip, född 1839, revisor i kammarrätten, vitter författare (Dikter). tamen est laudanda voluntas, den goda viljan är dock berömvärd. tamuler, folkstam på Malabarkusten i Ostindien. Tammerfors (finska Tampere), fabriksstad i det inre, sydvästra Finland, 32 t. inv. Takanen, Johannes, finsk bildhuggare, f. 1849, d. 85 (Aino-stöden). tandem, ändtligen, omsider; lätt en- eller tvåspänd vagn med 2 eller 4 hjul; velociped för två personer; köra, åka tandem, med två hästar spända efter hvarandra; tandem justa (bona) Causa triumphat, omsider vinner den goda saken seger. Tandläkareänstitutet i Stockholm öppnades 1898. 3-årig kurs. tang/era, vidröra, råka; /ent, greppstiften i en pianoklaviatur; rak linje som vidrör en krokig i en enda punkt; /ibel, vidrörlig, som kan råkas. tant de bruit pour une omelette (uttal.: tång dö brui pur yn omelett), så mycket väsen för ingenting. tantiéme (uttal.: tangtiåm), andel i vinst. tap/et, väggöfverdrag af papper eller tyg; bringa på tapeten, föra på tal; vara på t, vara i görningen; /etsera, bekläda (rum eller möbler); /isseri, utsy dt arbete, väggbeklädnad. tapto, aftontrumning vid lägerplatser; ett musikstycke som därvid spelas; (ordet är en stark förkortning af »tapp — i = tunna» = »tapp = i = to» = »tapto», uppkommet under 30 åriga kriget, då för åstadkommande af strängare manstukt prof os-sen hvarje afton mellan 8 och 9 skulle slå en tapp i öl- och vinfaten). tara/, afdrag för vikten af kärl, omslag o. d.; /räkning, uppgift på hvad som bör af dragas i en varas vikt för att finna den verkliga. taråntel/, en giftig spindel i Italien, isht vid Taranto; /la, italiensk nationaldans, uppkallad efter samma stad tardera, fördröja, uppehålla. tariff, varu- och prislista; tulltaxa. tarlatan, ett slags glest och lätt florstyg. Tartaren, en mörk hisklig afgrund, i hvilken enligt grekiska mytologien Zeus störtade förbrytare och sina fiender. Tavaststjerna, Karl August, född 1860, död 1888, finsk skönlitterär författare (Hårda tider, Laureatus). Tartuffe (uttal.: tartyff), hycklare, skenhelig människa (efter Moliéres skådespel med samma namn). tatarer, en folkstam norr om Svarta hafvet. Tattersall, hästmarknad i London, vid hvilken äfven afhandlas kapplöpnings- och sportfrågor (namnet efter lokalens grundare 1766); i

Stockholm en 1902 upphörd lokal med ridbana och depot för ridhästar inrättat 1898. tatuera, måla kroppen genom inympning af färg under huden. tauto!ogi/, onödigt upprepande af samma sak i olika ordalag; /sk, som innehåller tautologi. tavern, värdshus, näringsställe, vinstuga. tax, en hundvarietet med långsträckt kropp och korta krökta ben (»boggiehund»). Thaulow, Fritz, f. 1847, norsk landskapsmålare af europeiskt rykte, känd för sin öfverlägsna teknik (vinter- och flodmotiv i olja och pastell). Themptander, Oscar Robert, född 1844, död 1897, finansminister 188]—84, statsminister 1884 —1888 i den sista frihandelsministären före det protektionistiska genombrottet. tax/a, åsätt pris, prislista; /era, åsätta pris; beskatta; /ation, 1. /ering, värdesättning; beskattning; /eringskomité, /eringsman.j taxameter, längdmätare; inrättning på åkdon, å hvilken priset för åkningen en tillryggalagd väglängd afläses; själfva åkdonet (droska eller släde). teat/er, skådebana (Stockholms teatrar äro f. n. Kongl, teatern 1. operan, Dramatiska teatern, Svenska teatern, Vasateatern, Södra teatern, Olympiateatern och Folkteatern, hvarjämte Djurgårdsteatern användes som som mar teater); /erkupp, öfverraskande, men förberedd händelse; /erpjäs, ett för teatern skrifvet arbete; /ralisk, som rör teatern; som sträfvar efter en viss effekt, hög-traf vande. Té Deum (laudamus), »O Gud, vi lofve dig», en latinsk lofsång, skrifven i 4:e årh. af bisk. Ambrosius af Milano. Tegerström, Ferdinand, född 1826, skådespelare. Bl. roller: Dung-ka-skin i »Theblomma»; doktor Stockman i »En folkets fiende». Tegnér, Esaias, biskop, Frithiofs sagas, Sveas och Axels skald, född 1782, död 1846; Esaias, född 1843, den förres sonson, professor i österländska språk, vetenskaplig författare; Elof, född 1844, den senares bror, historiker, bibliotekarie, död 1901. Tegnér, Hans, professor, dansk tecknare, f. 1853 (Holbergs komedier, Andersens sagor). tekni/k, yttre konstfärdighet; /sk, konst- eller yrkesmässig; /ska högskolan, läroanstalt i Stockholm för utbildning af ingenjörer (kallades- förr teknologiska institutet).**teknolog/,** elev vid tekn. högskolan; **/i,** läran om konst och slöjd i allmänh.; **/isk,** som angår konst och slöjd.

telefon, fjärrljudare, en elektrisk apparat, medels hvilken man kan samtala med aflägsna orter, konstruerades för praktiskt bruk 1875 af engelsk-amerikanen Alex. Graham Bell efter uppslag från århundradets midt, utvecklades i slutet af 1870-talet af amerikanen T. A. Edison, infördes i Sverige 1877 och tillhandahölls allmänheten af Bellbolaget från början af 1880-talet. 1883 bildades Allmänna telefonaktiebolaget af ingeniör H. T. T. Cedergren, som genom lägre afgifter gaf telefonen spridning.

telegraf/, fjärrskrifvare, apparat, som genom vissa öfverenskomna tecken öfverför en underrättelse från en ort till en annan, (man skiljer mellan optisk och elektrisk telegraf); **/era,** lämna underrättelse pr telegraf; **/isk,** som erhålles pr telegraf (ex. underrättelse); **/ist,** vid telegrafverket anställd funktionär. Uppslaget till telegrafen gafs i början af 1700-talet af engelsmannen St. Gray, men ledde först efter H. K. Örsteds upptäckt 1820 af den elektriska strömmens verkningar till resultat. Den första elektriska telegraflinjen uppsattes i England 1838—39, i Sverige 1853 (Stockholm—Upsala), 1854 (Stockholm—Göteborg) och 1855 (Stockholm—Malmö). På de senaste åren har italienaren *Marconi* lyckats åvägabringa **telegrafering utan tråd** genom elektromagnetiska vågor i etern, som sättas i rörelse och uppfångas med särskilda afsändnings- och mottagningsapparater.

telegram, en pr telegraf meddelad underrättelse.

teleskop, fjärrglas; starka kikare, som astronomerna använda för att iakttaga himlakropparna.

tema, ämne; grundtanken i ett tal.

Tempelherrar, medlemmar i en under korstågen bildad andlig riddarorden.

temperera, mildra, dämpa; **/erad,** mildrad; hvarken för kall eller för varm (om luftstreck); **/ament,** lynne, sinnelag; **/atur,** värmegrad; **/aturförändring,** hastig omväxling mellan värme och köld.

tempo, tidmått; takt; handgrepp vid exercis; plur. **tempi; tempi passati,** förgångna tider.

Temps (uttal.: táng) moderat republikansk parisisk aftontidning, grundad 1861.

Templarorden stiftades af svensk-amerikanen Adolf Petersson 1883. Det är en nykterhetsförening med

lifförsäkringsanstalt.

temp/us, pl. **tempora,** tid; **ex tempore,** utan förberedelse; **hoc tempore,** för närvarande; **o tempora, o mores!** o, tider, o, seder! **tempora mutántur et nos mutámur in illis,** tiderna förändras och vi med dem; **/orär,** inskränkt till en viss tid, tillfällig.

tenacitet, uthållighet, seghet.

tender, kolvagnen närmast lokomotivet i ett järnvägståg.

tende/ra, sträfva, syfta till ett mål; **/ns,** syfte, böjelse; **/ntiös,** med riktning mot ett visst mål.

Tengdahl, Knut, född 1867, journalist, socialdemokratisk författare, ombudsman vid Folkets hus i Stockholm.

Tengwall, Carl Gustaf, född 1864, redaktör i Svenska Dagbladet.

tenor, den högre mansrösten, D-strängen på en violin; sångare med tenorröst.

tension, spänning.

tentakel, känslospröt hos insekter.

tent/era, pröfva, undersöka; **/amen,** föregående pröfning till en examen; **tentare licet,** det är tillåtet att försöka; **/ator,** den som anställer tentamen; **/and,** den som undergår tentamen.

tenuitet, tunnhet, finhet.

teokrati/, prästregering; **/sk,** som har karaktär af teokrati.

teologi/, vetenskapen om Gud och gudomliga ting; **teolog,** idkare af denna vetenskap; **/sk,** som tillhör teologien.

teorem, sats, som skall bevisas.

teor/i, åsikt, hvartill man kommit på tänkandets väg; **/etiker,** en, som sysslar med teorier (motsats till en man med praktisk erfarenhet); **/etisk,** något i tanken pröfvadt, men i praktiken obepröfvadt.

teosofi/, föregifven högre kunskap om Gud; andeskåderi; **teosof,** anhängare af teosofien; **/sk,** som tillhör teosofien och andeskåderiet; **/ska Samfundet,** grundades 1875 i New-York och har sedan gifvit upphof till ett öfver hela världen spridt föreningsväsen, som åsyftar ett världsbrödraskap på grundvalen af en med spiritismen befryndad mystisk-religiös världsåskådning, enligt hvilken det mänskliga lifvet blott är ett led i en följd af utvecklingsformer till den högsta klarheten. Samfundets stiftarinna var ryskan Helena Blavatsky, efter hvars död 1891 ledningen öfvertogs af engelskan Annie Biesant. Teosofien räknar i Sverige omkring 500 anslutna medlemmar.

terapi och **terapeutik,** sjukdomsbehandling.

term, ord, uttryck, talesätt.

termin/, bestämd tid, förfallotid; bestämd tid, hvarunder någon viss årligen återkommande sysselsättning räcker, (ex. läsetermin vid skolor, speltermin vid teatrar); **/era,** begränsa, inskränka; afsluta; **/spel,** ett slags börsaffärer, där vinsten eller förlusten motsvaras af prisskillnaden på varan under »terminen» från köpet till den öfverenskomna leveranstiden.

terminologi, sammanfattning af de brukliga uttrycken inom en vetenskap eller ett fack; en viss persons sätt att uttrycka sig.

terminus, gräns; ord, uttryck; **t. a, quo,** tidpunkt, från hvilken man räknar något; **t. ad quem,** tidpunkt till hvilken etc.; **t. technicus,** tekniska termen, riktiga benämningen, riktiga ordet.

termit, ett slags myra i de heta zonerna.

termometer, värmemätare (Celsius, Fahrenheit, Réaumur) området från frys- till kokpunkten indelas af R. i 80, af C. i 100, af F. i 180 grader.273 tern — titel 274 F. betecknar fryspunkten med 32 ocli kokpunkten således med 212. tern, tre ark papper lagda i hvarandra. terpentin, en lösning af hartser, som utflyta ur många slags tall och gran. Terpslchöre, danskonstens gudinna (en af de nio muserna). terra, jord, land; t. COtta, ett slags bränd brun lera, som användes till finare krukmakeriarbeten; t. firma, fast land; t. incognita, okändt land; obekant sak eller förhållande. terrass/, afsats; /era, uppkasta j or d vallar eller afsatser, den ena öfver den andra; /formig, lik en t., anlagd som en terrass. terr/eur (uttal.: terror), skräck, fasa; /ibel, skräckfull, faslig. terrin(e), soppskål. territori/um, område; /ai, som tillhör eller omfattar ett område; /alpolitik, den statskonst, som sträfvar att utvidga eget område. terroris/m, skräckregering; /t, anhängare af detta system. terräng, mark, område. ters, tredje tonen från en annan såsom grundton. terti/a, tredje klassen i en skola; /an, lärjunge i tredje klassen; /US Interveniens, en tredje mel-lankommande part, skiljedomare; /um non datur, ett tredje gifves icke; /är, hörande till den tredje formationen i geologien. terzerol, fickpistol, puff ert. Tesla Nikolaus, född 1856 i Kroatien, bosatt i Amerika, elektriker, uppfinnaren af de s. k. Teslalamporna. testakten, en i England år 1673, införd lag, enligt hvilken alla statens ämbetsmän skulle tillhöra engelska kyrkan. testa/mente, förordnande, hvarigenom man förklarar sin yttersta vilja rörande ens efterlämnade egendom; /mentarie, den, till hvars förmån ett testamente är upprättadt; /mentarisk, som anger ens yttersta vilja; /tör, den, som i testamente förordnar om sin kvarlåtenskap. testimonium, betyg, vittnesbörd. tete (uttal.: tät), hufvud; spets; tete å tete, möte mellan två personer; gå i teten, gå i spetsen, i främsta ledet. text, en författares egna ord utan några förklaringar; ett visst stycke ur bibeln såsom ämne för en predikan; ord till en tondikt; /a, skrifva vackra och prydliga bokstäfver. textil/, som hör till väfnader; /industri, gemensamt namn för väfnad, spånad, sömnad o. s. v. textur, väfnad; anordning af smådelar till ett helt. T(h)alia, den dramatiska konstens gudinna (en af de nio muserna). t(h)es, sats, som framställes för att försvaras. Thoma Hans, född 1839, tysk målare (Schwarz-wald-motiv). Thomander, Johan Henrik, född 1798, död 1865, biskop, vältalare, teologisk författare och vitter öfversättare. Thomas, William Widgery, nordamerikansk diplomat och skriftställare, född 1839, 83—8& 81)—94 och efter 98 Förenta staternas minister' i Stockholm. Thomasson, Pehr, född 1818, död 1883, folkskriftsförfattare, folkskald. Thorell, Hildegard, född 1850, porträttmålar-jnna, (bl. arbeten: porträtt af Gunnar Wennerberg). t(h)yrsusstaf, den med murgrön och vinrankor lindade staf, som bacchantinnorna buro vid bac-chusf esterna. ThyseUUS, Erik, född 1854, journalist, politisk författare (Rösträttsfrågans historia) öfversättare. Thörnberg, Ernst, född 1873, journalist, socialpolitisk författare, föreläsare. tiar, den tredubbla påfliga kronan. tiers/état (uttal.: tiärseta), tredje ståndet (borgare-och bönder) i Frankrike under feodaltiden. Tietgen, Carl Fredrik, dansk finansman, f. 1829,, från 57 till 96 direktör för Privatbanken i Köpenhamn,, stiftaren och ledaren af Det Store Nordiske Telegrafselskab, Det förenade Dampskibs-selskab m. fl., död 1901. Tigerschiöld, Hugo, kanslisekreterare, född 1860,, skald. Tigerstedt, Robert, född 1853, professor i fysiologi vid Karolinska institutet, numera i Helsingfors. tignarman, en i det gamla Norden förekom-i mande hederstitel åt innehafvare af rikets högsta, värdigheter. tigrerad, tigerfärgad timbre (utt.: tängbr), klang, klangfärg. Times (uttal.: täjms), en i London utkommande-daglig tidning, grundad 1785. timid/, rädd, skygg, försagd; /itet, blyghet, för sagdhet. tinktur, lösning for medicinskt bruk af växt-1. djurämnen i sprit 1. sprithaltiga vätskor. tirad, två toners sammanbindande genom en löpning, som genomgår de mellanliggande tonerna; en lång mening med granna ord utan egentligt innehåll. tiraljera, smattra med skjutgevär; tiralför, skarpskytt. Tirén, Johan, född 1853, genremålare, (bl. arbeten: lappar, tillvaratagande skjutna renar;) Gerda, född 1858, bokillustratör, landskapsmålare. Tirfing, Angantyrs slagsvärd. titan, jätte, rese; Titanerna 1. Titaniderna voro söner af Uranus och Gea, hvilka stormade himmelen och af Jupiter nedstörtades till Tartaren. tit/el, öfverskrift, rubrik; ämbets- L hedersbenämning; Titülus (förk. Tit) nyttjas stundom i stället för namn 1. titel på den person man tilltalar muntligen 1. skriftligen; /ulera, gifva titel åt, benämna.Tivoli — transplantera 276 Tivoli, en först i Neapel, sedan i Paris, Wien, Berlin, Köpenhamn m. il. hufvudstäder använd benämning på en förlustelseort med trädgård och folknöjen; Stockholm: ett Tivoli på Djurgården; /teater, sommarteater (teatern i Stockholms Tivoli kallas äfven Kristallsalongen). Tizian, (Tiziano Vecellio), venetiansk målare, en af renässansens mästare, f. 1477, d. 1576. toast (uttalas: tast), skål, välgångsskål. töga, mantel, som af de gamla

romarna bars under fredstid (den var i allmänhet helhvit till färgen, endast högre ämbetsmän och gossar under 17 år hade den purpur brämad). tokayer, ett ungerskt vin. tolag, afgift, som erlägges till stadskassan för fartyg, som lägga till vid stadens bryggor. toler/era, fördraga, öfverse med; /ans, fördragsamhet, religionsfrihet; /ant, fördragsam. Tolfmilaskogen, gammalt namn på en skog i Ekshärads socken och Elfdals härad i Värmland. Tolstoy, Leo, grefve, född 1828, världsberömd rysk skönlitterär författare, religiös och social reformator. (Bl. arbeten: Anna Karenin, Hvad är att göra, Kreuzersonaten). tom, del 1. band af ett större litterärt arbete. tomahawk. (uttalas: tomahåk), indiansk stridsyxa. tomat, paradisäpple. tomböla, ett slags offentligt lotteri vid marknader, basarer o. d. ton (uttalas: tånn), 1,000 kilogram. ton, musikaliskt ljud; sätt att tala och uppföra sig; den förhärskande färgen i målning; /art, den skala, som användes för ett musikstycke. tonsur, de katolska andliges bruk att hafva hjässan rakad. topas, en gul genomskinlig ädelsten. Topelius, Zakarias, finländsk författare, född 1818, näst Runeberg Finlands främste och populäraste diktare, d. 98 (Fältskärns berättelser). topograf/, en som beskrifver orter och trakter; /i, ortbeskrifning; /tsk, ortbeskrifvande; /iska karen. TorellUS, Gustaf, född 1847, redaktör för Vårt Land från tidningens början 1885, politisk författare. toreador, fäktare till häst i de spanska tjurfäktningarna. torner(spel), lans- 1. riddarspel, ringränning; "tornera, kämpa i tornerspel. tör n ister, ränsel, foderpåse. Torneå (Tornio)., liten finsk gränsstad tätt invid Haparanda på svenska stranden af Torne älf. torped, undervattensmina; /båt, minbåt. Torshälla, fabriksstad i Södermanland; 1,800 invånare. tortyr, plågsam behandling till framkallande af bekännelse; svår plåga i allmänhet. tory, pl. tories (uttalas: tårri, tårris), de konservativa, anhängare af den gamla stats- och kyrkoförfattningen i England. I Förenta staterna betecknar namnet tvärtom det demokratiska 1. radikala partiet. Torsslow, Olof Ulrik, född 1801, död 1881, skådespelare (bland roller: Hamlet, Macbeth); Harald, född 1838, skådespelare, sångare, landskapsmålare; Helfrid, född 1876, skådespelerska. total , hel och hållen; /t eller /iter, helt och hållet, fullkomligt, i grund; /itet, det hela, hela beloppet. totalisatorn, kapplöpningsbanornas officiella vadhållningsbyrå. Hvar och en satsar på den häst, han tror skall komma först, hvarpå insatserna delas mellan dem, som hållit på den rätta. Totalisatorn är sedan 1898 förbjuden i Sverige. tout (uttalas: tu), allt, det hela; tout å fait (uttalas: tutafä), helt och hållet, fullkomligt. tracera, teckna, göra utkast. trad/era, öfverlämna, muntligt fortplanta; /ition, fortplantad lära, fortplantadt bruk; /itionell, grundad på tradition. trafik/, samfärdsel, rörelse på gator och torg; /era, idka handel, begagna de allmänna Samfärdsmedlen; /ant, en som begagnar sig af Samfärdsmedlen, resande. trag/edi (uttalas: traschedi), sorgspel, sorglig händelse; /iker, sorgspelsförfattare, skådespelare i sorgspel; /ikomedi, på en gång sorg- och lustspel, både ömklig och löjlig händelse; /ikomisk, sorgligt löjlig; /isk, soin hör till sorgspel, sorglig; /Or, tragisk skådespelare. trakasser/a, bråka, krångla; /i, bråk, krångel, besvär. trakt'era, behandla, undfägna,förpläga;/amente, förplägning; /ät, afhandling, fördrag; /Or, värdshusvärd. trampolin, elastiskt bräde, hvarpå luftspringare ta fart, när de göra språng. trankil, lugn, ostörd, oberörd; /isera, lugna, tillfredsställa; /itet, lugn, stillhet. Irans i sammansättningar betyder »på andra sidan» (ex. transalpinsk, på andra sidan Alperna, transatlantisk, på andra sidan Atlanten, trans-podansk, på andra sidan Po). transaktion, öfverenskommelse. transfigur/era, omskapa, förvandla i en annan gestalt; /ation, omgestaltning, förklaring (Kristi). transform/era, förvandla, ombilda; /ation, förvandling. transfugera, öfverlöpa, öfvergå till fienden. iransfu/ndera, utgjuta ur ett kärl i ett annat; /Sion, en vätskas utgjutning ur ett kärl i ett annat. transito, genomförsel af varor genom ett land till ett annat; /handel, handel med sådana varor; /tull, tull på sådana varor. translator, öfversättare. transmittera, öfverlåta. transparang genomskinlig. transpir/era, utdunsta, svettas; /ation, utdunst-ning, svettning. transplantera, omplantera, förflytta.277 transponera — tsar 278 transponera, öfverflytta i en annan tonart. transport/era, förflytta, fortskaffa; transport, förflyttning, en summas öfverförande från slutet af en sida till början af nästa; /abel, som kan flyttas. transumera, öfverföra, göra afskrift af något; transumt, afskrift. Transvaal, boerrepubliken i Sydafrika., genom fredsslutet 1902 förvandlad till engelsk koloni. transversal, som går tvärs öfver., midt öfver. trapets, fyrsidig figur, som icke är parallellogram; vid gymnastik och akrobatik använd apparat, som liknar en slänggunga. trapp, en bergart. Trapp, Oscar, född 1847, ingenjör, konservativ riksdagsman i andra kammaren efter 1900. trapper, pälsdjursjägare i Nordamerika. traSS/era, utställa eller draga växel på någon; /ent, den som utställer växel; /ät, den, på hvilken växeln blifvit dragen. travers, tvärlinje, tvärvall, motgång, otur; /era, gå snedt igenom; springa på tvären (om hästar). travest/era, framställa ett allvarligt föremål 1. ämne i löjlig dräkt; /ering och /i, dylik

skämtsam förvrängning. Trelleborg, stad i Skåne; 3,033 inv. 1902. tremul/era, bäfva, darra; /ånt, bäfvande 1. darrande ton. trente et quarante (uttalas: trängt e karangt), »30 och 40», ett hasardspel med kort. trepan/era, genomborra hufvudskålen; /ation, ett kirurgiskt genomborrande af hufvudskålen (1. andra ben). triad, tretal. triang/el, trehörnig 1. tresidig figur; /ulär, tre-vinklig; /elmätning, ett lands uppmätning och vetenskapliga indelning i vissa geometr. trianglar. trianon (uttalas: trianång), paviljong 1. fristående byggnad i en lustpark; Stora Trianon, ett kongl, lustslott vid Versailles; Lilla Trianon, drottning Marie Antoinettes älsklingslustslott vid sidan af det förra. tribun, talarstol, kateder. tribunal, domstol, rätt. tribut, skatt, utlaga, gärd. tricennium, tidrymd af 30 år. trick, hvarje stick utöfver sex (i whist). tricölor, trefärgäd; den franska flaggan (hvitt, blått, rödt). tricot (uttalas: trikå), elastiskt tyg, som sluter väl till om de lemmar, som beklädas därmed. trictrac, ett slags brädspel. trifolium, väppling, klöfver. triforium kallades i äldre kristna arkitekturen de i läktarvåningeii ofvan sidoskeppets arkader anbragta tredelade fönsteröppningarna. trigonometri/, läran att med kännedom om vissa sidor och vinklar i en triangel beräkna de öfrigas och ytans storlek; /sk, som hör till tri-gonometrien. trikin/, släktnamn på en genomskinlig, hvit, trind och hårfin mask, som anträffas i musklerna hos vissa djur, särskildt svinet, hvilkas kött därigenom blir skadligt till föda; /ÖS, trikinhaltig. trillion, tusen gånger tusen billioner (1,000,000, 000,000,000,000). trilogi, tre skådespel, som tillsammans bilda ett gemensamt helt. trinit/arier, treenighetsbekännare; /et, treenighet; /atis-SÖndagen, trefaldighetssöndagen. trio, tretal, sällskap af tre personer; trestäm-migt tonstycke. tripel, trefaldigt tal; /allians, förbund mellan tre; triplera, tredubbla. tripp, kort resa, utflykt. trippel, grågul stenart, som användes att polera metaller. trirem, fornromerskt fartyg med tre hvarf roddarbänkar. trist, bedröfvad, sorgsen, tråkig. triton, en hafsgud. triumf/, seger, framgång; /era, fröjdas, jubla; /ator, segrare; /båge, äreport till segrarens för härligande. triumvirat, förening af tre medborgare. trivial/, hvardaglig, platt; /skola, förberedande lärdomsskola; /itet, hvardaglighet, platthet. Trondhjem, norsk kuststad, det gamla kungasätet Nidaros, med Nordens märkligaste kyrkobyggnad, inemot 40 t. inv.; firade 1897 sitt 900-årsjubi-leum. trofé, segertecken. troika, rysk släde med tre hästar. trop, bildligt 1. figurligt talesätt. tropi/k, vändkrets; /sk, tillhörande den del af jorden, som ligger mellan vändkretsarna. Trosa, stad i Södermanland, 730 inv. 1902. trottoir (uttalas: trottoar), gångbana. trubadur, provencalsk skald under medeltiden; nu gatsångare. trucksystem, enligt hvilket fabriksarbetare få en del af sin aflöning i varor, eller ock få köpa sina lifsförnödenheter till vissa af fabriksägaren bestämda priser. trumpet, blåsinstrument af mässing (med skarp ton). trupp, flock, skara i synnerhet af soldater, skådespelare. tryffel, ett svampsläkte, hvars för sin aromatiska lukt och smak kända arter växa l — l l/2 fot under jorden i södra Europa, Afrika och Asien. trymå, stor väggspegel. Trygger, Ernst, född 1857, professor i processrätt i Uppsala, konservativ politiker och ledamot af lia kammaren. tränera, dressera hästar till kapplöppning; uppöfva boxare, jockeyer etc. träng, tross: truppafdelning, som i fält har att besörja proviantering, sjukvård o. d. tsar, Rysslands kejsare.279 tschakå — Uberbretll 280 tschakå, ett slags soldathatt. tub, kikare med ett synrör. tuba, ett blåsinstrument af mässing. tuberk/el, utväxter, knutar L svulster i åtskilliga organ (i synnerhet lungorna) i människo- och djurkroppar; /elbacill, infusionsdjur, som åstadkomma dessa sjukliga bildningar; /ulÖS, däraf alstrad infektionssjukdom; /ulÖS, som lider af tuberkler, lungsiktig; /ulin, ett diagnostiskt medel för utrönande af tuberkulos hos nötkreatur. tuberositet, knölighet, ojämnhet, skroflighet. tutF, bergart med jordformig bildning. Tuilerierna, kungligt palats i Paris med tillhörande stor trädgård. tulametall, eri af silfver, hvitkoppar, bly och svafvel sammansmält metallblandning, hvilken som ett slags emalj inbrännes på silfverpjäser (benämningen af ryska staden Tula). Tu l'a's voulu, George Dandin (uttalas: ty la vuly, Schårsch Dangdäng), »du har så velat ha det, G. D.» tumult/, larm, oväsen; /uarisk, larmande, bullersam, upprorisk. tungspat 1. tungsten, ett i större, färglösa, genomskinliga kristaller förekommande fossilt mineral ; (träffas sällan i Sverige, men ofta i England, Frankrike m. fl. länder). tunica, underklädnad af ylle, som de gamla romarna bur6 under togan. tunnel, underjordisk gång 1. väg. tur, omlopp, hvarf; utflykt, resa; ordning. turban, hufvudbonad hos turkarna och andra österländska folk. turb/era, störa, oroa, förvirra; /ati O n, förvirring, oordning; /ulent, bullersam, orolig. turbin, drifhjul med stor hastighet och styrka. turist, en, som. reser för sitt nöje. Turkiet räknade 1902 en folkmängd af 6,150,000 i Europa och 18 l/2 million i biländerna; hufvudstad Konstantinopel, 1,125,000 inv. Sultan sedan 1876 Abdul Hamid, född 1842. turkisk musik, i allmänhet larmande och bullersam musik. turkos, en ädelsten af himmelsblå 1. blågrön färg och så hård, att den ger gnistor mot stål.

turn/era, vrida, vända, ge form åt; turné, rundresa (i synnerhet af skådespelartrupp o. d.); /yr, skick, hållning. tusch, ett fabrikat beredt af lampsot med gummi 1. algslem, kamfer och tillsats af något mysk. Det är af djup svart färg och användes upplöst i vatten till teckning. Tusculum, en ort i det gamla Italien, där skalden Horatius plägade bo; tusculum kallar man i våra dagar ett stilla och fridfullt ställe, dit man kan dra sig undan den yttre världens oro och bekymmer. tutel, beskydd, förmynderskap. tvemännings, den fornnordiska sed, att en man och en kvinna togo plats bredvid hvarandra och drucko ur samma horn (dricka tvemännings). tyfon, en häftig, brännande het, sydlig vind, som blåser i de tropiska hafven, särskildt de kinesiska och Japanesiska. tyfus, en hetsig, smittsam feber, uppkommen af brist på lämplig föda eller genom många människors sammanpackning på för trångt utrymme; amerikansk t. = gula febern; orientalisk t. = pesten. typ, urbild,förebild; gjuten bokstaf, som användes vid boktryckning; /isk, förebildande, bildlig; /Ograf, sättare, boktryckare; /ografi, boktryckarkonst; /ografisk, till boktryckeri konsten hörande; /ometri, konsten att sätta och trycka kartor liksom böcker. tyrann/, urspr. envåMsherre, sedan egenmäktig, grym härskare; /i, grym regering, missbrukadt envälde; /isera, behandla grymt 1. egenmäktigt; /isk, våldsam, härsklysten, grym. Tyrén, Johan, född 1861, professor i Lund i romersk rätt och rättshistoria. Tyskland består sedan 1871 af förbundna stater under ledning af Preussen, representerade af ett förbundsråd och en riksdag vald med allmän rösträtt. Folkmängden utgjorde 1802: 57,189,000. Kejsare sedan 1888 Vilhelm II, född 1859. tårta, ett slags finare bakverk 1. kaka, tärning, en kub, d. v. s. sexsidig liksidig kropp; vid spel använda tärningar ha vanligen dessa sidor betecknade med l — 6 prickar; tärningen är kastad, användt ordstäf om något, som är oåterkalleligt, något gjordt som icke kan ändras. töcken, dimma, tjocka. Tönsberg, Norges äldsta stad, vid Kristianiafjorden. U Ober Land und Meer, Stuttgart, en känd tysk veckotidskrift, uppsatt 1857. Ubi bene, ibi patria, där man har det bra, där är ens fädernesland. Ubebrettl, den litterära varietén, ett af Ernst von Wolzogen, Otto Jul. Bierbaum m. fl. i Tyskland börjadt teaterföretag, afseende konstnärlig föredragning af lättare visor. 279 tschakå — Uberbretll 280 tschakå, ett slags soldathatt. tub, kikare med ett synrör. tuba, ett blåsinstrument af mässing. tuberk/el, utväxter, knutar L svulster i åtskilliga organ (i synnerhet lungorna) i människo- och djurkroppar; /elbacill, infusionsdjur, som åstadkomma dessa sjukliga bildningar; /ulÖS, däraf alstrad infektionssjukdom; /ulÖS, som lider af tuberkler, lungsiktig; /ulin, ett diagnostiskt medel för utrönande af tuberkulos hos nötkreatur. tuberositet, knölighet, ojämnhet, skroflighet. tutF, bergart med jordformig bildning. Tuilerierna, kungligt palats i Paris med tillhörande stor trädgård. tulametall, eri af silfver, hvitkoppar, bly och svafvel sammansmält metallblandning, hvilken som ett slags emalj inbrännes på silfverpjäser (benämningen af ryska staden Tula). Tu l'a's voulu, George Dandin (uttalas: ty la vuly, Schårsch Dangdäng), »du har så velat ha det, G. D.» tumult/, larm, oväsen; /uarisk, larmande, bullersam, upprorisk. tungspat 1. tungsten, ett i större, färglösa, genomskinliga kristaller förekommande fossilt mineral ; (träffas sällan i Sverige, men ofta i England, Frankrike m. fl. länder). tunica, underklädnad af ylle, som de gamla romarna bur6 under togan. tunnel, underjordisk gång 1. väg. tur, omlopp, hvarf; utflykt, resa; ordning. turban, hufvudbonad hos turkarna och andra österländska folk. turb/era, störa, oroa, förvirra; /ati O n, förvirring, oordning; /ulent, bullersam, orolig. turbin, drifhjul med stor hastighet och styrka. turist, en, som. reser för sitt nöje. Turkiet räknade 1902 en folkmängd af 6,150,000 i Europa och 18 l/2 million i biländerna; hufvudstad Konstantinopel, 1,125,000 inv. Sultan sedan 1876 Abdul Hamid, född 1842. turkisk musik, i allmänhet larmande och bullersam musik. turkos, en ädelsten af himmelsblå 1. blågrön färg och så hård, att den ger gnistor mot stål. turn/era, vrida, vända, ge form åt; turné, rundresa (i synnerhet af skådespelartrupp o. d.); /yr, skick, hållning. tusch, ett fabrikat beredt af lampsot med gummi 1. algslem, kamfer och tillsats af något mysk. Det är af djup svart färg och användes upplöst i vatten till teckning. Tusculum, en ort i det gamla Italien, där skalden Horatius plägade bo; tusculum kallar man i våra dagar ett stilla och fridfullt ställe, dit man kan dra sig undan den yttre världens oro och bekymmer. tutel, beskydd, förmynderskap. tvemännings, den fornnordiska sed, att en man och en kvinna togo plats bredvid hvarandra och drucko ur samma horn (dricka tvemännings). tyfon, en häftig, brännande het, sydlig vind, som blåser i de tropiska hafven, särskildt de kinesiska och Japanesiska. tyfus, en hetsig, smittsam feber, uppkommen af brist på lämplig föda eller genom många människors sammanpackning på för trångt utrymme; amerikansk t. = gula febern; orientalisk t. = pesten. typ, urbild,förebild; gjuten bokstaf, som användes vid boktryckning; /isk, förebildande, bildlig; /Ograf, sättare, boktryckare; /ografi, boktryckarkonst; /ografisk, till

boktryckeri konsten hörande; /ometri, konsten att sätta och trycka kartor liksom böcker. tyrann/, urspr. envåMsherre, sedan egenmäktig, grym härskare; /i, grym regering, missbrukadt envälde; /isera, behandla grymt 1. egenmäktigt; /isk, våldsam, härsklysten, grym. Tyrén, Johan, född 1861, professor i Lund i romersk rätt och rättshistoria. Tyskland består sedan 1871 af förbundna stater under ledning af Preussen, representerade af ett förbundsråd och en riksdag vald med allmän rösträtt. Folkmängden utgjorde 1802: 57,189,000. Kejsare sedan 1888 Vilhelm II, född 1859. tårta, ett slags finare bakverk 1. kaka, tärning, en kub, d. v. s. sexsidig liksidig kropp; vid spel använda tärningar ha vanligen dessa sidor betecknade med l — 6 prickar; tärningen är kastad, användt ordstäf om något, som är oåterkalleligt, något gjordt som icke kan ändras. töcken, dimma, tjocka. Tönsberg, Norges äldsta stad, vid Kristianiafjorden. U Ober Land und Meer, Stuttgart, en känd tysk veckotidskrift, uppsatt 1857. Ubi bene, ibi patria, där man har det bra, där är ens fädernesland. Ubebrettl, den litterära varietén, ett af Ernst von Wolzogen, Otto Jul. Bierbaum m. fl. i Tyskland börjadt teaterföretag, afseende konstnärlig föredragning af lättare visor.281 U- S. — underjorden 282 U. S. = United States ~ Nordamerikas Förenta stater. Uchtomskij, Esper Esperovitsch, furst, rysk resande och författare, under flere år tsarens förtrogne, f. 1861, sedan 96 utgifvare af den reform-sinnade tidningen »Petersburskija Vjedomosti». Uddevalla, gammal sjöstad i (Göteborgs och) Bohuslän, 9,750 inv.; uddevallare, kaffe med brännvin eller konjak i. Uddgren, Gustaf, född 1865, tidningsman, vitter författare, sportman. Uddman, Karl Johan, operasångare, född 1821, död 1878. Bl. roller: Bartholos i »Figaros bröllop*, Falstaff i »Muntra fruarna». Ueland, Ole Gabriel G:sen, norsk bondepolitiker, oppositionsledare, d. 1870. Uffizierna, palats i Florens, Italien (konstsamlingar). Uganda, stort negerrike i mellersta Afrika, nordväst om sjön Ukereve (Victoria Njansa), sedan 1894 engelskt, men räknas ej till dess centralafrikanska välde, utan till Brittiska Östafrika. Uganda-protektoratet utsträcktes senare öfver Unjoro och Usoga. Hufvudstad Kampala, förvalt-ningscentrum Entebbe. Bland regenter: konungarne Mtesa och Muanga. Järnväg till Mombas vid östra kusten. Ugglas, Kurt Gustaf af, friherre, f. 1820, landshöfding 58, finansminister 67, öfverståthållare i Stockholm 74 till 88, ledamot af riksdagens l:a kammare sedan 67, d. 95 ; Karl Fredrik Ludvig af, grefve, militär, f. 1814, senator 1867—80, död 1880. Ugogo, Ugomba, Ugunda, Uhehe och Ukami, land i tyska Östafrika. ukas, påbud, kejserlig rysk förordning. Ukereve = Victoria Njansa, Afrikas största sjö. Ukrajna eller »Lillryssland», kring mellersta Dnjepr, fordom Polens sydöstra »gränsland» (såsom namnet häntyder) mot Ryssland. ulan, med lans (pik) väpnad ryttare, lansiär. Uldall, Johannes Fredrik, f. 1839, dansk arkitekt (kyrkobyggnader). u le ma, turkisk teolog och rättslärd. Uleåborg (på finska Oulu), finsk sjöstad vid Ule älfs mynning, länsresidens, 15 t. inv. Ulff, Gurli, född Åberg 1843, skådespelerska, uppträdde på 60—80-talen å dramatiska och nya teatrarna i Stockholm. Ulfåsa, historiskt bekant gods i Östergötland, vid sjön. Boren. U l k, tysk humoristisk-satirisk veckotidning, grundad 1872 (bilaga till Berliner Tageblatt). Ullman, Uddo Lechard, teolog, f. 1837, biskop i Strängnäs stift 89, liturgisk och apologetisk författare; Viggo, f. 1848, norsk vänsterpolitiker, i stortinget 86, dess president 97—98; länge ordförande i lands vänsterföreningen. Folkhögskoleföreståndare. Ulm, tysk stad och riksfästning vid Donau; den österrik, general Macks kapitulation 1805. Ulricehamn (fore 1741 Bogesund), gammal upp stad i Västergötland, Älfsborgs län, nära 1,500 inv. Ulrika Eleonora församling — Kungsholms församling i Stockholm. Ulriksdal (förut Jakobsdal), k. lustslott vid en vik af Saltsjön, strax norr om Stockholm, Karl XV:s älsklingsplats. uispegel (Eulenspiegel), upptågsmakare. Ulster, lång resöfverrock (eg. groft ylletyg från Ulster på Irland). Ultima Thule, yttersta Norden. ultimatum, det sista oåterkalleliga villkoret (förslaget) för fortsatt underhandling, uppfordran vid äfventyr af krigsförklaring. ultimo, den sista (dagen i månaden), för reglering af börsaffärer. ultimus, sist, ytterst; innehafvaren af andra hedersrummet vid en doktorspromotion. ultra, utöfver, på andra sidan; ytterlig, öfverdrifven (i sammansättn.); ultras, de längst gående, ytterlighetsmännen af ett parti. ultramontan, påfveanhängare, reaktionär, romersk katolik. Ultuna, landtbruksinstitut, d. v. s. högre läroanstalt för jordbrukare, i Uppland, strax söder om Uppsala. Ulysses = Odyssevs, hjälten i Horners dikt Odysséen. Uman = Ume älf. Umberto l (Humbert), konung af Italien, Viktor Emanuels äldste son, f. 1844, .regent 78, förmäldes 68 med prinsessan Margareta Maria af Savoj eri, hertiginna af Genua; (deras son: Viktor Emanuel); mördad 30 juli 1900 i Monza af anarkisten Geronimi Bresci. umbra, brun mineralfärg. Umderman (Omderman), midt emot Kartum i Afrika, gaf sig efter Kitcheners seger öfver mahdi Abdullah 18!)8. Umeå (Ume), residensstad i Västerbotten(s län), vid Ume älf, 4,150 inv.; sedan 96

genom statsbibana i förbindelse med Norra stambanan (Vännäs). une autre Chose (uttalas: ynn åtr s j ås), en annan sak. Uncle Sam (uttalas: onkel Samm), »onkel Sam», skämtsam benämning på nordamerikanerna och deras regering (efter förkortningen »U. S. Am.»). undantag, säljarens förbehåll af jord och bostad vid hemmans afträdelse. underbalans, brist i kassa. underbyggnad, grundval, fot; kännedom om de första grunderna i vetenskap eller konst. underhuset (House af commons), i synnerhet det engelska parlamentets 2:a kammare, bestående af 670 för sju år valda medlemmar, däraf från England 465, Wales 30, Skottland 72, Irland 103. underjorden (Hades), i den grek. folktron dödsriket, skuggornas rike, behärskadt af Aido-neus eller Hades (= Pluto).283 underklass — Unjoro 284 underklass, den lägre, fattigare samhällsklassen. undermålig, som ej håller det tillbörliga måttet, klen, otillräcklig. undulation, vågrörelse. understucken, falskeligen instucken, föregifver!, oäkta. und in, vattennymf. un(i)erade greker, det samfund af förtryckta, grekiska kristna i olika länder, som efter Konstantinopels eröfring af turkarna underkastade sig påfvens öfverhöghet, mot behållande af den österländska ritualen, prästernas äktenskap och nattvarderis utdelande under båda formerna. Unga Europa, en på 1830-talet stiftad hemlig politisk förening mellan landsflyktiga republikaner; U. Sverige, isynnerhet 1880-talets realistiska genombrottsmän i konst och litteratur; U. Tyskland, betecknar dels en politisk förening, dels de moderna tyska författarna under 1880-talet. ungdomsrörelsen, de särskildt i Jämtland omfattade förbrödrings- och bildningssträfvanden, som de senare åren bland annat resulterat i stora s. k. ungdomsmöten. Ungern eller Transleithanien, konungarike, deri östliga, större hälften af Österrikisk-ungerska monarkien, omfattar 325,324 kvkm. med nära 19 mill. inv. Befolkningen är splittrad i inånga nationaliteter, med stark öfvervikt for magyarerna eller de egentliga ungrarna; f. ö. märkas tyskar, slovaker (tjecker), kroater-serber samt rumäner. Hufvudstad Budapest, med 700 t. inv. Af kron-landens tre titulär-konungariken bilda Kroatien-Slavonien tillsammans eri s j älf styrd provins. _ Ungerns särskilda riksförsamling är liksom Österrikes delad på två kamrar: magriattafeln (l:a kammaren) och representanttafeln (2:a eller deputeradekammaren). »Apostolisk» konung sedan 1848 Frans Josef, tillika kejsare af Österrike; ministerpresident Koloman v. Szell. Se vidare Österrike-Ungern. ungersk gyllen, gammalt svenskt guldmynt. ungtjeckerna, sedan 1879 ett liberalt, nationellt politiskt parti i Böhmen, som vid riksrådsvalen 1891 segrade öfver gammaltjeckerna. ungturkiska partiet, ett politiskt reformparti med konstitutionell författning som närmaste mål. uniform, likformig (klädsel), krigardräkt; /itet? likformighet. unik, ensam i sitt slag, enastående. union, förening, särskildt mellan stater, hvarvid man plägat skilja mellan personal-union, då staterna blott ha regentens person och utrikespolitiken gemensam., och real-union, som bygger på mer eller mindre utsträckt gemensamhet i statsinstitutioner. Unionen = Nordamerikas Förenta stater (engelsk förkortning: U. S. A.). Union Jack, skämtsam benämning på nordamerikanska flaggan. unionsfrågan, eller frågan om Sveriges och Norges inbördes ställning inom unionen, gällde länge riksståthållarämbetet, som stortinget beslöt afskaffa, medan konungen vägrade, ända till 1873, att sanktionera beslutet därom; därefter statsrådens tillträde till stortinget, hvarom detta fattade beslut, som konungen vägrade sanktionera (se vidare vetostriden); utom frågan orn konungamaktens vetorätt har unionsfrågan sedan mest gällt konsulatväsendet och utrikesstyrelsen, som stortinget velat skilja i svenskt och norskt, samt unionsmärket i norska handelsflaggan, hvars af stortinget beslutade aflägsnande konungen 1900 efter flerårig vägran sanktionerade. En genomgående skiljaktighet mellan svensk och norsk ståndpunkt har varit, att svenskarna velat en fullständig revision af unionsstadgarna, åsyftande en närmare sammanslutning; medan norrmännen, som befarat att såsom det mindre folket därvid dra det kortaste strået, velat ta en punkt i'sen-der och begränsa gemensamheten till det minsta möjliga. unionskommittéer för utarbetande af förslag till ny riksakt hafva varit i verksamhet 1839—44? 1865 — 67, 1895—97. unison, enstämmig. u n i tar i an, anhängare af unitar(ian)ismen, en åskådning, som söker att från kristendomen afskilja allt, som strider mot förnuftet, däribland treenighetsläran. United States (uttalas: junajted stets), fullständigt »United States of America» (förkortadt: U. S. Ain.) = Nordamerikas Förenta stater. u nitet, enhet. universal, universell, allmännelig, alltomfattande, som afser det hela, passar for alla. Ex. universal-lexikon, universalarfvinge, universalalfabet; /språk, världsspråk, ett språk afsedt för alla folk. Ex. J. M. Schleyers volapük (offentliggjordt 1879), P. Steiners pasilingua (85) och L. Samenhofs esperanto (87). universitet, högskola; I Sverige finnas universitet i Uppsala (upprättadt 1477) och Lund (1668) med fyra fakulteter hvardera samt Stockholms högskola (1878) och Göteborgs högskola (1891). universitetsutvidgning, af det engelska

university extension (uttalas: junivörsiti ekstänsjn), en rörelse för ett allmännare utbredande af vetenskaplig bildning. Rörelsen har från Cambridge på tre årtionden spridt sig till Amerika och åtskilliga europeiska länder, däribland också de skandinaviska. Tanken har i Sverige förverkligats med de sommarkurser, som rikets båda universitet öppnade 1893 (i Uppsala) och 94 (i Lund) samt sedermera förnyat hvartannat år. Stockholm (1902), Göteborg, Visby och en del folkhögskolor hafva följt exemplet. universum, världsalltet, allt skapadt. Unjamvesi, land i tyska Östafrika, söder om sjön Victoria Njansa,, omfattar Usukuma, Unjan-jembe, Ugunda m. m. Unjoro, land i brittiska Östafrika, nordöst om Victoria Njansa.uns, gammal vikt: 28—30 gram.

unter uns, oss emellan, i förtroende.

U. O. O. å. = utan (tryck)ort och (tryck)år. upas, ett starkt pilgift.

Upernavik, danskt nybygge på Grönlands västkust.

Upmark, Gustaf Henrik Vilhelm, konsthistoriker, f. 1844, intendent vid Nationalmuseum, främjare af konstslöjd och gransk konst, död 1900.

Upolu, den viktigaste af Samoaöarna (tyska), med hufvudstaden Apia; svensk öfverdomare 91 — 93 (O. K. Y. Cedercrantz).

upp- och af(skrifningsräkning), en för affärsmän afsedd form af penninginsättning, som bereder tillfälle till lätt och omedelbar uttagning. uppbörd, uppbärande af skatter och allmänna afgifter, verkställes på landet af kronofogden, i städerna af magistraten (stadskassören) eller uppbördskommissarier (i Stockholm); SStämma, möte för betalande af skatt enligt debetsedel. Uppenbarelseboken, Johannes' uppenbarelse. upphöjdt arbete = relief (uttalas: reljaff), låg-, half- eller hög relj aff. upplysningstidehvarfvet kallas senare hälften af sjuttonhundratalet efter den då rådande »upplysningsfilosofien», hvilken fann anhängare äfven bland flera af tidehvarfvets furstar (däraf namnet: »den upplysta despotismens tidehvarf»). uppmarsch, armés samling, truppstyrkas utveckling till strid. Uppsala, gammal stad i Uppland vid Fyrisån och norra stambanan, landshöfdinge- och ärkebiskopssäte med Nordens äldsta universitet (från Sten Sture d. ä.:s tid), samt domkyrka, restaurerad 1885—93 efter H. Zettervalls ritning. Ett flertal af Sveriges konungar ha krönts i Uppsala; på Uppsala möte 1593 befästes den lutherska läran som svensk statsreligion. — I närheten af Uppsala den forna offer- och tingsplatsen Gamla Uppsala med stora ättehögar.

upptäcktsfärder, nyare: Den ryske öfversten Nikolai Przevaljskijs fyra stora forskningsresor i Centralasien mellan 1870—86, svenska Spetsbergsexpeditioner af Lovén, O. M. Torell, A. G. Nathorst och A. E. Nordenskiöld m. fl. under 1860- och 7 O-talen, den sistnämndes kringsegling af Asien 78—SO, Sven Hedins resor i Centralasien 94—97 och 1899—1902, skotten Livingstones resor i Syd- och Mellanafrika 49—73, engelsmannen J. H. Spekes färder i Ekvatorialafrika (Nilens källor), tyskarna G. A. Schweinfurths och G. Nach-tigals resor i Sudan och Sahara, amerikanen H. M. Stanley s resor i Mellersta Afrika, särskildt Kongo-området, engelsmannen Mc Clure fann 1850 nordvästpassagen eller vägen norr om Amerika, norrmannen Fridtjof Nansens färd tvärs öfver Grönland 89 och Ishafsfärd 93—96 (till 86° 14' nordlig bredd), amerikanen Rob. E. Pearys Grönlandsexpeditioner 91—97 (med norrmannen E. Astrup 92), hertigens af Abruzzerna italienska expedition 1900, som (kapten Cagni) nådde 19' längre norrut än Nansen 95, Otto Nordenskjölds och Erland Nordenskiölds, norrmannen Carsten Borchgrevinks sydamerikanska och antarktiska färder 1900—02 samt norrmannen kapten O. Sverdrups polarexpedition 98—1902; S. A. Andree med följeslagare anträdde 97 en arktisk ballongfärd, hvilken sannolikt kostade resenärerna lifvet.

Ural, »gördeln», Europas längsta bergskedja, i östliga Ryssland, mot gränsen till Asien, öfver-2,000 km. Mellersta eller Malmrika Ural är rikt på stenkol och metaller,, smaragder, dyrbar byggnadssten, salt o. s. v. I uralprovinserna: Jekaterinburg och Orenburg.

Urania, en af de nio muserna, astronomiens gudinna, med himlaglob och staf; i Afrodite Urania dyrkades hos de gamle A:s himmelska väsensdel. Uranos var personifikationen af himlahvalfvet. Uranienborg, Tyko Brahes observatorium på ön Hven.

uranoskop, himmelsglob.

Ur svenska hjärtans djup (en gång), svenska »kungssången», ersatt såsom folksång af R. Dybecks »Du gamla, du friska».

urarta, vanligen liktydigt med försämras, vansläktas.

urban, finbildad, »städad», belefvad, stadsaktig,, stads-, som tillhör stad; **/itet**, hyfsning, belefvenhet, förfining.

urbota, ohjälplig, som ej kan godtgöras med böter.

Urd, det förflutnas norna i nordiska gudasagan: **/arbrunnen**, de tre nornornas källa.

Ur dagens krönika, en 1891 upphörd tidskrift för litteratur, teater och politik, redigerad af A. Ahnfelt.

Uregga, landskap i östra Kongostaten. urformationen eller den azoiska jordskorpans, äldsta grupp af bergslager.

urgera, påyrka, drifva på, ansätta, starkt betona, framhålla.

Uriasbref, förrädisk skrifvelse, ett för öfverbringaren ödesdigert bref (enl. 2. Sam. bok 11: 14-17).

urtima, extra, på ej vanlig tid (ting, riksdag) »urtiman», försvarsriksdagen hösten 1892, då, de 90 dagarnas härordning genomdref s mot det att grundskatterna fullständigt af skref vos — 30 % hade afskrifvits 1885 — samt rust-och roterings-bördorna öfvertogos af staten.

Uruguay (indianskt namn som betyder: »de många forsarnas flod»), sydamerikansk fristat,, sedan 1828 officiellt benämnd »Republica Oriental del Uruguay», belägen mellan Brasilien,. Argentina och Atlantiska hafvet, omfattar 186,000 kvkm. med 930 t. inv. Hufvudstad: Montevideo,, vid Laplatafloden, med nära 250 t. inv. Författning af år 29. Parlament på två kamrar,, nämligen en senat med * 19 och en deputeradekammare (representanternas hus) med 69 medl. Mellan riksmötena en »permanent kommission * på två senatorer och fem deputerade. Verkstäl---287 Urundi — ut supra 288 lande makten utöfvas af en för fyra år vald president. Republiken konstituerades 30. Presi'dent för perioden 99—1903 Juan Lindolfo Cuestas. Urundi, Usagara, Usambara, Usaramo, Usegua, landskap i tyska Östafrika. Ur vår tids forskning, namnet på en serie populärvetenskapliga småskrifter utg. af G. Retzius m. fl. på 1870- och 80-talen. U, S. — ut supra — som ofvan. USance (uttalas: ysangs), handelsbruk, växelfrist (30 dagars sikt). usbeker eller ösbeger, nomadiserande turkisk iolkstam i Turan (Kiva, Bokhara, Kokand). Usedom, preussisk (pommersk) ö mellan Östersjön och Stettiner Haff, framför Oder-mynningen, 1630—1720 svensk. USO (usance), öflig betalningstid för växlar, 30 •dagar efter sikt. Ussuri, stor biflod till Airmr, på gränsen mellan Mandschuriet och den sibiriska kustprovinsen; den likbenämnda staden vid U:s mynning ändpunkt för Ussuri-banan. USuell, bruklig, vanlig. usurp/era, med våld taga i besittning, listigt tillskansa sig; /ator, inkräktare, våldskräktare, orättmätig innehafvare, tronröfvare. USUS, plägsed, bruk, nyttjande. Ex USU: genom öfning. USU S-fructus, nyttjanderätt; /capio,förvärfnings-rätt på grund af gammal häfd. utagera, spela till slut, utföra till slut. Utah (uttalas: juta), förkortadt U. T., sedan 1896 en af Nordamerikas Förenta stater, i det inre, väster om Mississippi, organiseradt som territorium 1850, omfattar 220 t. kvkm. med 260 t. inv. Mornioninvandring 47, förbud mot månggiftet 75. Salt Lake City. utanordna en summa till betalning. ut desint vires, tamen est laudanda voluntas, om också krafterna svika, är dock viljan berömvärd (Ovidius). uteliggare, husvill person som ligger ute i det fria om nätterna. utensilier, husgerådssaker, bohag; verktyg. Utgårdaloke, härskaren i Jättehem, enligt nordiska gudasagan.. Utile dulci, »nytta och nöje», det nyttiga genom det angenäma, .namn på ett vittert-musikaliskt ordenssällskapo i Stockholm, med utgreningar i Uppsala och Åbo. Utilistiska samfundet, en förening, bildad i Sverige på 1880-talet af Viktor Emanuel Lenn-; strand (död 95) med syfte att sprida kännedom om de bibliska utsagornas of Orenlighet inbördes och med förnuft och vetenskap. Utilitarism, den af Bentham, Mill, Spencer m. fl. utvecklade världsåskådning, enligt hvilken alltings värde beror af dess nytta för det allmänna. ut infra, såsom nedan (står). utop/i, o verkställbar framtidsplan; idealstat, mön" sterland; /isk, blott inbillad; /lst, opraktisk världs-förbättrare. Utopia, diktadt jordiskt himmelrike, fantasiland, »ingenstädes befintligt land» (efter Thomas Mörns' »statsroman»), utprickning, utsättande af

sjömärken. Utrecht, nederländsk stad vid en arm af Rhen, öfver 100 t. inv. utrikesdepartementet, en af regeringens åtta afdelningar, hvartill höra: beskickningarna hos främmande makter, svenska och norska generalkonsuler, konsuler och vice konsuler; omfattar i riksstaten tredje hufvudtiteln. utrikesminister, den vanliga benämningen på ministern för utrikes ärendena. utrikesstatsm in ister eller statsminister för utrikes ärendena kallades 1809—76 chefen för utrikesdepartementet. Utriusque juris, doktor i både kanoniska och romerska rätten. utskott, de af riksdagens kamrar tillsatta beredningar, åt hvilka den första behandlingen af ärendena öfverlämnas. Viktigast äro de fem ständiga Utskotten, till hvilka hvarje kammare väljer lika många ledamöter, nämligen: konstitutions-(20 ledamöter), stats- (24), bevillnings- (20), banko-och lagutskotten (16 ledamöter hvardera). t Mera omfattande frågor, som höra till ständigt utskotts behandling (ex. härordnings- och skattefrågor), kunna beredas af på samma sätt tillsatt särskildt utskott, hvilket också består af ledamöter från båda kamrarna. För ärenden som ej höra till ständigt utskott tillsätter hvarje kammare för sig den första vanligen två, den andra fyra tillfälliga utskott. Deputerade från ett par ständiga utskott bilda stundom ett sammansatt utskott för att behandla frågor, som beröra båda utskotten. Om konungen önskar öfverlägga med deputerade från riksdagen i ärende, som han anses böra hemlighållas, väljas ur hvardera kammaren sex ledamöter till ett hemligt utskott (ett sådant blef tillsatt vid 1895 års riksdag för unionsfrågan).

utställare, som bankterm = växelgifvare, trassent.

utställningar, skandinaviska, hafva hållits: den första i Stockholm 1866, den andra i Köpenhamn 1872, den tredje i Köpenhamn 1888 och den fjärde å Djurgården i Stockholm (»Allmänna konst- och industriutställningen») maj—oktober 1897, hvarunder äfven firades konung Oscars 25-åriga regeringsjubileum (17 sept.). Vid sistnämnda Stockholmsutställning utvidgades konstutställningen till internationell, hvarjämte Ryssland-Finland på det industriella området likställdes med de skandinaviska utställarna. — En större industri- och slöjdutställning i förening med det 19:e allm. svenska landtbruksmötet hölls sommaren 1901 i Gäfle. — Se vidare **världsutställningar.**

ut supra, som ofvan (står).

289 utvandring — Wahlberg 290 utvandring eller emigration från Sverige (mesttill Förenta staterna) har i stor skala ägt rum under flera decennier. Antalet sådana svenska utvandrare har växlat från tio upp till femtio tusen årligen; uppgick 1890—99 till 26,032 personer för hvarje år eller 5,31 på 1,000 mot l,6 o för Europa i dess helhet. Invandringen (mest återvändande emigranter) uppgick 1890—99 till 7,682 pr år eller 1,57 pr 1,000. utvecklingsläran (evolutionsteorien) kallas i motsats till skapelseläran den af engelsmannen Herbert Spencer med filosofien inforlifvade, nu- mera af hela den vetenskapligt bildade världen omfattade darwinistiska åsikten, att världens utveckling försiggått gradvis och småningom under långa tidrymder, hvarunder de högre lifsformerna framgått ur de lägre, liksom människan från djuren och djuren från växterna. Uusi Suometar, Helsingfors, en på finska språket sedan 1869 utkommande daglig konservativ morgontidning, gammalfennomanernas hufvudorgan. uvertyr, »öppning», musikaliskt inledningsstycke (till opera). U. å. = utan årtal (i bokkataloger). V och W. V i latinska siffertal = 5, V. = von eller van (i namn). Vaal (uttalas: fal), biflod till Oranjeriver i Sydafrika; bildade gräns mellan de forna Oranjefri-staten. och Sydafrikanska republiken. va (la) banque (— — bangk), utrop i spel: det gäller banken,, hela kassan! Vaberget, nära Karlsborg; pansarfästen. vaccin (uttalas: vacksin), ympämne; /ation, /era. Wacht am Rhein, bekant tysk sång af Max Schneckenburger. Wachtmeister, Karl, grefve, diplomat, född 1823, död 71,68—71 utrikesminister, förut svensk minister i Konstantinopel, London och Köpenhamn; Hans. grefve, f. 1828, landshöfding i Blekinge län 1867— 83, reseskildrare, skrifvit »Turistminnen», »Turistskisser från Indien» m. fl.; Hans Hansson, grefve, född 1851, statsråd och chef för finansdepartementet 1897—1902, led. af l:a kamm. från 92; Gotthard, grefve, f. 1834, landshöfding, 80 i Malmöhus, 92 i Blekinge län; A. Fredrik C:son, grefve, generaldirektör i domänstyrelsen, född 1855, invald i l:a kammaren 94. vacuum, tomrum. vad, fiskredskap: sillnot, stort nät; pant, vädjande till hofrätt; vadställe. Vadai, afrikanskt sultanat i östra Sudan, Öster om Tsad-sjön, ett af de större och mera kända negerrikena, sedan 96 dock fallande inom den franska intressesfären. Waddington, William Henry, född 1826, fransk politiker, 79 konseljpresident, 83—93

sändebud i London, död 94. Vadeiai, by i östra Sudan, Centralafrika, vid öfre Nilen; tillflyktsort för Emin pascha. vademecum (»följ mig!»), fickartiklar att bära på sig. vad i, breda vattenfattiga dalsänkor i Sahara, (arabiskt namn på) torra flodfåror. Wadman, Johan Anders, född 1777, död 1837 skald (Lekochalfvar). Vadstena, stad vid Vättern, Östergötland(s län), 2,350 inv., bekant för sitt medeltida Birgittin-kloster, sin spetsknyppling och sitt andliga jungfrustift. Wadström, Bernhard, född 1831, memoarförfattare, utgifvare af religiösa arbeten, (»Förr och Nu» m. m.) V3B victis, ve de besegrade! utropade den galliske härföraren Brennus, då han intog och brände Bom i 4:6 årh. vag, sväfvande, obestämd. vagabond (uttal: vagabångd), lösdrifvare, landstrykare. Waernér, Ninian, född 1856, humoristisk författare under märket C. A. Tollén. Wagner, Richard, död 1883, tysk tonsättare, skald och musikskriftställare, musikdramats skapare och den musikaliska konstens mest betydande omda-nare under 1800-talet; hans anhängare wagneria-ner; Adolf, född 1835, tysk nationalekonom (statssocialist), professor i Berlin; Rikard, svensk skådespelare och teaterdirektör, född 1841. Bl. roller: Celestin i »Lilla helgonet»; Erland, den förres son, skådespelare. Bland roller: Svengali i »Trilby». vaggon (uttalas: vagång) eng. waggon, järnvägs-(passagerar-)vagn. Wagram, by i Nedre Österrike, nära Wien; Napoleons seger 1809. Vahhabiter, muhammedaner i det inre Arabien. Wahl de, Anders, f. 1869, skådespelare. Bl. roller Sang i »Över ^Evne», Paul Lange. Wahlberg, Johan August, svensk Afrikaresande, naturvetenskaplig samlare, död 1856; Alf red, född 1834, landskapsmålare. Bl. arbeten: Landskap i månsken, 7 svenska landskap i Göteborgs museum. 10 289 utvandring — Wahlberg 290 utvandring eller emigration från Sverige (mesttill Förenta staterna) har i stor skala ägt rum under flera decennier. Antalet sådana svenska utvandrare har växlat från tio upp till femtio tusen årligen; uppgick 1890—99 till 26,032 personer för hvarje år eller 5,31 på 1,000 mot l,6 o för Europa i dess helhet. Invandringen (mest återvändande emigranter) uppgick 1890—99 till 7,682 pr år eller 1,57 pr 1,000. utvecklingsläran (evolutionsteorien) kallas i motsats till skapelseläran den af engelsmannen Herbert Spencer med filosofien inforlifvade, nu- mera af hela den vetenskapligt bildade världen omfattade darwinistiska åsikten, att världens utveckling försiggått gradvis och småningom under långa tidrymder, hvarunder de högre lifsformerna framgått ur de lägre, liksom människan från djuren och djuren från växterna. Uusi Suometar, Helsingfors, en på finska språket sedan 1869 utkommande daglig konservativ morgontidning, gammalfennomanernas hufvudorgan. uvertyr, »öppning», musikaliskt inledningsstycke (till opera). U. å. = utan årtal (i bokkataloger). V och W. V i latinska siffertal = 5, V. = von eller van (i namn). Vaal (uttalas: fal), biflod till Oranjeriver i Sydafrika; bildade gräns mellan de forna Oranjefri-staten. och Sydafrikanska republiken. va (la) banque (— — bangk), utrop i spel: det gäller banken,, hela kassan! Vaberget, nära Karlsborg; pansarfästen. vaccin (uttalas: vacksin), ympämne; /ation, /era. Wacht am Rhein, bekant tysk sång af Max Schneckenburger. Wachtmeister, Karl, grefve, diplomat, född 1823, död 71,68—71 utrikesminister, förut svensk minister i Konstantinopel, London och Köpenhamn; Hans. grefve, f. 1828, landshöfding i Blekinge län 1867— 83, reseskildrare, skrifvit »Turistminnen», »Turistskisser från Indien» m. fl.; Hans Hansson, grefve, född 1851, statsråd och chef för finansdepartementet 1897—1902, led. af l:a kamm. från 92; Gotthard, grefve, f. 1834, landshöfding, 80 i Malmöhus, 92 i Blekinge län; A. Fredrik C:son, grefve, generaldirektör i domänstyrelsen, född 1855, invald i l:a kammaren 94. vacuum, tomrum. vad, fiskredskap: sillnot, stort nät; pant, vädjande till hofrätt; vadställe. Vadai, afrikanskt sultanat i östra Sudan, Öster om Tsad-sjön, ett af de större och mera kända negerrikena, sedan 96 dock fallande inom den franska intressesfären. Waddington, William Henry, född 1826, fransk politiker, 79 konseljpresident, 83—93 sändebud i London, död 94. Vadeiai, by i östra Sudan, Centralafrika, vid öfre Nilen; tillflyktsort för Emin pascha. vademecum (»följ mig!»), fickartiklar att bära på sig. vad i, breda vattenfattiga dalsänkor i Sahara, (arabiskt namn på) torra flodfåror. Wadman, Johan Anders, född 1777, död 1837 skald (Lekochalfvar). Vadstena, stad vid Vättern, Östergötland(s län), 2,350 inv., bekant för sitt medeltida Birgittin-kloster, sin spetsknyppling och sitt andliga jungfrustift. Wadström, Bernhard, född 1831, memoarförfattare, utgifvare af religiösa arbeten, (»Förr och Nu» m. m.) V3B victis, ve de besegrade! utropade den galliske härföraren Brennus, då han intog och brände Bom i 4:6 årh. vag, sväfvande, obestämd. vagabond (uttal: vagabångd), lösdrifvare, landstrykare. Waernér, Ninian, född 1856, humoristisk författare under märket C. A. Tollén. Wagner, Richard, död 1883, tysk tonsättare, skald och musikskriftställare, musikdramats skapare och den musikaliska konstens mest betydande omda-nare under 1800-talet; hans anhängare wagneria-ner; Adolf, född 1835, tysk nationalekonom

(statssocialist), professor i Berlin; Rikard, svensk skådespelare och teaterdirektör, född 1841. Bl. roller: Celestin i »Lilla helgonet»; Erland, den förres son, skådespelare. Bland roller: Svengali i »Trilby». vaggon (uttalas: vagång) eng. waggon, järnvägs-(passagerar-)vagn. Wagram, by i Nedre Österrike, nära Wien; Napoleons seger 1809. Vahhabiter, muhammedaner i det inre Arabien. Wahl de, Anders, f. 1869, skådespelare. Bl. roller Sang i »Över ^Evne», Paul Lange. Wahlberg, Johan August, svensk Afrikaresande, naturvetenskaplig samlare, död 1856; Alf red, född 1834, landskapsmålare. Bl. arbeten: Landskap i månsken, 7 svenska landskap i Göteborgs museum. 10291 Wahlbom — Wales 292 Wahlbom, Johan Vilhelm Karl, född 1810, död 1858, djur-, historie- och genremålare (Gustaf II Adolfs-taflor), illustratör. Wahlenberg-Kjerrman. Anna, vitter författarinna, född 1858. Bl. arbeten: Lönndörren, Två hustrur, Bindande band, I hvardagslag. Vahlin, Olof Valdemar, läroverksadjunkt, frisinnad politiker, född 1838, ledamot af riksdagens 2:a kammare 88—99, verksam främjare af ideella och folkliga sträfvanden. Wahlund, Karl Vilhelm, professor, språkforskare (romanist), född 1846. vakans, tomrum, ledighet; vakant, obesatt, utan innehafvare. val/Sätt, omedelbart (direkt), då representanten väljes af de valberättigade själfva; medelbart (indirekt), när han utses af de valberättigades ombud, elektorer. Vid våra andra kammarval tillämpas numera det omedelbara valsättet i alla städer och de flesta landtvalkretsar. I Norge ske alla val till stortinget genom elektorer; /bar till a) riksdagens första kammare är man, som fyllt 35 år samt äger oöh minst tre år näst före valet ägt fastighet, taxerad till minst 80,000 kr., eller som under tre år skattat för minst 4,000 kr. årlig inkomst af kapital eller arbete; däremot fordras ej att vara bosatt inom valkretsen; — b) riksdagens andra kammare: man, som fyllt 25 år samt äger valrätt inom valkretsen; /rätt till första kammaren utöfvas af landsting samt af stadsfullmäktige i städer, som ej deltaga i landsting; valrätt till andra kammaren äga inom de kommuner, där de mantalsskrifvas vid ingången af föregående år, män, som äga fastighet till 1,000 kr. värde eller för minst 5 år arrendera jordbruksfastighet, taxeririgsvärderad för minst 6,000 kr., eller skatta för minst 800 kronors inkomst samt betalt sina kommunalutskylder; valberättigade äro i Sverige f. n. något öfver 6,3 % af befolkningen, 23,4 % af de myndiga männens antal; i Norge finnas, efter deri nya lagen af 1898, omkring 400,000 valberättigade eller inemot 19 % af folkmängden; i Danmark ha 17 % af befolkningen politisk rösträtt; /census, förmögenhetsvillkor for valrätt; /dag, gemensam för alla valdistrikt vid riksdagsmannaval, förekommer i flera land, bl. a. Danmark; /distrikt eller valkretsar, för val af riksdagsmän a) till första kammaren bilda landstingsområden och städer, som ej deltaga i landsting, hvarvid utses en riksdagsman för hvarje fullt tal motsvarande 1/150 af rikets folkmängd; — b) till andra kammaren: på landet hvarje domsaga dock så, att genom sammanslagning eller delning af domsagor ernås det bestämda antalet riksdagsmän (160) för landsbygden; i stad väljes en representant för hvarje fullt tal motsvarande Yso a^ städernas folkmängd, mindre städer sammanslås, så att det föreskrifna antalet af 80 riksdagsmän uppnås (indelningen fastställes hvart tionde år af konungen). Ar 1896 funnos 46 stadsvalkretsar, med i medeltal 12,243 inv. på en representant; /förrattars (vid 2:dra-kammarval) är på landet domhafvanden genom kommunalstämmoordförandena: i stad magistraten; /längd eller röstlängd behöfver icke särskildt uppgöras, utan anteckning om de politiskt röstberättigade göres i de kommunala längderna, hvilka i detta hänseende skola vederbörligen justeras; /sedel upptage, för att vara giltig, tydligt det rätta antalet namn å valbara personer, vare i öfrigt omärkt och hoprullas med namnet på insidan. vaiaker =• rumäner. Valakiet, mellan nedre Donau och Siebenbür-gens berg, det sydliga och största af de båda år 1861 under furst Alex. Cousa i personalunion! förenade forna Donaufurstendömena, sedermera konungariket Rumänien. Hufvudstad: Bukarest. Valand, utställningsbyggnad i Göteborg. Valborgsmässoafton, den 30 april. Valdaihöjden eller -skogen, den ryska centralplatåns högsta del. Waldeck (med Pyrmont), tyskt furstendöme,, väster om öfre Weser, tillhörande Tyska riket,, omfattar 1,120 kvkm. med nära 60 t. inv. Hufvudstad: Arolsen. Förvaltas f. o. m. 1868 af Preussen. Regent sedan 1893: Fredrik, född 65, Waldeck-Rousseau, Pierre Marié, född 1846,, fransk statsman, advokat, inrikesminister i Gambettas kabinett 1881—82, i Ferry s 83—85, senator 94, konseljpresident och inrikesminister 99— 1902. Valdemar, Kristian IX:s af Danmark son, född 1858, förmäld 1885 med hertigens af Chartres-dotter prinsessan Marie af Orleans; afslog 86 den» honom tillbjudna bulgariska furstekronan. Valdemarsvik, köping i Östergötland, vid Östersjön. valdenser, en reformert medeltida sekt, som först 1848 erhöll fri religionsöfning bland katolikerna. Waldenström, Paul Peter, teolog, predikant., politiker, f. 1838, fil. d:r 63, teol. d:r 89 (i Amerika), prästvigd 64 och 74 lektor i Gäfle, nedlade-82 prästämbetet efter

konflikter med de kyrkliga myndigheterna och fortsatte sin religiösa verksamhet inom Svenska missionsförbundet. Från 85-ledamot af riksdagens 2:a kammare; utgifvit andliga skrifter, en öfversättning af Nya testamentet, reseskildringar från Amerika, Palestina m. m. Waldersee, Alfred von, grefve, född 1832, tysk militär, 1900 generalfältmarskalk, öfverbefälhafvare för makternas förenade trupper i Kina under oroiigheterna 1900—01 (efter amiral Seymour).- vale, farväl! Valencia, Spaniens tredje stad, nära Medelhafvet, på östra kusten, 205 t. inv. Valentin, Karl Fritiof, född 1853, tonsättare,, musikhist. föreläsare, Musikaliska akademiens sekreterare. Wales (uttalas: oäls), sedan 1536 till England hörande furstendöme vid Irländska sjön, omfattar nära 20,000 kvkm. »Välska» ellervalesiska språ-293 Valhall — vapen 294 ket "kymriska, en ännu fortlefvande keltisk språkgren. — »Prins af Wales» källas sedan 1300-talets början den engelske tronföljaren. Valhall(a), enligt nordiska gudasagan den präktigaste salen i Asgård, Odens väldiga mottagningshall, dit äfven stupade hjältar ledsagades af val-kyrjorna. — »Walhalla» nämnes f. ö. Ludvig I:s af Bayern storartade »Ruhmeshalle» vid Donau nedanför Regensburg, ägnad den tyska nationaläran. vall eller valy, turkisk ståthållare, generalguvernör, styresmannen öfver ett turkiskt »vilajet» (stor provins). Valkyriorna, i den nordiska sagan Odens gudasköna tjänarinnor i Valhall och på slagfältet. Wall, Axel Rudolf Mauritz, tidningsman, född 1826, uppsatte 64 Dagens Nyheter, som han ledde till 89, död 93. Wallander, Josef Wilhelm, 1821—88, genremålare (svenska folklifsbilder, motiv ur Bellmans dikter); Alf, född 1862, genremålare, keramiker vid Rörstrand. Walldén, Vilhelm, född 1836, tidningsman, godsägare, 69—84 och efter 190J redaktör af Stockholms Dagblad; ledamot af riksdagens 2:a k. senast 91—93, f. o. m. sistnämnda år i l:a kammaren. Wallén, Gustaf Theodor, porträtt-, landskaps-och genremålare, född 1860. Bl. arbeten: Vid kajen i Marstrand. Wallenberg, Marcus, född 1774, död 1833, biskop Linköping; André Oscar, född 1816, död 86, den förres son, grundläggare af Stockholms enskilda bank; Knut, född 1853, den senares äldste son och efterträdare som bankchef; förlagsman och grundare af flera industriella företag; Gustaf, född 1863, Trelleborg—Sassnitz-trafikensorganisa-tor, skeppsredare, riksdagsman sedan 1899, den sistnämndes bror. Wallengren, Axel, född 1865, död 1896, vitter författare, humorist. Bl. skrifter: En hvar sin egen professor, Mannen med två hufvuden. Wallentin, Hugo, född 1860, humoristisk författare under märket Karl Pettersson, utgifvare af Söndagsnisse 1894—1901, af Puck efter 1901. Vallgren, Ville, född 1855, finsk bildhuggare (arbeten: Aino, Eko, Torgils Knutsson, Marjatta, Korsfäst, Moderskärlek). Wallin, Johan Olof, skald, psalmist, vältalare, ärkebiskop, död 1839. Wallis, Ernst, historiker, utrikespolitisk medarbetare i Aftonbladet, född 1842 (Illustr, världshistoria); Curt, född 1845, naturvetenskapsman, 84 e'. o. prof. vid Karolinska institutet, ledamot af 2:a kammaren sedan 1890, medicinsk författare. Wallmark, Ernst, född 1834, teaterförfattare och öfversättare, amanuens i riksarkivet. valtoner, sydöstra Belgiens romanska invånare, romaniserade kelter. En mängd valloner invandrade i midten af 1600-talet till Sverige och främjade mycket vår järnhandtering (vallonsmide). Valparaiso, sydamerikansk stad, republiken Chiles förnämsta handels- och industriort, 150 t. inv. valrike, där statsöf ver hufvudet utses genom val, numera i allmänhet liktydigt med republik. Sverige upphörde att vara valrike 1540, Danmark 1660. valspråk eller devis, betecknande mening eller ord, som någon angifver som ögonmärke för sitt uppfattnings- eller handlingssätt. — De senare svenska konungarnes valspråk ha varit: Gustaf III: Fäderneslandet; Gustaf IV Adolf: Gud och folket; Karl XIII: Folkets väl min högsta lag; Karl XIV Johan: Folkets kärlek min belöning; Oskar I: Rätt och sanning; Karl XV: Land skall med lag byggas; Oscar II: Brödrafolkens väl. Val u j ev, Peter Alexandrovitsch, grefve, rysk statsman, f. 1814, var 61—68 inrikesminister, hvarunder han bl. a. genomdref lif egenskapens upphäfvande 63, död 90. valuta,, värde, belopp, ersättning. vampyr, blodsugande spöke, gengångare; ett slags amerikanka fladdermöss; utsugare. van (uttalas: fann), holländsk preposition, hvilken liksom det tyska von (det svenska af) nyttjas såsom adelsmärke. vandal/er, ett germanfolk, som i 5:e årh. plundrade Rom; /isera, /ism, yttring af blind, hejdlös förstörelselusta, rått raseri i synnerhet mot konstverk. Vandenpeereboom, Julius, född 1843, klerikal belgisk politiker, 97 krigsminister, 99 ministerpresident. Vanderbildt, Cornelius, nordamerikansk affärsman, död 1877. Han son William Henry, järnvägsägare, död 85, donerade vid sin död hälften af sin oerhördt stora förmögenhet till allmännyttiga ändamål. Van Diemens land — gammalt namn på den australiska ön Tasmanien, engelsk koloni. vandrande juden: den enligt sagan till evig vandring dömde Jerusalems skomakare, som nekade Kristus att vid vandringen till korsfästelsen hvila vid hans hus. vandrings/pris, /pokal, belöning vanligen för någon idrott,

tilldelas den som vinner i en täfling med förbehåll om öfverlåtelse till den som vid en följande täfling öfverträffar honom. van/frejd = förlust af medborgerligt förtroende; /häfd, misskötsel af jord. van i tas vanitatum, fåfärigligheters fåfänglighet. Vannovskij, Peter Semenovitsch, född 1822, rysk general och politiker, deltog i rysk-turkiska kriget 77—78, var 81 — 97 krigsminister och som sådan omdanare af den ryska hären enligt nutida fordringar; 1901 undervisningsminister. Vannutelli, Serafino. född 1834, italiensk kardinal, 94 biskop af Frescati. vapen, dels till anfall: eldvapen och blanka vapen, dels till försvar; hjälm, pansar, kyrass m. m.; vapen äfven -- /Slag, truppslag, såsom infanteri295 Varenius — vedi Napoli (hufvud vapnet), artilleri, kavaller'i (specialvapen). | Heraldiska vapen: sköldemärken; /dragare, väpnare; /hus, kyrkförstuga, medeltida kyrkoutbyggnad till förvaring af vapen; /hvila, /stillestånd, inställelse af fientligheterna på kortare tid. Varenius, Per Otto, född 1857, historiker, do cent i statskunskap 93; författare, särskildt i unionsfrågan, tillhör den s. k. Alinska skolan. Varberg, stad i Halland(s län), utmed Kattegatt vid Västkustbanan (badort, hamn, gammal fästning), 6,000 inv. Warburg, Karl, född 1852, litteraturhistoriker, tidningsman, 1890 professor i estetik samt litteratur- och konsthistoria vid Göteborgs högskola, medlem af Svenska akademiens Nobel-institut och föreståndare för dess bibliotek i modern litteratur. Vårdö, norsk stad i Finnmarkens amt, vid Norra ishafvet; /hus, världens nordligaste fästning. Vare, legiones redde, Varus, återgif mig mina legioner (kejsar Augusti yttrande när han fick veta romarnas nederlag i Teutoburgerskogen år 9 e. Kr.) vargering, reservtrupper på 1700-talet. varg i veum, tempelskändare, biltog, fredlös brottsling. Varia (eg. hvarjehanda, åtskilligt, »diverse»), Stockholm, en 1898 begynt illustrerad månadsskrift, redigerad af Torvald Nyström, vari/abel, föränderlig, ostadig, växlande; /ant, olika, afvikande läsart; /ation, ombyte, förändring /era, skifta, förändra (sig), sinsemellan afvika-"* /etet, artförändring, afart. variatio delectat, ombyte förnöjer. varieté, med serveringsrörelse förenad skådebana för vissångerskor, akrobater o. d.; k. förbud mot servering af spritdrycker å varietélokaler utfärdades 1896. varjager, varäger = väringar. Warming, Eugenius, dansk botaniker, född 1841, 82 prof. och rektor vid Stockholms högskola. warranted (uttalas: oårranted), på fabriksvaror = garanterad, under säkerhetsintyg. Warnemünde, nord-tysk stad, Rostocks uthamn, ångbåtsförbindelse med Sverige. Warszawa eller Varsjav (på tyska: Warschau), hufvudstad i ryska Polen, ryskt sedan 1813, residens för generalguvernören i »Weichselprovinsen», 640 t. inv., Varulf, enligt folktron en människa i djurhamn (varg). Vasa (officiellt från 1855 Nikolaistad eller på finska: Nikolainkaupunki), finsk stad i Österbotten, vid Bottniska viken, länsresidens, 14,000 inv. Utförselort för Vasarågen m. m. vasall, låntagare, undersåte; /Stat, lydstat. Vasa-orden, stiftad af Gustaf III 1772; en lägre grad af orden: Vasa-tecknet inrättades 1895. Vasa-ätten, gammal frälsesläkt, kunglig dynasti med Gustaf Vasa (i Polen med Sigismund). Regerade i Sverige till 1654 och utslocknade med Kristina 1689. Johan Kasimir i Polen dog 1672 såsom ättens siste medlem-på svärdssidan; Vasa. prins af, titel antagen 1829 af den afsatte Gustaf IV Adolfs son Gustaf, död 77. Vasaty, Johan, tjeckisk politiker, född 1836. Vasenius, Gustaf Valfrid, finsk skriftställare (litteraturhistoriker), biblioteksman, född 1848. Washington (uttalas: oå'sjingten), nordamerikansk stad i förbundsdistriktet Columbia, 280 t. inv. Utsågs 1790 såsom regeringssäte (för-bundshufvudstad) för Nordamerikas förenta stater ; kongressen samlas i Capitolium, presidentens äm-betsbostad är Hvita huset. Washington, Georg, nordamerikansk statsman och frihetshjälte, Unionens förste president, död 1799. water Clerk (uttalas: oåterklark), en skeppsmäklares bokhållare. Waterloo (La Belle Alliance), belgiska byar nära Bryssel, där Napoleon slutbesegrades 1815 af Wellington och Blücher. waterproof (uttalas: oåterprof)vattentät; ett slags fast ylletyg; regnkappa. Vatikan/en, påfvens palats i Rom; på högra Tiberstranden intill S:t Peterskyrkan (storartade konstsamlingar, bibliotek, Sixtinska kapellet); bildligt = påfveväldet, den påfliga regeringen;/konciliet, allmänt kyrkomöte 1869—70, å hvilket antogs dogmen om påfvens ofelbarhet. Watt, Robert, dansk författare, tidningsman, teaterdirektör, lefde 1837—94. vatten- och brödstraffet, aflystes alldeles i Sverige 1884. vattuskräck, farlig smittosam sjukdom hos hundar. vaudeville eller vådevill, sångspel, mindre teaterpjäs med kupletter och instrumentalackompanjemang. vauxhall (uttalas: våkshål), lustträdgård i London; nöjesplats i allmänhet. Wavrinsky, Edward, född 1848, försäkringsdirektör, en af nykterhetsrörelsens och fredsrörelsens ledare, riksdagsman i andra k. för Stockholm sedan 1891; R. A., född 1852, den förres broder, medicinalråd, riksdagsman. Vaxholm, villastad på Vaxön i Stockholms skärgård, 2,600 inv. Midt emot den gamla Vaxholms fästning, ombyggd i midten på 1800-talet, numera bibehållen blott såsom samlings- och

förrådsort; ersatt af det närliggande, starka Oskar Fredriksborg (på Rindön). V. d, m, (= verbi divini minister) = guds ords tjänare, präst. Wecksell, Josef Julius, finländsk vitter författare, född 1838 (lyriska dikter, sorgespelet »Daniel Hjort»). vectigalia nervi rei publicae, skatter äro statens nerver (Cicero). Wedell-Piesdorf, Wilhelm von, född 1837, konservativ tysk politiker, 84—88 president i riksdagen, sedan 88 hof minister. vedett, skiltvakt, utpost till häst. vedi Napoli e poi mori, se Neapel och sedan dö.297 Vega-färden — Wennerberg 298 Vega-färden, den under A. E. Nordenskiöld företagna expeditionen med fartyget Vega 1878 —80,, hvarunder fullbordades Asiens kringsegling (Nordostpassagen). Wegener, Kaspar Frederik, 1802—93, dansk historiker. Vegesack (uttalas: fejjsack), Ernst von, friherre, född 1820, deltagare i nordamer. inbördeskriget,, 65 brigadgeneral i Förenta staternas armé, 74—84 militärbefälh. på Gottland, 84—88 generalbefäl-hafvare i 5:e militärdistriktet; led. af lia kammaren 78—87; död 1903. vegeta/bilier, födoämnen ur växtriket; /rianism, åsikten, att människan för sin hälsas skull borde mestadels eller uteslutande hålla sig till födoämnen ur växtriket, framför allt med bannlysande af all köttmat. En del vegetarianer medgifva dock förtärandet af ägg, mjölk och mejerialster. vege/tera, lefva ett »växtlif», bildligt taget = föra en overksam tillvaro; /tation, växtlif, växtlighet, växtvärld. vehikel, hjälp-, befordringsmedel; bildlikt: bärare. Weibull, Martin, född 1835, död 1902, professor, historiker, bland skrifter: Gustaf IT Adolf, Skånska samlingar; Lauritz, född 1873, docent, litteraturhistoriker. Weichsel (uttalas: vejksel), Östersjöbäckenets största flod, från Karpaterna, 1040 km. lång eller mer än 2 ggr Ångermanälfven. Weichsel-guvernementen, sedan 18 67 det officiella ryska namnet på det fordom självständiga konungariket Polen, hvars forna landskap delats mellan Preussen, Ryssland och Österrike-Ungern. Weidenhielm, Erik Oskar, militär, statsråd, född 1816, krigsminister 1871—77, framlade härordningsförslagen 75 och 77 (allmän värnplikt), död 84. Weierstrass, Karl Teodor Wilhelm, född 1815, död 1897, en af århundradets största matematiker (professor i Berlin). Wei-hai-wei, krigshamn med område i den kinesiska provinsen Schantung, vid Petschili-sundet, midt emot (sydöst om) det af ryssarna ockuperade Port Artur; besattes 1898 af engelsmännen. Vejle (Veile), dansk stad på sydöstra Jylland, 10,000 inv. Träffning 1864. Wekerle, Sandor (Alexander), liberal ungersk statsman, f. 1848, finansminister 89, ministerpresident 92—95, därefter president vid förvaltningsdomstolen i Budapest. Velander, Edvard Vilhelm, född 1846, e. o. prof, i syfilidologi vid Karolinska institutet; medicinsk skriftställare; Johan Peter, född 1848, tidningsman, läroboksförfattare (geografi och matematik), statistiker. Velasques, Diego de Silva y, världsberömd spansk målare, död 1660. welfer, tysk fursteslökt, under namnet guelfer = påfveanhangare i Italien; /fonden, 16 mill. thaler, tillerkändes 1867 den af satte hannoveranske konungen Georg V, beslagtogs 68—92, hvarefter räntorna utbetalats till hertig Ernst August af Cumberland, hufvudman för huset Welf- eller Brami-schweig-Lüneburg. Welferfonden kallas stundom »reptilfond» med hänsyftning på att den preussiska regeringen begagnat dessa medel till politiska bearbetningar. Welhaven, Johan Sebastian Cammermeyer, norsk skald, född 1807, död 1873; (sonettserien »Norges da3inring», som framkallade den s. k. dämrings-fejden, populära romanser, skrifter mot Henrik Wergeland). velin (uttalas: veläng), ett slags (kalfskinns)-per-gament, äfvensom en fin, glättad, hvit papperssort, ritpapper. Wellington, Arthur Wellesley, engelsk härförare och statsman; död 1852. Wellingtonia, kalifornisk jättetall. welwitschia, egendomligt stäppträd i Centralafrika. venal, besticklig, fal. velociped, tramphjulsmaskin, uppfunnen 1865, antingen tricykel (trehjuling) eller bicykel (tvåhjuling). Venden = södra Östersjökusten. vender, slavisk folkstam i östliga Tyskland, ännu kvarlefvande med eget språk (sorbiska) i Lausitz vid öfversta Spree. Vendes konung, ett af Gustaf Vasa i den svenska liksom i den danska konungatiteln upptaget namn, beroende på förväxling af venderna med vandalerna. vendetta, korsikansk släkt- och blodshämnd. vener, blodådror. Venedig eller Venezia, »lagunstaden», historiskt märkvärdig östad i norra Italien vid Adriatiska hafvet, med en rikedom af palats från republiken V:gs glansdagar i medeltiden, stora konst- och bokskatter. 160 t. inv. veneration, vördnad. veneriska (af Venus) sjukdomar, könssjukdomar: syfilis, gonorré eller dröppel och mjuk Sjanker eller enkelt veneriskt sår, alla tre gemensamt förut kallade »franska sjukan». Venezuela (Venezuelas förenta stater), eg. »lilla Venedig», förbundsrepublik i nordligaste Sydame rika, kring Orinocofloden, mellan Columbia i v. och britt. Guyana i öster; omfattar l, 027,030 kvkm. (nära lV2 gång större än Skandinaviska halfön) med 2 Va mill. inbyggare. Hufvudstad: Caracas. Författning af 1893; kongress på 2 kamrar: senat och deputeradekammare. President för perioden 1900—04 general Cipriano Castro (efter Ignacio ' Ändrade). venia, tillstånd, tillåtelse; sit venia verbo,

med förlof sagdt. veni, vidi, vid', jag kom, jag såg, jag segrade, skref Cesar om slaget vid Zela år 47 f. Kr., där han besegrade en konung af Pontus. Wennerberg, Gunnar, skald, tonsättare, lärare ämbetsman, född 1817, död 1901, Kallades 1870 till ecklesiastikminister (Fr. F. Carlsons efter-299 ventil — Wesley 300 och företrädare), 75 landshöfding i Kronobergs län, 88—91 ånyo ecklesiastikminister, led. af riksdagens l:a kammare 75, 84 och 93. BL skrifter: Gluntarne, Samlade skrifter; Gunnar (Gunnarsson), född 1863, blomster- och porträttmålare, sedermera keramiker vid Gustafsberg; Sune. född 1855, öfverstelöjtnant. ventilat/ion, luftväxling; /or, ventilationsappa'rat, fläkt; ventilera, vädra, lufta; dryfta (en fråga), försvara (en akad. afhandling). Venus, hos de italiska folken ursprungligen en vårgudomlighet, sedermera likställd med den grekiska gudasagans Afrodite och uppfattad som den jordiska glädjens, kärlekens och den kvinnliga skönhetens gudinna. (Äfven namn på en planet.) Yenäjä, finska namnet på Ryssland. veranda, tillbyggnad å villa eller landthus, täckt förstubro, svale, fluster. verba formalia, verkliga ordalydelsen. verbalinjurie, förolämpning med ord, muntligen. verba!iter (verbolim), ord för ord, efter orden. Verchojansk, stad i nordöstra Sibirien, känd för att vara jordens kallaste bebodda plats (köldpol). Verdandi (egentligen: det vardande), en af nornorna i den nordiska gudasagan; frisinnad studentförening i Uppsala, stiftad 1882, anordnare af diskussioner och utgifvare af spridda populära småskrifter. — Äfven namn på dels en pedagogisk tidskrift, utg. af fröken Anna Sandström (»Uffe»), dels en nykterhetsorden. Verdens Gäng, Kristiania, norsk oppositionstidning, uppsatt 1868, redigerad af Joh. Sverdrup 76—78, därefter af O. Thommesen, utkommer hvarje morgon. Verdi, Giuseppe, f. 1813, d. 1901, italiensk operakompositör. Skr: Ernani, II trovatore (Trubaduren), La Traviata (Den vilseförda), Aida m. fl. Verdun (uttalas: verdöng), stad och fästning i nordöstra Frankrike, kapitulerade nov. 1870. Verdy du Vernois, Jul. von, f. 1832, preuss. general, 89—90 krigsminister. Werenskiold, Erik, f. 1855, norsk målare och tecknare; folklifsbilder, porträtt (Björnson, Grieg, Ibsen), illustr, till norska folksagor. Verestschagin, Vasilij Vasiljevitsch, f. 1842, rysk målare (krigsscener), utställning i Stockholm 87. Wergeland, Henrik Arnoldus, norsk skald och politiker, banbrytare för den norska nationalitets-rörelsen, Welhavens litteräre motståndare, f. 1808, ' d. 45. Bl. skrifter: ett epos öfver mänskligheten; Harald Nikolai Storm, norsk militärförf., f. 1814, krigsminister 60, död 93; Oscar Arnold, norsk målare,, f. 1844 (Rigsforsamlmgen på Eidsvold 1814). verifi/kation, bestyrkande (bilaga), kvitto; /cera eller /era, intyga, bekräfta medelst bilagda handlingar. verism, italiensk beteckning för den realistiska konst- och litteraturriktningen. veritabel, äkta, verklig, oförfalskad, sannskyldig. Veritas, grek.-rom. personifikation af sanningen. verkmått, ett äldre svenskt måttsystem (sedermera ersatt af decimalsystemet) med enheten l fot = 12 tum (en verktum = 2,47 centimeter). Man räknade i längd: l famn = 3 alnar, l aln = 2 fot, l fot -2 kvarter, l kvarter = 6 verktum. En kubikfamn = 5,65 kubikmeter. Vermehren, Johan Fredrik Nikolaj, f. 1823, dansk genre- och porträttmålare. verliebt (uttalas: färlipt), förälskad. vermeil (uttalas: värmäj), förgylldt silfver eller koppar; en högröd färg. vermiceller, nudelgryn (ett slags makaroner). ver m Ut, malörtsvin. Werner, Gotthard Adolf, historiemålare, f. 1837. Bl. arbeten: Vikingar kommande från dopet, De 4 evangelisterna; Verner, Karl Adolf, dansk språkforskare, f. 1846. Verona, norditaliensk stad (tillhörde Österrike 1814—66), 60 t. inv. Den hel. alliansens kongress 22. • Veronese, Paolo, italiensk målare, död 1588, en af renässansens mästare (dekorativa gästabuds-skildringar m. m.). vers , diktrad, versrad; ofta = strof, stans; bunden stil; /fot, metrisk takt(afdelning), hvaribland märkas: troké, jainb, daktyl och anapest. Versailles, nordfransk stad nära Paris, med ett till nationalmuseum (taflor, skulpturer) inredt kungligt slott från Ludvig XIV:s tid samt lustslotten Trianon; i V. lät konung Vilhelm af Preussen jan. 1871 utropa sig till tysk kejsare, och här undertecknades det preliminära fredsfördraget; den republikanska regeringens säte 71—79. versal, »stor» begynnelsebokstaf. verserad, erfaren, belefvad, världsvan. versifi/kation, versbildning, versform; /erad, klädd i vers, affattad, bringad i versform. version, vändning, Öfversättning, tolkning, framställning. verst, ryskt vägmått, ungefär Vi o svensk mil (1,067 km.). I Finland = jämnt en svensk mil (1,068,85 m.). verte eller vertatur, vänd (bladet)! vertebr/al, hörande till ryggkotorna; /äter, ryggrad s d j ar. vertex, toppunkt. vertikal, lodrätt. verv(e), liflighet, hänförelse, fart och kraft. very Well (uttalas: verri oäll), ganska bra. Vesir (vezir) eller visir (vizir), österländsk ministertitel för de högsta ämbetsmännen i muhammedanska stater. Storvisir (sadr-i-asam), mini sterpresident, såsom det turkiska ministerrådets konseljpresident ledare af inrikes-, utrikes- och krigsärendena. Wesley (uttalas: oä'ssli), John, engelsk predikant, metodismens grundläggare, d. 1791.301 vesper — Wettin 302 vesper, aftonbön., aftonsång (i

rom.-katolsk kyrka). Vesta (Hestia), den husliga härdens (familjens, statens), kyskhetens gudinna i rom.-grek. gudasagan; vestaler, Vestas prestinnor, de oantastliga, rena mor, som i Rom vaktade Vestas tempel och dess heliga eld. * Westberg, Henrik, tenorsångare, f. 3848, tillhörde 75— 77 operan i Stockholm, nu i Köln. Westend (uttalas: oässtend), den förnäma världens stadsdel i London (Westminster); villakoloni väster om Berlin. Westergaard, Niels Ludvig, dansk orientalist, d. 1878. Vesterhavet, det danska namnet på Nordsjön. Westerholm, Viktor Axel, finsk landskapsmålare, f. 1860- Westerlund, Karl Agardh, botanist, zoolog, f. 1831; Ernst Otto Teodor, f. 1839, »Enköpings-doktorn», bekant nerv-, mag- och bröstläkare. Westermarck, Edward Alexander, född 1862, docent i sociologi, »Äktenskapets historia» ; Helena, finsk målarinna och vitter författarinna, f. 1857, (skisser och noveller, red. »Nutid»). vestibul, präktigare förstuga, förhall. vestigia terrent, spåren afskräcka (Horatius). Westin, Henrik Laurentius, vitter öfversättare, ämbetsman, f. 1824, var 81—83 öfverintendent och chef för de k. teatrarna i Stockholm. (in-)vestitur, eg. påklädning, t. ex. af en ämbetsdräkt, Westman, Edvard, född 1865, landskapsmålare. Bland arbeten: Björkar i oktober, Vinterlandskap. Westminster (uttalas: oästminstör), den stadsdel i London, där regeringen, parlamentet och högadeln ha sitt säte. Westminster abbey (— äbi), Englands kröningskyrka, där också nationens mest ärade män få en grafplats eller minnesvård (panteon). Westminster Gazette, en 1893 uppsatt ultrara dikal tidning i London, Westminster-Palatset, den i götisk stil vid midten af 1800-talet uppförda parlamentsbyggnaden (riksdagshuset) i London. Westminster Review, London, en 1824 grundad månadsskrift för politik, religion och litteratur; liberal. Westpoint (uttalas: oästpåjnt), Förenta staternas krigsskola, i staten New York. Westpreussen (uttalas: västpröjsen), nordtysk provins vid Östersjön, mellan Pommern, Ostpreussen och Polen, hufvudstad Danzig; har spelat en stor roll i Sveriges krigshistoria. Westrin, Johan Theodor, historiker, lexikograf, arkivarie i riksarkivet, född 1850, (red. af Nordisk familjebok). Vesuvius (Vesuvié), ryktbar vulkan på Italiens västkust, vid Neapelbukten, ännu verksam. Utbrott år 79 och 1631. Vetenskapsakademien (k. svenska vetenskapsakademien), stadfäst 1741, med syfte att »främja vetenskaperna, följa, deras utveckling samt genom tryckta skrifter utbreda deras kännedom»; 100 svenska och norska, 75 utländska ledamöter; högtidsdag 31 mars. Utdelar två af de fem Nobelprisen, har öfverinseende öfver naturhistoriska riksmuseum, Bergianska trädgården, meteorologiska centralanstalten m. m. Vetenskaps- och vitterhetssamhället i Göteborg, officiellt benämndt »Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälle», sanktioneradt 1778; utg. Handlingar häftesvis. Vetenskapssocieteten i Uppsala, Sveriges äldsta vetenskapliga samfund, konstitueradt 1719, enligt senaste stadgar bestående af 50 svenska och 100 utländska ledamöter. Utgifvit en massa äldre och nyare »Acta», äger dyrbara samlingar. veteran, gammal uttjänad krigare; i tjänsten grånad, erfaren (ämbets-)man. veterinär, djurläkare;/skolor: veterinärmstitutet i Stockholm och veterinärinrättningen i Skara. veto, afslag, rätt att afslå; eg. = »jag förbjuder», de gamla romerska folktribunernas maktformel; absolut veto, afgörande nej; suspensivt veto, befogenhet att tills vidare uppskjuta den gällande kraften af ett lagbud. vetostriden i Norge rörde sig om konungens absoluta vetorätt i grundlagsfrågor, hvilken högern häfdade, men vänstern bestred. Den senare uppfattningen vann understöd af den riksrätt, som Sellnerska högerregeringen 1883 ställdes inför, då den urgerat konungens absoluta vetorätt ifråga om förslaget att statsråden skulle äga tillträde till stortingets förhandlingar, hvilket betraktades som parlamentarismens genombrott. I lagfrågor äger konungen enligt norska grundlagens uttryckliga bestämmelse endast suspensivt veto. Om tre lagtima storting sammansatta efter tre särskilda på hvarandra följande val fattat samma beslut, blir detta lag konungens sanktion förutan. Wetterbergh, Karl Anton, vitter förf., läkare, f. 1804, d. 89 (humoristiska småstadsskildringar, barntidn. Linnea), märket Onkel Adam. Wettergrund, Josefina Leontina Amanda (märket Lea), f. Lundberg 1832. (Bl. skrifter: »Småbitar på vers och prosa»). Wetterhoff, Karl Gustaf, finsk svensk tidningsman och Vitterhetsidkare, f. 1832, död 87. (Nya D. Alleh., Ny 111. T.) Wetterlund, Fredrik, född 1865, docent, litteraturhistorisk författare, litteraturanmälare i Aftonbladet. Bl. arbeten: Ett nyromantiskt skaldeideal, C. D. af Wirsén s senare diktning. Wetterstedt, Gustaf af, grefve, politiker, hof-kansler 1809, statsminister för utrikes ärendena 24, död 37. Wettin, gammal (thüringsk) grefl. släkt, från hvilken samtliga nu regerande sachsiska furstehus härstamma, alltså regerande i nio europeiska stater. Delad i ernestinska och albertinska grenen.303 vetturin — vi d i 304 vetturin(o), hyrkusk, åkare. vex/ation, misshandel, förtryck, förföljelse, utpressning; /era, plåga, preja. Wexelsen, Vilhelm Andreas, norsk politiker, f. 1849, kyrkoherde 77, ledamot af

stortinget 83— 91 och 95—1900, kirke- og undervisningsminister i Steens ministär 91—93, ånyo chef för kyrko-och undervisningsdepartementet 98. Weylery Nicolau, Valeriano, markis af Teneriffa, f. 1839, spansk general, känd för sina grymheter på Kuba 95—97, krigsminister och generalkapten i Madrid 1900. whig (uttalas: oigg), frihetsvän, liberal, reform-vän; ett gammalt engelskt partinamn från slutet af 1600-talet, liksom motståndarnas vedernamn »tory». Tories (de konservativa) och whigs ha sedan Karl II: s tid kämpat om makten i England. En del bland whiggarna ha förenat sig med tory erna för att motarbeta irländarnas »home rule» eller självstyrelse, nämligen unionisterna eller de affallna whigs. De senaste whigcheferna ba varit Gladstone, Rosebery och Campbell-Ban-nerman. White (uttalas: oäjt), Andrew Dickson, f. 1832, amerikanskt sändebud i Berlin, delegerad vid fredskonferensen i Haag. Whitebait-dinner, ministeriell bankett i Greenwich vid afslutningen af det eng. parlamentets sommarsäsong. White Står U n e (uttalas: oäjt sta lajn) = Hvita S tjärnlinjen, ångbåtsbolag, som förmedlar emigranttrafiken mellan Liverpool (via Queenstown) och Newyork. whisk(e)y eller wisky (uttalas: oiski eller vissky), ett slags sädesbrännvin. whist (uttalas: oist eller visst), ett ursprungligen engelskt kortspel. VJ, våra hedniska förfäders benämning på helgedom, tempelplats. via, gata, (ut)väg; medel; framför ortnamn = genom, öfver, med passerande af; Via dolorosa, »smärtans väg», Kristi gång till Golgata. viadukt, konstgjord väg öfver hustak, dalar, kärr, mellan klippor o. s. v. Viati/cera, /CUm, rätt för (teol.) studerande att uppbära studieunderstöd, reskost, respenningar. Wiberg, Anders, 1816 — 87, vågbrytare för den svenska baptismen. Vibe, Fredrik Ludvig, norsk filolog, • uppsatte 1848 »Christianiaposteii», död 81; Johan, f. 1840, norsk författare och tidningsman. Viborg (på finska Vüpuri), stad i sydöstra Finland, vid Finska viken, Saima kanal och Petersburg—Helsingforsbanan, säte för guvernör och rysk-grek, ärkebiskop, hofrätt; 25 t. inv. Viborg, historiskt märklig dansk (stifts-)stad i mellersta Jylland. Viborgska gatloppet, striden d. 3 juli 1790 i Viborgska (Finska) viken mellan de svenska och ryska flottorna. vibr/ation, /era, svängning, dallring. Vice, förkortadt V., ställföreträdande, tjänstförrättande, vikarierande, betecknar stundom innehafvare af lägre tjänsterang eller grad, värdighet. vice häradshöfding-titeln, utdelas ej vidare sedan 1894. vice-konung, en monarks omedelbare ställföreträdare. Sådan har varit- tillsatt i Norge åren 1824, 33, 66—57 och 84; detta vice-konunga-döme blef 91 afskaffadt. vice versa, omvändt, tvärtom. vichy(-vatten), konstgjord läskedryck. Wickenberg, Per Gabriel, landskaps- och genremålare, d. 1846. Wickman, Gustaf, arkitekt, f. 1858, svenska utställningsbyggnaden i Chicago 1893, Skånebanken i Sthlm, Sveasalen. Wicksell, Knut, f. 1851, nationalekonom (ny-malthusianist), professor i Lund; en af märkesmännen för 1880- och 90-talens religiösa och kulturella frihetsrörelser, vetenskaplig och populärvetenskaplig föreläsare och skriftställare. Bland skrifter: Om folkökningen i Sverige, Våra skatter, Penningräntans inflytande å varuprisen, Teoretisk lärobok i nationalekonomi. Wickström, Victor Hugo, (märket Christer Swahn), f. 1851, tidningsman och vitter författare, reseskildrare, sedan 1886 utgifvare af Jämtlandsposten i Östersund. vicomte (uttalas: vikångt), viscount (eng. väj-kaunt), visconte (ital.), utländsk adlig titel, mellan grefve och baron. Victoria, brittisk koloni österut på Australiens» fastland, med staden Melbourne. — Hufvudstad på den brittisk-kinesiska ön Hongkong, viktig för den europeiska handeln på Kina, 100 t. inv. Victoria-fallen, (Mosivatunja.) Afrikas mest storartade vattenfall, nära Sambesis sydligaste punkt. Victoria Njansa (Kereve eller Ukereve), i östra Ekvatorialafrika, Nilens största källsjö och f. ö. Afrikas största sjö, 80 t. kvkm. eller fyra ggr så stor som Ladoga. Victoria regia, »vattnens drottning», en praktfull tropisk näckros, bekant prydnadsväxt i botaniska trädgårdar. Victorin, Henrik, född 1858, musikrecensent i Nya Dagligt Allehanda, märket H. V., död 1902. vicuna eller efter uttalet vikunja, sydamerikanskt »kamelfår». vide (V.), »se (efter)», hänvisning. Wide, Sam(uel) Karl Anders, språkman, universitetslärare, f. 1861. videant consules, ne quid res publica detrimentt capiat, konsulerna må tillse, att staten icke tager någon skada (Cicero). Widell, Signe, född 1869, skådespelerska. Bl. roller: Lilla professorskan, Madame Sans Géne. Videnskabernes selskab, Det kongelige danske, stiftadt i Köpenhamn 1742. * Videnskabsselskabet i Kristiania, stiftadt 1867, d:o i Trondhjem, stiftadt 1760. vidi, jag har (genom)sett, granskat.H05 vidimation — Viktor Emanuel Vidim/ation, bestyrkande; /era, bevittna (en af-skrifts likhet med originalet). Widmark, Per Henrik, en af Norrlands märkesmän, död 1861 som landshöfding i Norrbottens län; Per Fredrik, ordboksförfattare, f. 1837, d. 95; Johan Erik, (ögon-)läkare, vetenskaplig skriftställare, e. o. professor, f. 1850. Wied, tysk furstesläkt, bland hvars medlemmar furst Herman af Wied (död 1864) var gift med en

halfsyster till drottning Sofia af Sverige-Norge, prinsessan Marie af Nassau; furst Vilhelm af, sin ätts nuvarande hufvudman, t'. 1845, förmäld med prinsessan Maria af Nederländerna (syster till Sverige-Norges drottning Lovisa), sedan 97 president i den preussiska landtdagens herrehus; Elisabet, prinsessa af (märket »Carmen Sylva»), sedan 1869 drottning af Rumänien, Karl Ls gemål; Gustav, född 1858, dansk skönlitterär författare (satiriker). Bl. arbeten: Fyra satyrspel, Släkten. Wieliczka (uttalas: vjelitschka), österrikisk bergstad och omtalad saltgrufva nära Krakow. verkligt geheimeråd, titel för en högre ämbetsman med predikatet excellens. Wielopolski, Alexander von, grefve, markis, liberal polsk statsman, 1862—63 chef för civilförvaltningen, d. 77. Wien (magyariska Bacs), hufvudstad i Österrikisk-ungerska monarkien pti södra stranden af Donau, med kejserliga residenset Hofburg, Bing-strasse-bulevarden och Praterns lustpark; 1,675 t. inv. Kongress 1814 —15 som efter Napoleons fall reglerade Europas nya karta; världsutställning 73. Wiener Allgemeine Zeitung, Wien, en 1880 af Theodor Hertzka grundad liberal tidning, utk. tre ggr dagligen. Vierwaldstättersjön, alpsjö i Schweiz. Wiesbaden, tysk badort, hufvudstad i preussiska provinsen Hessen-Nassau, förut hertigdömet Nassaus hufvudstad. Wieselgren, Peter (Per), 1800—77, domprost i Göteborg, väckelsepredikant, nykterhetsagitator, nykterhetsrörelsens banbrytare, litteraturhistoriker, lefnadstecknare; Harald, f. 1835, den förres son, biograf, tidningsman; 77 bibliotekarie vid k. biblioteket i Stockholm, tillfällighetstalare; (red. af Sv. biografiskt lexikon, Ny ill. tidning; monografier); Sigfrid, f. 1843, politiker, vitter författare (märket Horatio), nykterhetskämpe, 85 generaldirektör i fångvårdsstyrelsen, led. af riksdagens 2:a kammare 76 — 87 och af l:a k. sedan 87. Viet-Nan, det officiella namnet på Annam. Viette, Jules Francois, fransk politiker, åkerbruksminister 1887—89, arbetsminister 92 — 93. vieux-laque (uttalas: vjö läk), »gammal lackering», kinesiska och japanska arbeten. vieux saxe (uttalas: vjösax), »gammalt sachsiskt» porslin, Meissenporslin från 1700-talet. Vig, Ole, norsk folklig författare, d. 1857. Vigfüsson, Gudbrandur, f. 1827, isländsk språkforskare, docent i Oxford 84, död 89. Vigarf, uttryck ur Helsingelagen: skyldighet till blodshämnd. Viger (uttalas: visché), Albert, f. 1843, fransk politiker, 93 till 96 och sedan 98 åkerbruksminister. Wight (uttalas: oäjt), engelsk ö i Kanalen utanför Portsmouth och Spithead; ined slottet Osborne. vigil/era, skaffa pengar, »vigga»; /ans, upptagande af ficklån; /ier eller /ia, »nattvak», själamässor., nattlig gudstjänst. vi g n ett eller vinjett, eg. »vinrankor», prydnad i en bok, å titelbladet, vid kapitels början eller slut. WigstrÖm, Eva, född Nilsson, L 1832, författarinna (märket Ave), folklifsskildringar, skånska sägner o. s. v. wigwam (uttalas: oiggoamm), indiantält, indian hydda. vigvatten, symboliskt renande, högtidligen in-vigdt vatten i kärl vid ingången till katolska kyrkor. Vigör, hälsa, lifskraft, liflighet. Wijk, Olof, d. y., affärsman, politiker, kommunalman, f. 1833, 67—90 led. af riksdagens 2:a kammare, från 80 dess talman, adlad 90, död 1901. Wijkander, Karl Oskar, f. 1826, död 1899, författare (bearbetare och öfvers, för scenen), 48 frivillig i dansk-tyska kriget, 68—78 intendent vid Dramatiska teatern i Stockholm; Erik Anders Gustaf August, f. 1849, fysiker, professor i Göteborg 81, ledamot af riksdagens 2:a kammare 87 och 91—96; Karl Rutger Teodor, f. 1850, justitieråd. Vikar/ie, ställföreträdare; /iat, tillfälligt skötande af annans ämbete; ett »apostoliskt vikariat» (j> af-ligt ställföreträdarskap) finnes i Stockholm. Wikblad, Sven Herman, f. 1841, konsultativt statsråd 89—1901. Viken, fordom namn på (norra) Bohuslän (och landskapet kring Kristianiafjorden). vikingatåg, nordmännens härfärder öfver hafven under 9:e och 10:e årh. Wikner. Karl Pontus, professor i filosofi, filosofisk författare, f. 1837, d. 88. (Kulturens offerväsen, Narcissus-sagan, filosofisk-allegoriska noveller.) Vikström, Emil, f. 1864, finsk bildhuggare. Viktsenhet, i de flesta • (metersystemets) land (ej i Danmark, England och Ryssland): grammet = trycket af en kubikcentimeter rent vatten vid 4-4 grader C. Viktor Emanuel II, konung af Italien, Cavour» och Garibaldis samtida, kallad »re galantuomo», son till konung Karl Albert af Sardinien, f. 1820, efterträdde denne 49, ställde sig i spetsen för det italienska enhetspartiet, blef 1861 konung af Italien och gjorde 71 Rom till rikets hufvudstad; död 78; Viktor Emanuel 111, konung af Italien, f. 1869, efterträdde juli 1900 sin mördade fader307 Viktor Napoleon — Wimmer 308 ümberto (hans moder är Margareta af Savoj en), förmäld 73 med prinsessan Helena af Montenegro. Viktor Napoleon, f. 1862, rysk öfverste, anses -såsom huset Bonapartes nuvarande hufvudman, ehuru en äldre broder till honom lefver i Bryssel. Viktoria, Sojia Maria, kronprinsessa af Sverige och Norge, f. 1862, dotter till storhertig Fredrik .af Baden, blef 81 förmäld med kronprins Gustaf. Tre söner: Gustaf Adolf, f. 82, hertig af Skåne; Vilhelm, f. 84, hertig af Södermanland; Erik, f. .89, hertig af Västmanland; Viktoria l, Alexandrina, f. 1819, drottning af Storbrittannien

och Irland, ;sedan 77 kejsarinna af Indien, efterträdde 37 Vilhelm IV, förmäld 40 med prins Albert af Sachsen-Koburg-Gotha, blef änka 61, dog 1901; Viktoria, Adelaide Maria Lovisa, tysk änke-kejsa-rinna, drottning af Preussen, drottning Viktorias -af England äldsta dotter, f. 1840, förmäld 58 med dåv. preussiske prinsen Fredrik Wilhelm, ‚som 88 dödssjuk besteg kejsartronen (Fredrik III) och dog efter 99 dagar. »Kejsarinnan Fred-Tik» afled själf i aug. 1901. viktuaüer. matvaror, födoämnen, lifsmedel. Viktualievikt, till 1863 gällande svenskt vikt-syste.m med skålpundet eller marken såsom enhet, motsvarande 425 gram. VJ i aj et (ej ai et), storprovins, generalguvernement, ^största förvaltningsområdet i Turkiet, motsvarande län, departement o. d.: delas i sandjaks (sarid- schaks) eller livas och styres af en våli (valy), = generalguvernör. Vilagos. ungersk stad, där ungrarna under sin -diktator Görgei 1849 gåfvo sig åt Österrikes bundsförvanter ryssarna, hvarefter Ungern be'handlades som ett eröfradt land. Wilczek, Johan Nepomuk v., grefve, f. 1837, utrustade 1872 den Payer-Weyprechtska nordpolsexpeditionen. vilda jakten (Odens jakt) = stormvinden, nattligt ridfölje af spöken. vi Id m än, heraldiska Sköldhållare med kraftiga, nakna gestalter. Vilhelm I, Fredrik Ludvig, tysk kejsare och konung af Preussen, f. 1797, förmäldes 1829 ined storhertig Karl Fredriks af Sachsen-Weimar dotter Augusta (död 90), regent 58, konung 61, 64 krig med Danmark, 66 mot Österrike angående delningen af det danska rofvet, 70—71 mot Frankrike, lät den 18 jan. 71 i Versailles utropa sig till tysk kejsare, afled mars 88; Vilhelm II. Fredrik Viktor Albert, tysk kejsare och konung af Preussen, f. 1859, äldste son till kejsar Fredrik III, efter hvilkens frånfälle han i juni 1888 besteg tronen; förmälde sig 81 med prinsessan Augusta Viktoria af Schleswig-Holstein-Sonder-burg-Augustenborg (f. 58), upphäfde socialistlagarna, aflägsnade 90 Bismarck från rikskanslersämbetet, ehuru småningom åter närmande sig dennes politik; Vilhelm, (Fredrik) Viktor August Ernst, kronprins af Preussen, f. 1882; Vilhelm, arf storhertig af Luxemburg, f. 1852, förmäld 93 med Maria Anna af Braganza (infantinna af Portugal); Vilhelm (Karl Vilhelm Ludvig), Sveriges och Norges arffurste, kronprinsparets andre son, hertig af Södermanland, f. 1884; Vilhelm II, Karl Paul Henrik Fredrik, konung af Württemberg, dotterson till Vilhelm I, f. 1848, efterträdde 91 sin morbror konung Karl på tronen, gift l:a gången 77 med prinsessan Maria af Waldeck och Pyrmont, (död 82), 2:a gången 86 med prinsessan Charlotta af Schaumburg-Lippe; Vilhelm Ernst storhertig af Weimar (Sachsen-Weimar-Eisenach), f. 1876, efterträdde 91 sin farfar. Vilhelmina Helena Paulina Maria, drottning af Nederländerna, f. 1880, regerade från 90 under sin moder, änkedrottning Emmas af Waldeck, förmynderskap, öfvertog 98 själf styrelsen, förmäld sedan 91 med prins Heinrich (Henrik) af Mecklenburg-Schwerin (f. 76). Wilhelmshaven (-------hafen), starkt befäst krigshamn i Hannover, station för tyska Nordsjön'ottan. Wilhelmshöhe, tyskt slott vid Kassel, Napoleon Illis vistelseort 1870—71. • villa, egentligen landthus, landtgård, fristående, lättare boningshus. Villa, Tommaso, f. 1829, liberal italiensk politiker, 79—81 inrikesminister, 1900 deputeradekammarens president. Villafranca, stad i den italienska provinsen Verona; bekant genom preliminärfreden 1859 mellan Frankrike (Napoleon III) och Österrike (Frans Josef). Wiliard, Francis, »Amerikas okrönta drottning», stiftade 1875 »Kvinnornas allm. kristna nykterhetsförening», f. 1839, d. 98. Willebrand, Adolf Fredrik von, friherre, finsk ämbetsman och politiker, död 1845; Knut Felix von, friherre, finsk medicinsk författare, f. 1814, d. 93. Wille, Johan Nordal Fischer, norsk botanist, f. 1858, blef 86 prof. vid Stockholms högskola, 93 vid Kristiania universitet. Willman, Per Anders Johan, operasångare, f. 1834, engagerades 59 för lifstid vid k. operan i Stockholm, d. 98; Hedvig, född Harling, operasångerska, f. 1841, död 87. Villmanstrand (finska: Lappeenranta) liten stad i sydöstra Finland, vid Saimas sydände, mest bekant genom striden 1741; därinvid den finska värnpliktshärens öfningsfält. Vilna, stad i västra Ryssland, Litavens forna hufvudstad, 160 t. inv. Wilson (villsång), Daniel, fransk politiker, f. 1840, måg till presidenten Grévy, hvars afgång han vållade 87 genom skandalösa penningtransaktioner. Wilson (vilsön), James, f. 1835, deputerad 94, nordamerikansk politiker, jordbruksminister (»åkerbrukskommissarie») 97. Wimmer, Ludvig Frands Adalbert, dansk språkforskare, runkännare, f. 1839.309 Vimmerby — Visborg 310 Vimmerby, småländsk stad i Kalmar län, 2,250 inv. Wimpffen, Emmanuel Felix de. baron, fransk general, f. 1811, öfvertog 70 högsta befälet öfver Mae Mahons armé och nödgades 2 sept. nämnda år underteckna kapitulationen i Sedan; död 84. Vinci, Lionardo da, f. 1452, d. 1519, italiensk målare, bildhuggare och vetenskapsman; en af renässansens mästare. Windischgrätz, Alfred, furst, f. 1851, österrikisk politiker, 93—95 ministerpresident, 99 utnämnd till talman i herrehuset (riksrådets l:a kammare); Ludvig, prins af W., f. 1830, blef 95 generalinspektör öfver österrikiska

armén. vindbrygga, bro som går att vinda upp. Vindelälfven, stor biflod till Ume älf, 425 km. lång. vindicera, tillägna, göra anspråk på, försvara, återvinna. Windom, William, amerikansk politiker, f. 1827, finansminister 81—85 och 89 (silfverbillen 91— 93), d. 91. Windsor (oinsör), stad och slott väster om London, sedan länge de engelska regenternas förnämsta residens. Windthorst, Ludwig, tysk politiker, f. 1812, hannoveransk stats- och justitieminister, hufvudman för det 69 bildade centerpartiet (katolikerna) i tyska riksdagen, död 91. Vineta de nordiska sagornas Jomsborg. danskarnes Julin, tyskt namn på veneternas, d'. v. s. Vendernas, under 1100-talet förstörda stad på ön Wollin, enligt sägnen sjunken i hafvet. Winge. Mårten Eskil, historiemålare, f. 1825, •d. 9ö. Bl. arbeten: Loke och Sigyn, Tors strid med jättarna. Wingate, Sir Francis Reginald, f. 1861, eng. -general, 1900 egyptisk sirdar och generalguvernör. vingt-un (vängt-öng), »tjuguett», ett franskt hasardkortspel. Wingård, Karl Fredrik af, ärkebiskop, konservativ politiker, d. 51. Vinje, Asmund Olafsön, f. 1818, norsk skald och journalist, utgaf på telemarkska bygdemålet veckobladet »Dölen»; d. 70. Vinland, de gamla nordboarnas namn på en • del ai Nordamerikas östkust, antagligen vid Nova -Scotia. vinlusen (phylloxera), ett slags bladlus, känd för sina härjningar af vinodlingarna i Sydfrank-rike. Winroth, Alfred Ossian, jurid. skriftställare, f. 1852, blef 92 prof. i svensk civilrätt i Lund. vinsch, vindspel, hissverk med vef; mekanisk inrättning för lyftande af tyngder. Vintergatan, en från 1894 af Sveriges författarförening utgifven årspublikation. Winterhjelm, Otto, norsk musiker, f. 1837; 'Kristian, f. 1843, norska högertidningen Aften-postens korrespondent i Stockholm; Hedvig Char- lotta, född Forsman 1838, svensk skådespelerska (tragedienne). Winther, R. V. Kristian Ferd., dansk skald, d. 1876. violett, »violblå» färg, vanligen kallad gredelin. violoncell (-ångsäll), liten basfiol, större, men lika konstruerad som violinen. vira, ett vid Vira bruk uppfunnet och i Sverige mycket idkadt kortspel. Virchow (firrsjå), Rudolf, f. 1821, världsberömd tysk vetenskapsman och politiker, patologisk anatom och antropolog, riksdagsman (sedan 80) och landtdagsmedlem (från 62), en af framstegspartiets och sedermera de tysk-frisinnades ledande män, död 1902. Virgilius (Publius Vergilius Maro), frejdad romersk skald, mest känd för sin ännu i våra dagar i skolorna lästa hjältedikt »Aeneis» (Eneiden); död år 19 före Kristus. Virginia (vördjinia) eller Virginien, ett i två stater deladt område på Nordamerikas östra kust, hufvudskådeplatsen för inbördeskriget 1861—65, hvarunder West Virginia bildade egen stat och som sådan 62 upptogs i Unionen. Hufvudstäder: Richmond och (i W. V.) Charleston. Virginiska öarna = Jungfruöarna, i Västindien, utgör en del af Små Antillerna och lyda dels under England, dels under Danmark. Virgo beata. Heliga jungfrun. viribus unitis, med förenade krafter. viril, manbar, manlig. Wirsén, Carl David af, f. 1842, en af de Aderton i Svenska akademien 79, sedan 84 dess ständige sekreterare, lyrisk skald, litteraturgranskare i Posttidningen och Yårt Land (märket C. D. W.); Gustaf Fredrik, grefve, politiker, d. 1827. Virta bro, i mellersta Finland, norra Savolaks, där Sandels tillbakaslog den ryske generalen Tutsjkov okt. 1808. Virtuell, kraftig, möjlig; /bild, skenbild, geometrisk, matematisk bild. virtuos, fulländadt skicklig utöfvande konstnär, i synnerhet mästare på ett musikinstrument; /itet, öfverlägsen (teknisk) färdighet i någon konst. virtus, mandom, dygd, duglighet, tapperhet; virtus comica, komikens kraft. Virus, gift; virulent, varig, smittsam, innehållande sjukdomsgift. vis, kraft, makt; v. absoluta, fysiskt tvång; v. ar m ät a, väpnad styrka; v. inertise, materiens tröghet; v. major, starkare makt, oöverkomligt hinder; v. probandi, beviskraft. visavi (vis-å-vis) i afseende på; midt emot; person som sitter till bords midt emot en annan, dansar emot en o. s. v.; ett slags 2-manssoffa, 2-mansdroska. visa, den folkligaste beteckningen för sången i inskränkt mening (tyskarnas »Lied»), enkel, sångbar stämningsdikt med ofta stor spridning. Visborg, slott vid Yisby; grefve af Visborg, en ärftlig titel, som storhertigen af Luxemburg 1892 förlänade prins Oskar Bernadotte.311 Visby — vivat 312 Visby, »offerställets stad», läns- och stiftsstad å Gottlands västra kust, på 11- och 1200-talet en rik och ansedd hansestad, brandskattad af Valdemar Atterdag 1361. Vischnu (Vishnu), »uppehållaren», den andre guden i den indiska treenigheten, demonernas segerherre (= Krishna). Brama är skaparen, | Siva förstöraren. Wisconsin (oiskånsin), sedan 1848 stat i den nordamerikanska Unionen, mellan öfre Mississippi och sjön Michigan, 145 t. kvkm-, inemot 2 mill. inv. Hst: Madison. Visconti-Venosta, Emilio, markis, italiensk statsman, f. 1830, utrikesminister 63—64, 66 — 67, 69—76, 96—98 och 99—1900. viscount (vä j kännt), engelsk adelsman af fjärde klassen, i rang mellan earl (grefve) och baron. Wisén, Teodor, f. 1835, språkforskare, ledde i början Sv. akademiens ordboksarbete, död 92. visera, granska (i synnerhet pass) och påteckna bevis däröfver. (de) Vises Sten, inom alkemien, det af d'e fyra elementen sammansatta ämne, hvilket förmenades

innehålla lifsprincipen för allt skapadt. visibel, synlig. Wising, Per Johan, f. 1842, läkare, 87—90 prof. vid Karolinska institutet i Stockholm; (Per) Johan, språkforskare, f. 1855, prof. i nyeuropeisk linguistik vid Göteborgs högskola. Visingsborg, Per Brahes grefskap; ruinslott på Visingsö. Visingsö, Vätterns största ö. vision, synvilla, mbillningsf öster, drömsyn, (ande-) uppenbarelse; /är, andeskådare; medförande visioner. visir, hjälmgaller, korn eller sikte; äfven = vesir (muhammedansk ämbetsman, minister). Visit, kort besök, påhälsning af artighet; /ation, granskning, undersökning, ex. ai ett stifts pastorat, apotek, personer, varor o. s. v.; /ator; /era, efterse, noga undersöka (ex. handelsfartyg i krig). viska, rengöra (en kanon). Wismar, tysk östersjöstad, 1632 öfverlämnadt till Sverige, 1803 pantsatt på 100 år till hertigen af Mecklenburg-Schwerin för ett lån å omkring 5 mill. kr. vismut, metalliskt grundämne. visnepolitik, danska folketingsvänsterns politik mot Estrup: systematisk underlåtenhet att behandla regeringens lagförslag. Vistula = floden Weichsel. visum repertum, sedt (och) funnet. Vista, åsyn, utsikt; a Vista, vid uppvisandet (af växel); a prima Vista, vid första uppvisandet; »från bladet». vita, lif, lefnad; vita brevis, ars longa = lifvet är kort men konsten lång. (Seneca.) Vital lifs-(viktig); /fråga, som rör lif eller död, lifsfråga; /itet, lifskraft, lifsdnglighet. vitalianer = hättebröder. vitae, non scholae discimus. vi lära för lifvet, ej för skolan. (Seneca.) vite, penningförlust vid vissa försummelser eller öfverträdelse!-, brukar föreläggas vid leveransaftal af offentlig myndighet eller såsom ansvarspåföljd. Viti-arkipelagen = Fidjiöarna, tillhöra det yttre öbältet bland Söderhafsöarna, Polynesiens viktigaste öflock, sedan 1874 brittisk koloni, största ön: Viti Levu, med hufvudstaden Suva. vitiös, felaktig, lastbar. Vittoria, spansk stad, Wellingtons seger öfver fransmännen 1813. vitr/ail (vitrajj), kyrkfönster med glasmålning; /ÖS, glasartad. vits (witz), ordlek, kvickt infall, tvetydighet, »bon mot». vitsord, betyg, myndighets omdöme; rätt att anses som trovärdig och tillförlitlig (auktoritet), VJtten, eller styfver, i början af 1800-talet användt svenskt skiljemynt — */4 skilling eller 3 runstycken riksgälds. Witte, Sergej Julijevitsch, f. 1849, rysk finansminister sedan 93, den ryska myntfotens och det ryska finansväsendets organisatör. vitter, diktande; med anlag för litterär sysselsättning; /het, numera = skönlitteratur (diktning på vers och prosa); /lekare, amatörskald. Vitterhetsakademien, det af Lovisa Ulrika stiftade sällskap, hvars namn numera i dagligt tal öfvergått på den till formen återupplifvade Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, Stockholm, inrättad af Gustaf III 17-86 (högtidsdag 20 mars), afser främjandet af historien, forn- och myntkunskapen, utöfvar högsta tillsyn öfver landets fornlämningar, granskar förslag till medaljer och offentliga inskrifter. Hand-h af ver statens historiska museum, k. myntkabinettet, antikvarisk-topografiska arkivet jämte bibliotek. Akademien räknar högst tio heders-, tjugufem arbetande och tjugu utländska ledamöter. Witwatersrand (Rand), bergås i Transvaal, ett sedan midten af 1800-talet bearbetadt gulddistrikt. Wittrock, Veit Brecher, professor, botaniker, f. 1839, led. af 2:a kammaren 88—90. Wittelsbach, urgammal tysk fursteätt, af hvilken linjen Pfalz-Birkenfeld nu regerer i Bayern och linjen Pfalz-Zweibrücken 1654—1720 innehade svenska konungatronen (dit hörde bl. a. äfven konung Kristoffer 1440—48). Vitu, östafrikanskt landskap (Suahelilandet), som 1885 kom under tyskt protektorat, men 90 öfverlämnades till England i utbyte mot Helgoland, förvaltas nu såsom utgörande en del af det brittisk-östafrikanska distriktet Tana-land. vivace(-vatje), lifligt. vivacitet, liflighet. vivat, lefve han (hon, det)! /rop, lef verop; vi-vant, lefve de!313 vive — volt 314 Vive (vivv), lefve han, hell! (italienarnas Viva eller evviva). vivisektion, anatomisk undersökning af lefvande djur såsom hjälpmedel vid fysiologiska och patologiska forskningar, i humanitetens namn häftigt bekämpad af en del djurskyddsvänner. vivre, lifsuppehälle, föda, lefnadskostnader. vivor, sinnlig, njutningslysten person, en som lefver undan. VJzir = visir, vesir (turk. minister). V. l. = västlig längd. Vjestnik Jevropy, »Europeiske budbäraren», Petersburg, den mest betydande ryska månadsskriften för historia, politik och litteratur, grundad 1865. v i ad! k (vladyka), »behärskare», biskopstitel hos slaverna, titel på fursten af Montenegro. Vladikavkas. rysk fästning och hufvudstad i Terek-området, Kaukasus. Vladimir den store, införde kristendomen i Ryssland, d. 1015 (besjungen af Stagnelius j. Vladimir Alexandrovitsch, storfurste af Ryssland, f. 1847, kejsar Nikolaus II:s onkel, förmäld 74 med prinsessan Maria af Mecklenburg-Schwerin. Vladivostok, enligt sitt namn »Österns härskarinna», östsibirisk hamnstad vid Japanska hafvet, station för ryska Stillahafsnottan och ändpunkten för Ussuribanan eller östligaste delen af en järnväg till Petersburg, den s. k. Transsibiriska banan (10,000 kin., världens längsta). Vli(e)ssingen, nederländsk hamnstad, utgångspunkt för åtskilliga ångbåtslinjer. voeabularium, ordbok. Wö d an = Oden, de gamla germanernas gud.

Vogel von Falckenstein, Eduard, preussisk general, deltog i tysk-danska kriget 1864, anförde 66 Mainarmén och tvang hannoveranska hären till dagtingan vid Laiigensalza, d. 85. Vogeserna, mellaneuropeisk bergskedja, hvars södra del utgör gräns mellan Frankrike och [-T}^sk-land-] {+T}^sk- land+} (Elsass-Lothringen). Vogt, Nils, norsk politiker, f. 1817, statsråd, miionskommitterad, stortingspresident, d. 94; Benjamin, född 1863, norsk högerpolitiker; Nils, f. 1859, kritiker, sedan 94 hufvudredaktör för norska Morgonbladet; Johan Nerman Lie, norsk mineralog, f. 1858; Adelgunde Emilie, född Herbst 1811, dansk bildhuggarinna, d. 92. Vogtland, »fogdelandet», sydvästra delen af konungariket Sachsen, de reussiska landen och angränsande delar af Bayern, Sachsen-Weimar och Altenburg. VOgue, anseende, rörelse. Vara en VOgue (ang .våg), vara eftersökt, i svang, i bruk, i ropet, på modet. wohlthäter, eg. »välgörare», värd, den som bjuder. vojlock, hästtäcke. VOJ(e)vod, »hertig», härförare, ståthållare. VOkabler, lösryckta ord, glosor. VOkalis/era, sjunga noter på idel vokaler. vokalmusik, sång. VOkativ(US), utrops- eller tilltalskasus. vol. = volym. volang, kjolbesättning, fjäderboll. Volapük, namn på pastor Johann M. Schleyers »världsspråk». volatil, flyktig. volée, en fågels flykt; la haute (åt) volée, den förnäma världen. VOlente Deo, (förkortadt V. D.), orn Gud vill. vol ent non fit injuria, »den som vill vederfares ingen orätt». Wolf, Karen Lucie, född Johannesen] 833, norsk skådespelerska; Sigrid, f. 1863, operasångerska, 89 — 93 anställd vid K. teatern i Stockholm; Karl, österrikisk-tysk politiker, f. 1862, bekant för sin duell med ministerpresidenten Badeni 97. Wolff, Sir Henry Drummond, engelsk diplomat, f. 1830; Albert, 1835-91, känd kåsör i ett par franska tidningar. Wolffska telegrambyrån, Berlin, grundad 1849 af B. Wolff. Volga, rysk flod, den längsta oi Europa (3,400 km. eller sju ggr så lång som Ångermanälfven). Vol(h)ynien, landskap i sydvästra Ryssland, väster om mellersta Dnjepr. Wollin, tysk ö i Östersjön, framför Odermyn-ningen. Wö! l em berg. Leo n e, f. 1859, italiensk nationalekonom, 1901 finansminister. Volkspartei, »folkpartiet», sydtysk demokratisk sammanslutning i tyska riksdagen, står i närmaste förbindelse med De frisinnades förening. Volksverein fur das katholische Deutschland, Mainz, af katoliker 1890 grundad tysk förening, som åsyftar bekämpande af socialdemokratien och främjandet af en socialpolitik i tyska centerpartiets anda. Vollmar, Georg Heinrich von, f. 1850, kapten, tysk (bayersk) tidningsman och socialdemokratisk skriftställare, riksdags- och landtdagsman, företräder den moderata riktningen inom socialdemokratien. volontär, frivillig soldat, miderofficersaspirant, beteckning för »stammen» i 1901 års härordning; en som tjänstgör blott för sin utbildnings skull, utan lön. Wolseley (oullsli), Garnet Joseph, viscount W. af Kairo, f. 1833, engelsk general och skriftställare, bekant genom sina afrikanska fälttåg (i Aschanti och Sulu, mot Arabi pascha och mah-din), öfverbefälhafvare för engelska armén 1)5— 1900. volt, svängning, helomvändning i luftsprång; konstgrepp vid kortblandning; arena: /ige (våll-tisch), luftsprång; /igera, dansa på lina, hoppa öfver; /igör (-ischör), luftspringare; äfven = ett slags fransk lätt infanterist i förra årh. VOlt, elektrisk måttsenhet; /-ampere, mått för elektrisk spänning.315 Voltaire — Wycliffe 316 Voltaire (voltär), Fran9ois Marie Arouet, f. 1694, d. 1778, fransk författare, upplysnings-tidehvarfvets främste målsman, Fredrik II:s gunstling, »filosofen på Ferney», känd för sitt dräpande hån och sin kvickhet (skr. satiriska berättelser samt dramatiska och historiska verk, däribland en ryktbar »Karl XII:s historia»). Volturno, flod i nedre Italien; Garibaldis seger öfver neapolitanerna 1860. voluminös, omfångsrik. volym, del, band af en bok, rymd, tonmassa, tonvidd. vom/era, kasta upp; /itiv, kräkmedel. von (fann), af, från (framför adliga familjenamn); von und ZU, beteckning vid sådana preussiska adelsnamn, hvilkas ägare ännu ha sina stamgods i behåll. Wood (oudd), Sir Henry Evelyn, f. 1838, engelsk militär, deltagare i flere afrikanska fälttåg, generalkvartermästare 93. woolsack, »ullsäck», lordkanslerns sate i engelska underhuset. Woolwich (oullidsch), östlig förstad till London, stor arsenal, skeppsvarf, krigsakademi. (The) World, New-York, en 1861 grundad demokratisk tidning utgående i mycket stor upplaga. Woermann, Adolf, f. 1847, köpman och politiker, en af banbrytarna för den tyska kolonialpolitiken, riksdagsman 84—90. VOrnedskab, skyldighet för bönderna på Själland m. fl. danska öar att stanna kvar på det gods där de voro födda och där öfvertaga en gård att bruka; ersattes på 1700-talet med »stavnsbåndet». Vorpommern, det tyska Pommern väster om Oder. Worsaae, Jens Jakob As m u ss e n. dansk forn-forskare, en bland grundläggarna till den förhistoriska arkeologien såsom särskild vetenskap, f. 1821, d. 85. Voss, landskap i västra Norge. Vossevangen, brännpunkt för turisttrafiken. votera, rösta, besluta genom votering, omröstning. ' '.M^' '- VOtiv, genom ett högtidligt löfte tillkommen. VOtum (flera vota), egentligen löfte(sskänk), numera = meningsyttring,

röst; VOtum decisivum, afgörande rost; paria VOta, lika många röster för som emot; förtroende-, misstroendevotum, en korporations, särskildt riksdagens gillande eller klandrande uttalande, riktadt till regeringen eller någon dess medlem. VOX, röst, ord; VOX populi, VOX Dei, folkets röst (är) Guds rost. VOyage (våajasch), resa, utfärd, besök. voyons (våajång), låt (oss) se, välan, se så, hör på. Wranér, Henrik, folklifsskildrare,£tidningsman, f. 1853 (skånska allmogebilder). Wrangel, Erik Fredrik, krigshistoriker, tonsättare, f. 1816, d. 96; Evert, konst- och litteraturhistoriker, prof. i Lund,f. 1863; Carl Gustaf, grefve, hippologisk författare, tidningsman, märket »C. G. W.», f. 1839. (Bl. arbeten: Handbok för hästvänner); Fredrik Ulrik, grefve, kammarherre, genealog, f. 1853; Nerman Georg Valdemar, lärare vid sjökrigshög- och krigshögskolorna, sjömilitä-risk författare, f. 1859. (Bl. arbeten: lärobok i navigation, Svenska flottans bok); Friedrich Heinrich Ernst von, grefve, tysk generalfältmarskalk, öfverbefälhafvare för den preussisk-österrikiska hären i kriget mot Danmark 1864, d. 87. Wrangels land, eller Nya Columbia, en efter den ryske sjöfaranden frih. Ferdinand v. Wrangel uppkallad ö i Norra ishafvet, utanför Asiens nordkust. Wrede, Fabian Jakob, friherre, f. 1802, militär, matematiker, fysiker, uppfinnare, d. 93; Rabbe Axel, friherre, professor, finsk rättslärd, f. 1851T landtdagsman, en af det svenska partiets ledandemän. Wretlind, Erik Vilhelm, läkare, f. 1838, utgifvare af populära medicinska tidskrifter och broschyrer, frireligiös nykterhetsifrare, V. T. = »Vetus Testamentum», gamla testamentet. W. T. B. = Wolffs telegrambyrå (tysk). Vulcanus (Vulkan), grekernas Hefaistos, eldens och smedernas gud, en skicklig smideskonstnär liksom den nordiske sagohjälten Valand. Wulff, Fredrik Amadeus, språkforskare, prof. i romanska språk i Lund, f. 1845. VUlgo, i allmänhet; VUlgilS. menige man, den obildade hopen; vulgär, simpel, ohyfsad, alldag-lig, låg. VUlst, puta, valk. Vult von Steyern, Nils Henrik, f. 1839, blef 80 justitieminister, 89 president i Svea hofrätt. Vult von Steijern. Julius Fredrik Vilhelm, f. 1851, var 89—98 hufvudredaktör för Dagens-Nyheter. Vysjnegradskij, lyan Alexejevitsch, rysk statsman, f. 1832, finansminister 87—92, d. 95. vurst, öppen vagn med bänkar längs sidorna. Wurtemberg eller Württemberg, kring öfre Donau och Néckar, sydtysk förbundsstat sedan 1871 konungarike från 1806, omfattar 19,500 kvkm., i storlek den tredje af rikets stater med 2 mill. 200 t. inv. Hufvudstad: Stuttgart. Representation (landtdag) på två kamrar: l:a med 36, 2:a med 93 medl., ett ministerråd af sex medlemmar, grundlag af 1819, modifierad 68 och 74, kronan ärftlig på manslinjen inom dynastien Wurtemberg; regent sedan 91 Wilhelm II, f. 1848, gift för 2:a gången 86 med prinsessan Charlotta af S chaumbu rg-Lippe. VV. II. = »varise (variantes) lectiones» = olika läsarter. vy, utsikt, anblick; vyer, sätt att se och dö ma (högre) syftemål, sträfvanden. Wycliffe (Wiclif), John, engelsk kyrkoreformator, d. 1384.317 Wyoming — värnplikt 31$ Wyoming (oäjåming), sedan 1890 stat i nordamerikanska Unionen (Förenta staterna), 250 t. kvkm. vådevill = vaudeville, sångspel, teaterpjäs med kupletter. Wåhlin, Karl Ludvig, konsthistoriker, f. 1861. 96 sekr. i Nationalmuseum, redigerar sedan 92 månadsskriften »Ord och bild». vård, i folktron benämning på människosjälen, hvaraf /träd, som troddes utgöra ett slags fa-mil j eh agn. vårdagjämningen, den 21 mars, när dag och natt äro lika långa på båda halfkloten (solen midt öfver ekvatorn). vårdkas(e), »vaktstapel» af ris, ved o. dyl., antänd för att signalera fienden. Vårt Land, Stockholm, daglig aftontidning, uppsatt 1885, högkyrkligt konservativ, har hela tiden redigerats af prof. Gustaf Torelius. Bland medarbetare: C. D. af Wirsén. väbei, ett regementes polisuppsyningsman. väg- och vattenbyggnads/kåren, bildad 1851 och bestående af endast officerare, hör under civildepartementet; /styrelsen, centralt ämbetsverk för handläggande af tekniska och administrativa ärenden rörande samfärdsmedel, odlingsföretag o. dyl., tillhör civildepartementet. Väinämöinen, en finsk sagogestalt, den främste personen i de finska Kalevalasångerna. Välkomma, gammal, stor pokal, hälsningsbägare. Välsignelsen, bönen »Herren välsigne eder (oss) och bevare eder (oss). välsk, egentligen »walesisk», sedan fransk, italiensk, romansk »välskt band»: enkelt bokband med skinnrygg. Välskland eller Valland, kelternas utbredningsområde: Wales, Belgien, norra Italien, norra Frankrike. vändkretsarna eller tropikerna, ett par med ekvatorn jämnlöpande cirklar (parallellcirklar), af hvilka man tänkt sig den ena eller Kräftans vändkrets dragen 231/2 gr. norr om, den andra eller Stenbockens lika långt söder om ekvatorn. Efter vändkretsar och polcirklar beräknas jordens indelning i fem zoner eller värmebälten. Vänern, Sveriges största insjö, till storleken Europas tredje (Ladoga, Onega, Vänern), nära 6 t. kvkm. Vänersborg, stad i Västergötland, Älfsborgs än, nära Göta älfs utflöde ur Vänern, 6,600 inv. Vännäs, järnvägsstation i Västerbotten, till 1894 ändpunkt för Norra stambanan, medbibana till Umeå.

Vänskaps- eller Tonga-öarna, omkring 11. kvkm. 22 t. inv., en till det polynesiska öbältet hörande grupp af Söderhafsöarna, 1845 förenade till ett konungarike; hst. Nukualofa på Tongatabu. Regent sedan 1893 Georg II, f. 74. Tonga, som sedan 99 står under brittiskt skydd, är en af världens minsta stater, med ett lagstiftande råd och en l:e minister. Värend, fordom namn på den urgamla bygden i det inre af Småland, kring sjöarna Åsnen, Salen ocli Helgasjön. Inbyggarna, »virdarna», ansågos som landskapets hufvudfolk. väringar, skandinaviska legosoldater i Konstantinopel på 10- ocli 1100-talen, hvilka utgjorde den grekiske kejsarens lifvakt. Ordet varäg eller var-jag hos ryssarne särskildt = svensk. världen, Gamla, de kring Medelhafvet liggande, alltifrån forntiden kända tre kontinenterna Europa,, Asien och Afrika, Det först i slutet af 1400-talet upptäckta, mera för sig självt liggande Amerika kallas i motsats härtill Nya världen. Australien bildar egentligen en värld för sig, ehuru af många betraktad som en fortsättning af Ostindien. världens sju underverk: som sådana räknades af de gamle l) Egyptens p37ramider; 2) Babylons murar och Semiramis' hängande trädgårdar; 3) Artemis' (Dianas) tempel i Efesos; 4) bildhuggaren Fidias' olympiske Zevs; 5) jättegrafvården i Halikarnassos; 6) kolossen på Rhodos och 7} fyrtornet (Faros) vid Alexandria. världsomseglingen, första, fullbordades i början på 1520-talet af ett bland den portugisiske sjöfaranden Fernando de Magelians skepp. Själf dödades M. under vägen af infödingar på Filippinerna. Af svenska jordomseglingar märkas fregatterna Eugenies 1851—53 och Vanadis' 83—85. Världssystem = alla kända himmelskroppar, stundom — planet- eller solsystem. Värmdö, största ön i Stockholms skärgård, söder om stora segelleden. värmegrad — temperatur. Wa3rn, Karl Fredrik, f. 1819, riksdagsman, finansminister 1870—74, t. f. president i kommerskollegium 75—91, död 1899. Wagner, Sven, skolmän, historisk och filosofisk skriftställare, f. 1844. världsutställningar ha ägt rum: i London 1851, 62; i Paris åren 55, 67, 78, 89, 1900; i New-York 53—54; i Wien 73; i Filadelfia 76; i Sydney 79—80; i Melbourne 80—81; i New-Orleans 85; i Moskva 82; i Amsterdam 83; i Barcelona 88; i Chicago 93. Nästa världsutställning hålles i S:t Louis 1904. världsfred, förutsätter i krigets ställe mellan-folkliga skiljedomstolar. världspostfÖreningen, sedan 1878 namnet på den år 1874 i Bern stiftade sammanslutningen för åstadkommande af ett enhetligt porto. värnplikt, allmän, skyldigheten för den vapenföra manliga befolkningen i ett land att göra personlig krigstjänst. Denna urgamla grundsats har under de senaste årtiondena blifvit allt strängare tillämpad i de moderna härordningarna. I Sverige infördes 1812 allm. beväringen (dock med friköpningsrätt från vapenöfningarna till 1872), hvarefter värnplikten slutligen ordnades genom värnpliktslagen 1885 (som utsträckte tjänstetider*:319 Värtan — Wörth 320 från 5 till sammanlagdt 12 år och öfningstiden från 30 till 42 dagar) samt genom urtimabesluten 1892 (tjugu års tjänstetid, hvaraf 12 år i be- • Väringen och 90 dagars utbildning). Efter försöksmobiliseringen 1900 genomdref s vid 1901 års riksdag en arméreform, byggd på en mera genomförd tillämpning af den allmänna värnplikten. Man beslöt sistnämnda år att afskaffa såväl den indelta som den hittills varande värfvade stamtruppen. Tiden för rekrytskolan, d. v. s. första årets öfning, vid infanteriet, positionsartilleriet, fästnings-ingenjörtrapper na och trängen sattes af riksdagen till 150 dagar eller fem månader f. o. m. år 1908, medan öfriga truppslag beviljades den af regeringen äskade rekrytutbildningstiden om 281 dagar eller ungefär nio och en half månader. Härtill komma repetitionsöfningar vid fotfolket och likställda truppslag 30 dagar årligen, vid öfriga truppslag två dylika repetitionsöfningar om 42 dagar. Den sammanlagda öfningstiden utgör således efter 1908 8 månader för fotfolket, positionsartilleriet, fästningsingeriiörtrupperna och trän-gen, 12 månader för rytteriet, fältartilleriet,/ fält-ingeniör- och fälttelegraftrupperna. För flottan utgör öfningstiden inalles 10 månader. De, som •inskrifvas åren 1902—1907, lia vid fotfolket etc. • en rekrytskola af 112 dagar jämte två repetitions öfningar om 30 dagar hvardera, summa 172 dagar. Vid rytteriet etc. är rekrytskolan 137 dagar, hvartill kommer blott en repetifionsöfning om 35 dagar, summa således också 172 dagarv Vid flottan i s. k. allmän tjänst utgöras alla 172 dagarna på ett år. Landstormen (8 årsklasser) kan numera för bättre tillgodoseende af kust- och gränsförsvaret inkallas till tjänstgöring, så snart man beslutit inkalla beväringens första uppbåd. Värtan (Lilla och Stora V.), två fjärdar af Saltsjön, med hamn och järnvägsanläggningar. Värälä. finsk by i Nyland, vid Kymmene älf; fred 1790. Västafri ka. Brittiska, omfattar åtskilliga spridda koloniområden i Senegambien och Öfre Guinea, såsom Sierra Leone, Guldkusten med riket Aschanti, Lagos m. fl. samt det stora Nigerom-rådet i det inre; Franska, innefattar hufvudsakligen Senegalområdet på ömse sidor om floden Senegal, Franska Sudan kring öfre Niger, Elfenbenskusten och Dahome i Öfre Guinea samt franska Kongoområdet norr

om nedre Kongo -(Gabun). Sedan 1895 bilda Senegal, Franska Sudan och Franska Guinea ett generalguvernement under namnet Franska Västafrika; Spanska, •ett vidsträckt men till största delen Ökenartadt område utmed Atlanten, söder om Marocko. Västanfjällska Norge eller Västlandet, utmed Nordsjön, med Skandinaviens högsta bergstopp Galdhöpiggen (2,560 m.) och Europas största snöfält (jökel) på fastlandet: Jostedalsbräen. Hufvudorter: Bergen och Stavanger. Västaustralien. en af de förenade engelska kolonierna i Australien; list. Perth. Wästberg, Anna, född Andersson (märket Anna A.), vitter författarinna, f. 1832. Västerbotten, jämte Lappland Sveriges nordligaste landskap, beläget utmed Bottniska viken. Västervik, kuststad i nordöstra Småland, 8,400 inv. Västerås, stad vid Mälaren, i Östra Västmanland och Västmanlands län, landshöfdinge- och biskopssäte, 12,500 inv.; riksmöten 1527 och 1544. Väst-Flandern, belgisk provins, hst. Brügge. Västerlandet eller Occidenten, Västeuropa. Västindien, det gemensamma namnet på de mellan Nord- och Sydamerika liggande öarna och ögrupperna, bestående af Haitis två republiker samt brittiska (Jamaica, Trinidad, flere af Små Antillerna, Bahama-öarna), nordamerikanska (de till 1898 spanska öarna Kuba och Portorico med biöar), franska (Martinique, de fordom svenska S:t Barthélemy och Guadeloupe m. fl.), nederländska (Cura9ao m. fl.) och danska (S:t Thomas, S:te Croix, S:t Jan) besittningar. Västkustbanan, järnvägslinjen Malmö—Helsingborg—Göteborg, 1895 inlöst af staten. Västmakterna, vanligen = England och Frankrike. vättar, jordtroll, skogsandar, lyktgubbar, tomte-nissar, åt hvilka man in i senaste tid offrat på s. k. vättehögar. Vättern, till storleken Sveriges andra, Europas fjärde insjö, 1,900 kvkm., med ytan nära nittio meter öfver hafvet. växel, ett slags skriftlig skuldförbindelse. Växel-gifvaren eller utställaren kallas äfven »trassent», växelbetalaren »trassat», tills han godkänt växeln till betalning, hvarefter han kallas acceptant och växeln — förut »trätta» — accept. Omsättning medelst öfverlåtelse sker vanligen under form af endossement, d. v. s. åteckning af växeltagarens namn på växelns baksida; ett vidhäftadt blad med sådana öfverlåtelse!' kallas »allonge». En »domicilierad» växel bär annan betalningsort än den, där trassaten bor. Vid växelns belånande, »diskontering», i bank af drages ränta å växelbeloppet för den tid som återstår till förf allo dagen. Efter vederbörlig protest har växelägaren rätt till återgångstalan mot alla öfverlåtare och utställaren. växel/mäklare, förmedlare vid köp och försäljning af växlar; /rytteri, vingleri i växelaffärer. Växjö, stad i det inre Småland, Kronobergs län, säte för landshöfding och biskop, 7,500 inv. växthus = orangeri. Völund = Valund. VÖIva eller vala, forntida vandrande sierska. »Völuspa», den äldre (poetiska) Eddans första och förnämsta dikt. Wörth, by i norra Elsass, efter hvilken tyskarne uppkallat det stora slaget aug. 1870 (= fransmännens Fröschweiler och Reichshofen).

X.

X, som romerskt taltecken = 10; i matematiken vanligaste tecknet för en obekant storhet.

Xantippa, huskors; häftig, grälsjuk äkta hälft (eg. Sokrates' ondsinta hustru).

xenier, satiriska epigram (Goethes, Schillers).

Xenofon, forngrekisk fältherre och skriftställare, hvars »Anabasis» ännu läses i läroverken.

x-strålar l. **Röntgenstrålar,** ett slags till sin natur ännu ej noga fastställda, genomträngande strålar, upptäckta 1895 af den tyske fysikern Wilh. Konrad Röntgen, då han arbetade med ett s. k. geisslerskt (lufttomt) rör; ha funnit en vidsträckt användning särskildt i medicinens tjänst och för upptäckande af förfalskningar (medelst radiogram eller skuggbilder å fotografiska plåtar).

Xeres, numera »Jeres» (uttalas: sjere's), spansk stad, hvarifrån Jeres-vin = sherry.

xylograf/, träsnidare; **/i,** träsnittskonsten, trägravyr, den äldsta bland de grafiska konsterna.

Y.

Jacht (uttalas: jått), numera gängse engelsk benämning på segel- l. ångfartyg för lustsegling; riggas med en till tre master.

yak l. **jak,** grymtoxe (i Högasien).

Yamada (Jamada) Akiyosyhi, grefve, japansk statsman, född 1845, justitieminister 83—91.

Yamagata (Jamagata), Aritomo, grefve, japansk statsman och fältherre, f. 1838, 71 krigs-, 87 premiärminister, 94 arméns öfverbefälh. i kriget med Kina, vann slaget vid Pjeng-Jang, kinesernas Sédan, 98—1900 ministerpresident.

Yankee doodle (uttalas: jängki dudel), nordamerikansk folksång.

Jankees (uttalas: jä'ngkis), skämtsam benämning på de invandrade engelsmännens afkomlingar i Nordamerika (egentl. inbyggare i Nya England), merendels utmärkta för sin fyndighet, ihärdighet och tilltagsenhet.

yard (uttalas: jard), engelsk-nordamerikanskt längdmått, nästan = en meter (0,91438 m.)

yatagan (jataga'n), orientaliskt kort svärd.

Yedo (Jeddo) = Tokio, Japans hufvudstad. **Yellowstone nationalpark** (uttalas: jällåstån násjånel pak), ett för sina många naturunder märkligt, stort område bland Klippbergen i Wyoming, Nordamerika, upplåtet till offentlig park och förlustelseplats (statsegendom).

yeoman (uttalas: jomän), odalbonde, förpaktare; **/ry,** sedan 1802 frivilligt kavalleri i England och Skottland, sammansatt af småarrendatorer och bondsöner.

yggdrasel (yggdrasill), i den nord. gudasagan världsträdet, en ask, under hvars grenar gudarna rådslogo.

Yme(r), enligt nord. mytologien ur j ätten, af hvars kropp världen skapades.

Ymer, tidskrift utg. af Svenska sällskapet för antropologi och geografi.

Yokohama (Jokohama), på ön Nippon; Tokios hamnstad och Japans hufvudort för samfärdseln med Europa, omkring 200 t. inv.

York (uttalas: Jak), stad — till rangen rikets andra — och grefskap i norra England.

York, hertig af, titel, som Englands konungar vanligen gifvit sin andre son. Bäres sedan 1892 af konung Edvard VII:s andre son prins Georg (Fredrik Ernst Albert), prins af Wales och earl af Chester, född 65, förmäld 93 med Viktoria Mary (»May») af Teck, f. 67.

Yosemite-dalen (uttalas: jåsämiti), naturskön dal i Kalifornien, västra Nordamerika.

Young (uttalas: jöng), **Brigham,** mormonpresident, död 1877.

Yrjö-Koskinen, se Koskinen (Georg Forsman).

yrkesförening = fackförening.

Ystad, stad på Skånes sydkust i Malmöhus län, nära 10,000 inv.

yttersta dagarnas helige = mormoner.

Yucatan, halfö i Mellan-Amerika, sydöstra Mejiko.

Yunnan (Junnan), Kinas sydvästligaste provins 381 t. kvkm.; hst. Junnan-fu.

X.

X, som romerskt taltecken = 10; i matematiken vanligaste tecknet för en obekant storhet.

Xantippa, huskors; häftig, grälsjuk äkta hälft (eg. Sokrates' ondsinta hustru).

xenier, satiriska epigram (Goethes, Schillers).

Xenofon, forngrekisk fältherre och skriftställare, hvars »Anabasis» ännu läses i läroverken.

x-strålar l. **Röntgenstrålar,** ett slags till sin natur ännu ej noga fastställda, genomträngande strålar, upptäckta 1895 af den tyske fysikern Wilh. Konrad Röntgen, då han arbetade med ett s. k. geisslerskt (lufttomt) rör; ha funnit en vidsträckt användning särskildt i medicinens tjänst och för upptäckande af förfalskningar (medelst radiogram eller skuggbilder å fotografiska plåtar).

Xeres, numera »Jeres» (uttalas: sjere's), spansk stad, hvarifrån Jeres-vin = sherry.

xylograf/, träsnidare; **/i,** träsnittskonsten, trägravyr, den äldsta bland de grafiska konsterna.

Y.

Jacht (uttalas: jått), numera gängse engelsk benämning på segel- l. ångfartyg för lustsegling; riggas med en till tre master.

yak l. **jak,** grymtoxe (i Högasien).

Yamada (Jamada) Akiyosyhi, grefve, japansk statsman, född 1845, justitieminister 83—91.

Yamagata (Jamagata), Aritomo, grefve, japansk statsman och fältherre, f. 1838, 71 krigs-, 87 premiärminister, 94 arméns öfverbefälh. i kriget med Kina, vann slaget vid Pjeng-Jang, kinesernas Sédan, 98—1900 ministerpresident.

Yankee doodle (uttalas: jängki dudel), nordamerikansk folksång.

Jankees (uttalas: jä'ngkis), skämtsam benämning på de invandrade engelsmännens afkomlingar i Nordamerika (egentl. inbyggare i Nya England), merendels utmärkta för sin fyndighet, ihärdighet och tilltagsenhet.

yard (uttalas: jard), engelsk-nordamerikanskt längdmått, nästan = en meter (0,91438 m.)

yatagan (jataga'n), orientaliskt kort svärd.

Yedo (Jeddo) = Tokio, Japans hufvudstad. **Yellowstone nationalpark** (uttalas: jällåstån násjånel pak), ett för sina många naturunder märkligt, stort område bland Klippbergen i Wyoming, Nordamerika, upplåtet till offentlig park och förlustelseplats (statsegendom).

yeoman (uttalas: jomän), odalbonde, förpaktare; **/ry,** sedan 1802 frivilligt kavalleri i England och Skottland, sammansatt af småarrendatorer och bondsöner.

yggdrasel (yggdrasill), i den nord. gudasagan världsträdet, en ask, under hvars grenar gudarna rådslogo.

Yme(r), enligt nord. mytologien ur j ätten, af hvars kropp världen skapades.

Ymer, tidskrift utg. af Svenska sällskapet för antropologi och geografi.

Yokohama (Jokohama), på ön Nippon; Tokios hamnstad och Japans hufvudort för samfärdseln med Europa, omkring 200 t. inv.

York (uttalas: Jak), stad — till rangen rikets andra — och grefskap i norra England.

York, hertig af, titel, som Englands konungar vanligen gifvit sin andre son. Bäres sedan 1892 af konung Edvard VII:s andre son prins Georg (Fredrik Ernst Albert), prins af Wales och earl af Chester, född 65, förmäld 93 med Viktoria Mary (»May») af Teck, f. 67.

Yosemite-dalen (uttalas: jåsämiti), naturskön dal i Kalifornien, västra Nordamerika.

Young (uttalas: jöng), **Brigham,** mormonpresident, död 1877.

Yrjö-Koskinen, se Koskinen (Georg Forsman).

yrkesförening = fackförening.

Ystad, stad på Skånes sydkust i Malmöhus län, nära 10,000 inv.

yttersta dagarnas helige = mormoner.

Yucatan, halfö i Mellan-Amerika, sydöstra Mejiko.

Yunnan (Junnan), Kinas sydvästligaste provins 381 t. kvkm.; hst. Junnan-fu.

Z.

Zahrtmann, Peter Henrik Kristian, född 1843, dansk målare, framstående kolorist.

Zaimis, Alexander, f. 1851, grekisk statsman, 97—99 ministerpresident.

Zamojski, Andrzej, grefve, f. 1800, arbetade efter 1830 års revolution för Polens inre omdaning, landsförvist 62, därefter de polska emigranternas hufvudman i Frankrike, död 1874.

Zanardelli, Giuseppe, italiensk liberal politiker, f. 1829, 76—77 arbetsminister, 78 inrikesminister, 81—83, 87—91 och 97—98 justitie- och kultusminister, 92 finansminister, därefter deputeradekammarens president, 1901 ministerpresident.

Zankov, Dragan, bulgarisk statsman, f. 1828, var 80 konseljpresident och utrikesminister, 83—84 konseljpresident och inrikesminister. Anstiftare af den rysk-turkiska sammansvärjningen 1886, genom hvilken furst Alexander störtades.

Zanzibar = Sansibar; afrikanskt sultanat med östra Afrikas förnämsta handelsstad.

zar = tsar; **Zarskoje-Selo,** Tsarskoje-Selo, slott (stad) vid S:t Petersburg.

Zarathustra = Zoroaster.

Zazek, Johann, österrikisk politiker, f. 1849, medlem af riksrådet, sedan 95 tillhörande ungtjeckiska partiet.

Zedlitz-Neukirch, Octavip Athanis v., frih., frikonservativ preussisk politiker, f. 1840.

Zedlitz und Trützschler, Rob. v., grefve, preussisk statsman, 91—92 kultusminister.

Zeeland, provins i Nederländerna.

Zeeland (Seland), **Nya,** en stor dubbelö i Stilla oceanen, sydöst om Australiens fastland.

Zefyr l. **-ir,** (sefyr, -ir), västanvind.

Zeit, Die (»Tidén»), Wien, grundad 94, veckoskrift för politik, konst och vetenskap.

Zelle, Robert, tysk politiker, 1872—98 medlem af preussiska landtdagen, död 1900.

zend (send), »förklaring» till Avesta, persernas heliga bok (Zend-avesta).

zenit, öfversta punkten på himlahvalfvet.

Zeppelin, Ferdinand, grefve, tysk general (württembergare), f. 1839, konstruktör af det styrbara luftskeppet, med hvilket han 1900 började anställa försök öfver Bodensjön.

Zethraeus, Fredrik, född 1859; direktör i Skandinaviska Tryckeriaktiebolaget.

Zettervall, Helgo, svensk arkitekt, chef för öfverintendentsämbetet 82—97, f. 1831; restauratör af Lunds, Uppsala och Skara domkyrkor; gjort ritningar till flera kyrkor, till Bolinderska huset, Norra latinläroverket m. fl. byggnader i Stockholm; **Folke,** född 1862, den förres son, arkitekt vid statens järnvägar.

Zeus l. **Zevs (Jupiter),** i den grekisk-romerska gudasagan gudars och människors fader.

Zichy (sitsji), **Ferdinand,** grefve, f. 1829, ungersk politiker, ledare af det s. k. folkpartiet i de kyrkopolitiska frågorna.

Ziemialkovski, Flor. v., friherre, österrikisk statsman, 73—88 minister utan portfölj.

zigenare (sigenare), det vanligaste namnet på ett från Indien härstammande vandringsfolk, som redan på 1200-talet nådde Sverige. De förblandas ofta med tattare, valackare o. s. v., i Norge fant. Själfva benämna de sig »rom» (det indiska människa, husbonde).

Zigzag (sick-sack), kors och tvärs.

Zinoviev, Ivan, rysk diplomat, f. 1830, sändebud i Stockholm 91—97.

zionister (sionister), judiska nationalföreningar med syfte att verka för judarnas sammanflyttning till och bosättande i Palestina.

Zola, Emile, f. 1840, d. 1902, fransk naturalistisk romanskriftställare (cykeln »Les Rougon-Macquart», med tillämpning af ärftlighetsteorien); i politiskt hänseende bekant genom sitt uppträdande i Dreyfusprocessen 98 (»J'accuse» : Jag anklagar»).

zon, »gördel», en af två jämnlöpande cirklar begränsad del af ett klots yta; **/tariff,** uppdelar transportområdet i afståndsringar eller »zoner» och fastställer inom dessa lika höga afgifter. Systemet är allmänt infördt inom postväsendet och delvis inom järnvägstrafiken, i Ungern 1889 äfven vid personbefordran.

zoo/grafi, djurbeskrifning i allmänhet; **/logi,** vetenskapen om djurvärlden.

Zorn, Anders Leonard, genre- och porträttmålare, etsare, med europeisk berömmelse, f. 1860. Bl. arbeten: Natteffekt, Självporträtt, Midsommardans i Dalarne.

Zoroaster (Soroaster, Zarathustra), stiftare af den forniranska dualistiska religionen, »masdaismen», hvars läror innehållas i (Zend-) Avesta, fornpersernas heliga urkund. Z. anses ha lefvat 1,000 à 800 år f. Kr. Ormuzd, ljusets, lifvets och det godas ande, Ahriman, mörkrets, dödens och det ondas ande.

zuaver, sedan 1830 franskt-algeriskt lätt infanteri.

Zuiderzee (uttalas: söjder-se), »Sydsjön», numera en vik af Nordsjön, på nederländska kusten.

Zukunft, »Framtiden», i Berlin utgifven, 1892 grundad tysk veckoskrift för politik, litteratur och konst.

Zulu = Sulu(-landet), i sydöstra Afrika,

Zürich (Zyrich), fabriksstad i Schweiz, vid Zürich-sjön, 150,000 inv. Fredsslut 1859.

Zweigbergk, Otto v., född 1863, hufvudredaktör för Dagens Nyheter sedan 1898. Politisk författare.

Zwingli, Ulrich, schweizisk reformator, den reformerta kyrkans förste grundläggare, död 1531.

Seland = Själland, den förnämsta bland de danska öarna.

325 Åbo — ä änne 326 Å. Åbo (på finska Turku), kuststad i Egentliga (sydvästra) Finland, ärkebiskopssäte, landets äldsta stad och hufvudstad under det svenska väldet; 35,000 inv. Möte 1812 mellan Karl Johan och Alexander I. Åberg, Johan Olof, född 1843, död 1898, författare af historiska folkskrifter, Lawrence Heap (uttalas: Lårens Hip), född 1851, död 1895, docent, filosofisk författare. Åhlander, Thecla, född 1855; skådespelerska. Bl. roller: fru Reinecke i Ära, Mormor i Familjelycka. Åkerberg, Axel Frithiof, född 1833, död 1901, socialpolitisk och religionsfilosofisk författare, red. af »Sanningssökaren»; Erik, född 1860, tonsättare, kördirigent. Åkerhielm, Gustaf, af Margretelund, friherre, politiker, född 1833, ledamot af riksdagens 2:a kammare 70—75 och 93—95 och af l:a kammaren 75—93, var 74—75 finansminister, och 89 — 91 statsminister, död 1900; Lars, friherre, född 1846, konsultativt statsråd 88—99, ledamot af l:a kammaren sedan 1890, president i kammarrätten 1899. Åkerman, Anders Richard, vetenskapsman, poli tiker, f. 1837, professor vid Tekn. högskolan 83, generaldirektör och chef för kommerskollegium sedan 91; ledamot af l:a kammaren sedan 92; Werner, född 1854, bildhuggare. BL arbeten: Strandfynd, Öfvergifven, Frithiof och Ingeborg. Åland (på finska Ahvenanmaa), finsk öflock på gränsen mellan Bottenhafvet och Östersjön. På hufvudön Mariehamn samt ruiner af Kastelholms slott och Bomarsunds fästning. Ögruppen afträddes 1809 till Ryssland. Ålborg (Aalborg), gammal dansk handelsstad på Jylland, vid Limfjorden, 30,000 inv. ålderdomsförsäkring åt arbetare föranstaltas i flera länder af staten. I Sverige ha förslag om obligatorisk sådan förelegat inför riksdagen flera gånger: det första, som äfven omfattade olycksfallsförsäkring, väcktes 1884 af Adolf Hedin. ålderspresident, den riksdagsman, som bevistat de flesta riksdagarna och på denna grund tjänstgör som ordförande vid kamrarnas första sammanträden, äfvensom vid samtidigt förfall för talman och vice talman. Om flere bevistat lika många riksdagar, tillkommer presidentskapet den äldste. ålderstillägg, ökning i ämbets- eller tjänstemans lön efter viss tids tjänstgöring. åld(t)fru, husmoder å slott eller större gods. Ålesund (Aalesund), norsk fiskestad i Romsdals amt, 10,000 inv. Åmål, uppstad i Dalsland vid Vänern och Stora Bergslagsbanan, 3,400 inv. Brand i maj 1901. Ångermanälfven, norra Sveriges förnämsta vattendrag, kommer från fjällen vid norska gränsen och utfaller i Bottenhafvet; 450 km. ångfartyg, hjul- eller propellerångare; den första praktiskt användbara ångbåten konstruerad 1807 af amerikanen R. Fulton; i Sverige tio år senare af engelsmannen Sam. Owen. ångkök (folkkök), offentliga anstalter för tillhandahållande af billig mat åt den fattigare befolkningen. Areskutan (»Skutan»), en af turister mycket besökt fjälltopp i det inre Jämtland, nära 1,500 m. o of ver hafvet. Årh US (Aarhus), Jyllands viktigaste handelsort och Danmarks andra stad vid Kattegatt, inemot 50 t. inv. åsar, se åsar. Åtvidaberg, kopparverk i Östergötland. Ä. Ägir, i nordiska mytologien en hafsgudomlighet, gift med »den falska Rån»; deras döttrar - böljorna. ag rett, en ädelsten. äktenskapsförord, skriftligt, bevittnadt förmö-genhetsaftal mellan personer, som skola ingå äktenskap. älfva, naturande. Älfdalen, Klarälfvens dalgång i Värmland. Älfkarleby vattenfall, nära Dalälfvens utlopp i Bottenhafvet, turistort. Älfsborg, Nya, en f. d. fästning på en holme vid Göta älf s mynning. älta, egentligen ett slags frossa (barnsjukdom). ämbetsman, som har kunglig fullmakt på en offentlig tjänst; förtroendeämbetsmän äro: statsråd, presidenter och chefer för rikets centrala ämbetsverk, ståthållare, landshöfdingar, ministrar m. fl. änglahälsningen = Ave Maria, änne, panna. 325 Åbo — ä änne 326 Å. Åbo (på finska Turku), kuststad i Egentliga (sydvästra) Finland, ärkebiskopssäte, landets äldsta stad och hufvudstad under det svenska väldet; 35,000 inv. Möte 1812 mellan Karl Johan och Alexander I. Åberg, Johan Olof, född 1843, död 1898, författare af historiska folkskrifter, Lawrence Heap (uttalas: Lårens Hip), född 1851, död 1895, docent, filosofisk författare. Åhlander, Thecla, född 1855; skådespelerska. Bl. roller: fru Reinecke i Ära, Mormor i Familjelycka. Åkerberg, Axel Frithiof, född 1833, död 1901, socialpolitisk och religionsfilosofisk författare, red. af »Sanningssökaren»; Erik, född 1860, tonsättare, kördirigent. Åkerhielm, Gustaf, af Margretelund, friherre, politiker, född 1833, ledamot af riksdagens 2:a kammare 70—75 och 93—95 och af l:a kammaren 75—93, var 74—75 finansminister, och 89 — 91 statsminister, död 1900; Lars, friherre, född 1846, konsultativt statsråd 88—99, ledamot af l:a kammaren sedan 1890, president i kammarrätten 1899. Åkerman, Anders Richard, vetenskapsman, poli tiker, f. 1837, professor vid Tekn. högskolan 83, generaldirektör

och chef för kommerskollegium sedan 91; ledamot af l:a kammaren sedan 92; Werner, född 1854, bildhuggare. BL arbeten: Strandfynd, Öfvergifven, Frithiof och Ingeborg. Åland (på finska Ahvenanmaa), finsk öflock på gränsen mellan Bottenhafvet och Östersjön. På hufvudön Mariehamn samt ruiner af Kastelholms slott och Bomarsunds fästning. Ögruppen afträddes 1809 till Ryssland. Ålborg (Aalborg), gammal dansk handelsstad på Jylland, vid Limfjorden, 30,000 inv. ålderdomsförsäkring åt arbetare föranstaltas i flera länder af staten. I Sverige ha förslag om obligatorisk sådan förelegat inför riksdagen flera gånger: det första, som äfven omfattade olycksfallsförsäkring, väcktes 1884 af Adolf Hedin. ålderspresident, den riksdagsman, som bevistat de flesta riksdagarna och på denna grund tjänstgör som ordförande vid kamrarnas första sammanträden, äfvensom vid samtidigt förfall för talman och vice talman. Om flere bevistat lika många riksdagar, tillkommer presidentskapet den äldste. ålderstillägg, ökning i ämbets- eller tjänstemans lön efter viss tids tjänstgöring. åld(t)fru, husmoder å slott eller större gods. Ålesund (Aalesund), norsk fiskestad i Romsdals amt, 10,000 inv. Åmål, uppstad i Dalsland vid Vänern och Stora Bergslagsbanan, 3,400 inv. Brand i maj 1901. Ångermanälfven, norra Sveriges förnämsta vattendrag, kommer från fjällen vid norska gränsen och utfaller i Bottenhafvet; 450 km. ångfartyg, hjul- eller propellerångare; den första praktiskt användbara ångbåten konstruerad 1807 af amerikanen R. Fulton; i Sverige tio år senare af engelsmannen Sam. Owen. ångkök (folkkök), offentliga anstalter för tillhandahållande af billig mat åt den fattigare befolkningen. Areskutan (»Skutan»), en af turister mycket besökt fjälltopp i det inre Jämtland, nära 1,500 m. o of ver hafvet. Årh‌ US (Aarhus), Jyllands viktigaste handelsort och Danmarks andra stad vid Kattegatt, inemot 50 t. inv. åsar, se åsar. Åtvidaberg, kopparverk i Östergötland. Ä. Ägir, i nordiska mytologien en hafsgudomlighet, gift med »den falska Rån»; deras döttrar - böljorna. ag rett, en ädelsten. äktenskapsförord, skriftligt, bevittnadt förmö-genhetsaftal mellan personer, som skola ingå äktenskap. älfva, naturande. Älfdalen, Klarälfvens dalgång i Värmland. Älfkarleby vattenfall, nära Dalälfvens utlopp i Bottenhafvet, turistort. Älfsborg, Nya, en f. d. fästning på en holme vid Göta älf s mynning. älta, egentligen ett slags frossa (barnsjukdom). ämbetsman, som har kunglig fullmakt på en offentlig tjänst; förtroendeämbetsmän äro: statsråd, presidenter och chefer för rikets centrala ämbetsverk, ståthållare, landshöfdingar, ministrar m. fl. änglahälsningen = Ave Maria, änne, panna.327 äntra — Ösel 328 äntra, stiga upp i tacklingen; bestiga och öfver-manna fientligt fartyg. ärekränkning, straffas i Sverige vanligen med fängelse eller böter. äreminne, akademiskt loftal öfver någon stor man. ärfdabalken, del af 1734 års svenska lag. äril, eldstad. äring, årsväxt. ärkehertig, titel för prinsarne af huset Österrike. Ö öarna i (öfver) vinden, öarna under vinden (Leeward och Windward islands) = Små Antillerna. Ödman, Nils Petrus, läroverkslektor, vitter förf. i den humoristiska genren, reseskildrare och reci-tatör, f. 1838. Ödmann, Arvid, tenorsångare, f. 1850, vid operan i Stockholm, nästan oafbrutet sedan 1875. Bland roller: Fernando i »Leonora», José i »Carmen», Faust, Romeo; Samuel, riksgäldsfullmäktig, vitter och politisk författare, redaktör af Fäderneslandet 65 — 98, död 99; Jenny, född Braun, gift med den förre, följetongsförfattarinna under mär-ket_ J—y Brn. Ödmården, fordom en bergländig skogstrakt mellan Hälsingland och Gästrikland. Öflig, bruklig, sedvanlig. Öfre Birma, engelskt område i Bortre Indien. Öfre Guinea, afrikanskt kustbälte i västra Sudan, vid Guineabukten (Peppar-, Elfenbens-, Guld-och Slafkusterna). Öfre Pfalz (Oberpfalz), bajerskt regeringsdistrikt, liksom Oberbayern, Oberfranken. Öfre sjön (Lake superior), den största bland de fem kanadiska sjöarna i Nordamerika, 81,000 kvkm. eller ungefär = Irland. Öfvergrepp, rättskränkning. Öfverhuset, det engelska parlamentets första kammare, äfven kallad lordernas hus eller pärskammaren. Den ungerska riksdagen har likaledes ett öfverhus i magnattafeln. ÖfverklaSS, de bättre lottade i samhället. Öfverliggare, senfärdig examensläsare vid universitet, öfverårig student. Öfvermage, omyndig, minderårig. öfverrätt, domstol, som dömer i andra instans. öfvertro = vidskepelse. öfVer/ste, högsta regementsofficersgraden; /ståthållare, högste styresmannen (= k. befallningshafvande) öfver Stockholms stad. Öhlenschläger (Oehlenschläger), Adam Gottlob, dansk skald, af Tegnér lagerkrönt som den nordiske sångarkonungen, död 1850. Öland, ö i Östersjön, Sveriges minsta landskap 1,300 kvkm). Öman, Viktor Emanuel, f. 1833, öfversättare, publicist (Ner. Allehanda), ordboksutgifvare. Öhrvall, Hjalmar, född 1851, professor i fysiologi i Uppsala 99, vetenskaplig författare. Ö. har varit själen i den Yerdandistiska studentrörelsen alltifrån dess början och har utöfvat ett betydande uppryckande inflytande på 1880-och 9O-talens studenters intressen. Örbyhus, historiskt minnesvärdt slott i Uppland. Örebro, i Närke, residensstad för Örebro län, 22,000 inv. Slott;

Engelbrekts stod; riksmöten 1810 (tronföljarvalet) och 1812; fredsslut sistnämnda år. Öregrund, liten sjöstad i Roslagen, Stockholms län. 1,000 inv. /sgrepen, hafsvik norr om Ö. Öresund (Sundet), hafsarm mellan Skåne och Själland, 4 (Helsingborg—Helsingör) till 50 km. bred; passeras årligen af mer än 30,000 fartyg; /Stullen, upphäfd 1857. Öresundsposten, Helsingborg, uppsatt 1847, daglig venstertidning; redaktör Axel Svensson. Örlig, krig (i allmänhet). örlogsman, krigsfartyg. Örlogs/flagga, kronoflagga; om den svenska örlogsflaggan i det gula korsets midt bär unionsvapnet, kallas den »kunglig flagg»; /man, krigsfartyg, marinsoldat; /mannasällskapet i Karlskrona, stiftadt 1771 i Stockholm med syfte att höja s j ökrigsväsendet. Örnsköld, Per Abraham, landshöfding i Västernorrlands län, en af banbrytarne för norrländsk odling, död 1791. Örnsköldsvik, kuststad — Norrlands yngsta — i Ångermanland, Västern, län, 2,700 inv. Örsted (Oersted), Hans Kristian, dansk fysiker, död 1851; elektromagnetismens upptäckare; Anders Sandöe, den förres broder, dansk politiker och rättslärd, 1842 geheimestatsminister", afgick ur reger. 48, blef 53 förste minister, 54 införriksrätt, död 60. Örtengren, Albion, född 1854, skådespelare. Bl. roller: »'Mäster Olof», Hieronymus i »Regina von Emmeritz», Napoleon i »Madame Sans-Géne». Ösel, en af ester bebodd ö i Östersjön, utanför ingången till Kigaviken; fordom svensk, men sedan 1700-talet rysk besittning. 327 äntra — Ösel 328 äntra, stiga upp i tacklingen; bestiga och öfver-manna fientligt fartyg. ärekränkning, straffas i Sverige vanligen med fängelse eller böter. äreminne, akademiskt loftal öfver någon stor man. ärfdabalken, del af 1734 års svenska lag. äril, eldstad. äring, årsväxt. ärkehertig, titel för prinsarne af huset Österrike. Ö öarna i (öfver) vinden, öarna under vinden (Leeward och Windward islands) = Små Antillerna. Ödman, Nils Petrus, läroverkslektor, vitter förf. i den humoristiska genren, reseskildrare och reci-tatör, f. 1838. Ödmann, Arvid, tenorsångare, f. 1850, vid operan i Stockholm, nästan oafbrutet sedan 1875. Bland roller: Fernando i »Leonora», José i »Carmen», Faust, Romeo; Samuel, riksgäldsfullmäktig, vitter och politisk författare, redaktör af Fäderneslandet 65 — 98, död 99; Jenny, född Braun, gift med den förre, följetongsförfattarinna under mär-ket_ J—y Brn. Ödmården, fordom en bergländig skogstrakt mellan Hälsingland och Gästrikland. Öflig, bruklig, sedvanlig. Öfre Birma, engelskt område i Bortre Indien. Öfre Guinea, afrikanskt kustbälte i västra Sudan, vid Guineabukten (Peppar-, Elfenbens-, Guld-och Slafkusterna). Öfre Pfalz (Oberpfalz), bajerskt regeringsdistrikt, liksom Oberbayern, Oberfranken. Öfre sjön (Lake superior), den största bland de fem kanadiska sjöarna i Nordamerika, 81,000 kvkm. eller ungefär = Irland. Öfvergrepp, rättskränkning. Öfverhuset, det engelska parlamentets första kammare, äfven kallad lordernas hus eller pärskammaren. Den ungerska riksdagen har likaledes ett öfverhus i magnattafeln. ÖfverklaSS, de bättre lottade i samhället. Öfverliggare, senfärdig examensläsare vid universitet, öfverårig student. Öfvermage, omyndig, minderårig. öfverrätt, domstol, som dömer i andra instans. öfvertro = vidskepelse. öfVer/ste, högsta regementsofficersgraden; /ståthållare, högste styresmannen (= k. befallningshafvande) öfver Stockholms stad. Öhlenschläger (Oehlenschläger), Adam Gottlob, dansk skald, af Tegnér lagerkrönt som den nordiske sångarkonungen, död 1850. Öland, ö i Östersjön, Sveriges minsta landskap 1,300 kvkm). Öman, Viktor Emanuel, f. 1833, öfversättare, publicist (Ner. Allehanda), ordboksutgifvare. Öhrvall, Hjalmar, född 1851, professor i fysiologi i Uppsala 99, vetenskaplig författare. Ö. har varit själen i den Yerdandistiska studentrörelsen alltifrån dess början och har utöfvat ett betydande uppryckande inflytande på 1880-och 9O-talens studenters intressen. Örbyhus, historiskt minnesvärdt slott i Uppland. Örebro, i Närke, residensstad för Örebro län, 22,000 inv. Slott; Engelbrekts stod; riksmöten 1810 (tronföljarvalet) och 1812; fredsslut sistnämnda år. Öregrund, liten sjöstad i Roslagen, Stockholms län. 1,000 inv. /sgrepen, hafsvik norr om Ö. Öresund (Sundet), hafsarm mellan Skåne och Själland, 4 (Helsingborg—Helsingör) till 50 km. bred; passeras årligen af mer än 30,000 fartyg; /Stullen, upphäfd 1857. Öresundsposten, Helsingborg, uppsatt 1847, daglig venstertidning; redaktör Axel Svensson. Örlig, krig (i allmänhet). örlogsman, krigsfartyg. Örlogs/flagga, kronoflagga; om den svenska örlogsflaggan i det gula korsets midt bär unionsvapnet, kallas den »kunglig flagg»; /man, krigsfartyg, marinsoldat; /mannasällskapet i Karlskrona, stiftadt 1771 i Stockholm med syfte att höja s j ökrigsväsendet. Örnsköld, Per Abraham, landshöfding i Västernorrlands län, en af banbrytarne för norrländsk odling, död 1791. Örnsköldsvik, kuststad — Norrlands yngsta — i Ångermanland, Västern, län, 2,700 inv. Örsted (Oersted), Hans Kristian, dansk fysiker, död 1851; elektromagnetismens upptäckare; Anders Sandöe, den förres broder, dansk politiker och rättslärd, 1842 geheimestatsminister", afgick ur reger. 48, blef 53 förste minister, 54 införriksrätt, död 60. Örtengren,

Albion, född 1854, skådespelare. Bl. roller: »'Mäster Olof», Hieronymus i »Regina von Emmeritz», Napoleon i »Madame Sans-Géne». Ösel, en af ester bebodd ö i Östersjön, utanför ingången till Kigaviken; fordom svensk, men sedan 1700-talet rysk besittning.329 Östanå — Ostindien 330 Östanå, gods i Stockholms län, vid segelleden mellan Vaxholm och Furusund, innehafvare statsminister E. G. Boström. Östberg, Ragnar, född 1866, arkitekt; Carolina, född 1853, operasångerska. Bl. roller: Fru Ström i »Muntra fruarna», Elisabeth i »Tannhäuser». Österbotten (finska Pohjanmaa), »Östernorr-land», stort landskap i storfurstendömet Finland, utmed Bottniska viken. Hufvudorter: Uleåborg och Vasa (Nikolaistad). Österdalen, Norges största dalgång, utmed öfre Glommen i Sunnanfjällska Norge (Östlandet). Östergren, August, född 1832, chef för justitiedepartementet 89—96. Östergötlands Dagblad, Norrköping, frisinnad morgontidning, uppsattes 1890; redaktör Karl Hammarberg. Österlandet eller Orienten, länderna i Främre Asien, stundom inräknadt Egypten; undermedeltiden vanlig benämning på det svenska lydlandet österut i nuvarande Finland. Österman, Carl Emil, genre- och porträttmålare, etsare, f. 1870; G. Bernhard, genre-och porträttmålare, f. 1870. Osierlinci, Allan, genre- och porträttmålare, bildhuggare, f. 1855. Österrike, sedan^ 1801 kejsardöme; utgör den ena Hufvuddelen af Österrikisk-ungerska monarkien och består af åtskilliga i riksrådet företrädda »kronländer» på denna sidan om Leitha (Cislei-thanien), omfattande sammanlagdt öfver 300,000 kvkm. med 26 mill. inv. Bland riksdelarne, som äga tämligen stor själfstyrelse, finnas konungariken, ärkehertigdömen, hertigdömen, markgref-skap o. s. v. Af rikets mycket brokiga befolkning äro tyskarna talrikast, därnäst komma tjecker (böhmare, mährer), polacker, rutener och slovener. Hufvudstad: Wien med 1,675,000 inv. (utom förstäder). Österrikes riksdag kallas »riksrådet», med två kamrar: herrehuset och representanternas hus eller deputeradekammaren. Regent sedan 1848 kejsar Frans Josef I af huset Habsburg-Lothringen; tronföljare Frans Ferdinand, ministerpresident E. von Koerber. Se vidare Österrike-Ungern. Österrike, ärkehertigdöme, omfattande de båda österrikiska »kronlanden» Nedre och Öfre Österrike (Ö. nedom och ofvan Donaus biflod Enns). Österrike-Ungern, officiellt benämndt »Österrikisk-ungerska monarkien», en af Europas stormakter, sedan 1867 ett statsförbund mellan kejsardömet Österrike och konungariket Ungern. Därjämte ha de till namnet turkiska provinserna Bosnien och Herzegovina från 1878 stått under förbundsmonarkiens förvaltning. Till ytvidd och folkmängd den tredje bland Europas stater, omfattar Österrike-Ungern 676,500 kvkm. med 47 mill. inv. (inberäknadt Bosnien och Herzegovina). Konstitutionell statsform af 1860, statsgrundlag af 1867. Gemensamma för båda rikshälfterna äro monarkens person, (dynastien Lothringen- Habsburg), utrikesärenden, krigsväsendet samt dithörande finanser. Genom särskild öfverenskommelse, »ausgleich», för tio år i sänder (förnyad 1877—87 men ej 97) ha bestämts likartade lagar för handeln, indirekta beskattningen, myntväsendet, värnplikten etc. Kejsaren-konungen har vid sin sida ett unionelit statsråd af tre medlemmar. Dessutom finnes ett slags unionsparlament bestående af två jämnstarka utskott (s. k. delegationer) från österrikiska riksrådet och ungerska riksdagen. Däremot saknas gemensam riksdag såsom i Tyska riket. För öfrigt har hvarje krön-land sin landtdag. Gemensamt statsöfverhufvud Frans Josef I, född 1830; utrikesminister grefve A.^Goluchowski. Se vidare Österrike. Östersjön (Baltiska hafvet), den stora hafsar-men mellan Skandinavien, Ryssland och Tyskland. Dess namn (Eystrasalt, jfr. Saltsjön) svarar mot nordbornas äldre namn på Nordsjön, hvilket in-haf ur deras synpunkt sedt kallades »Västerhaf-vet». Bland större vikar i Östersjön märkas Bottniska, Finska och Riga vikarna, af hvilka den förstnämnda är delad i två bassänger: Bottenviken norr om Kvarken, Bottenhafvet söder därom. Östersjöprovinserna eller Östersjölanden, de utmed Östersjön belägna ryska guvernementen Estland, Livland och Kurland. Till dessa räknas ofta äfven Ingermanland, vid innersta ändan af Finska viken. De lydde, utom Kurland, fordom under Sverige. Östersund, enda staden i Jämtland(s län), vid Storsjön och Norrländska tvärbanan, 7,000 inv., med förstäder inemot 8,000 inv. Östeuropa: Ryssland (ej Finland), Ungern, Galizien och Balkanhalfön; det öfriga af världsdelen utgör Västeuropa, deladt mellan de germanska (i norr) och de romanska (i söder) staterna. Östgöta-Correspondenten, Linköping, uppsattes 1838; konservativ morgontidning; redaktör: Gustaf Gustafsson. Östhammar, sjöstad i nordöstra Uppland, Stockholms län, omkring 800 inv. Ostindien eller Ostindien, det gamla Indien, gemensamt namn för Främre och Bortre Indien, samt de östindiska öarna; i inskränktare mening det 1877 bildade brittisk-indiska kejsardömet, hvilket omfattar nästan hela den västra samt nordliga och västliga delarna af den indokinesiska halfön (Bortre Indien). Större delen af detta välde tillhörde förut Ostindiska kompaniet; vid detta handelssällskaps upplösning 1858

öfvertogos dess besittningar af engelska kronan. Vid Malacka-sundet märkas Straits settlements och Malajstaternas federation (fyra år 1895 förbundna stater under engelskt skydd). — Midten af Bortre Indien upptages af det fria konungariket Siam (större än Sverige, 10 mill. inv.), medan halföns östra delar bilda Franska Indokina (de under fransk förvaltning stående kolonilanden Kochinkina och Tongking samt skyddsstaterna Kambodscha och Annam). Nederländska Indien omfattar Sunda-331 Östkap — Östturkestan 332 öarna och Moluckerna, med Java som hufvudbe-sittning. Härtill komma de nordamerikanska biländerna (de från Spanien af Förenta staterna eröfrade Filippinerna, med 8 mill. inbyggare) samt lämningarna af det forna portugisiska handelsväldet härstädes. Östkap (Östkap), Asiens nordöstligaste, i Berings sund utskjutande udde. Östkustbanan, tillämnad järnväg från Hernösand till Gäfle eller annan lämplig ändpunkt söderut. Östlandet eller Söndenfjeldske Norge, inlandet söder om Dovre och öster om Langfjeldene, omfattande landets folkrikaste delar. Det inre norr om sjön Mjösen kallas Oplandene. Östmark, gammalt markgrefskap mellan Enns och Raab, sedermera utvidgadt och från år 995 betecknadt med namnet Österrike, Östrumilien eller Sydbulgarien, enligt Berlinkongressen 1878 turkisk provins, men genom en revolution 1885 förenadt med det egentliga Bulgarien, hvars furste blifvit af sultanen erkänd som kejserlig ottomansk generalguvernör i Östrumilien. Omfattar 33,500 kvkm. med l mill. inv. Östra Stambanan, järnvägslinjen Katrineholm-Nässjö. Östråt, gård norväst om Trondhjem (»Fru Inger till m Östråt».) Östturkestan, högstäpp i Centralasien, numera benämning på den under Kina lydande, af turkiska folk bebodda delen af Turkestan, ungefär af Skandinaviens storlek. Hufvudorter: Kaschgar och Jarkand. SVERIGES FÖRFATTNING OCH FÖRVALTNING. Af D:r J. F. NYSTRÖM. I. FÖRFATTNING. Historisk inledning. Med författning eller statsförfattning förstås en stats rättsliga ställning, bestämd genom särskilda lagar, på hvilka de öfriga samhällslagarna ytterst bero, och som därför kallas grundlagar,, emedan de liksom äro grunden för hela samfundsordningen. I enväldigt styrda stater bestämmas dessa grunder af monarken, i de andra af monarken och folket gemensamt, i vissa republiker af folket ensamt. De stater, hvilkas författning ej kan ändras utan folkets samtycke, kallas konstitutionella^ af ordet konstitution, som betyder grundlag. Grundlagen bestämmer i första rummet maktfördelningen mellan konung och folk samt de former, under hvilka hvardera parten har att utöfva sin andel i styrelsen. Till följd af den stora betydelse de härigenom äga, måste de vara mer än andra lagar tryggade mot hastiga och möjligtvis mindre väl betänkta förändringar, och därför finnas i de flesta stater vissa särskilda regler stadgade för ändring af grundlagen, hvilka regler icke gälla för annan lagstiftning. Det konstitutionella styrelsesättet är i allmänhet en sen företeelse i historien, mestadels infördt efter den stora franska revolutionen (1789—1798) och i de flesta europeiska länder till och med först efter 1848. Förut voro regenterna vanligen alldeles enväldiga. Dock var icke heller enväldet det ursprungliga styrelsesättet. Under medeltiden härskade nämligen ett stormannavälde, då åtminstone västra och mellersta Europas länder voro delade i en mängd små länsstater, hvilkas innehafvare väl skulle lyda konungen, men i verkligheten gjorde hvad de ville, då konungen icke ägde tillräckliga maktmedel för att göra sin vilja gällande. Dessa länsfurstar voro icke blott faktiskt oberoende af konungen, utan de voro också enväldiga och oftast mycket tyranniska herrar öfver sina undersåtar. Det var därför en naturlig sak, att då konungamakten sökte kufva dessa småfurstar, den skulle erhålla folkets hjälp i striden, ty detta hoppades på en bättre ställning, om dess småtyranner fingo en mäktig herre öfver sig. Och i denna strid dukade äfven länsfurstarne småningom under, och makten kom härigenom helt och hållet i konungens hand. Denna förändring blef till fullo genomförd under 1600-talet, från hvilken tid det absoluta enväldet är härskande i de flesta stater. Det hade sålunda blifvit detta med folkens egen hjälp: denna nya styrelseform var alltså på den tiden lika populär som i våra dagar det fria statsskicket. Men snart funno folken, att konungens envälde kunde blifva lika tryckande som det förut härskande stormannaväldet: det blef nödvändigt att äfven afskudda sig det förra. Detta skedde genom de revolutioner, som uppfylla det sista årtiondet af 1700-talet och förra hälften af 1800-talet, och hvilkas resultat varit det konstitutionella (eller republikanska) statsskickets införande i Europas alla stater, med undantag af Ryssland och Turkiet. När man nu efter envåldets bortsopande skulle hopbygga ett nytt statsskick, hade man tydligtvis ingen erfarenhet om, hur detta borde vara beskaffadt. Man måste därför merendels» antingen uttänka de nya formerna eller låna dem från något annat håll. Nu fanns det lyckligtvis en af alla känd stat, som ända sedan medeltiden ägt en fri författning, och som lyckats bevara densamma äfven under den enväldiga strömningen på 1600-talet, och denna stat var England. Från detta land

lånade därför först Frankrike och sedan de flesta andra stater en stor del af innehållet i sina nya författningar. Särskildt blef den engelska riksdagen (parlamentet) förebilden för så godt som alla andra länders riksdagar, och då nu parlamentet var deladt på två kamrar, upptogs tvåkammarsystemet äfven af kontinentens stater. Äfven regeringens organisation, konungens och ministrarnes ställning till hvarandra och till riksdagen m. m. ordna-335 Sveriges författning och förvaltning. 336 des i regel efter engelskt mönster. På detta sätt kommo de europeiska staternas författningar att i väsentliga drag likna hvarandra. Sådan har, i korta drag tecknad, utvecklingen varit i de flesta främmande länder, men den har icke varit sådan i vårt fädernesland, om än äfven det mottagit ett och annat intryck af tidsandan, sådan den gestaltade sig ute i världen. Orsaken därtill är kanske ytterst att söka däri, att vårt land aldrig — åtminstone i historisk tid — varit ett eröfrådt land, där ett främmande folk slog sig ned och gjorde en äldre befolkning sig underdånig. Hvad som utmärker vårt äldsta statsskick, är tvärtom den fullständigaste rättsliga likställighet mellan alla fria män, jorden var här den enskildes fulla egendom: här fanns ingen förutsättning för uppkomsten af vasaller och länsherrar, af rättsligen öfver- och underordnade; den rikaste var liksom den fattige bonde. Men naturligtvis funnos inom böndernas klass olika förmögenhets villkor och olika personligt anseende i följd af dessa eller i följd af personliga egenskaper och den glans berömda förfäders minne i alla tider kastat öfver deras ättlingar. Men dylika olikheter, som väl aldrig skola försvinna liksom de väl alltid förefunnits, hade intet stöd i lagen: enligt den voro alla lika. Under inflytande af förhållandena i utlandet har emellertid äfven i vårt land under medeltiden en mäktig stormannaklass uppstått, som genom särskilda privilegier alltmer skilde sig från de öfriga bönderna och äfven kunde utöfva ett tillfälligt förtryck öfver dem, men detta blef dock aldrig jämförligt med det adelsvälde och bondeförtryck, som rådde i utlandet. Ty bonden var och förblef hos oss alltid en fri man, jorden var hans och hvarje ingrepp i denna hans frihet var ett brott mot lagen, rneri hade ej, såsom i utlandet, sitt stöd i lagen. Bonden, förlorade aldrig sin lagliga rätt att på tingen själf stifta de nya lagar, gom kunde behöfvas, och att där själf deltaga i bestämmandet af deri »hjälp, allmogen må göra sin konung», d. v. s. att själf bestämma sina skatter. Och i sin ed lofvade konungen att upprätthålla dessa folkets rättigheter; han lofvade »att han skall trygg och trogen vara all sin allmoge, så att han skall ingen fattig eller rik på något sätt fördärfva»; »han skall ock», heter det vidare i konungaeden, »all sin allmoge f rida och frälsa» och han skall »all gammal Sveriges lag, den som allmogen hafver med godvilja och samtycke vidtagit, hålla, styrka och värja så att ingen olag gauge öfver rätt lag». Kunde nu konungen ej fullgöra dessa sina förpliktelser, så låg det nära till hands att folket ej fann sig i den »olag», som då uppstod. Detta blef särskildt fallet under unionstidens svaga konungar, under hvilkas regering stormännen voro landets verkliga herrar, som ej stort aktade det lägre folkets rätt och frihet, ^en mot det förtryck, som då höll på att inrota sig, reste sig allmogen under Engelbrekt och Sturarne samt icke blott värnade sina rättigheter utan vann ett sådant inflytande, att dess ombud måste medtagas i »herredagen», när viktigare frågor skulle där afgöras. Så uppstod Sveriges riksdag under Engelbrekts resning 1435 och den har sedan bestått till den dag i dag är, alltjämt sammansatt af representanter icke blott för de högre utan ock för de lägre samhällsklasserna. Så blef svenska folkets urgamla frihet för framtiden räddad och värnad på en tid, då i nästan hela det öfriga Europa folkets träldom var regel. Man får dock ej tro, att förhållandet mellan konung och folk vid den tiden var så noga fixeradt som i våra dagar. Tvärtom var så godt som allt obestämdt och sväfvande utom själfva de stora hufvuddragen, och det var därför möjligt för en kraftig konung såsom Gustaf Vasa att regera hart när enväldigt, eller för adeln att, då förhållandena voro gynnsamma, utvidga sin makt och åter blifva en fara för de lägre stånden. Särskildt blef detta senare fallet under den svenska adelns mest lysande tid, 1600-talet, då bedrifter i fred och krig gåfvo den stor auktoritet både gentemot konung och folk och då de stora förläningar, som den erhöll såsom belöning för dessa bedrifter, gåfvo den en ekonomisk öfvervikt i samhället, som lätt kunnat medföra faror af samma slag, hvilka hotade medeltidens allmoge. Men adelsmakten bröts fullständigt af den store konung Karl XI med tillhjälp af de lägre stånden, dock till det höga priset att konungen blef enväldig. Det gick alltså i Sverige som i utlandet, att det lägre folket, för att rädda sig undan adelsväldet, hjälpte konungamakten till envåldet, och detta skedde i Sverige delvis just efter utländskt föredöme. Men i vårt land varade enväldet blott en mansålder. Då det missbrukats till landets fördärf under Karl XII, afskaffades det efter hans död. Det hade nu visat sig, att all makt i konungens hand innebar en stor fara, hvad var då naturligare än att man skulle gå öfver till den andra ytterligheten och lägga all makt i folkets händer? Detta

skedde under frihetstiden (1719—72), men med dåligt resultat. Sverige var då i verkligheten en republik, styrd af riksdagsmajoriteten, och konungamakten var en tom statsdekoration, som ingen möjlighet hade att göra sin vilja gällande mot riksdagen. Men tydligt är, att riksdagens envälde i själfva verket måste vara ett envälde hos det parti, som för tillfället har öfvervikt inom densamma. Har nu ett sådant parti all makt i samhället, så äger det naturligtvis också makt337 Sveriges författning och förvaltning. 338 att förtrycka sina motståndare efter godtfinnande, att utestänga dem från statens ämbeten, att till och med beröfva dem lagens skydd och den rättssäkerhet, som det är statens högsta uppgift att skänka sina medlemmar. Allt detta inträffade under den s. k. frihetstiden, hvilken så långt ifrån förtjänade sitt namn, att den riktigare borde kallas partiförtryckets tid eller ämbetsmannagodtyckets tid. Ty det var egentligen ämbetsmännen som då behärskade Sveriges folk. Riksdagen bestod nämligen till största delen af ämbetsmän: af de fyra stånden voro nämligen de tre högre till stor del sådana. Adelns flesta ledamöter lefde af ämbeten, prästerna voro ju alla ämbetsmän och i borgarstånden utgjorde borgmästare och rådmän majoriteten. Aldrig har därför ämbetsmannagodtycket kunnat blomstra så fullständigt som då. Men å andra sidan ha frihetstidens rörliga politiska förhållanden bidragit att öka folkets intresse för allmänna frågor, och under de många och långa riksdagarna blefvo riksdagens former utarbetade till den grad, att följande tider ända till 1865 så godt som helt och hållet begagnade de former för riksdagens verksamhet, som frihetstiden skapat. Jå, än i dag härröra flera för vår riksdag egendomliga stadganden från frihetstiden. Det betänkligaste felet med frihetstidens statsskick var dock det, att partierna småningom så förvildades, att de ej mycket tänkte på fäderneslandets väl, utan handlade efter s j älf viska bevekelsegrunder samt läto sina beslut ofta bestämmas genom de rnutor, som de mottogo från främmande makter. Då flera af dem, t. ex. Kyssland, traktade efter Sveriges undergång och hoppades att snart få bemäktiga sig detta land, kan man lätt förstå, att dess partivänner i den svenska riksdagen mot kontant betalning efter Rysslands önskningar fattade beslut, som direkt afsågo landets skada. Till denna grad hade fosterlandskärleken utplånats ur svenska mäns bröst, och man kan därför väl säga, att envåldstiden ej fört vårt land mot större olyckor än den s. k. frihetstiden. Till vår lycka räddade dock Gustaf III fäderneslandet ur våra fienders klor genom sin statshvälfning 1772. Därmed börjar en ny period i vår historia, en period, som dock i början lofvade mer än den kom att hålla. Gustaf III och de män, som hjälpte honom vid revolutionen, afsågo att gifva landet en författning, som icke led af de båda föregående statsskickens ensidigheter och som därigenom skulle freda riket från de olyckor, som dessa medfört. Meningen var sålunda, att hvarken konungamakten eller riksdagen skulle blifva enväldiga, utan att hvardera parten skulle hafva den makt, som honom med rätta borde tillkomma, sålunda makt att hindra den andra parten att bryta lag och rätt eller att sätta landets frihet på spel. Men olyckligtvis gjordes ej denna maktfördelning så noga, som vederborts. Det var konungen, som utfört den, och därför korn redan från början något för mycket af makten att öfverlämnas åt konungen. Detta ledde i början, så länge Gustaf III med allvar sökte fullgöra sina plikter som konung, icke till några olägenheter, men sedan konungens sinne ändrats, pliktkänslan försvagats och sträfvandet efter nöjen samt efter medel att tillfredsställa dem tagit öfverhand, då har konungen alltmer begagnat sig af regeringsformens fel till att regera så godtyckligt som denna tillät. Och då nu i alla fall regeringsformen icke lämnade honom så fritt spelrum härutinnan, som han önskade, har han 1789 genom en serie olagligheter lyckats påtvinga folket en ny författning, kallad förenings- och säkerhetsakten, som väsentligen ökade konungamakten samt förde denna, om icke ända till envälde, dock till den närmaste gränsen af envälde. Det var denna nya konungamakt, som under Gustaf IV Adolf åter ledde oss till undergångens brant och gjorde den revolution nödvändig, som år 1809 störtade konungen och gaf oss vår ännu bestående författning. Rik och månsidig var således Sveriges politiska erfarenhet, när det nu gick att bygga sin framtida utveckling på nya grunder, och 1809 års grundlagsstiftare förstodo att draga nytta af denna erfarenhet. Det gällde äfven nu liksom 1772 att undvika de båda ytterligheterna : konungamaktens envälde och riks dagens envälde, och tiden sedan 1772 hade till fullo lärt dem hvarför den afvägning mellan dessa makter, som försöktes 1772, misslyckats. Med dessa erfarenheter som grund och ledning lyckades de gifva Sverige den bästa författning det någonsin ägt, en författning som på ett vist och oöfverträffligt sätt gifver konun gen hvad honom bör tillhöra och folket hvad det bör äga af makt och myndighet i statsstyrelsen. Under hägnet af denna författning har Sverige i snart ett hundra år upplefvat en tid af lycka och uppblomstring, hvartill ingen föregående tid haft att uppvisa någon motsvarighet. Naturligtvis har ej

allt som stadgades 1809 förblifvit kvarstående till våra dagar. I statens lif måste liksom i naturens en ständig föryngring äga rum: hvad som för åldrats och tjänat ut ersattes med något nytt, detta bjuder utvecklingens lag. Så ha ock sedan 1809 många ändringar gjorts i våra grundlagar, men trots dem är dock själfva grunden densamma som lades 1809. Den viktigaste af dessa ändringar är den nya riksdagsordningen af 1866, hvilken ersatte den gamla fyrståndsriksdagen med den nya och mer tidsenliga tvåkammarrepresentationen.339 Sveriges författning och förvaltning. 340 Men äfven där formerna förblifvit de gamla har ofta deras innehåll och betydelse mycket ändrats. Så till exempel är i det hela konungens maktställning nu densamma som 1809, om man blott fäster sig vid grudlagens ord, men hur olika är ej i verkligheten konungens makt nu och under tiden närmast efter 1809? Då var konungen mycket mer oberoende af riksdagen än i våra dagar; men genom de årligen återkommande riksdagarna har folkrepresentationens inflytande direkt eller indirekt ökats så, att man knappt skulle kunna tro att samma regeringsform gällde under Karl XIV Johan och under hans sonson på Sveriges tron. Att en sådan omhvälfning småningom kunnat ske inom ramen af samma grundlag är det ej minst vägande beviset för hur utmärkt 1809 års regeringsform är. Sveriges nuvarande författning. Sverige har fyra grundlagar, nämligen 1) Regeringsformen af den 6 juni 1809, 2) Riksdagsordningen af den 22 juni 1866, 3) Successionsordningen af den 26 sept. 1810 och 4) Tryckfrihetsförordningen af den 16 juli 1812. Af dessa är Regeringsformen den viktigaste och motsvarar närmast andra länders grundlagar, ty vanligen bruka i öfriga stater de lagar, som motsvara våra öfriga grundlagar, icke äga grundlags natur. Utom dessa grundlagar finnas en del andra lagar, som äga betydelse för vårt statsskick, t. ex. Riksakten af den 6 aug. 1815, som handlar om föreningen med Norge, Ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter af den 10 febr. 1810 m. fl., men dessa äro icke grundlagar. 1) Konungen och statsrådet. Sveriges krona är ärftlig på manssidan och efter förstfödslo-rätt bland ättlingarne till vårt konungahus' stamfader Karl XIV Johan. Då regeringsformen stadgar att konungen alltid skall vara af den rena evangeliska läran, så följer däraf att den medlem af konungahuset, som antager annan religion, förlorar arfsrätten för sin person, men om hans manliga ättlingar bibehålla den evangeliska läran, så behålla de äfven sin arfsrätt. Äfven om en prins gifter sig med enskild mans dotter eller gifter sig utan konungens samtycke eller utan konungens och riksdagens samtycke mottager regeringen i ett annat land, förlorar han sin arfsrätt såväl för sig som för sina efterkommande. Det är likaledes förbjudet för prinsessor att gifta sig med svensk enskild man äfvensom för både prinsar och prinsessor att resa utrikes utan konungens samtycke. Konungen har alltså större makt såsom familjefader än som tillkommer annan familjefader. Konungens majestät skall hållas i helgd och vördnad, och hans gärningar äro mot allt åtal fredade. Han kan således aldrig ställas inför rätta för sina handlingar. Denna oansvarighet gäller icke konungahusets öfriga medlemmar. Regeringens organisation. Konungen äger allena styra riket, men han skall därvid inhämta råd af ett statsråd, hvartill han har att kalla och utnämna erfarna, redliga och allmänt aktade infödda svenska män af den rena evangeliska läran. Detta statsråd skall bestå af elfva ledamöter, bland hvilka konungen utnämner en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot. Dessas mening skall konungen inhämta, men sedan han det gjort, fattar han ensam det beslut honom godt synes. Alltefter frågornas art och betydelse skola fler eller färre af statsrådets medlemmar närvara, när konungen beslutar. Det är nämligen stadgadt att i frågor af synnerlig vikt och omfattning skola samtliga statsråd närvara, i andra mål åter minst tre utom den föredragande. Från denna regel gifvas dock några undantag. Ministeriella mål, hvarmed förstås alla de, som angå rikets förhållande till utländska makter, skola föredragas inför konungen af utrikesministern i närvaro af statsministern och ett annat statsråd, samt när saken tillika rörer Norge, af en norsk statsrådsledamot. Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som konungen, i egenskap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och vatten, omedelbarligen besörjer, afgöras i närvaro af endast vederbörande departementschef. Vid justitie-ärendens afgörande skola två af högsta domstolens ledamöter taga säte i statsrådet. Dessa mål kunna vara af två slag: lagstiftningsfrågor och dylika saker af större vikt, då för öfrigt hela statsrådet skall höras, samt benådnings-frågor. Dessa senare behandlas i ett statsråd, som hestår af justitieministern och två andra statsråd samt två medlemmar af högsta domstolen. Af statsråden äro åtta chefer för hvar sitt departement, och emellan dessa departement är hela förvaltningen delad, såsom längre fram närmare skall nämnas. Cheferna för departementen hafva att med tillhjälp af departementets ämbetsmän och underlydande verk förbereda hvarje fråga, som skall af konungen afgöras. Sedan detta skett, har

departementschefen att föredraga ärendet inför konungen i den ordning, som ofvan sagts, samt att därvid råda konungen till ett visst beslut. Därefter skola de öfriga närvarande statsråden äfven uttala sin mening i saken, hvarpå konungen ensam beslutar. Skulle konungens beslut uppenbarligen strida mot grundlagarna eller allmän lag, skola statsråden till protokollet göra kraftiga föreställningar däremot, men det beror helt och hållet på konungen om han med anledning däraf vill ändra sin mening. Men om konungens beslut strider mot regeringsformen, då har statsrådet icke blott att göra dylika föreställningar, utan det är då föredragandens plikt och rätt att vägra kontra-341 Sveriges författning och förvaltning. 342 signera, d. v. s. underskrifva konungens beslut, och ingen kunglig skrifvelse får åtlydas, som ej är vederbörligen kontrasignerad. Den som sålunda vägrat sin kontrasignation, nedlägger med detsamma sitt ämbete, hvilket han icke må återtaga, förrän riksdagen pröfvat och gillat hans förhållande. Då konungen fritt utnämner och afskedar sina statsråd, kan. man naturligtvis tänka sig, att han för att genomföra ett beslut stridande mot regeringsformen skaffar sig ett annat statsråd, som är villigt att kontrasignera, men detta torde ej blifva så lätt, ty genom sin kontrasignation ådrager sig statsrådet rättsligt ansvar för det olagliga beslutet och blir därför åtaladt och dömdt, om den härför inrättade domstolen finner beslutet verkligen strida mot regeringsformen. Ty endast konungen är oansvarig för sina handlingar, men statsråden äro däremot ansvar underkastade för sina. Denna ansvarighet är så ordnad, att hvarje riksdag utser ett konstitutionsutskott, hvilket bl. a. har att genomgå de i statsrådet förda protokollen för att tillse, att statsråden iakttagit rikets sannskyldiga nytta och sin plikt att icke tillstyrka något som strider emot gällande lag. Finner därvid utskottet, att någon statsrådsledamot uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, eller tillstyrkt någon öfverträdelse däraf, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådan öfverträdelse, eller den vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning eller underlåtit att vägra sin kontrasignation å beslut som strida mot regeringsformen, då är det utskottets ovillkorliga skyldighet att ställa ett sådant statsråd under laga åtal. Domstolen, som i detta fall skall döma, kallas riksrätt och bildas för tillfället samt består af presidenten i Svea hofrätt såsom ordförande, af presidenterna i rikets öfriga kollegier, de fyra äldsta justitieråden, högste befälhafvaren öfver trupperna i Stockholm, högste befälhafvaren öfver den i Stockholm förlagda flottan m. fl. högre ämbetsmän. Domen fälles efter en särskild »ansvarighetslag». Dock har, om statsrådet finnes skyldigt och blir dömdt, konungen rätt att benåda den dömde, dock kan denna benådningsrätt icke sträcka sig så långt, att han återinsättes i rikets tjänst, om han af riksrätten dömts ifrån tjänsten. Då nu detta straff, att mista tjänsten, är det, som ansvarighetslagen i de flesta fall ålägger, så följer däraf, att konungens benådningsrätt icke har så stor betydelse i detta fall. — Emellertid kan ett statsråd äfven i annan ordning ådraga sig straff för sina åtgöranden. Det är nämligen stadgadt, att om konstitutionsutskottet vid granskningen af statsrådsprotokollen finner, att någon statsrådets ledamot uti sina rådslag icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta eller att någon före- dragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeämbete utöfvat, så äger utskottet att tillkännagifva detta för riksdagen, hvilken, om den finner rikets väl det kräfva, kan hos konungen skriftligen anmäla sin önskan, att han ville ifrån ämbetet skilja den, mot hvilken anmärkning blifvit gjord. Både utskottet och riksdagen äger i detta fall en större frihet att pröfva än i det fall att ett verkligt lagbrott är begånget — ty då skall ovillkorligen åtal väckas direkt af utskottet. Men i det senare fallet synes meningen vara, att utskottet först då skall tillkännagifva saken för riksdagen, när statsrådet genom en serie handlingar eller eljest på ett mycket påtagligt sätt ådagalagt sin oduglighet. Utskottet har icke att föreslå något riksdagens uttalande utan blott att anmäla förhållandet, och riksdagen kan mycket väl låta vid en sådan anmälan bero, och först då uttala sin önskan till konungen om vederbörandes afskedande, om den pröfvar rikets väl det kräfva. Emellertid är konungen icke förpliktad att efterkomma denna önskan; han fäster därå det afseende som han själf vill. Från regeln att hvarje regeringsärende skall föredragas i statsrådet finnas, såsom vi redan sett, två undantag: ministeriella mål och kommandomål, hvilka behandlas på annat sätt. Då nu konstitutionsutskottet granskar endast statsrådsprotokollen, så följer däraf att i regel protokoll, som förts vid nyssnämnda måls behandling, icke äro underkastade dess granskning. Dock äger utskottet rätt att äfven infordra protokoll i dessa mål, nämligen rörande någon viss, bestämd och af utskottet angifven sak, och det kan med anledning af denna granskning vidtaga samma åtgärder som vid den vanliga protokollsgranskningen. Sedan konungen fattat sitt beslut och detta kontrasignerats, har vederbörande departementschef att vaka of ver beslutets verkställande. Härvid, liksom vid

frågans förberedande, biträdes han af sitt departement och de under detta lydande ämbetsverk. Konungamaktens omfång. Då man under trycket af ett missbrukadt envälde under 1700-talet började undersöka hur den statsordning borde vara beskaffad, som kunde värna den enskildes rätt och frihet utan att undergräfva statens enhet och makt, framställdes i Frankrike den läran, att i staten borde finnas trenne af hvarandra fullt oberoende myndigheter, som icke fingo ingripa på hvarandras maktgebit, nämligen en beslutande makt (riksdag), en verkställande makt (regering) och en dömande makt (domstolar). Efter detta schema äro många nyare författningar utarbetade; så återfinna vi det t. ex. som grundvalen i både Norges och Danmarks författningar. Då vår författning uppvuxit på fullt nationell grund,343 Sveriges författning och förvaltning. 344 niöta vi icke heller i den något uttryck af dessa teorier. Konungamakten är sålunda hos oss icke fullt skild från den beslutande och den dömande makten: lag stiftas af konung och riksdag gemensamt, konungen har domsrätt o. s. v. Däremot har riksdagen ensamt beskattningsrätt och konungen äger att »allena styra riket», det vill säga han utöfvar regeringsmakten med den begränsning i olika fall som regeringsformen stadgar. a) Konungens styrelsemakt med afseende på utländska förhållanden. På detta område är konungamakten mycket stor. Konungen häri icke blott att själf bestämma det sätt, hvarpå diplomatiska ärenden skola beredas och hapadhafvas, utan han äger ock rätt att ingå förbund och aftal med andra makter, att börja krig och sluta fred. En inskränkning af vikt ligger däri, att han icke på sådant sätt äger att förbinda sig till något, som han enligt vår grundlag icke är berättigad -att utföra. Konungen kan sålunda ej genom ett fördrag med en främmande stat göra denna eller dess undersåtar medgifvanden, som skulle förändra svensk lag eller af riksdagen bestämda tullar: han kan väl inleda förhandlingar i denna riktning, men först om riksdagen ger sitt samtycke därtill, kunna de få någon verkan. Icke heller kan konungen upptaga lån i utlandet. Om konungen vill börja krig, skall han sammankalla ett s. la. utomordentligt statsråd, bestående af alla svenska statsråd samt de i Stockholm varande norska statsrådsledamöterna, samt där framställa ej blott de skäl och omständigheter, som böra komma i betraktande, utan äfven fullständiga berättelser om de båda rikenas ställning i afseende på finanser, försvarsanstalter m. m., samt den i Kristiania varande norska regeringens betänkande. Statsråden skola därpå hvar för sig yttra sin mening, men konungen ensam beslutar i saken. Dock är att märka, att konungen icke kan pålägga de skatter, som för kriget erfordras, utan därför behöfver han riksdagens samtycke. Väl finnes till hans förfogande ett af riksdagen hvarje år gifvet kreditiv för krigs -behof, men detta får ej lyftas förr än riksdagskallelse utfärdats. Därtill kommer att Norges trupper icke utan dess stortings samtycke få användas till anfallskrig. Dessa garantier mot en krigsförklaring kunna dock knappt sägas vara synnerligen starka, ty är krig förklaradt, lärer nog riksdagen med eller mot sin vilja få lof att anslå de medel, som landets försvar kräfver. b) Konungens styrelsemakt med afseende på den inre förvaltningen. Konungen är förvaltningens högste chef och äger att »allena styra riket», men härvid biträdes han af sina ämbetsmän. Alla dessa äro sålunda hans tjänare, hvilkas myndighet ut- går från honörn. Han äger därför rätt att tillsätta dem, ehuru han ifråga om lägre sysslor lämnat denna rätt åt vissa ämbetsverk; han äger vidare att föreskrifva de kompetensvillkor, som erfordras för att erhålla en tjänst, att utfärda instruktioner för dem, att kontrollera deras verksamhet o. s. v. Däremot har i regel icke Sveriges konung såsom regenterna i de flesta andra länder rätt att afsätta äm betsmän eller att mot deras vilja förflytta dem från en ort eller från ett ämbete till annat. Endast genom laga dom kan svensk ämbets man afskedas. Härifrån gör dock regeringsformen ett undantag i fråga orn s. k. förtroendeämbetsmän, hvilka konungen kan entlediga »när han prof var rikets tjänst det fordra». Till denna grupp höra statsråd, presidenter, generaler, amiraler, generaldirektörer, lands-höfdingar, öfverstar; i allmänhet alla militära och civila chefer samt diplomatiska ämbetsmän. — I fråga om tillsättningen af ämbetsmän har konungen dock att rätta sig efter 28 § reg.-form, som föreskrifver, att han vid alla utnämningar skall fästa afseende på de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Då konungen ensam har att leda förvaltningen, kan han äfven upprätta nya ämbetsverk eller omdana gamla, dock med den inskränkningen, att han måste erhålla riksdagens medgifvande till de penningeutgifter, som kunna härför erfordras. Hur förvaltningen för öfrigt är ordnad skall längre fram meddelas. c) Konungens lagstiftande makt. Konung och riksdag gemensamt stifta lag: båda ha rätt att föreslå lagar och utan den enes samtycke blir den andres beslut icke lag. Konungen säges därför hafva veto mot riksdagen, d. v. s. rätt att förkasta dess lagförslag; i själfva verket kan man äfven säga att riksdagen har veto mot konungen. Detta gäller i fråga om

grundlagar samt allmän civil, kriminal, kommunal och kyrkolag. Men dessutom finnes en annan gren af lagstiftningen, som konungen ensam utöfvar. Den kallas ekonomisk och administrativ lag, d. v. s. författningar om rikets allmänna hushållning samt grunderna för allmänna inrättningar af alla slag. Att noga angifva hvilka ärenden höra hit, låter sig dock ej göra. I sådana frågor har riksdagen rätt att inkomma till konungen med petitioner, å hvilka han fäster det afseende han för godt finner. d) Konungens dömande makt. Sedan gamla tider var konungen Sveriges högste domare. Med tiden kom denna högsta domsrätt att utöfvas af riksrådet, och när detta afskaffades 1789, inrättades högsta domstolen. som i konungens namn utöfvar hans domsrätt, Dock kan konungen deltaga i domstolens förhandlingar och beslut, men har därvid blott345 Sveriges författning och förvaltning. 346 två röster. Denna rätt att deltaga i högsta domstolen brukar dock konungen icke begagna sig af; endast några få gånger har han efter 1809 gjort bruk däraf. Man kan sålunda säga, att konungen i praktiken icke längre utöfvar något inflytande som domare. — Däremot har och utöfvar konungen 'benådning sr ätt, hvilket sker i statsrådet, där då två af högsta domstolens ledamöter skola deltaga och benåcl-riingsfrågan skall först vara behandlad af högsta domstolen och af den till- eller afstyrkt. Benådning kan endast förekomma i brottmål och består i rätten att efterskänka eller mildra ådömdt straff. Dödsstraff skall ingen undergå, innan konungen förordnat att domen skall verkställas. Denna fråga skall han sålunda afgöra, äfven om den dömde icke sökt nåd. e) Konungens makt öfver statens inkomster. Man skiljer sedan gammalt mellan två slag af statsinkomster, ordinarie och extra ordinarie eller bevillningar. Till det förra slaget höra de nu snart afskaffade grundskatterna, vidare arrendemedel, skogsmedel, järnvägsmedel m. fl., och dessa utgå utan riksdagens särskilda beslut år efter år, medan bevill-niiigarna för hvarje gång de skola utbetalas måste af riksdagen beslutas. Konungens makt är olika med hänsyn till dessa olika slag af statsinkomster, i det han har rätt att uppbära och för statens ändamål använda de ordinarie inkomsterna, hvilka icke heller få ändras utan hans medgifvande, medan riksdagen ensam bestämmer bevillningen storlek, utan att konungen därvid har någon beslutanderätt. Däremot har konungen att föreslå för riksdagen de statsutgifter, han finner nödiga, samt sättet för deras täckande. Det är dock riksdagen, som efter eget pröfvande beslutar antingen som konungen föreslagit eller på annat sätt. Slutligen lämnar hvar riksdag till konungens disposition två kreditiv, att användas för oförutsedda händelser, hvartdera under senare år af 7,5 mill. kronors storlek. Det ena skall af riksgäldskontoret till honom utlämnas, då han detta till rikets försvar eller andra högst viktiga och angelägna ändamål förordnar; det andra får han lyfta blott vid inträffande krig sedan riksdagskallelse utfärdats. Detta senare kallas därför krigskreditivet. Konungamaktens utö/vande af andra. Om konungen reser till Norge eller till aflägsnare inrikes orter, så utnämner han en tillförordnad regering af tre statsrådsledamöter under en ordförande, som kan vara antingen ett statsråd eller en prins. Dock få dessa handlägga endast sådana ärenden, som konungen genom särskild instruktion lämnat till deras afgörande. Öfriga frågor — af större vikt — förbehåller han sig själf, hvarför äfven några statsråd måste åtfölja honom. Om däremot konungen är sjuk, kan han naturligtvis icke befatta sig med regeringsangelägeiiheter och om han reser utanför Sveriges och Norges gränser, så får han ej göra det, ty regeringsformen tillåter icke konungen att befatta sig rned rikets styrelse eller att utöfva den kungliga makten orn han är utom sina båda riken. I dessa fall inträder tronföljaren s j älf skrif vet såsom regent. Men om han är minderårig eller äfven han vistas utom riket eller om han är sjuk, då skall regeringen föras af en s. k. interims-regering. Denna består af tio svenska statsråd och lika många norska, hvilka senare i detta fall begifva sig till Stockholm, där interimsregeringen har sitt säte. Denna regering utöfvar hela konungens makt blott med den inskränkning, att den ej får utdela adlig värdighet eller riddarordnar eller definitivt tillsätta lediga förtroendesysslor. Den styr sålunda både Sverige och Norge, så att t. ex. norska statsråden äfven deltaga i afgörandet af rent svenska frågor och tvärtom. — Om nu konungen är sjuk eller vistas utom rikena i mer än tolf månader, så skall riksdagen sammankallas och äger då att taga den författning om rikets styrelse, som den nyttigast finner. — Om åter konungen är minderårig, föres regeringen af en, tre eller flera förmyndare, valda af riksdagen och norska stortinget. RIKSDAGEN. Genom riksdagsordningen af den 22 juni 1866 ombildades vår gamla fyrståndsriksdag efter utländskt mönster i två kamrar, som bildas genom val för viss tid. De båda kamrarna hafva i alla frågor lika behörighet och myndighet. Afsikten rned att riksdagen är delad på två kammare är dels att frågorna skola blifva noggrannare profvade än om en enda församling afgjorde dem, dels äfven att besluten skola i högre grad, än om detta vore fallet, blifva ett uttryck för

olika samhällslagers uppfattning. Ty genom olika bestämmelser om valbarhet, valrätt, valperiod m. rn. för de båda kamrarna har man sökt göra den första kammaren till ett uttryck för de burg-nare och konservativa klassernas uppfattning, medan andra kaminaren mera skulle blifva ett uttryck för dagens växlande opinion och önskningarna hos de bredare folklagren. Om nu dessa så olika församlingar ena sig om ett beslut, så finnes större garanti för att detta skall vara välbetänkt och nyttigt, än om en enda kammare afgjort saken. EIKSDAGENS BILDANDE. I) Första kammaren. a) Antal ledamöter, valsätt. Första kammaren skall bestå af 150 ledamöter, som väljas347 Sveriges författning och förvaltning. 348 af landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som icke deltaga i landstingen d. v. s. sådana städer, som hafva så många invånare, att de utgöra minst en 150-del af rikets folkmängd. Hvarje landstingsområde och sådan stad utgör en valkrets, för hvilken efter folkmängden inom dess område väljes en riksdagsman, för hvarje fullt tal, motsvarande en 150-dedel af rikets folkmängd. Om sålunda t. ex. denna utgör 5,100,000 inv., så väljer kretsen en ledamot för hvarje 34,000 inv. som den äger. Skulle någon valkrets ha mindre folkmängd, utser den dock en riksdagsman. Det antal riksdagsmän, som hvarje valkrets enligt dessa grunder äger att utse, bestämmes hvart tionde år af konungen, dock må hvad sålunda bestämmes icke lända till inskränkning i vald riksdagsmans rätt att under föreskrifver! tid .utöfva riksdagsmannakallet. Dessa bestämmelser äro af år 1894; förut var regeln den att hvarje valkrets utsåg en riksdagsman för hvarje fullt tal af 30,000 inv. inom valkretsen, hvadan alltså kammaren ledamotantal ökades med folkmängden. Men nämnda år blef antalet ledamöter såväl i första som i andra kammaren för framtiden fixeradt. b) Valperioden är nio år från valdagen räknadt ; dock är stadgadt, att om valperioden utgår under pågående riksdag så fortfar riksdagsmannen att inriehafva sin befattning till riksdagens slut. Då nu dödsfall eller afsägel-ser hvarje år inträffa, och nya ledamöter då inväljas, så blir följden af denna bestämmelse, att första kammaren icke — liksom andra kammaren — på en gång om väljes. Därigenom får denna kammare en mer konstant karaktär än medkammaren. c) Valbarhet. Till ledamöter af denna kammare kunna endast väljas män, som uppnått 35 års ålder samt äga och minst tre år före valet antingen ägt en fastighet till taxeringsvärde af minst 80,000 kronor eller ock till e täten skatta och under tre år före valet skattat för minst 4,000 kronors årlig inkomst af kapital eller arbete. Kommer riksdagsman, efter det han valts, i den ställning att han ej skulle vara valbar, frånträder han sin befattning. — Det fordras alltså icke att den som väljes skall vara bosatt inom valdistriktet d. v. s. inom det län eller den stad för hvilket valet sker. d) Valsättet är sådant, att hvarje ledamot af landsting eller stadsfullmäktig har en röst, för så vidt han är vid valet närvarande. Omröstningen sker med slutna sedlar och vid lika röstetal skiljes genom lottning. e) Besvär öfver val skola anföras hos konungen och afgöras i högsta domstolen. Den, som är med valet missnöjd, skall äska protokollsutdrag öfver valförrättningen samt sist en månad efter valet ingifva sina besvär till konun- gens befallningshafvande, som genom kungörelse utsätter viss kort tid, inom hvilken förklaring öfver besvären må till konungens befallningshafvande aflämnas. Sedan denna tid tilländagått, skola besvären jämte de möjligen inkomna förklaringarna till konungen insändas för att, som nämndt, af högsta domstolen afgöras. Eätt att framställa besvär och att ingifva förklaring öfver, dem tillkommer en hvar af valkretsens till rätt och talan i fråga om riksdagsmannavalet berättigade medborgare, d. v. s. antingen ledamot af landstinget och stadsfullmäktige eller och den, som ägt att deltaga i val af dessa kommunala myndigheter, således af hvarje kommunalt röstberättigad i valdistriktet. f) Arvode erhåller icke ledamot af första kammaren. Sålunda kunna endast de personer mottaga valet, som äro i stånd att utan ersättning uppehålla sig vid riksdagen. Denna bestämmelse ger i högre grad än någon annan karaktär åt första kammaren, hvars medlemmar i följd häraf måste vara i mycket god ekonomisk ställning. Det är äfven antagligt, att den som mottager ett förtroendeuppdrag, som kräfver så stora utgifter, är verkligen politiskt intresserad, då han väl i annat fall ej skulle vilja underkasta sig dessa kostnader. — Men en annan följd af att intet arvode gifves är, att den valde har rätt att afsäga sig valet utan att därför behöfva angifva några grunder. Man kan ej tvinga en person till att mottaga ett uppdrag, som kräfver sådana uppoffringar, men för hvilka ingen ersättning lämnas. Af-sägelsen kan ske antingen omedelbart efter valet eller sedan under valperioden, dock i regel icke under pågående riksdag. II) Andra kammaren. a) Antal ledamöter. Valkretsar. Andra kammaren skall bestå af 230 ledamöter, däraf 150 för landet och 80 för städerna. Å landet, hvartill i fråga om riksdagsmanna val äfven räknas köpingar, utses för hvarje domsaga en riksdagsman. Understiger domsagornas antal 150, skola för ernående af det bestämda antalet riksdagsmän, de folkrikaste

domsagorna, så vidt ske kan härads vis, indelas i två valkretsar, som hvardera välja en riksdagsman. Öfverstiger domsagornas antal 150, skall i den mån sådant erfordras, domsagor, som gränsa intill hvarandra och hafva minsta sammanlagda folkmängden, förenas, två och två, till en valkrets. — I stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger en åttiondedel af folkmängden i rikets alla städer, väljes en riksdagsman för hvarje fullt tal, motsvarande en åttiondedel af städernas folkmängd. Städer med mindre folkmängd ordnas, så vidt ske kan länsvis, i så många valkretsar, som, med349 Sveriges författning och förvaltning. 350 iakttagande att hvardera utser en riksdagsman, erfordras for uppnående af det föreskrifna antalet riksdagsmän för städerna. — Indelningen af omförmälda valkretsar, så ock riksdagsmännens antal för hvar och en af de städer, som äga att välja flera representanter, bestämmes efter angifna grunder hvart tionde år af konungen med ledning af statistiska centralbyråns folkmängdsuppgifter. Dessa bestämmelser infördes 1894. Förut var regeln den, att hvarje domsaga valde en riksdagsman, men om dess folkmängd öfversteg 40,000 invånare delades domsagan i två valkretsar, som hvardera utsåg en ledamot i kammaren. I hvar stad åter, som ägde en folkmängd af 10,000 invånare eller därutöfver, utsågs en riksdagsman för hvarje fullt tal af 10,000 invånare och hvarje sådan stad bildade en valkrets för sig. Öfriga städer, som icke hade minst 10,000 invånare, sammanslogos med hvarandra till valkretsar af minst 6,000, högst 12,000 invånare, och hvarje sådan utsåg en riksdagsman. Denna fördelning i stadsvalkretsar förändrades hvart tionde år af andra kammaren. På detta sätt ökades i denna kammare, liksom i den första, antalet ledamöter med växande folkmängd, men sedan 1894 är ledamotsantalet i båda kamrarna fix-eradt. — Den nya ordningen, som sålunda stadgades 1894, tillämpades första gången 1896, från hvilket år den nuvarande indelningen i valkretsar daterar sig. Den skall sålunda ändras 1906, 1916 o. s. v. Då domsagornas folkmängd är mycket växlande och ej heller städerna kunna indelas i valkretsar med alldeles lika folkmängd, är det invånarantal, för hvilket en riksdagsman utses, i verkligheten mycket olika. Vid valen 1899 utgjorde å landsbygden detta antal högst 39,170 och lägst 10,838 samt i städerna högst 23,611 och lägst 7,224. — Antalet stadsvalkretsar är sedan 1896 46, af hvilka 25 utgöras hvardera af blott en stad, men 21 af flera städer. Af de 46 stads-valkretsarna välja 41 hvardera en riksdagsman, men Stockholm utser 22, Göteborg 9, Malmö 4 samt Norrköping och Gäfle hvardera 2 representanter. b) Valperiod och tid för valets verkställande. Andra kammarens ledamöter väljas för ^i tid af tre år, räknade från och med januarr månads början året näst efter det, under hvilket valet skett. Valen skola verkställas under september månad näst före början af de tre år, för hvilka de gälla. Men om konungen med användande af sin rätt att upplösa riksdagen eller kammaren förordnar nya val, eller om en riksdagsman eljes af går innan den tid, för hvilken han blifvit vald utlupit, verkställes ofördröjligen nytt val för den återstående tiden af valperioden. — Här finna vi sålunda en viktig olikhet med motsvarande stadganden för första kammaren. Valperioden räknas ej från valdagen, utan hela kammaren skall omväljas hvart tredje år, och en ledamot, som då ej suttit där tre år, mister likaväl sitt mandat. Afsikten härmed är, såsom redan nämnts, att låta kammaren blifva ett uttryck för den politiska meningen vid valtillfället, medan första kammaren ej i samma grad kan få sin sammansättning bestämd genom denna. c) Valrätt. Valrätt tillkommer inom den kommun, där han är mantalsskrifven, enhvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man, hvilken antingen äger eller med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst ett tusen kronor, eller för lifstid eller minst fem år arrenderar jordbruksfastighet till taxeringsvärde ej understigande sex tusen kronor, eller ock erlägger till staten bevillning för en till minst åtta hundra kronor uppskattad årlig inkomst. — För valrätt fordras sålunda, utom att fylla något af dessa senare speciella villkor, att äga kommunal rösträtt. Härför fordras enligt kommunalstadgarna: att vara svensk medborgare, välfrejdad, skattskyldig till kommun, att icke häfta för oguldna kommunalutskylder, att vara myndig, således minst 21 år gammal, samt att själf råda öfver sin näring eller sin egendom, således ej stå under cession. Alla dessa villkor skola sålunda också fyllas för valrätt till andra kammaren. Hvarje valberättigad har en röst, och valrätt får icke utöfvas genom ombud, utan endast af den, som sig vid valet personligen inställer. — Den inkomst som fordras för valrätt (»census*) är i Sverige ganska hög i jämförelse med förhållandena i andra länder, såsom framgår däraf, att i vårt land blott 6,9 procent af invånarne hafva rösträtt, då däremot i England 16,3 proc., i Danmark 17 proc. och i Frankrike omkring 28 procent äro valberättigade till motsvarande delar af representationen. Endast Ungern har en än mer begränsad valrätt, ty blott 5,4 procent af dess invånare äro valberättigade. d) Valbarhet. Till ledamöter af andra kammaren

kunna endast väljas män, som uppnått 25 års ålder samt äga valrätt inom den kommun eller någon af de kommuner, för hvilka de väljas. — Sålunda möter äfven här en olikhet med motsvarande bestämmelser för första kammaren, i det att för valbarhet till andra kammaren kräfves att tillhöra vederbörande valkrets, medan för valbarheten till första kammaren detta ej kräfves utan den valde kan bo utom valdistriktet. — En annan olikhet är, att den valde behåller sitt mandat äfven om han icke fullständigt behåller den ställning som medförde hans valbarhet. Om han nämligen flyttar från valkretsen eller af-träder den egendom eller mister de inkomster351 Sveriges författning och förvaltning. 352 som gåfvo honom rösträtt, eller uraktlåter att betala sina kommunalutskylder, så fortfar han dock att vara riksdagsman till valperiodens slut. e) Valsätt. Detta kan vara antingen direkt (omedelbart) eller indirekt (medelbart) d. v. s. förrättas genom elektorer. Endast för sådana städer, som ensamma välja en eller flera riksdagsmän, föreskrifver riksdagsordningen att valet ovillkorligen skall vara direkt. I städer, som välja flera riksdagsmän, röstar härvid hvarje valman på så många personer, som inalles skola utses; dock kunna dessa städer delas i valkretsar. Detta har dock hittills skett blott i Stockholm, i det att staden, så snart konungen hvart tionde år bestämt antalet af dess riksdagsmän, delas i fem valkretsar, som hvardera f. n. välja 4 a 5 representanter. — Men i valkretsar å landsbygden eller som bestå af flera städer skall det medelbara valsättet användas såvida icke de röstberättigade beslutat att använda det omedelbara. Då förlag härom väckes medelst beslut,, fattadt inför kommunalstämmans ordförande eller magistraten, varder sådant meddeladt konungens befallningshafvande, som från öfriga till valkretsen hörande kommuner infordrar de röstberättigades röster och utfärdar kungörelse om utgången efter som de flesta rösterna fallit. Om förslag afslås kan det icke åter upptagas förrän en tid af fem år därefter förflutit. Om åter förändringen antagits, träder den i kraft vid närmast följande val och fortfar, till dess, efter minst fem år, de röstberättigade beslutat att återgå till det medelbara valsättet. — Men ehuru riksdagsordningen alltså som regel föreskrifver det medelbara valsättet i detta fall, så hafva de allra flesta valkretsar nu mera antagit det omedelbara. Vid 1899 års val användes det medelbara valsättet endast af 15 valkretsar på landet, men icke af någon stadsvalkrets. — Vid val af dessa elektorer utgör kommunen valkrets och valet förrättas inför kommunalstämmans ordförande på landsbygden och inför magistrat i stad. Antalet elektorer rättar sig efter folkmängden. På landet väljes utan afseende på folkmängden en elektor och därutöfver en för hvarje fullt tal af ett tusen invånare. I stadsvalkretsama utses likaledes en elektor för hvarje stad och därutöfver efter folkmängden en för hvarje fullt tal af fem hundra. Vid dessa val har hvar och en valrätt och valbarhet, som äger rösträtt till andra kammaren; hvarje röstande har en röst. Elektorsvalet kan förrättas genom öppen votering, men riksdagsmannavalet skall alltid ske med slutna sedlar. De utsedda elektorerna hafva sedan att på utsatt dag, minst åtta dagar efter elektorsvalet, infinna sig inför domhafvan-den på landet eller magistraten i den folk- rikaste staden för att förrätta val af riksdagsman. I de valkretsar, där det omedelbara valsättet användes, röstar hvarje kommun för sig inför kommunalstämmans ordförande i lands- och inför magistraten i stadsvalkretsarna; valprotokollen skola sedan insändas till domhafvanden å landet och till magistraten i den folkrikaste staden, hvilka sammanräkna rösterna och utfärda fullmakt för den som fått de flesta. Dessa valförrättare skola ock bestämma dag och ort för valet, sedan de af konungens befallningshafvande fått underrättelse om att val erfordras^ f) Besvär öfver valet. Är någon med valet missnöjd, må han däröfver anföra besvär hos konungens befallningshafvande i valorten, eller i det län, där valets slutliga handläggning skett. Detta skall ske inom åtta dagar efter valförrättningens slut. Konungens befallningshafvande skall därefter, liksom vid besvär öfver första kammarval, lämna andra valberättigade tillfälle att förklara sig samt därefter fälla utslag i målet. Den, som med detta utslag är missnöjd, har att sist åtta dagar efter, sedan han fått däraf del, till konungens befallningshafvande inlämna sina till konungen ställda besvär, hvilka skola i högsta domstolen afgöras. g) Arvode. Hvarje ledamot af andra kammaren åtnjuter af statsmedel ersättning för resekostnad till och från riksdagen samt arvode af 1,200 kr. för hvarje lagtima riksdag; dock att när antingen konungen upplöser riksdag, innan den varit fyra månader tillsammans, eller ledamot af kammaren eljes afgår från sin befattning under riksdagen, eller riksdagen sammanträder i följd däraf att konungen, med upplösande af riksdag, förordnat om nya val, så ock under urtima riksdag, kammarens ledamot undfår, jämte resekostnadsersättning, i dagtraktamente tio kronor, hvilket dock ej må öfverstiga sammanlagdt 1,200 kr. Om däremot en lagtima riksdag afslutas, innan den varit i fyra månader samlad, så utlämnas hela den nämnda summan. Enär sålunda ledamot af andra kammaren

har skälig ersättning för sina omkostnader som riksdagsman, äger han icke rätt att afsäga sig valet utan laga skäl. Såsom sådana gälla dels de hinder, som allmänna lagen upptager som laga förfall, dels ålder öfver 60 år samt att den valde tillförene såsom riksdagsman bevistat tre riksdagar, eller om han är ledamot af första kammaren. Afsägelse kan ske antingen vid valtillfället eller mellan riksdagarna hos konungens befallningshafvande eller under riksdagen hos andra kammaren. RIKSDAGENS VERKSAMHETSFORMER. Lagtima riksdag sammanträder hvarje år den 15 januari och kan ej utan efter egen353 Sveriges författning och förvaltning. 354 begäran åtskiljas, förrän den varit samlad i 4 månader, såvida icke konungen upplöser bägge kamrarna eller den ena af dem. Detta innebär att konungen påbjuder nya val till endera eller båda kamrarna. Upplösning får endast ske medan riksdagen är församlad. I detta fall skall riksdagen, med bibehållande af sin egenskap utaf lagtima, sammanträda inom tre månader efter upplösningen och får ej vidare af konungen upplösas förrän fyra månader från det senaste sammanträdets början. Urtima kallas den riksdag, som koungen å annan tid sammankallar. Den kan åtskiljas när konungen vill och skall vara hemförlofvad innan tid för lagtima riksdags sammanträde infaller. Urtima riksdag får endast behandla de ärenden, som föranledt dess sammankallande. — Kamrarnas talmän utser konungen. I konungens närvaro får icke öfverläggning äga rum eller beslut fattas. Statsrådets ledamöter kunna vara riksdagsmän, men få, liksom justitieråd, icke deltaga i utskott eller val till utskott. Statsrådsledamot, som icke är riksdagsman, må i hvilkendera kammaren som helst deltaga i öfverläggningarna, men icke i besluten. Eätt att väcka förslag tillkommer konungen, riksdagsman samt inom bestämda gränser vissa utskott. Konungens förslag kallas propositioner, enskilda riksdagsmäns motioner. Körande de senare gäller den föreskriften, att de skola väckas inom tio dagar från riksdagens öppnande, såvida de tillhöra ett ständigt utskotts behandling, dock med undantag af frågor, som gälla grundlag eller föranledas af händelser, som under riksdagen inträffat, ty sådana ärenden få liksom motioner, som skola behandlas af tillfälligt utskott, väckas när som helst. Utskotten hafva att utreda hvarje väckt förslag samt till- eller afstyrka det; dessutom hafva vissa utskott äfven några andra befogenheter. De äro af flera olika slag, nämligen ständiga, sammansatta, särskilda, tillfälliga, enskilda och hemliga. Ständiga kallas de utskott, som enligt riksdagsordningen skola finnas under hvarje lagtima riksdag, och mellan hvilka de frågor äro fördelade, i hvilka riksdagen har beslutande rätt. Understundom kan en fråga förekomma, som är af den natur att hon bör behandlas af flera utskott; i detta fall sammanträda deputerade från hvart af dessa till hennes behandlande och på detta sätt bildas ett sammansatt utskott. Särskilda utskott tillsättas mera undantagsvis för att behandla en fråga, som egentligen tillhör ett ständigt utskott, men som är af den vikt och omfattning, att man icke anser det ständiga utskottet, som ju har många andra ärenden att syssla med, i stånd att skänka henne nödig behandling. På sådant sätt hafva t. ex. vanligen härordningsförslagen brukat behandlas. Alla de nu nämnda slagen af utskott utses af båda kamrarna så, att hvardera utser lika många ledamöter i dem. De tillfälliga utskotten väljas åter af hvardera kammaren för sig. De hafva att handlägga frågor, som ej höra till något ständigt utskott, sålunda af frågor, i hvilka riksdagen icke äger beslutande rätt utan som tillhöra konungens administrativa eller ekonomiska lagstiftningsrätt. I dessa angelägenheter kan dock riksdagen, såsom nämndt, framlägga petitioner, och när förslag härom väckes, skall ärendet hänvisas till ett sådant tillfälligt utskott, såvida det ej genast afslås af kammaren. Ty medan i andra frågor beslut ej får fattas förr än sedan utskott behandlat ärendet, kan ett förslag, som skall till tillfälligt utskott, genast afslås. Hemligt utskott kallas de deputerade, som riksdagen till ett antal af sex från hvardera kammaren har att utse för att på konungens begäran med honom öfverlägga i ärenden, som han pröfvar böra hemliga hållas. De ha ingen beslutande rätt utan blott att meddela honom de råd och upplysningar han kan af dem äska. Sådana utskott förekomma ytterst sällan. Enskilda utskott äro de, som en kammare kan tillsätta för att behandla en fråga, som enbart angår denna kammare, t. ex. rörande dess arbetsordning e. d. Antalet ledamöter är i riksdagsordningen fastställdt endast för de ständiga utskotten, medan kamrarna själfva bestämma det i fråga om de öfriga; dock med iakttagande af att i de särskilda utskotten (liksom i de ständiga) antalet medlemmar skall vara lika stort från hvardera kammaren. De ständiga utskotten'äro fem, nämligen: 1) Konstitutionsutskottet (20 ledamöter) att väcka och upptaga frågor rörande förändringar i grundlagarna samt att granska de i statsrådet förda protokoll och med anledning däraf, om så finnes nödigt, ställa statsråd till ansvar; 2) Statsutskottet (24 ledamöter) att utreda och för riksdagen uppgifva statsverkets riksgäldsverkets tillstånd, förvaltning och behof. Alla förslag om anslag af statsmedel, om statens inkomster och

utgifter behandlas i detta utskott, som äfven har att granska förvaltningen af dessa. I följd af dessa frågors stora betydelse är detta utskott det viktigaste. 3) Bevillningsutskottet (20 ledamöter) behandlar bevillningsfrågor samt har att därvid föreslå hur den erforderliga bevillning skall utgöras, d. v. s. hvarifrån de nödiga penningmedlen skola tagas. 4) Bankoutskottet (16 ledamöter) granskar riksbankens styrelse och tillstånd samt har att hos kamrarna föreslå och i mål, för hvilka utskottet fått sig en sådan makt af riksdagen uppdragen, gifva föreskrifter om 12355 Sveriges författning och förvaltning. 356 bankens förvaltning. 5) Lagutskottet (16 ledamöter) afgifver utlåtande öfver förslag till stiftande eller ändring af lagar (utom grundlagar); det granskar ock justitieombudsmannens redogörelse. Hvarje utskott har att afgifva ett betänkande öfver till det remitterade frågor. Ar utskottet tillsatt af båda kamrarna (såsom fallet är med ständiga och särskilda utskott), skall det till båda kamrarna insända sitt utlåtande. Detta blir då först bordlagdt, d. v. s. dess behandling uppskjutes några dagar, på det att kamrarnas ledamöter skola få tid att taga del af hvad utskottet anfört, och afgöres därefter, såvidt ske kan, samtidigt i båda kamrarna. Härvid har hvarje riksdagsman rätt att i sin kammare yttra sig så ofta och så länge han vill, att framställa ändringsförslag samt till- eller afstyrka förslaget. Då ingen mer begär ordet, förklarar talmannen debatten afslutad, hvarefter omröstning äger rum. Denna sker först öppet, men om någon begär sluten votering, skall sådan ske, och den mening, som får de flesta rösterna, är kammarens beslut. Hafva båda kamrarna fattat sarnma beslut, så är detta riksdagens. Men om de fatta olika beslut, så att den ena antager och den andra afslår ett väckt förslag, så har frågan förfallit och nytt förslag kan icke i samma sak väckas under då pågående riksdag. Från denna regel äro dock de förslag undantagna, som röra statsutgifter,, bevillning, riksbanken och riksgäldskontoret; ty om i dem besluten blifvit olika skola de afgöras genom gemensam votering. Denna tillgår så, att båda kamrararna samtidigt rösta hvar för sig om de båda olika beslut de förr fattat, hvarefter rösterna i bägge kamrarna sammanräknas, och den mening, som härvid befinnes hafva fått de flesta, är riksdagens beslut i frågan. Då nu andra kammaren består af betydligt flera ledamöter än den första, så har den all utsikt att, om den håller ihop, genomdrifva sin mening. — Frågor, som behandlats af tillfälliga utskott, behandlas något annorlunda. Utskottet, som ju är valdt af endast den ena kammaren, sänder sitt betänkande till denna, och här afgöres det alltså först. Endast om det väckta förslaget här antages, går frågan till medkammaren, som låter ett sitt tillfälliga utskott pröfva henne, hvarefter den i sin ordning beslutar. Alltså blifva sådana frågor ej samtidigt behandlade i båda kamrarna: bägges samtycke fordras för att de skola vara af riksdagen antagna. Grundlagsfrågor behandlas på annat sätt än andra lagfrågor. Förslag till ändring af grundlagar kan väckas vid hvilken riksdag som helst och när sorn helst under riksdagen såväl af konungen, enskild riksdagsman som af konstitutionsutskottet, och kan å samma riksdag förkastas, men ej slutligen antagas annat än som eit förslag,, hvilket skall hvila till första lagtima riksdag efter förrättade nya val till andra kammaren. Varder det då oförändradt af bägge kamrarna antaget, så blifver det riksdagens beslut och skall, då förslaget icke från konungen utgått, underställas honom, på det att han, efter statsrådets hörande, därom må fatta sitt beslut. RIKSDAGENS FKI- OCH RÄTTIGHETER. 1) Garantier för riksdagens frihet och oberoende. Riksdagen är i sin verksamhet fullt självständig, och hvarje ingripande däri från konungamaktens sida är förbjudet: därför får icke någon rådplägning eller något beslut förekomma i konungens närvaro. Den enskilde riksdagsmannen får icke på något sätt förhindras från att bivista riksdagen, han kan ej häktas med mindre han gripes på bar gärning eller domstol beslutar hans häktning. Han kan ej heller ställas till ansvar för sina handlingar eller uttalanden som riksdagsman med mindre hans kammare sådant tillåter genom beslut, hvari fem sjättedelar af de röstande instämt. Skulle någon enskild man eller någon Kår, militär eller civil, eller någon menighet af hvad namn den vara må, antingen af egen drift eller på befallning försöka att våldföra riksdagen, dess kamrar, utskott eller någon enskild riksdagsman eller störa friheten i deras öfverläggningar och beslut, så är detta förräderi. Till dessa garantier kan också räknas riksdagens ovillkorliga rätt att utan särskild kallelse hvarje år sammanträda. 2) Riksdagen liar att, när så behöfves, välja konung, tronföljare och förmyndare för omyndig konung. En gifven följd af föreningen med Norge är, att Norges storting också deltager i dessa val. 3) Riksdagen stiftar lag tillsammans med konungen. Förslag härtill kunna väckas både af konungen och riksdagen- bådas samtycke är nödvändigt för att förslaget skall blifva lag. Hur grundlag stiftas är ofvan nämndt. Rörande allmän civil och kriminallag är stadgadt, att om konungen vill väcka sådant förslag, skall han först inhämta statsrådets och högsta domstolens yttrande däröfver

och låta dessa åtfölja propositionen till riksdagen. Om åter riksdagen fattat ett beslut i dylik lagfråga och of ver sändt det till konungen, skall denne likaledes höra statsrådet och högsta domstolen, innan han fattar sitt beslut. På samma sätt äger riksdagen att med konungen stifta, förändra eller upphäfva kyrkolag, dock att för beslutets giltighet i detta fall äfven fordras samtycke af kyrkomötet. — Kommunallagar stiftas och ändras på samma sätt som allmän lag, med undantag357 Sveriges författning och förvaltning. 358 däraf att högsta domstolens yttrande ej behöfver inhämtas. Med förklaring af civil-, kriminal-, kyrko- och kommunallag förfares såsom med deras stiftande. Mellan riksdagarna afgifves på domstols eller ämbetsmyn-dighets förfrågan sådan förklaring af högsta domstolen, men dessa förklaringar kunna af näst sammanträdande riksdag (eller kyrkomöte) ogillas och kunna då ej längre vid lagskipningen åberopas. 4) Riksdagen reglerar statshushållningen. Kegeringsformen säger: »Svenska folkets urgamla rätt att sig själf beskatta utöfvas af riksdagen allena», hvilket innebär att riksdagen nu utöfvar den beskattningsrätt, som svenska folket från »urgamla» tider ägt. Denna rätt bestod i full frihet att besluta om ny skatt, men däremot hade ej folket rätt att undandraga kronan hennes ordinarie inkomster. I följd däraf kunna fortfarande, såsom förr nämnts, dessa senare icke ändras utan konungens samtycke, men däremot har riksdagen ensam att pålägga den extraordinarie beskattningen, d. v. s. bevillningar. Då nu de ordinarie statsinkomsterna blott utgöra omkring en sjundedel af hela budgeten, men be-villningama sex sjundedelar, så följer däraf, att riksdagens oinskränkta makt öfver dessa måste gifva den ett alldeles öfverväldigande inflytande på landets statshushållning. Därtill kommer, att ehuru inkomsterna från statens egendomar räknas till de ordinarie inkomsterna, så skola dock själfva egendomarna förvaltas efter de grunder riksdagen föreskrifver, hvarförutom konungen icke utan riksdagens samtycke kan försälja, förpanta eller bortskänka någon kronans lägenhet. Eikets statsreglering uppgöres på följande sätt. Vid hvarje riksdags öppnande aflämnar konungen till riksdagen en »proposition om statsverkets tillstånd och behof», vanligen »statsverkspropositionen» kallad, hvari han föreslår de utgifter, som för nästa år behöfvas, samt angifver de inkomster, som förefinnas till deras betäckande e W er som kunna yttermera erfordras. Denna hänvisas genast till statsutskottet, som därpå fäster det afseende, som det för godt finner, vid uppgörande af det förslag till utgiftsstat, som underställes kamrarnas pröfning. Utskottet har härvid att beräkna de ordinarie statsinkomsterna samt kan föreslå ändringar i dem, ehuru för dessas genomförande konungens samtycke fordras. Beräkningarna af de extraordinäre inkomsterna eller bevillningarna, sättet för deras ökande eller minskande m. m. tillkommer bevillningsutskottets handläggning. Inga allmänna afgifter få utan riksdagens samtycke höjas utom tullen å spannmål, som den kan höja, om .så pröfvas nödigt. Däremot har konungen rätt att sänka sådana afgifter. Sedan riksdagen slutligen fastställt utgiftsstaten, skola medlen af konungen användas i öfverensstämmelse därmed. De besparingar, som uppkomma därigenom att vissa utgifter icke stigit till så högt belopp, som antagits, äger konungen fritt använda till ändamål, som ligga under samma huf-vudtitels område, på hvilken besparingen blifvit gjord, såvida ej riksdagen vid anslagets beviljande uttryckligen föreskrifvit, att besparingarna skola reserveras. — Endast riksdagen har rätt att besluta om statslåns upptagande, och hela låneväsendet ombesörjes af ett riksdagens eget ämbetsverk, riksgäldskontoret. Den bestämmer ock myntets skrot och korn. 5) Riksdagen har granskningsrätt. Många af riksdagens rättigheter vore ej af synnerligt värde, om den ej äfven ägde rätt att kontrollera förvaltningen och vidtaga de rättsliga åtgärder, som däraf kunde föranledas. Men en sådan rätt har riksdagen och det i synnerligen vidsträckt omfattning. Hvad först penningförvaltningen angår, så granskas den genom af riksdagen utsedda statsrevisorer samt af statsutskottet. Hvarje lagtima riksdag väljer 12 revisorer', hvilka till halfva antalet utses af hvardera kammaren, och dessa hafva att granska statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. Dem skola tillhandahållas räkenskaperna öfver alla medel, som genom allmänna bidrag tillkommit eller genom traktater med främmande makter influtit, statskontorets och andra penningförvaltande verks berättelser till Kongl. Maj:t samt alla kongliga bref, protokoll och handlingar, på hvilka dessa räkenskaper och berättelser sig grunda, och de äga rätt att genom statsministern infordra upplysningar af ämbetsmän och ämbetsverk. De skola ej blott granska räkenskapernas formella riktighet (hvilket för öfrigt redan förut gjorts af kammarrätten) utan framför allt tillse, om utgifterna öfverensstämma med stat och författningar, om Kongl. Maj:ts beslut, på hvilka utbetalningarna grunda sig, äro vederbörligen kontrasignerade, om inkomsterna i rätt tid och till riktigt belopp influtit m. m. Numera bruka revisorerna också efterse, om gifna anslag användts på ett lämpligt sätt, hvarför de resa omkring i

landet för att granska allmänna byggnader o. d., till hvilka riksdagen anslagit medel. Finna de något af riksdagen fastställdt anslag vara öfverskridet eller användt till annat ändamål, eller något annat vid förvaltningen vara att erinra, så skola de anmärka det i den revisionsberättelse, som de hafva att aflämna till nästföljande riksdag. Vid riksdagen har statsutskottet tillgång till alla statens räkenskaper samt har att, om det finner någon olaglighet begången, göra anmärkning mot den statsrådsledamot, som kon-trasignerat beslutet, men sådan anmärkning359 Sveriges författning och förvaltning. 360 •skall aedaii behandlas af konstitutionsutskottet, som äger att vidtaga de åtgärder det pröfvar lämpliga. Öfver statsrådets förhandlingar öfvar riksdagen granskning genom konstitutionsutskottet på sätt redan nämnts (se spalt 341). Slutligen har riksdagen att hvarje år genom elektorer välja en justitieombudsman,, som skall hafva tillsyn öfver lagarnas efterlefnad af domare och ämbetsmän och vid vederbörlig domstol i laga ordning tilltala dem, som i sina ämbetens utöfning begå olagligheter eller underlåta att fullgöra sina ämbetsplikter. Hau kan, när han det nödigt anser, öfvervara högsta domstolens och andra domstolars samt de centrala ämbetsverkens öfverläggningar och beslut samt äger tillgång till alla domstolars och ämbetsverks protokoll och handlingar. Till honom kan hvarje svensk medborgare, som anser sig förfördelad af någon ämbetsman, vända sig för att erhålla rättelse, men det ankommer på justitieombudsmannen att pröfva, huruvida saken är af den beskaffenhet att den bör föranleda åtal. Justitieombudsmannen har att årligen till riksdagen af-lämna en berättelse om sin ämbetsutöfning och skall däri äfven påpeka de brister i lagstiftningen, som han anser förefinnas. Om riksdagens rätt att genom opinionsnämnden afskeda högsta domstolens ledamöter skall talas under kapitlet lagskipning. 6) Riksdagen har ensam förvaltningen af riksbanken och riksgäldskontoret', hvilka skötas af riksdagens valda fullmäktige på sätt här nedan säges. RIKSDAGENS FÖRVALTANDE VERK. Utom konungens och kommunernas förvaltning finnas tvenne ämbetsverk, som helt och hållet subordinera under riksdagen, nämligen riksbanken och riksgäldskontoret. .1) Riksbanken, grundad 1656 och stående under riksdagens styrelse sedan 1668, förvaltas af 7 bankofullmäktige, af hvilka konungen för tre år utser en, som är ordförande, och 6 väljas af riksdagen för tre år så, att 2 afgå för hvarje år. Denna styrelse väljer bland sina af riksdagen utsedda ledamöter två s. k. deputerade, hvilka fungera såsom bankens verkställande direktörer. Riksbanken drifver vanlig bankrörelse, köper och säljer guld, växlar, svenska obligationer samt lätt säljbara utländska statspapper. Den drifver utlåningsrörelse medelst diskontering af växlar, utlåning mot reverser, obligationer, aktier och andra värdepapper samt varor, genom beviljande af kassakreditiv eller kredit i löpande räkning samt utlämnande af af betalningslån. Banken mottager äfven insättningar, dock i regel utan att för sådana godtgöra ränta. Den äger att utgifva sedlar, som för mynt i riket nia erkännas, och som skola vid aiifordraii inlösas ined guld efter deras lydelse. — Senast 1904 skall banken hafva upprättat ett afdelningskontor i hvarje län utom Stockholms, enär banken har sitt säte i hufvudstaden. Dessa stå under förvaltning af styrelseledamöter, som riksdagen utser, och banktjänsteman, som förordnas af fullmäktige. 2) Riksgäldskontor et, inrättadt 1789, förvaltas af 7 riksgäldsfullmäktige, hvilka väljas af riksdagen och ej få lyda någon annan än riksdagen. Vid valet utses först ordföranden för tre år, därefter 6 ledamöter likaledes för 3 år så, att 2 afgå hvarje år. Riksgäldskontorets uppgift är att besörja likviden och räntebetalningen å rikets skuld, förvalta de därtill anslagna medlen samt att efter riksdagens beslut upptaga nya statslån. Från riksgäldskontoret utgå också omkostnaderna för riksdagar och statsrevisioner m. m. Dessutom är kontoret skyldigt, att, om statsinkomsterna ej stigit till beräknadt belopp och statskontoret alltså ej har tillgångar till bestridande af statsutgifterna, försträcka detta den erforderliga s. k. statsfyllnadssumman. Kontorets inkomster utgöras dels af lån eller medel, som inflyta genom lånens förvaltande, •dels af de anslag, som i riksstaten uppföras för dess utgifter. FINANSER. Såsom vi ofvan omtalat, bestämmer och beräknar hvarje riksdag statens utgifter och inkomster för det följande året; dessa sammanföras i »statsregleringen» eller »riksstaten». Både utgifter och inkomster delas i ordinarie och extraordinarie. De ordinarie statsutgifterna äro sådana som anses vara ständigt behöfliga och därför måste utgå år efter år samt icke kunna förändras eller afskaffas utan regeringens samtycke, t. ex. aflöningar åt ämbetsmännen o. d.; de extra ordinarie äro däremot sådana som antingen utgå för en gång eller för någon kortare tid, t. ex. ett byggnadsanslag. Utgiftsstaten delas i 10 hufvudtitlar, en för kongl, hofvet, en för hvardera af de 8 departementen och en för pensions- och indragningsstaten. Under hvarje hufvudtitel finnas ordinarie och extraordinarie anslag. Därtill komma de från riksgäldskontoret utgående riksdags- och revisionskostnaderna, räntor och amorteringar å

statslånen samt en del andra utgifter, som uppföras utom hufvudtitlarna. Utgiftsstaten för år 1902 slutade på en summa af 156,143,000 kr. De ordinarie statsinkomsterna utgå likaledes år för år, till dess de genom riksdags och regerings beslut afskaffats eller ändrats, medan de extra ordinarie eller bevillningarna bestämmas af hvarje riksdag för ett år.361 Sveriges författning och förvaltning. 362 Till de ordinarie statsinkomsterna räknas grunds'katterna., som bestått sedan äldre tider, men enligt beslut vid 1892 års urtima riksdag skulle under loppet af 10 år afskrifvas och som därför alldeles upphöra med år 1904. I 1902 års stat beräknades de till 480,000 kr. En annan gammal ordinarie inkomst är inan-talspengarna (1902: 750,000), hvilka äro de enda personliga utskylder, som utgå till staten, vidare arrendemedel (1902: 2,i mill. kr.),/?/r-odi båkmedel (1902: 1,5 mill. kr.), skogsmedel (1902: 7 mill. kr.) (telegrafmedel, 1902: i,e mill. kr.) och järnvägstrafikmedel (1902: 7 mill. kr.) m. m. Hela summan af ordinarie statsinkomster beräknas i 1902 års stat till 21,578,000 kr. De extra ordinarie statsinkomsterna, som äfven kallas Bevillningar, äro 1) tullar (för 1902 beräknade till 49 mill. kr.), 2) brännvinstillverkning smedel (1902: 19,5 mill. kr.), 3)postmedel (1902: 12,4 mill. kr.), 4) stämpelpappers-afgifter (1902: 6,5 mill. kr.), 5) skatt på tillverkning af hvitbetssocker (1902: 10,5 mill. kr.) samt slutligen 6) den s. k. allmänna bevillningen (1902: 3,5 mill. kr.), som för hvarje riksdag beslutes såsom en statsfyllnadssumina, sedan öfriga inkomster beräknats och bestämts. Det är en direkt skatt på fast egendom och på inkomst, hvarvid dock alla inkomster under 500 kr. (»existensminimum») äro skattefria och af högre inkomster af dragas från beskattningsskyldigheten : för inkomster om 500— 1,200 kr. ett belopp af 450 kr. och för inkomster orn 1,200—1,800 kr. ett belopp af 300 kr. I kommuner med särdeles höga lefnaclskostnader kan det bevill-iingsfria existensminimum ökas med högst 200 kr. Hittills har den allmänna bevillningen nästan alltid varit satt till l proc. af inkomst af arbete eller kapital, således för 100 kr. inkomst eii kronas bevillning (»bevillningskrona») samt till 6 öre per 100 kronors värde af jordbruksfastighet och 5 öre per 100 kronors värde af annan fastighet. Men vid riksdagen 1901 beslöts att till täckande af de stora omkostnader, som den nya värnpliktslagen medförde, ytterligare en lika stor bevillning skulle utgå såsom »tilläggsbevillning», dock ej för inkomster under 1,200 kr. (beräknad i 1902 års stat till 6,3 mill. kr.). Denna tilläggsbevillning är dock afsedd att ersättas af en progressiv inkomstskatt, grundad på den principen att större inkomster skola draga proportionsvis större skatt än mindre.* Hela summan af bevillningar beräknades i 1902 års stat till 108,4 mill. kr. — En annan inkomstkälla är riksbankens vinst (1892: 2 mill. kr.), hvarförutom ofta ett öfverskott finnes att tillgå från förra årets statsreglering, om inkomsterna blifvit stö'rre än som beräknats. Utgifterna kunna i allmänhet bättre beräknas, ehuru äf- * Se ordboken: progressiv skatt. ven en del af dem äro af den natur, att de kunna varda större än riksdagen tänkt. I 1902 års stat var denna behållning ej mindre än 24,165,000 kr. Sammanlagdt härmed beräknades alla statens inkomster för 1902 till 156,143,000 kr. Sveriges statsskuld,, som mestadels uppstått för järnvägarnas byggande, var vid 1900 års slut 337,9 mill. kr. Å andra sidan hade staten tillgångar till ett värde af 923,7 mill. kr., sålunda ett öfverskott af 585,8 mill. kr. Landets ekonomiska ställning är sålunda utmärkt god. FÖRVALTNING. Konungen är förvaltningens högste chef och ledare. Till sitt biträde härvid har han statens samtliga ämbetsmän, hvilka han antingen själf utnämner eller låter genom vissa ämbetsverk utnämna och öfver hvilkas verksamhet han utöfvar tillsyn. De högsta af dessa ämbetsmän äro statsrådets ledamöter, af hvilka åtta äro chefer för de åtta statsdeparteinenten, i hvilka förvaltningen förgrenar sig. Departementen äro: utrikesdepartementet, justitiedepartementet, landtsförsvarsdepartementet, sjöförsvarsdepartementet, civildepartementet, jordbruksdepartementet, finansdepartementet och ecklesiastikdepartementet. Hvart departement består dessutom af flera ämbetsmän, af hvilka den näst departementschefen förnämste heter expeditionschef, hvilken vakar öfver arbetets gång, biträder chefen med uppsättande af be-tänkanden m. m. Departementen äro delade på byråer under hvar sin byråchef, för olika grenar af departementets verksamhet. — Samtliga departementen utgöra tillsammans — jämte justitierevisoiieri och justitiekanslärs-änibetet —• Kongl. Maj:ts kansli. Departementen hafva endast att syssla med målens förberedande till föredragning inför konungen och för utfärdandet af hans beslut. Men under hvarje departement lyder en del centrala ämbetsverk, hvilka på eget ansvar öfvervaka och leda den egentliga förvaltningens olika delar, ehuru man från dem kan vädja till konungen. Några bland de äldre af dem äro kollegier, d. v. s. besluten fattas af flera (president och råd); men i cle nyare ämbetsverken är beslutande makten öfver-lämnad åt chefen ensam, som i dem vanligen kallas

generaldirektör. Äfven några äldre verk hafva på senare tider ombildats på detta sätt, hvilket anses äga företräde därigenom att frågorna kunna snabbare och mera konsekvent afgöras. Till deri förra, äldre typen, höra numera endast de högre domstolarna,-kammarkollegiuni och kammarrätten, hvar järnte i vissa fall frågor afgöras* på samma363 Sveriges författning och förvaltning. 364 sätt i arméförvaltningen, marinförvaltningen, statskontoret och kommerskollegium; i alla öfriga centrala verk är det s. k. enrådighets-systemet gällande. I) JUSTITIEDEPAETEMENTET. handlägger frågor om stiftande eller ändring af lag, domstolens organaisation, fångvård, benådning, medborgarrätt. Departementschefen är äfven chef för nedre Justitierevisionen, ett af åtta revisionssekreterare bestående verk, som förbereder alla de mål, som skola behandlas i högsta domstolen. — Till detta departement höra alla domstolar, fångvårdsstyrelsen och justitiekanslären, som är konungens högste ombudsman och åklagare, som äger att tillsätta och från tjänsten skilja lands- och stadsfiskaler samt af dem fordra lydnad i hvad på ämbetet ankommer. II) UTRIKESDEPARTEMENTET, hvars chef är utrikesministern, har att behandla alla ärenden, som angå förhållandet till utländska makter, dock att hvad som rörer rikets handel och sjöfart beredes i samråd med chefen för civildepartementet. Detta departement kallas ock kabinettet för utrikes brefväxling och dess expeditionschef kallas kabinettssekreterare. Då utrikespolitiken är för Sverige och Norge gemensam, bruka äfven norrmän anställas i utrikesdepartementet. Under detsamma lyda svensk-norska beskickningar samt 'konsuler och 'handelsagenter i utlandet. III) LANDTFÖRSVARSDEPARTEMENTET behandlar allt som rörer arméns organisation, tjänstgöring, beväpning, underhåll, aflöning m. m. Dess chef är ock konungens rådgifvare i kommandomål (se spalt 340), som röra armén samt är näst konungen arméns högste befälhafvare. Under detta departement lyda: 1) Armén och dess skolor och utbildningsanstalter. 2) Kongliga arméförvaltningen äger att förvalta de för laiidtförsvaret anvisade statsanslag samt att tillse att såväl truppernas utrustning som de därför afsedda förråd befinna sig i fullgodt skick. Verket är deladt på fyra departement under hvar sin chef nämligen: artilleridepartementet under generalfälttyg-mästaren, fortifikatioiisdepartementet under fortifikationsgeneralen, intendentsdepartementet under generalintendenten och civila departementet under generalkrigskommissarien. IV) SJÖFÖRSVARSDEPARTEMENTET handlägger alla ärenden, som angå sjöförsvaret såväl hvad personal som fartyg angår samt vidare rikets lots- och fyrväsende, sjö-karteverket, skeppsmätning samt undervisningsanstalter för sjöfart. Chefen är också konungens rådgifvare i kommandomål, som angå flottan. Till detta departement höra: 1) Flottan och dess skolor och utbildningsanstalter. 2) Kongliga marin f or vältning en, som har att förvalta de för sjöförsvaret anvisade statsanslag och anskaffa allt som därför behöfves. Den har sålunda samma uppgifter som arméförvaltningen i fråga om landtförsvaret. 3) K. lotsstyrelsen har öfverinseendet öfver lots- och fyrväsendet samt lifräddiiingsanstal-terna för skeppsbrutna. 4) K. sjökart ev erket för kusternas uppmätning och kartläggning. 5) Navigationsskolor för utbildande af styrmän och kaptener i handelsflottan. Sådana finnas i Stockholm, Götedorg, Gäfle, Malmö, Kalmar, Hernösand, Visby, Karlshamn, Västervik och Strömstad. V) CIVILDEPARTEMENTET. Till detta hör allt, som rörer rikets inre styrelse och politi (utom fattigvård, som tillhör jordbruksdepartementet) vidare alla näringar utom hvad som angår deras beskattning (dock med undantag af jordbruk och skogshushållning, som höra till jordbruksdepartementet, och brännvinsbränningen samt hvit-betssockertillverkningen, som hör till finansdepartementet) ; vidare kommunikationsaiistal-ter och slutligen alla civila ärenden, som ej handläggas af annat departement. Under detta departement lyda: 1) Konungens befallningshafvande i länen. 2) Generalpoststyrelsen, som sköter postväsendet, hvarjämte postsparbanken står i nära förbindelse med detta verk, ehuru den förvaltas af en egen styrelse, hvars ordförande är generalpostdirektören. 3) Telegrafstyrelsen, som förvaltar telegraf-och telefonväseiidet. 4) Medicinalstyrelsen, som utöfvar tillsyn öfver läkare, apotek, hospital och sjukhus samt veterinärväsendet. För sjukvården funnos 1898: 71 lasarett och kurhus, 76 andra sjukhusinrättningar och 13 hospital. Samtidigt var antalet af läkare 1,113, af apotek 314, af examinerade barnmorskor 2,750, af veterinärläkare 322. 5) Yag- och vattenbyggnadsstyrelsen, som ombesörjer anläggning af kanaler, vägar, broar, hamnar m. m. 6) Järnvägsstyrelsen, sorn har tillsyn öfver statens järnvägar och trafiken å dem. Det var vid riksdagen 1853—54, som beslut först fattades om byggande af statsbanor, de s. k. stambanorna. Vid slutet af 1860 funnos af365 Sveriges författning och förvaltning. 366 sådana 302 km., 1870 1,117 km., 1880 1,956 km., 1890 2,613 km. och 1900 3,849 km. Dessutom funnos vid sistnämnda års slut 7,506 km. enskilda järnvägar. VI)

JORDBRUKSDEPARTEMENTET handlägger ärenden, som röra jordbruk, landt-mannanäringar, skogshushållning, med därtill hörande undervisningsanstalter, jakt och fiske, den kronans fasta egendom, som ej är ställd under annan ämbetsmyndighets vård, landt-mäteriet, skjutsväsendet samt fattigvården. Hit höra: 1) Landtmäteristyrelsen j som har tillsyn öfver landtmäteriet samt skiftes- och afvittrings-verken. 2) Sveriges geologiska undersökning, som utför undersökningar om landets geologi och utgifver med ledning häraf kartor och beskrifningar. 3) Landtbruksstyrelsen, som har öfverinseende och kontroll öfver landtbruksläroverken, landtbmksingenjörer och agronomer samt undervisare i boskapsskötsel, mejerihandtering, fiskodling m. m. Dessutom skall den till-handagå departementschefen med yttranden i mål, som röra landthushållningen. 4) Domänstyrelsen, som utöfvar styrelsen öfver statens samtliga utarrenderade egendomar, ordnar och öfverkäkar hushållningen med statens skogar samt har inseende öfver skogsundervisningsverken samt skogs- och jaktstadgarna. — För jordbruksförvaltningen äro anställda 10 domänintendenter, för skogsförvaltningen 9 skogsinspektörer, 90 jägmästare, en för hvarje »revir», och 348 krono j ägare. 5) Fattigvården är ej lagd under någon centralstyrelse, utan hvar kommun har sin fattigvårdsstyrelse ; tvister i hithörande mål gå till konungens befallningshafvande och därifrån till Kongl. Maj:t i jordbruksdepartementet. Fattighjonens antal var 1899 nära 236,400 eller 4,64 proc. af folkmängden; de kontanta utgifterna för fattigvården stego till 13,2 mill. kr. VII) FINANSDEPARTEMENTET ombesörjer alla mål, som röra statens icke till andra styrelsegrenar upplåtna egendom, beskattningsväsendet, uppbörden, användningen och redovisningen af statsinkomsterna, penning- och kreditanstalter m. m. Under detta departement höra: 1) Kammarkollegium, Sveriges äldsta ämbetsverk, som handlägger frågor om skattläggning af jord och därmed sammanhängande ämnen, och i öfrigt handhafver ärenden, som äro af kameral natur eller angå den allmänna hushållningen. 2) Statskontoret, som förvaltar statskassan, uppbär alla kronans inkomster och utbetalar hennes utgifter samt bevakar i ekonomiskt afseende kronans rätt och tillser att föreskrifterna om uppbörd och redovisning af underordnade följas. 3) Myntverket, som präglar mynt och medaljer. 4) Kammarrätten, som dels reviderar alla statens och allmänna inrättningars räkenskaper, dels är en domstol, som afdömer de anmärkningar, som vid revisioner göras eller från lägre myndigheter inkomma samt an gif -velser mot uppbördsmän om förskingring af medel m. m. Äfven klagomål öfver taxering afgöras af kammarrätten. 5) Kommerskollegium) som har att handlägga alla mål som röra in- och utrikes handel och sjöfart, fabriker, handtverkerier och bergsbruk, har uppsikt öfver konsuler och brefväxlar med dem o. s. v. 6) Generaltullstyrelsen, som vakar öfver tullförfattningarnas efterlefvande och kontrollerar tull uppbörden. 7) Ö/verintendentsämbetet, som sörjer öfver underhållet af kronans hus och byggnader. 8) Statistiska centralbyrån, som utarbetar befolknings-, val-, kommunal- och en del annan statistik. Dock utgifvas statistiska redogörelser äfven af flera andra ämbetsverk t. ex. kommerskollegium, tullstyrelsen m. fl. (inalles 14). För att enhet i dessa olika publikationer skall bibehållas finnes en statistisk tabellkommission, bestående af representanter från alla dessa verk. 9) Patentbyrån, som handlägger frågor rörande patent, varumärken, firmors inregistre- ' ring m. m. VIII) ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET handlägger ärenden, som röra kyrkan och presterskapet, anstalter för allmän undervisning, vetenskap och skön konst (utom kungliga teatrarna, som höra under finansdepartementet). Under detta departement höra sålunda prästerskapet, universiteten, högre och lägre skolor, tekniska läroverk, akademier och lärda samfund samt dessutom riksarkivet, länsarkiven, nationalmuseum och gymnastiska centralinstitutet. LOKALFÖRVALTNINGEN. Den del af förvaltningen vi här ofvan skildrat kallas centralförvaltning, enär den, som har sitt säte i Stockholm, afser någon viss gren af förvaltningen i hela riket. Med lokalförvaltning åter menas förvaltningen af de olika landsdelarna. Den subordinerar, som vi sett, under den centrala, vanligen under något visst ämbetsverk, hvilket i sin ordning lyder367 Sveriges författning och förvaltning. 368 under ett departement. En tullkammare eller ett postkontor lyder sålunda närmast under generaltullstyrelsen eller generalpoststyrelsen, hvilka båda höra under finansdepartementet. Det gifves dock några lokala förvaltningar, som lyda direkt under vederbörande departement, nämligen länsstyrelsen och domkapitlen. Den lokala förvaltningen sönderfaller i två olika afdelningar, den af konungen ledda eller landsregeringen och folkets egen själfstyrelse eller kommunalförvaltningen. 1) Landtregeringen. Sverige är deladt i 24 län och Stockholms öfverståthållarskap. Styrelsen inom hvarje län är anförtrodd åt en landshöfding såsom Kongl. Majits befallningshafvande, d. v. s. såsom konungens ställföreträdare. Landshöfdingen vakar öfver

den allmänna säkerheten och är högsta polismyndighet inom länet, verkställer domar, har uppsikten öfver statens egendom, öfver uppbörden, förvarandet och redovisningen af statens inkomster samt har dessutom en mängd administrativa bestyr i olika riktningar. Han har i allmänhet att bevaka kronans rätt och fördelar samt att verkställa konungens och högre myndigheters bud i alla förvaltningsgrenar. Landshöfdingen har i alla frågor ensam beslutande rätt, men ärendena föredragas och beredas af en landssekreterare och en landskamrerare, och landshöfdingen skall inhämta den föredragandes mening. Landssekreteraren handlägger de juridiska och civila ärendena, landskamreraren de kamerala och finansiella, såsom kronans uppbörd och förvaltningen af allmänna medel. Hvardera af dessa ämbetsmän är chef för sin byrå, landssekreteraren för landskansliet och landskamreraren för landskontoret. För den närmaste vården om uppbörden och utbetalningar af allmänna medel finnes en egen ämbetsman, landtträntmästaren med landtränterietj hvilket subordinerar under landskontoret. När landshöfdingen är förhindrad att sköta sitt ämbete, förvaltas det af landssekreteraren och landskamreraren gemensamt. — Under Kongl. Maj:ts befallningshafvande lyda, utom länsstyrelsens tjänstemannapersonal, magistrater i städerna, kronofogdar, härads-skrifvare och länsmän. — Länen äro delade i städer, fögderier (inalles 118 st.) och länsmans-distrikt (521 st.). I hvarje fögderi finnas en kronofogde och en häradsskrifvare. Den förre har uppsikten öfver allmän ordning och säkerhet, ombesörjer beifrandet af förbrytelser, är utmätningsman å landet samt verkställer domar och utslag i civila mål, ombesörjer och redovisar uppbörden, bevakar det allmännas rätt vid taxeringar och konkurser m. m. Hä-radsskrifvaren har vård om länets jordeboks-exemplar, antecknar förändringar däri, upprättar ny jordebok, när så föreskrifves, verkställer debitering och upprättar uppbördsbok, taxeringslängder, räkenskaper och kronoupp-bördsredo visning o. s. v. I hvarje länsmansdistrikt finnes en länsman, lydande nnder Kongl. Maj:ts befallningshafvande och kronofogden. Han är den senares närmaste biträde och har i sin mindre krets ungefär samma befogenheter som kronofogden i sin större. — Stockholms stad hörer ej till något län, ntan bildar ett öfverståthållarskap under en öfverståthållare, hvilken i allmänhet har samma åligganden som en landshöfding. Hans verksamhet är dock modifierad däraf, att den är inskränkt till en stad, som har egna valda myndigheter; i vissa af dem är dock öfver-ståthållaren själfskrifven ordförande. Öfver-ståthållaren har till biträde en underståthållare., som vid hans frånvaro eller förfall är hans vikarie, handlägger skuldfordringsmål och andra exekutiva ärenden m. m. Ärendena förberedas i trenne byråer: öfverståthällarämbe-tets kansli j of v er ståthållareämbetet f or uppbörds-ärenden och överståthållarämbetet för polisärenden., af hvilka de båda förra motsvara laiidskanslien och landskontoren. Det förra har till chef en sekreterare, det senare en kamrerare; i spetsen för polisärendena står polismästaren. — I öfriga städer utöfvas under kongl, befallningshafvandes tillsyn styrelsen af städernas magistrater., bestående af borgmästare och rådmän (råd); i Stockholm lyda dessa under öfverståthållaren. Borgmästare väljes så, att stadens vid riksdagmanna-val röstberättigade medlemmar uppsätta tre på förslag och af dem skall konungen nämna en. På samma sätt utses i Stockholm äfven rådmännen, men i andra städer väljas de af allmän rådstuga eller af stadsfullmäktige. 2) Kommunalförvaltningen. Därmed menas folkets egen själfstyrelse inom de olika kommunerna (socknar, städer och län). Den nu gällande kommunalförvaltningen är införd genom de af Kongl. Maj:t på ständernas önskan stiftade kommunallagarna af 1862. Enligt dessa äro städerna och landsbygden skilda i kommunalt hänseende; kyrkans och skolans angelägenheter handläggas både i stad och på land af särskilda myndigheter; och slutligen har länet en kommunal representation för dess gemensamma ärenden. Alla dessa kommuner äga beskattningsrätt för att bestrida sina utgifter. Medlem i en kommun är hvar och en, som är därstädes mantalsskrifven, och dessutom den, som är mantalsskrifven annorstädes, men för fastighet eller inkomst är där uppförd till allmän bevillning. Eöstberättigad är hvarje val-frejdad svensk undersåte, man eller kvinna, som är medlem af kommunen, skattskyldig till densamma och icke häftar för oguldna kommunalutskylder. Äfven bolag hafva kommunalrösträtt på dessa villkor. För-.omyndig369 Sveriges författning och förvaltning. 370 röstar förmyndare. — Skattskyldig till kommunen är den som är skattskyldig till staten, hvartill f. n. fordras att vara taxerad till en årsinkomst af minst 500 kr. eller att äga fastighet af minst 100 kr. värde. Eösterna beräknas efter en graderad röstskala efter skattens storlek, så att den, som betalar större skatt, äfven har flera röster. Landskommunen. Hvarje socken på landet utgör för sig en särskild kommun; dock kunna två eller flera socknar undantagsvis vara förenade till en kommun. Kommunens beslutande rätt, såvidt den ej

angår kyrka eller skola, utöfvas i kommunalstämma eller genom kommunalfullmäktige. I kommunalstämmas öfverläggningar och beslut hafva alla röstberättigade rätt att deltaga. Eöstvärdet beräknas efter det enhvar åsatta fyrktalet (efter hvilket äfven skatten utgår) och påföres en fyrk för hvarje 10 öres bevillning till staten; dock må ej någon utöfva rösträtt för större antal röster, än som svarar emot en tiondedel af kommunens hela fyrktal, eller i något fall för högre röstetal än det, som motsvarar fem tusen fyrk. Röstägande är berättigad att sin talan och rösträtt i kommunalstämma på annan röstägande öfverlåta; dock må ingen på grund af fullmakt föra talan eller utöfva rösträtt för mer än en röstberättigad. Kommunalstämman utser bland röstberättigade, inom kommunen bosatta män, som uppnått 25 års ålder, en ordförande och en vice ordförande för fyra år; och ingen får utan särskilda af lagen angifna skäl afsäga sig dessa uppdrag. Tre ordinarie kommunalstämmor skola årligen hållas: en i mars för granskning af föregående års räkenskaper och förvaltning samt för val af landstingsmän eller inom de härad eller tingslag, där sommarting hållas, för valmän för landstingsmäns utseende; en i oktober för bestämmande af kommunens utgifts- och inkomststat och en i december för granskning af fyrktalslängden samt debiterings- och upp-börclslängden samt för anställande af val. Dessutom hålles stämma, när Kongl. Majits befallningshafvande eller kommunalnämnden det äskar eller då ordföranden finner det nödigt. Äfven enskild röstberättigad man eller vederbörande kronobetjänt kan begära stämmas sammankallande för uppgifvet ärende, och äger, om ordföranden afslår denna begäran, att klaga däröfver hos konungens befallningshafvande. Kommunalstämman beslutar i alla gemensamma ordnings- och hushållsfrågor, såsom fattigvård, hälsovård, kommunikationsväsendet, allmän ordning och säkerhet, härför nödiga utgifter samt för dessas fyllande nödvändiga skatter, hvilka utdebiteras efter fyrktalet. Stämman väljer ock de kommunala förtroendemännen. Kommunalstämmans beslut om afhändande af till kommunen donerad fastighet eller om upptagande af lån på längre återbetalningstid än 2 år skola underställas Kongl. Maj:t och beslut om afgifter, hvilka fordra uttaxering för längre tid än 5 år, konungens befallningshafvande. Alla stämmans beslut kunna öfverklagas först hos konungens befallningshafvande och därefter hos Kongl. Maj:t. — Kommunalstämman kan, om mer än hälften af kommunens röstvärde sig därom förenar, öfverlämna sin beslutanderätt åt en vald representation, 'kommunalfullmäktige, som består af kommunalnämnden och tre gånger så många, af stämman särskildt valda för 4 år. Dock kunna ej kommunalfullmäktige utan blott kommunalstämman själf besluta i vissa viktigare frågor, nämligen rörande afyttring af till kommunen donerad fastighet, påläggande af afgifter l'ör längre tid än 5 år, upptagande af lån ställdt på längre återbetalningstid än 2 år, val af ordförande och vice ordförande i kommunalstämman och kommunalnämnden, så ock till kommunalfullmäktige och ledamöter i kommunalnämnden, val till landstingsmän eller till valmän för sådana vals anställande, samt val af nämndemän. — Endast i några få kommuner ha kommunalfullmäktige införts, eljest har kommunalstämman i regel föredragit att själf utöfva den beslutande mak ten. — Den verkställande myndigheten är i landskommunen lämnad åt 'kommunalnämnden, som väljes af kommunalstämman för 4 år och består af 3—11 ledamöter, dock så att halfva antalet afgår hvartannat år. Valbar är den man, som har rösträtt och fyllt 25 år. Nämndens ordförande och vice ordförande utses af kommunalstämman och till dessa befattningar kunna ordföranden och vice ordföranden i kommunalstämman väljas. Kommunalnämnden tillhör det att ombesörja verkställigheten af kommunalstämmas eller kommunalfullmäktiges beslut, hafva vården och öfverinseendet öfver kommunens gemensamma egendom, kassor och tillgångar, verkställa debitering och uppbörd af kommunalskatterna samt uppbära kommunens öfriga inkomster, afgifva infordrade betänkanden uti kommunens angelägenheter samt att handhafva och tillämpa de af kommunen beslutade stadgar rörande sedlighet, sundhet, säkerhet och ordning inom kommunen samt kan äfven för erkända öfverträ-delser af ordningsstadgar, som det tillkommer kommunen att öfvervaka, ålägga stadgade böter. Hvarje ledamot af kommunalnämnden ansvarar gemensamt med de öfriga för alla de medel nämnden haft under sin förvaltning. Stadskommunen. Hvarje stad med underlydande område bildar en särskild kommun. Dess beslutande rätt utöfvas vid allmän rådstuga, motsvarande landskommunens kommunalstämma, eller genom stadsfullmäktige, mot371 Sveriges författning och förvaltning. 372 svarande landskommunens kommunalfullmäk tige. En olikhet ligger dock däri att medan det beror på kommunalstämman om den vill tillsätta kommunalfullmäktige eller ej, så måste i större städer stadsfullmäktige utses. Lagen föreskrifver nämligen att i hvarje stad med öfver 3,000 inv. skall den beslutande rätten uppdragas åt stadsfullmäktige, medan i mindre städer

det ankommer på de vid allmänna rådstugan röstberättigade, huruvida de vilja åt stadsfullmäktige sin beslutande rätt uppdraga eller icke. I städer, där stadsfullmäktige finnas, har allmän rådstuga blott att välja dessa samt att utse taxeringsnämnd; i öfriga städer beslutar allmän rådstuga i förekommande frågor. Alla beslut och val å allmän rådstuga ske efter graderad röstskala, i det att hvarje röstande har en röst för en bevillning till staten af en krona (»bevillningskrona») och sedan en röst för hvarje ny krona, men aldrig mer än 100 röster, ej heller får någon rösta för mer än 1/8t af hela stadens röstetal. De skatter, som stadsfullmäktige eller allmän rådstuga bestämma, utdebiteras äfven efter be-villningskronor. Stadsfullmäktige väljas för 4 år (utom i Stockholm där de utses för 2 år) och hälften afgår hvartannat (i Stockholm hvart) år. Valbar är den man, som har rösträtt och fyllt 25 år. Antalet stadsfullmäktige rättar sig efter stadens folkmängd och växlar mellan 20 och 50, men är i Stockholm 100. Allmän rådstuga eller stadsfullmäktige hafva i regel beslutande rätt i samma frågor som kommunalstämman. Dan verkställande myndigheten i stad är dels magistraten,, om hvars tillsättning förr är taladt (se spalt 368), dels en mängd nämnder, som härför utses. Den viktigaste af dem är drätselkammaren, hvars ledamöter utses för fyra år, hvilken förvaltar stadens fastigheter och penningväsende, uppbär dess inkomster och verkställer beslutade utbetalningar samt därjämte ombesörjer andra allmänna uppdrag för stadens räkning. Stadens inkomst- och utgiftsstat uppgöres förslagsvis af magistraten med ledning af från drätselkammaren infordrade upplysningar; den skall fastställas af stadsfullmäktige eller allmän rådstuga i december månad. Andra nämnder för olika ärendens skötande ärofat-tigvårdsstyrelsen, hälsovårdsnämnden, 'byggnadsnämnden m. fl. Den kyrkliga kommunen. Hvarje kyrkoförsamling i stad eller på landet öfverlägger och beslutar på 'kyrkostämma om kyrkans och folkskolans angelägenheter. Till kyrkostämmas handläggning höra sålunda frågor om folkskoleundervisningen och dithörande anstalter, val af folkskollärare och kyrkobetjäning, ekonomiska frågor rörande kyrka och skola, byggnad och underhåll af kyrka och skolhus och boställen för präst, skollärare och klockare m. fl., bestämmande af afgifter till kyrka och skola m. m. Röstberättigad på kyrkostämma är den som har kommunal rösträtt och tillhör den svenska statskyrkan, och omröstningen sker efter samma graderade röstskala som användes vid kommunalstämma på landet och allmän rådstuga i stad, liksom äfven de å kyrkostämma beslutade skatterna utdebiteras efter samma grunder. Självfskrifven ordförande i kyrkostämma är kyrkoherden eller den hans ämbete förvaltar. Tre ordinarie kyrkostämmor skola årligen hållas: den första inom maj månads utgång för besluts fattande om föregående års räkenskaper; den andra i oktober för bestämmande af utgifts- och inkomststat för kyrka och skola; den tredje inom utgången af december för debiteringslängdens granskning och för anställande af val. Dessutom kunna extra kyrkostämmor hållas. — Kyrkostämman skall för fyra år välja ett kyrkoråd och ett skolråd, dock kunna de förenas till ett gemensamt kyrko- och skolråd. I båda dessa råd är kyrkoherden eller den hans ämbete förestår självfskrifven ordförande. Kyrkorådet har att öfvervaka efterlefnåden af gällande föreskrifter i afseende på hvad till religionens och sedernas vård hörer, att upptaga frågor om oordning och oskick vid samt försummelse af gudstjänsten, om oenighet i äktenskap, om olydnad mot föräldrar, om vårdslösad barnauppfostran, att, såvidt ske kan, hindra spridande af vilseförande läror och förhindra kyrklig tvedräkt samt att vårda kyrkans angelägenheter. Skolrådet skall utöfva vård öfver folkskolan. Båda råden skola dessutom verkställa kyrkostämmans beslut, hvartdera inom sitt område, samt till kyrkostämman göra de framställningar som anses nödiga och afgifva de förberedande utlåtanden, som af denna infordras. — I några fall skola kyrkostämmans beslut underställas Kongl. Maj:ts fastställelse, nämligen vid afhändande af till församlingen donerad fast egendom, upptagande af lån på längre återbetalningstid än två år samt påläggande af afgifter för längre tid än fem år. Landsting. I hvarje län skall finnas ett landsting sammansatt af valda ombud från länets städer och härader eller tingslag. Städer, som hafva en folkmängd af minst en etthundra-femtiondedel af rikets hela invånarantal, deltaga dock icke i landstingen, utan för dem besluta stadsfullmäktige äfven i sådana ärenden som eljest äro hänvisade till landstingen. Sådana städer äro f. n. Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Gäfle. Regeringen kan likväl på därom gjord framställning dela ett län i flera landstingsdistrikt, men endast Kalmar län har hittills fördelats på två sådana. Landstingsmännen väljas i städerna af stadsfullmäktige eller allmän rådstuga; hvarje373 Sveriges författning och förvaltning. 374 stad bildar sålunda eii egen valkrets, som har att välja en landstingsman, hur liten dess folkmängd än är, samt därutöfver en för hvarje öfverskridet 2,500-tal invånare. På landsbygden bildar hvarje härad eller tingslag en valkrets, som äger att utse

minst en landstingsman och ytterligare en för hvarje öfverskridet 5,000-tal invånare. Om häradet eller tingslaget innefattar endast en kommun, väljes omedelbart på kommunalstämman det föreskrifna antalet landstingsman; men om häradet eller tingslaget innefattar flera kommuner, så sker valet medelbart genom utsedda elektorer. Härvid utser en kommun med 1,000 inv. eller därunder en elektor, med 1,000—3,000 inv. två, med 3,000 — 6,000 inv. tre elektorer o. s. v. Dessa elektorer hafva att å första rättegångsdagen af lagtima sommartinget (eller där sådant ting ej hålles, å första rättegåiigsdagen af det allmänna sammanträde, som efter april månads utgång först infaller) förrätta valet inför häradsrättens ordförande, hvarvid hvarje elektor har en röst. Sedan landstingsmännen valts, utses ett lika antal suppleanter. Valbar är den som fyllt 25 år, är inom länet boende och har rösträtt inom det valdistrikt, för hvilket valet sker. Tjänstgöringstid för landstingsman och suppleant är två år; hälften af hela antalet skall väljas hvart år. Landstingets ordförande utses af Kongl. Maj:t bland tingets egna ledamöter. — Landstinget sammanträder till lagtima möte, utan särskild kal-, lelse, i länets residensstad den måndag i september månad, som landstinget en gång för alla därtill bestämt, och dess sammankomst får ej räcka längre än sex helgfria dagar. Skulle dock något ärende behöfva längre öfverläggning, må tinget, om minst tre fjärdedelar af de närvarande det besluta, kunna förlänga tiden för sin samvaro med ytterligare högst två dagar. Dessutom kan tinget samlas till urtima möte, men blott ifall Kongl. Maj:t därom förordnar eller tre fjärdedelar af landstingets på lagtima möte närvarande medlemmar detta beslutat, för vissa bestämda ärendens handläggning. Dock får sådant urtima möte, som af landstinget beslutats, ej äga rum förr än minst två månader efter det lagtima. — Landstingets förhandlingar äro offentliga, besluten fattas i regel genom enkel pluralitet. Landshöfdingen har rätt att de\taga i öfverläggningarna men ej i besluten. Katt att väcka förslag tillkommer konungens befallningshafvande och hvarje medlem af landstinget. Tinget har rätt att rådslå och besluta om för länet gemensamma angelägenheter, hvilka afse den allmänna hushållningen, jordbrukets och andra näringars utveckling, anstalter för kommunikationsväsendets befordran, hälsovård, undervisning, allmän ordning och säkerhet, med mera dy- likt, såvidt dessa angelägenheter icke enligt gällande författningar tillhöra offentlig myndighets ämbetsåtgärd. Dessutom har det en politisk myndighet, att välja ledamöter i första kammaren. Det äger rätt att för beslutade utgifters bestridande bestämma det skattebelopp, som skall af länets skattskyldiga invånare uttaxeras, äfvensom att upptaga lån. Tingets beslutande rätt är så till vida inskränkt, att besluten för att erhålla giltighet i allmänhet skola godkännas af konungens befallningshafvande, men i några viktigare fall af Kungl. Maj:t, nämligen för påläggande af afgifter för längre tid än fem år, för upptagande af lån med längre återbetalningstid än fem år, och för afhändande af fastighet. Dessutom kunna besvär öfver tingets beslut anföras hos Kongl. Maj:t, likväl endast om klagande tilltror sig kunna visa, att hans enskilda rätt blifvit kränkt genom beslutet. Alla dessa kommunala myndigheters förhållande till staten är sålunda det, att vissa af deras beslut skola underställas konungens eller hans bef allningshafvandes pröfning, hvilka väl kunna upphäfva beslutet, men ej ingripa i den kommunala s j älf bestämningsrätten genom att förordna något annat i stället. Bevillning staxering. Då alla direkta afgifter till stat eller kommun utgå efter inkomst eller fastighet, måste värdet af dessa bestämmas genom s. k. taxering. De myndigheter, som härvid funktionera, äro delvis af kommunal natur, d. v. s. valda, delvis utgöras de af kungliga ämbetsmän. De förra skola närmast iakttaga kommunernas och de skattskyldiges intressen, de senare statens. I vissa främmande länder är det de skattskyldiges plikt att själfva angifva sina inkomster (»själfdeklaration») och förslag föreligger att införa denna regel äfven hos oss. I hvarje kommun väljes i början af året på kommunalstämma, allmän rådstuga eller af stadsfullmäktige en, eller i större städer och landskommuner flera bevillning sberednin-gar, hvardera bestående af två eller tre personer. Deras ordförande utser konungens befallningshafvande. Till denne ordförande bör häradsskrifvaren på landet och vederbörande tjänsteman i staden inom mars månads utgång aflämna på mantalslängd grundade längder, hvarjämte uppgifter om löner och inkomster inlämnas af ämbetsverk och arbets-gifvare; äfven hvarje annan har rätt att angifva sina inkomster. Med ledning häraf och af annan kännedom om vederbörandes inkomster föreslår bevillningsberedningen värdebeloppen af inkomst eller fastighet, och skal] detta ske före den 6 juni. Dessa förslag äro offentliga^ handlingar, som enhvar kan taga del af. Är en skattskyldig missnöjd med beredningens förslag, äger han klaga däröfver375 Sveriges författning och förvaltning. 376 hos taxeringsnämnden och därvid uppgifva de skäl och förhållanden, på grund af hvilka han anser att förslaget bör ändras. Med ledning af

bevillningsberedningens förslag beslutar taxeringsnämnden de värdebelopp som skola ligga till grund för beskattningen. Taxeringsnämnden väljes inom taxeringsdistriktet, som bestämmes af konungens .befallningshafvande och i regel omfattar en stad eller på landet två, tre eller fyra berednings-distrikt. Valet förrättas i stad inför magistraten å allmän rådstuga och å landet af kommunalstämma. Nämnden består af 9 till 12 ledamöter, beroende på pin den är vald af en eller flera kommuner. Åtminstone en af dess ledamöter bör hafva deltagit i årets bevill-ningsberedning, och för öfrigt bör tillses, att, om möjligt, såväl fastighetsägare som näringsidkare och löntagare komma att i nämnden deltaga. Landshöfdingen i länet har rätt att närvara och deltaga i öfverläggningarna men ej i besluten; han är i sådant fall självskrifven ordförande, eljest väljer nämnden själf sådan. Vid nämndens sammanträden bör alltid behörigt kronoombud vara tillstädes för att göra de anmärkningar och förslag, hvartill han för iakttagande af kronans rätt rinner sig äga anledning. — För att granska taxeringarna samt pröfva och afgöra besvär öfver taxeringsnämndens beslut sammanträder slutligen en för hela länet gemensam pröfnings-nänmä. Denna skall bestå af 20, högst 30 ledamöter, som konungens befallningshafvande utser bland de af taxeringsnämnderna därtill föreslagna personer, och af dem skall minst hälften vara ägare af fast egendom. Denna nämnd samlas i residensstaden och dess ordförande är landshöfdingen, med rätt att deltaga i öfverläggningarna men ej i besluten; är han förhindrad väljer nämnden själf inom sig ordförande. Såsom kronans ombud deltager landskamrerare!! i sammankomsterna. Mot pröfningsnämndens beslut kan skattskyldig anföra klagomål hos 'kammarrätten. Sedan på detta sätt det beskattningsbara värdebeloppet fastställts, utdebiteras det skattebelopp, per fyrk å landet och per bevillningskrona (se spalt 369 och 371) i stad, som riksdag eller kommunal myndighet bestämt. Denna utdebitering göres på landet af häradsskrif-varen, i stad af vederbörande ämbetsman (stadsbokhållaren); därpå uppbäras utskylderna på uppbördsstämmor, på landet af kronofogden, i städerna af stadskassören (i Stockholm sker både debitering och uppbörd af upp-börclskommissarien). Uppbörden insändes därpå till landtränterierna, hvarifrån den dels öf-verskickas till statskontoret, dels utbetalas efter statskontorets eller landshöfdingeämbe-tenas anordningar. LAGSKIPNING. På landsbygden är häradsrätten första eller lägsta instans. Den består af en häradshöfding som domare och 12 nämndemän såsom bisittare. Häradshöfdingen utnämnes af konun-' gen, men nämndemännen väljas af kommunalstämmorna, hvarvid, hvarje röstande har en röst. Valet gäller för 6 år, men den valde har rätt att afgå efter 2 år. Af nämndemännen skola minst 7 vara närvarande för att rätten skall vara domför. De skola tillhan-dagå domaren med råd och upplysningar samt deltaga äfven i domens fällande; men endast orn hela nämnden är af en annan mening än domaren, gäller nämndens utslag. Ursprungligen hade hvarje härad sitt eget ting, men nu äro flera mindre härad förenade till en domsaga och några större delade i flera tingslag. En häradshöfdings jurisdiktionsområde kallas domsaga och är deladt i flera tingslag. F. n. (1902) äro domsagornas antal 118 och tingslagens 263. — I städerna är rådhusrätten (rådstufvurätt) första instans. Den består af en borgmästare, utnämnd af konungen inom ett förslag af tre personer, uppsatt af stadens till riksdags mannaval röstberättigade invånare, samt af rådmän, hvilka i öfriga städer utses af stadsfullmäktige eller allmän rådstuga för lifstid, men i Stockholm tillsättas på samma sätt som borgmästaren. Kådhusrätten är dom-för, om tre i rätten sitta. I de flesta städer utgöres magistrat (se spalt 371) och rådhusrätt af samma personer, i andra är borgmästaren gemensam för båda, men. rådmännen olika. Andra instans bilda de tre Hofrätterna, hvar för sitt område. Svea hofrätt, i Stockholm, har till område Svea land och Gottland samt Norrland, Göta hofrätt, i Jönköping, Göta land utom Skåne och Blekinge, hofrätten öfver Skåne och Blekinge, i Kristianstad, dessa landskap. Hvarje hofrätt består af en president samt flera liofrättsråd och assessorer, hvilka arbeta på divisioner. Mål från krigsrätterna behandlas af en krigshofrätt i Stockholm, bestående af några högre officerare och en jurist. — Högsta instans är högsta domstolen, som sammanträder på Stockholms slott samt dömer i konungens namn och under hans sekret. Medlemmarna i domstolen kallas justitieråd och om deras antal är bestämdt, att det skall vara minst 12, högst 21, men att konung och riksdag skola inom dessa gränser fixera antalet. De äro f. n. 18, arbetande på två samt under sex veckor, om så är nödigt, på tre afdelningar. Konungen kan deltaga i dess öfverläggningar och beslut och har därvid två röster. Då mål från krigsdomstolarna där förekomma, skola två högre militärer närvara och rösta. Uti högsta domstolen kunna ringare mål pröfvas och afgöras af fem ledamöter, så ock af377 Sveriges författning och förvaltning. 378 fyra, om alla fyra äro om beslutet ense. Öfver viktigare saker skola minst sju döma. Ej må flera än åtta ledamöter på

en gång i pröfningen af något mål deltaga. Förut är omtaladt att högsta domstolen skall yttra sig öfver alla förslag rörande civil-, kriminal- eller kyrkolag samt öfver benådniigsfrågor och att två justitieråd skola deltaga i statsrådet, när sådana frågor där förekomma. Angående högsta domstolens ansvarighet stadgar regeringsformen, att om antingen hela domstolen eller någon af dess ledamöter af egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att någon mot tydlig lag mistat eller kunnat mista lif, personlig frihet, ära och egendom, vare riksdagens justitieombudsman pliktig, äfvensom konungens justitiekanslär berättigad att inför riksrätt den felaktige till ansvar ställa, Kiksrätten har därvid den sammansättning som är stadgad för riksrätt öfver statsråd (se spalt 341), blott med den olikhet att i stället för de fyra justitieråd, som sitta där, fyra de äldsta statsråden inträda. — Vidare stadgar regeringsformen att lagtima riksdag hvart tredje år skall tillsätta en nämnd af 48 personer, hvilken äger att döma huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa af dem, utan begångna fel och brott, likväl kunna anses böra därifrån skiljas. Denna nämnd, som kallas opinionsnämnd., sammanträder samma dag den valts och kan utvotera högst tre af domstolens ledamöter, och den eller de som sålunda fått rösterna emot sig skola därefter af konungen ifrån ämbetet afskedas. Detta har dock hittills aldrig inträffat. För öfrigt äro alla domare oafsättliga, — Innan, högsta domstolen afgör målen skola de förberedas inom nedre Justitierevisionen, hvars medlemmar föredraga dem i högsta domstolen. — Förr är omtaladt, att kammarrätten i vissa fall utöfvar domsrätt. Utom dessa domstolar finnas krigsrätter af olika slag, hvarförutom administrativ och disciplinär domsrätt utöfvas af många andra ämbetsverk i mål som höra till deras område eller öfver sina underlydande. KYRKAN. ^Sverige är i kyrkligt afseende deladt i tolf stift, hvartdera under styrelse af domkapitel eller konsistorium. Biskopen i Uppsala kallas ärkebiskop, men. han har ingen myndighet öfver de andra biskoparna. Domkapitlen bestå i Uppsala och Lund af professorerna i de teologiska fakulteterna, men i de andra stiften af lektorer vid stiftstadens högre allmänna läroverk och vanligen äfven af domprost, d. v. s. kyrkoherden i stiftstaden, hvartill i Göteborg komma kyrkoherdarne vid Kristina församlings svenska och tyska afdelningar. Stockholms stad hör till ärkestiftet, men har dock eget konsistorium, bildadt af stadens alla kyrkoherdar under ordförandeskap af ärkebiskopen, när han är tillstädes, eljest af kyrkoherden i stadens storkyrka (pastor primarius). För hof-staten och hufvudstadens garnisonsregemen-teii finnes ett hof konsistorium, sammansatt af de ordinarie hofpredikanterna och regementspastorerna, Konsistorierna äro ordnade såsom kollegier, d. v. s. beslut fattas af alla bisittarne tillsammans, hvarvid biskopen har två röster och utslagsröst. De äro förvaltande myndighet för kyrkor och undervisningsväsendet, för vård af kyrkors, skolors och inånga fromma stiftelsers egendom och inkomster samt tillsätta de flesta präst- och elementarlärarbe-fattningar; dessutom hafva de att öfvervaka kyrkotukt samt utöfva en viss disciplinär myndighet öfver prästerna i afseende på deras lefverne och tjänst, döma i äktenskapsmål m. m. Fr ån domkapitlen kan man vädja antingen till Kongl. Maj:t i statsrådet eller, i rättsfrågor, till högsta domstolen. — Stiften äro delade i in allés 186 prosterier eller kontrakt inom hvilka en af biskopen utsedd kontraktsprost är de öfriga kyrkoherdarnes förman. Kontrakten delas i pastorat (f. n. 1,374), de flesta omfattande mer än en socken. Vid tillsättningen af prästerliga befattningar hafva församlingarna i regel ett större inflytande än som är vanligt i andra länders statskyrkor. Af kyrkoherdarne utnämnas de flesta af domkapitlen enligt församlingens val, och äfven inom de 485 pastorat, som äro regala, får församlingen uppsätta ett förslag, ehuru konungen ej är bunden däraf, men han utnämner dock oftast en af de föreslagna. De lägre sysslorna, komministerbefattiiingarna, tillsättas däremot nästan uteslutande genom val, enär domkapitlet utfärdar fullmakt för den, som fått de flesta rösterna, En del pastorat och komininistaturer äro undantagsvis patronella, d. v. s. tillsättas af enskilda personer. Vid alla prästval har enhvar rösträtt, man eller kvinna, som har rösträtt på kyrkostämma, och röstberäkningeii är densamma som där, dock får ingen rösta för mer än en femtedel af församlingens hela röstetal. — Äfven vid biskops utnämning upprättas ett förslag af stiftets prästerskap och domkapitel. Det omfattar tre personer — äfven icke präster kunna uppställas på förslaget — och konungen skall utnämna en af de föreslagna. Alla präster — äfven biskoparne — äro oafsättliga; endast genom laga dorn kunna de afskedas. Den svenska kyrkan hade förr sin representation i riksdagen, af hvars fyra stånd ett var prästeståndet. Redan innan fyrståndsin-delningen afskaffats, erhöll kyrkan en annanrepresentation, *kyrkomötet*, som inrättades genom kongl. förordningen af den 16 nov. 1863. Det sammankallas hvart femte år eller oftare och behandlar kyrkliga angelägenheter, som konungen till detsamma öfverlämnar, eller hvarom

motion af någon dess medlem väckes. Det har veto mot konung och riksdag i fråga om stiftande, ändring eller upphäfvande af kyrkolag samt förändring af prästerskapets privilegier; för öfrigt rätt att till Kongl. Maj:t med underdåniga önskningar och utlåtanden inkomma. Kyrkomötet består af 30 präster, nämligen samtliga biskoparne och pastor primarius i Stockholm eller, i händelse af förfall för någondera af dessa, en annan af och bland vederbörande konsistorium vald ledamot, två professorer från hvardera af de teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund och slutligen en ordinarie prästman från hvart stift och en från Stockholms stad; dessutom af 30 lekmän. Prästernas representanter utses af de prästmän, som innehafva ordinarie befattning; lekmännen välja sina ombud genom elektorer. I hvart pastorat utses på allmän kyrkostämma en elektor; stiftet är deladt i lika många valdistrikt som det utser representanter, och alla elektorerna inom ett distrikt samlas sedan till valets förrättande på ett och samma ställe. Valbar är den som har valrätt å kyrkostämma; äfven präster kunna väljas till lekmannaombud. Kyrkomötets ordförande är ärkebiskopen eller vid hans förfall den biskop, som konungen utser.

Religionsfrihet råder i vårt land. Redan 1809 års regeringsform erkände religionsfrihetens princip, då den säger »konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af hans religion, så vidt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer». Dock dröjde det länge innan den civila och kriminella lagstiftningen ändrades i öfverenstämmelse härmed. Det skedde i väsentligare mån genom lagarna af den 23 okt. 1860 och 31 okt. 1873, som tillåta bekännare af annan kristlig religion äfvensom judar att bilda af staten erkända församlingar med rätt till offentlig religionsutöfning samt medgifva, att medlemmar af den svenska statskyrkan under vissa villkor få öfvergå till annan religion. Endast statskyrkans anhängare få dock bekläda statsrådsämbeten, hvarjämte naturligtvis religionslärare och präster skola tillhöra henne. Men andra befattningar liksom riksdagsmannauppdrag kunna utöfvas äfven af andra religionsbekännare.

LÄROVERKEN.

Folkundervisningen, som äfven i äldre tider aldrig varit i Sverige så försummad som i de flesta främmande länder, inträdde i ett nytt skede genom *kongl. stadgan angående folkundervisningen i riket* af den 18 juni 1842. Folkskoleundervisningen blef då obligatorisk och det påbjöds att i hvarje församling borde finnas minst en, helst fast, skola och vederbörligen godkänd lärare; skolor och lärare skulle anskaffas inom fem år; skollärare skulle åtnjuta en viss lön jämte bostad; för utbildande af lärare skulle inrättas ett seminarium i Stockholm och i hvarje stiftsstad; skolbarnen skulle, innan de lämnade skolorna, hafva inhämtat en viss minimikurs. — Kostnaderna skulle bestridas af församlingarna, dock kunde medellös församling erhålla understöd af statsmedel till lärares aflöning. Längre fram, vid riksdagen 1844—45, bestämdes, att hälften af den s. k. personliga skyddsafgiften, således 40 öre för man och 20 öre för kvinna, skulle under benämningen *folkskoleafgift* tillfalla de respektive församlingarna att användas för folkundervisningen, men sedan 1872 ingår den till kronan, medan hvarje skoldistrikt i stället, på vissa villkor, får af staten ett årligt anslag till aflönande af lärare och lärarinna. Sedan 1875 gifver staten två tredjedelar af lönen. Vid 1900 års riksdag bestämdes minimilönen till 700 kr. med tre ålderstillägg å 100 kr. efter 5, 10 och 15 års tjänstgöring, jämte bostad och vedbrand. Folkskolorna äro numera af tre slag, nämligen de egentliga *folkskolorna* med vederbörligen examinerade lärare, som erhålla full minimilön, och med en fullständigare undervisning än som förekommer i de öfriga, *mindre skolor*, hvilkas lärare ej behöfva hafva aflagt folkskollärarexamen och kunna åtnjuta högre lön än den stadgade minimilönen, samt *småskolor*, som endast gifva förberedande undervisning för folkskolan. Inom alla dessa tre slag kunna skolorna vara antingen fast eller flyttande, dock ökas alltmer de förras antal och de senare minskas. — Folkskolans högsta afdelning kallas *fortsättningsskola*. År 1899 funnos 4,925 egentliga folkskolor, 1,711 mindre sådana och 5,194 småskolor, således in alles 11,830. Lärare och lärarinnor voro tillsammans 15,272. Antalet barn i skolåldern utgjorde 829,147. Samtliga utgifter för folkskoleväsendet stego till något öfver 20 mill. kr., däraf statens

lönetillskott utgjorde öfver 5 mill. kr.

Det antal *folkskollärarseminarier* som 1842 bestämdes, minskades 1864 till åtta (sex för manliga och två för kvinnliga elever). Sedan hafva några nya tillkommit, så att det f. n. finnes sju för manliga (i Uppsala, Lund, Växjö, Linköping, Göteborg, Hernösand och Karlstad) samt sex för kvinnliga elever (i Stockholm, Skara, Kalmar, Falun, Umeå och Landskrona). Dessutom finnas omkring 20 seminarier för utbildande af lärare och lärarinnor vid småskolan.

Högre folkskolor, hvilkas uppgift är att bibringa de arbetande klassernas barn ett högre mått af bildning, utan att de dragas från sina vanliga lefnadsförhållanden, upprättades först genom anslag vid 1856—58 års riksdag, men hafva ej i något större antal införts. De voro år 1900 16 stycken.

Folkhögskolorna äro egentligen afsedda för vuxna personer ur allmogens klass, hvilka där kunna inhämta praktisk undervisning i olika ämnen. Den första inrättades 1868; år 1900 var deras antal 29 med 1,388 lärjungar. De understödjas af landsting, hushållningssällskap, kommuner och enskilda, men få numera äfven statsanslag (1899 in alles öfver 85,000 kr.). Med dem äro ofta förenade s. k. *landtmannaskolor*, som lämna teoretisk undervisning i ämnen, som äro af vikt för landtbruket. År 1900 lämnades statsunderstöd åt 15 sådana. Såsom ett slags folkhögskolor kunna äfven *arbetarinstituten* betraktas, ehuru undervisningen vid dem är ordnad i form af fria föreläsningar. De erhålla understöd af både stat och kommun.

Den *högre elementarundervisningen* bibringas i de s. k. allmänna läroverken, af hvilka de högre (med 7 klasser) föra lärjungarna fram till studentexamen (maturitetsexamen). De lägre hafva blott 5 eller 3 klasser. Antalet af de förra var 1900 36, af de senare 40 (23 femklassiga och 17 treklassiga). Öfver alla dessa läroverk utöfva biskop och domkapitel i vissa fall tillsyn, i andra biskopen ensam såsom *eforus*.

För fackbildningen är sörjdt genom en mängd undervisningsanstalter af olika slag. De viktigaste af dessa äro de båda *universiteten* i Uppsala och Lund samt *Karolinska medico-kirurgiska institutet* i Stockholm (för läkare). På senare tiden hafva tillkommit två enskilda högskolor i Stockholm och Göteborg. — Andra fackskolor äro de militära undervisningsverken, landtbruksakademierna vid Ultuna och Alnarp, landtbruksskolorna, tekniska högskolan i Stockholm för utbildning af ingeniörer, tekniska elementarläroverk, navigationsskolor, gymnastiska centralinstitutet, veterinärinrättningar, farmaceutiska institutet (för apotekare) m. fl. Hit kunna ock föras de undervisningsanstalter, som äro förenade med akademien för de fria konsterna och musikaliska akademien. — Jämte dessa akademier har Sverige flera liknande inrättningar för vetenskap och konst, bland hvilka de mest bekanta äro svenska akademien (18 medlemmar) för vården om svenska språket och vitterheten, samt vetenskapsakademien, hufvudsakligen för naturvetenskapen.

KRIGSMAKTEN.

Den svenska armén har hittills varit delad i *stam* och *beväring*. Den förra, som var stående och alltid att tillgå för landets försvar, var dels *värfvad*, dels *indelt* eller *roterad*, d. v. s. soldaterna underhöllos af jordägarna med torp och andra förmåner. På liknande sätt anskaffades äfven flottans manskap. Men den armé, som på detta sätt bildades (omkr. 37,000 man), visade sig redan för nära ett hundra år sedan för obetydlig för sitt ändamål, hvarför vid 1812 års riksdag *beväringsinrättningen* skapades. Härmed infördes allmän värnplikt för alla vapenföra svenska män mellan 21—25 år, hvilka under fredstid skulle öfvas för att vara i stånd att, om krig utbröte, förstärka den stående armén. Öfningstiden var dock alldeles för otillräcklig och blef det än mer, sedan de makter, med hvilka vi kunna befara att få krig, infört beväring med flera års öfning. Därför utsträcktes äfven i vårt land 1892 öfningstiden något (till 90 dagar), men äfven detta befanns otillräckligt. Därtill kom att vår indelta armé ej längre kunde anses motsvara tidens kraf; det blef därför nödvändigt för oss att följa andra länders föredöme och ombilda vår armé så, att den helt skulle utgöras af beväring med fullt tillräcklig öfning. Denna reform

genomfördes vid riksdagen 1901, då det bestämdes att de gamla stamtrupperna skulle småningom afskaffas och hela armén utgöras af värnpliktige, hvilkas utbildningstid dock äfven nu gjordes väl knapp. Denna reform skall vara genomförd under 12 år räknadt från 1902, men under öfvergångsåren till 1908 skall konungen genom värfning ersätta det afgångna indelta manskapet, så att en väl utbildad stam finnes, innan beväringen ännu hunnit få tillräcklig öfning. Äfven efter 1908 skall genom värfning anskaffas högst 72 man vid hvarje regemente (utom vid de två fästningsregementena, där antalet värfvade blir 48). Dessa värfvade komma sålunda att bilda en ny stam i värnpliktsarmén; men med detta undantag skall hela vår armé hädanefter utgöras af bevärіng. De viktigaste bestämmelserna om värnplikten äro följande.

Hvarje vapenför svensk man är värnpliktig i åldern 21—40 år. Värnplikten fullgöres i *beväringen* och *landstormen*. Tjänstetiden i beväringen är 12 år, nämligen 8 år i första uppbådet och 4 år i andra uppbådet; samt i landstormen 8 år. Värnpliktig är, sedan han blifvit inskrifven, skyldig att för sin utbildning tjänstgöra under fredstid i följande antal dagar:

a) vid *fotfolket, positionsartilleriet, fästningsartilleriet, fästningsingenjörstrupperna* och *trängen* i sammanlagdt 240 dagar, hvilkenöfningstid skall fullgöras med en första tjänstgöring (rekrytskola) om 150 dagar under andra året samt med en repetitions-(regements-)öfning om 30 dagar under hvart och ett af andra, tredje och fjärde åren;

b) vid *rytteriet, fältartilleriet* samt *fältingenjörs-* och *fälttelegraftrupperna* i sammanlagdt 365 dagar, med en första tjänstgöring (rekrytskola) om 281 dagar, som tager sin början under första året, samt med en repetitionsöfning om 42 dagar under hvart och ett af andra och tredje åren;

c) vid *flottan* i sammanlagdt 300 dagar, hvilken tjänstgöring fullgöres *antingen* i en följd med början under andra året (för å sjömanshus inskrifna) *eller* med 258 dagars rekrytskola, som börjar första eller andra året, och en repetitionsöfning om 42 dagar under fjärde året (för till fästningstjänst inskrifna) *eller* med en rekrytskola af 200 dagar under andra året samt med en repetitionsöfning om 100 dagar under fjärde året (för flottans öfriga värnpliktige).

Vid den värnpliktiges inskrifning bestämmer inskrifningsnämnden i hvilket vapenslag han skall öfvas, dock har den värnpliktige rätt att härvid anmäla sin önskan rörande det truppslag, hvari han vill blifva inskrifven. — Värnpliktig erhåller af staten 20 öre om dagen under rekrytskolan och 50 öre om dagen under repetitionsöfningarna, hvarjämte den, som kommer att öfvas under längre tid än 240 dagar, erhåller ett särskildt tillskott i penningar för den öfverskjutande öfningstiden.

Den nya härordningen skall vara genomförd under 12 år räknade från och med år 1902. Beträffande värnpliktige, som inskrifvas under något af åren 1902—1907, är stadgadt, att de skola tjänstgöra blott 172 dagar.

När landets försvar det fordrar må konungen, efter statsrådets hörande, inkalla beväringens första uppbåd. Men det andra uppbådet får icke inkallas, förrän riksdagskallelse utfärdats, såvida icke riksdagen redan är samlad. Utom de förenade rikenas gränser får beväringens första uppbåd endast användas till rikets försvar; det andra uppbådet får icke användas utom dessa gränser utan riksdagens medgifvande. Landstormen skall blott användas till hemortens försvar och har därför mindre betydelse.

För närvarande beräknas beväringens första uppbåd utgöra 182,000 man, dess andra uppbåd 75,000 man och landstormen 204,000 man.

Vår flotta, som har sina stationer i Stockholm och Karlskrona, består af ett chefsfartyg samt följande stridsfartyg: 10 pansarfartyg af första klass, 4 sådana af andra klass (monitorer), 7 af tredje klass, 10 kanonbåtar, 26 torpedbåtar, 5 torpedkryssare; dessutom af en del öfningsfartyg. Stridsfartygen utgöra tillsammans 55,000 ton, hafva 102,000 hästkrafter och föra 290 kanoner. Flottans manskap erhålles, liksom arméns, genom allmän värnplikt, såsom ofvan nämnts. I sjömanshusens rullor inskrifna kaptener, styrmän, maskinister och sjömän, som hafva värnplikt i flottan, äro omkr. 9,000; öfrig sjöbeväring beräknas till omkr. 11,000 man.

NUTIDENS PENGAR. I det ögonblick man öfverskrider sitt eget lands gränser, jå, redan när man i sin tidning

läser meddelanden från utlandet, är det två saker, som i påfallande grad göra sig gällande såsom kraftigast förenande och kraftigast åtskiljande nationerna •— i första rummet språket och därnäst pengarna, Och lika visst som man måste göra sig det besväret att lära främmande språk, orn man vill göra sig förstådd af främmande människor, och icke kan vänta på, att ett gemensamt världsspråk skall utjämna olikheten — hvad man än menar om volapüks eller esperantos framtid — lika visst måste man känna och kunna värdera de utländska pengarna, när man vill träda i närmare samfärdsel med främmande folk. Alla människor tala orn att pengarna regera världen men icke alla ha gjort bekantskap med deras utvecklingshistoria och än mindre med skiljaktigheterna mellan de olika tidernas och ländernas penningväsen. Penningens historia börjar ungefär samtidigt med den första gryningen af kultur bland människosläktet, Ty så snart man i stället för att omedelbart utbyta förnödenheterna mot hvarandra hittade på att såsom mellanled begagna ett eller annat allmänt omtyckt föremål, om hvilket man visste, att man i utbyte mot detta på annat ställe kunde skaffa sig sina förnödenheter, när man önskade det — så hade man i själfva verket upptäckt penningen och dess första primitiva användning. Och då de första folkslagen, som man känner, antagligen voro jägarfolk, är det naturligt, att de första pengarna man känner voro djurhudar, ty djurhudar voro föremål, som alla kunde använda, och som man lätt kunde bevara om man icke genast ville bruka dem eller utbyta dem mot andra förnödenheter. Efter hand som civilisationen utvecklar sig uppträda på samma sätt de mest olika föremål såsom pengar t, ex. boskap, spannmål, snäckor, elfenben, slafvar och slutligen metaller. Man finner flera af dessa pengar samtidigt i bruk. Sålunda begagnade man i det gamla Grekland både järn och boskap. Den obol, som grekerna lade i munnen på den döde. för att han ined den skulle betala öfverfarten till dödens rike med Charons båt, var en liten järnstång, och i de homeriska dikterna nämnes boskap ofta såsom värdemätare, t. ex. när det heter: »vapen han bytte med Diomedes, en rustning af guld för en rustning af koppar, hundrade hufvudens värde för värdet af tre gånger trenne.» Själfva ordet pengar, på latin: pecunia, härledes af pecus: boskap. Så småningom bli dock metallerna erkända som det ämne, som bäst lämpar sig till pengar: man har användt koppar, järn och brons, till och med platina, men i synnerhet de s. k. ädla metallerna: silfver och guld. Att i synnerhet de sist. nämnda förträffligt ägna sig till pengar, är lätt att förstå; de äro mycket hållbara, jämförelsevis lätta att bearbeta, och framför allt så dyrbara, att ett mynt däraf innehar ett passande värde, utan att behöfva vara alltför stort. Och en lagstiftare som Lykurgos, hvilken säges hafva infört användningen af järnmynt i det gamla Sparta för att försvåra folkets handel, skulle knappast bli finansminister i en modärn stat, Först använde man som mynt tackor eller stänger af metall, på hvilka man ingraverade finlek och vikt; senare blef den nu vanliga myntformen, det flata och runda myntet, nästan allenahärskande. Ett mynts framsida för vanligen en bild af statens öfverhufvud eller en eller annan symbolisk figur, t. ex. en kvinna föreställande republiken, den helige Georg o. d. På baksidan återfinnes oftast statens vapen jämte uppgift å myntets värde. Kanten är vanligen refflad eller försedd med en inskrift, t, ex. Union fait la force (enighet ger styrka), Gott mit uns (Gud med oss) o. d. Meningen härmed är först och främst att skydda mot missbruk, då mynt med alldeles glatt kant lättare kunna affilas eller afklippas. Förr i tiden skall det hafva varit ett icke ovanligt knep att samla guld och silfver genom att klippa en liten 13387 Nutidens pengar. 388 strimla af hvarje mynt, som gick igenom ens händer, och alla dessa små strimlor kunde då sammansmältas till en ganska ansenlig metallklump. Ursprungligen kunde hvem som hälst prägla mynt, som gingo i rörelsen, så vida man blott hade tillit till prägelns riktighet, men efter hand öfvertog staten eller den regerande f ursten hela myntpräglingen såsom ensamrätt, dels för förtjänstens skull — en inkomstkälla, som ofta missbrukades, i det myntet icke fick sitt fulla värde —, dels till det allmännas bästa, enär man därigenom uppnådde en större likformighet och större garanti för myntens gångbarhet. Man föreställer sig vanligen, att mynten äga ett fast värde, oföränderligt och opåverkadt af varuprisens växlingar; men detta är en stor missuppfattning. Visserligen är t. ex. en guldtjugokrona alltid värd 20 kr., så länge den är gångbart mynt i landet, själfva guldets värde i ett sådant myntstycke är dock underkastadt prisväxlingar, liksom hvarje annan vara; men när t. ex. guldets värde sjunker, så visar det sig icke i myntets prägel — utan i en stegring af andra varors pris. Det är ungefär samma förhållande, som då man åker i en järnvägsvagn och ser ut genom fönstret: det förefaller en, som om träden vid vägkanten röra sig i motsatt riktning. Sålunda ser man ofta en allmän höjning i varupriserna, som i verkligheten endast är ett fall af myntmetallens värde. Starkast framträder pengarnas egenskap som vara, när inan betraktar förhållandet mellan de

två hufvudmetallerna silfver och guld. I gamla dagar begagnade inan silfver och guld såsom myntmetall i ett bestämdt värdeförhållande; i det gamla Babylon stodo de i förhållandet 1: 13 l/4. På 1500-talet var förhållandet ungefär 1: 11, på 1600-talet 1: 14, och under de första 75 åren af 1800-talet var förhållandet 1: 15 V2- Men då inträdde på grund af de stora silfverupptäckterna ett fall i Silfrets värde, som blef alldeles öfverväldigande, och föranledde flere stora stater att inför guldmyntfot, d. v. s. göra guldet till enda grundvalen för myntväsendet. Silfver begagnas nu i de flesta länder endast liksom koppar, brons och nickel till ut-myntning af skiljemynt, d. v. s. sådana mynt som sakna motsvarande metallvärde och ha värde endast på den grund att de i likhet med sedlarna vid anfordraii inlösas i guld af staten. Af större länder ha ännu Kina, Indien och Mexiko silfvermyiitfot.* * I Indien är emellertid den fria utpräglingeii af silfver numera inställd, och mynten cirkulera till högre värde än metallvärdet, ungefär som ett slags skiljemynt. Om det än är ringa utsikt till ett gemensamt myntsystem till och med för den s. k. civiliserade världen, så är det dock i nutiden långt större likformighet än förr med hänsyn till myntväsendet. Jämte den viktiga omständigheten att guldet är den gemensamma grundvalen för myntsystemerna, bidrager härtill också införandet öfverallt utom i England af decimalsystemet. I alla civiliserade länder försiggår penningomsättningen i stor utsträckning med tillhjälp af papperspengar (sedlar, banknoter), som icke hafva något verkligt värde i och för sig, utan endast äro representanter för pengar. I de länder, hvilkas penningväsen är i god ordning, mottagas dessa papperspengar lika gärna som reda penningar, men många staters finansväsen är i så dålig författning, att de icke kunna inlösa de papperspengar de utställa. Dessa mottagas då vanligen, åtminstone om de utsläppts i allt för stor mängd, endast till lägre värde än hvad de lyda på, hvilket får sitt uttryck däri att guldet betalas med högre pris än papperet. Detta öfverpris kallas agio. Man måste då när man har att göra med sådana länder, lägga väl märke till om den eller den summan, som det är tal om, skall uppfattas såsom papperspengar eller effektivt mynt (guld eller silfver). Denna agio kan variera ganska betydligt från en tid till en annan, den noteras i regeln dagligen på börsen, liksom andra kurser, och utgör på somliga ställen endast ett par procent, på andra däremot ända till flere hundra procent. Storbritannien (England, Skotland och Irland). Guldmyntfot, l Pund sterling (kallad sove-reign — furste) delas i 20 shillings å 12 pence a 4 farthings. Af l kölnisk mark fint guld präglas 32 sove-reigns 22 karats guld, d. v. s. med en finhet af ll/lz', l sovereign väger 7,9s8 gram; har den genom slitning kommit under 7,937 gram, upphör den att vara lagligt betalningsmedel. Engelska banken väger därför hvarje guldmynt, som mottages i banken. Man präglar guldmynt på 5, 2, l och V2 pund (skrifves £ = Livré), de vanligaste äro dock hela och halfva sovereigns. £ l sterling motsvarar 18 kr. 10 öre i skandinaviskt mynt, dock kan kursen variera något. l sov. liar på framsidan drottning Viktorias (numera konung Edvard VII:s) bröstbild med krona på hufvudet och påskriften: Viktoria, af Guds nåde. Britanniens drottning (konung), trons försvarare. På baksidan: den helige Georg och draken, därunder årtalet.389 Nutidens pengar. 390 Ett guldmynt kalladt guinee (af guld från Guineakusten i västra Af rika) förekommer mera sällan. Det har ett värde af 21 sh. och användes förr i tiden ofta som räkneenhet. Af silfvermynt finnas: 5 shilling (kallas a crown, d. v s. l krona), 4 sh., 2 !/2 sh. (half a crown), 2 sh. (kallas florin), l sh., V, sh. (six pence) och 3 pence (förr funnos äfven 4, 2 och l penny af silfver och slutligen af koppar l och Va penny samt farthings. Penny skrifves i förkortning d. (de nier.) I det stora engelska Ostindien användas rupier. En rupie i silfver bär drottning Viktorias, nu konung Edvards bild på framsidan; l rupie, Indien och årtal, omgifvet af en krans, på baksidan. Den väger 11,66 gram och har ett nominelt värde af l sh. 4 d. = l kr. 20 öre i svenskt mynt. Detta är ru-piens maximipris, ty till detta pris kan en hvar af regeringen erhålla rupier mot guld. Rupiens verkliga pris står f. n. obetydligt därunder, men skulle vid oförsiktig utmyntning af rupier komma att sjunka ned till Silfrets metallvärde. J/2 shilling (sixpence), engelskt silfvermynt — 45 öre- 3 pence, engelskt silfvermynt = 22 öre. J l farthing, engelskt kopparmynt = 2 öre. t penny, engelskt kopparmynt ,= 4 öre. En'sovereign (ett pund), engelskt guldin. = 18 kr. 16~öre. Tyskland. Guldmyiitfot. Af ett' kilogram* fint guld präglas 279 mynt af 10 reichsmarks valör, de innehålla 9/10 fint guld och väga 3,98 gr. Detta mynt kallas Krone; äfven präglas dubbelkronor, 20-marks- samt 5-marks-styckeii. Värdet i förhållande till svenskt mynt är: 9 mark = 8 kronor. Guldmynt präglas självständigt i de flesta tyska stater, såsom man kan se på myntens framsida, som visar bilden af de regerande furstarne, t. ex. Albert, konung af Sachsen, Wilhelm II, tysk kejsare, konung af Preussen, Ludvig II, konung af Baiern o. s. v.; äfven i fri- och hansestaden Hamburg. På baksidan äro de alla lika; den tyska örnen med krona och rundt

omkring tyska riket, årtalet och myntets valör. Af silfvermynt präglas 5-marks-stycken (vägande 27,79 gr.), 2- och 1-marks, vidare 50-och 20-pf. (de sista numera icke). Af nickel 20-, 10- och 5-pf., af brons 2- och 1-pf.; l mark delas i 100 pfemiige. De gamla silfverthal-rarna ha intill på sista tiden varit lagligt betalningsmedel och äro^lika med 3 mark. 2 shillings (florm)7"engeiskt silfvermynt = l kr. 82 öre. 20 mark, mecklenburgskt guldmynt = 17 kr. 78 öre. Half-a-crown, engelskt silfvermynt = 2 kr. 27 öre. l penny, engelskt kopparmynt = 7*/2 öre. l shilling, engelskt silfver-vermynt = 91 öre. 20 mark, bayerskt guldmynt = 17 kr. 78 öre.391 Nutidens pengar. 20 mark, (baksida af ett bayerskt-meckleiiburgskt guldmynt) = 17 kr. 78 öre. 20 mark, hamburgskt guldmynt = 17 kr. 78öre. 20 mark, sachsiskt guldmynt = 17 kr. 78 öre. 20 mark, preussiskt | guldmynt = 17 kr. 78 öre. j 20 mark, preussiskt 5 mark, preussiskt guldmynt guldmynt = 17 kr. 78 ö. = 4 kr. 45 öre. 10 mark, preussiskt guldmynt = 8 kr. 89 öre. . JO 5 mark, tyskt silfvermynt = 4 kr. 45 öre. 5 mark, tyskt silfvermynt, 4 kr. 45 öre. 2 mark tyskt silfvermynt = l kr. 78 öre. l mark, tyskt silfvermynt = 89 öre. Frankrike. Dubbelmyntfot enligt öfverenskommelse af den »latinska myntunionen», hvartill förutom Frankrike höra Belgien, Grekland, Italien och Schweiz. Dessutom äro spanska och ryska guldmynt gångbara i Frankrike. Det utmyntas guldmynt på 100, 20, 10 och 5 francs. De af republiken utställda mynten ha följande prägel: på framsidan antingen ett kvinnohuf-vud eller en bevingad kvinnoskepnad, som framställes skrif vande landets författning, omgifven af attributen: en tupp och en fackla samt med omskriften: Den franska republiken. På baksidan 20 eller 10 francs och årtalet, omgifvet af en krans med omskrif ten: Frihet, jämlikhet och broderskap. 20 francs-styckena kallas ännu ofta Napoleondorer (emedan de förr hade kejsar Napoleons hufvud på framsidan) eller Louisdorer (efter Ludvigarne); dessa mynt äro ännu gångbara. Af silfvermynt finnas 5-francs- (väger 25 gr.), 2- och 1-francs-stycken samt 50- och 20-centimes. Af393 Nutidens pengar. 394 brons 10-, 5-, 2- och 1-ceiitime. l franc (ä 100 ceiitimes) är lika med 72 öre. Förr i tiden räknade man i Frankrike med sous. l franc är 20 sous, l son alltså 5 cen-times. I dagligt tal hör man ofta denna benämning och i synnerhet vid små likvider (på torgen, drickspengar o. s. v.) begagnas 'den öfvervägande. 2 francs, franskt silfvermynt = l kr. 44 öre. francs, franskt silfvermynt — 3 kr. 60 öre. 20 francs, franskt guldmynt = 14 kr. 40 öre. 20 francs, franskt guldmynt = 14 kr. 40 öre. 10 francs, franskt guldmynt = 7 kr. 20 öre. francs, franskt guldmynt = 3 kr. 60 öre. Italien har samma myntsystem som Frankrike. Mynten kallas lira i stället för francs. Ett tjugu-lira-stycke har följande prägel: på framsidan konungens hufvud med omskriften: Umberto den förste (nu Vittorio Emanuele III), konung af Italien, och årtal. På baksidan en sköld med ett stort kors, omgifvet af en bladkrans och L. 20. Italien har guldagio. l franc, franskt silfvermynt =- 72 öre. 2 lire, italienskt silfvermynt = l kr. 44 öre.395 Nutidens pengar. 396 20 lire, italienskt guldm. = U kr. 40 öre. 5 lire, italienskt silfv'ermynt = 3 kr. 60 öre. 5 francs, belgiskt silfvermynt = 3 kr. 60 öre.'g Belgien samma som Frankrike. Guldstyckena äro präglade sålnnda: framsidan har konungens bild med omskrift: Leopold den andre, belgiernas konung, samt årtal. Baksidan: vapensköld med ett lejon stående på bakbenen och om-skriften : Förening ger styrka, samt 20 Francs. Schweiz samma som Frankrike (l franc har 100 rap-pen). 20-francs-stycken äro präglade: på framsidan ett kvinnohufvud med omskrifven: det schweiziska förbundet. På baksidan vapensköld med kors och omskrift: 20 Fr., samt årtal, omgifvet af en krans. 5 francs, schweiziskt silfvermynt = 3 kr. GO Ore 10 francs, belgiskt guldmynt = 7 kr. 20 or 20 francs, belgiskt guldmynt]] = 14 kr. 40 öre. 20 francs, schweiziskt guldmynt = 14 kr. 40 öre.*Grekland*

samma som Frankrike, 1 drachme à 100 lepta är lika med 1 franc. Ett 20-drachmestycke präglas: på framsidan konungens hufvud med påskrift: Georg I, hellenernas konung, samt årtal. Baksidan: vapenskölden och omskriften: det helleniska konungariket samt 20 drachmer. Agio på guld härskar.

5 drachmai, grekiskt guldmynt = 3 kr. 60 öre.

20 drachmai, grekiskt guldmynt = 14 kr. 40 öre.

Spanien.

Dubbelmyntfot. Mynten kallas pesetas. Ett tjugu-peseta-stycke har på framsidan konungens hufvud med omskriften: Alfons den 13:de, med Guds hjälp, samt årtal. På baksidan vapenskölden med omskriften: Spaniens konstitutionella konung, 20 pesetas. De mottagas af Frankrikes bank för 20 francs. Agio på guld.

Af silfver: 5, 2, 1, 1/2 och 1/5 peseta, af brons: 10, 5, 2 och 1 centimo.

20 pesetas, spanskt guldmynt = 14 kr. 40 öre.

1 peseta, spanskt silfvermynt = 72 öre.

5 pesetas, spanskt silfvermynt 0 3 kr. 60 öre.

Portugal.

Guldmyntfot, 1 milreis, d. v. s. 1,000 reis, lika med 4 kronor 3 öre i svenskt mynt. Af guld utmyntas 10 milreis, kallad 1 corõa (krona), samt 5, 2 och 1 milreis. Af silfver 500 reis (kallad 5 tastoes), 200, 100 (kallad 1 tastoa) samt 50 reis. Skiljemynt af koppar 20, 10 och 5 reis. Guldmynten på framsidan: konungahufvud, antingen Ludvig den I, konung af Portugal och Algarbien, eller Carl den I, konung af Portugal. På baksidan: vapensköld och myntets värde. I Portugal råder agio på guld.

10,000 reis, portugisiskt guldmynt = 40 kr. 30 öre

l peseta, spanskt silfvermynt = 72 öre.

2.000 reis, portugisiskt guldmynt = 8 kr. 6 öre.

399 Nutidens pengar. 400 500 reis, portugisiskt silfvermynt c:a 2 kr. Österrike och Ungern ha förändrat myntsystem år 1892. Efter den tiden präglas guldstycken på 20- (vägande 6,78 gram, 9/10 iiiit guld) och 10-kroneii (l österrikisk krone ä 100 'heller = 75 Va öre) me^ följande prägel: de österrikiska lia på framsidan kejsarens hufvud med krans på och ornskriften: Franz Joseph den l:ste, af Guds nåde, kejsare af Österrike, konung af Böhmen, Galizien, Illyrien etc. och apostolisk konung af Ungern. De ungerska ha på framsidan en kunglig skepnad i hel figur med omskriften: Franz den l:ste o. s. v., och på baksidan vapensköld, buren af två änglar, och påskrift: det magyariska konungariket samt myntets värde. Af silfvermynt: 1-kroiie-stycken (vägande 5 gram) och af skiljemynt 20 och 10 heller af nickel samt 2 och l heller af brons. Före 1892 hade man silfvermyiitfot och mynten hette gulden (skrifves l n., florin å 100 kreuzer = l V2 krona. Det präglades äfven guldmynt på 8 fl. (lika med 20 francs) och 4 fl. Den gamla silfvergulden är gångbar och lika med 2 österrikiska krönen, men de gamla skiljemynten hafva indragits. Vidare präglas soni handelsmynt (d. v. s. mynt utan tvångskurs eller inlösningsplikt) de så kallade Maria Theresia- eller Levantiner-thaler med drottning Maria Theresias bild och årtalet 1780 (innehållande 28 Va gram fint silfver, väger 28 gram). Dessa mynt äro nämligen kända och gångbara i Orienten och gälla där 2,500 kaurisiiäckor. Österrikiska dukater, som motsvara omkring kr. 8,50 i svenskt mynt, cirkulera äfven som handelsmvnt, 8 gulden (20 francs), ungerskt guldmynt = 14 kr. 40 öre. 8 gulden, österrikiskt guldmynt — 14__kr. 40 öre 20 Krönen, österrikiskt guldmynt = 15 kr. I gulden, ungerskt silfvermynt = l kr. 51401 Nutidens pengar. 402 l gniden, österrikiskt silfvermynt = l kr. 51 öre. Silfvermynt på l rbl (väger 20 gram) på 50 och 25 kopek. Skiljemynt af silfver i 20, 15, 10 och 5, af brons 5, 3, 2, l, V2 och Y* kopek. 10 Rbl, ryskt guldmynt = 19 kr. 20 öre. l Krone, österrikiskt silfvermynt = 75 öre. l Eubel, ryskt silfvermynt = l^kr. 92 öre l Krone, ungerskt silfvermynt = 72 öre. Ryssland. Guldmyntfot sedan 1897, Mynten heta rubel ä 100 kopek. Guldstycken på 10 rubler benämnas imperialer (d. v. s. kejsarmynt); stycken på 5 rbl, egentligen halfva imperialer, kallas oftast endast imperialer. Då Ryssland införde guldmyntfot år 1897, var pappersnibeln värd två tredjedelar af guldrubelii; man nedsatte då • guldmyntets värde med en tredjedel, för att det skulle stämma med pappersrubeln, och staten var nu i stånd att inlösa sitt pappersmynt. Man kom därigenom att få tre olika slags guldmynt, som man måste akta sig att förväxla, nämligen: -1) Gamla imperialer på 10 rbl (väga 12,9 o gram), som äro värda 28 kr. 80 öre. Äfven stycken på 5 rbl (värda 14 kr. 40 öre). 2) Imperialer på 15 rbl. och 7 1/2 rbl, som ha samma värde som de förut nämnda på 10 och 5* rbl, och 3) Nya imperialer på 10 och 5 rbl, motsvarande 19 kr. 20 öre och 9 kr. 60 öre i svenskt mynt. Finland guldmynt på 20 mark lika med 5 gamla eller 7 1/2 nya rubler och markstycken af silfver. l finsk mark delas i 100 penni och är 72 öre i svenskt mynt. 20 mark, finskt guldmynt = 14 kr. 40 öre. l mark, finskt silfvermynt — 72 öre.'403 Nutidens pengar. 404 Holland. Guldmyntfot, l gulden (skrifves fl. = flo-rin) ä 100 cents lika med kr. l,5o i svenskt mynt. Där cirkulera af guld: 10-gulden-styc-ken; på framsidan kungabilden med omskrift: Kung Vilhelm den 3:dje och Gud vare med

oss; på baksidan vapenskölden med omskrif-ten: det holländska konungariket, 10 G. och årtal. Af silfver präglas 2 Y2-giilden-stycken (kallade riksdaler), l och Y2 fl. och som skiljemynt 25, 10 och 5 cent, af koppar 2 Y2> l och Y2 cent. l gniden, holländskt silfvermynt = l kr. 51 öre. 10 gulden, holländskt guldmynt = 15 kr. 20'öre. Turidet Guldmyntfot, l piaster (har 40 pesa ä o asper) lika med 16 öre i svenskt mynt. Guldmynt: 500 piaster (kallad l pung eller 5 pund), väger 36 gram, 250 piaster, 100 piaster (kallad yslik eller guld-rnedschidje), 50 och 25 p. Af silfver: 20 piaster (kallad medschidje), 10,5 och 2 piaster; också l och 1/2 gersch. 500 piaster; turkiskt guldmynt = 82 'Tsr. 80 öre. ! gulden, holländskt silfvermynt = 3 kr. 78 öre 20 piaster, turkiskt silfvermynt = 3 kr. 31 öre.405 Nutidens pengar. 406 Kina. Silfvermyntfot. Haikuan-tael, lika med 1,000 kasch, innehåller 37,58 gram fint silfver. Värdet, som rättar sig efter Londons silfverpris, är nu för tiden omkring 3 kr. i vårt mynt. Det finnes också andra slags »tael», t. ex. Kanton-tael, motsvarande en mexikansk dollar, lika med 720 kasch, som vid ett silfverpris i London af 30 d. pr uns blir l kr. 92 öre. Som värdemätare begagnas också guld-och silfvertackor efter vikt. Kinesiskt guldstycke, värde efter vikt. Kinesiskt silfvermynt, värde efter vikt och kurs. Japan. Guldmyntfot från 1897. Yen = 3 kr. 72 öre. Guldmynt på 20, 10 och 5 yeii; 9/10 fint guld. Silfvermynt på 50, 20 och 10 sen (l yen har 100 sen a 10 rin), af nickel 5 sen och af brons l sen. Äldre silfvermynt äro satta utom kurs. l yen, japanskt guldm. = 3 kr. 73 öre. 10 sen, japanskt silfverm. = 37 öre. 20 yen, japanskt guldmynt = 74 kr. 50 öre. l yen, japanskt silfvermynt = 3 kr. 73 öro.407 Nutidens pengar. 408 10 yen, japanskt guldmynt = 37 kr. 30 öre. Siam. Silfvermyntfot. Myntet heter l tikal (båt) å 4 salung, väger litet öfver 15 gram, lika med l kr. 8 öre efter 30 d. silf verkurs. I handeln räknas mest med mexikanska piaster. l tikal, siamesiskt silfvermynt = 2 kr. 27 öre. l gammal tikal, siamesiskt silfvermynt. Amerikas Förenta stater. Dubbelmyntfot, . men faktisk guldmyntfot. 20 dollars (kallad double-eagle = dubbelörn) väger 33,43 gram; 9/10 fint guld. 10 dollars (l eagle), 5 och 2 1/9 doll., förut äfven 3 och l doll. l dollar är i svenskt mynt 3 kr. 73 öre. På framsidan: kvinnohufvud med ordet »frihet» omgifvet af stjärnor och nedtill årtal. Baksidan: en örn bärande en sköld med strimmor, hållande några pilar och en gren, med påskriften: Vi hoppas på Gud, samt Amerikas Förenta stater, 20 D. Af silfver: l' dollar (å 100 cents), 50, 25, 20, 10 cents (kallad dime) och 5 cents. Skiljemynt 5 och 3 af nickel och 2 och l cent af brons. l dollar, amerikanskt silfvermynt = 3 kr. 70 öre. !/4 dollar, amerikanskt l dime,]/io doll., amerik, silfvermynt = 94 öre. silfvermynt = 37 öre. 5 cents, amerikanskt nickelmynt = 19 öre. l cent, amerik, bronsm., närmast 4 öre. Mexiko: Silfvermyntfot. l peso dur o, kallas piaster, a 100 centavos, väger 27 gram (värd l kr. 93 öre efter 30 d. silfverpris), Y2, 1/4, 1/10 och Yso peso. Framsidan: en orn med en orm på en bladkrans, med påskriften: den mexikanska republiken; på baksidan en frygisk mössa med ordet »frihet», omgifvet af strålar, myntets värde samt årtal.1 peso, mexikant silfvermynt = 3 kr. 91 öre.

Brasilien.

Guldmyntfot. Milreis eller 1,000 reis lika med 2 kr. Guldmyntet 20 milreis har på framsidan kvinnohufvud med frygisk mössa och omskriften: Brasiliens förenta fristater samt årtal; baksidan: stjärnbild med påskriften: ordning och framsteg, datum och årtal. Vidare af guld 10 och 5 mr. Af silfver 2, 1 och 1/2 rnilreis. Skiljemynt af nickel 200 och 100 reis, af koppar 20 och 10 reis. 1 milreis i silfver är 92 öre (efter 30 d. silfverpris) och 1 pappersmilreis 75 öre. Där härskar alltså högt guldagio.

20 milreis, brasilianskt guldmynt = 40 kr. 75 öre.

1 milreis, brasilianskt silfvermynt = 2 kr. 4 öre.

Argentina.

Guldmyntfot, 1 peso nationalmynt à 100 centavos. 1 guldmynt på 5 pesos väger 8 gram, 9/10 fint, motsvarar 18 kr. i vårt mynt. På framsidan: ett kvinnohufvud med frygisk mössa och omskriften: 5 pesos, frihet. 9/10 fint argentinskt mynt. På baksidan: frygisk mössa på en stång, som hålles af två händer, som trycka hvarandra, omgifvet af fanor och solstrålar och påskriften: den argentinska republiken samt årtal. Silfvermynt: hela och halfva pesos. Skiljemynt: 2, 1 och 1/2 centavo af koppar. 1 silfverpeso gäller nu 1 kr. 78 öre och 1 papperspeso 1 kr. 85 öre. Alltså betydligt guldagio.

50 centavos, argentinskt silfvermynt = 1 kr.

5 pesos, argentinskt guldmynt = 18 kr.